નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ.

અભિધાનપ્પદીપિકાટીકા

ગન્થારમ્ભ

યસ્સ ઞાણં સદા ઞાણં, નાઞ્ઞેય્યા ઞાણકં વિના;
નિસ્સેસગુણયુત્તસ્સ, તસ્સ નત્વા મહેસિનો.

સત્થન્તરા સમાદાય, સારં સબ્બધરા તથા;
કરિય્યતે'**ભિધાનપ્પ-દીપકસ્સત્થવણ્ણ**ના.

પણામાદિવણ્ણના

[ક] ઇધાયં ગન્થકારો પઠમમત્તનો પરેસમ્પિ સમ્મા હિતત્થનિપ્ફાદનત્થં પુઞ્ઞસમ્પદ'માચિનોતિ "**તથાગતો**"ઇચ્ચાદિના. તત્થ **કરુણાકરો** મહાકરુણાય ઉપ્પત્તિટ્ઠાનભૂતો યો **તથાગતો** ભગવા **કરોપયાતં** અત્તનો હત્થગતં **સુખપ્પદં** સુખસ્સ પતિટ્ઠાનભૂતં સુખકારણં વા સુખદાયકં વા **પદં** નિબ્બાનં **ઓસજ્જ** ચજિત્વા **કલિસમ્ભવે** દુક્ખકારણભૂતે **ભવે** સંસારે **કેવલદુક્કરં** સુકરેનાસમ્મિસ્સં અચ્ચન્તદુક્કરં પઞ્ચવિધપરિચ્ચાગાદિકં **કરં** કરોન્તો **પરત્થં** પરેસમત્થંયેવ **અકા** કતવા, તમેદિસં તથાગતં અહં નમામિ.

[ખ] યઞ્ચ ધમ્મં **જરારુજાદિમુત્તા** જરારોગાદીહિ વિમુત્તા **મુનિકુઞ્જરા** મુનિસેટ્ઠા ભગવન્તો **અપૂજયું** પૂજિતવન્તો, તથા **ઉત્તરે** ઉત્તમે સત્તાનં વા સંસારમહોઘપક્ખન્દાનં તતો ઉત્તરણસમત્થે **યહિં તરે** યસ્મિં ધમ્મપ્લવે **ઠિતા** સમ્માપટિપજ્જનવસેન આરૂળ્હા **નરાનરા** મનુસ્સા ચ દેવા ચ **તિવટ્ટમ્બુનિધિં** કિલેસકમ્મવિપાકવટ્ટસઙ્ખાતેહિ તીહિ વટ્ટેહિ આકુલિતં સંસારમહમ્બુરાસિં **તરિંસુ** તિણ્ણા, **અઘપ્પહં** કિલેસપ્પહાનકરં, સંસારદુક્ખપ્પહાનકરં વા તં ધમ્મમપિ અહં નમામિ.

[ગ] **મુનિન્દોરસસૂનુતં** ભગવતો ઉરે સમ્ભવધમ્મદેસનાય અરિયભાવપ્પત્તતાય મુનિન્દસ્સ ઓરસપુત્તભાવં **ગતં** પત્તં **નુતં** કિલેસખેપનકં **સુપુઞ્ઞખેત્તં** પુઞ્ઞત્થિકાનં પુઞ્ઞબીજવિરુહનટ્ઠાનં સુખેત્તભૂતં **ભુવને** લોકે **સુતં** વિસ્સુતં , સુતધરં વા કિલેસસવનાભાવેન **અસ્સુતં** અપાણોપિ પાણો કરીયિત્થાતિ પાણીકતો, પાતિમોક્ખસંવરો, સોવ સંવરો એતસ્સત્થીતિ **પાણીકતસંવરો**, તં પાણીકતસંવરં, **વરં** સીલાદિગુણેહિ સદેવકેહિ લોકેહિ પત્થનીયં. ''દેવાપિ તસ્સ પિહયન્તિ તાદિનો''તિ [ઉદા॰ ૨૭] હિ વુત્તં. **સદા** સબ્બસ્મિં કાલે **ગુણોઘેન** સીલાદિગુણસમૂહેન **નિરન્તરન્તરં** અવિચ્છિન્નમાનસં, પરિપુણ્ણચિત્તં વા **ગણમ્પિ** અટ્ઠન્નં અરિયપુગ્ગલાનં સમૂહં અપિ અહં નમામીતિ એવમેત્થ તિણ્ણમ્પિ સઙ્ખેપતો અત્થયોજના દટ્ઠબ્બા.

[ઘ-ઙ] એવં પુઞ્ઞસમ્પદમાચિનિત્વા કિમભિમતં સાધનીયમિચ્ચાહ "**પકાસિસ્સમભિધાનપ્પદીપિક**"ન્તિ. બુદ્ધાદીનમભિધાનાનં સરૂપવસેન, લિઙ્ગવસેન ચ પરિદીપનતો પકાસનતો "**અભિધાનપ્પદીપિક**"ન્તિ લદ્ધનામં સત્થં **પકાસિસ્સં** અન્તોભાવેન નિપ્ફન્નં બહિભાવેન પકાસિસ્સં. અન્તોભાવસ્સ હિ બહિભાવમપેક્ખિત્વા ભાવિતમુપપન્નં. નનુ સન્તેવ પુબ્બાચરિયાનં નામલિઙ્ગપ્પકાસનાન્યમરકોસતિકણ્ડોપ્પલિન્યાદ્યભિધાનસત્થાનિ,

પાણિનિ બ્યાડિવરરુચિચન્દગોમિ રુદ્દવામનાદિવિહિતાનિ ચ લિઙ્ગસત્થાનિ, તતો કિમિદમુચ્ચતે ઇચ્ચાહ "**નામલિઙ્ગાનિ બુદ્ધભાસિતસ્સારહાનિ દસ્સયન્તો**"તિ. એતેન સન્તેસ્વપિ પુબ્બાચરિયાનં સત્થેસુ યસ્મા ન તેસુ નામલિઙ્ગાનિ બુદ્ધવચનાનુરૂપાનિ હોન્તિ , તસ્મા તદનુરૂપાનિ નામલિઙ્ગાનિ દસ્સયન્તો અભિધાનસત્થં પકાસિસ્સામીતિ એતમત્થં દીપેતિ. નમ્યતે અભિધીયતે અત્થો અનેનાતિ **નામં**, સદ્દસત્થે **નમુ**ધાતુવસેન. લિઙ્ગયતે ''ઇત્થિયમતો **આ**પચ્ચયો''ત્યાદિના વિભજ્જતેતિ, ઇત્થાદયો વાનેન લિઙ્ગીયન્તે બ્યઞ્જીયન્તેતિ **લિઙ્ગં**, ઇત્થિપુમનપુંસકં. કિમેતસ્સ અભિધાનસત્થસ્સ કરણે પયોજનન્તિ પુચ્છાયં યસ્મિં સતિ તં સોતારો સોતુમુસ્સહન્તિ, તં દસ્સેતુમાહ "**નામલિઙ્ગેસ્વિ**"ચ્ચાદિ. યતો બુદ્ધવચને પટુનો ભાવો પાટવં, તદેવ અત્થો પયોજનં, તં ઇચ્છન્તીતિ **પાટવત્થિનો**, તેસં પાટવત્થીનં સોતૂનં નામલિઙ્ગેસુ **કોસલ્લં** કુસલતા છેકભાવો બુદ્ધવચને મહબ્બલં અત્થસ્સ નિચ્છયકારણં હોતિ, **અતો** તસ્મા કારણા બુદ્ધભાસિતસ્સારહાનિ નામલિઙ્ગાનિ દસ્સયન્તો અભિધાનપ્પદીપિકં સત્થં પકાસિસ્સન્તિ સમ્બન્ધો.

[ચ] ઇદાનિ સત્થલહુભાવત્થમાહ "**ભિય્યો**"ચ્ચાદિ. **ભિય્યો** બાહુલ્લેન **રૂપન્તરા** રૂપભેદેન ઇત્થિપચ્ચયપુમ્ભાવાદિકારિયકતેન થીપુન્નપુંસકં ઞેય્યં, સો ચ નામાનં નામવિસેસનસ્સ, નામપરામસિસબ્બનામસદ્દસ્સ ચ ઞેય્યો પકારન્તરાભાવા. તત્ર નામાનં રૂપભેદો યથા – છુરિકા સત્ય'સિપુત્તિ [અભિધાન ૩૯૨ ગાથા]. અસિ ખગ્ગો ચ સાયકો [અભિધાન ૩૯૧ ગાથા]. પાનીયં સલિલં દકન્તિ [અભિધાન ૬૬૧ ગાથા]. નામવિસેસનસ્સ યથા – નિસીથો મજ્ઝિમા રત્તીતિ [અભિધાન ૭૦ ગાથા]. નામપરામસિસબ્બનામસદ્દસ્સ યથા – આકઙ્ખા રુચિ વુત્તા સા, ત્વધિકા લાલસા દ્વિસૂતિ [અભિધાન ૧૬૩ ગાથા]. **સાહચરિયેન** નિયતલિઙ્ગેનાવિપ્પયોગતો થીપુન્નપુંસકં ઞેય્યં. **કત્થચી**તિ યત્ર રૂપભેદો નત્થિ, તં યથા – મરીચિ મિગતણ્હિકા [અભિધાન ૬૫ ગાથા]. રંસિમા ભાકરો ભાનુ [અભિધાન ૬૩ ગાથા]. આપો પયો જલં વારિ [અભિધાન ૬૬૧ ગાથા]. મરીઝાદયો હ્યભિન્નરૂપત્તા લિઙ્ગન્તરેપિ સમ્ભાવિયન્તેહિ નિયતલિઙ્ગેહિ મિગતણ્હિકાભાકરજલાદિસદ્દેહિ સાહચરિયેન તંલિઙ્ગે નિચ્છીયન્તે. **આહચ્ચવિધાનેન** ઇત્થિપુમનપુંસકાનં વિસેસેત્વા કથનેન થીપુન્નપુંસકં ઞેય્યં. **ક્વચી**તિ યત્ર ન રૂપભેદો લિઙ્ગનિણ્ણયસ્સ નિમિત્તં, ન ચ સાહચરિયં લિઙ્ગભેદોભિમતો, નેકમેવ વા લિઙ્ગમિચ્છતે, તં યથા – વલ્લરી મઞ્જરી નારી [અભિધાન ૫૫૦ ગાથા]. વિટપો વિટભીત્થિયં [અભિધાન ૫૪૭ ગાથા]. ભીતિત્થી ભયમુત્તાસો [અભિધાન ૧૬૬ ગાથા]. વજિરં પુન્નપુંસકેચ્ચાદિ [અભિધાન ૨૪ ગાથા].

[છ] ઇદાનિ રૂપભેદોતિ લિઙ્ગનિણ્ણયસ્સ પટિપત્તિહેતુકો યો ભિન્નલિઙ્ગાનં દ્વન્દો, તક્કરણપટિસેધેન અભિન્નલિઙ્ગાનમેવ દ્વન્દો કતોતિ પરિભાસિતુમુપક્કમતે "**અભિન્નલિઙ્ગિન**"મિચ્ચાદિ. અભિન્નલિઙ્ગીનંયેવ નામાનં દ્વન્દો કતો, ન ભિન્નલિઙ્ગીનં, યથા – વિમુત્યસઙ્ખતધાતુ, સુદ્ધિનિબ્બુતિયો સિયુન્તિ [અભિધાન ૯ ગાથા]. ન કેવલં દ્વન્દોયેવ, અથ ખો એકસેસોપ્યભિન્નલિઙ્ગાનંયેવ કતો, યથા – નગ્ગો દિગમ્બરાવત્થા. [અભિધાન ૭૩૪ ગાથા] **સબ્બધરકતે** પન ''જીમૂતા મેઘપબ્બતા'' ઇચ્ચુદાહટં. નનુ ચ ભિન્નલિઙ્ગાનમ્પિ એકસેસો કતો, યથા – માતા પિતા તુ પિતરો, પુત્તા તુ પુત્તધીતરો [અભિધાન ૨૪૯ ગાથા]. સસુરા સસ્સુ સસુરા, ભાતુભગિનિ ભાતરોતિ [અભિધાન ૨૫૦ ગાથા]. એત્થ હિ માતા ચ પિતા ચ પિતરો, પુત્તો ચ ધીતા ચ પુત્તા, સસ્સુ ચ સસુરો ચ સસુરા, ભાતા ચ ભગિની ચ ભાતરોતિ ભિન્નલિઙ્ગાનમ્પિ એકસેસો દસ્સિતોતિ. ઠાનન્તરે તેસં ભિન્નલિઙ્ગતાય દસ્સિતત્તા ન દોસો. તાતો તુ જનકો પિતા [અભિધાન ૨૪૩ ગાથા]. અમ્મા'મ્બા જનની માતા [અભિધાન ૨૪૪ ગાથા]. અપચ્ચં પુત્તોત્રજો સુતો [અભિધાન ૨૪૦ ગાથા]. નારિયં દુહિતા ધીતા [અભિધાન ૨૪૧ ગાથા]. જાયાપતીનં જનની,

સસ્સુ વુત્તાથ તપ્પિતા. સસુરોતિ ઇચ્ચાદિકમ્હિ તેસં [અભિધાન ૨૪૬ ગાથા] ઠાનન્તરન્તિ. તથા એત્થ કમં વિના ભિન્નલિઙ્ગાનં ગણનપાઠો વિય સઙ્કરોપિ ન કતો. તત્ર હિ સગ્ગાદિસાદયો અત્થા યથાક્કમં તંસમ્બન્ધા ચ સક્કવિદિસાદયો અત્થા સકસકસમ્બન્ધસહિતા યથાભિધાનં સરૂપપટિપત્યમત્થભિધેય્યા, તથા તપ્પરિયાયસમ્બન્ધાનિ ચ યાનિ નામાનિ, તાનિ સબ્બાનિ તદભિધાનાવસરે અભિધેય્યાનીતિ સુખેનેકત્રેવ સકલનામપટિપત્તિ સરૂપપટિપત્તિ ચ યથા સિયાતિચ્ચેતદત્થં કમો અબ્ભુપગમ્યતે, તથા ચ સત્યાવસ્સં સગ્ગાદિપરિયાયે દિવસદ્દાદયો, હરાદ્યવસરે કુમારાદયો અભિધેય્યા ઇતિ કમાનુરોધેન લિઙ્ગસઙ્કરો પરિહરિતુમસક્કુણેય્યો, યથાવુત્તન્તુ કમં વિના નેહ સઙ્કરો કતો, ઇતિ પરિયાયેન ઇત્થિપ્પકરણાદિક્કમેન યથાસમ્ભવમભિધાનતો, તં યથા – ઈતિ ત્વિત્થી અજઞ્ઞઞ્ચ, ઉપસગ્ગો ઉપદ્દવોતિ [અભિધાન ૪૦૧ ગાથા]. અત્ર હિ યે તિલિઙ્ગા, તે તિલિઙ્ગાવસરે એવ નિબદ્ધા, ન ગણનપાઠા વિય ઉચ્ચારણવસેન, એવં સબ્બત્ર યથાસમ્ભવં નીયતે. વુત્તઞ્ચ –

> ‘‘ભેદાખ્યાનાય ન દ્વન્દો, નેકસેસો ન સઙ્કરો;
> કતોત્ર ભિન્નલિઙ્ગાન-મવુત્તાનં કમં વિના’’તિ [અમર ૧.૪].

ઇદાનિ લિઙ્ગવાચકાનં ઠાનવસેનત્થેસુ ગમનં દસ્સેતુમાહ ‘‘**લિઙ્ગવાચકે**’’ચ્ચાદિ. **ગાથાપાદન્તમજ્ઝટ્ઠા** ગાથાનં પાદાનઞ્ચ અન્તમજ્ઝટ્ઠા **લિઙ્ગવાચકા** અનેકત્થલિઙ્ગવાચકાનિ ઞાણદસ્સનાદીનિ લિઙ્ગાનિ **પુબ્બમ**ત્થં વાચકવસેન **યન્તિ** ગચ્છન્તિ. **અપરે** ગાથાપાદાનમાદિટ્ઠા લિઙ્ગવાચકા **પરમ**ત્થં **યન્તિ** ગચ્છન્તિ. તં યથા –

> ફલે વિપસ્સનાદિબ્બ-ચક્ખુસબ્બઞ્ઞુતાસુ ચ;
> પચ્ચવેક્ખણઞાણમ્હિ, મગ્ગે ચ **ઞાણદસ્સનં** [અભિધાન ૭૯૪ ગાથા].
>
> ણાદો સદ્ધાચીવરાદિ-હેત્વાધારેસુ **પચ્ચયો**;
> કીળાદિબ્બવિહારાદો, **વિહારો** સુગતાલયે [અભિધાન ૮૫૭ ગાથા].
>
> ખગ્ગે કુરૂરે **નેત્તિંસો**, પરસ્મિઞ્ચાત્ર તીસ્વ**મુ** [અભિધાન ૧૦૮૯ ગાથા];
> કુસલે **સુકતં** સુટ્ઠુ-કતે ચ **સુકતો** તિસુ [અભિધાન ૯૩૮ ગાથા].
>
> **સમયો** સમવાયે ચ, સમૂહે કારણે ખણે;
> પટિવેધે સિયા કાલે, પહાને લાભદિટ્ઠિસુ [અભિધાન ૭૭૮ ગાથા].

કન્તારો વનદુગ્ગેસુ [અભિધાન ૧૧૦૭ ગાથા].

એત્થ ચ –

> યેભુય્યતાબ્યામિસ્સેસુ, વિસંયોગે ચ **કેવલં**;
> દળ્હત્થેનતિરેકે ચા-નવસેસમ્હિ તં તિસુ [અભિધાન ૭૮૬ ગાથા].

સમાધિસ્મિં પુ**મેકગ્ગો**-નાકુલે વાચ્ચલિઙ્ગિકો [અભિધાન ૧૦૩૫ ગાથા].

જળે **થૂલો** મહત્યપિ [અભિધાન ૧૦૬૬ ગાથા] ચ્ચાદીસુ

ગાથામજ્ઝટ્ઠાનં , પાદન્તમજ્ઝટ્ઠાનઞ્ચ લિઙ્ગવાચકાનં પુબ્બપરત્થેસ્વપિ ગમનભાવતો ''પુબ્બં યન્તી''તિ ઇદં યેભુય્યવસેન વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. અથ વા ગાથાનં મજ્ઝન્તટ્ઠા પુબ્બં યન્તિ, ગાથામજ્ઝટ્ઠા, પાદન્તમજ્ઝટ્ઠા ચ પુબ્બાપરઞ્ચ યન્તીતિ યથાલાભયોજના દટ્ઠબ્બા.

[જ] ઇદાનિ વિસેસવિધિમ્હિ સત્થલહુભાવત્થં પરિભાસતે "**પુમિત્થિય**"મિચ્ચાદિ. પુમિત્થિયં "**દ્વીસૂ**"તિ પદં ઞેય્યં, યથા – અસનિ દ્વીસુ [અભિધાન ૨૪ ગાથા]. **સબ્બલિઙ્ગે** લિઙ્ગત્તયે "**તીસૂ**"તિ પદં ઞેય્યં, યથા – સત્તન્નં પૂરણે સેટ્ઠે'તિસન્તે સત્તમો તિસુ [અભિધાન ૯૪૨ ગાથા]. એત્થ ચ નિસિદ્ધલિઙ્ગનામં પારિસેસતો ''સેસલિઙ્ગ''ન્તિ ઞેય્યં [નિસિદ્ધલિઙ્ગ સેસત્થં (અમર ૧.૫.)], યથા – વસ્સ સંવચ્છરા નિત્થીતિ [અભિધાન ૮૧ ગાથા]. અત્ર એકલિઙ્ગનિસેધબ્યાખ્યાનેન લિઙ્ગદ્વયવિધાનન્તિ [એકલિઙ્ગનિસેધબ્યાજેન લિઙ્ગદ્વયાભિધાનમિતિ (અમરકોસચિન્તામણિટીકા)].

ગન્થલાહવં વિધાયેદાનિ પટિપત્તિલાહવત્થમાહ "**અભિધાનન્તરારમ્ભે**"ઇચ્ચાદિ. **અભિધાનન્તરસ્સ** અઞ્ઞસ્સ અભિધાનસ્સ આરમ્ભે સતિ, **તુ** અન્તો યસ્સ અભિધાનસ્સ, **અથ** આદિ યસ્સ અભિધાનસ્સાતિ ઇદં અભિધાનદ્વયઞ્ચ ઞેય્યં. ત્વન્તમથાદિકં નામાદિપદં પુબ્બેન ન સમ્બજ્ઝતેતિ ભાવો. તત્ર નામપદં યથા – જિનો સક્કો તુ સિદ્ધત્થો [અભિધાન ૪ ગાથા]. કેસવો ચક્કપાણ્યથ [અભિધાન ૧૬ ગાથા]. મહિસ્સરો સિવો સૂલી [અભિધાન ૧૬ ગાથા]. લિઙ્ગપદં યથા – પુમે તુ પણ્હિ પાસણિ [અભિધાન ૨૭૭ ગાથા]. પુમે તૂતુ રજો પુપ્ફં [અભિધાન ૨૩૮ ગાથા]. સા તિરોકરણીપ્યથ [અભિધાન ૨૯૮ ગાથા]. પુન્નપુંસકમુલ્લોચં [અભિધાન ૨૯૯ ગાથા]. અત્થપદં યથા – ઉદરે તુ તથા પાચા'નલસ્મિં ગહણીત્થિયં [અભિધાન ૯૭૩ ગાથા]. પણીતો તીસુ મધુરે, ઉત્તમે વિહિતેપ્યથ. અઙ્ગસે વિસિખાયઞ્ચ, પન્તિયં વીથિ નારિયં [અભિધાન ૯૪૦ ગાથા]. **અથ**સદ્દેન યત્ર અનન્તરિયત્થેન સકપરિયાયોપલક્ખણતો **અથો** સદ્દાદીસુ ચ ન પુબ્બેન સમ્બજ્ઝતે. પાણકો ચાપ્યથો ઉચ્ચાલિઙ્ગો લોમસપાણકોતિ [અભિધાન ૬૨૩ ગાથા].

[ઝ] ઇદાનિ બુદ્ધવચનાનમનુરૂપાનમ્પિ પચુરપ્પયોગાનમેવ કેસઞ્ચિ ગહણં અત્તનો સત્થન્તરાપસય્હતાવસેન અહંકારપુબ્બિકાભાવઞ્ચ દસ્સેતુમાહ "**ભિય્યો પયોગ**"મિચ્ચાદિ. **સોગતે** સુગતસ્સ વચનભૂતે **આગમે** પિટકત્તયે, તમ્હિ આગચ્છન્તિ તિવિધસમ્પત્તિયો એતેનાતિ આગમોતિ વુચ્ચતિ. તસ્મિં ભિય્યો પયોગં બાહુલ્લેન પયુજ્જતેતિ **પયોગો**, તં **આગમ્મ** ગહેત્વા ક્વચિ અરઞ્ઞવગ્ગાદીસુ **નિઘણ્ડુયુત્તિઞ્ચ** નિઘણ્ડુનામકે સત્થે આગતં બુદ્ધવચનાનુરૂપં યુત્તિઞ્ચ **આનીય** આનેત્વા નામલિઙ્ગં **કથીયતિ** અન્તોભાવેન નિપ્ફન્નં બહિભાવેન પકાસીયતે. આવિભાવત્તમેવ હિ જઞ્ઞત્તં સન્તકારિયકારિનો. આસીસાયં વા અવસ્સમ્ભાવિનોપિ વચનસ્સ વત્તમાનત્થવત્તિચ્છાય વત્તમાનત્તં, તથા હિ લોકે અવસ્સમ્ભાવિનો સિદ્ધિમભિસન્ધાય ભાવિનમપ્પત્તં વત્તમાનત્તેન વા અતીતત્તેન વા વત્તુમિચ્છતિ, તં યથા – ''ઇદં મમમપાપયે''તિ કોચિ કેનચાભિહિતો સન્તો અવસ્સં તં ભવિસ્સતીતિ મઞ્ઞમાનો પાપિયમાનં પત્તં વા વત્તુમિચ્છતિ , તતોયેવ ''આસીસાયં ભૂતમિવ ચે''તિ [પાણિનિ ૩.૩.૧૩૨] તદતિદેસવચનં પચ્ચાખ્યાયતે.

પણામાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧. સગ્ગકણ્ડવણ્ણના

૧. ઇદાનિ યસ્મા અભિધેય્યત્થો નામ પઞ્ઞત્તિપરમત્થત્થવસેન દુવિધો, તેસુ યેભુય્યેન પઞ્ઞત્તત્થતો પરમત્થત્થોવ સેટ્ઠો, તેસુપિ ઓધિસો કિલેસાનં સમુચ્છેદપટિપ્પસ્સદ્ધિકરત્તા યથાક્કમં અટ્ઠ ધમ્મા સેટ્ઠા, તતોપિ નિબ્બાનમેવ સેટ્ઠં, તેસં સબ્બેસમ્પિ ધમ્માનં સમ્માસમ્બુદ્ધોવ સેટ્ઠો. વુત્તઞ્હિ ભગવતા ''વિરાગો સેટ્ઠો ધમ્માનં, દ્વિપદાનઞ્ચ ચક્ખુમા''તિ [ધ॰ પ॰ ૨૭૩; નેત્તિ॰ ૧૨૫]. એત્થ હિ ''યાવતા, ભિક્ખવે, ધમ્મા સઙ્ખતા વા અસઙ્ખતા વા, વિરાગો તેસં ધમ્માનં અગ્ગમક્ખાયતી''તિ [અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ૫.૩૨; ઇતિવુ॰ ૯૦] વચનતો સબ્બેસમ્પિ સઙ્ખતાસઙ્ખતધમ્માનં વિરાગસઙ્ખાતો નિબ્બાનમેવ સેટ્ઠો, ચક્ખુમા પન સમ્માસમ્બુદ્ધો તેસં સબ્બેસમ્પિ ધમ્માનં, દેવમનુસ્સાદિભેદાનં દ્વિપદાનઞ્ચ પઞ્ઞત્તત્થાનં સેટ્ઠોતિ અયમત્થો વુત્તો ભગવતા, તસ્મા સબ્બત્થસેટ્ઠત્થાભિધાયકાભિધાનભૂતં બુદ્ધાતિધાનમેવ પઠમં **સગ્ગકણ્ડસ્સ** આદિમ્હિ પત્થિયવસેન [સત્થિયવસેન (ક॰)] દસ્સેતુમાહ ''**બુદ્ધો**''ચ્ચાદિ. તત્થ **જિન**સદ્દન્તં સબ્બબુદ્ધસ્સ નામં. સબ્બં બુદ્ધવાતિ **બુદ્ધો**, સકમ્મકા કત્તરિ **ત**પચ્ચયો. વિસિટ્ઠા બુદ્ધિ અસ્સત્થીતિ **બુદ્ધો**, પસંસાયં યદાદિના **ણ**પચ્ચયો. દાનસીલક્ખન્ધાદયો ઠાનાટ્ઠાનઞાણાદયો વા દસ બલાનિ યસ્સેતિ **દસબલો**. સાસતિ વિનયતિ સત્તેતિ **સત્થા**. સબ્બધમ્મજાનનસીલતાય **સબ્બઞ્ઞૂ**. દ્વિપદાનં, દ્વિપદેસુ વા ઉત્તમો **દ્વિપદુત્તમો**, **બુદ્ધવંસવણ્ણનાયં** [બુ॰ વં॰ અટ્ઠ॰ ૩૭ નિદાનકથા] નિદ્ધારણલક્ખણાય છટ્ઠિયા સમાસસ્સ પટિસિદ્ધત્તા નેદિસી નિદ્ધારણલક્ખણા છટ્ઠી ગમ્યતે. કસ્મા પન સો તત્થ પટિસિદ્ધોતિ? સમાસે યેભુય્યેન નિદ્ધારણલક્ખણત્તયસ્સ વિકલાભાવતો. કિઞ્ચાપિ હિ તત્થ છટ્ઠિયાયેવ પટિસિદ્ધો, સત્તમિયા પન નિદ્ધારણલક્ખણાય વિજ્જમાનત્તા તસ્સાપિ સો પટિસેધનીયોયેવ. મુનીનં ઇન્દો રાજા **મુનિન્દો**. પુઞ્ઞઞાણભાગ્યાદયો ભગં નામ, તંયોગા **ભગવા**. નાથતિ સત્તાનં હિતં યાચતિ, કિલેસે વા ઉપતાપેતિ, સત્તેસુ વા ઇસ્સરિયં કરોતિ, તેસં વા હિતં આસીસતીતિ **નાથો**. બુદ્ધધમ્મસમન્તઞાણદિબ્બચક્ખુસઙ્ખાતેહિ પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ સમન્નાગતત્તા **ચક્ખુમા**. સબ્બદા બ્યામપ્પભાય કાયતો નિચ્છરણવસેન **અઙ્ગીરસો**. સબ્બાકારેન સબ્બધમ્માનં મુનનતો **મુનિ**, ધમ્મવાદેસુ વા મોનકરણતો **મુનિ**.

૨. લોકાનં, લોકેસુ વા નાથો **લોકનાથો**. અત્તનો અધિકસ્સ કસ્સચિપિ ઉત્તમપુગ્ગલસ્સ અભાવતો **અનધિવરો**, સબ્બપરિયન્તગતત્તભાવત્તા વા નત્થિ એતસ્સ ઇતો અઞ્ઞો અધિકો પત્થેતબ્બો અત્તભાવોતિ **અનધિવરો**. મહન્તાનં સીલક્ખન્ધાદીનં એસનતો ગવેસનતો **મહેસિ**, મહન્તો વા ઈસો વિભૂતિ એતસ્સાતિ **મહેસિ**. હિતં વિનયતિ અનુસાસતીતિ **વિનાયકો**, વિસિટ્ઠં વા નિબ્બાનં સત્તે નેતીતિ **વિનાયકો**. સબ્બધમ્મદસ્સનસીલતાય ''સમન્તચક્ખૂ'તિ લદ્ધનામેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સમન્નાગતત્તા **સમન્તચક્ખુ**. સોભનં ગતં ઞાણમસ્સ, સંસારા વા સુટ્ઠુ અપુનરાવત્તિયા ગતવાતિ **સુગતો**, સપરસુખસિદ્ધત્થં વા સમ્મા ગતવાતિ **સુગતો**. ભૂરિ બહુકા પઞ્ઞા યસ્સ, અનન્તત્તા વા ભૂરિસમા પઞ્ઞા એતસ્સાતિ **ભૂરિપઞ્ઞો**, અનન્તાય મહાપથવિયા સદિસપઞ્ઞોત્યત્થો. કિલેસાદિપઞ્ચવિધં મારં જિતવાતિ **મારજિ**.

૩. નરાનં સીહો સેટ્ઠો, પરપ્પવાદમદ્દનસહનતો વા નરો ચ સો સીહો ચાતિ **નરસીહો**, સહતીતિ સીહો, નિરુત્તિનયેન પુબ્બવણ્ણાકારસ્સીકારો, સીહસદિસત્તા વા નરો ચ સો સીહો ચાતિ **નરસીહો**. યથા હિ સીહો મિગરાજા ચતૂહિ દાઠાહિ સબ્બસત્તે હિંસતિ અભિભવતિ, તથા ભગવાપિ સીલપઞ્ઞાપુઞ્ઞિદ્ધિસઙ્ખાતેહિ ચતૂહિ ધમ્મેહિ સબ્બં લોકં હિંસતિ અભિભવતીતિ ઓપમ્મસંસન્દનં. સબ્બપુરિસાનં સેટ્ઠત્તા **નરવરો**, નરાનં વા દેવમનુસ્સાનં સેટ્ઠત્તા **નરવરો**, ''સીલે પતિટ્ઠાય નરો સપઞ્ઞો''તિ [સં॰ નિ॰ ૧.૨૩] એત્થ વિય **નર**સદ્દેન સબ્બે

દેવમનુસ્સા સઙ્ગહિતા. ધમ્મસ્સ રાજપવત્તકત્તા **ધમ્મરાજા**, ધમ્મતો વા સદેવકસ્સ લોકસ્સ રાજા જાતો, નાધમ્મતોતિ **ધમ્મરાજા**, ધમ્મેન રાજતીતિ વા **ધમ્મરાજા**, ધમ્મપાલકો વા રાજા **ધમ્મરાજા**. મુનીનં સેટ્ઠત્તા **મહામુનિ**. દેવાનં અતિદેવોતિ **દેવદેવો**, દેવાનં અધિકો વા દેવો **દેવદેવો**. લોકાનં ગરુ આચરિયો **લોકગરુ**, લોકાનં ગરુભાજનત્તા વા **લોકગરુ**. ધમ્મસ્સ સામિ યથાવુત્તનયેન **ધમ્મસ્સામી**. યથા પુરિમકા સમ્માસમ્બુદ્ધા સબ્બઞ્ઞુભાવં ગતા, તથા અયમ્પિ ગતોતિ **તથાગતો**, તથા વા સમ્મા ગતં ઞાણમસ્સાતિ **તથાગતો**ત્યાદિના **તથાગતસદ્દસ્સ** અત્થપપઞ્ચો તત્થ તત્થ [દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૭; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૨; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩.૭૮; અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૭૦; ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૧૮; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૩૮; થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩; બુ॰ વં॰ અટ્ઠ॰ ૨ નિદાન કથા; મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૧૪; પટિ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૩૭; દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૭; દી॰ નિ॰ અભિ॰ ટી॰ ૧.૭; મ॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૨; અ॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧.૧૭૦] વુત્તનયેન વેદિતબ્બો.

૪. સયમેવ સમ્માસમ્બુદ્ધો ભવતિ, અનઞ્ઞબોધિતોતિ **સયમ્ભૂ**. સમ્મા અવિપરીતેન સ'મત્તનાયેવ સબ્બધમ્મે બુજ્ઝતિ અબુજ્ઝિ બુજ્ઝિસ્સતીતિ **સમ્માસમ્બુદ્ધો**. સેટ્ઠપઞ્ઞાય સમન્નાગતત્તા **વરપઞ્ઞો**. સત્તે સંસારણ્ણવતો નિબ્બાનપારં નેતીતિ **નાયકો**. જિતપઞ્ચમારત્તા **જિનો**. એત્થ ચ સમન્તભદ્ર, લોકજિ, છળભિઞ્ઞ, અદ્વયવાદી, સિરીઘન, અકનિટ્ઠગ [અકનિટ્ઠક (ક॰)], ધમ્મચક્ક, રાગાસનિ [રાગારિ (ક॰)], તિસરણ, ખસમ [ખણસમ (ક॰) ખેન આકાસેન સમા તુલ્યા ગુણા યસ્સ સો (તિકણ્ડસેસટીકા ૧.૧.૮)], ગુણાકર, મહાસુખ, વજિર, મેત્તાબલ, અસમ, જિતારિ, મહાબોધિ, ધમ્મધાતુ, સેતકેતુ, ખજિ, તિમુત્તિ [ખજિરવિમુત્તિ (ક॰) ખેન આકાસજ્ઝાનેન – સુઞ્ઞભાવનાયાતિ ભાવો – જયતિ સંસારભાવં યો, જિ+ ક્વિપ સુઞ્ઞવાદીનં બોદ્ધાનં ''સુઞ્ઞં સબ્બમેવ'' ઇત્યાકારભાવનાય સંસારભાવજયનતો તથાભાવો (સદ્દકપ્પદ્દુમ)], દસભૂમિસ્સર, પઞ્ચઞાણ, બહુક્ખમ, સમ્બુદ્ધ, સબ્બદસ્સી, મહાબલ, સબ્બબોધ [સમ્બોધધમ્મ (ક॰)], ધમ્મકાય, સંગુત્ત, અરહ, દ્વાદસક્ખ, વીતરાગાદીનિપિ અનેકાનિ બુદ્ધસ્સ નામાનિ [ઇમાનિ પરિયાયવચનાનિ પાયસો અમરકોસતો, તિકણ્ડસેસાભિધાનતો ચ ગહિતાનિ]. સમન્તતો પુઞ્ઞસમ્ભારતો ચ ઞાણસમ્ભારતો ચ ભદ્દો સેટ્ઠોતિ **સમન્તભદ્દો**ત્યાદીનિ ચ નિબ્બચનાનિ વેદિતબ્બાનિ. વુત્તઞ્ચ –

''અસઙ્ખ્યેય્યાનિ નામાનિ, સગુણેન મહેસિનો;
ગુણેન નામમુદ્ધેય્યં, અપિ નામસહસ્સતો''તિ [ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧૩૧૩; ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૫૩; પટિ॰ મ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૭૬; નેત્તિ॰ અટ્ઠ॰ ૩૮].

તત્થ **ઉદ્ધેય્યન્તિ** ઉદ્ધરિતબ્બં. **અપિ નામસહસ્સતો**તિ અનેકેહિ નામસહસ્સેહીત્યત્થો. સબ્બબુદ્ધનામકથા.

સક્કાદિસત્તકં અમ્હાકં બુદ્ધસ્સ નામં. પઞ્ચમારે જેતું સક્કોતીતિ **સક્કો**, ભગિનીહિ સદ્ધિં સંવાસકરણતો વા લોકમરિયાદં છિન્દિતું સક્કુણન્તીતિ સક્કા, સાકિયરાજૂનં પુબ્બરાજાનો, તેસં વંસભૂતત્તા ભગવા ''સક્કો''તિ વુચ્ચતિ. અસ્સ ચ જાતિસમનન્તરં નિધયો રતનાનિ ચ ઉપ્પન્નાનીતિ **સિદ્ધત્થો**તિ નામં કતં, સબ્બેસં વા લોકાનં સિદ્ધા અત્થા એતેન હેતુભૂતેનાતિ **સિદ્ધત્થો**. સુદ્ધં ઓદનં અસ્સાતિ સુદ્ધોદનો, તસ્સ અપચ્ચં **સુદ્ધોદનિ**. ગોતમવંસસ્સ કપિલસ્સ મુનિનો સિસ્સતાય સક્યા ગોતમા, ભગવા પન ગોતમવંસે ઉપ્પન્નત્તા ગોતમસ્સ મુનિનો અપચ્ચં **ગોતમો**.

૫. સક્યવંસાવતિણ્ણો [સક્યવંસા પિત્થિણ્ણો (ક॰)] સક્યમુનિ યો બુદ્ધો સો **સક્યસીહો**, સક્યાનં વા સેટ્ઠત્તા **સક્યસીહો**. સક્યકુલતો જાતો મુનિ **સક્યમુનિ**. સૂરિયદેવપુત્તસ્સ સોતાપન્નત્તા ભગવા **આદિચ્ચબન્ધૂ**તિ વુચ્ચતિ, આદિચ્ચસ્સ બન્ધુ ઞાતીતિ નિબ્બચનં કત્વા. એત્થપિ માયાદેવીસુત, મહાસમણ, કલિસાસનાદીનિ [કુલિસાસનાદીનિ (ક॰) કલિમ્હિ યુગે સાસનં અનુસાસનં યસ્સ સો, અથવા કલિમ્હિ પાપે વિવાદે વા સાસનં હિતસાધનં યસ્સ સો (તિકણ્ડસેસટીકા ૧.૧.૧૧)] ગોતમપરિયાયાનિ વેદિતબ્બાનિ.

૬. **મોક્ખાદીનિ નિબ્બુતિ**પરિયન્તાનિ છચત્તાલીસ નામાનિ નિબ્બાનસ્સ નામાનિ. મુચ્ચન્તિ એત્થ, એતેન વા રાગાદીહીતિ **મોક્ખો**. નિરુજ્ઝન્તિ એત્થ રાગાદયોતિ **નિરોધો**, રુન્ધતિ વા નિબ્બાનન્તિ રોધો, કિલેસો, સો એત્થ નત્થીતિ **નિરોધો**. વાનસઙ્ખાતાય તણ્હાય નિક્ખન્તત્તા, નિબ્બાતિ વા એતેન રાગગ્ગિઆદિકોતિ **નિબ્બાનં**. યથા પકતિદીપો નદીસોતેન વુય્હમાનાનં પતિટ્ઠા હોતિ, એવમિદમ્પિ નિબ્બાનં સંસારમહોઘેન વુય્હમાનાનં પતિટ્ઠાતિ દીપો વિયાતિ **દીપો**, નિક્કિલેસાનં વા પદીપસદિસભાવકરણતો દીપો વિયાતિ **દીપો**, "નિબ્બન્તિ ધીરા યથયં પદીપો"તિ હિ વુત્તં, દિપ્પતિ વા અરિયાનં ઞાણચક્ખુસ્સેવ પકાસતીતિ દીપો. તણ્હાનં ખયહેતુત્તા **તણ્હક્ખયો**. રાગાદીનં પટિપક્ખત્તા, ઉત્તમટ્ઠેન વા **પરં**. તાયતિ રક્ખતિ અપાયાદિતોતિ **તાણં**. નિલીયન્તિ એત્થ સંસારભયભીરુકાતિ **લેણં**. નત્થિ દીઘરસ્સાદિકં રૂપં સણ્ઠાનમેતસ્સાતિ **અરૂપં**, અપ્પચ્ચયત્તા વા **અરૂપં**. રાગાદીનં સન્તકરણત્તા **સન્તં**. રાગક્ખયહેતુભાવેન અવિપરીતત્તા, ચતુસચ્ચપરિયાપન્નત્તા વા **સચ્ચં**. નત્થિ આલયો તણ્હા એત્થાતિ **અનાલયં**.

૭. પચ્ચયેહિ ન સઙ્ખરીયતેતિ **અસઙ્ખતં**. સિવં ખેમભાવં કરોતીતિ **સિવં**, સંસારભીરુકેહિ સેવિતબ્બત્તા વા **સિવં**, યદાદિના **વ**પચ્ચયો. નત્થિ એત્થ મતં મરણં, એતસ્મિં વા અધિગતે પુગ્ગલસ્સ મતન્તિ **અમતં**. પસ્સિતું સુદુક્કરતાય **સુદુદ્દસં**. પરેહિ ઉત્તમેહિ અરિયપુગ્ગલેહિ અયિતબ્બં ગન્તબ્બન્તિ **પરાયણં**, પરતો વા અયિતબ્બં ગન્તબ્બન્તિ **પરાયણં**, સંસારસભાવતો અઞ્ઞસભાવવસેન બુજ્ઝિતબ્બન્ત્યત્થો, પરેસં વા અરિયપુગ્ગલાનં પતિટ્ઠાનત્તા **પરાયણં**. યેન ચત્તારો મગ્ગા ઓઘિસો કિલેસે સરન્તિ હિંસન્તિ તં ધમ્મં **સરણં**, અરિયાનં વસિતગેહત્તા વા **સરણં**. ઈતિ ઉપદ્દવો પવાસો ચ તે યત્થ ન સન્તિ, તં **અનીતિકં**, સત્તે સંસારં નેતીતિ "નીતી"તિ લદ્ધનામાય તણ્હાય અભાવતો વા **અનીતિકં**. આસવાનં અનારમ્મણતાય **અનાસવં**. નિચ્ચટ્ઠેન **ધુવં**, ધવતિ વા મગ્ગાનમારમ્મણભાવં ગચ્છતીતિ **ધુવં**, "**ધુ** ગતિથેરિયેસૂ"તિ હિ **કાતન્તધાતુ**. દટ્ઠબ્બસભાવસ્સ નત્થિતાય **અનિદસ્સનં**. પચ્ચયેહિ અકતત્તા **અકતં**. સદા વિજ્જમાનત્તા અપલુજ્જનસભાવં ગચ્છતિ, તેન વા વિઞ્ઞાયતીતિ **અપલોકિતં**. "ઇતં ગતે ચ વિઞ્ઞાતે"તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહે** વુત્તં. લોકસભાવેન વા વિઞ્ઞાયતીતિ લોકિતં, તબ્ભાવાપગમનતો **અપલોકિતં**. સણ્હટ્ઠેન **નિપુણં**, યેન વા ચત્તારો મગ્ગા ઓઘિસો કિલેસે નિસ્સેસતો પુનન્તિ સોધેન્તિ, તં **નિપુણં**. ન કદાચિપિ યસ્સ અન્તો વિનાસો અત્થિ, તં **અનન્તં**. ખરન્તિ વિનસ્સન્તીતિ ખરા, સઙ્ખતા, તે યત્થ ન સન્તિ, તં **અક્ખરં**, ખરસઙ્ખાતાનં વા સઙ્ખતાનં પટિપક્ખત્તા **અક્ખરં**. એત્થ ચ અસઙ્ખતન્ત્યાદિકા ગાથા **રુચિરા** નામ.

૮. સબ્બદુક્ખાનં ખયકારણત્તા **દુક્ખક્ખયો**. બ્યાબાધતીતિ બ્યાબાધો, સો એવ બ્યાબાદો, દુક્ખસચ્ચં, તસ્સ ભાવો બ્યાબજ્જં, દુક્ખસ્સ પીળનાદ્યત્થો, તં યત્થ નત્થિ, તં **અબ્યાબજ્જં**, અબ્યાપજ્ઝન્તિપિ પાઠો, તત્થ બ્યાપજ્જન્તિ વિનસ્સન્તીતિ બ્યાપાદા, સઙ્ખતા, તેસં ભાવો બ્યાપજ્ઝં, સઙ્ખતાનં વિનસ્સનભાવો, તં યત્થ નત્થિ, તં **અબ્યાપજ્ઝન્તિ** એવમત્થો વેદિતબ્બો, નિરુત્તિનયેન ચ દ્યસ્સ **જ્ઝ**કારો. કિલેસકમ્મવિપાકવટ્ટાનમભાવતો **વિવટ્ટં**. નિબ્ભયટ્ઠેન **ખેમં**, ખયન્તિ વા એતેન રાગગ્ગિઆદયોતિ **ખેમં**. સઙ્ખારેહિ અસમ્મિસ્સતાય, વિસંયોગતાય ચ **કેવલં**.

અપવજ્જન્તિ સઙ્ખારા એતસ્માતિ **અપવગ્ગો**. યસ્મા રાગો વિગતો, સો **વિરાગો**. પધાનભાવં નીતં **પણીતં**. નત્થિ એતસ્મિં અધિગતે અરિયાનં ચુતં ચવનન્તિ **અચ્ચુતં**. અરિયેહિ પજ્જિતબ્બત્તા ગન્તબ્બત્તા **પદં**.

૯. ચત્તારો યોગા ખયન્તિ એતેનાતિ **યોગક્ખેમો**. પારેતિ સક્કોતિ સંસારદુક્ખસન્તાપં સમેતુન્તિ **પારં**, ‘‘સંસારદુક્ખસન્તાપતત્તસ્સા’લં સમેતવે’’તિ હિ વુત્તં. પગતા સંસારચક્કસ્સ અરા એતસ્માતિ વા પારં. કિલેસેહિ મુચ્ચનતો **મુત્તિ**, નિકાયન્તરિયા પન ‘‘સરીરેન્દ્રિયેહિ અત્તનો મુત્તત્તા મુત્તી’’તિ વદન્તિ. કિલેસસમનતો **સન્તિ**. વિસુજ્ઝન્તિ સત્તા એતાય રાગાદિમલેહીતિ **વિસુદ્ધિ** . સબ્બસઙ્ખારા વિમુચ્ચનતો **વિમુત્તિ**. અસઙ્ખતમેવ નિસ્સત્તનિજ્જીવટ્ઠેન, સન્તિલક્ખણધારણતો વા ધાતૂતિ **અસઙ્ખતધાતુ**. સુજ્ઝન્તિ સત્તા એતાય રાગાદિમલેહીતિ **સુદ્ધિ**. આવુણોતિ સંસારતો નિક્ખન્તુમપ્પદાનવસેનાતિ વુતિ, તણ્હા, તતો નિક્ખન્તત્તા **નિબ્બુતિ**.

૧૦. **ખીણાસવા**દિચતુક્કં અરહન્તે. ખીણા આસવા યસ્સ સો **ખીણાસવો**. તતો ઉત્તરિ કરણીયાભાવતો નત્થિ સિક્ખા એતસ્સાતિ **અસેક્ખો**. વિગતો રાગો યસ્માતિ **વીતરાગો**. સંસારચક્કસ્સ અરે હતવાતિ **અરહા**, ‘‘અરહ’’ન્તિપિ પાઠો.

દેવલોકાદિપઞ્ચકં સગ્ગસ્સ નામં. દેવાનં લોકો ભવનં **દેવલોકો**. દિબ્બન્ત્યત્ર **દિવો**. **અજ** ગતિયં, અનેકત્થત્તા ઠિતિયં, ચિરં ઠિયતે અસ્મિન્તિ અગ્ગો, ઠાનં, સોભનો અગ્ગો **સગ્ગો**, પુગ્ગેન વા સુટ્ઠુ અજીયતેતિ **સગ્ગો**. તયો દેવા દિબ્બન્ત્યત્રેતિ **તિદિવો**. પધાનતો હિ તીહિ હરિહરબ્રહ્મેહિ બ્યપદેસો. તિદસાનં દેવાનં આલયો ઠાનન્તિ **તિદસાલયો**. કેચિ પન “**દેવલોકા**દિત્તયં સગ્ગસામઞ્ઞસ્સ નામં, **તિદિવા**દિદ્વયં તાવતિંસસ્સા’’તિ વદન્તિ, તં **અમરકોસા**દીસુ સામઞ્ઞસ્મિંયેવ દ્વિન્નમ્પિ ગહણતો ન સારતો પચ્ચેતબ્બં. એત્થાપિ નાક, સુરલોક, તિપિટ્ઠપ [વિસન્તિ સુકતિનો અસ્મિં ઇતિ પિટ્ઠપં પિસોદરાદિ તિદસાનં પિટ્ઠપધિતિ દસસદ્દલોપો (ચિન્તામણિટીકા)], અવરોહ, ફલોદય [ફલસ્સ કમ્મફલસ્સ ઉદયો દિટ્ઠિયોગ્યટ્ઠાનં (તિકણ્ડટીકા)], મન્દર, સેરિક, સક્કભવન, ખં, નભાદીનિ દેવલોકસામઞ્ઞાનિ ઇધાનાગતાનિપિ ગહેતબ્બાનિ.

૧૧-૧૨. **તિદસા**દિચતુદ્દસકં દેવતાસામઞ્ઞસ્સ નામં. જાતીસુ [જાતિજાતીસુ (ક॰)] વુત્તાસુ બ્યત્તિપિ વુચ્ચતીતિ બ્યત્તીનં બહુત્તા બહુવચનનિદ્દેસો. જાતિસત્તાવિનાસસઙ્ખાતા તિસ્સો દસા પરિમાણા એતેસન્તિ **તિદસા**. એતે હિ મનુસ્સાદયો વિય બુદ્ધિવિપરિણામખયેહિ ન યુજ્જન્તિ, પઞ્ચવીસતિવસ્સુદ્દેસિયા એવ ઉપ્પજ્જન્તિ સન્તિ વિનસ્સન્તિ ચ. મરણં મરો, સો યેસં નત્થિ, તે **અમરા**. દિબ્બન્તિ પઞ્ચકામગુણાદીહિ કીળન્તીતિ **દેવા**. વિબુજ્ઝન્તિ ન સુપન્તીતિ **વિબુધા**, અતીતાનાગતજાતિં વિબુજ્ઝન્તીતિ વા **વિબુધા**. સુધાભોજનભુઞ્જનસીલતાય **સુધાસિનો**. સમુદ્દટ્ઠા [અમતમથનોટ્ઠા (ચિન્તામણિટીકા)] સુરા અત્થિ યેસં, તે **સુરા**, સુરન્તિ વા કીળન્તીતિ **સુરા**, સુખેન રમન્તીતિ વા **સુરા**. દીઘાયુકાપિ સમાના યથાપરિચ્છેદં સમ્પત્તકાલે મરન્તિ સીલેનાતિ **મરૂ**. દિવો દેવલોકો ઓકો આસયો યેસં તે **દિવોકા**. સુધાહારસ્સ પાતબ્બસ્સપિ સમ્ભવતો અમતં પિવન્તીતિ **અમતપા**, અમતોસધં વા પિવન્તીતિ **અમતપા**. સગ્ગે વસનસીલત્તા **સગ્ગવાસિનો**. સદા પઞ્ચવીસતિવસ્સુદ્દેસિયત્તા નિરાકતા જરા એતેસન્તિ **નિજ્જરા**. ન નિમિસન્તીતિ **અનિમિસા**, ભમુકા નિચ્ચલં કરોન્તીત્યત્થો. દિવે વસન્તીતિ **દિબ્બા**. દેવા એવ **દેવતા**, સકત્થે **દેવ**સદ્દતો **તા**પચ્ચયો, દેવતા એવ **દેવતાનિ**, સકત્થે નિપચ્ચયો. ‘‘અપુમે’’તિ એત્થ પઠમસકત્થિકવસેન ઇત્થિલિઙ્ગત્તં, દુતિયસકત્થિકવસેન નપુંસકલિઙ્ગત્તં વેદિતબ્બં, દુતિયસકત્થિકવસેનેવ વા દ્વિલિઙ્ગત્તં, તત્થ ઇત્થિલિઙ્ગપક્ખે યદાદિના નિકારાદેસો. **અમરકોસે** પન ‘‘દેવતાનિ પુમે વા’’તિ [અમર ૧.૯] વુત્તં. તસ્સત્થો – **દેવતાનિ**સદ્દો વિકપ્પેન પુલ્લિઙ્ગે, નિચ્ચં નપુંસકેતિ. **ટીકાયઞ્ચ** ‘‘સકત્થિકા પકતિતો લિઙ્ગવચનાનિ અતિવત્તન્તીતિ

પુન્નપુંસકત્ત’’ન્તિ [દેવો એવ દેવતા, સકત્થે તા, સકત્થિકા અપિ પચ્ચયા પકતિતો લિઙ્ગવચનાદીતિવત્તન્તે, અપીતિ ઇત્થિત્તં દેવતા એવ દેવતં પઞ્ઞાદિત્તા અણ (ચિન્તામણિટીકા)] વુત્તં. તત્થ **સકત્થિકા**તિ દુતિયસકત્થિકં વુત્તં, **પકતિતો**તિ પઠમસકત્થિકં. તેન વુત્તં ‘‘**પુન્નપુંસકત્ત**’’ન્તિ, ઇતરથા **તા**પચ્ચયન્તસ્સ નિચ્ચં ઇત્થિલિઙ્ગતાય ઇત્થિલિઙ્ગત્તમેવ વદેય્ય. સુપબ્બા, સુમના, તિદિવેસા, આદિતેય્યા, દિવિસદા, લેખા, અદિતિનન્દના, આદિચ્ચા, રિભવો [વિભવા (ક॰), રિકારો દેવમાતા સિયા ઇતિ તિકણ્ડે, તતો ભવન્તીતિ (ચિન્તામણિટીકા)] અસોપ્પા, અમચ્ચા [મરણં મતિ ઇતિ તિ, મતિયં ભવા મચ્ચા... ન મચ્ચા અમચ્ચા (ચિન્તામણિટીકા)], અમતાસના, અગ્ગિમુખા, હવિભોજના, ગિરબ્બાણા, દાનવારયો, બિન્દારકા, પૂજિયા, ચિરાયુકા, સગ્ગિનો, નભોસદાઇચ્ચાદીનિપિ દેવતાનં સામઞ્ઞનામાનેવ.

૧૩. **સિદ્ધા**દયો ઇમે **દેવયોનિયો** દેવપ્પભવા દેવવંસા એતેસમુપ્પત્તિયં દેવાનમેવ આદિકારણત્તા. અણિમાદિગુણોપેતત્તા સિજ્ઝન્તિ એતસ્સ યથિચ્છિતા અત્થાતિ **સિદ્ધો**. યસ્સ ભાસાય બ્રૂહતિ કથા, સો ભૂતો , પિસાચપ્પભેદો અધોમુખાદિ. વચનત્થો પન ભવન્તિ બ્રૂહન્તિ કથા એતસ્માતિ **ભૂતો**તિ. ગન્ધં અબ્બતિ પરિભુઞ્જતીતિ **ગન્ધબ્બો**, દેવગાયના ‘‘હાહા હૂહૂ’’ પભુતયો [અમર ૧.૫૫]. નિધયો ગુય્હતીતિ **ગુય્હકો**, સઞ્ઞાયં કો, મણિભદ્દાદિકો કુવેરાનુચરો. **યક્ખ** પૂજાયં, યક્ખીયતે પૂજીયતેતિ **યક્ખો**, કુવેરાદિકો. રક્ખન્તિ અત્તાનં એતસ્માતિ **રક્ખસો**, વિભીસણાદિ. કુમ્ભપ્પમાણણ્ડતાય **કુમ્ભણ્ડો**. પિસિતં મંસં અસતિ ભક્ખતીતિ **પિસાચો**, સકુનિ સકુન્તિઆદિકો કુવેરાનુચરો, યદાદિના પિસિતસ્સ પિભાવો, **અસસ્સ** ચ **સાચા**દેસભાવો [પાણિનિ ૬.૩.૧૦૯; મોગ્ગલ્લાનપઞ્ચિકા ૧.૪૭]. **આદિ**સદ્દેન વિજ્જાધર, અપસર, કિન્નરે ચ સઙ્ગણ્હાતિ. વિજ્જં ગુળિકાઞ્જનમન્તાદિકં ધરતીતિ **વિજ્જાધરો**. અપસારયન્તિ ખલયન્તીતિ **અપસરા**, ઉબ્બસ્યાદિકા સુરવેસિયો [અમર ૧.૫૫], **અપસર**સદ્દસ્સ જાતિયં સયં બહુત્તં, બ્યત્તિયન્તુ તદવયવં વા સયં, તથા ચ બહુત્તંવ. **વનાદિ**સદ્દો કદાચિ જાતિયં પયુજ્જતે, કદાચિ બ્યત્તિયં. તત્ર યદા જાતિયં, તદા બ્યત્તિગતં સઙ્ખ્યમાદાય પવત્તતિ. યદા બ્યત્તિયં પયુજ્જતે, તદા તંબ્યત્તાવયવાનં પાણિપાદાદીનં બહુત્તસઙ્ખ્યમાદાય પવત્તતિ. **વન**સદ્દો તુ જાતિગતેકસઙ્ખ્યાવિસિટ્ઠદબ્બાભિધાનતો ધવાદિબ્યત્તિગતજાત્યાભિધાનતો વા એકવચનન્તિ **અપસર**સદ્દો વામનાદિમતેન ઇત્થિયં બહુવચને ચ, તદઞ્ઞેસં પન મતેન પુમિત્થિયં વચનદ્વયે ચ દટ્ઠબ્બો. અસ્સમુખનરસરીરત્તા કુચ્છિતો નરો, કિઞ્ચિ વા નરો, નરસદિસત્તા વા **કિન્નરો**. એતા દેવયોનિયો. ગણદેવતા પન –

‘‘આદિચ્ચા વિસુ વસવો, તુસિતા’ભસ્સરા’નિલા;
મહારાજિકા સાધ્યા ચ, રુદ્દા ચ ગણદેવતા’’તિ [અમર ૧.૧૦].

અમરકોસે કથિતા.

તત્રાદિચ્ચા દ્વાદસકા, વિસુદેવા દસ ઠિતા;
વસવો અટ્ઠસઙ્ખ્યાતા, છત્તિંસ તુસિતા મતા.

આભસ્સરા ચતુસટ્ઠિ, વાતા પણ્ણાસેકૂનકા;
મહારાજિકનામાયો, દ્વિસતં વીસતાધિકા.

સાધ્યા દ્વાદસ વિખ્યાતા, રુદ્દા ચેકાદસ ઠિતા;

સમયન્તરતો એતા, વિઞ્ઞેય્યા ગણદેવતા.

૧૪. **પુબ્બદેવા**દિચતુક્કં અસુરે. પુબ્બં દેવા **પુબ્બદેવા**, દુતિયાસમાસો, પુબ્બે વા દેવા **પુબ્બદેવા**, પુબ્બે હ્યેતે દેવપુરે ઠિતા, અનન્તરં સક્કાદીહિ તતો ચાલિતા. સુરાનં રિપૂ સત્તવો **સુરરિપૂ**. સુરાનં પટિપક્ખભાવતો **અસુરા**, દેવા વિય ન સુરન્તિ ન કીળન્તીતિ વા **અસુરા**, સમુદ્દટ્ઠા વા સુરા દેવેહિ અભ્યુપગતા, નાસુરેહીતિ નત્થિ સુરા એતેસન્તિ **અસુરા**તિ નિકાયન્તરિયા. દનુનામાય માતુયા અપચ્ચં **દાનવા**. **દનુ** નામ તેરસસુ રક્ખસદુહિતીસુ એકિસ્સા દુહિતુ નામં. એતે પુબ્બદેવાદયો સદા **પુમે** પુલ્લિઙ્ગે વત્તન્તિ. દેચ્ચા, દેતેય્યા, દનુજા, ઇન્દારી, સુરદિસા, સુક્કસિસ્સા, દિતિસુતા, પુબ્બજાઇચ્ચાદીનિપિ અસુરસ્સ સામઞ્ઞનામાનિ.

તબ્બિસેસા અસુરપ્પભેદા. સુરેહિ સદ્ધિં સઙ્ગામત્થં અત્તનો બલકાયાનં પહારં આયુધં દદાતીતિ પહારદો, સો એવ **પહારાદો**. સં પસત્થો વરો જામાતા યસ્સ સો **સમ્બરો**, તસ્સ હિ સક્કો જામાતા [સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૫૬], પુઞ્ઞાહરીસુ વા ઇન્દ્રિયાનિ સંવુણોતીતિ **સમ્બરો**. બલમેતસ્સત્થીતિ બલી, અતિસયબલકાયત્તા વા બલી, સો એવ **બલિ**, ‘‘બલિઆદયો’’તિ ઇમિના સમાસેપિ સન્ધિ નત્થીતિ દીપેતિ. **આદિ**ના મચ્છસકુણાદિકેપિ કુઞ્ચાદિકેપિ અસુરભેદે સઙ્ગણ્હાતિ.

૧૫. **પિતામહા**દ્યટ્ઠકં બ્રહ્મનિ. પિતૂનં પજાપતીનં લોકપિતૂનમ્પિ પિતા **પિતામહો**, **આમહ**પચ્ચયો [મોગ્ગલ્લાન ૪.૩૮]. સબ્બલોકાનં પિતુટ્ઠાનિયત્તા **પિતા**, સબ્બલોકં વા પાતિ રક્ખતીતિ **પિતા**, **રિતુ**પચ્ચયો. મહન્તસરીરતાય **બ્રહ્મા**, **બ્રહ** વુદ્ધિયં **મ**પચ્ચયો. લોકાનં ઈસો ઇન્દો **લોકેસો**. કમલસમ્ભવત્તા **કમલં**, પદ્મં. તં આસનમુપ્પત્તિટ્ઠાનમસ્સ **કમલાસનો**. હિરઞ્ઞં સુવણ્ણમયં અણ્ડં હિરઞ્ઞં, તસ્સ ગબ્ભો ભૂણો [ગુણો (ક॰)] **હિરઞ્ઞગબ્ભો**. ઝાનાદિગુણેહિ સુરાનં જેટ્ઠત્તા **સુરજેટ્ઠો**. પજાનં સત્તાનં પતિ સામિભૂતો **પજાપતિ**, પજં પાલેતીતિ વા **પજાપતિ**. અત્તભૂ, પરમેટ્ઠિ, સયમ્ભૂ, ચતુરાનનો, ધાતા, કમલયોનિ, દુહિણો, વિરિઞ્ચિ, સજિતા, વેધા, વિધાતા, વિધિ, હંસરથો, વિરિઞ્ચો, પપિતામહો ઇચ્ચાદયોપિ બ્રહ્મનામાનિ.

૧૬-૧૭. **વાસુદેવા**દિપઞ્ચકં કણ્હે. વસુદેવસ્સ અપચ્ચં **વાસુદેવો**. મચ્ચાનં જીવિતં હરતિ સીલેનાતિ **હરિ**. કણ્હગુણયોગતો **કણ્હો**. કેસિં નામ અસુરં હતવાતિ **કેસવો**, ઈકારસ્સ **અ**કારો, **હન**સ્સ ચ **વો**. વુત્તઞ્ચ –

‘‘યસ્મા તયા હતો કેસી,
તસ્મા મે સાસનં સુણ;
કેસવો નામ નામેન,
સેય્યો લોકે ભવિસ્સસી’’તિ [ચિન્તામણિટીકાયમ્પિ].

ચક્કં પાણિમ્હિ અસ્સ **ચક્કપાણિ**. વિસણુ [પિણ્હુ (ક॰)], નારાયનો, વેકુણ્ઠો, દામોદરો, માધવો, સમ્ભૂ, દેચ્ચારિ, પુણ્ડરીકક્ખો, ગોવિન્દો, ગરુળદ્ધજો, પીતમ્બરો, અચ્ચુતો, મઙ્ગલો, સિઙ્ગી, જનાદ્દનો, ઉપેન્દો, ઇન્દાવરજો, ચતુભુજો, પદ્મનાભો, મધુરિપુ, તિવિક્કમો, દેવકીનન્દનો, સોરી, સિરીપતિ, પુરિસોત્તમો, વનમાલી, બલિધંસી, કંસારાતિ, અધોક્ખજો, સબ્બમ્ભરો, કેટભજિ [કેટભં જિતવા (ચિન્તામણિટીકા)], વિધુ, સસબિન્દુ, સિરીકરો, સિરીવરાહો, અજિતો, પરપુરિસો, સિરીગબ્ભો, છબિન્દુ, અનન્તો, નરકજિ, કેસરો, જાતિકીલો, નરસીહો, પુરાણપુરિસો, નલિનેસયો, વાસુ, નરાયનો, પુનબ્બસુ, સબ્બરૂપો, ધરણીધરો, વામનો, એકસિઙ્ગો, સોમગબ્ભો, આદિદેવો, આદિવરાહો, સુવણ્ણબિન્દુ, સદાયોગી, સનાતનો, રાહુમુદ્ધભિદો , કાળનેમિ, પણ્ડવો, વડ્ઢમાનો,

સતાનન્દો, પજાનાથો, સુયામુનોઇચ્ચાદીનિ વિસણુનામાનિ. અસ્સ પન પિતુ નામાનિ વસુદેવો, આનકદુન્દુભિ [અમર ૧.૨૩] ઇચ્ચાદીનિ. રથવાહો પનસ્સ દારુકો નામ [તિકણ્ડસેસ ૧.૧.૩૪]. મન્તી પન પવનબ્યાધિ નામ [મન્તી પવનબ્યામિ ઉદ્ધવો (તિતણ્ડસેસ ૧.૧.૩૫) પવનબ્યાધિ... ઉદ્ધવો ઇતિ દ્વે પિણ્હુસ્સ મન્તિનો (કટીકા)].

મહિસ્સરાદિછક્કં હરે. મહન્તો ઇસ્સરો વિભૂતિ એતસ્સાતિ **મહિસ્સરો**. ગુણાવત્થારહિતો સમ્પતિ પરમાનન્દરૂપત્તા નિબ્બિકારો સમતિ ભવતીતિ **સિવો**, નિરુત્તિનયેન **અ**કારસ્સ ઇત્તં, **મસ્સ વો** ચ. એવં સબ્બત્થ યદાદિના વા નિરુત્તિનયેન વા સદ્દસિદ્ધિ વેદિતબ્બાતિ. સૂલપાણિત્તા **સૂલી**. ઇટ્ઠે પભવતીતિ **ઇસ્સરો**, ઇસ્સતિ અભિભવતીતિ વા **ઇસ્સરો**. પસૂનં પમથાનં પતિ **પસુપતિ**. ‘‘પસુ મિગાદો છગલે, પમથેપિ પસુ પુમે’’તિ રુદ્દો [રભસો (ક॰)]. ( ) [(ગુણે) (ક॰)] વિસિટ્ઠતમોગુણત્તા સબ્બં હરતીતિ **હરો**. **વુત્તો**તિ ક્રિયાપદં. સમ્ભુ, ઈસો, સબ્બો, ઈસાનો, સઙ્કરો, ચન્દસેખરો, ભૂતેસો, ખણ્ડપરસુ, ગિરીસો, મચ્ચુઞ્જયો, પિનાકી, પમથાધિપો, ઉગ્ગો, કપદ્દિ, સિરીકણ્ઠો, કાળકણ્ઠો, કપાલભરો, વામદેવો, મહાદેવો, વિરૂપક્ખો, તિલોચનો, સબ્બઞ્ઞૂ, નીલલોહિતો, મારહરો, ભગ્ગો, ત્યમ્બકો, તિપુરન્તકો, ગઙ્ગાધરો, અન્ધકરિપુ, બ્યોમકેસો, ભવો, ભીમો, રુદ્દો, ઉમાપતિ, ભગાલી, કપિસઞ્નો, હીરો, પઞ્ચાનનો, ખકુન્તલો, ગોપાલકો, પિઙ્ગક્ખો [વિભઙ્ગો (ક॰)], કૂટકરો, ચન્દાપીળો, મહાનટો, સમીરો, હો, નન્દિવટ્ઠનો, ગુળાકેસો [મિગૂહો (ક॰)], મિહિરાણો, મેઘવાહનો, સુપ્પતાપો [સુપ્પસાદો (ક॰)], ઉ, થાણુ [ઉપાણ્ડો (ક॰)], સિપિવિટ્ઠો, કીલો, ધમ્મવાહનોઇચ્ચાદીનિપિ હરનામાનિ.

કુમારાદિત્તયં હરસ્સ પુત્તે. **કુમાર** કીળાયં, કુમારેતિ કીળતીતિ **કુમારો**, સોળસવસ્સિકો, અયઞ્ચ સોળસવસ્સિકો. ‘‘બાલો ચ સોળસ ભવે’’તિ હિ વુત્તં. ખણ્ડતિ દાનવબલન્તિ **ખન્દો**, **ણ્ડસ્સ ન્દો**. સત્તિંપહરણવિસેસં ધરતીતિ **સત્તિધરો**, પભાવુસ્સાહમન્તસઙ્ખાતં વા સત્તિત્તયં ધરતીતિ **સત્તિધરો**. **અમરકોસે** પન –

‘‘કત્તિકેય્યો મહાસેનો,
સરજાતો છળાનનો;
પબ્બતીનન્દનો ખન્દો,
સેનાની અગ્ગિભૂ ગુહો.

બાહુલેય્યો તારકજિ,
વિસાખો સિખિવાહનો;
છમાતુરો સત્તિધરો,
કુમારો કોઞ્ચદારણો’’તિ [અમર ૧.૪૧-૨] વુત્તં.

૧૮-૨૧. **સક્કા**દીનિ વીસતિ સક્કસ્સ નામાનિ. અસુરે જેતું સક્કુણાતીતિ **સક્કો**. પુરે, પુરં વા દદાતીતિ **પુરિન્દદો** . દેવાનં રાજા **દેવરાજા**. વજિરં પાણિમ્હિ અસ્સ **વજિરપાણિ**. સુજાય અસુરકઞ્ઞાય પતિ **સુજમ્પતિ**. બહૂનં દેવમનુસ્સાનં ચિન્તિતત્થસ્સ દસ્સનસમત્થતાય **સહસ્સક્ખો**. મહતં દેવાનં ઇન્દો રાજા **મહિન્દો**, દેવેહિ મહિતબ્બો વા ઇન્દો રાજા **મહિન્દો**, મહન્તો ચ સો ઇન્દો ચાતિ વા **મહિન્દો**. વજિરં આવુધં યસ્સ **વજિરાવુધો**, ‘‘**વજિરાયુધો**’’તિપિ પાઠો. વસૂનિ રતનાનિ સન્ત્યસ્સેતિ **વાસવો**. દસસતાનિ નયનાનિ યસ્સ સો **દસસતનયનો**. દ્વિન્નં દેવલોકાનં અધિપતિભૂતત્તા **તિદિવાધિભૂ**. સુરાનં નાથો **સુરનાથો**. વજિરં હત્થે યસ્સ સો **વજિરહત્થો**. ભૂતાનં સત્તાનં પતિ **ભૂતપતિ**. મહિતબ્બત્તા **મઘવા**. **મહ** પૂજાયં, **હસ્સ ઘવો**. કોસસઙ્ખાતાનિ ધનાનિ સન્તિ યસ્સ, સો

કોસિયો, ‘‘કોસિયગોત્તતાય કોસિયો’’તિ ચ વદન્તિ. ઇન્દતિ પરમિસ્સરિયેન યુજ્જતેતિ **ઇન્દો**. વત્રં નામ અસુરં અભિભવતીતિ **વત્રભૂ**. પાકો નામવત્રાસુરસ્સ ભાતા, તસ્સ સાસનતો નિગ્ગહતો **પાકસાસનો**. વિડં બ્યાપકં ઓજો એતસ્સ **વિડોજો**. સુનાસીરો, પુરન્દરો, લેખાસભો [લેખનં દેવાનં ઉસતો ઉત્તમો (ચિન્તામણિટીકા)], દિવપતિ, સુરપતિ, બલારાતિ, સચીપતિ, જમ્ભભેદી, હરિહયો, નમુચિસૂદનો, સંકન્દનો, મેઘવાહનો, આખણ્ડલો [આખણ્ડયતિ પરબલં ઉસાદિત્તા કલચ (ચિન્તામણિટીકા)], કોસિકો, સુરગામણી, નાકનાથો, હરી ઇચ્ચાદીનિપિ સક્કસ્સ નામાનિ.

અસ્સ સક્કસ્સ ભરિયા **સુજાતા** નામ. સુખેન જાતા, સુન્દરા વા જાતિ યસ્સા સા **સુજાતા**. પુલોમજા, સચી, ઇન્દાની ઇચ્ચાદીનિપિ સક્કભરિયાય નામાનિ.

અસ્સ સક્કસ્સ પુરં **મસક્કસારા**દયો તયો ભવે. મો ચ સક્કો ચ મસક્કા, તે સરન્તિ ગચ્છન્તિ એત્થ કીળાવસેનાતિ **મસક્કસારા**, મહિસ્સરાદીનં પરિસાનં, સક્કસ્સ ચ કીળાનુભવનટ્ઠાનન્ત્યત્થોતિ **ચિન્તામણિથુતિટીકાયં** વુત્તં. **સદ્દહટીકાયં** પન ‘‘મસક્કન્તિ વા વસોકન્તિ વા અસુરપુરસ્સ નામં, ઇદં પન તેસં ઉત્તમત્તા મસક્કસારો, વસોકસારોતિ ચ વુત્ત’’ન્તિ વુત્તં. અમરા એતિસ્સં સન્તિ અમરવતી, સા એવ **અમરાવતી**, રસ્સસ્સ દીઘતા [પાણિની ૬.૩.૧૧૯].

અસ્સ સક્કસ્સ પાસાદો **વેજયન્તો** નામ. વેજયન્તી પટાકા પસત્થા, ભૂતા વા અસ્સ અત્થીતિ **વેજયન્તો**.

અસ્સ સક્કસ્સ સભા **સુધમ્મા** મતા. સોભનો ધમ્મો અસ્સાતિ **સુધમ્મા**, દેવમણ્ડપો.

૨૨. **તસ્સ** સક્કસ્સ રથો વેજયન્તો નામ. વેજયન્તીનામાય પટાકાય યોગતો **વેજયન્તો**. **તસ્સ** સક્કસ્સ **સારથિ** સૂતો માતલિનામ. મતલસ્સ [માતલાય (ક॰)] અપચ્ચં **માતલિ**, **તસ્સ** સક્કસ્સ ગજો એરાવણો નામ, ઇરાવણો સમુદ્દો, તત્રજાતો **એરાવણો** [ઇરાવતિ સમુદ્દે જાતો (એરાવતો), સેસે અણ... પિસોદરાદિત્તા ણત્તે એરાવણો (ચિન્તામણિટીકા)]. **તસ્સ** સક્કસ્સ સિલાસનં પણ્ડુકમ્બલો નામ. પણ્ડુવણ્ણકમ્બલસદિસત્તા **પણ્ડુકમ્બલો**. સિલા પાસાણો એવ આસનં **સિલાસનં**.

૨૩. **તસ્સ** સક્કસ્સ પુત્તા સુવીર, જયન્તઇચ્ચાદયો. અતિસયેન સૂરત્તા **સુવીરો**. અસુરે જયતીતિ **જયન્તો**. **તસ્સ** સક્કસ્સ પોક્ખરણી નન્દા નામ ભવે. નન્દીયતીતિ **નન્દા**. પોક્ખરં વુચ્ચતિ પદુમં, સલિલઞ્ચ, તેહિ સત્તાનં મનં અત્તાનં નયતીતિ **પોક્ખરણી**, પોક્ખરેન વા સુન્દરેન અણ્ણેન જલેન સહિતત્તા પોક્ખરણ્ણી, સા એવ **પોક્ખરણી**. **તસ્સ** સક્કસ્સ **વનાનિ** ઉય્યાનાનિ **નન્દનાદીનિ** ચત્તારિ. નન્દયતીતિ **નન્દનં**. નાનાદિબ્બરુક્ખેહિ મિસ્સકત્તા **મિસ્સકં**. નાનાલતાહિ વલ્લીહિ ચિત્તત્તા **ચિત્તલતા**, નાનાવિરાગવણ્ણવિચિત્તાય વા લતાય સમન્નાગતત્તા **ચિત્તલતા**, દેવતાનં વા ચિત્તાસા એત્થ અત્થીતિ ચિત્તા, આસાવતી નામ લતા, સા યસ્સ અત્થિ, તં ચિત્તલતા. દેવતાનં વા ચિત્તં લન્તિ ગણ્હન્તીતિ ચિત્તલા, દિબ્બરુક્ખા, તેસં સમૂહો **ચિત્તલતા**, ઇત્થિલિઙ્ગેન તસ્સ વનસ્સ નામં, યથા ‘‘ખુદ્દસિક્ખા’’તિ. ફારુસકાનિ યત્થ સન્તિ, તં **ફારુસકં**.

૨૪. **અસન્યા**દિત્તયં તસ્સ સક્કસ્સ **આયુધં**. અસ્સતે ભુઞ્જતે લોકધાતુકમનેનાયુધેનાતિ **અસનિ**, અયં **અસનિ**સદ્દો **દ્વીસુ** પુમિત્થિલિઙ્ગેસુ વત્તતિ. કુલિમ્હિ સક્કસ્સ હત્થે સેતિ તિટ્ઠતીતિ **કુલિસં**, કુલિ હત્થો ભુજાદલોતિ હિ **તિકણ્ડસેસો** [તિકણ્ડસેસ ૨.૬.૨૬]. કુયં વા પથવિયં લિસતિ તનુ ભવતીતિ **કુલિસં**. **વજ** ગતિયં, વજતેવ ન

પટિહઞ્ઞતે યસ્સ ગમનં કેનચીતિ **વજિરં**, **ઇર**પચ્ચયો. વજિરસહચરણતો **કુલિસ**સદ્દોપિ પુન્નપુંસકે. ભિદુરં, પવિ, સતકોટિ, સુરુ, સમ્બો, દમ્ભોલિઇચ્ચાદીનિપિ વજિરસ્સ નામાનિ. તત્ર **ભિદુરં** પુન્નપુંસકે, **પવિ**આદયો પુમે.

રમ્ભા ચ અલમ્બુસા ચ ઇચ્ચાદિકા દેવિત્થિયો અચ્છરાયો નામાતિ વુત્તા. અચ્છરાવિસેસા હિ એતા. અચ્છો નિમ્મલવણ્ણો એતાસમત્થીતિ **અચ્છરાયો**. "**અપસરા**"તિપિ એતાસમેવ સામઞ્ઞસઞ્ઞા. દેવપુત્તાનં રતિં ભાવેન્તિ વડ્ઢેન્તીતિ **રમ્ભા**, રં કામગ્ગિં ભન્તિ દીપયન્તિ જાલેન્તીતિ વા **રમ્ભા**, નિગ્ગહીતાગમો. કામરતિવસેન દેવપુત્તે અત્તનિ વસાપેતું અલં સમત્થાતિ **અલમ્બુસા**, અસ્સુકારો. દેવાનં દેવપુત્તાનં, દેવીભૂતા વા ઇત્થિયો **દેવિત્થિયો**.

"પઞ્ચસિખો, હાહા, હૂહૂ"ઇચ્ચાદયો ગન્ધબ્બા નામ. પઞ્ચ સિખા ચૂળા યસ્સ સો **પઞ્ચસિખો**. "હા"તિ અનન્દિતં ધનિં [નિન્દિભદ્ધનિં (ચિન્તામણિટીકા)] જહતીતિ **હાહા**. "હૂ"તિ ગીતવિસેસસદ્દં હૂયતેતિ **હૂહૂ**. ગન્ધં અબ્બન્તિ ભુઞ્જન્તીતિ **ગન્ધબ્બા**, ગાયનં વા ધમ્મો એતેસં **ગન્ધબ્બા**, **મ્મ**સ્સ **બ્બો**.

૨૫. **વિમાના**દિદ્વયં વિમાને. દેવાનમાકાસે ગમનં યેન તં **વિમાનં**, વિગતં [વિના (ક॰)] માનં ઉપમાનમસ્સ **વિમાનં**. વિહે આકાસે ગચ્છતીતિ **બ્યમ્હં**, હકારતો પુબ્બે **અમ**પચ્ચયો. એત્થ ચ **વિમાનબ્યમ્હ**સદ્દા દ્વેપિ **અનિત્થિયં** પુન્નપુંસકે વત્તન્તિ.

પીયુસાદિત્તયં અમતે. પીયતેતિ **પીયુસં**, "અમતપા"તિ હિ વુત્તં, **ઉસ**પચ્ચયો [ઉણાદિ ૪.૭૬ ણ્વાદિ ૨૧૫ સુત્તેસુ પન "પીયૂસ"મિતિ દિસ્સતિ]. "**પેયુસો**"તિપિ નામમસ્સ. ન મતં મરણમનેન **અમતં**. સુખેન ધયન્તિ પિવન્તિ તં ઇતિ **સુધા**. એત્થ ચ **અમત**સદ્દો યઞ્ઞસેસપીયુસસલિલઘતાદીસુ નપુંસકે , ધન્વન્તરિદેવાદીસુ પુલ્લિઙ્ગે, ગળોઝાભયામલક્યાદીસુ ઇત્થિલિઙ્ગેતિ તીસુ વત્તતિ [અમતં યઞ્ઞસેસે ચ, પીયૂસે સલિલે ઘતે અયાચિતે ચ મોક્ખે ચ, ના ધન્વન્તરિદેવસુ અમતા માગધીપથ્યા ગુળુચ્ચામલકીસુ ચ (મેદિનીકોસ ૧૬ ૭૭-૮)], તંસહચરણતો **પીયુસ**સદ્દોપિ તીસુ લિઙ્ગેસુ. **સુધા**સદ્દો પન અમતનુહીલેપાદીસુપિ નિચ્ચમિત્થિલિઙ્ગોવ [સુધા લેપો'મતં નુહી (અમર ૨૩.૧૦૧)].

સિનેરુઆદિપઞ્ચકં પબ્બતરાજે. **સિના** સોચેય્યે, સિનાતિ સોચેતિ દેવેતિ **સિનેરુ**, **એરુ**પચ્ચયો. **મી** હિંસાયં, મિનાતિ હિંસતિ સબ્બે પબ્બતે અત્તનો ઉચ્ચતરટ્ઠેનાતિ **મેરુ**, **રુ**પચ્ચયો. તિદિવાનં દ્વિન્નં દેવલોકાનં આધારો પતિટ્ઠાતિ **તિદિવાધારો**. દેવે નયતીતિ **નેરુ**. **સુમેરુ**તિ ઉપસગ્ગેન નામં વડ્ઢિતં. હેમદ્દિ, રતનસાનુ, સુરાલયાદીનિપિ પબ્બતરાજસ્સ નામાનિ.

૨૬. **યુગન્ધરા**દીનિ સિનેરુસ્સ પરિવારભૂતાનં સત્તન્નં પરિભણ્ડપબ્બતાનં નામાનિ. ચન્દસૂરિયસઙ્ખાતં યુગં ધારેતિ તદુબ્બેધમગ્ગચારિત્તાતિ **યુગન્ધરો**. ઈસં મહિસ્સરં ધારેતિ તસ્સ નિવાસટ્ઠાનત્તાતિ **ઈસધરો**. કરવીરા અસ્સમારકા બહવો એત્થ સન્તીતિ **કરવીરો**, કે વા મયૂરા રવન્તિ એત્થાતિ **કરવીરો**, "કરવીકો"તિપિ પાઠો, ઇધાપિ પચ્છિમોયેવત્થો, કરવીકસકુણા વા બહવો એત્થ સન્તીતિ **કરવીકો**. સુદસ્સના ઓસધિવિસેસા બહુકા એત્થ સન્તીતિ **સુદસ્સનો**, સુખેન પસ્સિતબ્બત્તા વા **સુદસ્સનો** , સુન્દરં વા દસ્સનં એત્થાતિ **સુદસ્સનો**. પઞ્ચન્નં પબ્બતચક્કાનં નેમિસદિસં કત્વા અત્તાનં ધારેતીતિ **નેમિન્ધરો**, નેમિભાવેન વા ધારેતબ્બો ઉપલક્ખેતબ્બોતિ **નેમિન્ધરો**, નેમિંવા રથદુમં ધારેતિ યેભુય્યેનાતિ **નેમિન્ધરો**. વિનતા નામ સુપણ્ણમાતા, તસ્સા નિવાસટ્ઠાનત્તા **વિનતકો**તિ **ચિન્તામણિટીકા**. વિત્થિણ્ણા વા નતા નદિયો એત્થાતિ **વિનતકો**. અસ્સકણ્ણા સજ્જદુમા બહવો એત્થ સન્તીતિ **અસ્સકણ્ણો**, અસ્સકણ્ણસદિસકૂટત્તા વા **અસ્સકણ્ણો**. **કુલાચલા**તિ એતે સિનેરુઆદયો અટ્ઠ પબ્બતા

અચલસઙ્ખાતાનં પબ્બતાનં કુલાનિ યોનિયો પભવા, એતે ચ સિનેરુઆદયો અનુપુબ્બસમુગ્ગતા, સબ્બબાહિરો ચેત્થ અસ્સકણ્ણો. **નિમિજાતકે** પન –

> ‘‘સુદસ્સનો કરવીકો, ઈસધરો યુગન્ધરો;
> નેમિન્ધરો વિનતકો, અસ્સકણ્ણો ગિરિ બ્રહા’’તિ [જા॰ ૨.૨૨.૫૬૮].

વત્વા સિનેરું પરિક્ખિપિત્વા અસ્સકણ્ણો નામ પબ્બતો પતિટ્ઠિતો, તં પરિક્ખિપિત્વા વિનતકો નામ પબ્બતોતિ એવમઞ્ઞોયેવાનુક્કમો કથિતો. કિઞ્ચાપિ કથિતો, નામભેદમત્તકતોયેવ પનેત્થ ભેદો, નાત્થભેદકતોતિ દટ્ઠબ્બં.

૨૭. આકાસવાહીગઙ્ગાયં મેરુસિઙ્ગોબ્ભવાયં **મન્દાકિન્યા**દિનામત્તયં. મન્દં અકિતું સીલમસ્સાતિ **મન્દાકિની**. આકાસે સન્દમાના ગઙ્ગા **આકાસગઙ્ગા**. સુરાનં દેવાનં નદી **સુરનદી**. **સુરદીઘિકા**તિપિ એતિસ્સા નામં.

૨૮. **કોવિળારા**દિત્તયં ‘‘ફલહરો’’તિખ્યાતે પારિચ્છત્તકે. કું પથવિં વિદારયતિ મૂલેનાતિ **કોવિળારો**, દસ્સ **ળો**. પરિ સમન્તતો છત્તં વિય તિટ્ઠતીતિ **પારિચ્છત્તકો**. પારિનો સમુદ્દસ્સ જાતો અપચ્ચં **પારિજાતકો**, સકત્થે **કો**. પારિભદ્દો, નિમ્બતરુ, મન્દારોઇચ્ચાદીનિપિ પારિચ્છત્તકસ્સ નામાનિ.

કપ્પરુક્ખો ચ સન્તાનો ચ આદિના મન્દારો પારિજાતકો ચ હરિચન્દનઞ્ચ એતે પઞ્ચ **દેવદુમા** [અમર ૧.૫૩] દેવતરવો દેવભૂમીસ્વેવ સમ્ભવતો. કપ્પો સઙ્કપ્પિતો અત્થો, તસ્સ રુક્ખો જઞ્ઞજનકભાવેન સમ્બન્ધો, કપ્પં વા ઠિતો રુક્ખો **કપ્પરુક્ખો**. તનનં તાનો, ભાવે **ણો**. ગન્ધસ્સ સમ્મા તાનો અસ્સેતિ **સન્તાનો**, સિરીસરુક્ખો. મન્દન્તે મોદન્તે દેવા અનેનાતિ **મન્દારો**, **આર**પચ્ચયો. હરિમિન્દં ચદયતિ સુખયતીતિ **હરિચન્દનં**. એતે પઞ્ચ દેવતરવો **અમરકોસ**નયેન વુત્તા, **સોગત**નયેન પન સત્ત દેવતરવો. વુત્તઞ્ચ –

> ‘‘પાટલી સિમ્બલી જમ્બૂ, દેવાનં પારિછત્તકો;
> કદમ્બો કપ્પરુક્ખો ચ, સિરીસેન ભવતિ સત્તમ’’ન્તિ [ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૫૮૪; સારત્થ॰ ટી॰ ૧.૧વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણના].

તત્થ **પાટલી**તિ ચિત્રપાટલી, સા અસુરલોકે તિટ્ઠતિ. તથા **સિમ્બલી** ગરુળેસુ, **જમ્બૂ** જમ્બુદીપે, **પારિચ્છત્તકો** તાવતિંસે, **કદમ્બો** અપરગોયાને. **કપ્પરુક્ખો** ઉત્તરકુરૂસુ , **સિરીસો** પુબ્બવિદેહેતિ. એતે સત્ત દેવાનમેવ પતિટ્ઠાનભૂમીસુ સમ્ભવતો દેવતરવોત્વેવ વુચ્ચન્તિ.

સગ્ગવણ્ણના સમત્તા.

૨૯. પુબ્બપચ્છિમઉત્તરા દિસા યથાક્કમં પાચી પતીચી ઉદીચી નામ ભવન્તિ. પઠમં પાતો અન્ચતિ રવિ યસ્સં સા **પાચી**, **ન**કારલોપો. પચ્છા દિવાવસાને અન્ચતિ રવિ યસ્સં સા **પતીચી**. ઉદ્ધં અન્ચતિ રવિ યસ્સં સા **ઉદીચી**, યસ્સં વા સીતવિયોગં દત્વા અન્ચતિ સા **ઉદીચી**, વિયોગત્થવાચકો હેત્થ ઉકારો, **દ**સદ્દો દાનત્થો. અથ વા પન્ચતિ પુબ્બભાવમાપજ્જતેતિ **પાચી**. પતિન્ચતિ પચ્છાભાવમાપજ્જતેતિ **પતીચી**. ઉદઞ્ચતિ સીતવિયોગદાનત્તમાપજ્જતેતિ **ઉદીચી**. એત્થ ચ **ઉદીચી**સહચરણતો **પતીચી** ઇત્થિયં, **પતીચી**સહચરણતો **પાચી**

ઇત્થિયં વત્તતીતિ દટ્ઠબ્બં. એવં તંતંસહચરણભાવેન તસ્સ તસ્સ તંતંલિઙ્ગત્તમુપનેય્યં. પુબ્બપચ્છિમઉત્તરાતિ સબ્બનામસ્સ વુત્તમત્તે પુમ્ભાવો.

દક્ખિણાદિદ્વયં દક્ખિણદિસાયં. મજ્ઝે અપાયં અઞ્ચતિ યસ્સં રવિ, સા **અપાચી**. મજ્ઝત્થોયં **અપ**સદ્દો, યથા ''અપદિસ''ન્તિ, ''અવાચી''તિપિ પાઠો, **અવ**પુબ્બો **અઞ્ચ** અધોમુખીભાવે. અવઞ્ચતિ અધોમુખી ભવતિ યસ્સં રવિ, સા **અવાચી**. ઉણ્હાદિકે વા તબ્બિયોગે કરોન્તો યસ્સં રવિ અઞ્ચતિ, સા **અવાચી**. **વિદિસા**દિદ્વયં દિસામજ્ઝે. દિસાહિ વિનિગ્ગતા **વિદિસા**. દિસાનમનુરૂપા, અનુવત્તકા વા દિસા **અનુદિસા**. **અપદિસ**ન્તિપિ વિદિસાય નામં [નપુંસકાબ્યયં ત્વ'પદિસં (અમર ૩.૬)].

૩૦. **એરાવતા**દયો અટ્ઠ ગજા પુબ્બાદીનં દિસાનં રક્ખણતો **દિસાગજા** નામ, પુણ્ડરીકં નામ સિતમ્બોજં, તંસદિસવણ્ણતાય **પુણ્ડરીકો**. રસ્સસરીરતાય **વામનો**. કુયં પથવિયં મોદતે **કુમુદો**. અઞ્જનવણ્ણતાય **અઞ્જનો**. પુપ્ફા પકાસમાના દન્તા અસ્સ **પુપ્ફદન્તો**. સબ્બભૂમિયં ચરતીતિ **સબ્બભુમ્મો**, સબ્બભુમ્મો વા ચક્કવત્તી તસ્સાનુરૂપત્તા **સબ્બભુમ્મો**. સોભનદન્તાવયવત્તા **સુપ્પતીકો** [સોભના પતીકા અવયવા'સ્સ સુપ્પતીકો (ક॰)]. ''સુપ્પતીકો સોભનઙ્ગે, ભવે ઈસાનદિસાગજે''તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહે** વુત્તં. એરાવતાદીનં દિસાનં સમ્બન્ધકથનં પાચીવારણાદિનામસૂચનત્થં, એસં કરેણુયો પન –

> અબ્ભમુ કપિલા ચેવ, પિઙ્ગલા નુપમા મતા;
> તમ્બકણ્ણી સુભદન્તી, અઙ્ગના અઞ્જનાવતી [અમર ૩.૫].

૩૧. **ધતરટ્ઠા**દિદ્વયં **પુબ્બદિસાધિપતિદેવે**. ધારિતં રટ્ઠમનેનાતિ **ધતરટ્ઠો**, રસ્સ **તો**. પઞ્ચસિખાદીનં ગન્ધબ્બાનં અધિપો નાયકો **ગન્ધબ્બાધિપો**. **કુમ્ભણ્ડસામ્યા**દિદ્વયં દક્ખિણદિસાધિપતિદેવે. કુમ્ભણ્ડાનં સામિ નાયકો **કુમ્ભણ્ડસામિ**. વિરુહન્તિ વુદ્ધિં વિરૂળ્હિમાપજ્જન્તિ એતસ્મિં કુમ્ભણ્ડાતિ **વિરૂળ્હકો**. વિરૂળ્હં વુદ્ધિપ્પત્તં વા કં સુખમેતસ્સાતિ વિરૂળ્હકો. **વિરૂપક્ખા**દિદ્વયં પચ્છિમદિસાધિપતિદેવે. વિરૂપાનિ અક્ખીનિ યસ્સ **વિરૂપક્ખો**, વિવિધસણ્ઠાનાનિ અક્ખીનિ યસ્સ વા **વિરૂપક્ખો**. નાગાનં અધિપતિ **નાગાધિપતિ**.

૩૨. **યક્ખાધિપા**દિચતુક્કં કુવેરે. આળવકાદિયક્ખાનં અધિપો **યક્ખાધિપો**. વિસ્સવણસ્સ અપચ્ચં **વેસ્સવણો**. તિચરણાટ્ઠદાઠાભયાનકમત્થિતાય કુચ્છિતં વેરો સરીરમસ્સ **કુવેરો**. ખુદ્દેનાસ્સ નરયુત્તા સિવિકારથેતિ નરો વાહનમસ્સ **નરવાહનો**. ત્યમ્બકસખો, યક્ખરાજો, ગુય્હકેસરો, મનુસ્સધમ્મા, ધનદો, રાજરાજો, ધનાધિપો, કિન્નરેસો, યક્ખો, એકપિઙ્ગલો, સિરિદો, પુઞ્ઞજનેસ્સરોઇચ્ચાદીનિપિ કુવેરસ્સ નામાનિ.

અસ્સ કુવેરસ્સ પુરી ''અળકા, અળકમન્દા''તિ ચ વુચ્ચતિ. **અલં** વિભૂસને, અલં વિભૂસનં કરોતીતિ અલકા, સા એવ **અળકા**. અળકા એવ મોદકરણતો **અળકમન્દા**, ઉકારસ્સ **અ**કારો, **ના**ગમો ચ. **કેલાસો**તિપિ તસ્સ નામં, કેલિ પયોજનં અસ્સ કેલો, આસતે અસ્મિન્તિ આસો, કેલો ચ સો આસો ચેતિ **કેલાસો**, **કણ્હસપ્પા**દિ વિય નિચ્ચં કમ્મધારયો. **અસ્સ** કુવેરસ્સ **પહરણં** આયુધં ગદા, ગં વુચ્ચતિ વજિરં, તં વિય દુક્ખં દદાતીતિ **ગદા**. **ઇમે** ચત્તારો યથાવુત્તા ધતરટ્ઠાદયો દેવા કમતો પુબ્બાદીનં ચતુદ્દિસાનં **અધિપા** અધિપતયો નામ. **અમરકોસે** પન –

> ''ઇન્દો અગ્ગિ પિતુપતિ, નેરિતો વરુણો'નિલો;
> કુવેરો ઈસો પતયો, પુબ્બાદીનં ઇમે કમા.

રવિ સુક્કો મહીસૂનુ, તમો ચ ભાનુજો વિધુ;
બુધો સુરગુરુ ચેતિ, દિસાધિપા તથા ગહા''તિ [અમર ૩.૩-૪].

અઞ્ઞેયેવ દિસાધિપતયો કથિતા, ઇન્દરવિમાદીનઞ્ચ દિસાધિપચ્ચકથનં પાઞ્ઞાદીનં ઇન્દદિસારવિદિસાદિનામસૂચનફલં.

૩૩-૩૪. **જાતવેદા**દ્વાદ્દારસકં અગ્ગિમ્હિ. જાતે ઉપ્પન્ને વિન્દતિ ઘાતયતીતિ **જાતવેદો**. અન્ધકારે જાતં વિજ્જમાનં વિન્દતિ લભતિ, વિદતિ જાનાતિ એતેનાતિ વા **જાતવેદો**, જનનં જાતં વેદો પાકટો યસ્સ વા સો **જાતવેદો**. સિખા વુચ્ચતિ જાલા, તાય યોગતો **સિખી**. જોતતિ દિપ્પતીતિ **જોતિ**. પુનાતીતિ **પાવકો**, ણ્વુ. દહતીતિ **દહનો**. અનન્તિ પાલેન્ત્યનેનેતિ **અનલો**, **અલ**પચ્ચયો. વેદે હુતં વહતિ પાપયતિ, સયં વા લભતેતિ **હુતાવહો**. અચ્ચિ વુચ્ચતિ જાલા, તાય યોગતો **અચ્ચિમા**. ધૂમો કેતુ ધજો યસ્સાતિ **ધૂમકેતુ**. અજતિ જલમાનો કુટિલં ગચ્છતીતિ **અગ્ગિ**, ઇ. ગો રંસિ એતસ્સત્થીતિ **ગિનિ**, અસ્સત્થ્યત્થે ઇનિ, **અગ્ગિની**તિપિ પાઠો, સો અગ્ગિસદિસો. ભાનુ પભા યસ્સત્થિ, સો **ભાનુમા**. તેજેતિ સેસભૂતોપાદારૂપાનીતિ **તેજો**. ધૂમો સિખા ચૂળા યસ્સ **ધૂમસિખો**. વાયુ સખા અસ્સ **વાયુસખો**. દહિત્વા [દહતો (ક॰)] ગચ્છતો કણ્હા વત્તની મગ્ગો યસ્સ **કણ્હવત્તની**. વિસ્સાનરસ્સ ઇસિનો અપચ્ચં **વેસ્સાનરો**. હુતં હવિં અસતિ ભુઞ્જતીતિ **હુતાસો**. ધનઞ્જયો, જલનો, આસયાસો, રોહિતસ્સો, સત્તાચ્ચિ, સુક્કો, ચિત્રભાનુ, વિભાવસુ, સુચિઇચ્ચાદીનિપિ અગ્ગિસ્સ નામાનિ.

સિખાદિત્તયં અગ્ગિજાલાયં. સિનોતિ નિસાની ભવતીતિ **સિખા**, "**સિ** નિસાને''તિ **કાતન્ત** ધાતુ, **ખ**પચ્ચયો. જલતીતિ **જાલા**. અચ્ચતે પુજ્જતે અનેનેતિ **અચ્ચિ**. સિખા જાલા ભિય્યો રૂપન્તરા ઇત્થિયં, અચ્ચિ પન અપુમે.

૩૫. દ્વયં અગ્ગિકણે [તીસુ કુલિઙ્ગો'ગ્ગિકણો (અમર ૧.૬૦) કુલિઙ્ગાનીતિ અગ્ગિકણાનિ (મ॰ નિ॰ ટી॰ ૩.૬૫)]. વિવિધાસુ દિસાસુ કુલ્લં ગચ્છતીતિ **વિપ્ફુલિઙ્ગં**. તથા **કુલિઙ્ગં**. **સબ્બધરકતે** પન ''કુલિં ગચ્છતીતિ કુલિઙ્ગો''તિ વુત્તં. તિકં છારિકાયં. મલીનકંસવત્થાદીનં તં દિત્તિં સેતિ પવત્તેતીતિ **ભસ્મં**, **મ**પચ્ચયો, ભસતિ વા અધો પતતિ વત્થાદીનં મલમેતેનાતિ **ભસ્મં**. કંસાદીનં સુક્કભાવત્થં ઇચ્છિતબ્બત્તા ઇટ્ઠિ અભિલાસો સોભનં એતસ્સા અત્થીતિ **સેટ્ઠિ**, ''સપક્ખકો સલોમકો''ત્યાદીસુ વિય **સ**સદ્દસ્સ વિજ્જમાનત્થત્તા. મલસ્સ સરણં કરોતીતિ સારિકા, સા એવ **છારિકા**, યથા ''સળાયતન''ન્ત્યાદીસુ.

૩૬. દ્વયં ઉણ્હછારિકાયં. ઉણ્હત્તા કુક્કું કુચ્છિતં લાતીતિ કુક્કુલો, ''કુક્કુ વિદત્થિયં હત્થે, પકોટ્ઠે કુચ્છિતેપિ ચે''તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહે** વુત્તં. કુક્કું વા હત્થં લુનાતિ છિન્દતિ દહતીતિ કુક્કુલો, સો એવ **કુક્કુળો** . ઉણ્હમેવ ભસ્મં **ઉણ્હભસ્મં**, તસ્મિં. તિકં દિત્તકટ્ઠાદિન્ધને. અઙ્ગતિ હાનિં ગચ્છતીતિ **અઙ્ગારો**, **આર**પચ્ચયો, પુન્નપુંસકોયં. ''અલાતે'નિત્થિ કુજે'ઙ્ગારો''તિ હિ **તિકણ્ડસેસે** [તિકણ્ડસેસ ૩.૩૨૯] વુત્તં. હાનિમેવ લાતિ, ન ઠિતિં વિસેસઞ્ચાતિ **અલાતં**. ઉદ્ધં ધૂમં મુઞ્ચતીતિ ઉમ્મુતં, તદેવ **ઉમ્મુકં**. પઞ્ચકં કટ્ઠાદિન્ધને. સન્તમગ્ગિં એધયતિ વડ્ઢયતીતિ **સમિધા**. એધયતીતિ **ઇધુમં**, ઉમો. એધયતીતિ **ઇધો**. ઉપાદિયતે અગ્ગિનેતિ **ઉપાદાનં**. એધયતીતિ **ઇન્ધનં**.

૩૭. પઞ્ચકં આલોકે. ઓભાસતિ દિપ્પતીતિ **ઓભાસો**. પકાસતિ દિપ્પતીતિ **પકાસો**. આલોચયતિ પસ્સતિ એતેનાતિ **આલોકો**, આલોકેતિ વા એતેનાતિ **આલોકો**, "**લોક**, **લોચ** દસ્સને''તિ ધાતુદ્વયપાઠતો. ઉજ્જોતતીતિ **ઉજ્જોતો**, અન્ધકારં વિદ્ધંસેન્તો જોતતીતિ વા **ઉજ્જોતો**. આ સમન્તતો તપતિ દિપ્પતીતિ **આતપો**. **સમા**તિ એતે પઞ્ચ તુલ્યત્થાતિ ભાવો.

દસકં વાતે. આહારો વિય પાણભૂતોપિ કદાચિ સત્તે મારેતીતિ મારુતો, સોવ **માલુતો**. પુનાતિ સઙ્ખારાદિકન્તિ **પવનો**. વાયતિ ગચ્છતીતિ **વાયુ**, વાયતિ વા પુપ્ફાદીનં ગન્ધો યેન સો **વાયુ**. તથા **વાતો**. અનન્તિ પાણન્ત્યનેનેતિ **અનિલો**, ઇલો. સન્તં નિચ્ચલં ઈરયતિ કમ્પેતીતિ **સમીરણો**, સમીરિતું કમ્પિતું સીલમસ્સાતિ વા **સમીરણો**. ગન્ધં વહતીતિ **ગન્ધવાહો**, ણો. **વાયો વાયુ**સદિસો, ઉભયત્રાપિ **યા**ગમો. સમન્તતો ઈરતિ ખિપતિ રુક્ખાદયોતિ **સમીરો**. સદા સબ્બદા ગતિ યસ્સ **સદાગતિ**. સસનો, ગન્ધવહો, આસુગો, મરુતો, જગતિપાણો, પવમાનો, પભઞ્જનો ઇચ્ચાદીનિપિ વાતનામાનિ.

૩૮. ઇમે છ વક્ખમાના **વાયુભેદા** વાયુવિસેસા, ઉદ્ધં ગચ્છતીતિ **ઉદ્ધઙ્ગમો**, ઉચ્ચારપસ્સાવાદીનં નીહરણવસેન અધોભાગં ગચ્છતીતિ **અધોગમો**. કુચ્છિમ્હિ ઉદરે તિટ્ઠતીતિ **કુચ્છિટ્ઠો**. કોટ્ઠે અન્તે સેતિ તિટ્ઠતીતિ **કોટ્ઠાસયો**. પુનપ્પુનં સસન્તિ યેન **અસ્સાસો**, બહિનિક્ખન્તવાતો. પસ્સાસોતિ અન્તોપવિસનકવાતોપિ ''અસ્સાસો''તિ એતેન સઙ્ગય્હતે સહચારિતત્તા. સબ્બઙ્ગેસુ અનુસરતિ સીલેન સેદલોહિતાદિસમ્પાદનતોતિ **અઙ્ગાનુસારી**. **અમરકોસે** પનાયં વાતો ઠાનબ્યાપારભેદેન પઞ્ચધા કથિતો [પાણો'પાનો સમાનોચોદાનબ્યાના ચ વાયવો સરીરટ્ઠા ઇમે (અમર ૧.૬૭)], **ટીકાયઞ્ચસ્સ** –

> ''હદયે પાણો ગુદે'પાનો, સમાનો નાભિમજ્ઝટ્ઠો;
> ઉદાનો કણ્ઠદેસે તુ, બ્યાનો સબ્બઙ્ગસન્ધિસુ [હદયે પાણો ગુદે'પાનો, સમાનો નાભિસણ્ઠિતો; ઉદાનો કણ્ઠદેસટ્ઠો, બ્યાનો સબ્બસરીરગો ઇતિ ઠાનનિણ્ણયો (ચિન્તામણિટીકા)].

તત્રપાણોઅન્નપ્પવેસાદિકરો . અપાનો મુત્તકરીસસુક્કવિસટ્ઠિકરો. સમાનો મજ્ઝે અન્નપચનાદિકરો. ઉદાનો ભાસિતગીતાદિકરો. બ્યાનો સેદરત્તસવનુમ્મેસનિમેસગત્યાદિકરો [ખેદચેટ્ઠાઉમ્મેસનિમ્મેસગત્યાદિકરો (ક॰)]. પકટ્ઠેન અનન્ત્યનેન ભત્તાદિપ્પવેસનતોતિ **પાણો**. મુત્તાદિકં અપનેત્વા અનન્ત્યનેનાતિ **અપાનો**. સમ્મા અનન્તિ અનેન ભુત્તપરિપાચનતોતિ **સમાનો**. ઉદ્ધમનન્ત્યનેન ભાસિતાદો સામત્થિયજનનતોતિ **ઉદાનો**. વિસેસેન અનન્ત્યનેન સેદરત્તસેમ્હાદિ [ખેદચેટ્ઠાદિ (ચિન્તામણિટીકા)] સમ્પાદનતોતિ **બ્યાનો**''તિ [તંબ્યાપારા ચ યથા – અન્નપ્પવેસનં મુત્તા-દ્યુસ્સગ્ગો'ન્નવિપાચનં ભાસણાદિ નિમેસાદિ, તંબ્યાપારા કમા ઇમે (ચિન્તામણિટીકા)] વુત્તં.

૩૯. દ્વયં અન્તોપવિસનકવાતે. આનં વુચ્ચતિ બહિનિક્ખમનવાતો, તતો અપગતં **અપાનં**. અસ્સાસતો અપગતો **પસ્સાસો**. દ્વયં બહિનિક્ખમનવાતે. આદિમ્હિ પવત્તો સાસો **અસ્સાસો**. અનન્તિ પાણન્ત્યનેનેતિ આનં, આદિમ્હિ પવત્તં આનં **આનં**, એકસ્સાકારસ્સ લોપો.

૪૦. **વેગખિપ્પાદયો** વાતધમ્મત્તેન નિચ્ચપ્પવત્તિકા ઇતિ તપ્પક્કમે [તપ્પક્કમેન તક્કમેન (ક॰)] ઉચ્ચન્તે. તત્ર **રયન્**તં વેગે. સબ્બત્ર કરણસાધનં. ઇચ્છિતટ્ઠાનં વજન્તિ પાપુણન્તિ એતેનાતિ **વેગો**.

> ''ક્રિયાવાચિત્તમાખ્યાતું , એકેકત્થો નિદસ્સિતો;
> પયોગતોનુગન્તબ્બા, અનેકત્થા હિ ધાતવો''તિ [ચન્દ્રધાતુપાઠે].

વુત્તત્તા **વજ**ધાતુ પાપુણનેપિ પવત્તતિ, એવં સબ્બત્ર, **અ**કારસ્સ **એ**. જવન્તિ એતેનાતિ **જવો**, રયન્તિ ગચ્છન્તિ એતેનાતિ **રયો**.

ખિપ્પાદિનવકં સીઘે. અથ જવસીઘાનં કો ભેદો? સવેગગતિવચના **જવાદયો**, **સીઘાદયો** તુ ધમ્મવચના, તથા ચ "સીઘં પચતિ [પસ્સતિ (ક॰)], સીઘં ગચ્છતી"તિ પયોગો, ન તુ "જવં પચતિ, જવંગચ્છતી"તિ પન પયોગો. "વેગેન ગચ્છતિ, જવેન ગચ્છતી"ત્યાદીસુ કથં? તત્ર ભેદસ્સ વત્તુમિચ્છિતત્તા ન દોસો. ખિપ્પતિ પેરતીતિ **ખિપ્પં**, **ખિપ** પેરણે. સયતીતિ **સીઘં**, **સી** સયે, **ઘ**પચ્ચયો. બ્યુપ્પત્તિ હિ યથા કથઞ્ચિપિ ભવતિ, સઞ્ઞા તુ લોકતોવાવગન્તબ્બા, સબ્બત્રેવં. તરતીતિ **તુરિતં**. લઙ્ઘતીતિ **લહુ**, **લઙ્ઘ** ગતિસોસનેસુ, **ઘસ્સ હો**, નિગ્ગહીતલોપો, **ઉ**પચ્ચયો ચ, લહુપરિયાયો **લઘુસદ્દો**પ્યત્થિ. અસતિ ખેપતીતિ **આસુ**, ઉ. તરતીતિ **તુણ્ણં**, રસ્સ **ણો**. અરતિ ગચ્છતીતિ **અરં**. ન વિલમ્બીયતિ ન ઓહીયતીતિ **અવિલમ્બિતં**, **લબિ** અવસંસને. તુવટ્ટતિ સયતીતિ **તુવટં**, તુરિતભાવેન વત્તતીતિ વા **તુવટં**, **રિત**લોપો.

૪૧. અરિયાસામઞ્ઞસ્સ પુબ્બદ્ધં સન્તતે. એત્થ ચ અટ્ઠસુ ગણેસુ છટ્ઠો સબ્બલહુકો, તતોપરે છગ્ગણા સ , ભ, સ, ભ, ભ, ભા, અટ્ઠમો ગો. સમન્તતો તનોતીતિ **સતતં**. નાસભાવેન ન ઇચ્ચં ન ગન્તબ્બં **નિચ્ચં**, નાસં વા ન ગચ્છતીતિ **નિચ્ચં**. "નાગો"ત્યાદીસુ વિયાતિ એત્થાપિ ન દોસો, તસ્સ **ચો**. ન વિરમતીતિ **અવિરતં**. ન આરમતીતિ **અનારતં**. સમન્તતો, પુનપ્પુનં વા તનોતીતિ **સન્તતં**. ન અવરમતીતિ **અનવરતં**. સદા ધવતિ ગચ્છતીતિ **ધુવં**. "ધુ ગતિથેરિયેસૂ"તિ **કાતન્ત**ધાતુ.

વિપુલાદ્ધં અતિસયે. એત્થ હિ અયુગપાદે દ્વાદસમત્તા, યુગે અટ્ઠારસમત્તા, સબ્બાસુ અરિયાસુ પઠમે પાદે દ્વાદસમત્તા, દુતિયે અટ્ઠારસ, તતિયે દ્વાદસ, ચતુત્થે પઞ્ચદસ. યદા પન પઠમતતિયેસુ પરિહાયન્તિ, તદા યુગે અધિકા હોન્તિ, ઇદં વિપુલાલક્ખણં. અથ સતતાતિસયાનં કો ભેદો? સતતં સન્તતિ અવિચ્છેદોક્રિયન્તરેહિ અબ્યવધાનં, અતિસયો તુ પોનોપુઞ્ઞં, પકટ્ઠો ચ. તેસુ પોનોપુઞ્ઞં ક્રિયાબ્યાવુત્તિ, પકટ્ઠો તુ ક્રિયાવયવાનં ઉક્કંસતા. ભાસતિ સબ્બેસન્તિ **ભુસં**, **આસ્સ ઉ**. ભસ્સતિ અધો પતતીતિ વા **ભુસં**. **ભસ** અધોપતને, **અસ્સ ઉ**. અતિસયનં **અતિસયો**, અતિક્કમિત્વા વાસયનં પવત્તનં **અતિસયો**. દહતિ સબ્બન્તિ **દળ્હં**, હતો પુબ્બે **ળો**, દલતિ વિદારયતીતિ વા **દળ્હં**, **હ**પચ્ચયો, દહન્તો લાતીતિ વા **દળ્હં**, વણ્ણવિપરિયયો, અભિસયો ચ દળ્હઞ્ચ અતિસયદળ્હા. તરતિ અતિક્કમતીતિ **તિબ્બં**, **રસ્સ વો**, **અસ્સ ઇ**. એતિ ગચ્છતીતિ એકો, સો એવ **એકન્તં**, એકં તરતિ અતિક્કમતીતિ વા **એકન્તં**. મત્તતો અતિક્કન્તં **અતિમત્તં**. બહું લાતીતિ **બાળ્હં**, **ઉ**લોપો, વણ્ણવિપરિયયો ચ **હ**સદ્દો. અતિવેલં, અચ્ચત્થં, નિબ્ભરં, નિતન્તં, ગાળ્હંઇચ્ચાદીનિપિ અતિસયે.

દબ્બં સત્વં, તંવિપરીતે ધમ્મમત્તે વત્તમાના **બાળ્હ**પરિયન્તા **ખિપ્પાદયો** **અતિસયં** વિના **પણ્ડકે** નપુંસકે વત્તન્તિ . ખિપ્પં ભવતિ ["ખિપ્પ ભવભી"તિ પદદ્વયં અધિકં વિય દિસ્સતિ], અતિસયો પુલ્લિઙ્ગો, અસ્સ ગુણસ્સાતિસયો, અસ્સ દબ્બસ્સાતિસયો ઇતિ. "ખિપ્પં ભુઞ્જતિ, સતતં જુહોતિ, સતતં રમણીયો"ઇચ્ચત્ર તુ ક્રિયાવિસેસનત્તાયેવ પણ્ડકત્તં. **તેસુ** ખિપ્પાદીસુ યે **દબ્બગા** દબ્બાભિધાયિનો, તે **તીસુ** લિઙ્ગેસુ. "દબ્બધમ્મો લિઙ્ગ"ન્તિ દસ્સનન્તરં. યથા ખિપ્પા જરા, ખિપ્પો મચ્ચુ, ખિપ્પં ગમનં. સન્તતા તણ્હા, સન્તતં દુક્ખં, સન્તતો આકાસો. અતિમત્તા ક્રિયા, અતિમત્તો નરો, અતિમત્તં પદં ઇચ્ચાદિ.

૪૨-૪૩. દ્વાદસકં મારે. હરનયનગ્ગિદડ્ઢત્તા [તિનયનગ્ગિદડ્ઢત્તા (ક॰)] નત્થિ વિગ્ગહો સરીરમેતસ્સ **અવિગ્ગહો**. કામયતિ રતિચ્છં ઉપ્પાદયતીતિ **કામો**, કારિતન્તા **અ**પચ્ચયો. સિઙ્ગારરૂપેન પાણીનં મનસિ ભવતીતિ **મનોભૂ**. પઞ્ચકામગુણેસુ મદયતીતિ **મદનો**. લોકાનં અન્તં વિનાસં કરોતીતિ **અન્તકો**. વસે વત્તેતિ સીલેનાતિ **વસવત્તી**. પાપં ઇચ્છતિ કરોતિ, તેન યુત્તોતિ વા **પાપિમા**. પરતો જાયતીતિ પજા, અચ્છન્દિકા, તાસં પતિ

પજાપતિ. યે કુસલધમ્મેસુ પમત્તા, તેસમેવ બન્ધુ **પમત્તબન્ધુ**. કણ્હધમ્મયુત્તતાય **કણ્હો**. કુસલધમ્મે મારેતીતિ **મારો**. અકુસલધમ્મે ન મુઞ્ચતીતિ **નમુચિ**. મીનકેતનો, કન્દપ્પો, દપ્પકો, અનઙ્ગો, પઞ્ચસરો, સમ્બરારિ, મનસિજો, કુસુમેસુ , અનઞ્ઞજો, પુપ્ફધન્વા, રતિપતિ, મકરદ્ધજોઇચ્ચાદીનિપિ વિણ્હુસુતસ્સ કામસ્સ નામાનિ.

તણ્હા અરતી રગા ચેતિ એતા તિસ્સો **તસ્સ** મારસ્સ ધીતરો. યો તં પસ્સતિ, તં તસિતં કરોતીતિ **તણ્હા**, **સ**લોપો, ણ્હા ચ. પરેસં કુસલધમ્મેસુ અરતિં કરોતીતિ **અરતી**. રજ્જન્તિ એત્થાતિ **રગા**. **તસ્સ** મારસ્સ હત્થી ગિરિમેખલો નામ. સરીરમહન્તભાવેન ગિરિસદિસત્તા ગિરિ વિયાતિ ગિરિ. મારેન મમાયનવસેન ‘‘અયં મે હત્થી મેખલો નામ હોતૂ’’તિ કતનામત્તા મેખલા વિયાતિ મેખલોતિ સમુદિતનામદ્વયેન એકમેવ હત્થિં વદતિ, યથા ‘‘વજિરાસનિ, સીતુણ્હ’’ન્તિ.

૪૪. તિકં યમે. પજાસંયમનતો યમા, મચ્ચુપ્પભુતયો અસ્સ કિઙ્કારા, તેસુ રાજતેતિ **યમરાજા**. તેધાતુકેસુપિ આણાપવત્તકત્તા મહન્તો વિસયો એતસ્સ વિસયી, ણી, સો એવ **વેસાયી**. યત્થ લક્ખણેન ન સિજ્ઝતિ, તત્થ સબ્બત્ર ‘‘યદાદિના વા નિરુત્તિનયેન વા સદ્દસિદ્ધિ વેદિતબ્બા’’તિ હિ પુબ્બે વુત્તં, દુક્ખજનકત્તા વા વિસદિસટ્ઠાનં ગચ્છન્તીતિ વેસા, નેરયિકા, તેસં અધિપતિભાવેન અયતિ પવત્તતીતિ **વેસાયી**, ઈ. યમાનં રાજા **યમો**. ધમ્મરાજો, કતન્તો, સમવત્તી, કાલો, દણ્ડધરો, અન્તકોઇચ્ચાદીનિપિ યમસ્સ નામાનિ. **અસ્સ** યમસ્સ આવુધં નયનમેવ. તેન કિર કોધચિત્તેન ઓલોકિતમત્તેન સત્તાનં સરીરાનિ આતપે ખિત્તઘતપિણ્ડાનિ વિય વિલીયન્તીતિ.

દ્વયં અસુરભેદે. એતેસઞ્હિ સતિપિ દેવભાવે હેટ્ઠા નિવાસિતભાવસામઞ્ઞતો એત્થ વચનં, મારસ્સ પન સત્તાનમનત્થકારકતાસામઞ્ઞેન યમેન સદ્ધિં વચનં તક્કરત્તા. યુદ્ધાદીસુ વેપિતં કમ્પિતં ચિત્તમેતસ્સ **વેપચિત્તિ** [સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૫૬]. પુણ્ણં લોમં યસ્સ સો **પુલોમો**, પુલામહતી ઉમા કિત્તિ, કન્તિ વા યસ્સાતિ **પુલોમો**. ‘‘ઉમાતસીહેમવતિ-હલિદ્દાકિત્તિકન્તિસૂ’’તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહે** વુત્તં. અયં પન સક્કસ્સ ભરિયાય સુજાતાય પિતા. દ્વયં કિન્નરે. અસ્સમુખનરસરીરતાય કુચ્છિતો પુરિસો, કિઞ્ચિ વા પુરિસો, પુરિસસદિસોતિ વા **કિમ્પુરિસો**. એવં **કિન્નરો**. તુરઙ્ગવદન, અસ્સમુખાદીનિપિ કિન્નરસ્સ નામાનિ.

૪૫-૪૬. અદ્ધપજ્જેન આકાસસ્સ નામાનિ. તેસં તેસં વત્થૂનં અન્તરં નાનત્તં ઇક્ખતે લોકો એત્થ, અનેનાતિ વા **અન્તલિક્ખં**, **રસ્સ લો**. ઇક્ખનં વા દસ્સનં ઇક્ખા, તસ્સ અન્તરં કારણં **અન્તલિક્ખં**. ખનતિ બ્યવધાનન્તિ **ખં**, ક્વિ. સબ્બગહગામણિનો આદિચ્ચસ્સ પથો મગ્ગો **આદિચ્ચપથો**. ન ભવતીતિ **અબ્ભં**. ગચ્છન્ત્યનેન દેવાતિ **ગગનં**, યુ, મસ્સ **ગો**. અમ્બતે સદ્દાયતે અત્રાતિ **અમ્બરં**, રો. **હય** ગતિમ્હિ, વિસેસેન હયતિ ગચ્છતિ સબ્બત્રાતિ **વેહાસો**, **યસ્સ સો**, વિગતો વા હાસો ચિત્તસ્સ એત્થારમ્મણાલાભતોતિ **વેહાસો**. અનિલસ્સ વાતસ્સ પથો **અનિલપથો**. ભુસં કાસન્તે દિપ્પન્તે પદત્થા એતેનાતિ **આકાસો**, ન કસ્સતિ ન વિલેખીયતીતિ વા **આકાસો**. ન ભવતિ એત્થ કિઞ્ચિપિ વત્થૂતિ **નભં**, નત્થિ ભૂમિ એત્થાતિ વા **નભં**, ન ભાયન્તિ પક્ખિનો અનેન, એત્થાતિ વા **નભં**. વિનો પક્ખિનો હયન્તિ ગચ્છન્તિ એત્થાતિ **વેહાયસં**, અસો. તારા વુચ્ચન્તિ નક્ખત્તાદયો, તેસં પથો **તારાપથો**. સુરાનં દેવાનં પથો **સુરપથો**. ન હઞ્ઞતેતિ **અઘં**, **હનસ્સ ઘો**. અનન્તં, વિસણુપદંઇચ્ચાદીનિપિ આકાસસ્સ નામાનિ.

૪૭-૪૮. મેઘાદ્યેકાદસકં મેઘે. મેહતિ ઘરતિ સેચતીતિ **મેઘો**. વારિં વહતીતિ **વલાહકો**, **વારિસદ્દસ્સ વો**, **વસ્સ લો** [પાણિનિ ૬.૩.૧૦૯; મોગ્ગલ્લાનપઞ્ચિકા ૧.૪૭; નીતિ-સુત્ત ૧૩૪૦, ૧૩૪૩]. દિબ્બન્તિ વુટ્ઠિં વિરૂળ્હિં ગચ્છન્તિ

લોકા અનેનાતિ **દેવો**. પજાનં લોકાનં અન્નં ભોજનં ભવતિ એતેનાતિ **પજ્જુન્નો**, અકારસ્સુકારો. અમ્બું ઉદકં ધારેતીતિ **અમ્બુધરો**. લોકાનં સન્તાપં હન્તીતિ **ઘનો**, **હસ્સ ઘો**. જલધારં ધારેતીતિ **ધારાધરો**. જીવનં જલં મૂતં બન્ધમનેનેતિ **જીમૂતો**, **વન**સદ્દલોપો, લોકાનં વા જીવિતં મુનાતિ બન્ધતીતિ **જીમૂતો**, **વિત**લોપો, **જીવિતસ્સ જી** આદેસો વા [પાણિનિ ૬.૩.૧૦૯; મોગ્ગલ્લાનપઞ્ચિકા ૧.૪૭; નીતિ-સુત્ત ૧૩૪૦, ૧૩૪૩]. એવં અઞ્ઞત્ર. વારિં વહતીતિ **વારિવાહો**. અમ્બું દદાતીતિ **અમ્બુદો**. આપં ભરતીતિ **અબ્ભં**, ક્વિ, **પસ્સ બો**.

તિકં વુટ્ઠિયં. વસ્સતિ સિઞ્ચતીતિ **વસ્સં**, **વસ્સ** સેચને. એવં **વસ્સનવુટ્ઠિયો**.

પઞ્ચકં વિજ્જુયં. સતતં ઈરતિ કમ્પતીતિ સતેરો, **ત**લોપો, સો એવ **સતેરિતા**. ખણમત્તમ્પિ ન તિટ્ઠતીતિ **અક્ખણા**. કુટિલં અચિરટ્ઠાયિતત્તા વિરૂપં હુત્વા જવતીતિ **વિજ્જુ**. વિજ્જોતતીતિ **વિજ્જુતા**. અચિરં પભા યસ્સ **અચિરપ્પભા**.

૪૯. ચતુક્કં મેઘનાદે. મેઘાનં નાદો **મેઘનાદો**. ધનીયતે **ધનિતં**[થનિતં (સી॰)], **ધન** સદ્દે. ગજ્જનં **ગજ્જિતં**, **ગજ્જ** સદ્દે. રસીયતે **રસિતં**. **આદિ**ના હરાદાદિ [સબ્બત્ર નપુંસકેભાવે તો, આદિના સ્વનિતધનિતાદયો (ચિન્તામણિટીકા), આદિના ધનિતહરાદરાસાદયો (બ્યાખ્યાસુધાટીકા)]. દ્વયં સક્કધનુમ્હિ. ઇન્દસ્સ આવુધં ધનુ ચ **ઇન્દાવુધં**, **ઇન્દધનુ** ચ. વાતેન ખિત્તમમ્બુ **વાતક્ખિત્તમ્બુ**, બિન્દુ. સીતં કરોતીતિ **સીકરો**, સિઞ્ચતીતિ વા **સીકરો**, **ચસ્સ કો**, **અરો** ચ, વાતવસેન વા તતો તતો સરતીતિ **સીકરો**, **અસ્સ ઈ**, મજ્ઝે **ક**ાગમો ચ.

૫૦. તિકં જલધારાયં. વેગતો જલધારાનં સં ભુસં પતનં આસારો, પુનપ્પુનં સરતીતિ **આસારો**. વેગં ધારેતીતિ **ધારા**. અધો પતતીતિ **સમ્પાતો**, **સં**સદ્દો અધોભાગે [વેગતો જલધારાનં સમ્ભૂય પતનં ધારાસમ્પાતો, સર ગતિયં ઘઙ ઇતિ આસારો (ચિન્તામણિટીકા)]. દ્વયં વસ્સોપલે. કરેન હત્થેન ગય્હુપગત્તા **કરકા**, જલં પિણ્ડં કરોતીતિ વા **કરકા**, ''વસ્સોપલે તુ કરકા, કરકોપિ ચ દિસ્સતે''તિ **રુદ્દો**, **કર**સદ્દોત્ર. ''કરો વસ્સોપલે પાણિ-સોણ્ડાપચ્ચાયરંસિસૂ''તિ **નાનત્થસઙ્ગહે** વુત્તં. ઘનતો, ઘનકાલે વા સઞ્જાતં ઉપલં સિલા **ઘનોપલં**. દુટ્ઠુ દિનં **દુદ્દિનં**, અયં **દુદ્દિન**સદ્દો મેઘચ્છન્નાહે વત્તતિ, અસોભનત્થોપ્યત્થિ **દુદ્દિન**સદ્દો, અગુણવચનતાયં વાચ્ચલિઙ્ગો.

૫૧-૫૨. છક્કં તિરોધાને. **ધર** આવરણે, **અપાદિ**પુબ્બો. અપિધરતિ આવુણોતીતિ **પિધાનં**, **અ**લોપો. અપધરતીતિ **અપધારણં**. તિરો ધરતિ પિદહતીતિ **તિરોધાનં**. અન્તરં ધરતીતિ **અન્તરધાનં**, નિગ્ગહીતલોપો. અપિધરતીતિ **અપિધાનં**. એત્થ ચ **અપાદિ**ઉપસગ્ગા ધાતુનો આવરણત્થજોતકા. છાદયતીતિ **છાદનં**. બ્યવધા, અન્તરધિઇચ્ચાદયોપિ તિરોધાને.

સાદ્ધપજ્જેન ચન્દસ્સ નામાનિ. ઇન્દતિ નક્ખત્તાનં પરમિસ્સરિયં કરોતીતિ **ઇન્દુ**. ચન્દતિ હિલાદયતિ સુખયતિ પજન્તિ **ચન્દો**. નક્ખત્તાનં રાજા **નક્ખત્તરાજા**. ઉમા કન્તિ, તાય સહ વિજ્જતીતિ **સોમો**, સુખં અભિસ્સવતીતિ વા **સોમો**, **મ**પચ્ચયો. નિસં રત્તિં કરોતિ, તત્થ વા કરો રંસિ એતસ્સ **નિસાકરો**. અન્ધકારં ઉસેન્તિ દહન્તિ વિનાસેન્તીતિ ઓસા, રંસયો, તે એત્થ ધિયન્તિ પતિટ્ઠહન્તીતિ ઓસધિ, તારાવિસેસો, તસ્સ ઈસો પતિ **ઓસધીસો**. હિમો સીતલો રંસિ યસ્સ **હિમરંસિ**. સસો અઙ્કો લક્ખણં યસ્સ **સસઙ્કો**. ચન્દં કપ્પૂરં માતિ સદિસં નયતીતિ **ચન્દિમા**. **ઇ**કારાદેસો. સસલક્ખણમેત્થ અત્થિ **સસી** . સસતિ વા હિંસતિ ઉણ્હગુણન્તિ **સસી**, **ઈ**પચ્ચયો તદુપલક્ખિતે તદુપચારં. સીતા રંસયો યસ્સત્થીતિ **સીતરંસિ**. નિસાય રત્તિયા નાથો તદાલઙ્કારભાવતોતિ **નિસાનાથો**. ઉળૂનં તારાનં રાજા **ઉળુરાજા**. માતિ અત્તાનં કપ્પૂરેન સદિસં કરોતીતિ **મા**, **મા**સદ્દોયં પુમે,

તંસહચરણતો ઉળુરાજાદયોપિ. હિમંસુ, કુમુદબન્ધુ, વિધુ, સુધંસુ, સુબ્ભંસુ, નિસાપતિ, મિગઙ્કો, કલાનિધિ, દ્વિજરાજો, સસધરો, નક્ખત્તેસોઇચ્ચાદીનિપિ ચન્દસ્સ નામાનિ.

૫૩-૫૪. સોળસન્નં ભાગાનં પૂરણો **સોળસમો** ભાગો ચન્દસ્સ કલા, **કલ** સઙ્ખ્યાને, કલીયતે એકાદિના સઙ્ખ્યાયતેતિ **કલા**. દ્વયં ચન્દસ્સ સરીરે. મઞ્અતે ઞાયતે અનેનેતિ **બિમ્બં**. **મન**તો વપચ્ચયો, નિપાતના મસ્સ **બો**, અસ્સિ, **નસ્સ મો**, **વસ્સ બો**, **બિમ્બ**સદ્દો અનિત્થિયં. મણ્ડયતેતિ **મણ્ડલં**, અલો, ઇત્થિયં મણ્ડલી, અયં તીસ્વપિ [બિમ્બો અનિત્થી, મણ્ડલં તીસુ (અમર ૩.૧૫)].

પાદહીનપજ્જેન અદ્ધભાગો. અસતિ ખેપેતિ સમુદાયન્તિ **અડ્ઢો**, તો. તથા **અદ્ધો**. **ઉપડ્ઢો**તિ ઉપસગ્ગેન પદં વડ્ઢિતં, એતે તયો પુમે. ખણ્ડયતિ સમુદાયન્તિ **ખણ્ડં**. સક્યતે ઉબ્બાહનાદીસુ થોકત્તાતિ **સકલં**, અલો, **ખણ્ડસકલા** વા પુમે, સત્થે રૂપભેદતો નપુંસકે. એતે ચ **અડ્ઢા**દયો તયો અસમે ભાગે પુમે, સમે તુ નપુંસકેતિ રૂપભેદેનાહ ''અદ્ધં વુત્તં સમે ભાગે''તિ. ખણ્ડાદિદ્વયં પન અસમેપિ વત્તમાનં પુન્નપુંસકે વત્તતિ, તસ્મા ''અદ્ધં વુત્તં સમે ભાગે''તિ એત્થ ''અડ્ઢં, ઉપડ્ઢ''ન્તિ ઇદં દ્વયમ્પિ સઙ્ગહિતં [અસમભાગે પુમાનિ, સમે અંસે નપુંસકત્તં રૂપભેદતો, ઉપચારતો તબ્ભાગવતિ વાચ્ચલિઙ્ગો – અદ્ધા સાટી, અદ્ધં વત્થં અદ્ધો કમ્બલો (ચિન્તામણિટીકા)].

પસાદાદયો ચન્દે અવસ્સમ્ભાવિનો, અઞ્અત્ર તુ પાસઙ્ગિકા ઇતિ ચન્દપક્કમે ઉચ્ચન્તે. વિસેસેન સાદયતિ પસાદયતીતિ **પસાદો**. એવં પસન્નો, સો એવ **પસન્નતા**.

તિકં ચન્દપ્પભાયં. કુમુદસ્સાયં વિકાસો [વિકારો (ક॰)] **કોમુદી**. ચન્દં આચિક્ખતિ પટિપાદયતીતિ **ચન્દિકા**. જુતિ અસ્સાત્થીતિ **જુણ્હા**. **તસ્સ ણો**, હપચ્ચયો ચ, ચન્દસ્સ વા જુતિં સોભં નય્હતિ બન્ધતીતિ **જુણ્હા**.

ચતુક્કં સોભનમત્તે. કનતિ દિપ્પતીતિ **કન્તિ**, **કન** દિત્તિયં, કામીયતીતિ વા **કન્તિ**. સુન્દરં ભાતિ દિપ્પતીતિ **સોભા**. જોતયતીતિ **જુતિ**. છાદયતીતિ **છવિ**. **છદ** સંવરણે, **વિ**પચ્ચયો, **દ**લોપો.

૫૫. સત્તકં લક્ખણે. કં અત્તાનં લઙ્કયતિ હીનં કરોતીતિ **કલઙ્કો**. લઞ્છતે લક્ખતે અનેનેતિ **લઞ્છનં** . લક્ખ્યતે અનેનેતિ **લક્ખં**. તથા **લક્ખણં**. અઙ્કીયતે લક્ખ્યતે અનેનેતિ **અઙ્કો**. અભિ વિસેસં જાનાતિ એતેનાતિ **અભિઞ્ઞાણં**. ચિહીયતિ લક્ખીયતિ અનેનેતિ **ચિહનં**. **ચિહ** લક્ખણે.

સબ્બાસં સોભાનં મજ્ઝે પરમા સોભા સુસમા નામ, સોભનં સમં સબ્બં અસ્સં **સુસમા**, સેટ્ઠા સોભા.

૫૬. ગુણે ફોટ્ઠબ્બવિસેસે **સીત**ન્તિ નપુંસકં ભવતિ. દેવદત્તસ્સ સીતં વત્તતિ. સીતાદયો તયો **ગુણીલિઙ્ગા** ગુણિનો લિઙ્ગં ગણ્હન્તિ, તં યથા – સીતલા ભૂમિ, સીતલં જલં, સીતલો વાતો. ઉણ્હાભિતત્તેહિ સેવીયતીતિ **સીતં**, તેન યુત્તો **સીતો**. **સસ** ગતિયં, ઇરો, ઇત્તઞ્ચ, સીતત્થિકેન સરીયતીતિ વા **સિસિરં**. સીતં ગુણં લાતીતિ **સીતલો**.

મહિકાન્તં હિમે. હિંસતીતિ **હિમં**, **સસ્સ મો**,નિગ્ગહીતલોપો ચ. **તુહ** અદને, તોહતિ હિંસતીતિ **તુહિનં**, ઇનો. ઉપરિતો સવતીતિ **ઉસ્સાવો**. નીહરન્તિ નિસ્સસન્ત્યનેનેતિ **નીહારો**, નત્થિ ઈહા વા એતસ્મા હેતુભૂતાતિ **નીહારો**, આરો. મહીયતે રાગીહીતિ [વાચાભિ (ચિન્તામણિટીકા)] **મહિકા**, ણ્વુ.

૫૭. છક્કં નક્ખત્તે. પુનપ્પુનં ઉદયત્તા ન ખીયતે **નક્ખત્તં**, અત્તનો ગમનટ્ઠાનં ન ખરતિ ન વિનાસેતીતિ વા **નક્ખત્તં**, અથ વા **નક્ખ** ગતિયં, નક્ખતીતિ **નક્ખત્તં**. જોતતિ સુભાસુભનિમિત્તં પકાસેતીતિ **જોતિ**, **નક્ખત્ત ભં**સદ્દેહિ સહચરણતો નપુંસકે. યથાવુત્તં નિમિત્તં ભાતિ પકાસેતીતિ **ભં**. કત્તબ્બં તરન્તિ લોકા એતાયાતિ **તારા**, અત્તનો વીથિં તાયતિ અરતિ ગચ્છતીતિ વા **તારા**, તારેતિ વા લોકે અહિતતોતિ **તારા**, અયઞ્ચ **તારકા**, **ઉળુ** ચ એતે તયો અપુમે. તરા એવ ણ્વુ, **તારકા** [તારા એવ તારકા ણ્વુ (ક॰)]. ઉચ્ચં લવતિ [ઉલયતિ (ક॰)] ગચ્છતીતિ ઉલુ. સો એવ **ઉળુ**. ન કેવલં તારકા એવ અપુમે, અથ ખો ઉળુ ચાતિ **ચસદ્દત્થો**. ઉળુસહચરિયતો પક્ખે નપુંસકે ચ.

૫૮-૬૦. **અસ્સયુજા**દયો **રેવત્યન્તા** સત્તાધિકવીસતારકા નક્ખત્તા નામ હોન્તિ. તાનિ ચ નક્ખત્તાનિ આકાસે યથાઠિતાનિ કમતોયેવ એત્થ કથિતાનિ, ન ઉપ્પટિપાટિયા. વક્ખતિ ચ ''કમતો સત્તાધિકવીસતિ નક્ખત્તા''તિ. અસ્સરૂપયોગતો **અસ્સયુજો**. યમસદિસત્તાસબ્બત્ર ભરતીતિ **ભરણી**. યુ, ઈ. અગ્ગિસદિસત્તા કન્તતિ છિન્દતીતિ **કત્તિકા**, કરોતિ તસ્મા વા **કત્થિકા**, કત્તિકાય સહિતા **સકત્તિકા**. ભરણી, રોહિણી વા. કમલસમ્ભવત્તા કમલે રુહતિ વડ્ઢતીતિ **રોહિણી**. મિગસીસસણ્ઠાનત્તા તારાપુઞ્જો **મિગસિરં**, છટ્ઠીસમાસો ઉત્તરપ્પધાનત્તા નપુંસકત્તં. રુદ્દરસાવહિતકોધરુદ્દસદિસત્તા કદાચિ અદતિ ઘસતીતિ **અદ્દા**. પુનપ્પુનં સત્તેસુ હિતં વસ્સતીતિ **પુનબ્બસુ**, **વસ્સ** સેચને. પોસેતિ ક્રિયાનિ, પોસેન્ત્યસ્મિન્તિ વા **પુસ્સો**. ભુજગસદિસત્તા ન સિલિસ્યતે નાલિઙ્ગ્યતેતિ **અસિલેસો**.

મહીયતે કારિયત્થિકેહીતિ **મઘા** [માઘા (ક॰)], હસ્સ **ઘો**. ફલં ગણ્હાપેતીતિ **ફગ્ગુની**, યુ, ઈ. **દ્વે**તિ પુબ્બફગ્ગુની, ઉત્તરફગ્ગુની ચેતિ દ્વે. હત્થસણ્ઠાનતાય **હત્થો**. તચ્છકસદિસત્તા વિચિત્તં ફલં દદાતીતિ **ચિત્તા**. સોભના આતિ, સાતિ વા તનું કરોતિ સુભાસુભન્તિ **સાતિ** [સ્વાતિ (ક॰)], સુભાસુભફલદાનતો વા **સાતિ**, ''**સાતિ** દાનાવસાનેસૂ''તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહે** વુત્તં, અયં દ્વીસુ. વિસદિસં ફલં ખણતીતિ **વિસાખા**, વિવિધા વા સખા મિત્તા યસ્સા સા **વિસાખા**. અનુરાધયતિ સંસિજ્ઝતિ સુભાસુભફલમેતાયાતિ **અનુરાધા**. ગુણેહિ સબ્બાસં વુડ્ઢત્તા **જેટ્ઠા**. મૂલતિ પતિટ્ઠાતિ સુભાસુભફલમેત્થાતિ **મૂલં**. આસાળ્હો નામ ભતીનં દણ્ડો, તંસણ્ઠાનત્તા **આસાળ્હા** નામ દ્વે નક્ખત્તા પુબ્બાસાળ્હઉત્તરાસાળ્હવસેન.

સવતિ સુભાસુભફલમેતેનાતિ **સવણો**, **સવણં** વા. ધનમેસન્તિ એત્થાતિ **ધનિટ્ઠા**, ધનતિ વા વિભૂતિ નિધાનં **ધનિટ્ઠા**. સતં ભિસજા એત્થ, સતભિસજાનં વા અધિપતિ **સતભિસજો**. ભદ્દો ગો, તસ્સેવ પદાનિ પાદા અસ્સં **ભદ્દપદા**, પુબ્બભદ્દપદા દ્વે, ઉત્તરભદ્દપદા દ્વે, સમૂહો ચેસં ચતુસઙ્ખ્યાતિ બહુવચનં. રા વુચ્ચતિ ધનં, તબ્બન્તતાય **રેવતી**, આકારસ્સે, રેવતો વા ઇસિભેદો, તસ્સ અપચ્ચં **રેવતી**.

૬૧. દ્વયં રાહુગ્ગહે. સો વુચ્ચતિ સગ્ગો, તત્થ ભાતીતિ **સોબ્ભાનુ**. રહતિ ચન્દાદીનં સોભં જહાપેતીતિ **રાહુ**. તમો, વિધુન્તુદો, ચન્દાદો, સેહિકેયોતિપિ રાહુસ્સ નામાનિ.

સૂર, ચન્દ, અઙ્ગારક, બુધ, જીવ, સુક્ક, અસિત, રાહુ, કેતૂતિ એતે સૂરાદયો નવગ્ગહા નામ.

મેસાદિકો દ્વાદસકોટ્ઠાસો રાસિ નામ. આદિના ઉસભ, મેથુન, કક્કટ, સીહ, કઞ્ઞા, તુલા, વિચ્છિક, ધનુ, મકર, કુમ્ભ, મીને સઙ્ગણ્હાતિ.

દ્વયં ભદ્દપદનક્ખત્તાનં નામં. પોટ્ઠો ગો [પાઠો ભદ્દો ગો (ક॰)], તસ્સેવ પદાનિ પાદા અસ્સં **પોટ્ઠપદા**.

૬૨-૬૩. પજ્જદ્વયેન સૂરિયસ્સ નામાનિ. આ ભુસો દિપ્પતીતિ **આદિચ્ચો, પ્પસ્સ ચ્ચો**. લોકાનં સૂરભાવં જનેતીતિ **સૂરિયો**. તથા **સૂરો**. સતં બહવો રંસયો યસ્સ **સતરંસિ**. દિવા દિવસં કરોતીતિ **દિવાકરો**, દિવસે વા કરો આભા યસ્સ **દિવાકરો**, **દિવા**સદ્દોયં સબ્બકારકવચનો, ન તુ આધારવચનો એવ. વિસેસેન રોચતે દિપ્પતેતિ **વેરોચનો**. દિનં કરોતિ, કુમુદાનં વા દિનં માકુલ્યં કરોતીતિ **દિનકરો**, ઉણ્હો રંસિ યસ્સ **ઉણ્હરંસિ**. પભં કરોતીતિ **પભઙ્કરો**.

અંસુનો માલા, સા યત્થ અત્થિ **અંસુમાલી**. દિનાનં પતિ **દિનપતિ**. તપતીતિ **તપનો**. રવન્તિ એતેન સત્તા પભાવિત્તાતિ **રવિ**. ભાનુ યસ્સ અત્થીતિ **ભાનુમા**. રંસિ યસ્સ અત્થીતિ **રંસિમા**. ભં આભં કરોતિ, તાસં વા આકરો ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં **ભાકરો**. ભાતિ દિપ્પતીતિ **ભાનુ**. દેવેહિપિ અચ્ચતે પૂજીયતેતિ **અક્કો**. સહસ્સં બહવો રંસયો યસ્સ **સહસ્સરંસિ**. દ્વાદસત્તા, પભાકરો, વિભાકરો, વિકત્તનો [વિસ્સકમ્મુના વિકત્તિતો, કમ્મનિ યુ (ચિન્તામણિટીકા)], મત્તણ્ડો, દિવમણિ, તરણિ, મિત્તો, ચિત્રભાનુ, વિભાવસુ, ગહપ્પતિ, હંસો, સવિતાઇચ્ચાદીનિપિ સૂરિયસ્સ નામાનિ.

૬૪. પજ્જેન સૂરિયાદીનં રંસિપ્પભાનં નામાનિ. રસન્તિ તં સત્તાતિ **રંસિ**. આ ભુસો ભાતીતિ **આભા**. પકારેન ભાતીતિ **પભા**. દિપ્પતીતિ **દિત્તિ**. રોચતે દિપ્પતેતિ **રુચિ**. દીધ્યતિ દિપ્પતીતિ **દીધિતિ**. દિપ્પતીતિ વા **દીધિતિ**, **પસ્સ ધો**, **ઇ**કારાગમો. મિય્યન્તે ખુદ્દજન્તવો અનેનેતિ **મરીચિ**, ઈચિ. અસતિ ગચ્છતિ દિસન્તન્તિ **અંસુ**, ઉસ્સાગમો. **મરીચિ**સહચરણતો **દીધિત્યા**દયો [ખલિતપાઠો (?), સવરસામી તુ અઙ્ગુલિ કાકલિસારિ સરારિ તુમ્બિઅરિ સુસિ દીમિત્યત્તયો થીપુમેસુ ઇચ્ચાહ (ચિન્તામણિટીકા)] **ભાનુ અંસુ** ચ દ્વીસુ. **મય** ગમનત્થો દણ્ડકો ધાતુ [દણ્ડકપ્પકરણે આગતધાતૂતિ અત્થો, નિરુત્તિસારમઞ્જુસાટીકાયં ૨૫૩.૪૧૩ પિટ્ઠેસુ પસ્સિતબ્બં], **ખ**પચ્ચયો **ઊ**કારાગમો, અથ વા **મા** માને, **ઉખ** ગત્યત્થો દણ્ડકો ધાતુ [દણ્ડકપ્પકરણે આગતધાતૂતિ અત્થો, નિરુત્તિસારમઞ્જુસાટીકાયં ૨૫૩.૪૧૩ પિટ્ઠેસુ પસ્સિતબ્બં], માય માનાય ઉખતીતિ **મયૂખો** [માપસં ગગનં પમાણયં ઉખતિ ગચ્છતીતિ પિસોદરાદિ (ચિન્તામણિટીકા)]. કિરતિ તિમિરં **કિરણો**. કિરતિ તિમિરં **કરો**.

૬૫. દ્વયં આદિચ્ચમણ્ડલોતિખ્યાતે ઉપ્પાતાદિજાતે રંસિમણ્ડલે. સૂરિયસ્સ પરિ સમન્તતો ધીયતે **પરિધી**, પરિ સમન્તતો વિસતીતિ **પરિવેસો**, સૂરિયં વા પરિવેઠયતીતિ **પરિવેસો**. **ઠસ્સ સો**. ઉપસૂરિયકં, મણ્ડલન્તિ દ્વેપિ પરિધિનો નામાનિ.

દ્વયં મરીચિકાયં. મરીચિસદિસતાય **મરીચિ**. મિગાનં તણ્હા પિપાસા યસ્સં જલાભાસત્તા સા **મિગતણ્હિકા**.

સૂરિયસ્સ ઉદયતો પુબ્બે **ઉટ્ઠિતરંસિ** ઉગ્ગતરંસિ અરુણો નામ સિયા. અરુણવણ્ણતાય અરતિ ગચ્છતીતિ **અરુણો**. સૂરસૂતો, અનૂરુ, કસ્સપેય્યો, કસ્સપિ, ગરુડાગ્ગજોતિપિ અરુણસ્સ નામાનીતિ. આકાસવણ્ણના.

૬૬-૬૭. ચતુક્કં કાલે. કલ્યન્તે સઙ્ખ્યાયન્તે આયુપ્પમાણાદયો અનેનાતિ **કાલો**, કરણં વા કારો, ભાવે ણો, સો એવ **કાલો**, ન હિ ક્રિયાવિનિમુત્તો કાલો નામ કોચિ અત્થિ, મહાકાલસ્સ પન સસ્સતભાવતો અતીતાદિવોહારો નત્થેવાતિ અવયવકાલાનં સમૂહભાવતો સોપિ "કાલો"તિ વુત્તો. સત્તાનં જીવિતં અસતિ ખેપેતીતિ **અદ્ધા**, **તસ્સ ધો**, **આ**કારન્તોયં **અદ્ધા**સદ્દો પુમે. પુનપ્પુનં એતીતિ **સમયો**. વિનાસં લાતીતિ **વેલા**, વણ્ણલોપો. દિટ્ઠો, અનેહોતિપિ કાલસ્સેવનામાનિ.

ખણાદયો પન **તબ્બિસેસા** તસ્સ કાલસ્સ વિસેસા ભેદા. કે તે, કિત્તકપ્પમાણા ચેત્યાહ “**ખણો**”ઇચ્ચાદિ. દસહિ અચ્છરાહિ અઙ્ગુલિફોટનેહિ લક્ખિતો કાલો ખણો નામ, **ખણુ** હિંસાયં, ખણોતીતિ **ખણો**, અ. દસ ખણા લયો નામ **ભવે** ભવન્તિ, એતેન વા વચનેન વિકભિસઙ્ખ્યાપેક્ખિનોપિ વાચકા સન્તીતિ ગમ્યતે. લયતિ ગચ્છતિ, સત્તાનં જીવિતં લુનન્તો વા અયતિ ગચ્છતીતિ **લયો**. દસ લયા ખણલયો નામ, ખણલયાનં સમૂહભાવતો. તે દસ ખણલયા મુહુત્તો નામ **સિયા** સિયું વા, અયમનિત્થી. **હુચ્છ** કોટિલ્યે , કુટિલયતિ રત્તિદિવસે સુભાસુભદસ્સનતોતિ **મુહુત્તો**, તો, ધાતુયાદિમ્હિ **મુ**કારાગમો, **ચ્છ**લોપો ચ. તે દસ મુહુત્તા ખણમુહુત્તો નામ.

તિકં દિને. દિબ્બન્તિ કીળન્ત્યસ્મિં **દિવસો**, સો. ન જહાતિ પચ્ચાગમનં **અહં**. આદદાતિ નિબ્યાપારન્તિ **દિનં**, ઇનો, **આ**લોપો ચ, દિબ્બતિ વા એત્થાતિ **દિનં**, **વસ્સ નો**. ઘસરો [ઘસતિ અન્ધકારં રો (ચિન્તામણિટીકા)], વાસરોતિપિ દિનસ્સ નામાનિ.

૬૮. **કલ્લ**ન્તં પચ્ચૂસે. પભાત્યસ્મિં લોકોતિ **પભાતં**. તથા **વિભાતં**. **ઉસ** રુજાયં, પચ્ચૂસતિ વિનાસેતિ તિમિરન્તિ **પચ્ચૂસો**. કલ્યન્તે સઙ્ખ્યાયન્તે અનેન સઙ્ખ્યાદયોતિ **કલ્લં**. અહોમુખં, ઊસોતિપિ પચ્ચૂસસ્સ નામાનિ.

દ્વયં પદોસે. દોસાય રત્તિયા આરમ્ભો **અભિદોસો**. દોસાય રત્તિયા પારમ્ભો **પદોસો**. અભિધાનતો **પા**સદ્દસ્સ પુબ્બનિપાતો, અપ્પધાનરસ્સો ચ, અથ વા અભિદુસ્સન્તિ પદુસ્સન્તિ ચ યત્થ સબ્બકમ્માનિ અભિદોસો પદોસો ચ.

તિકં સાયન્હે. સાયતિ દિનં અવસાયતીતિ **સાયો**, સાયન્તો વા દિનન્તં કરોન્તો અયતીતિ **સાયો**, પુન્નપુંસકે. સમ્માઝાયન્તિ તં **સઞ્ઝા**, (“બ્રહ્મુનો તનુ પિતા લોકસ્સ જનેત્તી”તિ હિ આગમો નિકાયન્તરિકાનં.) [( ) એત્થન્તરે પાઠો અધિકો વિય દિસ્સતિ] દિનાનં અચ્ચયો અતિક્કમો, અવસાનં વા **દિનચ્ચયો**. દિનન્તોતિપિ તસ્સેવ નામં.

પુબ્બણ્હાપરણ્હમજ્ઝન્હવસેન તિવિધા સઞ્ઝા [અમર ૪.૩]. પુબ્બઞ્ચ તં અહઞ્ચાતિ **પુબ્બણ્હં**. અપરઞ્ચ તં મજ્ઝઞ્ચ તં અહઞ્ચેતિ **અપરણ્હં મજ્ઝન્હં**. સબ્બત્રાવયવે સમુદાયોપચારતો અહસ્સેકદેસે **અહ**સદ્દોતિ કમ્મધારયો, તાસં તિસ્સન્નં સઞ્ઝાનં સમાહારોતિ સઞ્ઝમિત્યુચ્ચતે. સમાહરણં સમાહારો, એકીભાવો, સો ચ ભિન્નકાલાનં ન ભવતીતિ બુદ્ધિયા સમકાલગ્ગહણતો એકકાલત્તા તસ્મિં અભિધેય્યે દિગુસમાસો, તથા હિ સમાહારો સમૂહો તંસમ્બન્ધે છટ્ઠિયાયેવ ભવિતબ્બન્તિ ચિન્તેન્તો આચરિયો ન અઞ્ઞપદત્થસમાસો અયન્તિ **આ**કારસ્સાપ્પધાને રસ્સત્તન્તિ સઞ્ઝં. સમાહારો ભાવો તસ્સેકત્તા એકવચનં, કમ્મવચને તુ સમાહારે તિસ્સો સઞ્ઝા સમાહટાતિ પઠમન્તાનં સમાસે સપદત્થપાધાન્યા બહુવચનં, રસ્સાભાવો ચ.

૬૯. પઞ્ચકં રત્તિયં. નિસતિ તનું કરોતિ સબ્બબ્યાપારં **નિસા**. રજ્જન્તિ રાગિનો અત્ર **રજની**, યુ, ઈ. રાતિ ગણ્હાતિ અબ્યાપારન્તિ **રત્તિ**,તિ, રજ્જન્તિ વા એત્થ **રત્તિ**. પઠમમજ્ઝિમપચ્છિમયામવસેન તયો યામા પહારા યસ્સા **તિયામા**. સંવુણોતિ દિનં **સંવરી**. નિસીથિની, ખણદા, ખપા, વિભાવરી, તમસ્સિની, યામિની, તમીઇચ્ચાદીનિપિ રત્તિયા નામાનિ.

ચન્દિકાયુત્તા ચન્દપ્પભાય યુત્તા રત્તિ જુણ્હા નામ, જુણ્હાયોગતો **જુણ્હા**. તમો ઉસ્સન્નો યસ્સં સા **તમુસ્સન્ના** રત્તિ **તિમિસિકા** નામ, તિમિસં ઉસ્સન્નં એત્થાતિ **તિમિસિકા**, ઉપધાય ઇત્તઞ્ચ.

૭૦. તિકં અડ્ઢરત્તિયં. મજ્ઝિમારત્તિ કમ્મભૂતા ‘‘નિસીથો, અડ્ઢરત્તો, મહાનિસા’’તિ ચ વુચ્ચતિ. નિસ્સતે સયતે અસ્મિં **નિસીથો**. અડ્ઢઞ્ચ તં રત્તિ ચાતિ **અડ્ઢરત્તો**, રત્તેકદેસે **રત્તિ**સદ્દો, રત્તિયા અડ્ઢન્તિ વા **અડ્ઢરત્તો**. મહતી ચ સા નિસા ચાતિ **મહાનિસા**.

ચતુક્કં અન્ધકારે. અન્ધં હતં દિટ્ઠસત્તિકં લોકં કરોતીતિ **અન્ધકારો**. તમતીતિ **તમો**, અથ વા તમન્તિ આકઙ્ખન્તિ રતિં લોકા એત્થ **તમો**, **તમુ** આકઙ્ખાયં, **તમ**સદ્દો અનિત્થી, તંસહચરણતો અન્ધકારોપિ. તિમિસં ઇસો, અથ વા **તિમુ** તેમને, તિમન્તિ એત્થ રાગેનાતિ **તિમિસં**. **તિમિરં**, પુબ્બેવ **ઇર**પચ્ચયો.

૭૧. ચતુદ્દસન્નં રત્તીનં પૂરણી ચતુદ્દસીસઙ્ખાતો કાળપક્ખો ચ એકગ્ઘનો વનસણ્ડો ચ મેઘપટલઞ્ચ અડ્ઢરત્તિ ચ એતેહિ ચતૂહિ સમન્નાગતો તમો ચતુરઙ્ગતમં નામ.

૭૨. અન્ધઞ્ચ તં તમઞ્ચાતિ **અન્ધતમં**, યં લોકં અન્ધકારં કરોતિ. અયં **અન્ધતમ**સદ્દો **ઘનતમે** બાળ્હતમે વત્તતિ.

દ્વયં પહારે. પહરીયતે ભેરિયાદિ અત્રાતિ **પહારો**, પુમે સઞ્ઞાયં **અ**પચ્ચયો. **યા** પાપુણે મો, ઉપયમેતિ વા અહો રત્તિ ચાનેન **યામો**, **યમિ**તો **ણો**. પહારો એવ યામો ઇતિ સઞ્ઞિતો **યામસઞ્ઞિતો**.

દુતિયા તિથિ પાટિપદો નામ. પટિપજ્જતે ચન્દો ખયં, ઉદયં વા યસ્સં **પાટિપદો**. તતિયાદી તિથિયેવ, ન પાટિપદો. તનોતીતિ **તિથિ**, અથ વા **તા** પાલને ઇથિ. **તિથિ**સદ્દો દ્વીસુ.

૭૩. દ્વયં પન્નરસિયં, પન્નરસન્નં તિથીનં પૂરણી **પન્નરસી**, **પણ્ણરસી**તિપિ પાઠો અત્થિ. દ્વયં પુણ્ણમાયં તિથિયં. મિય્યતે તિથીનં ખયો વુડ્ઢિ ચાનેન માસો, ચન્દો, પુણ્ણો ચ સો માસો ચાતિ પુણ્ણમાસો, તસ્સાયં તિથિ, પુણ્ણમાસો યસ્સમત્થીતિ વા **પુણ્ણમાસી**. પુણ્ણો મા ચન્દો યત્થ, પુણ્ણમસ્સાયં વા તિથિ **પુણ્ણમા**, ‘‘પુણ્ણિમા’’તિ પાઠે પન સતિ ચન્દસ્સ પુણ્ણભાવો પુણ્ણો, તેન નિબ્બત્તા ભાવપચ્ચયન્તા તેન નિબ્બત્તે ઇમો દિસ્સતિ, લોકાસયત્તા લિઙ્ગસ્સ ઇત્થિલિઙ્ગત્તં, સા પુણ્ણમા એકકલાહીને ચન્દે સતિ અનુમતિ નામ, અનુમઞ્ઞન્તે અનુગચ્છન્તે દેવતાપિતૂહિ સહ યસ્સં સા **અનુમતિ**. પુણ્ણે પન ચન્દે સા પુણ્ણમા રાકા નામ, રાતિ દસ્સનાવકાસં **રાકા**, કો [કલાહીને સા’નુમતિ પુણ્ણે રાકા નિસાકરે (અમર ૪.૮)].

અપરા કાળપક્ખસમ્ભૂતાપન્નરસી પન અમાવસી, અમાવાસીતિપિ ઉચ્ચતે. અમા સહ વસન્તિ રવિચન્દા યસ્સં **અમાવસી**, **અમાવાસી** ચ દીઘં કત્વા, **અમા**સદ્દો સહત્થો અબ્યયં. દસ્સો [દસ્સલા (ક॰), દિસ્સન્તે રવિચન્દા અત્ર, ‘‘ગણકેહી’’તિ ઘ (ચિન્તામણિટીકા)], સૂરિયિન્દુસઙ્ગમોતિ તસ્સાયેવ નામાનિ.

૭૪. સટ્ઠિઘટિકાહિ લક્ખિતો કાલો અહોરત્તો નામ. ઘટેન્તિ અહોરત્તિયોતિ **ઘટિકા**. અહો ચ રત્તિ ચ **અહોરત્તો**, પુમે. અદિગુત્તેપિ અહોરત્તન્તિ નપુંસકેપિ. **તે** પઞ્ચદસ અહોરત્તા પક્ખો નામ. પચન્તિ પરિણમન્તિ ભૂતાન્યનેનેતિ **પક્ખો**. પુબ્બાપરભૂતા **તે** ચ પક્ખા યથાક્કમં **સુક્કકાળા** સુક્કપક્ખકાળપક્ખા નામ. **જોતિસત્થ**ક્કમેન સુક્કપક્ખો પુબ્બસઞ્ઞિતો, કણ્હપક્ખો અપરસઞ્ઞિતો. તતો એવ માસવિસેસે લોકે સકપરપક્ખોતિ [લોકેપ્યપરપક્ખોતિ (ક॰)] રૂળ્હી. **સુચ** સોકે, **સુક્કો**, સોચન્તિ એત્થ અન્ધકારાભિલાસિનોતિ કત્વા, સૂચેતિ પકાસેતીતિ વા **સુક્કો**. કિરતિ

સુક્કન્તિ કારો, ણો, સોવ **કાળો**, કેન વા જોતિના અરતિ એત્થ કારો, સોવ **કાળો**. **તે દુવે** સુક્કકાળપક્ખા સમુદિતા **માસો** નામ. **મસિ** પરિમાણે, કમ્મનિણો.

૭૫-૭૬. સાદ્ધપજ્જેન દ્વાદસમાસાનં નામાનિ. ચિત્તાય પરિપુણ્ણેન્દુયુત્તાય યુત્તો, ઉપલક્ખિતો વા માસો **ચિત્તો** , સંયોગન્તત્તા ન વુદ્ધિ, એવં સબ્બત્ર. પરિપુણ્ણેન્દુયુત્તતંતંનક્ખત્તનામવસેન દ્વાદસન્નં માસાનં નામાનિ વેદિતબ્બાનિ. ચિત્તમાસાદયો ફગ્ગુનમાસપરિયન્તા દ્વાદસ કોટ્ઠાસા કમેન માસાતિ એય્યા. પસત્થતમત્તા જેટ્ઠા, તંયોગા **જેટ્ઠો**. અસય્હો રવિ અત્રેતિ **આસાળ્હો**. **યસ્સ ળો**, સવન્ત્યસ્મિં **સાવણો**, યુ. ફલન્ત્યત્ર **ફગ્ગુનો**, યુ, **લસ્સ ગો**, **અસ્સ ઉ**. કત્તિકમાસો પચ્છિમકત્તિકો નામ. અસ્સયુજમાસો પુબ્બકત્તિકો નામ.

૭૭. દ્વયં સાવણમાસે. અન્તોવીથિતો બહિ નિક્ખમતિ સૂરિયો એત્થ, અધિકરણે અનીયો. દ્વયં ચિત્તમાસે. નાનાપુપ્ફફલવિચિત્તતાય લોકાનં રમ્મં કરોતિ, રમન્તિ વા એત્થાતિ **રમ્મકો**.

૭૮. **કત્તિકકાળપક્ખતો** પચ્છિમકત્તિકતો પટ્ઠાય ચતુરો ચતુરો માસા **કમા** કમતો હેમન્તગિમ્હાનવસ્સાનસઞ્ઞિતા ઉતુયો નામ હોન્તિ. હિમાનિ એત્થ સન્તિ હેમો, સો એવ **હેમન્તો**, ''સુત્તન્તો વનન્તો''તિ યથા, હિનોતિ વા હાનિં ગચ્છતિ સબ્બમેત્થાતિ **હેમન્તો**, **અન્ત**પચ્ચયો, **મા**ગમો ચ. ગિરતિ પીળયતીતિ **ગિમ્હાનો**, માનો, **રસ્સ હો**, વણ્ણવિપરિયયો ચ. વસ્સતિ એત્થ **વસ્સાનો**યુ. **ઉતુયો દ્વીસૂ**તિ પચ્ચાસત્યા **ઉતુ**સદ્દો એવ દ્વીસુ, ન **હેમન્તા**દયો, **અમરકોસે** પન **ઉતુ**સદ્દો પુમે વુત્તો [અમર ૪.૨૦].

૭૯. અઞ્ઞથાપિ ઉતુભેદં દસ્સેતું અરિયસામઞ્ઞમાહ "**હેમન્તો**"ઇચ્ચાદિ. **વા** અથ વા **વુત્તાનુસારેન** ઉતુત્તયપભેદે વુત્તવચનસ્સાનુસારેન. ઇદં પન ''કત્તિકકાળપક્ખતો''તિ વચનં સન્ધાય વુત્તં, તસ્મા કત્તિકકાળપક્ખતો પભુતિ દ્વે દ્વે માસા **કમા** કમતો હેમન્તો, સિસિરો, વસન્તો, ગિમ્હો, વસ્સાનો, સરદો ઉતૂતિ છ **ઉતૂ** ભવન્તિ, પુનપ્પુનં એતીતિ કત્વા, તુ, **ઇસ્સ ઉ**. સિસિરં સીતલં, તંયોગા **સિસિરં**, **વા**વિધાનતો ન વુદ્ધિ, **મ**કારો પદસન્ધિકરો. **વસ** કન્તિયં. વસીયતેતિ **વસન્તો**. પુપ્ફધનુત્તા [પુપ્ફવન્તત્તા (ક॰)] વા વસતિ કામો એત્થ **વસન્તો**. સરતિ પીળયતિ અસ્મિન્તિ **સરદો**, **તસ્સ દો**. સા સુનખા રમન્તિ એત્થાતિ વા **સરદો**, **મસ્સ દો**.

૮૦-૮૧. તિકં ગિમ્હે. ઉસતિ દહતીતિ **ઉણ્હો**, ણ્હો, **સ**લોપો ચ. નિદહન્તે યસ્મિન્તિ **નિદાઘો**, **હસ્સ ઘો**. ગિરતિ પીળયતીતિ **ગિમ્હો**, મો, **રસ્સ હો**, વણ્ણવિપરિયયો ચ. તિકં વસ્સાનોતુમ્હિ. વસ્સતિ પવસ્સતિ એત્થાતિ **વસ્સો**, **વસ્સાનો**, **પાવુસો** ચ. **અસ્સ ઉ**, સંયોગલોપો ચ.

વસ્સાનાદિકેહિ તીહિ ઉતૂહિ **દક્ખિણાયનં** સૂરિયસ્સ દક્ખિણદિસાગમનં ભવતિ, અઞ્ઞેહિ **તીહિ** સિસિરવસન્તગિમ્હેહિ **ઉત્તરાયનં** ઉત્તરદિસાગમનં ભવતિ. **ઇ** ગતિયં, ભાવે યુ, અયનં. પુસ્સસઙ્કન્તિમારબ્ભ આસાળ્હં યાવ આદિચ્ચસ્સ ઉત્તરા ગતિ **ઉત્તરાયનં**. આસાળ્હસઙ્કન્તિમારબ્ભ પુસ્સં યાવ દક્ખિણા ગતિ **દક્ખિણાયનં**. **વસ્સોયનદ્વય**ન્તિ ઇદં અયનદ્વયં સમ્પિણ્ડિતં વસ્સો નામ. વસ્સન્તિ એત્થાતિ **વસ્સો**, વસ્સકાલેન વા ઉપલક્ખિતો **વસ્સો**, ''ચિત્તો, ચક્ખુદસક''ન્તિ યથા.

પજ્જદ્ધં વસ્સે. સંવસતિ એત્થ **સંવચ્છરો**, છરો, **સસ્સ ચો**, ''વચ્છરો''તિપિ તસ્સેવ નામં. નત્થિ ઇત્થિલિઙ્ગત્તમેતેસુ **અનિત્થી**. પચ્ચાસત્યા **સરદો**પિ તંપચ્ચાસત્યા **હાયનો**પિ. સરદકાલેન લક્ખિતો **સરદો**, યથા

‘‘સોતદસકં, વેસાખો’’તિ. જહાતિ ભાવેતિ **હાયનો**, પદત્થે વા જહન્તો અયતીતિ **હાયનો**. સમયતિ વિકલયતિ ભાવેતિ **સમા**, **સમ** વેકલ્યે. ‘‘સમા વસ્સે થીલિઙ્ગો તુ, સમં સબ્બસમાનેસૂ’’તિ **રુદ્દો**.

સબ્બસત્તાનં સબ્બપારિસદત્તા [સબ્બપટિપદત્તા (ક॰)] સબ્બવોહારકુસલત્થં કાલાધિકારત્તા પરસમયે કથિતં દેવાનં વસ્સપ્પમાણમ્પિ ઇધાહરિત્વા દીપેતબ્બં. તથા હિ મનુસ્સાનં માસેન પિતૂનં અહોરત્તો, એવં મનુસ્સાનં વસ્સેન દેવાનં અહોરત્તો, તત્રોત્તરાયનં દેવાનં દિનં, રત્તિ પન દક્ખિણાયનં, દેવતાનં સટ્ઠ્યાધિકાહોરત્તિસતત્તયેન વસ્સેન દ્વાદસવસ્સસહસ્સાનિ દેવાનં યુગં. તેન વુત્તં –

‘‘એસા દ્વાદસસહસ્સી, યુગાખ્યા પરિકિત્તિતા;
એતં સહસ્સગુણિતં, અહો બ્રહ્મમુદાહટ’’ન્તિ [‘‘વેદદીપકગન્થે’’તિ નિસ્સયે].

તઞ્ચ નરાનં ચતુયુગં દિબ્બસહસ્સદ્વયેન બ્રહ્મુનો દ્વે દિવેતિ. કત, તેતા, દ્વાપર, કલિવસેન ચતુયુગં. તત્ર **કતયુગસ્સ** મનુસ્સસઙ્ખ્યાય પમાણં અટ્ઠવીસતિસહસ્સાધિકાનિ સત્તરસવસ્સલક્ખાનિ, **તેતાય** છન્નવુતિસહસ્સાધિકાનિ દ્વાદસવસ્સલક્ખાનિ, **દ્વાપરસ્સ** ચતુસટ્ઠિસહસ્સાધિકાનિ અટ્ઠવસ્સલક્ખાનિ, **કલિસ્સ** બાત્તિંસસહસ્સાધિકાનિ ચત્તારિ વસ્સલક્ખાનિ. વુત્તઞ્ચ –

‘‘સુઞ્ઞં સુઞ્ઞં ખં નાગા, કરમુનિસસિનો;
માન’માદો યુગસ્સ, તેતાય ખંખંસુઞ્ઞં.

રસનવસૂરિયા, વસ્સસઙ્ખ્યા પસિદ્ધા;
સુઞ્ઞં સુઞ્ઞં ખં વેદા, રસભુજગમિતિ.

દ્વાપરે વસ્સસઙ્ખ્યા, સુઞ્ઞાકાસંખંનેત્ત-;
ગુણજલનિધયો, વસ્સસઙ્ખ્યા કલિસ્સે’’તિ.

પિણ્ડો ચેસ વીસતિવસ્સસહસ્સાધિકાનિ તેચત્તાલીસવસ્સલક્ખાનિ. વુત્તઞ્ચ ‘‘ખાકાસસુઞ્ઞમ્બરદન્તસાગરા ચતુયુગાનં પરિમાણસઙ્ગહો’’તિ. બ્રહ્મુનો અહોરત્તેન નરાનં દ્વે કપ્પા.

તત્ર અટ્ઠ નાગા, દ્વે કરા, સત્ત મુનયો, એકો સસી, છ રસા, દ્વાદસ સૂરિયા, ચત્તારો વેદા જલનિધયો ચ. દ્વે નેત્તાનિ, તયો ગુણા, બાત્તિંસ દન્તા, સઙ્ખ્યાય પસિદ્ધેહેતેહિ સઙ્ખ્યા ગહેતબ્બા. **ખાકાસમ્બર**સદ્દા સુઞ્ઞપરિયાયા. સુઞ્ઞઞ્ચ ગણિતે બિન્દુના સઙ્ગહિતં. સબ્બઞ્ચેતં પટિયુગં પટિલોમેન પત્થારયે. તત્ર કતયુગસ્સ પત્થારો યથા – ૧૭૨૮૦૦૦. તેતાય યથા – ૧૨૯૬૦૦૦ . દ્વાપરસ્સ યથા – ૮૬૪૦૦૦. કલિસ્સ યથા – ૪૩૨૦૦૦. ચતુયુગપિણ્ડસ્સ ચ યથા – ૪૩૨૦૦૦૦. યુગાનં પટિપત્થારઞ્ચ પિણ્ડસ્સ ચ યથાક્કમં અન્તિમં બિન્દુમાદાય પટિલોમેન ગણયે. તં યથા –

‘‘એકં દસ સતઞ્ચેવ, સહસ્સ’મયુતં તથા;
લક્ખઞ્ચ નિયુતઞ્ચેવ, કમા દસગુણોત્તર’’ન્તિ.

તત્ર દસસહસ્સાનિ અયુતં. દસલક્ખાનિ નિયુતં. તઞ્ચ કલિદ્વાપરેસુ નત્થીતિ લક્ખપરિયન્તમેવ તત્ર ગણયે, તદેવં યુગાનં, તંપિણ્ડસ્સ ચ અઙ્કતો પુબ્બવુત્તા વસ્સસઙ્ખ્યા સઞ્જાતા ભવતીતિ.

તત્ર બ્રહ્મુનો દિનં નરાનં ઉદયકપ્પો, રત્તિ પન ખયકપ્પો. એકસ્મિઞ્ચ બ્રહ્મદિને મનુસઞ્ઞિતા ચતુદ્દસ બ્રહ્મસુતા ભવન્તિ. તત્રેકસ્સ મન્વન્તરસ્સ એકસત્તતિદિબ્બયુગાનિ પમાણં, તઞ્ચ માનુસં ચતુદ્દસભિ ઉત્તરં [ચતુરાસીતિઉત્તરં (?)] યુગસતદ્વયં. તદેવં ચતુદ્દસભિ મન્વન્તરેહિ ચતુનવુત્યુત્તરાનિ નવદિબ્બયુગસતાનિ ભવન્તિ. માનુસં તુ ચતુવીસતિયુગસહસ્સચતુક્કં. એસઞ્ચ [છસત્તત્યાધિકનવતિંસયુગસતં (?)] મન્વન્તરાનં અટ્ઠવીસસહસ્સાધિકસત્તરસમાનુસવસ્સલક્ખસઙ્ખ્યા વા કતયુગપ્પમાણકા પઞ્ચ સન્ધયો ભવન્તિ. તેન વુત્તં **સૂરિયસિદ્ધન્તે** [૧.૧૮-૧૯] –

> ‘‘યુગાનં સત્તતિ સેકા, મન્વન્તર’મિહો’ચ્ચતે;
> કતસ્સ સઙ્ખ્યા તસ્સન્તે, સન્ધિ વુત્તો જલપ્લવો.
>
> સસન્ધયો તે મનવો, કપ્પે ઞેય્યા ચતુદ્દસ;
> કતપ્પમાણા કપ્પાદો, સન્ધી પઞ્ચદસટ્ઠિતા’’તિ.

કતયુગસ્સ ચ પાદેન કલિનો પમાણં, પાદદ્વયેન દ્વાપરસ્સ, પાદત્તયેન તેતાય. ચતુયુગઞ્ચેતં ચક્કમિવ ભમતીતિ પઞ્ચદસહિ સન્ધીહિ નરાનં યુગાનિ ચતુવીસતિ ભવન્તિ. દેવાનં તુ યુગચક્કં. એતાનિ ચ સસન્ધિચતુદ્દસમન્વન્તરાન્યેકતોપિ પિણ્ડિતાનિ દેવાનં યુગસહસ્સં ભવતિ, નરાનં ચતુયુગસહસ્સં, તઞ્ચ બ્રહ્મુનો દિનમેકં. અઞ્ઞો મનુ અસ્મિં **મન્વન્તરં**, બ્રહ્મસુતા એવ મનવો.

૮૨. પઞ્ચકં ખયકપ્પે. કપ્પતે જગતી વિનસ્સતેતિ કપ્પો. ખયન્તિ એત્થ ખયો. કપ્પો ચ ખયો ચાતિ **કપ્પક્ખયા**. સંવત્તતે ઉપરમતે, વિનસ્સતે વા જગતી અસ્મિન્તિ **સંવટ્ટો**. ચતુયુગાનમન્તે જાતો **યુગન્તો**. પલીયતે ખીયતે યત્થ લોકોતિ **પલયો**, પુમે, સઞ્ઞાયં ણો. કેચિ પનેત્થ ‘‘કપ્પક્ખયો તૂ’’તિ પાઠં વત્વા દ્વિન્નમેકાભિધાનત્તં કપ્પેન્તિ, તં **અમરકોસેન** ચ **તટ્ટીકાય** ચ ન સમેતિ. વુત્તઞ્હિ તત્થ ‘‘સંવટ્ટો, પલયો, કપ્પો, ખયો, કપ્પન્તમિચ્ચપી’’તિ [અમર ૪.૨૨] ચ ‘‘પઞ્ચકં ખયકપ્પે’’તિ ચ.

દ્વયં કાળકણ્ણિયં. નિન્દિતબ્બત્તા ન લક્ખીયતેતિ **અલક્ખી**. અત્તનો નિસ્સયં કાળવણ્ણસદિસં કરોતિ અપ્પકાસકત્તાતિ **કાળકણ્ણી**, **કર**તો ણો, રસ્સ **ણો**, ઈ ચ. દ્વયં સિરિયં. પસંસિતબ્બત્તા લક્ખીયતેતિ **લક્ખી**. કતપુઞ્ઞેહિ સેવીયતે, તે વા સેવતીતિ **સિરી**, રો, ઈ ચ.

૮૩. દ્વયં દાનવાનં માતરિ. **દા** અવખણ્ડને, દાયતીતિ **દનુ**. દ્વયં દેવાનં માતરિ. **દિતી**તિ અસુરાનમેવ વેમાતિકા માતા, તસ્સા પટિપક્ખભાવેન **અદિતિ**.

૮૪. **આગુન્તં** પાપે. પાન્તિ રક્ખન્તિ અત્તાનમસ્માતિ **પાપં**, **પ**કારવણ્ણાગમો, દુગ્ગતિં પાપનતો વા **પાપં**. કિલ્યતે સિથિલી કરિય્યતે યેનેતિ **કિબ્બિસં**, **લસ્સ વો**, ઇસો ચ, કરોતિ અનિટ્ઠફલન્તિ વા **કિબ્બિસં**, ઇબ્બિસો. વિરૂપેન ગચ્છતીતિ **વેરં**. ન હન્તિ ધઞ્ઞન્તિ **અઘં**, **હનસ્સ ઘો**, સાધૂહિ અગન્તબ્બત્તા વા **અઘં**, **હન** ગતિયં. કુચ્છિતં ચરિતં **દુચ્ચરિતં**. દુ નિન્દિતં કરણમસ્સ **દુક્કટં**. ન પુનાતીતિ **અપુઞ્ઞં**. કુસલાનં પટિપક્ખં **અકુસલં**. કં

સુખં હનતીતિ **કણ્હં**, વણ્ણવિપરિયયો. કલ્યતે અનેન **કલુસં**, ઉસો, કં વા સુખં લુનન્તો સેતીતિ **કલુસં**. દુ નિન્દિતં ઇતં ગમનમસ્સ **દુરિતં**. અગન્તબ્બં ગચ્છતિ એતેનાતિ **આગુ**, આ પીળયં ગચ્છતીતિ વા **આગુ**, “**આ** તુ કોધમુદાદીસૂ”તિ હિ **એકક્ખરકોસે** વુત્તં.

૮૫-૮૬. છક્કં ધમ્મે. કુચ્છિતેનાકારેન સન્તાને સેન્તીતિ કુસા, રાગાદયો, તે લુનાતિ છિન્દતીતિ **કુસલં**. સુખં કરોતિ, સોભનં વા કરણમસ્સ **સુકતં**. સુખં કરોતીતિ **સુક્કં**. પુનાતીતિ **પુઞ્ઞં**. ધરતિ સબ્બન્તિ **ધમ્મં**. અપરે પનિદં “પુઞ્ઞધમ્મ”મિત્યેકપદં વદન્તિ, તં **અમરકોસેન** [અમર ૪.૨૪] વિરુજ્ઝનતો ન ગહેતબ્બં. સુન્દરં ચરણમસ્સ **સુચરિતં**.

તિકં દિટ્ઠધમ્મિકે. દિટ્ઠધમ્મો નામ પચ્ચક્ખો અત્તભાવો, તત્થ નિબ્બત્તં **દિટ્ઠધમ્મિકં**. ઇહલોકે જાતં **ઇહલોકિકં**. સન્દિટ્ઠે પચ્ચક્ખે અત્તભાવે જાતં **સન્દિટ્ઠિકં**. દ્વયં સમ્પરાયિકે. તં વચનત્થતો સુવિઞ્ઞેય્યં.

દ્વયં તક્કાલે. તસ્મિંયેવ કાલે જાતં, નાસન્નકાલાદીસૂતિ **તક્કાલં**. તદા તસ્મિંયેવ કાલે જાતં **તદાત્વં**, ત્વં, **તદાત્તન્તિ**પિ પાઠો. દ્વયં આયતિકાલે. **ઉત્તરકાલો** પચ્છિમો કાલો. આગમિસ્સતીતિ **આયતિ**, **આપુબ્બો ઇ** ગતિમ્હિ. એત્થ ચ યં ઇમસ્મિં અત્તભાવે દૂરમાસન્નં વા, તં દિટ્ઠધમ્મિકં. યં પન ઇમસ્મિં અત્તભાવે વા સમ્પરાયે વા દૂરતરં, તં **આયતિ**.

૮૭-૮૮. **પમોદ**ન્તં પામોજ્જે. હસતિ યેનાતિ **હાસો**. અત્તા મનો યસ્સ અત્તમનો. દુટ્ઠસ્સ હિ મનો અત્તા નામ ન હોતિ, તસ્સ ભાવો **અત્તમનતા**, પામોજ્જં. પીણેતિ તપ્પેતીતિ **પીતિ**. વિન્દતિ સુખં એતાયાતિ **વિત્તિ**. તુસ્સન્તિ એતાયાતિ **તુટ્ઠિ**, તંસહચરણતો **વિત્તિ**, તંસહચરણતો **પીતિ** ચ નારિયં, **અત્તમનતા** પન નિદ્દેસતો રૂપભેદો. આ ભુસો નન્દયતીતિ **આનન્દો**. **મુદ** હાસે, **પમુદો**, **આમોદોપિ**. સન્તુસ્સનં **સન્તોસો** . નન્દનં **નન્દિ**. **સમ્મદો સમ્મદાપિ** [સમ્મુદો, સમ્મદોપિ (?)], **ઉ**કારસ્સ **અ**. પમોદિતસ્સ પુગ્ગલસ્સ, ચિત્તસ્સ વા ભાવો **પામોજ્જં**.

તિકં સુખે. સુટ્ઠુ ખણતીતિ **સુખં**, ક્વિ. સાદીયતિ અસ્સાદીયતીતિ **સાતં**. ફસ્સતિ સિનેહતીતિ **ફાસુ**, ફુસતિ વા બાધતિ દુક્ખન્તિ **ફાસુ**. સત્તકં કલ્યાણે. **ભદિ** કલ્યાણે, ભદતીતિ **ભદ્દં**. પસત્થતરત્તા **સેય્યો**. સોભતીતિ **સોભં**. **ખી** ખયે, ખેપેતિ અસુખં **ખેમં**, મો. કલ્યં નિરોગં અણતિ ગચ્છતિ, કલ્યં વા હિતં અણયતિ પાપયતીતિ **કલ્યાણં**, કમ્મનિ ણો [કમ્મનિ ઉપપદે ણપચ્ચયોતિ અધિપ્પાયો]. **મઙ્ગ** ગત્યત્થો, મઙ્ગતિ ધઞ્ઞં **મઙ્ગલં**, અલો. સમેતિ દુક્ખન્તિ **સિવં**, વો.

૮૯. છક્કં દુક્ખે. દુક્કરં ખમનમેત્થ **દુક્ખં**. **કસ** ગમને, કસતિ અપુઞ્ઞન્તિ **કસિરં**, ઇરો, કુચ્છિતેનાકારેન સેતીતિ વા **કસિરં**. **કિર** વિક્ખિપને, કિરતિ સુખન્તિ **કિચ્છં**, કતા વા પુઞ્ઞકરણિચ્છા યેનાતિ **કિચ્છં**, “દુક્ખૂપનિસા સદ્ધા”તિ હિ વુત્તં. નત્થિ અધિગમનત્થં ઈહા એત્થાતિ **નીઘો**, **હસ્સ ઘો**, અથ વા નિહન્ત્યપુઞ્ઞં હિંસતિ ગચ્છતીતિ વા **નીઘો**, પુઞ્ઞં વા ન હન્તિ ન ગચ્છતીતિ **નીઘો**. વિરૂપમસતિ યેનાતિ **બ્યસનં**, વિસિટ્ઠં વા અસતિ ખેપેતીતિ **બ્યસનં**. ન હન્તિ ધઞ્ઞન્તિ **અઘં**. એતે પાપાદયો ગુણે યથાવુત્તલિઙ્ગા. **પાપપુઞ્ઞાનિ સુખાદિ** ચ **આકિચ્છં કિચ્છ**ન્તં ગુણયોગતો **દબ્બે** વિસેસ્યે વત્તમાનાનિ તીસુ. યથા –

પાપા ઉતુમતી કઞ્ઞા, પાપો રાજાપ્પરક્ખકો;
પાપં બ્યાધકુલં હિંસં, પાપો વિપ્પો ચ સેવકો;

પુઞ્ઞં તિત્થમિદં પુઞ્ઞા, નદી પુઞ્ઞો’ય’મસ્સમો.

સુખં કામિકુલં દબ્બં [સબ્બં (?)], સુખો વાસો સહા’મ્બયા [સહાન્વયો (ક॰)];
સુખા યુવતિ’રિચ્છન્તી, સુખા વે મઘવઞ્ગહા [સુખા યુવતિકા ગહા (ક॰)].

યદા તુ સકત્થપ્પધાનં સુખાદિકમેવ વિસેસ્યત્તેન વત્તુમિચ્છતે, ન તુ દબ્બં (પુબ્બમિવ વિસેસનં,) [( ) ચિન્તામણિટીકાયં ન દિસ્સતિ] તદા રૂપભેદોત્તમેવ લિઙ્ગં. યથા –

“દાલિદ્દેપિ [વલિત્તેપિ (ક॰)] ધનિત્તેપિ, વસો પરિજનો સુખં;
સુખં સજ્જનવાસો ચ, સુખં સન્તિ અનુત્તરા”તિ.

નનુ “દુક્કટોયં બ્યાપારો, સુકતં કમ્મં, કલુસોયં મે બ્યાપારો”તિ અઞ્ઞેસમ્પિ તીસુ વુત્તિ અત્થેવેતિ કિં પાપપુઞ્ઞાનમેવ ગહણં ભવતીતિ? વુચ્ચતે – “દુટ્ઠુ કતો દુક્કટો, સુટ્ઠુ કતં સુકત”મિચ્ચેવં ક્રિયાનિબન્ધનાપિ તીસુ વુત્તિ સમ્ભવતિ, નાવસ્સં ગુણનિબન્ધના એવ. કલુસસ્સપિ યદા સિટ્ઠપયોગેસુ વિસેસ્યવુત્તિ તિલિઙ્ગતા ઉપલબ્ભતે, તદા પાપગ્ગહણ’મત્થપ્પધાનં બ્યાખ્યાતબ્બં.

૯૦. પઞ્ચકં સુભાસુભકમ્મમત્તે. ઇટ્ઠાનિટ્ઠવિપાકભાગો યત્થ અત્થીતિ **ભાગ્યં**. સુભાસુભફલં નેતીતિ **નિયતિ**,તિ. સુભાસુભફલં ભાજેતીતિ **ભાગો**. ઇટ્ઠાનિટ્ઠવિભાગભાગોધીયતિ એત્થાતિ **ભાગધેય્યં**. સુભાસુભફલં વિદધાતીતિ **વિધિ**. અયો, સુભાવહો, દેવં, દિટ્ઠંઇચ્ચાદીનિપિ સુભાસુભકમ્મમત્તસ્સ નામાનિ. પઞ્ચકં જાતિયં. ઉપ્પજ્જનં **ઉપ્પત્તિ**, નિપ્પજ્જનં **નિબ્બત્તિ**, **પદ** ગતિયં, **નિ**પુબ્બો,તિ, **પસ્સ બો**. જનનં **જાતિ**. જનીયતે **જનનં**. ઉદ્ધં ભવનં **ઉબ્ભવો**.

૯૧. પજ્જં હેતુમ્હિ. અત્તનો ફલં નિમિનાતીતિ **નિમિત્તં**, **મા** પરિમાણે, **નિ**પુબ્બો. કરોતિ ફલન્તિ **કારણં**. તિટ્ઠતિ ફલમેત્થાતિ **ઠાનં**. પજ્જતિ નિપજ્જતિ ફલમેતેનાતિ **પદં**, વિસેસેન જાયતેતિ **બીજં**, રસ્સસ્સ દીઘતા. નિસ્સેસેન અત્તનો ફલં બન્ધતિ પવત્તેતીતિ **નિબન્ધનં**. નિદીયતે નિચ્છીયતે અનેનેતિ **નિદાનં**, યુ, નિદદાતિ ફલન્તિ વા **નિદાનં**. પભવતિ ફલમેતસ્માતિ **પભવો**, હિનોતિ ગચ્છતિ પરિણમતિ કારિયરૂપતન્તિ **હેતુ**, તુ, હિનોતિ વા પતિટ્ઠાતિ ફલમેત્થાતિ **હેતુ**, **હિ** પતિટ્ઠાયં. સમ્ભવતિ યેન ફલન્તિ **સમ્ભવો**. સિનોતિ ફલં બન્ધતીતિ **સેતુ**. પટિચ્ચ ફલમેતસ્મા એતીતિ **પચ્ચયો**.

૯૨. યં કારણં **સમાસન્નં** આસન્નતરં ફલેન, તં પદટ્ઠાનન્તિ મતં. પદાનં હેતૂનં ઠાનં **પદટ્ઠાનં**, યથા “રાજરાજા”તિ. તિવિધં કારણં ઉપાદાનકારણં સહકારીકારણં કારણકારણન્તિ. યથા બીજં અઙ્કુરસ્સ ઉપાદાનકારણસઙ્ખાતં પદટ્ઠાનં, ભૂમિજલાદિ સહકારીકારણં, “કમ્મસ્સ [કમ્પસ્સ (?)] કારણં જરો, તસ્સ કારણં કફો”તિ કફો કારણકારણં કમ્મસ્સ [કમ્પસ્સ (?)].

તિકં સરીરાધિપતિદેવે. જીવન્તિ સત્તા યેનાતિ **જીવો**. પૂરેતિ નિસ્સયસ્સાભિલાસન્તિ **પુરિસો**, ઇસો. અતન્તિ સતતં ગચ્છન્તિ સત્તા યેનાતિ **અત્તા**. દ્વયં સત્તરજોતમોસામ્યાવત્થાયં. પધીયન્તે પલીયન્તે અત્ર ગુણા સત્તરજોતમો રૂપાતિ **પધાનં**, યુ. પકરોતિ પુરિસોપભોગત્થં સદ્દાદિકારિયન્તિ **પકતિ**,તિ. મોહરાગદોસાનં યથાસઙ્ખ્યં સત્તરજોતમાનીતિ સઞ્ઞા. સતો ભાવો **સત્તં**, ઠિતિપરતા. રજ્જન્ત્યત્રાતિ **રજો**, સટ્ઠિપરતા. તમન્ત્યત્રાતિ **તમો**, પલયપરતા.

૯૩. પજ્જેન પાણિનો નામાનિ. પણન્તિ જીવન્તિ સત્તા યેનાતિ **પાણો**, સો યસ્સત્થિ, સો **પાણો**. સરીરસઙ્ખાતો કાયો યસ્સત્થિ, સો **સરીરી**. કમ્મેન ભવતીતિ **ભૂતં**, નપુંસકે, પુમેવાતિ **વાસદ્દત્થો**. રૂપાદીસુ સઞ્જતીતિ **સત્તો**, નિચ્છન્દરાગાપિ રૂળ્હિયા સત્તાતિ વુચ્ચન્તિ. દેહો કાયો યસ્સત્થીતિ **દેહી**. પૂરેતીતિ પૂતિ, પૂતિસઙ્ખાતં આહારં ગિલતિ અદતીતિ **પુગ્ગલો**, **તિસ્સ** લોપો, સત્તાનં આયું પૂરેન્તો ગચ્છતીતિ પુગ્ગો, તં લાતિ ભક્ખતીતિ **પુગ્ગલો**. જીવન્તિ યેનાતિ જીવં, તમસ્સત્થીતિ **જીવો**. યથાવુત્તત્થો પાણો યસ્સત્થીતિ **પાણી**. પકારેન જાતત્તા **પજા**. જાયતીતિ **જન્તુ**, તુ. કુસલાકુસલં જનેતીતિ **જનો**. લુજ્જતીતિ **લોકો**, **લુજ** વિનાસે, **જસ્સ કો**. યથા પુરિમકા સત્તા જાતિજરામરણં ગચ્છન્તિ, તથા અયમ્પિ ગચ્છતીતિ **તથાગતો**.

૯૪. રૂપાદયો છ ચક્ખાદિગય્હા ધમ્મા "ગોચરા"તિ "આલમ્બા"તિ "વિસયા"તિ "આરમ્મણાની"તિ "આલમ્બણાની"તિ ચ વુચ્ચન્તે. રૂપયતિ પકાસેતિ અત્તનો સભાવન્તિ **રૂપં**. સપ્પતિ ઉચ્ચારીયતીતિ **સદ્દો**, **સપ્પ** ગતિયં વા, સપ્પતે ઞાયતે યેનેતિ **સદ્દો**. **ગન્ધ** અદ્દને, અદ્દનં હિંસનં, યાચનઞ્ચ, હિંસતે અભિલસીયતે વા **ગન્ધો**, ગન્ધેતિ વા અત્તનો વત્થું સૂચેતિ પકાસેતિ "ઇદમેત્થ અત્થી"તિ પેસુઞ્ઞં કરોન્તો વિય હોતીતિ **ગન્ધો**. રસન્તિ તં સત્તા અસ્સાદેન્તીતિ **રસો**. ફુસીયતીતિ **ફસ્સો**. ગાવો ઇન્દ્રિયાનિ ચરન્ત્યેતેસુ **ગોચરા**. ચિત્તચેતસિકેહિ આલમ્બીયન્તેતિ **આલમ્બા**. **સિ** બન્ધને વિપુબ્બો, વિસિનોન્તિ વિબન્ધન્તિ ઇન્દ્રિયાનીતિ **વિસયા**. આગન્ત્વા ચિત્તચેતસિકા રમન્તિ એત્થાતિ **આરમ્મણાનિ**, યુ. એતે **ઇન્દ્રિયત્થા**તિપ્યુચ્ચન્તે, ઇન્દ્રિયેહિ અત્થ્યન્તે અભિલસીયન્તેતિ કત્વા.

૯૫. પજ્જદ્ધં સુક્કે. **સુચ** સોકે, સોચન્તિ એતેન તદત્થિકાતિ **સુક્કો**, અ. **ગુ** સદ્દે, ગુયતે કિત્તીયતેતિ **ગોરો**, રો. **સિ** સેવાયં, સેવીયતેતિ **સિતો**, સિનોતિ વા બન્ધતિ ચિત્તન્તિ **સિતો**. અવદાયતિ સબ્બવણ્ણેતિ **ઓદાતો**. **દા** અવખણ્ડને **અવ**પુબ્બો. ધાવતિ સુજ્ઝત્યનેનેતિ **ધવલો**, અલો. **સિત** વણ્ણે, ણો, **સેતો** . પડિ ગતિયં, પણ્ડતિ પકાસેતીતિ **પણ્ડરો**, અરો. સુચિ, વિસદો, અજ્જુનોતિપિ સુક્કનામાનિ.

છક્કં રત્તે. **સોણ** વણ્ણે, ણો, રત્તુપ્પલવણ્ણો, **રુહ** જનને, ઇતો, લત્તે **લોહિતો**. રઞ્જન્ત્યનેનેતિ **રત્તો**, **રન્જ** રઙ્ગે. તમ્બો ઉદુમ્બરસઙ્ખાતો લોહવિસેસો, તબ્બણ્ણતાય **તમ્બો**. મઞ્જેટ્ઠા નામ રત્તવલ્લિ, યાય હત્થિદન્તાદિવિકતિયો રત્તા ભવન્તિ, તબ્બણ્ણતાય **મઞ્જેટ્ઠો**. **રોહિતો** લોહિતસમો, અલત્તમેવ વિસેસો.

૯૬. **સામલ**ન્તં કણ્હે. **નીલ** વણ્ણે, અ. કસ્સતેતિ **કણ્હો**, **કસ** વિલેખને, ણ્હો. ન સિતો **અસિતો**. વણ્ણેસુ એકકોટ્ઠાસભાવેન કલ્યતેતિ કાલો, સો એવ **કાળો**. **મચ**, **મચિ** કક્કને, કક્કનં પિસનં, સેતાદિકં મચતીતિ **મેચકો**, ણ્વુ, અસ્સેત્તં. **સા** તનુકરણે, સાયતિ તનુકરીયતિ પટિપક્ખવણ્ણેહીતિ **સામો**. **સામલો** સામસદિસો, **મલ**પચ્ચયોવ વિસેસો.

પણ્ડુસદ્દો સિતપીતે ઉત્તો, સિતપીતસમ્મિસ્સિતવણ્ણે **પણ્ડુ**સદ્દો વુત્તોત્યત્થો. વુત્તઞ્ચ "સિતપીતસમાયુત્તો, પણ્ડુવણ્ણો પકિત્તિતો"તિ [ચિન્તામણિટીકા ૫.૧૩]. પણ્ડતિ એકગણ્ણં ગચ્છતીતિ **પણ્ડુ**, **પડિ** ગતિયં, ઉ. હરિણો, પણ્ડુરોતિપિ પણ્ડુવણ્ણનામાનિ. **ઈસંપણ્ડુ** અબ્યત્તપણ્ડુવણ્ણો **ધૂસરો** નામ, યથા ધૂલિવણ્ણો. **ધૂસ** કન્તિકરણે, ચુરાદિ, અરો.

૯૭. **કિઞ્ચિરત્તો** અબ્યત્તરત્તવણ્ણો **અરુણો** નામ, યથા મચ્છસ્સ ચક્ખુ [યથા મદમત્તસ્સ ચક્ખુરાગો (ચિન્તામણિટીકા ૫.૧૫)], સૂરિયાદો તરુણો વુત્તો.

સેતલોહિતો સેતરત્તમિસ્સો વણ્ણો પાટલો નામ, યથા પાટલકુસુમં. પાટયતેતિ **પાટલો**, અલો, **પટ** વિભાજને.

દ્વિકં પીતે. **પા** પાને, કમ્મનિ તો, ઈત્તઞ્ચ. હલિદ્દિયા ઇવ આભા યસ્સ **હલિદ્દાભો**.

તિકં તિણપત્તાદિગતે વણ્ણે. **લસ** કન્તિયં, અતિસયેન લસ્યતેતિ **પલાસો**. ''પાલાસો''તિ પાઠે તુ રસ્સસ્સ દીઘતા. **હર** હરણે, મનં હરતીતિ **હરિતો**, ઇતો. ઇ, **હરિ**.

૯૮. નીલપીતસમ્મિસ્સવણ્ણે કળારો, કપિલો ચ વત્તન્તિ. **કલ** સઙ્ખ્યાને. અરો, લસ્સ **ળો**, **કળારો**. **કબ** વણ્ણે, ઇલો, **બસ્સ** **પો**, **કપિલો**.

રોચનપ્પભે ગોરોચનસદિસપ્પભાયં પિઙ્ગો, પિસઙ્ગો ચ વત્તન્તિ. **પભાસદ્દસ્સ** દ્વિલિઙ્ગત્તમેવ. **પિજિ** ભાસત્થો, **પિઙ્ગો**. પરત્ર **સ**કારવણ્ણાગમો, **પિસઙ્ગો**.

કળારાદીનં ચતુન્નં પિઙ્ગલવિસેસત્થવાચકતં દસ્સેત્વા પિઙ્ગલસામઞ્ઞત્થવાચકત્તમ્પિ દસ્સેતુમાહ "**કળારાદિ**"ચ્ચાદિ. તસ્સાયમત્થો – ન કેવલં **કળારા**દયો પિઙ્ગલવિસેસત્થેયેવ પવત્તન્તિ, અથ ખો પિઙ્ગલસામઞ્ઞત્થેપિ વત્તન્તીતિ. વુત્તઞ્હિ **અમરકોસે** ''કળારો કપિલો પિઙ્ગો, પિસઙ્ગો કદ્દુ પિઙ્ગલો''તિ [અમર ૫.૧૬]. કેચિ પન **કળારા**દયો **પિસઙ્ગ**પરિયન્તા ચત્તારો સદ્દા પિઙ્ગલગુણે વત્તમાના પુમે વત્તન્તિ, ગુણિનિ પન વાચ્ચલિઙ્ગાતિ એવં પચ્છિમેન સમ્બન્ધં કત્વા વદન્તિ, તં **અમરકોસેન** વિરુજ્ઝનતો ઇધ ચ ''સુક્કાદયો''તિ સબ્બેસંયેવ ગહણતો ન ગહેતબ્બં.

૯૯. તિકં સબલે કોકિલકણ્ઠસદિસે. કલ્યતેતિ **કલો**, **મસિ** પરિમાણે, કમ્મનિ ણો, કલો એવ માસો **કમ્માસો**, લસ્સ **મો**, કલનં વા કલો, તં મસતીતિ **કમ્માસો**, યથા ''કુમ્ભકારો''તિ. **સબ** ગતિયં, સબતીતિ **સબલો**, અલો. ચિય્યતેતિ **ચિત્તો**, ત. **ત્રણ**પચ્ચયે **ચિત્રો**. કમ્મીરો, કબ્બુરોતિપિ સબલસ્સ નામાનિ.

કણ્હપીતમિસ્સે સાવો વુત્તો. **સે** ગતિમ્હિ, સયતીતિ **સાવો**, અવો. કપિસોતિપિ **સાવસ્સ** નામં. કણ્હલોહિતમિસ્સે ધૂમાભે પન ધૂમ, ધૂમલા વત્તન્તિ. ધૂમો વિયાતિ **ધૂમો**. ધૂમં લાતીતિ **ધૂમલો**. **એતે** **સુક્કા**દયો **સાવ**ન્તા યદા અભેદોપચારા **ગુણિનિ** ગુણિમ્હિ વત્તન્તિ, તદા વાચ્ચલિઙ્ગા, યથા સુક્કો હંસો, સુક્કા હંસી , સુક્કં હંસકુલંઇચ્ચાદિ યોજ્જં. યદા **ગુણે** ગુણમત્તે વત્તન્તિ, તદા પુમે, યથા હંસસ્સ સુક્કો, મયૂરસ્સ ચિત્તો ઇચ્ચાદિ યોજ્જં.

૧૦૦. લાસનન્તં નચ્ચે. **નત** ગત્તવિનામે, **પબ્બજ્જાદિ**ત્તા **નચ્ચાદે**સો. નતનં **નચ્ચં**, નટનં વા **નચ્ચં**, સબ્બત્ર ભાવસાધનં. નતીયતે **નત્તનં**. લસ્યતે **લાસનં**, **લસ** કન્તિયં, લસિતબ્બન્તિ વા **લાસનં**.

નચ્ચં, વાદિતં, ગીતં ઇતિ ઇદં ભોરિયત્તિકં નાટ્યં નામેત્યુચ્ચતે [અમર ૭.૧૦]. **તુર** તુરણહિંસાસુ. તુરીયન્તેનેનેતિ **તૂરિયં**, મુરજાદિ. તબ્ભવો સદ્દો તોરિયો, ણો. તેન લક્ખિતં તિકં **તોરિયત્તિકં**. નટસ્સેદં **નાટ્યં**. તતિયસ્સ તોરિયસામઞ્ઞસ્સ તુ પાસઙ્ગા નાટકા.

૧૦૧. નચ્ચટ્ઠાનં રાજઙ્ગણાદિ **રઙ્ગો** નામ સિયા ''રમન્તા ગચ્છન્તિ એત્થ, રજ્જન્તિ એત્થા''તિ વા કત્વા. **સૂઝસૂચનં** હત્થાદીહિ સૂચિતબ્બસ્સ પકાસેતબ્બસ્સ સત્થપ્પહારાદિનો સૂચનં પકાસનં **અભિનયો** નામ ''નયનં નયો, પસ્સન્તાનં અભિમુખં નયો''તિ કત્વા. બ્યઞ્જકોતિપિ તસ્સેવ નામં.

ભરતસત્થવુત્તઅટ્ઠુત્તરસતકરણનિપ્ફન્નથિરહત્થપરિયત્થકાદિનામકો દ્વત્તિં સપ્પકારો [વિત્થારો ભરતમુનિકતે નાટ્યસત્થે ચતુત્થ અજ્ઝાયે પસ્સિતબ્બો] નચ્ચવિસેસો **અઙ્ગવિક્ખેપો**, **અઙ્ગહારો** નામ ‘‘અઙ્ગસ્સ હારો, વિક્ખેપો’’તિ કત્વા . તિકં નટે. સબ્બત્ર કત્તુસાધનં, ‘‘નચ્ચતીતિ **નટ્ટકો**’’ત્યાદિના.

૧૦૨. સિઙ્ગારાદયો નવ રસા **નાટ્યરસા** અસ્સાદનીયત્તા. યથા હિ નાનાબ્યઞ્જનસઙ્ખતમન્નં ભુઞ્જન્તા રસે અસ્સાદયન્તિ સુમના પુરિસા હાસંવ અધિગચ્છન્તિ, તથા નાનાભિનયબ્યઞ્જિતે અઙ્ગસત્તોપેતે ઠાયીભાવે અસ્સાદયન્તિ સુમનાતિ [સુબોધાલઙ્કારસ્સ મહાસામિટીકાય ૩૫૨ ગાથાવણ્ણનાયમ્પિ].

૧૦૩. તેસુ સિઙ્ગારસ્સેવ સરૂપં, પભેદઞ્ચ દસ્સેતુમાહ **‘‘પોસસ્સે’’**ચ્ચાદિ. નારિયં સઙ્ગમં **પટિચ્ચ** કારણં કત્વા **પોસસ્સ** પુરિસસ્સ યા **પિહા** ઇચ્છા મનોવિકારવિસેસો **પોસે** ચ પુરિસે સઙ્ગમં **પટિચ્ચ** કારણં કત્વા ઇત્થિયા યા **પિહા** ઇચ્છા મનોવિકારવિસેસો, એસો રતિકીળાદીનં કારણભૂતો, રતિકીળાદિકારણસહિતો વા રસો **સિઙ્ગારો** નામ. એત્થ ચ ઇત્થિપુરિસાનં દસ્સનસવનફુસનવસેન વા વિપ્પયોગવસેન વા યા પિહા સઞ્જાતા, સો રસો નામ. યં પન તં કારણં કત્વા પવત્તં ગીતં, તમેવ લોકાનં અસ્સાદજનકત્તા રસો નામ. ફલૂપચારવસેન પન પિહા રસોતિ વુત્તા, સબ્બત્રેવં.

૧૦૪. ઉત્તમાનં ઇત્થિપુરિસાનં પકતિ સંયોગવિયોગસભાવો સા એત્થ સિઙ્ગારે પાયો બહુલન્તિ **ઉત્તમપકતિપ્પાયો**, યેભુય્યેન ઉત્તમાનં સંયોગવિયોગપ્પવત્તં ગીતમેવ સિઙ્ગારો નામાત્યત્થો. ઇત્થિપુરિસાનં પિહા હેતુ એતસ્સાતિ **ઇત્થિપુરિસહેતુકો**. સો સિઙ્ગારો સમ્ભોગો, વિયોગોતિ ઇમિના પભેદેન દુવિધો મતો. તત્ર ચ –

> વાપિવનગેહુય્યાન-માલાચન્દનાદયો;
> સમ્ભોગસ્સ વિભાવા તે, યે ચઞ્ઞે લલિતઙ્કરા.

વિયોગસ્સ તુ પિયાદસ્સનં વિભાવો, રસજનકો ચ વિભાવો. વુત્તઞ્ચ –

> ‘‘જયન્તે ચ રસા યેન,
> સ વિભાવો પકિત્તિતો;
> તેસમેવા’નુભાવો’યં,
> ખ્યાતો કવીહિ બ્યઞ્જકો’’તિ.

સહ ભુઞ્જનમનુભવનં **સમ્ભોગો**. વિયુજ્જનં નાનાભવનં **વિયોગો**. **સિઙ્ગં** નામધાતુ, વિજ્ઝનટ્ઠેન સિઙ્ગં, નાગરિકભાવસઙ્ખાતસ્સ કિલેસસિઙ્ગસ્સેતં નામં, તં કરોતિ, સિઙ્ગં વા પભુત્તં, તં કરોતિ રાગીસૂતિ **સિઙ્ગારો**, આરો, કિલેસસિઙ્ગકરણં વિલાસોતિ વુત્તં. સુચિ, ઉજ્જલોતિપિ સિઙ્ગારસ્સ નામાનિ.

સોકોપચયસભાવો **કરુણો**.

> ઇટ્ઠનાસઙ્ગનાસાય [ઇટ્ઠનાસધનાપાય (ચિન્તામણિટીકા)],
> વધબન્ધનતાળના;
> સાપક્લેસોપતાપેહિ,
> જાયતે કરુણો રસો.

ઉસ્સાહવદ્ધનો **વીરો**. વિભાવા તસ્સ વિનયુપતાપબલવિક્કમા. સ ચાયં દાનવીરો ધમ્મવીરો યુદ્ધવીરોતિ તિવિધો.

વિમ્હયોપચયસભાવો **અબ્ભુતો**.

પાસાદુય્યાનસેલાદિ-ગમના દિબ્બદસ્સના;
સભાવિમાનમાયેન્દ-જાલસિપ્પાદિદસ્સના [જાલવિજ્જાદિદસ્સના (ક॰)];
હદયેચ્છિતલાભેહિ, વિભાવેહિસ્સ સમ્ભવો.

હાસોપચયસભાવો **હાસો**.

સાબહિત્થા સવિકતા, નેપથ્યા બ્યઙ્ગદસ્સના;
અસમ્બન્ધકથાલાપા, હાસો સો કુહકાદિભિ.

ભયોપચયસભાવો **ભયાનકો**.

ઉચ્ચભેરવસંરાવ-યક્ખપેતાદિદસ્સના;
સુઞ્ઞાગારમહારઞ્ઞ-વધબન્ધનદસ્સના.

તાસાયાસઙ્કતોબ્બેગો, સિવોલૂકરુણાદિભિ;
વિભાવેહિ ચ ઇત્થીનં, નીચાનઞ્ચ ભયાનકો.

સમણોપચયસભાવો **સન્તો**.

દસ્સના સન્તવેસાનં, સન્તચિત્તાન તાદિનં;
સન્તકારણધમ્માનં, સન્તો નામ રસો ભવે.

જિગુચ્છોપચયસભાવો **બીભચ્છો**.

પૂતિમંસાદિકાનં તુ, દસ્સનસુતિકિત્તના;
વિગતેહિ વિભાવેહિ, બીભચ્ચો જાયતે રસો.

કોધોપચયસભાવો **રુદ્દં**.

તઞ્ચ સઙ્ગામહેતુકં, ઉગ્ગકમ્મઉપઘાત-;
મુસાવાદાદિફરુસા, વચનાદીહિ ભવતિ.

એતેસુ ચ બીભચ્છરુદ્દાનિ નપુંસકે, અઞ્ઞે તુ પુમે રૂપભેદા. એતે ચ નવ નાટ્યરસા **રતનકોસ**નયેન વુત્તા. વુત્તઞ્હિ તત્થ –

“સિઙ્ગારવીર બીભચ્છ-રુદ્દ હાસ ભયાનકા;

કરુણા’બ્ભુત સન્તાચ, નવ નાટ્યરસા ઇમે’’તિ.

અમરકોસે પન –

“સિઙ્ગારવીર કરુણા-બ્ભુત હાસ ભયાનકા;
બીભચ્છ રુદ્દાતિ રસા’’તિ [અમર ૭.૧૭].

અટ્ઠેવ રસા વુત્તા. અથેહ નવમો સન્તો રસો કસ્મા ન વુત્તોતિ? વુચ્ચતે –

હાસો રતિ ચ કારુઞ્ઞં,
કોધુસ્સાહભયં તથા;
જિગુચ્છા વિમ્હયો ચેતિ,
ઠાયીભાવા પકિત્તિતા.

ઠાયી એવ તુ રસીભવતિપ્યાગમો, તસ્મા પકતિયા અટ્ઠસઙ્ખ્યત્તા અટ્ઠેવ તુ તે વુત્તાતિ ન વુત્તો. સન્તરસો ચાયં ધમ્મસિઙ્ગારત્તા સિઙ્ગારરસે એવાનુપવિટ્ઠો. ધમ્મયુદ્ધકામત્તેન તિવિધો હિ સિઙ્ગારો. કેચિ પન પિયસમાગમાદિવિભાવજપરમં વસ્સલ્યાખ્યં રસમાહુ.

રભસોપ્યાહ –

“સિઙ્ગાર વીર બીભચ્છ-રુદ્દ હાસ ભયાનકા;
કરુણા’બ્ભુતસન્તા ચ, વસ્સલ્યઞ્ચ રસા દસે’’તિ.

અઞ્ઞે તુ –

“સિઙ્ગારાનુગતો હાસો,
કરુણો રુદ્દકમ્મજો;
વીરતો અબ્ભુતો જાતો,
બીભચ્છા ચ ભયાનકો’’તિ –

ચત્તારો રસા ઇચ્ચાહુ.

બીભચ્છન્તિ વધ બન્ધને, છો, અબ્ભાસિકારસ્સ દીઘો. વસ્સ **ભો**, ધસ્સ **ચો બીભચ્છો**. રુદ્દો દેવતા અસ્સેતિ રુદ્દં. વુત્તઞ્ચ –

“સિઙ્ગારો હરિદેવોહિ, હાસો પમથદેવતો;
કરુણો યમદેવો તુ, રુદ્દો રુદ્દાધિદેવતો’’તિ [સદ્દકપ્પદ્દુમે રોદ્રપદેપિ].

એત્થ ચ કામકોધહાસાદિકતો ચિત્તવિકારો **ભાવો** “ભાવયતિ પકાસયતિ કવિનો અધિપ્પાય’’ન્તિ કત્વા. સો ચ ઠાયી બ્યભિચારી સાત્તિકો ચેતિ તિવિધો. તત્ર –

હાસો રતિ ચ કારુઞ્ઞં,
કોધુ’સ્સાહ ભયં તથા;
જિગુચ્છા વિમ્હયો ચેતિ,
ઠાયીભાવા પકિત્તિતા.

બ્યભિચારી તુ તેત્તિંસપ્પભેદા. યથા –

સઙ્કા ગિલાનિ નિબ્બેદો,
તથા ઇસ્સા મદો સમો;
આલસ્યં દીનતા ચિન્તા,
મોહો સતિ મતી ધિતિ.

ચાપલ્યં હરિસો પીળા,
આવેગો જળતુ’ગ્ગતા;
સુત્તં વિતક્કો તાસો ચ,
ગબ્ભુ’સ્સુક્કો વિસાદતા.

નિદ્દા’બહિત્થા’મરિસા,
મરણં બ્યાધિરેવ ચ;
અપમારો ચ ઉમ્માદો,
વિબોધો તિંસ તુત્તરા.

સાત્તિકો અટ્ઠવિધો. યથા –

થમ્ભો સેદો ચ રોમઞ્ચો,
સરભેદો તુ વેપથુ;
વેવણ્ણ’મસ્સુપલયા,
ઇચ્ચેતે અટ્ઠ **સાત્તિકા**તિ.

થિરત્તા એકન્તિકત્તા **ઠાયી**. **બ્યભિચારી** અનેકન્તિકત્તા. યથા નાટિકાય સિઙ્ગારો ઠાયી, તદુપકારા હાસાદયો બ્યભિચારિનો, મોહરાગદોસા એવ સઙ્ખ્યભાસાય સત્તરજોતમાનીત્યુચ્ચન્તે. તત્ર સત્તેન આસયેન નિબ્બત્તો **સાત્તિકો**. ભાવસ્સ બોધકો અભિનયો **અનુભાવો** ‘‘અનુ પચ્છા ભાવયતિ પકાસયતી’’તિ કત્વા.

તત્ર **સમ્ભોગ**સભાવો યો **રત્યા**ખ્યો ભાવો, તસ્સ લોચનચાતુરિયભમુક્ખેપમિહિતવિબ્ભમચિત્તઙ્ગહારિવાક્યાદિ અનુભાવો. વુત્તઞ્ચ –

‘‘તસ્સ લોચનચાતુર-ભમુક્ખેપસિતવિબ્ભમો;
ચિત્તઙ્ગહારિવાક્યાદિ, અનુભાવો પકિત્તિતો’’તિ.

વિયોગસ્સ તુ અનુભાવો –

અભિલાપો તથા ચિન્તા,
તસ્સ સરણકિત્તના;
ઉબ્બેગો ચ વિલાપો ચ,
ઉમ્માદો બ્યાધિરેવ ચ;
જળતા મરણઞ્ચેવ,
દસેવેત્થ પકિત્તિતા.

હાસસ્સ તુ વિકારકાલાદિ અનુભાવો, યો તુ કરુણો.

અસ્સુસાસેહિ વેવણ્ણ-
થમ્ભગત્તસતિક્ખયા;
પરિદેવિતસોકેહિ,
અભિનયો સસૂરિભિ.

કરચરણવદનવેપથુગત્તથમ્ભહદયકમ્પનસુક્ખોટ્ઠતાલુકણ્ઠેહિ **ભયાનકો** નિચ્ચમભિનયો.

રુદ્દસ્સ તુ ભૂકુટ્યાદિ અનુભાવો.

વીરો’ભિનીયતે ચાગ-
વેસારજ્જાદિતો તથા;
અક્ખેપસૂચતાદીહિ,
થેરસોરાદિતો ભવે.

બીભચ્છસ્સ તુ –

અયં પચ્છાદના બ્યત્ત-
પાદબાહચ્છિકૂલના;
ઉબ્બેજનાદીહિ મતો,
તજ્જેહિ’ભિનયો સદા.

અબ્ભુતં પન –

દન્તલોચનવિત્થારા,
પસાદોપસમાદિહિ;
રોમઞ્ચસેદતાસસ્સુ,
સાધુવાદેહિ દસ્સયે.

સાત્તિકાનં ત્વટ્ઠન્નં થમ્ભસેદરોમઞ્ચસરભેદવેપથુવેવણ્ણમસ્સુપલયાનં યથાક્કમં નિક્રિયતા, વાત, ચ્યાસીત, દોભઞ્ગળા'પાઙ્ગપૂરણ, મુખચ્છાયાવિપલ્લાસ, લોચનમજ્જન, મહિપાતાદયો અભિનયા.

એવં બ્યભિચારીનમ્પિ નિબ્બેદ, ગિલાનિ, સઙ્કિ'સ્સા, મદ, સમા'લસ્યાદીનં યથાક્કમં સાસ, સન્તાપ, દિસાવલોકન, ગુણમચ્છેર, ભીત, ક્રમદ્દન, સમાદયો અભિનયાતિ.

બ્યભિચારીસુ સઙ્કા નામ આસઙ્કચિત્તતા. ગિલાનિ ગેલઞ્ઞતા. નિબ્બેદો અત્તાવમાનનં. મદો પમાદુક્કંસો. સમો ખેદો. દીનતા ચેતસો દુક્ખતા. ધિતિ સન્તોસો. હરિસો ચેતોપસાદો. પીળા રુદ્ધાચારાદીહિ મુખવિકારો. આવેગો સમ્ભમો. જળતા અપ્પટિપત્તિ, ઉગ્ગતા દારુણત્તં. સુત્તં સુપનં. તાસો ચિત્તક્ખોભો. ઉસ્સાહો ઉસ્સુક્કં. વિસાદો ખેદો. અબહિત્થા આકારગુત્તતા. અમરિસો અક્ખમતા. વિબોધો વિનિદ્દતા. સેસા પપઞ્ચભયા ન વિત્થારિતાતિ. રસવણ્ણના.

૧૦૫. સિલોકેન વચસો નામાનિ. ભાસિતબ્બન્તિ **ભાસિતં**. **લપ** વચને, **લપિતં**. ભાસીયતેતિ **ભાસા**. વોહરીયતેતિ **વોહારો**, **હર** હરણે **વિ**પુબ્બો, "**વોહાર** વચને"તિ વા ધાતુ. વુચ્ચતેતિ **વચનં**. **વચો**પિ, મનોગણોયં. ઉચ્ચતેતિ **ઉત્તિ**,તિ. વુચ્ચતેતિ **વાચા**, અ. ગિણન્તિ સદ્દાયન્તિ તન્તિ **ગિરા**, **ગે** સદ્દે, ઇરો, ગાયિતબ્બાતિ વા **ગિરા**. વાયતે સદ્દાયતેતિ **વાણી**, યુ, ઈ ચ, પરેસં મમ્મવિજ્ઝનટ્ઠેન વાણો વિયાતિ વા **વાણી**, ઈ. ભરતો નામ સત્થકારો ઇસિ, તસ્સેસા **ભારતી**. કથીયતેતિ **કથિતા**. વુચ્ચતેતિ **વચી**, ઈ. બ્રહ્મી, સરોવતીતિપિ વચસો નામાનિ.

૧૦૬. એકમેવાખ્યાતપદં યત્થ **એકાખ્યાતો** સવિસેસનેન કારકપદેન સહિતત્તા **સકારકો પદચયો** સમ્બન્ધત્થો પદસમુદાયો વાક્યં નામ સિયા, યથા – વેસ્સન્તરો રાજા સુખવિપાકં કમ્મં કરોતિ, પુરિસો ગચ્છતિ. **આખ્યાત**ગ્ગહણઞ્ચેત્થ ક્રિયાસદ્દોપલક્ખણં, તેન દેવદત્તો કટં કતવા ઇચ્ચાદીનિપિ વાક્યં નામ સિયા. **અમરકોસે** પન – "તિસ્યાદ્યન્તચયો વાક્યં, ક્રિયા વા કારકાન્વિતા"તિ [અમર ૬.૨] દ્વીહિ લક્ખણેહિ વાક્યમાહ. તસ્સત્થો – **તિસ્યાદ્યન્તચયો** ત્યાદિસ્યાદ્યન્તપદાનં ચયો સમૂહો સમ્બન્ધત્થો વાક્યં, તં યથા – ઉચ્ચં પઠતિ, ઓદનં પચતિ. તથા ચ ભાવાખ્યં આખ્યાતં સાબ્યયકારકવિસેસનં વાક્યં, આખ્યાતં ત્યાદ્યન્તં સાબ્યયં વા સકારકં વા સવિસેસનં વા વાક્યમુચ્ચતે. **ત્યાદિ**ગ્ગહણં ક્રિયાસદ્દોપલક્ખણં, તેન દેવદત્તો કટં કતવા ઇચ્ચાદીનિપિ વાક્યં. ઉપલક્ખણનિરપેક્ખં અપરં વાક્યલક્ખણમાહ "ક્રિયા વા કારકાન્વિતા"તિ. ક્રિયાપદં વા કારકસમ્બન્ધં વાક્યં, યથા – રાજા ગચ્છતિ, રાજા ગતો. ઇમસ્મિં પક્ખે સાબ્યયસ્સપિ અનબ્યયસ્સપિ સબ્બસ્સ ક્રિયાકારકપદસમૂહસ્સ વાક્યત્તમાહ.

ભયાદીહિ યં દ્વિક્ખત્તું વા તિક્ખત્તું વા **ઉદીરણં** કથનં "સપ્પો સપ્પો, વિજ્ઝ વિજ્ઝા"ત્યાદિકં, તં આમેડિતં ઞેય્યં. **મેડિ** ઉમ્માદને, **આ**પુબ્બો દ્વત્તિક્ખત્તુમુચ્ચારણે વત્તતિ. યથા "એતદેવ યદા વાક્યં, આમેડયતિ વાસવો" ["હરિવંસે"તિ ચિન્તામણિટીકાયં વુત્તં]. "દેવદત્તેનામેડો કતો" ઇચ્ચત્રાપ્યયમેવત્થો, સોકાદિના હિ "ભાતા ભાતા"ઇત્યુચ્ચારીયતે, ભાવે કમ્મનિ ચ તો. કમ્મઞ્ચ પદં વાક્યમ્હા.

૧૦૭. આમેડિતસ્સ વિસયં દસ્સેતુમાહ "**ભયે**"ચ્ચાદિ. "સપ્પો સપ્પો, ચોરો ચોરો"ત્યાદીસુ **ભયે**. "વિજ્ઝ વિજ્ઝ, પહર પહરા"ત્યાદીસુ **કોધે**. "સાધુ સાધૂ"ત્યાદીસુ **પસંસાયં**. "ગચ્છ ગચ્છ, લુનાહિ લુનાહી"ત્યાદીસુ **તુરિતે**. "આગચ્છ આગચ્છા"ત્યાદીસુ **કોતૂહલે**. "બુદ્ધો બુદ્ધોતિ ચિન્તયન્તો"ત્યાદીસુ **અચ્છરે**. "અભિક્કમથાયસ્મન્તો અભિક્કમથાયસ્મન્તો"ત્યાદીસુ **હાસે**. "કહં એકપુત્તક, કહં એકપુત્તકા"ત્યાદીસુ **સોકે**. "અહો

સુખં અહો સુખ''ન્ત્યાદીસુ **પસાદે**. **ચ**સદ્દો અવુત્તસમુચ્ચયત્થો, તેન ગરહા'સમ્માનાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તત્થ ''પાપો પાપો''ત્યાદીસુ **ગરહાયં**. ''અભિરૂપક, અભિરૂપકા''ત્યાદીસુ **અસમ્માને**. એવમેતેસુ નવસુ, અઞ્ઞેસુ ચ આમેડિતવચનં **બુધો** પણ્ડિતો **કરે** કરેય્ય યોજેય્ય આમેડનં પુનપ્પુનુચ્ચારણં આમેડિયતિ વા પુનપ્પુનુચ્ચારીયતીતિ **આમેડિત**ન્તિ કત્વા.

૧૦૮. ઇરુ, યજુ, સામન્તિ તયો વેદા સિયું, તત્ર **ઇરુ**સદ્દો **નારી** ઇત્થિલિઙ્ગો. **ઇચ** થુતિયં, ઇચ્ચન્તે દેવા એતાયાતિ **ઇરુ**, ઉ, **ચસ્સ રો**. યજન્તે અનેનેતિ **યજુ**, ઉ. **સો** અન્તકમ્મનિ, કરણે મો, સોયન્તિ પાપમનેનેતિ **સામં**, ઓસ્સા, "**સા** તનુકરણાવસાનેસૂ''તિ વા ધાત્વત્થો. વિદન્તિ ધમ્મમેતેહીતિ **વેદા**.

એતે એવ તયો વેદા તયી નામ, તયો અવયવા અસ્સાતિ **તયી**. અયં **તયી**સદ્દો **નારી** ઇત્થિલિઙ્ગો. તિકં વેદે. મુનાતિ જાનાતિ ધમ્મં અનેનાતિ **મન્તો**, તો, **ઉસ્સ અ**. સુય્યતે ધમ્મં એતાયાતિ **સુતિ**. ઇત્થિયં **સુતિ**સદ્દો.

૧૦૯. વેદસત્થકારકે દસ ઇસયોદસ્સેતુમાહ "**અટ્ઠકો**''ચ્ચાદિ. અત્થં હિતં, અત્થે વા સત્થે કરોતીતિ **અટ્ઠકો**. વામં કલ્યાણવચનં કરોતીતિ **વામકો**, રસ્સસરીરત્તા વા વામનો, સો એવ **વામકો**, **નસ્સ ક**કારત્તં કત્વા. વામો નામ હરો, સો દેવો અસ્સ **વામદેવો**.

> ''વામં સબ્યે પતીપે [પતીપેતિ પટિકૂલે] ચ, દવિણે [દવિણેતિ ધને] ચાતિસુન્દરે;
> પયોધરે હરે કામે, જઞ્ઞા વામ'મપિત્થિય''ન્તિ.

હિ **નાનત્થસઙ્ગહે**.

અઙ્ગિરસસ્સ ઇસિનો અપચ્ચં **અઙ્ગિરસો**, ચિત્રસિખણ્ડિનો અપચ્ચં પુત્તો. અથ વા અઙ્ગિમ્હિ કાયે રસો સિદ્ધિપ્પત્તો પારદો યસ્સાતિ **અઙ્ગિરસો**. તેનેવ તસ્સ પુત્તં સુરાચરિયં ''જીવો''તિ વદતિ. જીવયતિ રણે અસુરનિહતે દેવેતિ **જીવો** [અમર ૩.૨૪ ચિન્તામણિટીકા ઓલોકેતબ્બા]. ભરતીતિ **ભગુ**, ભં વાનક્ખત્તં ગચ્છતિ જાનાતીતિ **ભગુ**, ઉ. યમં સંયમં દદાતિ પરેસન્તિ યમદો ચ સો દક્ખિણેય્યગ્ગિત્તા અગ્ગિ ચેતિ **યમદગ્ગિ**, રામસ્સ પિતા [પરસુરામસ્સ પિતા (સદ્દકપ્પદ્દુમે)]. વસિટ્ઠસ્સ અપચ્ચં **વાસિટ્ઠો**. ભારદ્વાજસ્સ અપચ્ચં **ભારદ્વાજો**. કસ્સપસ્સ અપચ્ચં **કસ્સપો**. વેસ્સામિત્તસ્સ અપચ્ચં **વેસ્સામિત્તો**. **ઇતિ** ઇમે દસ ઇસયો **મન્તાનં** વેદાનં **કત્તારો** કારકા.

૧૧૦. વેદે દસ્સેત્વા તસ્સ છળઙ્ગાનિ દસ્સેતુમાહ "**કપ્પો**''ચ્ચાદિ. યઞ્ઞકમ્માનમુપદેસકો **કપ્પો** ''કપ્પતે પભવતી''તિ કત્વા. સાધુસદ્દાનમન્વાખ્યાયકં **બ્યાકરણં** વિસેસેન આકરીયન્તે પકતિચ્ચાદિના આબ્યાપાદ્યન્તે અનેન સદ્દાતિ, યુ. **જોતિસત્થં** ગણનસત્થં સુભાસુભકમ્મફલજોતનકં. સિક્ખ્યન્તે અબ્ભસ્યન્તે [અજ્ઝયન્તે (ક॰)] એતાયાતિ **સિક્ખા**, **અ**કારાદિવણ્ણાનં ઠાનકરણપયતનાનં પટિપાદિકા. નિચ્છયેન, નિસ્સેસતો વા ઉત્તિ **નિરુત્તિ**, વણ્ણાગમો વણ્ણવિપરિયયોચ્ચાદિકા. છન્દસિ અનુટ્ઠુભાદિવુત્તાનં પટિપાદિકા **છન્દોવિચિતિ**, એતાનિ છ વેદાનં અઙ્ગાનીતિ વદન્તિ.

૧૧૧. પુરાવુત્તનિબન્ધનપાયત્તા પુરાવુત્તં, તસ્સ પબન્ધો વિત્થારો, સન્તાનો વા **ભારતાદિકો** ભારતયુદ્ધકથાદિકો **બ્યાસા**દિપકતો ગન્થો ઇતિહાસો નામ, **ઇતિહ**સદ્દો પારમ્પરિયોપદેસે નિપાતો, ઇતિહા'ત્થિ અસ્મિન્તિ **ઇતિહાસો**.

રુક્ખાદીનં નામપરિયાયેહિ **નામપ્પકાસકં** રતનમાલાદિકં સત્થં નિઘણ્ડુ નામ, **સો**તિમિના **નિઘણ્ડુ**સદ્દસ્સ પુલ્લિઙ્ગત્તં દીપેતિ, સબ્બત્રેવં. તત્થ તત્થાગતાનિ નામાનિ નિસ્સેસતો ઘટેન્તિ રાસીકરોન્તિ એત્થાતિ **નિઘણ્ડુ**, બિન્દાગમો, વચનીયવાચકભાવેન અત્થં સદ્દઞ્ચ નિખણ્ડતિ ભિન્દતિ વિભજ્જ દસ્સેતીતિ વા નિખણ્ડુ, સો એવ **ખસ્સ ઘ**કારં કત્વા **નિઘણ્ડૂ**તિ વુત્તો. **રુક્ખાદીનં નામપ્પકાસક**ન્તિમિના એકેકસ્સ અત્થસ્સ અનેકપરિયાયનામપ્પકાસકત્તં વુત્તં, નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં, અનેકેસં અત્થાનં એકસદ્દવચનીયતાપકાસકવસેનપિ તસ્સ ગન્થસ્સ પવત્તત્તા [દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૫૬; મ॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૨૨; અ॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૩.૫૯; સારત્થ॰ ટી॰ ૧.તતિયસઙ્ગીતિકથાવણ્ણના].

૧૧૨. લોકે યં વિતણ્ડવાદીનં સત્થં, તં લોકાયતન્તિ વિઞ્ઞેય્યં. **તનુ** વિત્થારે, અઞ્ઞમઞ્ઞવિરુદ્ધં, સગ્ગમોક્ખવિરુદ્ધં વા તનોન્તિ એત્થાતિ **વિતણ્ડો**, ડો, **ણ**ત્તં, વિરુદ્ધેન વા વાદદણ્ડેન તાળેન્તિ એત્થ વાદિનોતિ **વિતણ્ડો**, **તડિ** તાળને, અદેસમ્પિ હિ યં નિસ્સાય વાદીનં વાદો પવત્તો, તં તેસં દેસતોપિ ઉપચારવસેન વુચ્ચતિ, યથા ‘‘ચક્ખું લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં, એત્થેસા તણ્હા પહીયમાના પહીયતિ, એત્થ નિરુજ્ઝમાના નિરુજ્ઝતી’’તિ [દી॰ નિ॰ ૨.૪૦૧; મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૪; વિભ॰ ૨૦૪]. **લોકા**તિ બાલલોકા, તે એત્થ આયતન્તિ ઉસ્સહન્તિ વાયમન્તિ વાદસ્સાદેનાતિ **લોકાયતં**, આયતિં હિતં તેન લોકો ન યતતિ ન ઈહતીતિ વા **લોકાયતં**, તઞ્હિ ગન્થં નિસ્સાય સત્તા પુઞ્ઞક્રિયાય ચિત્તમ્પિ ન ઉપ્પાદેન્તિ.

યો **કવીનં** પણ્ડિતાનં **હિતો** કવિત્તભોગસમ્પત્તાદિપયોજનકરો **ક્રિયાકપ્પવિકપ્પો** કવીનં ક્રિયાસઙ્ખાતકપ્પબન્ધનવિધિવિધાયકો સુબોધાલઙ્કારાદિકો ગન્થો, સો કેટુભં નામ, કિટન્તિ ગચ્છન્તિ કોસલ્લં કવયો બન્ધનેસુ એતેનાતિ **કેટુભં**, **કિટ** ગતિયં, અભો, અસ્સુકારો, અથ વા કિટતિ ગમેતિ ક્રિયાદિવિભાગં, તં વા અનવસેસેન પરિયાદાનતો ગમેન્તો પૂરેતીતિ **કેટુભં**, **ઉભ**, **ઉમ્ભ** પૂરણે.

વચીભેદાદિલક્ખણા ક્રિયા કપ્પીયતિ વિકપ્પીયતિ એતેનાતિ **ક્રિયાકપ્પો**. સો પન વણ્ણપદસમ્બન્ધપદત્થાદિવિભાગતો અતિબહુ વિકપ્પોતિ આહ ‘‘**ક્રિયાકપ્પવિકપ્પો**’’તિ, ઇદઞ્ચ મૂલક્રિયાકપ્પગન્થં સન્ધાય વુત્તં. સો હિ મહાવિસયો સતસહસ્સપરિમાણો નયચરિતાદિપકરણં [નલચરિતાદિપકરણં (?)].

૧૧૩. ઉપલદ્ધો કેનપ્યત્થો યસ્સં સા **ઉપલદ્ધત્થા**, ઇતિ આખ્યાયિકાત્યુચ્ચતે આખ્યાયતે નાયકાનુસાસકચરિતમસ્સન્તિ, સઞ્ઞાયં ણ્વુ.

પબન્ધેનેવ ચ સવિત્થારેન કપ્પનં યસ્સં સા **પબન્ધકપ્પના**, **કાદમ્બરી**પભુતિ. કથીયતીતિ **કથા**.

અત્થા ભૂમિહિરઞ્ઞાદયો, તત્ર પધાનં ભૂમિ ઇતરેસં તપ્પભવત્તા, તેસં અજ્જને પાલને ચ ઉપાયભૂતં સત્થં **અત્થસત્થં**, પયાનક્યાદિપણીતં [બહસ્વતિચાબ્બીક્યાદિપ્રણીતં (ચિન્તામણિટીકા ૬.૫)], તસ્મિં **દણ્ડનીતિ**સદ્દો પવત્તો. સામાદીનં ચતુત્થોપાયો વધબન્ધનાદિલક્ખણો દણ્ડો, તસ્સ નીતિ પણયનં **દણ્ડનીતિ**, પાયેન નીતિસ્સ દણ્ડેન બ્યપ્પદેસો, વધદોસબાહુલ્યેન પાયસો દણ્ડસ્સ પણયનતો, દણ્ડનીત્યત્થત્તા સત્થઞ્ચ **દણ્ડનીતિ**.

દ્વયં કથાયં. વુત્તો અનુવત્તનીયો અન્તો પરિસમત્તિ યસ્સ અત્તનો કારિયભાગસ્સ પાપનતોતિ **વુત્તન્તો**. પવત્તન્તે કારિયા યસ્સં **પવત્તિ**,તિ. **ચ**કારેન વુત્તઉદન્તાદયો ગહિતા. કારિયસ્સ વુત્તિ અત્રત્થીતિ અસ્સત્થ્યત્થે ણો. ઉગ્ગતો અન્તો પરિસમત્તિ યસ્સ **ઉદન્તો**.

૧૧૪. **અધિવચન**ન્તં નામે. સઞ્ઞાનન્તિ એતાયાતિ **સઞ્ઞા**, અ. આખ્યાયતે એતાયાતિ **આખ્યા**. અહ્વયતે એતાયાતિ **અવ્હા**, **હુ** સદ્દે, **વ્હે** અવ્હાનેતિ વા ધાતુ, અ. સમ્મા આજાનાતિ, સમં વા જાનાતિ એતાયાતિ **સમઞ્ઞા**. અભિધીયતે યેન, યુ. નમ્યતે અબ્ભસ્સતે અસ્મિન્તિ **નામં**, નમતિ નામયતીતિ વા **નામં**. અહ્વાયતેતિ **અવ્હયો**, કમ્મે યો. નામમેવ **નામધેય્યં**. નામરૂપેહિ [નામસદ્દેહિ (ક॰) ભાગરૂપનામેહિ ધેય્યો (પાણિનિ ૫.૪.૩૬ વા)] સકત્થે ધેય્યો યદાદિના, તિટ્ઠતિ વા એત્થ અત્થોતિ ધેય્યં, ધરીયતે ઉચ્ચારિયતેતિ વા ધેય્યં, નામમેવ ધેય્યં **નામધેય્યં**. અધીનં વચનં **અધિવચનં**, કેન અધીનં? અત્થેન. પુટ્ઠસ્સ પટિવચનં **પટિવાક્યં**. પટિગતં પચ્છાગતં વાક્યં **પટિવાક્યં**. ઉત્તરીયતે અતિક્કમ્યતે યેનાતિ **ઉત્તરં**.

૧૧૫. તિકં પુચ્છાયં. પુચ્છિતબ્બોતિ **પઞ્હો**, ઞાતુમિચ્છિતો હિ અત્થો પઞ્હો નામ. **પુચ્છ** પુચ્છને, **ચસ્સ ઞો**, **છસ્સ હો**, **ઉસ્સ અ**, **પઞ્હ** પુચ્છનેતિપિ ધાતુ. **યુજ** યોગે, અનુયુઞ્જિતબ્બો પુચ્છિતબ્બોતિ **અનુયોગો**. પુચ્છનં, પુચ્છિતબ્બાતિ વા **પુચ્છા**. એતેનેવ નયેન દ્વીસુપિ ભાવસાધનમ્પિ કત્તબ્બમેવ.

ચતુક્કં નિદસ્સને. પકતેન સદિસં નિદસ્સેતિ એતેનાતિ **નિદસ્સનં**, પકતસ્સોપપાદનં વાક્યં. ઉપોગ્ઘઞ્અતે [ઉપોહઞ્અતે (?)] પટિપાદીયતે અનેનાતિ **ઉપોગ્ઘાતો**. **ઉપ** ઉપુબ્બો **હન**ધાતુ પટિપાદનત્થો. દસ્સીયતે અનેનાતિ **દિટ્ઠન્તો**, અન્તો, દિટ્ઠો વા પકતસ્સ અન્તો પરિસમત્તિ યેનાતિ **દિટ્ઠન્તો**. સબ્બત્રાપિ વા કમ્મસાધનમ્પિ કત્તબ્બં. ઉદાહરીયતિ પકતસ્સોપપાદનાયાતિ **ઉદાહરણં**.

૧૧૬. ચતુક્કં સઙ્ખેપે. **સમા**તિ તુલ્યત્થા. સઙ્ખિપીયતે એકદેસતો કથીયતીતિ **સઙ્ખેપો**, **ખિપ** પેરણે. સંહરીયતે સઙ્ખેપેન પચ્ચાખ્યાયતે એતેનાતિ **સંહારો**. સમસ્યતે સઙ્ખિપીયતેતિ **સમાસો**, **અસુ** ખેપને. સઙ્ખેપેન ગય્હતે અનેનાતિ **સઙ્ગહો**.

“ત્વં સતં સુવણ્ણં ધારયસિ”ઇત્યાદિકં **તુચ્છભાસનં** અભૂતભાસનં અબ્ભક્ખાનં નામ. અસચ્ચેન અક્ખાનં ભાસનં **અબ્ભક્ખાનં**.

૧૧૭. દ્વયં વિવાદાય વિભાગવિસયે [ઇણવાદાદિવિસયે (ચિન્તામણિટીકા ૬.૯)]. વિરુદ્ધં કત્વા અવહરતિ વદતિ યન્તિ **વોહારો**. વિરુદ્ધં કત્વા વદતિ યન્તિ **વિવાદો**. સબ્બત્ર ભાવસાધનં વા યુજ્જતિ. “મુસાવાદં વદન્તો ઘોરાનિ ત્વં નરકાનિ યસ્સસી”ત્યાદિસરૂપં **સપનં**. **સપ** અક્કોસે, થો, **સપથો**.

તિકં ખ્યાતે. યજતિ એતેનાથિ **યસો**, **જસ્સ સો**, સબ્બત્થ યાતીતિ વા **યસો**, સો, યસતિ પયસતીતિ વા **યસો**. સિલોકતિ પત્થરતીતિ **સિલોકો**, **સિલોક** સઙ્ઘાતે. **કિત્ત** સદ્દને, કિત્તીયતે કથીયતેતિ **કિત્તિ**, ઇ. **સમઞ્ઞા** ચ ખ્યાતે, **સં આ**પુબ્બો જાનાતિ ખ્યાતે. તથા હિ “ઞાતો, અભિઞ્ઞાતો, સઙ્ખ્યાતો, વિસ્સુતો, સમઞ્ઞાતો”તિ **રતનકોસે** વુત્તં. ઉચ્ચધનિના સદ્દનં **ઘોસના** નામ, **ઘુસ** સદ્દે, ઘુસનં સદ્દનં ઘોસના.

૧૧૮-૧૧૯. દ્વયં પટિસદ્દે. ઘુસનં ઘોસો, તં પટિગતો, દુતિયાસમાસો. એવં રવં પટિગતો **પટિરવો**. અથ વા ઘોસસ્સ પતિરૂપો **પટિઘોસો**. રવસ્સ પતિરૂપો **પટિરવો**. પટિસુતિ, પટિદ્ધનીતિપિ પટિસદ્દસ્સ નામાનિ, વચીમુખં વચનોપક્કમો **ઉપઞ્ઞાસો** નામ, **ઉપનિ**પુબ્બો **આસ** ઉપવેસને, ઉપ પઠમં પુરિમવચનસ્સ સમીપં વા ન્યાસો ઠપનં **ઉપઞ્ઞાસો**, **ન્યસ્સ ઞો**.

સત્તકં થુતિયં. **કત્થ** સિલાઘાયં, યુ, કથનં વાઅસરૂપદ્વિભાવવસેન **કત્થના. સિલાઘ** કત્થને, **સિલાઘા.** સીલસ્સ વા સભાગગુણસ્સ આહનનં સીલાઘા, સા એવ રસ્સં કત્વા **સિલાઘા. વણ્ણ** પસંસાયં, વણ્ણીયતેતિ **વણ્ણના. નુ** થુતિયં,તિ, **નુતિ. થુ** અભિત્થવે,તિ, **થુતિ. થોમ** સિલાઘાયં, **થોમનં. પપુબ્બો સંસ** પસંસને, અ.

સિખણ્ડીનં મયૂરાનં **નાદો** નદરવો કેકા નામ, **કા** સદ્દે, કેઇતિ કાયતીતિ **કેકા,** કમ્મનિ અ, અથ વા કાયતિ, કાયનં વા કા, કે મયૂરે પવત્તા કા **કેકા,** અલુત્તસમાસો. ગજાનં નાદો કોઞ્ચનાદો નામ, કોઞ્ચસકુણનાદસદિસો નાદો **કોઞ્ચનાદો.** હયાનં અસ્સાનં ધનિ સદ્દો હેસા નામ, **હેસ** અબ્યત્તસદ્દે, હેસનં **હેસા,** હે ઇતિ પવત્તતીતિ વા **હેસા.**

૧૨૦-૧૨૧. દ્વયં પરિયાયે. પરિબ્યત્તમત્થં અયન્તિ ગચ્છન્તિ બુજ્ઝન્તિ એતેનાતિ **પરિયાયો.** એકો અત્થો પુનપ્પુનં વુચ્ચતિ યેનાતિ **વેવચનં.** દ્વયં સાકચ્છાયં. સહ, સમ્મા વા અવિરોધેન કથા **સાકચ્છા, સંકથા** ચ. તો, **થસ્સ ચો, તસ્સ છો.**

સાદ્ધપજ્જેન ગરહસ્સ નામાનિ. દોસક્ખાનેન વદનં **ઉપવાદો. કુસ** અવ્હાને ભેદને ચ, ક્વચિ ‘‘અપક્કોસો’’તિ પાઠો, ણો. વણ્ણો થુતિ, તસ્સ અવદનં **અવણ્ણવાદો.** હીળનેન વદનં **અનુવાદો.** જનાનં વાદો ગરહણં **જનવાદો.** ગરહણેન વાદો **અપવાદો.** પરિવદનં **પરિવાદો,** રસ્સસ્સ દીઘતા. એતે ઉપવાદાદયો **તુલ્યત્થા** સમાનત્થા. વિસમવુત્તપ્પભેદેસુ વત્તમિદં. **ખિપ** પેરણે, ખિપનં બહિકરણં **ખેપો. નિદિ** કુચ્છાયં, અ, **નિન્દા.** યથા **ઉપવાદાદયો** ગરહત્થા, **કુચ્છાદ**યોપિ તથાતિ **તથા**ત્થો. **કુચ્છ** અવક્ખેપને, ચુરાદિ, **કુસ** અક્કોસેતિમસ્સ વા **પબ્બજ્જા**દિત્તા ‘‘કુચ્છા’’તિ રૂપં નિપ્ફજ્જતિ. **ગુપ, ગોપ** કુચ્છનેસુ, ‘‘તિજગુપકિતમાનેહિ ખછસા વા’’તિ છો. **ગરહ** કુચ્છને. તત્થ કેચિ ‘‘**ઉપવાદાદયો** અબ્ભક્ખાનત્થા, **ખેપાદયો** નિન્દત્થા’’તિ વદન્તિ, તં **અમરકોસેન** વિરુજ્ઝનતો અબ્ભક્ખાનત્થસ્સ ચ વુત્તત્તા ન ગહેતબ્બં. એતે **ઉપવાદાદયો** સત્ત અબ્ભક્ખાનેપિ વત્તન્તિ.

વિવાદકામસ્સ દુબ્બાદો ઉપારમ્ભો, સો ચ ઈદિસે સબ્બલોકચૂળામણિભૂતે સક્યકુલે સમ્ભૂતસ્સ ભગવતો કિમિદં કમ્મમુચિતન્તિ ગુણાવિકરણપુબ્બકોપ્યત્થિ, બન્ધકીસુતસ્સ તવેદમુચિતમેવાતિ નિન્દાપુબ્બકોપિ ઉપારમ્ભો. તત્ર યો **નિન્દાપુબ્બો** સનિન્દો ઉપારમ્ભો, સો પરિભાસનમુચ્ચતે. ઉપગન્ત્વા પરેસં ચિત્તસ્સ આરમ્ભનં વિકોપનં **ઉપારમ્ભો.** દોસક્ખાનેન ભાસનં **પરિભાસનં.**

૧૨૨. અનરિયાનં લામકાનં વોહારતો, **અરિયાનં** ઉત્તમજનાનં વા અવોહારતો અનરિયવોહારોતિ સઞ્ઞાતાનં અદિટ્ઠે દિટ્ઠવાદાદીનં અટ્ઠન્નં વોહારાનં વસેન **યા** વાચા લામકજનેહિ **પવત્તિતા** વુત્તા, **વીતિક્કમદીપની** અજ્ઝાચારવીતિક્કમસાધની સા વાચા અરિયજનેહિ વત્તબ્બમરિયાદાતિક્કમત્તા **અભિવાક્યં** નામ સિયા.

૧૨૩. મુહુંભાસા બહુસો અભિધાનં અનુલાપો નામ, અનુ પુનપ્પુનં લાપો **અનુલાપો. અનત્થિકા ગિરા** નિપ્પયોજનં ઉમ્મત્તાદિવચનં પલાપો, પયોજનરહિતો લાપો **પલાપો, પ**સદ્દો વિયોગત્થજોતકો.

ગમનાગમનાદિસમયે આદિમ્હિ ભાસનં પિયવચનં આલાપો, આદિમ્હિ લાપો **આલાપો, આપુચ્છાસ**દ્દોપ્યત્ર. દોસેન પતિટ્ઠિતો પરિદ્દવો પરિદેવનં અનુસોચનં અતિક્કમલાપો વિલાપો નામ, વિવિધેન, વિવિધં વા લાપો **વિલાપો.** પરિદેવનં પરિદેવો, સો એવ **પરિદ્દવો, દેવ** પરિદેવને.

૧૨૪. વિરુદ્ધં વચનં **વિરોધોત્તિ**. વિરુદ્ધં પલાપો **વિપ્પલાપો**. સન્દિસ્સતેતિ સન્દેસો, સન્દિસ્સમાનો અત્થો, તસ્સોત્તિ. યાય સન્દિટ્ઠો અત્થો અભિધીયતે, સા **સન્દેસોત્તિ વાચિક**મુચ્ચતે. **વચ** સન્દેસે, સકત્થે ણિકો, સન્દિટ્ઠત્થા વાચા એવ **વાચિક**મિચ્ચત્થો.

મિથુ અઞ્ઞમઞ્ઞં વિરોધરહિતં વચનં "**સમ્ભાસનં, સલ્લાપો**"તિ ચ વુચ્ચતિ. યથા એકો બ્રૂતે "અજ્જ સોભનં નક્ખત્ત"ન્તિ, ઇતરોપ્યાહ "તથેવા"તિ.

૧૨૫. **નિટ્ઠુરં વાક્યં** કક્કસવચનં ફરુસં નામ, પરે જને ઉસ્સાપેતિ દાહેતીતિ પરુસં, તદેવ **પસ્સ ફ**કારં કત્વા **ફરુસં**. અસવનીયત્તા ન ઇચ્છિતબ્બન્તિ **નિટ્ઠુરં**, ઉરો, યથા "નાગો"તિ. દ્વયં કણ્ણસુખવચને. મનં આ ભુસં ઞાપેતિ તોસેતીતિ **મનુઞ્ઞં**, **ઞા** પરિમાણતોસનનિસાનેસુ, અસ્સુકારો. હદયં મનં ગચ્છતિ પવિસતીતિ **હદયઙ્ગમં**.

સંકુલાદિદ્વયં પુબ્બાપરવિરોધિનિ પુબ્બાપરવિરુદ્ધે વાક્યે, યથા –

યાવજીવમહં મોની, બ્રહ્મચારી ચ મે પિતા;
માતા ચ મમ વઞ્ઝાસિ, અપુત્તો ચ પિતામહો.

સંકુલન્તિ જળીભવન્ત્યનેનાતિ **સંકુલં**. કિલિસ્સન્તે એત્થાતિ **કિલિટ્ઠં**.

૧૨૬. સમુદાયત્થરહિતં દસદાળિમાદિવાક્યં [દસ દાઠિમાનિ ઠળપૂપા કુણ્ડ' મજાજિનં પલાલપિણ્ડા (ન્યાયભાસ્સ ૫.૨.૧૦ મોગ્ગલ્લાનપઞ્ચિકાટીકા ૧.૧)] અસમ્બદ્ધત્તા અબદ્ધમિતિ **કિત્તિતં** કથિતં, ન બજ્ઝતે હદયમત્રાતિ **અબદ્ધં**, તો.

નત્થિ તથં સચ્ચમત્રાતિ **વિતથં**. ફરુસાદયો વિતથસદ્દં યાવ તિલિઙ્ગિકા.

૧૨૭. પજ્જદ્ધં સચ્ચવચને. **સમ્મા**સદ્દોયં અબ્યયં, સબ્બલિઙ્ગવિભત્તિવચનેસુ ચ સમાનો. ન વિતથં **અવિતથં**. સન્તેસુ સાધૂસુ ભવં **સચ્ચં**. **સત** સાતચ્ચે વા, વજાદિના યો, સચ્ચં. **તથ**સદ્દો ભૂતપરિયાયો, "તથેન મગ્ગેન યથાત્થભાજિના"તિ [તથાગતા જિનાતિ (ક॰)] પયોગો. તથે સાધુ **તચ્છં**, સાધ્વત્થે **યો**. **યથાતથ**સદ્દાપિ ચ સચ્ચત્થા અલિઙ્ગા. **તબ્બન્તા** સચ્ચવચનવન્તવાચકા **સમ્મા સચ્ચં યથાતથં**સદ્દવજ્જિતા સેસા **અવિતથા**દયો તીસુ લિઙ્ગેસુ વત્તન્તિ. **સચ્ચં**સદ્દો તુ અલિઙ્ગો. **અમરકોસે** પન **સમ્મા સચ્ચ**સદ્દાનમ્પિ તબ્બતિ તિલિઙ્ગત્તં વુત્તં, યથા – સચ્ચં તચ્છં રિતં સમ્મા, અમૂનિ તીસુ તબ્બતિ [અમર ૬.૨૨]. યથા – સચ્ચો બ્રાહ્મણો, સચ્ચા નારી, સચ્ચં વિપ્પકુલં. ઇધ પન સબ્બલિઙ્ગવચનવિભત્તીસુ રૂપભેદાભાવા **સમ્મા**સદ્દસ્સ અબ્યયત્તં, તિલિઙ્ગેસ્વપિ રૂપભેદાભાવા **સચ્ચં**સદ્દસ્સ અલિઙ્ગત્તઞ્ચ વુત્તં. યથા – સમ્મા વાચા, સમ્મા વોહારો, સમ્મા વચનં. સચ્ચં બ્રાહ્મણો, સચ્ચં નારી, સચ્ચં વિપ્પકુલં. **મિચ્છામુસા**સદ્દા પન સબ્બત્રાપિ અબ્યયમેવ ભવન્તિ. યથા – મિચ્છા વાચા, મિચ્છા વોહારો, મિચ્છા વચનં. મુસા વાચા, મુસા વોહારો, મુસા વચનં.

૧૨૮. સોળસ સદ્દમત્તપરિયાયે દસ્સેતું ઉપજાતિં "**રવો**"ઇચ્ચાદિમાહ. રુયતે સદ્દાયતેતિ **રવો**, **રુ** સદ્દે. નદનં નાદો, નિરત્થો નાદો **નિનાદો**, **નદ** અબ્યત્તસદ્દે. એવં **નિનદો**, રસ્સત્તમેવ વિસેસો. સપ્પતિ ઉચ્ચારીયતીતિ **સદ્દો**. **ઘુસ** સદ્દે, પાતુભાવો ઘોસો **નિગ્ઘોસો**. નદનં **નાદો**. **ધન** સદ્દે, ધનીયતીતિ **ધનિ**. નિગ્ઘોસો ચ નાદો ચ ધનિ ચ **નિગ્ઘોસનાદધનયો**. રવો એવ **રાવો**. **આરાવો**તિ ઉપસગ્ગેન પદં વડ્ઢિતં. તથા **સંરાવવિરાવઆરવા**. ઘુસનં **ઘોસો**.

આરાવો ચ સંરાવો ચ વિરાવો ચ ઘોસો ચ આરવો ચાતિ દ્વન્દો. **સુ** સવને, સુય્યતેતિ **સુતિ**. સરતિ સુય્યમાનતં ગચ્છતીતિ **સરો**. નિસ્સનતિ એતેનાતિ **નિસ્સનો**, **સન** સમ્ભત્તિયં નિપુબ્બો. સરો ચ નિસ્સનો ચાતિ દ્વન્દો.

૧૨૯. વિસજ્જીયતે ન લગ્ગીયતે સેમ્હાદીહીતિ **વિસટ્ઠો**. મનિતબ્બન્તિ **મઞ્જુ**, જુ, **મન** ઞાણે, સુણન્તાનં વા મનં રઞ્જેતીતિ **મઞ્જુ**, ઉ, **ન રલોપો**. સુખેનેવ વિજાનિતબ્બત્તા **વિઞ્ઞેય્યો**. હિતસુખનિપ્ફાદનતો સોતબ્બોતિ **સવનીયો**. બહિદ્ધાપરિસા અઙ્ગુલિમત્તમ્પિ ન વિસરતિ ન ગચ્છતીતિ **અવિસારી** , તસ્સીલત્થે ણી, વિવિધેન વા ન સરતીતિ **અવિસારી**, છિન્નસ્સરાનં વિય દ્વેધા ન હોતીત્યત્થો. વિન્દ્યતે લબ્ભતેતિ **બિન્દુ**, **વસ્સ બો**, નિગ્ગહીતાગમો, ઉ ચ, વટ્ટત્તા વા **બિન્દુ**, ઇમસ્મિં પક્ખે **પબ્બજ્જાદિ**ના રૂપસિદ્ધિ. પઞ્ચન્નં ઠાનગતીનં દૂરટ્ઠાનતો જાતત્તા **ગમ્ભીરો**. પુનપ્પુનં નાદો નિન્નાદો, ક્રિયાભિક્ખઞ્ઞત્તા દ્વિત્તં, **અસ્સ ઇ**, નિગ્ગહીતાગમો, સો એત્થ અત્થીતિ **નિન્નાદી**. ઇચ્ચેવં ભગવતો અટ્ઠઙ્ગિકો સરો હોતિ.

૧૩૦. ખગ્ગાદીનં તિરચ્છાનગતાનં રુતં વસ્સિતન્ત્યુચ્ચતે. **રુ** સદ્દે, **રુતં**. **વસ્સ** સદ્દે, વસ્સનં રવનં **વસ્સિતં**.

કોલાહલાદિદ્વયં બહૂહિ સમ્ભૂય કતે અબ્યત્તસદ્દે. **કુલ** સઙ્ઘાતે [સઙ્ખ્યાને (ક॰)], કોલનં કોલો, એકીભાવો, તં આહલતિ વિન્દતીતિ **કોલાહલો**. કરોતિ હિંસતિ મધુરન્તિ કલો, તં હલતીતિ **કલહલો**. **હલ** વિલેખને.

તિકં ગાયને. **ગે** સદ્દે, ગેતબ્બં **ગીતં ગાનં ગીતિકા** ચ. સબ્બત્ર ભાવસાધનં.

૧૩૧. તન્તિકણ્ઠોટ્ઠિતા [અમર ૭.૧] ઉસભાદયો સત્ત સરા. છજ્જાદયો તયો **ગામા** સમૂહાત્યત્થો. વુત્તઞ્ચ ‘‘ગામો નામ સરસમૂહસ્સ સન્ધાન’’ન્તિ. મનુસ્સલોકવાદનવિધિના એકેકસ્સ સરસ્સ વસેન તયો તયો મુચ્છના કત્વા એકવીસતિ મુચ્છના, દેવલોકવાદનવિધિના પન સમપઞ્ઞાસ મુચ્છના વદન્તિ. તત્થ હિ એકેકસ્સ સરસ્સ વસેન સત્ત સત્ત મુચ્છના, અન્તસરસ્સ ચ એકાતિ સમપઞ્ઞાસ મુચ્છના આગતા, તેનેવ **સક્કપઞ્હસુત્તસંવણ્ણનાયં** ‘‘સમપઞ્ઞાસ મુચ્છના મુચ્છિત્વા’’તિ [દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૪૫] પઞ્ચસિખસ્સ વીણાવાદનં દસ્સેન્તેન વુત્તં. **મુચ્છ** મોહસમુસ્સયેસુ, યુ, **મુચ્છના**. યથા કમેન વીણા વાદિતું સક્કા, એવં સજ્જનાહિ મુચ્છનટ્ઠાનાનિ એકૂનપઞ્ઞાસાત્યત્થો. એકેકસ્સ સરસ્સ સત્ત સત્ત ઠાનાનિ. યતો સરસ્સ મન્દતારવવત્થાનં હોતિ, તેન એકૂનપઞ્ઞાસ ઠાનાનિ. ઇચ્ચેતં **સરમણ્ડલં** સરસમૂહો.

૧૩૨. સરાદીનં નામસરૂપપ્પભેદં દસ્સેતુમાહ ‘‘**ઉસભો**’’ચ્ચાદિ. **ઇસ** ગતિયં. ઇસતિ ચિત્તં પવિસતીતિ **ઉસભો**, અભો, ઇસ્સુ ચ. ‘‘**ઉસ** દાહે’’તિ વા ધાત્વત્થો. યસ્મા પન સો સરો ઉસભો વિય નદતિ, તસ્મા **ઉસભો**તિ વુચ્ચતિ. ધીમન્તેહિ ગીયતેતિ **ધેવતો**, વણ્ણવિકારો, વત્તં.

> નાસં કણ્ઠમુરો તાલું,
> જિવ્હં દન્તે ચ નિસ્સિતો;
> છધા સઞ્જાયતે યસ્મા,
> તસ્મા છજ્જો સ ઉચ્ચતે [ચિન્તામણિટીકા ૭.૧].

ગન્ધં લેસં અરતીતિ ગન્ધરો, રસ્સસ્સ દીઘત્તે ગન્ધારો ચેત્યઞ્ઞે [અઞ્ઞેસમપીતિ (પાણિનિ ૩.૧૩૭) દીઘો (ચિન્તામણિટીકા ૭.૧)], ગન્ધારા નામ જનપદા, તેહ્યયં ગીયતેતિ **ગન્ધારો**, ણો. મજ્ઝે લયવિસેસે ભવો

મજ્ઝિમો. પઞ્ચન્નમ્પિ ધેવતાદીનં પૂરણો **પઞ્ચમો**, (પઞ્ચન્નં વા મહાભૂતાનં પૂરણો **પઞ્ચમો**.) [( ) એત્થન્તરે પાઠો અધિકો વિય દિસ્સતિ] નિસ્સેસતો સીદન્તિ સરા યસ્મિન્તિ [યસ્માતિ (ક॰) – સદતો અધિકરણે ઘઉ (ચિન્તામણિટીકા ૭.૧)], ણો. ‘‘નિસીદન્તિ સરા યસ્મિં, નિસાદો તેન હેતુના’’તિ હિ વુત્તં. એતે સત્ત સરાતિ **ગદિતા** કથિતા.

૧૩૩-૧૩૫. ઉસભાદયો યે નદન્તિ, તે દસ્સેતુમાહ **‘‘નદન્તિ’’**ચ્ચાદિ. ઉસભં નામ સરં ગાવો નદન્તિ. તથા ધેવતં **તુરઙ્ગા** અસ્સા, છજ્જં **મયૂરા** સિખણ્ડિનો, ગન્ધારં અજા, મજ્ઝિમં **કોઞ્ચા** સકુણવિસેસા, પઞ્ચમં **પરપુટ્ઠાદી** કોકિલાદયો, નિસાદં **વારણા** હત્થિનો નદન્તિ. વુત્તઞ્ચ **નારદમુનિના** –

‘‘છજ્જં નદતિ મયૂરો, ગાવો નદન્તિ ઉસભં;
અજો રોતિ ચ [અજાવિકા તુ (ક॰)] ગન્ધારં, કોઞ્ચા નદન્તિ મજ્ઝિમં.

પુપ્ફસાધારને કાલે, કોકિલો રોતિ પઞ્ચમં;
અસ્સો તુ ધેવતં રોતિ, નિસાદં રોતિ કુઞ્જરો’’તિ.

મયૂરાદયોપિ સબ્બે ઇમે સત્તા સમદા [સન્તો (ક॰) એતે ચ સમદા પઞ્ચમં ગાયન્તિ (ચિન્તામણિટીકા ૭.૧)] પઞ્ચમં નદન્તિ.

છજ્જો ગામો, મજ્ઝિમો ગામો, સાધારણો ગામોતિ તયો ગામા. તત્ર વીણાદણ્ડં વિભાગં કત્વા અધોભાગસ્સ ‘‘છજ્જગામો’’તિ સઞ્ઞા, મજ્ઝભાગસ્સ ‘‘મજ્ઝિમગામો’’તિ, ઉપરિભાગસ્સ ‘‘સાધારણગામો’’તિ સઞ્ઞા. કિં પન ગામભેદે કારણં? યસ્મા એકસ્સેવ સરસ્સ ગામન્તરે ભેદો, તંભેદે ગામાનમ્પિભેદો. **માઘટીકાયં** પન સાધારણગામટ્ઠાને ગન્ધારગામો કથિતો, એકેકસ્મિઞ્ચ ગામે સત્ત સત્ત મુચ્છના. ઇધ પન ઉસભાદીસુ સત્તસુ સરેસુ પચ્ચેકં તિસ્સો તિસ્સો મુચ્છના કથિતા. કિંકારણા? ઇધ મનુસ્સલોકવાદનવિધિના, તત્થ ચ દેવલોકવાદનવિધિના કથિતત્તા તથેવ ઠાનાનિ સત્ત સત્તેવ લબ્ભરેતિ. યથા ઉસભાદીસુ તેસુ યથાવુત્તેસુ સરેસુ પચ્ચેકં એકેકસ્મિં સરે તિસ્સો તિસ્સો મુચ્છના સિયું, તથેવ ઠાનાનિપિ સત્ત સત્તેવ લબ્ભરેત્યત્થો.

૧૩૬. સરાનં ગામેસુ ભિન્નસુતિત્તં દસ્સેતુમાહ **‘‘તિસ્સો’’**ઇચ્ચાદિ. ઉસભસ્સ સરસ્સ તારકલમન્દવસેન તિસ્સો સુતિયો. ધેવતસ્સ સરસ્સ તાર મન્દવસેન દુવે. છજ્જસ્સ તારકલ મન્દ કાકલીવસેન ચતસ્સો. ગન્ધારસ્સ ચ તથા. મજ્ઝિમસ્સ તારકલ કાકલીવસેન તિસ્સો. પઞ્ચમસ્સ કલ કાકલીવસેન દુવે. નિસાદસ્સ તારાદિવસેન ચતસ્સો સુતિયો. ઇચ્ચેવં સત્તસુ સરેસુ કમતો સમ્પિણ્ડિતા દ્વાવીસતિ સુતિયો સિયું. **માઘટીકાયં** પન અઞ્ઞથા સુતિભેદો વુત્તો. વુત્તઞ્હિ તત્થ –

‘‘ચતુસ્સુતિ સુવિઞ્ઞેય્યો, મજ્ઝિમો મજ્જિમટ્ઠિતો;
દ્વિસ્સુતિ ચાપિ ગન્ધારો, તિસ્સુતિ ઉસભો તથા.

છજ્જો ચતુસ્સુતિ ञેય્યો, નિસાદો દ્વિસ્સુતી તથા;
ચતુસ્સુતિ ધેવતો તુ, પઞ્ચમો તિસ્સુતી મતો’’તિ.

સબ્બમેતં **નાટકસત્થતો** ગહેતબ્બં.

૧૩૭. "**ઉચ્ચતરે**"ત્યાદિના સુતિભેદે સરૂપતો દસ્સેતિ. **ઉચ્ચતરે રવે** અત્યુચ્ચધનિમ્હિ તારો, તારયતિ બોધયતીતિ **તારો. અબ્યત્તે** અબ્યત્તક્ખરે **મધુરે** સુતિસુખે કલો, **કલ** મદે. ગમ્ભીરે ધનિમ્હિ મન્દો. **મદિ** થુતિમોદમદમોહસુપનગતીસુ. મન્દયતે બુજ્ઝતેનેનાતિ **મન્દો.**

તારાદયો તયો વાચ્ચલિઙ્ગત્તા તીસુ. તારો ધનિ, તારા વાણી, તારં રુતં ઇચ્ચાદિ. અબ્યત્તમધુરસદ્દો **કલો.** તત્ર કલે સુખુમે **કાકલી**સદ્દો, **ઈ**પચ્ચયન્તો, ઈસં કલા વાણી **કાકલી** નામ, **કા**સદ્દોયમીસત્થો. **ક્રિયાદિસમતા**તિ ગીતવાદિતપાદન્યાસાદિક્રિયાનં, કાલસ્સ ચ સમત્તં લયો નામ, **લય** સામ્યગતીસુ, આધારે **અ**પચ્ચયો, સબ્બાભિનયાનમ્પિ સામ્યં લયોતિ કેચિ.

૧૩૮. દ્વયં વીણાયં. **વિ** જનને, તો, ઈણત્તં, **વીણ** વેઠનેતિ વા ધાતુ, આ, વીણા. **વલ્લ** સંવરણે, વલ્લતે ધનિવિસેસં, ણ્વુ, **વલ્લકી**, નદાદિ. વિપઞ્ચીતિપિ વીણાય નામં. વિપઞ્ચયતીતિ **વિપઞ્ચી** [વિપઞ્ચયતિ વિત્થારયતિસદ્દં (ચિન્તામણિટીકા ૭.૩)], નદાદિ.

સા વીણા **સત્તતન્તી** સત્તહિ તન્તીહિ વિસિટ્ઠા પરિવાદિની નામ, પરિતો વદતીતિ **પરિવાદિની**, ઇની. વીણાદયો ચત્તારોપિ વીણાસામઞ્ઞવાચકા ઇચ્ચેકે, તેસં મતે **સાસદ્દસ્સ** ચતુન્નમ્પિ ઇત્થિલિઙ્ગત્થદીપકતા વિઞ્ઞેય્યા, તથાપિ **અમરકોસેન** [અમર ૭.૩] વિરુજ્ઝનતો તેસં મતં ન ગહેતબ્બં.

કટ્ઠાદીહિ દોણિસણ્ઠાનેન કતં વજ્જભણ્ડં વીણાય પોક્ખરો નામ, પોસેતિ વડ્ઢેતિ સદ્દેતિ **પોક્ખરો**, ખરો, વુદ્ધિ, વણ્ણવિકારો ચ. **દુ** ગમને, ણિ, **દોણિ**. કકુભો, પસેવકોતિપિ પોક્ખરસ્સ નામાનિ. કં વાતં કુભતિ બન્ધતીતિ **કકુભો.** પસિબ્બન્તિ તમિતિ **પસેવકો.**

દ્વયં પોક્ખરવેઠકે ચમ્મનિ. વીણાભાવં ઉપગચ્છતિ યેનાતિ **ઉપવીણો**. વેઠતિ પોક્ખરન્તિ **વેઠકો**, ણ્વુ.

૧૩૯. આતતાદિપઞ્ચકં પઞ્ચઙ્ગિકતૂરિયસ્સ નામાનિ.

૧૪૦. ચમ્માવનદ્ધેસુ ચમ્મેન બન્ધનીયેસુ ભેરિયાદીસુ મજ્ઝે **તલેકેકયુતં** એકેકેન તલેન યુત્તં કુમ્ભથુણદદ્દરિકાદિકં તૂરિયં આતતં નામ, આતનોતીતિ **આતતં, તનુ** વિત્થારે. મહતીઆદિવીણાવિસેસોપિ [''મહતી''તિ નારદસ્સ વીણા (સદ્દકપ્પદ્દુમે)] આતતમેવાતિ ''ચમ્માવનદ્ધેસૂ''તિ વિસેસનં કતં. કુમ્ભસણ્ઠાનત્તા કુમ્ભો ચ તં થુનનગરસમ્ભૂતત્તા થુનઞ્ચેતિ કુમ્ભથુનં. તદેવ **કુમ્ભથુણં**, અથ વા **થુ** અભિત્થવે, કમ્મનિ ણો. કુમ્ભો ચ સો થુણો ચેતિ **કુમ્ભથુણો, થુણ** પૂરણેતિ વા ધાત્વત્થો. **દર** વિદારણદાહેસુ, દ્વેભાવો, **કા**પુબ્બસ્સિકારો ચ, દદ્દરસદ્દં કરોતીતિ વા **દદ્દરિકા.**

૧૪૧. ઉભયતલં મુરજાદિકં તૂરિયં વિતતં નામ, વિસેસેન સદ્દં તનોતીતિ **વિતતં, સબ્બવિનદ્ધં** સબ્બપસ્સેસુ, પુબ્બપચ્છાભાગેસુ ચ પરિયોનદ્ધં પણવાદિકં, **આદિ**ના ચતુરસ્સઆલમ્બરગોમુખીઆદયો આતતવિતતં નામ, ''ચમ્મપરિયોનદ્ધં હુત્વા તન્તિબદ્ધં આતતવિતત''ન્તિ હિ વુત્તં. **પણ** બ્યવહારથુતીસુ, પણીયતીતિ **પણવો**, અવો.

૧૪૨. વંસસઙ્ખાદિકં સુસિરં નામ, રન્ધં સુસિરં, તંયોગા **સુસિરં. વન, સન** સમ્ભત્તિયં, **સો, વંસો. સમ** ઉપસમખેદેસુ, ખો, **સઙ્ખો.** સમ્મતાળાદિકં અચ્ચન્તં પીળનતો, અનલસંયોગતો વા દ્વવીભૂતં પુન ઘનાયતેતિ **ઘનાખ્યં. હન** હિંસાયં, કમ્મનિ ણો, **હસ્સ ઘો.** ઘનભાવેન સમં ભવતીતિ **સમ્મં**, દણ્ડાદીહિ તાળિતબ્બતો **તાળં, તળ**

તાળને, સમ્મઞ્ચ તં તાળઞ્ચેતિ **સમ્મતાળં**. **આદિ**ના કંસતાળસિલાતાળાદીનં ગહણં. તત્થ **સમ્મતાળં** નામ કટ્ઠમયતાળં. **કંસતાળં** નામ લોહમયં. સિલાય ચ અયોપટ્ટેન ચ વાદનતાળં **સિલાતાળં**.

ચતુક્કં આતતાદીનં નામં. આ સમન્તતો તુજ્જતે તાળીયતેતિ **આતોજ્જં**. વંસાદિકેપિ મુખવાયુના આતોજ્જનમત્થેવ. વાદયન્તિ ધનયન્તિ તન્તિ **વાદિત્તં વાદિતઞ્ચ**, ઇત્તો, તો ચ. વાદયન્તિ તન્તિ **વજ્જં**, યો.

૧૪૩. દ્વયં ભેરિયં. ભાયન્તિ સત્તુજના એતેનાતિ **ભેરિ**, રિ. **ઉભ** પૂરણે, ઉભનં ઉભિ. ‘‘દુન્દ’’ઇતિ સદ્દેન ઉભિ યત્ર સ **દુન્દુભિ**. પુમિત્થિયમેતે દ્વે [સેરી થી, દુન્દુભિ પુમા (અમર ૭.૬)]. દ્વયં મુદિઙ્ગે. મુદં મોદં ઇઙ્ગતિ ગચ્છતિ યેનાતિ **મુદિઙ્ગો**. મુરા અસુરા જાતો **મુરજો**.

અસ્સ મુરજસ્સ **ભેદા** વિસેસા આલિઙ્ગઙ્ક્યોદ્ધકા ભવન્તિ. વુત્તઞ્ચ –

‘‘હરિતક્યાકતિ ત્વઙ્ક્યો,
યવમજ્ઝો તથો’દ્ધકો;
આલિઙ્ગ્યો ચેવ ગોપુચ્છો,
આકત્યા સમ્પકિત્તિતો’’તિ [ચિન્તામણિટીકાયમ્પિ].

આલિઙ્ગ્યતેતિ **આલિઙ્ગો**, ણો. ઉચ્છઙ્કે ભવો **અઙ્ક્યો**. ઉદ્ધં કત્વા એકેન મુખેન વાદનતો ઉદ્ધો સન્તો કાયતિ સદ્દાયતીતિ **ઉદ્ધકો**, ઉદ્ધસદ્દોયં તિલિઙ્ગિકો. ઉગ્ગચ્છતીતિ **ઉદ્ધો**, તો, **ગમિસ્સ દો**, નેરુત્તો. યો તુ **ઉપરિ**પરિયાયો **ઉદ્ધં**સદ્દો, સો અબ્યયમેવ.

તિણવાદીનિ ચત્તારિ પણવસ્સ નામાનિ. **તનુ** વિત્થારે, અવો, અસ્સ **ઇત્તં**, **ણત્તઞ્ચ**, **તિણવો**. **મા** માને સદ્દે ચ, ‘‘ડિણ્ડિ’’ઇતિ માયતે સદ્દાયતેતિ **ડિણ્ડિમો**, ણો.

૧૪૪. ‘‘આલમ્બ’’ઇતિ સદ્દાયતેતિ **આલમ્બરો**. ‘‘આલમ્બરો તૂરિયરવે, ગજેન્દાનઞ્ચ ગજ્જિતે’’તિ [અમર ૨૩.૧૬૭] હિ **અમરકોસ નાનત્થસઙ્ગહેસુ**.

વીણાદીનં વાદનકટ્ઠકુટિલાદિકં કોણો, કુણ્યતે સદ્દાયતેનેનાતિ **કોણો**, ણો. ‘‘દદ્દ’’ઇતિ સદ્દં કરોતીતિ **દદ્દરિ**, દદ્દતિ વા સદ્દવિસેસેન પરિણમતીતિ **દદ્દરિ**, રિ. ‘‘પટ’’ઇતિ સદ્દં જહાતીતિ **પટહો**, પટં હન્તીતિ વા **પટહો**. **હન** હિંસાગતીસુ, ક્વિ. અપરે **મદ્દલાદયો** ભેરિપ્પભેદા . ‘‘મદ્દ’’ઇતિ સદ્દં લાતીતિ **મદ્દલા**, **લા** આદાને, અ. ‘‘મન્દલા’’તિપિ પાઠો, મન્દં સદ્દં લાતીતિ **મન્દલા**. **આદિ**ના ડમરુઆદયોપિ ભેરિપ્પભેદા વિઞ્ઞેય્યા.

૧૪૫. **જનપ્પિયે** જનેહિ પિયાયિતબ્બે વિમદ્દોટ્ઠે વિલેપનકુઙ્કુમાદીનં, નાનાગન્ધદબ્બાનઞ્ચ વિમદ્દનોબ્ભૂતે **પરિમલો** ભવે, પરિમજ્જતિ પવત્તયત્યાસયન્તિ, અ, નેરુત્તો, **મલ**, **મલ્લ** ધારણે વા. પરિમલ્યતે ધારીયતેતિ, ણો. **વિમદ્દ**ગ્ગહણેન વાપિફૂપાદિનો [વિમદ્દગન્ધાદિનો (ક॰)] નિરાસો, **જન**ગ્ગહણેન મક્ખિકાદિનો. **સો** પરિમલો ગન્ધો **દૂરગામી** અતિનિહારી અતિદૂરપાતી આમોદો વુચ્ચતે, આમોદન્તે અનેન, ણો. ઇતો પરં **ઇટ્ઠગન્ધાદયો** **વિસ્સ**સદ્દપરિયન્તા **તીસુ** લિઙ્ગેસુ વત્તન્તે.

૧૪૬. ચતુક્કં ઇટ્ઠગન્ધે. ઇટ્ઠો ગન્ધો **ઇટ્ઠગન્ધો**, અથ વા ઇટ્ઠો ગન્ધો અસ્સ **ઇટ્ઠગન્ધો**. સુટ્ઠુ રભન્તિ તુસ્સન્ત્યનેનાતિ **સુરભિ**, ઇ. સુન્દરો ગન્ધો અસ્સ **સુગન્ધો**, **સુગન્ધિ** ચ, અન્તસ્સિકારાદેસો.

દ્વયં દુગ્ગન્ધે. પૂતિ ગન્ધો અસ્સ, પુબ્બે વિય ઇકારાદેસો, કમ્મધારયસમાસં અસ્સત્થ્યત્થેપિ કત્તુમિચ્છન્તિ, પક્રિયાલાઘવત્થં બહુબ્બીહિયેવ ન્યાયોતિ. દુટ્ઠુ ગન્ધો અસ્સાતિ **દુગ્ગન્ધો**, તેન વુત્તં **કચ્ચાયનેન** – ‘‘કમ્મધારયમન્તત્થિયેહિ બહુબ્બીહિ લઘુતરો’’તિ. અઞ્ઞે તુ લાઘવ’મનાદરમાના ઇચ્છન્તેવ મન્તત્થિયં. દુવિધો વા વાચ્ચધમ્મો લહુ ગરુ ચ, તત્ર બહુબ્બીહિના લહુ, કમ્મધારયમન્તત્થિયેનગરુ. કિઞ્ચ બહુબ્બીહિના અતિસાયનાદ્યત્થો ન ગમ્યતેતિ અવસ્સં તપ્પટિપાદનાય કમ્મધારયપુબ્બકો મન્તત્થિયેવ દટ્ઠબ્બો.

દ્વયં ચિતાધૂમાદિગન્ધે. **વિસ** વિપ્પયોગે, **સો**. આમસ્સ વસાદિવત્થુનો ગન્ધો તંયોગા, ઇ, **યંસદ્દો** તસ્સ નપુંસકત્તદીપકો.

૧૪૭. **કુઙ્કુમા**દયો ચત્તારો ચતુજ્જાતિગન્ધો નામ. **કુક**, **વક** આદાને, ઉમો, નિગ્ગહીતાગમો ચ, **કુઙ્કુમં**, લોહિતચન્દનં, યં ‘‘કસ્મીરજ’’ન્તિ વુચ્ચતિ, **કમિસ્સ** વા **કુઙ્કા**દેસો, **કુઙ્કુમં**. **યુ** મિસ્સને, યુ, યવનં, તસ્સ પુપ્ફં **યવનપુપ્ફં**, દેવકુસુમં, યવનદેસે જાતં પુપ્ફન્તિ વા **યવનપુપ્ફં**. યં ‘‘લવઙ્ગ’’ન્તિપિ વુચ્ચતિ, યં પુપ્ફં નુહીપુપ્ફસમાનં. **તગિ** ગત્યત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ, અરો, **તગરં**, કુટિલં. તરુતો જાતો **તુરુક્ખો**, ખો, **ઉ**ત્તઞ્ચ, સલ્લકીદવો હિ ‘‘તુરુક્ખો’’તિ વુત્તો.

૧૪૮. પજ્જેન છરસાનં નામાનિ. કં પાનીયં સેવતેતિ **કસાવો**, અવો, અથ વા કં સવાપેતીતિ **કસાવો સુ** સવને. તુવરોપિ કસાયોપિ **કસાવ**પરિયાયો. **તિજ** નિસાને, તો, તિત્તો, કટુ. **મધુ** માધુરિયં, તંયોગા **મધુરો**. લુનાતિ જળત્તન્તિ **લવણો**, યુ. **અમ્બ**સદ્દે, અરો, **ઇ**ત્તં, લત્તઞ્ચ. **કટ** ગતિયં, ણ્વુ, **ઉ**ત્તં. ઇમે છ રસા નામ વુચ્ચન્તિ. **તબ્બતિ** દબ્બે **કસાવાદિસદ્દા તીસુ** લિઙ્ગેસુ વત્તન્તિ.

૧૪૯. દ્વયં ફોટ્ઠબ્બે. કુસિતબ્બો **ફસ્સો**, **ફોટ્ઠબ્બો** ચ, તબ્બો, **સસ્સ ટો**, **તસ્સ ઠો**. તિકં વિસયિમ્હિ. વિસયો અસ્સ ગય્હટ્ઠેનાત્થીતિ **વિસયિ**. ઉખતિ ગચ્છતિ વિસયેતિ **અક્ખં**, ઉસ્સત્તં દ્વિત્તઞ્ચ, નત્થિ ખં વેદના એત્થાતિ વા **અક્ખં**, **ન** હિ સુખવેદનાદયો સમ્પયોગવસેન પઞ્ચસુ ઇન્દ્રિયેસુ ઉપ્પજ્જન્તિ, જવનાદીસુ એવ પન ઉપ્પજ્જન્તીતિ તથા વુત્તં, મનિન્દ્રિયે તૂપચારા [મનિન્દ્રિયેસુપચારા (ક॰)] અક્ખં. ઇન્દો અત્તા, તસ્સ લિઙ્ગં **ઇન્દ્રિયં**, ઇયો. ના’નન્તરેન પયોજકં ચક્ખાદયો બ્યાપારયન્તે, તસ્મા અત્થિ અત્તા ચક્ખાદીનં પયોજકોતિ ચક્ખાદિકં લિઙ્ગમત્તનો ભવતીતિ **નિકાયન્તરિકા**. સયં તિક્ખમન્દાદિભાવે ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદીનં તિક્ખમન્દાદિભાવસમ્ભવતો તેસુ ઇન્દતિ પરમિસ્સરિયં કરોતીતિ વા **ઇન્દ્રિયં**.

છક્કં નયને. નેતિ અત્તનો નિસ્સિતં પુગ્ગલન્તિ **નયનં**, યુ. **અસુ** બ્યાપને, અસતિ વિસયેસુ બ્યાપી વિય ભવતીતિ **અક્ખિ**, **સસ્સ કો**, અથ વા **અક્ખ** બ્યાપનદસ્સનેસુ, અક્ખતિ વિસયેસુ બ્યાપીભવતિ, અક્ખતિ વા પસ્સતિ એતેનાતિ અક્ખિ. નેતીતિ **નેત્તં**. લોચતિ પસ્સતિ એતેનાતિ **લોચનં**. **અચ્છ** દસ્સનબ્યાપનેસુ, ઇ, **અચ્છિ**. ચક્ખતિ અસ્સાદેતિ રૂપન્તિ **ચક્ખુ**, ઉ, ચક્ખતિ પસ્સતીતિ વા **ચક્ખુ**.

૧૫૦. પઞ્ચકં સોતે. સુણાતિ એતેનાતિ **સોતં**. સદ્દો ગય્હતે અનેનાતિ **સદ્દગ્ગહો**. **કર** કરણે, ણો, **કણ્ણો**, કણ્ણતિ સુણાતિ એતેનાતિ વા **કણ્ણો**, **કણ્ણ** સવને. સુણાતિ યેનાતિ **સવનં**, **સુતિ** ચ, યુ,તિ ચ.

ચતુક્કં ઘાને. નસન્તિ એતાયાતિ **નત્થુ**, થુ, આ, **નાસા**. ણ્વુ, **અક** ચ ઇકારો ચ **નાસિકા**. **ઘા** ગન્ધોપાદાને, ઘાયતિ ગન્ધોપાદાનં કરોતીતિ **ઘાનં**, યુ, ઘાયન્ત્યનેનાતિ વા **ઘાનં**.

દ્વયં જિવ્હાયં. જીવતિ એતાયાતિ **જિવ્હા**, હો, **જીવ** પાણધારણે. જીવિતનિમિત્તં રસો જીવિતં નામ, તં અવ્હાયતીતિ વા **જિવ્હા**, વણ્ણલોપો. રસન્તિ એતાયાતિ **રસના**, **રસ** અસ્સાદને, રસં જાનાતીતિ વા **રસના**, **ઞાસ્સ ના**, **ની** નયે વા, અ.

૧૫૧. પજ્જં સરીરે. સરતિ ગચ્છતિ, સરન્તિ વા તં હિંસન્તીતિ **સરીરં**, ઈરો. **વપ** બીજસન્તાને. વપતિ કુસલાકુસલબીજમેત્થાતિ **વપુ**, ઉ. ગચ્છતિ, ગણ્હાતિ વા કુસલાકુસલમેતેનાતિ **ગત્તં**, **ગમુ** ગતિયં, **ગહ** ઉપાદાને વા. ‘‘અત્તા’’તિ અભિધાનં, બુદ્ધિ ચ ભવન્તિ એતસ્માતિ **અત્તભાવો**. વુણોતિ સંવરતિ એત્થાતિ **બોન્દિ**, **વુ** સંવરણે, દિ, નિગ્ગહીતાગમો. વિવિધં ગણ્હાતિ એત્થાતિ **વિગ્ગહો**. **દિહ** ઉપચયે, દિહતિ વડ્ઢતિ એત્થ કુસલાકુસલન્તિ **દેહં**. અયં **દેહ**સદ્દો **પુરિસે** પુલ્લિઙ્ગેવત્તતિ. કુચ્છિતાનં આયો ઉપ્પત્તિટ્ઠાનન્તિ **કાયો**. **તનુ** વિત્થારે, ઉ, તનુ, **તનુ**સદ્દોયં ઇત્થિયં. એત્થાપિ **વા**સદ્દો સમ્બન્ધિતબ્બો. ‘‘અઙ્ગેનાઙ્ગં તનુ ચ તનુના ગાળ્હતત્તેન તત્ત’’ન્તિ [ઉત્તરમેઘ ૪૨] હિ **મેઘદૂતે** વુત્તં. કળે રેતસિ વરં **કળેવરં**, અલુત્તસમાસોયં.

૧૫૨-૧૫૪. છક્કં ચિત્તે. ચિન્તેતીતિ **ચિત્તં**. **ચેતો ચ**, નલોપો. મનતિ જાનાતીતિ **મનો**. વિજાનાતીતિ **વિઞ્ઞાણં**, યુ. હરતિ અત્તનો આધારન્તિ **હદયં**, યો, **રસ્સ દો** ચ. મનો એવ **માનસં**, સકત્થે સણ.

ચુદ્દસ બુદ્ધાખ્યસ્સ ગુણસ્સ નામાનિ. ઝાયતીતિ **ધી**, **ઝે** ચિન્તાયં, ઝસ્સ **ધો**, નદાદિ, **ધી**, ધારેતીતિ વા **ધી**, ક્વિ, નદાદિ, ધી , સઙ્ખારેસુ ધીકારો જાયતિ એતાયાતિ વા **ધી**, નદાદિ. પઞ્ઞાયતે એતાયાતિ **પઞ્ઞા**, અ. બુજ્ઝતે તાયાતિ **બુદ્ધિ**,તિ. **મેધ** હિં સાસઙ્ગમેસુ, કરણે અ, **મિ** હિંસાયં વા, ધો, **મેધા**. મનતિ જાનાતીતિ **મતિ**, **મુતિ** ચ, ઉત્તં, મુનાતીતિ વા **મુતિ**, **મુન** ઞાણે,તિ, મુતિ. **ભૂ** સત્તાયં, રિ, નદાદિ, **ભૂરી**, ભૂસઙ્ખાતે અત્થે રમતીતિ વા **ભૂરી**, ક્વિ, નદાદિ. મનતિ જાનાતીતિ **મન્તા**, અન્ત, આ. વિદતિ જાનાતીતિ **વિજ્જા**, **પબ્બજ્જા**દિના સિદ્ધં. **યુ** મિસ્સને. યમતિ મિસ્સીભવતિ ઞેય્યેસૂતિ **યોનિ**. પટિમુખં ભન્તિ ઉપટ્ઠહન્તિ ઞેય્યા એતેનાતિ **પટિભાનં**, યુ. ન મુય્હતિ એતેનાતિ **અમોહો**. વીમંસા વિચયો સમુપેક્ખા ઉપલદ્ધિ પટિપત્તિ ઉત્તિચેતનાદીનિપિ બુદ્ધિનામાનિ.

વિપસ્સનાદયો **નેપક્ક**ન્તા પરિયાયા **પઞ્ઞાભેદા** પઞ્ઞાવિસેસા. તત્થ વિવિધં અનિચ્ચાદિકં સઙ્ખારેસુ પસ્સતીતિ **વિપસ્સના**, યુ. સમ્માદસ્સનલક્ખણા **સમ્માદિટ્ઠિ**, સા દુવિધા લોકિયલોકુત્તરવસેન. તત્થ પુરિમા છબ્બિસુદ્ધિપ્પવત્તિકાલે, ઇતરા ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિકાલે લબ્ભતિ. **આદિ**પરિયાયેન **પભુતિ**ના અનઞ્ઞાતઞ્ઞસ્સામીતિન્દ્રિયાદયો ગહિતા. તત્થ તત્થ કારિયેસુ વિચારણા. **માન** વીમંસાયં, સો, ચિત્તાભોગાદિ. વિચારયતે એતાયાતિ **વિચારણા**, **ચર** સઞ્ચયે, ચુરાદિગણો, યુ. સમ્પજાનાતીતિ સમ્પજાનો, પુગ્ગલો, ધમ્મસમૂહો વા, **ઞાસ્સ જા**, તસ્સ ભાવો **સમ્પજઞ્ઞં**, **ન્યસ્સ ઞો**, દ્વિત્તં, તં સાત્થકસમ્પજઞ્ઞાદિવસેન ચતુબ્બિધં. નિસ્સેસતો પાચેતિ કુસલધમ્મેતિ નિપકો, ઞાણી પુગ્ગલો, તસ્સ ભાવો **નેપક્કં**. દ્વયં વેદનાયં. વેદયતીતિ **વેદયિતં**, **વિદ** અનુભવને, **ચુરાદિ**ત્તા ણયો, તો, ઇકારાગમો ચ. વેદયતીતિ **વેદના**, યુ.

૧૫૫. પઞ્ચકં વિતક્કે. **તક્ક** વિતક્કે. તક્કેતિ સમ્પયુત્તધમ્મે આરમ્મણં અભિનિરોપેતીતિ **તક્કો**. **વિતક્કો**તિ ઉપસગ્ગમત્તમેવ વિસેસો. સઙ્કપ્પન્તિ પભવન્ત્યનેનાતિ **સઙ્કપ્પો**, ણો, **કપ્પ** વિતક્કે, **કપ્પ** સામત્થિયે વા, ભૂવાદિ, સઙ્કપ્પયન્તિ પભવન્ત્યનેનાતિ વા **સઙ્કપ્પો**, **કપ્પ** વિતક્કે, ચુરાદિ. **અપ** પાપુણને, અપ્પેતિ સમ્પયુત્તધમ્મે પાપેતિ

આરમ્મણન્તિ **અપ્પના**, યુ, આ. **ઊહ** વિતક્કે. ઊહન્ત્યનેનાતિ **ઊહો**. **તક્કઊહ**સદ્દા ચેત્થ અજ્ઝાહારવાચકાપિ ભવન્તિ, અજ્ઝાહારં નામ ઊનપૂરણત્થમધિકપ્પભેદાહરણં [મધિકોપાદાનં (ચિન્તામણિટીકા)]. "અજ્ઝાહારો તક્ક ઊહા"તિ [અમર ૫.૩] હિ **અમરકોસે** વુત્તં. દ્વયં જીવિતિન્દ્રિયે. **અયઇ**તિ ગમનત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ. અયતિ અદ્ધાનં ગચ્છતિ યેનાતિ **આયુ**, ણુ, એતિ એતેનાતિ વા **આયુ**, **ઇ** ગતિમ્હિ, ણુ, ઇસ્સે, એ અય. જીવન્તિ અનેનાતિ **જીવિતં**, **જીવ** પાણધારણે.

ચતુક્કં સમાધિમ્હિ. નાનાલમ્બણવિસારણાભાવતો એકં અગ્ગં આરમ્મણમેતસ્સાતિ એકગ્ગં, ચિત્તં, "**અગ્ગ**સદ્દો ચેત્થ આલમ્બણવાચકો"તિ હિ **સદ્ધમ્મટીકાયં** વુત્તં, તસ્સ ભાવો **એકગ્ગતા**, એકં વા આરમ્મણં અજતિ ગચ્છતીતિ એકગ્ગં, તસ્સ ભાવો **એકગ્ગતા**. કામચ્છન્દં સમેતીતિ **સમથો**, થો, **સમુ** ઉપસમે, "સમાધિ કામચ્છન્દસ્સ પટિપક્ખો"તિ [પારા॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૧; ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧૬૦] હિ વુત્તં. વિક્ખિપનં નાનારમ્મણપેરણં વિક્ખેપો, સો નત્થિ એત્થાતિ **અવિક્ખેપો**. એકારમ્મણે સુટ્ઠુ આધાનં **સમાધિ**, સઙ્ગાયમિ, નાનાલમ્બણવિક્ખેપવસપ્પવત્તં અધિસઙ્ઘાતં ચિત્તબ્યધં સમેતીતિ વા **સમાધિ**, નેરુત્તો.

૧૫૬. પજ્જેન વીરિયસ્સ નામાનિ. **ઉ** દુક્ખલાભં, ઉદ્ધં વા સહતિ ખમતીતિ **ઉસ્સાહો**, ણો. આ ભુસો કાયં, ચિત્તઞ્ચ તાપેતીતિ **આતપ્પો** [આતાપો (?) અભિધાનપ્પદીપિકાટીકા ૧૧૩૫ ગાથાયં પસ્સિતબ્બં], **તપ** સન્તાપે. લીનં ચિત્તં પગ્ગણ્હાતિ ઉક્ખિપતીતિ **પગ્ગહો**. અત્તનો નિસ્સયં પરમત્થં ગણ્હાપેતીતિ વા પગ્ગહો. "**પ**સદ્દો પરમત્થેપી"તિ હિ **એકક્ખરકોસે** વુત્તં. વાયમન્તિ યેનાતિ **વાયામો**, **વાયમ** ઉસ્સાહને, અથ વા **વય** ગમનત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ, વયતિ સબ્બકાલન્તિ **વાયામો**, અમો, વાયો વિય સદા અમતિ ગચ્છતીતિ વા **વાયામો**. પરં પરં ઠાનં અક્કમતીતિ **પરક્કમો**, પરં પચ્ચનીકભૂતં કોસજ્જં અક્કમતીતિ વા **પરક્કમો**. પદહતિ યેનાતિ **પધાનં**, યુ. **દહસ્સ ધો**, **દહ** ભસ્મીકરણે [પપુબ્બધાધાતુના સાધેતબ્બં મઞ્ઞે]. વીરે સાધુ, વીરાનં વા કમ્મં, વિધિના વા ઈરયિતબ્બં પવત્તેતબ્બન્તિ **વીરિયં**, **ઈર** ગતિયં, ઈહતિ એતિ વા યાય સુભાસુભફલન્તિ **ઈહા**, **ઈહ** ચેટ્ઠાયં, **ઇ** વા ગતિમ્હિ, પચ્છિમે હપચ્ચયો, ઉદ્ધં યન્તિ યેનાતિ **ઉય્યામો**, અમો. તિટ્ઠતિ એત્થ સુભાસુભફલન્તિ **ધિતિ**,તિ, **ઠા** ગતિનિવત્તિયં.

૧૫૭. પજ્જેન વુત્તપરિયાયસ્સ વીરિયસ્સ ચત્તારિ અઙ્ગાનિ દસ્સેતિ. તચાદીનં તિણ્ણં **અવસિસ્સનં** અવસેસતા મંસલોહિતેહિ અવધિભૂતેહિ, મંસલોહિતાનં પન **સુસ્સનં** સુક્ખતા . એતાનિ ચત્તારિ અધિટ્ઠાનવસપ્પવત્તાનિ વીરિયસ્સ **અઙ્ગાનિ** કારણાનિ હોન્તિ. **અઙ્ગ** ગમનત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ. અઙ્ગતિ સિદ્ધિં ગચ્છતિ વીરિયફલમેતેહીતિ **અઙ્ગાનિ**. **તચ** પાલને, ણો, **તચો**. **નહ** બન્ધને આરુ. **ન્હારૂ**તિપિ પાઠો. તત્થ **ન**ન્તસ્સ લોપો. **સિસ** અસબ્બપ્પયોગે, યુ, દ્વિત્તં. અસતિ ખેપેતિ અદ્ધાનન્તિ **અટ્ઠિ**,તિ, નપુંસકે, નેરુત્તો, આ ભુસો તિટ્ઠતિ એતેનાતિ વા **અટ્ઠિ**, ઇ. **મન** ઞાણે, સો, નસ્સ નિગ્ગહીતં, **મંસં**. **રુહ** જનને, ઇતો, લત્તં, **લોહિતં**.

૧૫૮. અસાઝસાધનેપિ યસ્સા વસેન ઉય્યામો, સા **અધિમત્તેહા** અધિકસત્તિયુત્તા ઈહા ઉસ્સોળ્હી નામ, ઉ પબલં દુક્કરકમ્મં સહતિ યાયાતિ **ઉસ્સોળી**, **સહસ્સ સોળ્હો**, નદાદિ, ઉસ્સાહાનં ઊહાતિ વા **ઉસ્સોળી**, યથા "પદટ્ઠાન"ન્તિ, આકારસ્સો, **હસ્સ ળો**, **ઊ**લોપો, નદાદિ, વાયામમત્તેપિ. દ્વયં સતિયં. સરતિ, સરન્તિ વા તાય, સરણમત્તમેવ વા એસાતિ **સતિ**,તિ, પમાદં વા સરતિ હિંસતીતિ **સતિ**. અનુ પુનપ્પુનં સતિ **અનુસ્સતિ**, ઉપસગ્ગમત્તમેવ વા વિસેસો, દ્વેપિ ઇત્થિયં.

દ્વયં લજ્જાયં. **લજિ** પીળે, **કાતન્ત**ધાતુ. **લજ્જ** લજ્જને, મોગ્ગલ્લાનધાતુ, લજ્જતિ પાપાતિ **લજ્જા**, અ. **હિરી** લજ્જિયં, ઇ. હિરિયતિ પાપાતિ **હિરી**. **સમાના** તુલ્યત્થા દ્વે. દ્વયં ઓત્તપ્પે. ઓત્તપ્પતિ ભાયતિ પાપતોતિ **ઓત્તપ્પં**, **તપ** ભયે **અવ**પુબ્બો. પાપતો ભાયતિ સીલેનાતિ **પાપભીરુ**, પુગ્ગલો, ચિત્તં વા, તસ્સ ભાવો તથા.

૧૫૯. પજ્જદ્ધેન ઉપેક્ખાય વેદનાય નામાનિ. મજ્ઝત્તે મજ્ઝત્તસભાવે પવત્તા **મજ્ઝત્તિકા**. દ્વિન્નં વેદનાનં સમીપે પવત્તા ઇક્ખા અનુભવનન્તિ **ઉપેક્ખા**, **ઇક્ખ** દસ્સને. અદુક્ખા ચ સા અસુખા ચેતિ **અદુક્ખમસુખા**, **મ**કારો પદસન્ધિકરો.

દ્વયં મનસિકારે. ભવઙ્ગવસેન પવત્તસ્સ ચિત્તસ્સ આભુજનતો આવટ્ટાપનતો **ચિત્તાભોગો**. પાલનજ્ઝોહારત્થો ચેત્થ **ભુજ**ધાતુ આવટ્ટનત્થો **આ**પુબ્બત્તા, ઇદં પન વીથિજવનપટિપાદકે સન્ધાય વુત્તં, ચિત્તસ્સારમ્મણે આભુજનં પવત્તનં વા **ચિત્તાભોગો**, ઇદં પન આરમ્મણપટિપાદકવસેન વુત્તં. ભવઙ્ગમનતો વિસદિસં મનં કરોતીતિ **મનક્કારો**, કરણં વા કારો, મનસ્મિં કારો **મનક્કારો**. એત્થ ચ પઠમવિકપ્પેન દ્વે પટિપાદકા વુત્તા, પચ્છિમેન તુ ઇતરો.

દ્વયં અધિમોક્ખે. **મુચ** મોચને, અધિમુચ્ચનં ''ઇદમેવા''તિ સન્નિટ્ઠાનકરણં **અધિમોક્ખો**. નિચ્છયનં નિણ્ણયનં **નિચ્છયો**, **ચય** ગમનત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ, **ચ**સ્સ દ્વિત્તં, **છ**ત્તં, નિ ભુસં છેદનં વા **નિચ્છયો**, **છિદિ** દ્વિધાકરણે, ઇસ્સત્તં, **દ**સ્સ **યો**, અસરૂપદ્વિત્તં.

૧૬૦. પજ્જદ્ધં દયાયં. **દય** દાનગતિહિંસારક્ખણેસુ. દયતિ પરદુક્ખં, અત્તસુખઞ્ચ હિંસતીતિ **દયા**, અ. **કપિ** ચલને, અનુ પુનપ્પુનં કમ્પેતિ અત્તાધારસ્સ ચિત્તન્તિ **અનુકમ્પા**. કં સુખં રુન્ધતીતિ **કરુણા**, **રુધિ** આવરણે, **ધ**સ્સ **ણો**, અથ વા કરોન્તિ અત્તાનમધીનમેતાયાતિ **કરુણા**, યુ, આ, કરુણા, સા એવ **કારુઞ્ઞં**. **અનુદ્દયા**તિ ઉપસગ્ગેન પદં વડ્ઢિતં.

પજ્જદ્ધં વિરતિયં. **રમુ** ઉપરમે **વિ**પુબ્બો, વિરમણં **વેરમણી**, યુ, નદાદિ, વેરં મણતિ વિનાસેતીતિ વા **વેરમણી**. વિરમણં **વિરતિ**,તિ. દૂરતો વિરમણં **આરતિ**.

૧૬૧. ચતુક્કં ખન્તિયં. તિતિક્ખનં ખમનં **તિતિક્ખા**, **તિજ** ખન્તિયં, ખો, દ્વિત્તં, કત્તાદિ, આ. ખમનં સહનં **ખન્તિ**,તિ. ખમતે **ખમનં**, **ખમા** ચ, **ખમુ** સહને. દ્વયં મેત્તિયં. **મિદ** સ્નેહે, મિજ્જતિ સિનેહતીતિ **મેત્તા**, ત, આ. **મેત્તિ**,તિ. અથ વા મિત્તે ભવા **મેત્તા**, **મેત્તિ** ચ.

પજ્જદ્ધં દિટ્ઠિયં. દસ્સીયતે **દસ્સનં**, **દિસ** પેક્ખને, યુ. દસ્સનં **દિટ્ઠિ**. **લભ** લાભે,તિ, **લદ્ધિ**, મિચ્છાદિટ્ઠિયમેવ. સેસા તુ ઉભયત્ર. ઠિતપક્ખો **સિદ્ધન્તો** [ઠિતો પક્ખો સિદ્ધન્તો, પુબ્બપક્ખં નિરસ્ય સિદ્ધપક્ખટ્ઠાપને ઇતિ ભાવો (ચિન્તામણિટીકા)], સિદ્ધો અન્તો અનેનાતિ વિગ્ગહો. સમન્તતો અયનં ગતિ **સમયો**.

૧૬૨. **દોહળ**ન્તં તણ્હાયં. **તસ** પિપાસાયં, યાય તસન્તિ, સા **તણ્હા**, ણ્હો. ઇણમ્હિ **તસિણા**. **એજ** કમ્પને, **એજા** . સંસારતો નિસ્સરિતુમપ્પદાનવસેન જાલસદિસત્તા **જાલિની**, ઉપમાને ઇની. **વિસ** પવેસને, સબ્બત્ર વિસતા પત્થતાતિ **વિસત્તિકા**, સકત્થે ણિકો. **છન્દ** ઇચ્છાયં, છન્દનં **છન્દો**, કત્તુકમ્યતાપિ. તેસુ તેસ્વારમ્મણેસુ આકુલીભૂતત્તા જટા વિયાતિ **જટા**. **કમુ** ઇચ્છાયં,તિ, **નિકન્તિ**. **ઇસુ** ઇચ્છાયં, અ, **ઇ**સ્સ **આ**, **આસા**. **સિવુ** તન્તસન્તાને, ભવાદીહિ ભવાદયો સિબ્બતીતિ **સિબ્બિની**, અ, ઇની. સત્તે ભવં નેતીતિ **ભવનેત્તિ**,તિ.

૧૬૩. ઝેચિન્તાયં, આરમ્મણાભિમુખં ઝાયતીતિ **અભિજ્ઝા**, આ. **વન** સમ્ભત્તિયં, વનતિ યેન સો **વનથો**, થો. **વા** ગતિયં, વાતિ આરમ્મણન્તિ **વાનં**, યુ. **લુભ** ઇચ્છાયં, લુબ્ભનં **લોભો**, ણો. **રન્જ** રાગે, રજ્જનં, રજ્જન્તિ વા યેન સો **રાગો**, ણો. **લય** ગતિયં, આ પુનપ્પુનં લયત્યારમ્મણેસૂતિ **આલયો**, પુનપ્પુનં લયતિ સંસિલેસતિ યેનાતિ વા **આલયો**. "**લયો** વિનાસે સંસિલેસે, સામ્યે તોરિયત્તિકસ્સ ચે''તિ **નાનત્થસઙ્ગહે**. **પિહ** ઇચ્છાયં, ચુરાદિ, અ, પિહયતિ યાયાતિ **પિહા**. ચિત્તસ્સ નાનારમ્મણેસુ વિબ્ભમકરણતો મનસો રથો ઇવ **મનોરથો**, મનો એવ રથો વિયાતિ વા **મનોરથો**. **ઇસુ** ઇચ્છાયં, અ, **સસ્સ ચ્છાદેસો**. **લસ** કન્તિયં, અભિમુખં કત્વા લસતિ યેનાતિ **અભિલાસો**, ણો. **કમુ** ઇચ્છાયં, ણો, **કામો** . **દુહ** પપૂરણે, દુહનં દોહો, તં લાતીતિ **દોહળો**, દુઠું હદયમેતેનાતિ વા **દોહળો**, **હદયસ્સ હળો**, **હલ** કમ્પને દ્વિસદ્દૂપપદો, દ્વીહિ હલતિ કમ્પતીતિ વા **દોહળો**, અ, **દ્વિસ્સ દો**, **લસ્સ ળો**. દ્વે હદયા અસ્સ પરમત્થસ્સાતિ વા **દોહળો**. અ, **દ્વિસ્સ દો**, **હદયસ્સ હળો**, **દસ્સ ળો** વા, **ય**લોપો, ઇચ્છાવિસેસત્તેપિ દોહળસ્સ સામઞ્ઞવત્તિચ્છાય નિદ્દેસો.

અતણ્હાસભાવમ્પિ રુચિં આલમ્બણિચ્છાસભાવસામઞ્ઞેન ઇધેવ વત્તુમાહ "**આકઙ્ખાતુ**"ઇચ્ચાદિ. **કઙ્ખ** ઇચ્છાયં, અ. **રુચ** રોચને, રોચનં કત્તુકામતા, ઇ, **રુચ** દિત્તિયં વા, રુચિ. કત્તુકામતેવ. **સા** રુચિ અધિકા લાલસા નામ, **લસ** કન્તિયં, પુનપ્પુનં, અતિસયં વા લસતીતિ **લાલસા**, દ્વિત્તં, અસ્સા. ''યાચનાયં મહિચ્છાયં [તણ્હાતિરેકે યાચનાયં (ચિન્તામણિટીકા ૭.૨૮)], ઉસ્સુક્કે લાલસા દ્વિસૂ''તિ **રુદ્દો**.

૧૬૪. તિકં વિરોધે. પાયેન વીરેસુ ભવં **વેરં**, પટિઘપાપેસુપિ. **રુધ** પટિઘાતે, વિરુજ્ઝનં **વિરોધો**. **દિસ** અપ્પીતિયં, વિદ્દેસનં **વિદ્દેસો**.

રોસન્તં કોધે. **દુસ** અપ્પીતિયં, દુસ્સનં **દોસો**. આરમ્મણે પટિહઞ્ઞતીતિ **પટિઘં**, **હન** હિંસાયં, **પટિઘસ**દ્દોયં પુલ્લિઙ્ગે વા ભવતિ. **કુધ** કોપે, કુજ્ઝનં **કોધો**. આગન્ત્વા હઞ્ઞતીતિ **આઘાતો**. **કુપ** કોપે, કુપ્પતીતિ **કોપો**, કોપયતિ વા ચિત્તન્તિ **કોપો**. **રુસ** રોસને, રુસનં દુસ્સનં **રોસો**.

દ્વયં પરાનત્થચિન્તને. બ્યાપજ્જતિ વિનસ્સતિ ચિત્તમેતેનાતિ **બ્યાપાદો**, પટિઘેપિ. **પદ** ગતિમ્હિ. પરસમ્પત્તીસુ નાભિરમતીતિ **અનભિરતિ**, **રમુ** રમણે,તિ.

૧૬૫. દ્વયં ઉપનાહે. **નહ** બન્ધને, પુનપ્પુનં, ઉપગન્ત્વા વા નય્હતિ ચિત્તન્તિ **ઉપનાહો**. બજ્ઝતિ વેરમનેનાતિ **બદ્ધવેરં**. દ્વયં સોકે. **સુચ** સોકે, ણો, સુચનં **સોકો**. સુચતે **સોચનં**.

તિકં રુદિતે. **રુદિ** અસ્સુવિમોચને, સબ્બત્ર ભાવે તો. **કદિ** અવ્હાને, રોદને ચ, **ત**પચ્ચયસ્સ **અણ્ણાદેસે** **રુણ્ણં**. દ્વયં પરિદેવને. દેવનં સોકેન વિલાપો, પુનપ્પુનં, સમન્તતો વા દેવો **પરિદેવો**, **પરિદ્દવો** ચ.

૧૬૬. તિકં ભયે ચિત્તુત્રાસસઙ્ખાતે. સબ્બત્ર ભાવસાધનં. **ભી** ભયે, ભાયનં **ભીતિ**,તિ. **ભયં**, ણો. **તસ** ઉબ્બેજે, ઉત્તસતે **ઉત્તાસો**, ણો. દ્વયં મહતિ ભયે. ભીરુનો ઇદં **ભેરવં**, ણો. મહન્તઞ્ચ તં ભયજનકત્તા ભયઞ્ચાતિ **મહબ્ભયં**. **મહાભય**ન્તિપિ પાઠો.

૧૬૭. પજ્જં ભાયિતબ્બસામઞ્ઞે. **ભેરવસ**દ્દોયં સામઞ્ઞવાચકોપિ અત્થીતિ ઇધ નિદ્દેસો. ભાયતિ યસ્માતિ **ભિંસનં**, સો, યુ, બિન્દાગમો. ભાયતિ યસ્માતિ **ભીમં**, મો. **દર** વિદારણે, દરીયતીતિ **દારુણં**, ઉણો. ભાયતિ યસ્માતિ

ભયાનકં, ણ્વુ, **અનકાદેસો**. **ધુર** ભીમે, ધુરતિ ભિંસતીતિ **ઘોરં**, ણો. પટિવત્તતિ ભયં ચિત્તુત્રાસો યસ્માતિ **પટિભયં**. ભાયતિ યસ્માતિ **ભેસ્મં**, **સ્મ**પચ્ચયો. ભયં કરોતીતિ **ભયઙ્કરં**, અલુત્તસમાસોયં. ઇમે નવ **ભેરવાદયો** ભયભેરવાદિહેતુમ્હિ દબ્બે વિસેસનભાવેન વત્તન્તે, તદા તીસુ લિઙ્ગેસુ, સામઞ્ઞેન તુ નપુંસકે.

૧૬૮. દ્વયં પરાભ્યુદયાસહને. **ઇસ્સ** ઇસ્સત્થે, **ઇસ્સ** ઇસ્સાયન્તિ વા ધાત્વત્થો, ઇસ્સતિ સન્તેસુપિ ગુણેસુ વચસા, મનસા વા દોસારોપનં કરોતીતિ **ઇસ્સા**, અ. **ઉસ્સુય** [ઉસૂય (?)] દોસાવિકરણે. તિકં મચ્છેરે. **મસુ** આમસને, **ચ્છેરચ્છર**પચ્ચયા, મચ્છરમેવ **મચ્છરિયં**, સકત્થે ઇયો, અથ વા **મસુ**ઇચ્ચેતસ્સ પાટિપદિકસ્સ **સુસ્સ** ણમ્હિ **ચ્છેરચ્છરા**, **મસુ** મચ્છેરેતિપિ ધાતુ.

તિકં અઞ્ઞાણે. **મૂહ** વેચિત્તે, મુય્હન્તિ તેન સમ્પયુત્તધમ્મા, સયં વા મુય્હતિ, મુય્હનમત્તમેવ વા તન્તિ **મોહો**. **વિદ** ઞાણે, ન વિદતીતિ **અવિજ્જા**. ન વિજાનાતીતિ **અઞ્ઞાણં**. તિકં માને. ભૂતેનાભૂતેન વા પરતો ઉક્કંસકપ્પનેન ચેતસો ઉન્નતિ **માનો**, યથા “સૂરો અત્થવાહ’મસ્મિ સીલવા બુદ્ધિસમ્પન્નો”તિ [અવેહિ ભલવા અસ્મિ, સીલવા બુદ્ધિસંયુતો (ચિન્તામણિટીકા ૭.૨૨)]. **માન** પૂજાયં, ચુરાદિ, અ. ધારણત્થો **ધા**ધાતુ, કરોત્યત્થે **વિ**પુબ્બો, સેય્યાદિભાવે અત્તાનં વિદધાતિ યાય સા **વિધા**, તીસુ. ઉદ્ધં નમતિ યાય સા **ઉન્નતિ**, ઇત્થિયન્તિ.

૧૬૯. દ્વયં ઉદ્ધચ્ચે. **હન** ગતિયં, ઉદ્ધં ઉદ્ધં હનતિ ગચ્છતીતિ ઉદ્ધતો, તો, **હનસ્સ ધો**, અસરૂપદ્વિત્તં, ચિત્તં, ઉદ્ધતસ્સ ભાવો **ઉદ્ધચ્ચં**. **ધાવ** ગતિયં, ઉદ્ધં ધાવતિ ચિત્તમેતેનાતિ **ઉદ્ધવં**, અ, રસ્સો.

તાપાદિપઞ્ચકં કુક્કુચ્ચે. **તપ**, **ધુપ** સન્તાપે, તપતિ ચિત્તમેતેનાતિ **તાપો**, ણો. કુચ્છિતં કરોતીતિ કુક્કુતં, ચિત્તં, તંસમઙ્ગી વા, તસ્સ ભાવો **કુક્કુચ્ચં**. પચ્છા તપતિ એતેનાતિ **પચ્છાતાપો**. અનુ પચ્છા તપતિ યેન સો **અનુતાપો**. **સર** ગતિયં, વિરૂપેન પતિ પુનપ્પુનં સરતિ ચિત્તમેતેનાતિ **વિપ્પટિસારો**, **તસ્સ ટો**.

૧૭૦. પજ્જં વિચિકિચ્છાયં. **લિખ** લેખને, મનં વિલેખતિ દ્વિધાકરણવસેનાતિ **મનોવિલેખો**. **દિહ** ઉપચયે. ઇધ પન **સં**પુબ્બત્તા સંસયે, કરણે ણો. **સી** સયે, ઇધ **સં**પુબ્બત્તા કઙ્ખાયં, સબ્બત્રેવં. “કથમિદ”મિતિ કથયતિ યાય સા **કથંકથા**. **કિત** રોગાપનયને, **છ**પચ્ચયો, દ્વિત્તાદિ, વિગતા ચિકિચ્છા ઞાણપ્પટિકારો એતાયાતિ **વિચિકિચ્છા**. **ઇલ** ગતિકમ્પનેસુ, દ્વિધા ઇલતિ ચિત્તમેતેનાતિ **દ્વેળ્હકં**, **હ**પચ્ચયો, સકત્થે કો ચ. **કઙ્ખ** વિચિકિચ્છાયં, અ, ઇત્થિયં. **સઙ્ક** સઙ્કાયં. વિવિધેનાકારેન મઞ્ઞતિ યસ્મા, સા **વિમતિ**. **મન** ઞાણે, ઇત્થિયન્તિ.

૧૭૧. તિકં નીચપકતિદોસસમ્ભૂતરૂપિસ્સરિયાદિનિમિત્તિકે મદે, યસ્મિં સતિ ઉત્તરદાનસાદરોલોકનાદિવિમુખો પુરિસો જાયતે. મદોપ્યત્ર “કત્થૂરીગબ્બરેતેસુ, મદોહસ્સેભદાનેસૂ”તિ [કત્તરિ ગબ્ભરેતેસુ, મદો પુરિસમાનેસૂતિ (નિસ્સય)] **રભસો**. **ગબ્બ** માને, ચુરાદિ, અ, અથ વા **ગર** સેચને, બો. **માન** પૂજાયં, વિસેસતો માનેતીતિ **અભિમાનો**. અહંકારે **અહં**સદ્દો નિપાતો, **અમ્હ**સદ્દોપ્યત્ર, “અહ”મિતિ અત્તાનં કરોતિ યેનાતિ **અહંકારો**. દ્વયં ચિન્તાયં. **ચિન્ત** ચિન્તાયં, અ. **ઝે** ચિન્તાયં, ઝાયતે **ઝાનં**, દ્વીસુપિ ભાવસાધનં, અ. વિતક્કચિન્તાનં કો ભેદો? વિતક્કો તાવ વાચાય પુબ્બભાગપ્પવત્તો, “પુબ્બેવ ખો, ગહપતિ, વિતક્કેત્વા વિચારેત્વા પચ્છા વાચં ભિન્દતી”તિ [સં॰ નિ॰ ૪.૩૪૮] હિ વુત્તં. ઇતરા પન તસ્સા અપુબ્બભાગપ્પવત્તાપીતિ અયમેતાસં વિસેસો. અથ વા વિતક્કો પકિણ્ણકપરિયાપન્નો એકો ચેતસિકધમ્મો, ઇતરા પન સબ્બસાધારણપરિયાપન્નો મનસિકારનામકો એકો ચેતસિકધમ્મોતિ અયમેતાસં વિસેસો.

દ્વયં નિચ્છયે. **નય** ગમનત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ, આરમ્મણં નિચ્છિનન્તો નયતીતિ **નિણ્ણયો**, **નસ્સ ણત્તં**. અથ અધિમોક્ખનિણ્ણયાનં કો ભેદો? અધિમોક્ખો આરમ્મણં અજ્ઝોગાહેત્વા તિટ્ઠતિ, નિણ્ણયો વિનિચ્છયમત્તમેવાતિ અયમેતેસં વિસેસો. અથ વા અધિમોક્ખો પસાદેપિ સમ્ભવતિ, ઇતરો પન ન તથાતિ અયંપ્યેતેસં ભેદો . તત્ર **નિચ્છય**સદ્દો ઇધાપિ પવત્તતીતિ દ્વીસુપિ વુત્તો.

પાદેન અભ્યુપગમસ્સ નામાનિ. **પતિ**પુબ્બો જાનાતિ અભ્યુપગમે, ઇત્થિયં અ, **પટિઞ્ઞા**. તથા સુણોતિ ચ, અ, **પટિસ્સવો**, દ્વીસુપિ ભાવસાધનં. સંવિદા’ગૂ, પટિઞ્ઞાનં, નિયમો, અસ્સવો, સંસવો, અઙ્ગીકારો, અભ્યુપગમો, સમાધિઇચ્ચાદીનિપિ અભ્યુપગમસ્સ નામાનિ [અમર ૫.૫].

૧૭૨. છહિ પદેહિ અનાદરસ્સ નામાનિ. **માન** પૂજાયં, ચુરાદિ, **મન** ઞાણે વા, હેટ્ઠા કત્વા જાનનં **અવમાનં**, ભાવે યુ. યો યેનાનાદરિતો, સ તતો અવસ્સમેવ કાયવચીમનાનં અઞ્ઞતરેનાવધીયતેતિ અનાદરેપિ બ્યવધાનાભિચારતો **તિર**સદ્દો અન્તરધાને વત્તમાનો સમ્બજ્ઝતેતિ તિરોધાનકરણં **તિરક્કારો**. **પરિ પરા**પુબ્બો **ભૂ**ધાતુ અવઞ્ઞાણે, **અવ**પુબ્બો જાનાતિ ચ, સબ્બત્ર ભાવે ણો, અ ચ. **દર** આદરે, આદરો સક્કારો, તબ્બિપરીતો **અનાદરો**. પરાભવનં **પરાભવો**. અવજાનનં **અવઞ્ઞા**.

દ્વયં ઉમ્માદે. ચિત્તસ્સ વિબ્ભમો ભન્તિ ઉમ્માદો. **મદ** ઉમ્માદે, ઉગ્ગતેહિ, ઉમ્મગ્ગસણ્ઠિતેહિ વા દોસેહિ મદનં **ઉમ્માદો**.

૧૭૩. **સ્નેહ**ન્તં સ્નેહે. પિયસ્સ ભાવો **પેમં**, ઇમો, **પિયસ્સ પ**ત્તં, પીનયતીતિ વાપી, પિનો ભાવો **પેમં**, ઇમો. **સિનિહ**, **સ્નિહ** પીતિયં, ભાવે ણો. દ્વયં મુચ્છાયં. **પીળ** વિબાધાયં, ચિત્તસ્સ પીળા **ચિત્તપીળા**, વિગતા નીલાદિસઞ્ઞાનનલક્ખણા સઞ્ઞા એતસ્માતિ વિસઞ્ઞી, તસ્સ ભાવો **વિસઞ્ઞિતા**.

દ્વયં પમાદે. યેન સક્કો સમાનો સયં કત્તબ્બં ન કરોતિ, સો પમાદો, **મદ** પમાદે **પ**પુબ્બો, પમજ્જનં **પમાદો**, ણો. **સજ** વિસજ્જનાલિઙ્ગનનિમ્માનેસુ. સતિયા વિસજ્જનં **સતિવોસગ્ગો**, ઇસ્સ **ઓ**. અપુબ્બવત્થુપરિક્ખાતિસયે **કોતૂહલા**દિદ્વયં. **તુજ** હિંસાયં, કું પાપં તોજતીતિ **કોતૂહલં**, અલો, વણ્ણવિકારો ચ. **તુલ** નિક્કસે, કું પાપં તુલયતીતિ **કુતૂહલં**, અ, હકારવણ્ણાગમો. કોતુકં, કુતુકઞ્ચ એતેસં પરિયાયાનિ.

૧૭૪. **વિલાસા**દયો **ક્રિયા** ચેટ્ઠા, કિંવિસિટ્ઠા? સા ક્રિયા **નારિસિઙ્ગારભાવજા** ઇત્થીનં રતિભાવજા, યા **હાવ**સદ્દેનોચ્ચન્તે. હુયન્તે રાગિનો અત્રાતિ **હાવો**, **હુ** હવને, ણો. **આદિ**ના વિચ્છિત્તિપભુતીનં ગહણં, તથા હિ વુત્તં **નાટકરતનકોસે** –

> ‘‘લીલા વિલાસો વિચ્છિત્તિ, વિબ્ભમો કિલકિઞ્ચિતં;
> મોટ્ટાયિતં કુટ્ટમિતં, વિબ્બોકો લલિતં તથા.
>
> વિકતઞ્ચેતિ વિઞ્ઞેય્યા, દસ થીનં [થીનં ચેટ્ઠા (ક॰)] સભાવજા;
> હાવો ચ હેલા વિક્ખેપ-સમ્મૂળ્હમદકપણ્ય’’ન્તિ.

તત્ર પિયસમીપગમને યો ઠાનાસનગમનવિલોકિતેસુ વિકારો, અકસ્મા ચ કોધમિહિતચમક્કારમુખવિકૂણનં, સો **વિલાસો**, **વિ**પુબ્બા **લસ**ધાતુમ્હા ણો. સુકુમારવિધાનેન ભમુકનેત્તાદિક્રિયાસચિવકરચરણઙ્ગવિન્યાસો **લલિતં**,

લલ વિલાસે, તો. અલદ્ધપિયસમાગમેન કુચિત્તવિનોદનત્થં પિયસ્સ યા વેસગતિદિટ્ઠિહસિતભણિતેહાનુકતિ કરીયતે, સા **લીલા**, **લલ** વિલાસે, **લલ** ઉપસેવાયન્તિ વા ધાત્વત્થો, અ. સુરતે પવટ્ટેચ્છા હેળા, **હેલા** વા, **હિલ** હાવકરણે, અ. મદરાગહસ્સજનિતો વિપરિયાસો **વિબ્ભમો**. આભરણવિલેપનાદીનં કુતોચિ પિયાપરાધતો ઇસ્સાયાનાદરેન ચત્તાનં સખીનં પયતનેન વારણં **વિચ્છિત્તિ**, **છિદિ** દ્વેધાકરણે,તિ. પિયેન દત્તં પીતિનિબન્ધનં સ્વપ્પમપિ ભૂસનં વિચ્છિત્તીત્યઞ્ઞે. **કિલકિઞ્ચિતા**દયો નાટકસત્થાનુસારતો [બ્યાખ્યાસુધાટીકાટીપ્પણે] ઞેય્યા.

૧૭૫. તિકં હસિતે. **હસ** હસને, સબ્બત્ર ભાવસાધનં. સો હાસો મન્દો સમાનો મિહિતં, સિતઞ્ચુચ્ચતે. **મિહ** ઈસંહસને. મન્દસ્સિતં મ્હિતન્તિપિ પાઠો, **મ્હિ** ઈસંહસનેતિપિ ધાતુ, **મ્હિસ્સ**, **મિહિસ્સ** વા **સ્યા**દેસો, **સિતં**. સબ્બત્ર ભાવે તો.

> ઈસંકુલ્લિતદન્તેહિ, કટાક્ખેહિ સોટ્ઠવેહિ ચ;
> અલક્ખિતદ્વિજદ્વારં, સિતમિચ્છન્તિ સૂરયો [ચિન્તામણિટીકા ૭.૩૪].

દ્વયં મહાહસિતે. **અટ** ગતિયં, દૂરગામિહાસો **અટહાસો**, અતિક્કન્તો વા હાસો **અટહાસો**, **તસ્સ ટો**, ઇકારસ્સત્તઞ્ચ. સિતાતિહસિતાનં અન્તરાળિકં **વિહસિતં**.

> આકુઞ્ચિતકપોલ’ક્ખં, સસ્સનં નિસ્સનં તથા;
> પત્થાવોત્થં સાનુરાગં, આહુ વિહસિતં બુધા [ચિન્તામણિટીકા ૭.૩૫].

દ્વયં લોમુગ્ગમે. રોમાનં અઞ્ચનં **રોમઞ્ચો**, **અઞ્ચ** ગમને, ણો. લોમાનં હંસનં ઉદ્ધગ્ગભાવો **લોમહંસનો**.

૧૭૬. **પરિહાસા**દિછક્કં વલ્લભાદીનં પરિહાસે. પરિહસન્ત્યત્રાતિ **પરિહાસો**, ણો, પરિભવિતુકામેન હાસોતિ વા **પરિહાસો**. **દુ** પરિહાસે, **દુ** અનાદરેતિ વા ધાતુ, અ, **દવ** દાહેતિ વા ધાતુ. **ખિડ** કીળાયં, ખિડ્ડા, **ખિદ્દા**તિપિ પાઠો, અથ વા ખં તુચ્છં ઇડ્ડા વાચા, સા એત્થાતિ **ખિડ્ડા**. **કીળ** પીતિયકીળનેસુ, **કીળ** વિહારેતિ વા, કીળનં **કેળિ કીળા ચ કીળિતઞ્ચ**. **પરિહાસા**દિછક્કેસુપિ અધિકરણસાધનમ્પિ આચરિયા વદન્તિ.

તિકં નિદ્દાયં. નિપુબ્બો **દા** સુપને, અ. **સુપ** સયે, ઇનો, **સુપિનં**. અ, **સોપ્પં**. અચ્ચન્તપરિસ્સમાદિકારણા સબ્બઙ્ગનિમીલનં **મિદ્ધં**. મુચ્છાપાયં મિદ્ધં. **મિદ** કારિયક્ખમને, તો. મેધયતિ વા મિદ્ધં, અકમ્મઞ્ઞભાવેન વિહિંસતીત્યત્થો, કમ્પનત્થો **ચલ**ધાતુ મુચ્છાપાયે **પ**પુબ્બો. અક્ખિદલાનં પચલભાવેન અયતિ પવત્તતીતિ **પચલાયિકા**, ણ્વુ, અસ્સિત્તં.

૧૭૭-૧૭૮. **કેતવ**ન્તં કૂટે. કરણં કતિ, નિન્દિતા કતિ **નિકતિ**. **અટ** ગમને, કુચ્છિતેનાકારેન અટતીતિ **કૂટં**. **કુટ** છેદનેતિ વા ધાતુ [સદ્દનીતિધાતુમાલાયં પન ‘‘કૂટ અપ્પસાદે’’તિ ધાતુના સાધિતં]. **રભિ** બ્યાજે, બ્યાજો નામ કેતવં. **સઠ** કેતવે, સઠં, સઠયતિ ન સમ્મા ભાસતિ યેનાતિ વા **સઠં**. કિતવસ્સ ધમ્મો **કેતવં**, કિતવો નામ જૂતકારો, ચોરો વા, **કિત** નિવાસે, અવો. કપટો, બ્યાજો, ઉપધિ, કુસતિ ઇચ્ચાદીનિપિ કેતવસ્સ નામાનિ.

સત્તકં સભાવે. ભવનં ભાવો, સસ્સ અત્તનો, સન્તો વા સંવિજ્જમાનો ભાવો **સભાવો**. **સજ** વિસજ્જનાલિઙ્ગનનિમ્માનેસુ, નત્થિ વિસજ્જનમેતસ્સાતિ **નિસ્સગ્ગો**. **રૂપ** પકાસને, સંવિજ્જમાનં રૂપં **સરૂપં**. કરણં

ભવનં કતિ, પઠમં કતિ **પકતિ**. યથા પઠમકાલે સમ્ભૂતા, તથેવ સબ્બદાપીત્યત્થો. **સીલ** સમાધિમ્હિ, સમાધિ નિયમો. **લક્ખ** દસ્સનઙ્કેસુ, તથેવ લક્ખિતબ્બન્તિ **લક્ખણં**, યુ. તથેવ ભવતીતિ **ભાવો**.

દ્વયં ઉસ્સવે. **ઉસ** દાહે. કં ઉસવન્તિ ઉગ્ગિરયન્ત્યત્રાતિ **ઉસ્સવો**, નાનાસમિદ્ધીહિ સવન્તિ એત્થાતિ વા **ઉસ્સવો**. **છિ** છેદને, છિન્દતિ સોકમેત્થાતિ **છણો**. યુ. ઇસ્સ લોપો. સોકં, પાપઞ્ચ છિન્દન્તા અણન્તિ સદ્દાયન્તિ એત્થાતિ વા **છણો**. **છિ** છેદને. **અણ** સદ્દત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ.

૧૭૯. યથા **સસ્નેહં** પકતિતિલતેલાદિસ્નેહસહિતં દીપકં પજ્જોતં ધારેન્તો **જન્તુ** નરો અત્યન્ધકારગબ્ભાદીસ્વપિ ઠિતાનિ **ખુદ્દકાન્યત્થજાતાનિ** અતિસુખુમાનિપિ નાનાદબ્બસમૂહાનિ સુખંવ સમ્પસ્સતિ, તથા **સસ્નેહં** બુદ્ધપરિયાયાદિઅનેકપરિયાયસ્નેહસહિતં ઇમં **અભિધાનપ્પદીપિકં** ગન્થં ઉગ્ગહણધારણાદિના ધારેન્તો **જન્તુ** સોતુજનો **ખુદ્દકાનિ અત્થજાતાનિ** નાનાસત્થેસુ આગતાનિ અતિગમ્ભીરાનિ અત્થજાતાનિ સુખં સમ્પસ્સતીતિ યોજના.

ઇતિ સકલબ્યાકરણમહાવનાસઙ્ગાહણચારિના કવિકુઞ્જરકેસરિના સિરિમહાચતુરઙ્ગબલેન મહામચ્ચેન વિરચિતાયં અભિધાનપ્પદીપિકાવણ્ણનાયં સગ્ગકણ્ડવણ્ણના સમત્તા.

સગ્ગકણ્ડવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ભૂકણ્ડ

૧. ભૂમિવગ્ગવણ્ણના

૧૮૦. ઇધ ભૂકણ્ડે **સાઙ્ગોપાઙ્ગેહિ** ભૂમ્યાદીહિ દસહિ, પાતાલેન ચાતિ એકાદસહિ કોટ્ઠાસેહિ કમતો **વગ્ગા** ભૂમિવગ્ગાદિનામકા વગ્ગા વુચ્ચન્તે. સપ્પધાનોપકારકાનિ અઙ્ગાનિ **ખારાદીનિ**, અઙ્ગાનં ઉપકારકાનિ ચ ઉપઙ્ગાનિ **અદ્ધાદીનિ**.

૧૮૧. સાદ્ધપજ્જેન ભૂમિયા નામાનિ. વસૂનિ રતનાનિ ધારયતીતિ **વસુન્ધરા. ખમુ** સહને, **ખસ્સ છો, છમા,** અથ વા **છિ** છેદને, સત્તાનમધોપતનં છિન્દતીતિ **છમા,** મો, ઇત્થિયમા ચ. ભવન્ત્યસ્સં ભૂતાનીતિ **ભૂમિ. ભૂ** સત્તાયં, મિ. **પુથ**ઇતિ પાટિપદિકે ઠિતે નદાદિ, ઈ, **પુથસ્સ પુથુ**આદેસે, વુદ્ધિમ્હિ ચ કતે **પુથવી.** ઉસ્સુવાદેસે **પુથુવી. પથા**દેસે તુ **પથવી,** ઇમસ્મિં પક્ખે **અવા**ગમો, અથ વા **થવ** ગતિયં, પથવતિ એત્થાતિ **પથવી,** નદાદિ, સબ્બત્થ પત્થરતીતિ વા **પથવી, થર** સન્થરણે **પ**પુબ્બો, **રસ્સ વો,** નદાદિ, **પુથવી,** અસ્સુ.

> ‘‘મધુનો કેટભસ્સાપિ, મેદમંસપરિપ્લુતા;
> તેનાયં મેદિની દેવી, વુચ્ચતે બ્રહ્મવાદિભી’’તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૧.૩]. –

વચનતો મેદયોગા **મેદિની,** ઈ, ઇની ચ. **મિદ** સ્નેહને વા, યુ, નદાદિ, ઇસ્સેત્તઞ્ચ. **મહ** પૂજાયં, નદાદિ. વિત્થિણ્ણત્તા **ઉબ્બી,** નદાદિ, અવતિ ભૂતાનીતિ વા **ઉબ્બી,** અસ્સુ. વસૂનિ સન્ત્યસ્સં **વસુમતી.** ગચ્છન્તિ યસ્સં લોકા, સા **ગો,** પુમિત્થિયં. **કા** સદ્દે, કાયતિ એત્થ, કાયતિ મારવિજયકાલેતિ વા **કુ,** ઉ. વસૂનિ ધારયતીતિ **વસુધા.** સબ્બં લોકં ધરયતીતિ **ધરણી,** યુ, નદાદિ. ધરતીતિ **ધરા,** ઇત્થિયં આ. **ગમુ** ગમને, ગચ્છન્ત્યસ્સં **જગતી, અન્ત**પચ્ચયો, **ગસ્સ** દ્વિત્તં, **જ**ત્તઞ્ચ, **ન**લોપો, નદાદિ. **ભૂ** સત્તાયં, રિ, નદાદિ, ક્વિમ્હિ **ભૂ.** ભૂતે સત્તે ધરતીતિ **ભૂતરો. અવ** રક્ખણે, યુ, નદાદિ, **અવની.**

૧૮૨. ખારા લવણરસા મત્તિકા ઊસોત્યુચ્ચતે. ખાદતીતિ **ખારા, દસ્સ રો.** પદેસકત્તા મત્તેન પમાણેન યુત્તા **મત્તિકા. ઊસ** રુજાયં, **ઊસો.** ઊસયોગા **ઊસવા,** વન્તુ. **ર**પચ્ચયે **ઊસરો.** દ્વેપિ તીસુ વત્તન્તે.

થલ ઠાને, અધિકરણે અ. કિત્તિમં થલં, અકિત્તિમા થલી, નદાદિ. થદ્ધલૂખમ્હિ **ભૂભાગે** ભૂમિપ્પદેસે **જઙ્ગલ**સદ્દો વત્તતિ. તત્થ નિજ્જલત્તા કક્ખળત્તા **થદ્ધો.** તિક્ખસક્ખરાદિવિદારગવાદિખુરગણ્ડુપ્પાદવચ્ચાદિસહિતત્તા લૂખો વેદિતબ્બો. **ગલ** ચવનાધોપતનાદનેસુ. જલં ગલતિ એત્થ, જલેન વા ગલન્તિ એત્થાતિ **જઙ્ગલો,** નિજ્જલો દેસો, ‘‘જઙ્ગલો નિજ્જલે દેસે, તિલિઙ્ગો પિસિતે થિય’’ન્તિ [તિકણ્ડસેસ ૩.૩.૩૯૩] હિ **તિકણ્ડસેસો,** લસ્સ લોપો, નિગ્ગહીતાગમો ચ.

૧૮૩. વેદેન પઞ્ઞાય ઈહન્તિ એત્થાતિ વેદેહો. સો એવ વિદેહો, ઇમં દીપમુપાદાય સિનેરુનો પુબ્બદિસાભાગત્તા પુબ્બો ચ સો વિદેહો ચેતિ **પુબ્બવિદેહો.** એવમપરુત્તરેસુ. ગવેન યન્ત્યેત્થાતિ **ગોયાનો.** અપરો ચ સો ગોયાનો ચેતિ **અપરગોયાનો.** જમ્બુયા લક્ખિતો, કપ્પટ્ઠાયિતાદિપ્પભાવેન વા તપ્પધાનોદીપોતિ **જમ્બુદીપો.** ધમ્મતાસિદ્ધસ્સ પઞ્ચસીલસ્સ આનુભાવેન કં સુખં ઉરુ મહન્તમેત્થાતિ **કુરુ,** કું પાપં રુન્ધન્તિ એત્થાતિ

વા **કુરૂ**, ક્વિ. **દીપ** દિત્તિપ્પકાસનેસુ, જલમજ્ઝે દિપ્પન્તીતિ દીપા, દિપ્પન્તિ એત્થ સદ્ધમ્માતિ વા દીપા, પમાણતો મહન્તા દીપા **મહાદીપા**.

૧૮૪. **કુરુ**આદયો એકવીસતિ **જનપદન્તરા** જનપદવિસેસા, **આદિ**ના સુરમહપચ્ચુગ્ગતા તલકુટા અસ્માકાદયો ચ **પુમ્બહુત્તે** પુલ્લિઙ્ગે બહુત્તે ચ સિયું. કુરુ નામ જાનપદિનો રાજકુમારા, તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રૂળ્હીસદ્દેન ''કુરૂ''તિ બહુવચનેન વુચ્ચતિ, એવં સબ્બત્ર. કું પાપં રુન્ધતીતિ કુરુ, ખત્તિયકુમારા, તેસં નિવાસો **કુરૂ**, પચ્ચયલોપતો ન વુદ્ધિ, સબ્બત્રેવં [પાણિનિ ૧.૨.૫૨ ૪.૨.૮૧ સુત્તેસુ પસ્સિતબ્બં]. અરિવિજયલોકમરિયાદાતિક્કમાદીસુ સક્કોન્તીતિ **સક્કા**. કોસં લન્તિ ગણ્હન્તિ, કુસલં પુચ્છન્તીતિ વા **કોસલા**. મગેન સદ્ધિં ધાવન્તીતિ **મગધા**, ક્વિ, મંસેસુ ગિજ્ઝન્તીતિ વા **મગધા**. **ગિધ** અભિકઙ્ખાયં. સેવન્તિ યેનાતિ **સિવિ**, **સિ** સેવાયં, વિ. સિવં કરોન્તીતિ વા **સિવી**, અઞ્ઞત્થે ઇ. **કલ** સદ્દે, **ઇઙ્ગ**પચ્ચયો, કલિઙ્ગા , તેસં નિવાસો **કલિઙ્ગા**, ઉત્તરાપથો [''જગન્નાથા પુબ્બભાગે કણ્હાતીરન્તરં સિવે કલિઙ્ગદેસો સંવુત્તો'' ઇત્યુત્તદેસે (થોમનિધિ)], કલિં ગણ્હન્તીતિ વા **કલિઙ્ગા**, ક્વિ, કલં મધુરસદ્દં ગાયન્તીતિવા **કલિઙ્ગા**, અસ્સિત્તં, કેન સુખેન લિઙ્ગન્તીતિ વા **કલિઙ્ગા**, **લિઙ્ગ** ગમનત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ. અત્તના ખાદિતં લઞ્જં પરાજિતેહિ યાચિતેપિ પુન ન વમન્તીતિ **અવન્તી**. પઞ્ચાલસ્સ પુત્તા **પઞ્ચાલા**. વજ્જેતબ્બાતિ **વજ્જી**, ''વજ્જેતબ્બા ઇમે''ત્યાદિના પવત્તવચનમુપાદાય વજ્જીતિ લદ્ધનામા રાજાનો. વજ્જીરટ્ઠસ્સ વા રાજાનો **વજ્જી**. રટ્ઠસ્સ વા પન તંસમઞ્ઞા તંનિવાસિરાજકુમારવસેન વેદિતબ્બા. ગં પથવિં ધારેન્તીતિ **ગન્ધારા**, કિત્તિગન્ધેન અરન્તીતિ વા **ગન્ધારા**. **ચિત** ઉસ્સાહને, ચેતન્તિ ઉસ્સહન્તિ યુદ્ધકમ્માદીસૂતિ **ચેતયો**.

૧૮૫. **વઙ્ગ** ગમનત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ. વિસિટ્ઠાનિ દેહાનિ યેસં **વિદેહા**, પુબ્બવિદેહદીપતો આગતત્તા વા **વિદેહા**. **ઓજ** દિત્તિયં, કમ્બુના સમ્બુકેન ઓજન્તિ તસ્સં વોહારકરણતોતિ **કમ્બોજા**, કમ્બુકજો ઓજો બલમેતેસન્તિ વા **કમ્બોજા**. **મદ** મદ્દને, મદ્દન્તીતિ વા **મદ્દા**, મં સિવં દદન્તીતિ વા **મદ્દા**, પઞ્ચકામગુણાદીહિ મોદન્તીતિ વા **મદ્દા**, **મદ** હાસે. **ભઞ્જ** અવમદ્દને, **ભગ્ગા**. **અઙ્ગ** ગમનત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ. સીહં લન્તીતિ **સીહળા**. **કાસ** દિત્તિયં, સમ્પત્તિયા કાસન્તીતિ **કસ્મીરા**, મીરો. **કાસ** દિત્તિયં, ઇ, **કાસી**. **પડિ** ગતિયં, **પણ્ડુ**, ઉ. અથ વા કું પાપં રુન્ધતિ એત્થાતિ **કુરુ**, ઇતિ એકોપિ જનપદો નિસ્સિતાનં બહુત્તા બહુવચનેન વુચ્ચતિ. એવં સબ્બત્થ.

૧૮૬. દ્વયં ભુવને. **લુજ** અદસ્સને, લુજ્જતીતિ **લોકો**, **ગસ્સ કો**, **જસ્સ વો**. ભવન્તિ એત્થાતિ **ભુવનં**, યુ. જગતિ, વિટ્ઠપાદીનિપિ ભુવનપરિયાયાનિ. દ્વયં દેસસામઞ્ઞે. **દિસ** અતિસજ્જને, અતિસજ્જનં પબોધનં, ''અયં ઇત્થન્નામો''તિ દિસતિ અપદિસતીતિ **દેસો**. **સિ** સેવાયં, સઞ્ઞાયં અ, **વિસયો**.

સિટ્ઠાચારરહિતો મિલક્ખદેસો **કામરૂપાદિ** પચ્ચન્તો નામ. **મિલક્ખ** અબ્યત્તિયં વાચાયં, મિલક્ખન્તિ અબ્યત્તવાચં ભાસન્તીતિ **મિલક્ખા**. સિટ્ઠાચારમગ્ગદસ્સનત્થાય પઞ્ઞાચક્ખુનો અભાવા રાગાદિમલં અક્ખિમ્હિ યેસન્તિ વા મિલક્ખા, અસ્સિત્તં, તેસં નિવાસટ્ઠાનં **મિલક્ખદેસો**. પચ્ચન્તે મજ્ઝિમદેસસ્સ બહિદ્ધાભાગે જાતો **પચ્ચન્તો**.

> બ્યવત્થા ચતુવણ્ણાનં, યસ્મિં દેસે ન વિજ્જતે;
> મિલક્ખદેસો સો વુત્તો, મજ્ઝભૂમિ તતો પરં [ચિન્તામણિટીકા ૧૧.૭].

અરિયાચારભૂમિત્તા મજ્ઝો ચ સો દેસો ચેતિ **મજ્ઝદેસો**, નવયોજનસતપરિક્ખેપો મજ્ઝિમદેસો.

૧૮૭. **સલિલપ્પાયો** બહૂદકો દેસો અનૂપો નામ, અનુગતા આપા અત્રાતિ **અનૂપો**, **આપસ્સ** આદિનો ઉત્તં, પરલોપો વા. **કચ** બન્ધને, છો, **કચ્છં**. અનૂપદેસો ચ. અભિનવોગ્ગમનેન તિણેન લક્ખિતે હરિતે દેસે સદ્દલો, **દલ** દિત્તિયં, ભાવે અ. વિજ્જતિ દલો યત્થ **સદ્દલો**.

૧૮૮. નદિયા આભતેન અમ્બુના ઉદકેન જીવન્તિ એત્થાતિ **નદ્યમ્બુજીવનો** દેસો નદી માતા અસ્સાતિ **નદીમાતિકો**તિ વુચ્ચતિ, બહુબ્બીહિમ્હિ કો. વુટ્ઠિયા વસ્સેન નિપ્ફજ્જતિ સસ્સમેત્થાતિ **વુટ્ઠિનિપ્ફજ્જસસ્સકો** દેસો દેવો માતા અસ્સાતિ **દેવમાતિકો**તિ વુચ્ચતિ, બહુબ્બીહિમ્હિયેવ કો, **દેવ**સદ્દો ચેત્થ વુટ્ઠિમાહ.

૧૮૯. **અનૂપાદયો** **દેવમાતિકા**ન્તા તીસુ લિઙ્ગેસુ. **ચન્દસૂરાદો** ચન્દસૂરિયસિનેરુપબ્બતાદિમ્હિ **સસ્સતિ**સદ્દો **ઈરિતો** કથિતો. સબ્બદા સરન્તિ ગચ્છન્તીતિ **સસ્સતિયો**, **સર** ગતિયં, **સરસદ્દસ્સ** **સો**,તિ.

રઠ ગતિયં, રઠન્તિ એત્થ નગરાદયોતિ **રટ્ઠં**, તો. નાગરેહિ વિજિનિતબ્બન્તિ **વિજિતં**. આળિયં પવત્તમાનો યો સેતુ, સો **પુરિસે** પુલ્લિઙ્ગે વત્તતિ. **સિ** બન્ધને, તુ. **અલ** ભૂસને, ઇ, **આળિ**, તસ્સં આળિયં.

નગરપબ્બતાદિનો **ઉપાન્તભૂ** સમીપભૂમિ **પરિસરો** પરિતો સરન્ત્યત્રાતિ, ણો.

તિટ્ઠ વજે. ગાવો તિટ્ઠન્ત્યત્રાતિ **ગોટ્ઠં**. **કુલ** સઙ્ખ્યાને, ગાવો કુલન્ત્યેત્થાતિ **ગોકુલં**, ગુન્નં કુલં ઘરન્તિ વા **ગોકુલં**. **વજ** ગતિયં, વજન્તિ યં ગાવો નિવાસનત્થાયાતિ **વજો**. ગોટ્ઠાનકં, ગોટ્ઠાનન્તિપિ વજસ્સ નામાનિ.

૧૯૦. સિલોકેન મગ્ગસ્સ નામાનિ. પથિકેહિ મજ્જતે નિત્તિણં કરીયતેતિ **મગ્ગો**, **મજ્જ** સુદ્ધિયં, ણો, **જસ્સ** ગત્તં, પથિકેહિ મગ્ગીયતેતિ વા **મગ્ગો**, **મગ્ગ** અન્વેસને, મં સિવં ગચ્છતિ એત્થ, એતેનાતિ વા **મગ્ગો**, ''મો સિવે પરિસાયચ્ચે''તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહે**, સિવં ગમનં કરોતીત્યત્થો, ક્રિયાવિસેસનમેતં. **પથિ** ગતિયં, ચુરાદિ, **નાગમો**. પન્થયન્તિ યન્ત્યનેનાતિ **પન્થો**, અ, કારિતલોપો. પથતિ યાત્યનેનાતિ **પથો**. **અદ** ગમને, અદતિ યત્થ સા **અદ્ધા**, ધો, અદ્ધા મગ્ગો, **અદ્ધાસદ્દો**યં કાલેપિ, સમભાગત્થવચને તુ અદ્ધં, તસ્મા **અદ્ધસદ્દો** પુમનપુંસકવસેન દ્વિલિઙ્ગો, **રાજાદિત્તે** અદ્ધા, **અરાજાદિત્તે** અદ્ધં. **અઞ્જ** ગતિયં, અસો. **વજ** ગતિયં, ઉમો, **જસ્સ** **ટો**. **પદ** ગતિયં, અ, **દસ્સ** **જો**, દ્વિત્તં, **પજ્જો**. **અય** ગતિયં, યુ, **પદ** ગતિયં, અવો, નદાદિ. **વત્ત** વત્તને, વત્તનં ગમનાદિ, અનિ, નદાદિ, **વત્તની**. કન્તનદણ્ડે પુન્નપુંસકં. પથિકેહિ પાદેહિ હઞ્ઞતેતિ **પદ્ધતિ**. **પાદસદ્દસમાનત્થેન** **પદસદ્દેન** નિયતપ્પયોગતો વુત્તિના સિદ્ધો, **પદસદ્દૂપપદો** **હન**ધાતુ,તિ, **હનસ્સ** **ધો**, **અલોપો**. **પદ્ધતિ**સહચરણતો **વત્તની**, તંસહચરણતો **પદવી** ચ ઇત્થિયં.

૧૯૧-૧૯૨. **તબ્ભેદા** તસ્સ મગ્ગસ્સ વિસેસા **જઙ્ઘમગ્ગાદયો** **અપથ**ન્તા. જઙ્ઘાહિ ગતો મગ્ગો **જઙ્ઘમગ્ગો**. સકટેહિ ગતો મગ્ગો **સકટમગ્ગો**. **તે** જઙ્ઘમગ્ગસકટમગ્ગા મહામગ્ગે વત્તન્તિ.

એત્થ ચ ''તેથા''તિ **અથ**સદ્દો ન વત્તબ્બો, ''તે ચા''તિ પન વત્તબ્બો. ''મતાદ્ધની''તિ પાઠે પન સતિ ''તેથા''તિ વત્તબ્બોયેવ, તદા એકપદિકે અદ્ધનિ મગ્ગે એકપદી મતાતિ યોજના કાતબ્બા. ગચ્છતં એકો અસહાયો પાદો યસ્સં, ન નિસિન્નસ્સેવ યમકોતિ **એકપદી**, સમાસન્તે નિચ્ચમીપચ્ચયો, કપચ્ચયે **એકપદિકો**, **ઈસ્સ** રસ્સત્તં.

ચોરકણ્ટકાદિદોસે દુગ્ગમે પથે કન્તારો, **પુન્નપુંસકે**, કેન પાનીયેન તરન્તિ અતિક્કમન્તિ યન્તિ **કન્તારો**, **તર** તરણે, ચોરકન્તારાદીસુ પનાયં રૂળ્હિવસેન વુત્તો, અથ વા **કતિ** છેદને, સપ્પટિભયત્તા કન્તતિ

નિચ્ચગમનાગમનમેત્થાતિ કન્તારો, આરો, **નાગમો** ચ. દુક્ખેન ગચ્છન્ત્યેત્થાતિ **દુગ્ગમો**.

૧૯૩. દ્વયં **પટિમગ્ગે**. પટિ અભિમુખેન ગન્તબ્બો મગ્ગો, પથો ચ **પટિમગ્ગો**, **પટિપથો** ચ. **દીઘમઞ્જસં** અતિદૂરો મગ્ગો અદ્ધાનન્તિ વુચ્ચતે. અદ્ધાનં અયનં **અદ્ધાનં**, અચ્ચાયતો મગ્ગો, યથા ''પદદ્ધાન''ન્તિ, **યલોપો**.

દ્વયં પસત્થેદ્ધનિ. સોભનો પથો, પન્થો ચાતિ વિગ્ગહો. ગન્તબ્બપથભાવતો અપેતં **ઉપ્પથં**, **અપથઞ્ચ**, અબ્યયીભાવસમાસો, **અસદ્દો** અત્ર નિપાતો.

૧૯૪-૧૯૬. પરમાણૂનં છત્તિંસ એકો અણુ નામ, અણુતોપિ અણુતરત્તા પરમો અણુ, અણુતો વા પરમોતિ **પરમાણુ**, **અણ** સદ્દત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ, ઉ. **તે** અણવો છત્તિંસ તજ્જારી નામ, તં તં અત્તનો નિસ્સયં મલીનકરણવસેન જરાપેતીતિ **તજ્જારી**, **જર** જીરણે, **જર** વયોહાનિમ્હિ વા, અ, નદાદિ. **તાપિ** તજ્જારિયો છત્તિંસ રથરેણુ નામ, રથાનં સઞ્ચરણવસેન પવત્તો રેણુ **રથરેણુ**. **તે** રથરેણવો છત્તિંસ લિક્ખા નામ. **લક્ખ દસ્સને**, પકતિચક્ખુનાપિ લક્ખ્યતેતિ **લિક્ખા**, અસ્સિત્તં.

તા લિક્ખા સત્ત ઊકા નામ, **ઊકા**તિ વુચ્ચતિ સિરોવત્તકિમિ, તપ્પમાણત્તા **ઊકા**. **તા** સત્ત ઊકા ધઞ્ઞમાસો નામ, ધઞ્ઞો વીહિયેવ પરિમાણિતબ્બત્તા માસો ચાતિ **ધઞ્ઞમાસો**, **મસિ** પરિમાણે. **તે** સત્ત ધઞ્ઞમાસા અઙ્ગુલં નામ, **અઙ્ગ** ગમનત્થો, ઉલો, **અઙ્ગુલં**, પમાણં, **ઉલિ**પચ્ચયે **અઙ્ગુલિ**, કરસાખા. **અમુદ્ધિચ્છે**તિ અદ્દં દ્વાદસઙ્ગુલં વિદત્થિ નામ, કણિટ્ઠસહિતેનઙ્ગુટ્ઠેન વિત્થારીયતે, વિધીયતેતિ વા **વિદત્થિ**, **વિ**પુબ્બો **તનુ** વિત્થારે. **ધા** ધારણે, ઉભયત્રાપિતિ, પુબ્બપક્ખે તસ્સ **થો**, **નસ્સ તો**, **તસ્સ દો**. પચ્છિમે **ધસ્સ દો**, **તસ્સ થો**, અસરૂપદ્વિભાવો ચ. **તા** દુવે વિદત્થી રતનં સિયું, **રમુ** કીળાયં, તનો, **મલોપો**. **તાનિ** સત્તેવ રતનાનિ **યટ્ઠિ** નામ, **યત** પયતને,તિ, **તસ્સ ઠો**, **તસ્સ ટો**. **તા** વીસતિ યટ્ઠિયો **ઉસભં** નામ, **ઉસ** દાહે, અભો. એત્થ પન ઉસભનદન્તરં ઉસભં. ઉસભાનં અસીતિપ્પમાણં ગાવુતં નામ, ગવં, ગવેહિ વા યુતં **ગાવુતં**. **યુજ** સમાધિમ્હિ, ગોનદન્તરેહિ ગહિતપ્પમાણસમાધાનન્ત્યત્થો, તં ચતુગાવુતં **યોજનં** નામ, **યુજ** સમાધિમ્હિ, યુ, ''એત્તકં યોજનં નામ હોતૂ''તિ ચતુગાવુતેહિ સમાધાનન્ત્યત્થો.

૧૯૭. આરોપિતાનં આચરિયધનૂનં પઞ્ચસતં કોસો નામ, અનારોપિતાનન્ત્યપરે. **કુસ** અવ્હાને, ણો, કુસનં અવ્હાનં કોસો, ઇધ પન કોસપ્પમાણત્તા **કોસો**, દ્વિસહસ્સકરપ્પમાણો. અઞ્ઞત્થ પન –

> ''ચતુક્કાધિવીસતિયા , અઙ્ગુલેહિ કરો ભવે;
> ખ્યાતમટ્ઠસહસ્સેહિ, કોસમાનં વિભાવિના''ત્યુત્તં.

ચતુરમ્બણન્તિ ચતુરમ્બણવીહિબીજજાતરોપનયોગ્યો ભૂમિપ્પદેસો કરીસં નામ, કરોન્તિ એત્થ કસનરોપનાદિકન્તિ **કરીસં**, ઈસો. ચતુરમ્બણબીજજાતાનિ રોપેન્ત્યેત્થાતિ **ચતુરમ્બણં**, અમ્બણં એકાદસદોણમત્તં, અઞ્ઞે પન ''ચતુરમ્બણં ચતુયટ્ઠિકં ઠાનં કરીસં નામા''તિ વદન્તિ, તં કરીસબ્ભન્તરાનં પરિયાયભાવપ્પસઙ્ગા ન ગહેતબ્બં.

પમાણતો હત્થાનમટ્ઠવીસપ્પમાણં ઠાનં અબ્ભન્તરં નામ, અબ્ભન્તરે અન્તોકોટ્ઠાસે જાતં, ન બહિકોટ્ઠાસેતિ **અબ્ભન્તરં**. યત્થ યત્થ હિ યો યો ઠિતો, નિસિન્નો વા, તત્થ તત્થ સમન્તા અટ્ઠવીસતિહત્થપ્પમાણં ઠાનં તસ્સ તસ્સ

અબ્ભન્તરં ઠાનં નામ. **ભૂમ્યાદિત્તા** **ભૂમિવગ્ગો**, અથ વા અઙ્ગાપેક્ખાય ભૂમિયેવ પધાનં, પધાનેન ચ બ્યપ્પદેસો ભવતીતિ ભૂમિવગ્ગબ્યપ્પદેસો.

ભૂમિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પુરવગ્ગવણ્ણના

૧૯૮. છક્કં નગરે.

"પટ્ટનઞ્ચ અધિટ્ઠાનં, નગરં પુટભેદનં;
થિયો પૂ નગરી પૂરિયો, ઠાનીયં કબ્બટં પુટ"ન્તિ.

હિ સિલોકપરિયાયેસુ **વોપાલિતો**.

"વિચિત્તદેવાયતનં , પાસાદાપણમન્દિરં;
નગરં દસ્સયે વિદ્ધા, રાજમગ્ગોપસોભિત"ન્તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧.૨.૧]. –

નગરલક્ખણં. **પુ** પાલને, **પુર** પાલનેતિ ચ, પુનાતિ પુરેતિ ચ રક્ખતિ પરચક્કા દુગ્ગતાયાતિ **પુરં**, રો, અ ચ, **પુર** અગ્ગગમનેતિપિ ધાત્વત્થો. નગા પાસાદાદયો અસ્સ સન્તિ **નગરં**, રો. **વા**કારેન **નગર**સદ્દસ્સ પુલ્લિઙ્ગત્તં સમુચ્ચિનોતિ [નગરિયો વા પત્તનં (અમર ૧.૨.૧) પક્ખે પત્તનસાહચરિયા નપુંસકત્તં. (ચિન્તામણિટીકા ૧.૨.૧)], **પુર**સદ્દસ્સાપીત્યાચરિયા. અકુતોભયત્તા ઠાનાય હિતં **ઠાનીયં**, ઈયો. પણિકાનં પુટા ભિજ્જન્તે અત્રાતિ **પુટભેદનં**.

નિચ્ચનિવાસનટ્ઠાનં દસ્સેત્વા ઇતરં દસ્સેતુમાહ "**થિય**"મિચ્ચાદિ. રાજા તિટ્ઠતિ એત્થાતિ **રાજઠાની**, યુ, નદાદિ, નિચ્ચનિવાસનટ્ઠાનેપિ "ચતુરાસીતિનગરસહસ્સાનિ કુસવતીરાજઠાનીપમુખાની"ત્યાદીસુ [દી॰ નિ॰ ૨.૨૬૩]. દારુક્ખન્ધાદીહિ આ સમન્તતો વરન્તિ પરિક્ખિપીયન્તિ એત્થાતિ **ખન્ધાવારો**, પત્થનત્થો **વર**ધાતુ **આ**પુબ્બત્તા પરિક્ખિપનત્થો હોતિ. પઞ્ચકં નગરે, "ખન્ધાવારો"તિ પન એકમેવ અચિરનિવાસનટ્ઠાનસ્સ નામં.

૧૯૯. મૂલપુરા અઞ્ઞત્ર મૂલપુરં વજ્જેત્વા યં પુરમત્થિ યોજનવિત્થિણ્ણપાકારાદિપરિક્ખિત્તં, તં મૂલપુરસ્સ તરુટ્ઠાનિયસ્સ સાખાસદિસત્તા **સાખાનગરં** નામ.

૨૦૦-૨૦૧. સાદ્ધપજ્જદ્વયેન મૂલપુરસ્સ નામાનિ. વાનરસીસં, તંસણ્ઠાનો વા પાસાણો એત્થ અત્થીતિ "વાનરસીસ"ન્તિ વત્તબ્બે **વ**સ્સ **બ**ત્તં, વણ્ણવિપરિયયં, દીઘં, **ણ**ત્તં, **સ**સ્સ લોપઞ્ચ કત્વા "**બારાણસી**"તિ વુત્તં. સવત્થસ્સ ઇસિનો નિવાસનટ્ઠાનત્તા **સાવત્થિ**, સબ્બં ધનમેત્થ અત્થીતિ વા **સાવત્થિ** [મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૪], **સબ્બ**સ્સ **સાવો**, ધનવાચકો **અત્થ**સદ્દો, ઇ. તિક્ખત્તું વિસાલીભૂતત્તા **વેસાલી**, અસ્સત્થુત્થે ઈ. **મથિ** હિંસાયં, ઇલો, અસ્સિત્તં, **મિથિલા**. અલં ભૂસનમેત્થાતિ **આળવી**, વી, ળત્તઞ્ચ. **કુસ** અવ્હાને, "ખાદથ પિવથા"ત્યાદીહિ દસહિ સદ્દેહિ કોસન્તિ એત્થાતિ **કોસમ્બી**, બો, નદાદિ, કુસમ્બરુક્ખવન્તતાય વા **કોસમ્બી**, કુસમ્બસ્સ ઇસિનો અસ્સમતો અવિદૂરે માપિતત્તાતિ એકે [ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૩૫; મ॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૧૪; ૨.૨૮૪]. ઉગ્ગં રિપું જયતિ યત્થ, સા **ઉજ્જેની**, યુ, નદાદિ. **તક્ક** ઊહે, ઊહો ઊનપૂરણં, તક્કનં તક્કો, સો સીલં સભાવો યત્થ સા **તક્કસીલા**, યો હિ પુરિસકારેન

ઊનો, સો તત્થ ગન્ત્વા તમૂનં પૂરેતીતિ. **ચમ** અદને, પો, **ચમ્પા**. સાનં ધનાનં આકરં ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં સાકરો, સો એવ **સાગલં**. સંસુમારસણ્ઠાનો ગિરિ એત્થાતિ **સંસુમારગિરં**, સંસુમારો ગાયતિ એતસ્સ માપિતકાલેતિ વા **સંસુમારગિરં**, **ગે** સદ્દે, ઇરો. રાજૂનમેવ આધિપચ્ચવસેન પરિગ્ગહિતબ્બત્તા **રાજગહં**. આદિકાલે કપિલનામસ્સ ઇસિનો નિવાસનટ્ઠાનત્તા **કપિલવત્થુ**, પુમનપુંસકે.

સાકો રાજૂનં યુદ્ધાદીસુ સત્તિ સઞ્જાતા એત્થાતિ **સાકેતં**, ‘‘સાકો સત્તિમ્હિ ભૂપાલે, દુમદીપન્તરેસુ ચે’’તિ **નાનત્થસઙ્ગહે**. સઞ્જાતત્થે ઇતો, સાકો નામ રાજા, દુમો વા એત્થ આદિકાલે સઞ્જાતોતિ વા **સાકેતં**. ઇન્દં પરમિસ્સરિયભાવં પાપુણન્તિ એત્થાતિ **ઇન્દપત્તં**, ઇન્દો વા સક્કો દેવરાજા, સો પત્તો એત્થાતિ **ઇન્દપત્તં**. ઉક્કં ધારયતિ એતસ્સ માપિતકાલેતિ **ઉક્કટ્ઠા**, વણ્ણવિકારો. યસ્સ માપિતટ્ઠાને પાટલીનામકો એકો તરુણરુક્ખો અત્થીતિ તં **પાટલિપુત્તકં**, અથ વા પટલિ નામ એકો ગામણી, તસ્સ પુત્તો એત્થ વસતિઆદિકાલેતિ **પાટલિપુત્તકં**. ચેતિયરટ્ઠે ઉત્તમત્તા **ચેતુત્તરં**, ‘‘જેતુત્તર’’ન્તિ પાઠે પન વણ્ણવિકારો, વેરિજયટ્ઠાનત્તા જેતઞ્ચ તં ઉત્તમત્તા ઉત્તરઞ્ચેતિ વા **જેતુત્તરં**. યસ્સ માપિતકાલે દીપો દિપ્પતિ, તં **સઙ્કસ્સં**, **કાસ** દિત્તિયં, દ્વિત્તં, સમ્મા કસન્તિ એત્થાતિ વા **સઙ્કસ્સં**, **કસ** વિલેખને, યસ્સ માપિતકાલે નિમિત્તમોલોકેન્તા બ્રાહ્મણા કુસહત્થં નરં પસ્સિત્વા માપેન્તિ, તં **કુસિનારં**. **આદિ**ના મથુર [મધુર, માધુર (ક॰)] પાસાણપુરસોણિકાદયોપ્યનેકપુરવિસેસા સઙ્ગહિતા.

૨૦૨. ચતુક્કં અબ્ભન્તરગામમગ્ગે. રથસ્સ હિતા **રચ્છા**, પબ્બજ્જાદિ. વિસયન્તે પકાસયન્તે વિક્કયેન દબ્બાનિ યસ્સં, સા **વિસિખા**, **વિ**પુબ્બો **સિ** સેવાયં, ખો, વિસન્તિ એત્થાતિ વા **વિસિખા**, **વિસ** પવેસને, ખો. રથસ્સ હિતા **રથિકા**, ઇકો. **વી** ગમને, થિ, **વીથિ**.

અનિબ્બિદ્ધા રચ્છન્તરેન મજ્ઝે અનિબ્બિદ્ધા રચ્છા બ્યૂહો નામ. બ્યૂહેતિ સમ્પિણ્ડેતિ જને અઞ્ઞત્ર ગન્તુમપ્પદાનવસેનાતિ **બ્યૂહો**, **ઊહ** સમ્પિણ્ડને **વિ**પુબ્બત્તા. ન નિબ્બિજ્ઝતે રચ્છન્તરેનાતિ **અનિબ્બિદ્ધો**, **વિધ** સમ્પહારે, અ. નિબ્બિદ્ધા રચ્છન્તરેન રચ્છા **પથો**, **અદ્ધી**તિ ચ વુચ્ચતિ. **પથ** ગમને, પથો. **અદ** ગમને,તિ, અદ્ધિ.

૨૦૩. ચતુક્કં ચચ્ચરે. ચતુન્નં પથાનં સમાહારો **ચતુક્કં**, **ચર** ગતિભક્ખનેસુ, ચરો, **રસ્સ ચો**, **ચચ્ચરં**, અઙ્ગણવાચકો ચાયં. દ્વિન્નં, ચતુન્નં વા મગ્ગાનં સન્ધિ **મગ્ગસન્ધિ**. **સિઙ્ઘ** ઘાયને, આટકો.

દ્વયં વપ્પસ્સોપરિ ઇટ્ઠકાદિરચિતે વેઠને. **વપ્પં** નામ દુગ્ગનગરે પરિખામત્તિકં કૂટં [કુટિં (ક॰)] કત્વા ગોહિ, હત્થીહિ ચ વિમદ્દાપેત્વા તિંસહત્થપ્પમાણં પાકારસ્સ હેટ્ઠિમતલં, તથા હત્થસતં તતો ઉદ્ધરિત્વા પંસુના વપ્પં કારયે, તસ્સોપરિ પાકારન્તિ, પકુબ્બન્તિ તન્તિ **પાકારો**, સમન્તતો કરીયતેતિ વા **પાકારો**, અકત્તરિ ચ કારકે સઞ્ઞાયં ણો, રસ્સસ્સ દીઘતા. **વુ** સંવરણે, વુણોતીતિ **વરણો**, યુ, રાગમો ચ. ‘‘સાલો’’તિપિ પાકારસ્સ નામં.

દ્વયં રાજભવનસામઞ્ઞે. સબ્બગેહાનં વિસેસેન પકાસનતો **ઉદ્દાપો**, **દીપ** પકાસને, ઈસ્સાકારો. સઙ્ગમ્મ કરોન્તિ તન્તિ **ઉપકારિકા**, ણ્વુ. કે પચ્ચયે થીકતાકારપરે પુબ્બો **અ**કારો દીઘં [કાતન્ત ૨.૨.૬૫], **અકા**દેસોપિ હિ ‘‘કો’’તિ વુચ્ચતિ, યથા દેવદત્તો ‘‘દત્તો’’તિ. કપચ્ચયો વા.

૨૦૪. દ્વયં ગેહાદિનો મત્તિકેટ્ઠકાદિમયભિત્તિયં. **કુટ** છેદને, કુટતિ છિન્દતિ મગ્ગન્તિ **કુટ્ટં**. **ભિદિ** દ્વિધાકરણે,તિ, **ભિત્તિ**. ગુન્નં વાચાનં પુરં **ગોપુરં**. દ્વારસમીપે કતો કોટ્ઠકો **દ્વારકોટ્ઠકો**, **કુસ** અક્કોસે, ઠકો, **કોટ્ઠકો**તિ ગેહવિસેસો.

દ્વયં ઇન્દખીલે. **ઇસ** ઇચ્છાયં, **એસ** ગવેસને વા, ઇકો. ઇન્દસ્સ સક્કસ્સ ખીલો કણ્ટકો **ઇન્દખીલો**. દ્વયં દ્વારપસ્સોપસાલાયં'હમ્યાદિપિટ્ઠે ચ વાતકુટિકાયં. **અટ્ટ** અતિક્કમહિંસાસુ, અ. **આલકપચ્ચયે અટ્ટાલકો**.

૨૦૫. ઉપરિ માલાદિયુત્તં સોભનથમ્ભદ્વયમુભયતો નિખનિત્વા યં બહિદ્વારં કપ્પીયતે, તં તોરણં. **તુર** વારણે, યુ, થવન્તા વા રણન્ત્યત્રાતિ **તોરણં**, **તુ** અભિત્થવે. **રણ** સદ્દત્થો, વણ્ણવિકારો. દ્વારસ્સ બહિ **બહિદ્વારં**. પરિ સમન્તતો ખઞ્ઞતેતિ **પરિખા**. દીઘભાવેન યુત્તા **દીઘિકા**.

૨૦૬-૨૦૭. સદ્દમન્તં ગેહે. **મન્દ** મોદનથુતિજળત્તેસુ, મન્દન્તે યત્થાતિ **મન્દિરં**, ઇરો. સીદન્તિ તત્થાતિ **સદનં**, યુ. **સદ** વિસરણગત્યાવસાનેસુ. ન ગચ્છન્તીતિ અગા, થમ્ભાદયો, તે રાતિ ગણ્હાતીતિ **અગારં**. રસ્સસ્સ દીઘત્તે **આગારં**. **ચિ** ચયે, નિચીયતે છાદીયતેતિ **નિકાયો**, **યમ્હિ ચિસ્સ કાદેસો** નિપાતના. **લી** સિલેસને, ણો, **નિલયો**, **આલયો** ચ. **વસ** નિવાસે, આવસન્ત્યત્રાતિ **આવાસો**, ણો. **ભૂ** સત્તાયં, ભવન્ત્યત્રાતિ **ભવનં**. વિસન્તિ તન્તિ **વેસ્મં**, મો. **કિત** નિવાસે, અધિકરણે યુ, **નિકેતનં**. નિવિસન્તિ, નિવસન્તિ વા યત્ર, તં **નિવેસનં**. **ઘર** સેચને, ઘરતિ કિલેસમેત્થાતિ **ઘરં**, ગય્હતીતિ **વા ઘરં**, ણો. **ગહસ્સ ઘરાદેસો**. ગણ્હાતિ પુરિસેન આનીતં ધનન્તિ **ગહં**. અધિકરણે થો, **આવસથો**. **સર** ગતિચિન્તાહિંસાસુ, સરન્તિ ચિન્તેન્તિ એત્થ સુભાસુભકમ્માનિ, સરતિ વા સૂરિયસન્તાપાદિકન્તિ **સરણં**. **સિ** સેવાયં, ણો, **પતિસ્સયો**. **ઉચ** સમવાયે, **ઓકં**. **સલ** ગમને, ''ઇત્થિયમતિયવો વા''તિ અ, **સાલા**, **સર**ધાતુમ્હિ સતિ **લત્તમેવ** વિસેસો. **ચિ** ચયે, કમ્મનિ ણો, **ચયો**. **કુટ** છેદને, ઇ. **વસ** નિવાસે,તિ. ઉપધસ્સ **એત્તે ગેહં**. **સદ**ધાતુમ્હા ઉમો, **સદ્દમં**.

દ્વયં મુખરહિતદેવકુલસદિસે યઞ્ઞાયતને. **ચિત** પૂજાયં, કમ્મનિ ઇયો. **યત** યતને, આયતન્તિ વાયમન્તિ એત્થ ફલકામાતિ **આયતનં**, અથ વા આયન્તીતિ આયાનિ, તાનિ તનોતીતિ **આયતનં**, ફલકારકન્ત્યત્થો. એત્થ **તુ**સદ્દો સમાગતાનં દ્વિન્નં પુબ્બાપરગમનત્થો. ''ચેતિયાયતનાનિ ચા''તિપિ પાઠો.

૨૦૮. દ્વયં દેવાનં, નરપતીનઞ્ચ ઇટ્ઠકાદિમયે ભવને. અઞ્ઞસ્સાપિ સાદિસ્યા. પસીદન્તિ નયનમનાન્યત્રાતિ **પાસાદો**. **યુ** મિસ્સને, પો, દીઘો ચ, દીઘવિધાનસામત્થિયા **ઓ**ત્તાભાવો.

દ્વયં રાજતો અઞ્ઞેસં ધનીનં બ્યવહારકાદીનં ભવને. મુણ્ડો છદનમેતસ્સ, ન પાસાદસ્સ વિયાતિ **મુણ્ડચ્છદો**, દ્વિત્તં. **હર** હરણે, યો, **યમ્હિ મિ**આગમો ચ.

દુગ્ગપુરદ્વારે વા, યત્થ કત્થચિ વા મત્તિકાદિમયે ગજકુમ્ભમ્હિ યો **થૂપો** પાસાદો પતિટ્ઠિતો, સો હત્થિનખો નામ, હત્થિસ્સેવ નખો યસ્સાતિ **હત્થિનખો**, **નખસ**દ્દેન વા નખસહિતો પાસાદો ગય્હતે.

૨૦૯. સુપણ્ણસ્સ ગરુળસ્સ વઙ્કેન પક્ખેન સદિસછદનં ગેહં **સુવણ્ણવઙ્કચ્છદનં**. **વઙ્ક** ગમને. એકપસ્સેયેવ છદનતો **અટ્ઠયોગો**.

એકેનેવ કૂટેન યુત્તો અનેકકોણો પતિસ્સયવિસેસો માળો નામ, વટ્ટાકારેન કતસેનાસનન્તિ કેચિ. **મા** માને, ળો, **માળો**.

ચતુરસ્સો પતિસ્સયવિસેસો પાસાદો નામ, આયતચતુરસ્સપાસાદોતિ કેચિ.

૨૧૦. સન્તેહિ ભાતિ દિબ્બતીતિ **સભાયં**, **સભા** ચ, પુરિમે **ય**પચ્ચયો, **સન્તસ્સ સા**દેસો તૂભયત્ર. મણ્ડા રવિરંસયો, તે પિવતિ નાસયતીતિ **મણ્ડપો**, **વા**સદ્દેન **મણ્ડપ**પદસ્સ પુલ્લિઙ્ગત્તં સમુચ્ચિનોતિ, જનાનં આલયો સન્નિપાતટ્ઠાનં **જનાલયો**. આસનત્થાય કતા સાલા **આસનસાલા**. પટિક્કમન્તિ એત્થાતિ **પટિક્કમનં**, **કમુ** પદવિક્ખેપે, અધિકરણે યુ.

૨૧૧. જિનસ્સ વાસભૂતં ભવનં ગન્ધકુટિ નામ, દિબ્બગન્ધેહિ પરિભાવિતા કુટિ **ગન્ધકુટિ**.

તિકં પાકટ્ઠાને. રસાનિ સન્ત્યસ્સં **રસવતી**, પચનં પાકો, તસ્સ ઠાનં **પાકટ્ઠાનં**. મહન્તાનિ બહૂનિ અસિતબ્બાનિ સન્તેત્થ **મહાનસં**, **અસ** ભક્ખને, યુ, વણ્ણવિપરિયયો.

૨૧૨. સુવણ્ણકારાદિસિપ્પીનં કમ્મસાલા આવેસનં. આવિસન્ત્યસ્મિં **આવેસનં**, યુ. **પાનમન્દિરં** સુરાપાનત્થં કતમન્દિરં સોણ્ડા નામ, કત્તબ્બાકત્તબ્બં વિચારેત્વા અત્તના ઇચ્છિતવત્થુકારણા સબ્બં દેય્યધમ્મં સનોન્તીતિ સોણ્ડા, **સન** દાને, તનાદિ. ડો, અસ્સોત્તં, વણ્ણવિકારો ચ, તેસં એસા વસતિ **સોણ્ડા**. **પાન**સદ્દસન્નિધાના સુરાસોણ્ડાયેવિધ ગહિતા. વચ્ચસ્સ ગૂથસ્સ વિસજ્જનટ્ઠાનં **વચ્ચટ્ઠાનં**. વચ્ચસ્સ વિસજ્જનટ્ઠાના કુટિ **વચ્ચકુટિ**. મુનીનં ઇસીનં વસનટ્ઠાનં અસ્સમો નામ, આ કોધં સમેન્તિ એત્થાતિ **અસ્સમો**, આ ભુસો સમેન્તિ એત્થ રાગાદયોતિ વા **અસ્સમો**.

૨૧૩. તિકં પણ્યવિક્કયસાલાયં. **પણ** બ્યવહારે, પણિતબ્બાતિ પણ્યા, વત્થાદયો, તે એત્થ વિક્કિણન્તીતિ પણ્યવિક્કયો, **કી** દબ્બવિનિમયે, સો એવ સાલા ગેહન્તિ **પણ્યવિક્કયસાલા**. આપણયન્તે બ્યવહરન્તે અસ્મિન્તિ **આપણો**, ણો. પણ્યાનં વિક્કયાય નીયમાનાનં વીથિ પન્થો **પણ્યવીથિકા**. **વસ** અચ્છાદને, તો, ઉદકં વસિતં અચ્છાદનં કતમનેનાતિ **ઉદોસિતો**, વસ્સોત્તં, ભણ્ડઠપનસ્સ સાલા **ભણ્ડસાલા**. **કમુ** પદવિક્ખેપે, ચઙ્કમત્યત્રાતિ **ચઙ્કમનં**, **ચઙ્કમો** ચ, દ્વિત્તાદિ.

૨૧૪. જલન્તિ એત્થાતિ જન્તા, **જલ** દિત્તિયં, અન્તો, ''ઇત્થિયમતિયવો વા''તિ અ, આ, લલોપો, જનેત્યત્ર અગ્ગિન્તિ વા જન્તા, **જન** જનને, અન્તો, સા એવ ઘરં **જન્તાઘરં**. અગ્ગિનો સાલા **અગ્ગિસાલા**. **પા** પિવને, પપિવન્ત્યસ્સન્તિ **પપા**, અ. પાનીયટ્ઠા સાલા પાનીયસાલા, સા એવ **પાનીયસાલિકા**.

ગસ ગમને, ભો, **સસ્સ બો**. અવતિ રક્ખતીતિ **ઓવરકો**, અરો, સકત્થે કો, અસ્સોત્તઞ્ચ. વસનં વાસો, તદત્થં અગારં **વાસાગારં**. સયતિ એત્થાતિ સયની, યુ, નદાદિ, સા એવ ગહં **સયનિગ્ગહં**.

૨૧૫. ચતુક્કં રાજિત્થાગારે, તદત્થિયતો [તદટ્ઠિયતો (ક॰)] ઉપચારેન રાજિત્થીસુપિ. રાજિત્થીનમગારં **ઇત્થાગારં**. અવરુન્ધીયન્તે રાજિત્થિયો અનેનાતિ **ઓરોધો**, **રુધ** આવરણે. સુદ્ધા કામાપગમત્તા પરિસુદ્ધા રક્ખકા અન્તે સમીપે યસ્સાતિ **સુદ્ધન્તો**. અન્તે અબ્ભન્તરે પુરં ગેહં **અન્તેપુરં**, પુરસ્સ અન્તેતિ વા **અન્તેપુરં**. ''અન્તોપુર''ન્તિપિ પાઠો.

રઞ્ઞં રાજૂનં **અસબ્બવિસયટ્ઠાનં** સબ્બેહ્યસાધારણટ્ઠાનં ''કચ્છન્તર''ન્તિ **મતં** કથિતં, યં ''પમદવન''ન્તિ વુચ્ચતિ, પમદવનં નામ ઉપકારિકાસન્નિહિતં વા પુરસન્નિહિતં વા અન્તેપુરોચિતં, યત્ર અન્તેપુરસહિતો એવ રાજા વિહરતિ, નાઞ્ઞજનપ્પવેસો [અમર ૧૪.૩]. પમદાનં વનં પમદવનં. નિપાતના **યા**કારાનં [ઈકાર આકારાનન્તિ

અત્થો] ઇત્થિગતાનં રસ્સો ક્વચીતિરસ્સો. કચ્છસ્સ પકોટ્ઠસ્સ અન્તરં અબ્ભન્તરં **કચ્છન્તરં**. પકોટ્ઠં નામ અબ્ભન્તરદ્વારં.

૨૧૬. દ્વયં ઇટ્ઠકાદિરચિતે આરોહને. ઉપાનેન સહ વત્તતેતિ **સોપાનો**, સોપાનં **વા** નપુંસકેપિ. આરૂય્હતે યેન તં **આરોહનં**, યુ, **રુહ** જનને.

દ્વયં કટ્ઠાદિરચિતાયં. નિચ્છયેન સયન્તિ પાકારાદિકમેતાયાતિ **નિસ્સેણી**, **સિ** સેવાયં, ણી, નદાદિ. ઉદ્ધમારોહતે એતાયાતિ **અધિરોહિણી**, **સાસદ્દો** દ્વિન્નમ્પિ ઇત્થિલિઙ્ગત્તં જોતેતિ.

૨૧૭. પઞ્ચકં જાલકે. વાતં પિવતીતિ **વાતપાનં**. ગવં અક્ખિ **ગવક્ખો**, સમાસન્તત્તા અ, સઞ્ઞાસદ્દતો પુલ્લિઙ્ગત્તં, **અક્ખિ** સદ્દે વા, ગવં અક્ખિ ગવક્ખીતિ વિગ્ગહો. **જલ** દિત્તિયં, **જાલં**. સીહરૂપયુત્તં પઞ્જરં **સીહપઞ્જરં**. આલોકાનં આતપાનં પવિસનદ્વાનં સન્ધિ છિદ્દન્તિ **આલોકસન્ધિ**, આલોકીયન્તિ એતેનાતિ આલોકો, સો એવ સન્ધીતિ વા **આલોકસન્ધિ**.

દ્વયં લઙ્ગિયં. **લગિ** ગત્યત્થો, અ, નદાદિ. પરિ પુનપ્પુનં ગમનાગમનવસેન હન્તીતિ **પલિઘો**, ણો. કપિરૂપમત્થકત્તા **કપિસીસો**. અગ્ગળં નામ કવાટકો [કવાટફલવિધારણો (ક॰)], તસ્સ થમ્ભો **અગ્ગળત્થમ્ભો**, ‘‘અગ્ગળં તીસુ કલ્લોલે, દણ્ડે ચાન્તકવાટેસૂ’’તિ **રભસો**, ઇત્થિયમતો **આપચ્ચયો**, **અગ્ગળા**. નિસ્સેસતો અબ્બતિ વસ્સોદકમનેનાતિ **નિબ્બં**, **અબ્બ** ગતિહિંસાસુ. છદ્દસ્સ છદનસ્સ કોટિ હેટ્ઠિમાવસાનં **છદ્દકોટિ**, તસ્સં.

૨૧૮. તિકં ગેહચ્છદને. છાદેતિ એતેનાતિ **છદનં**, **છદ** સંવરણે, ચુરાદિ. **પટ**ગમને, ‘‘પટ્યાદીહ્યલ’’ન્તિ અલો. છાદેતિ એતેનાતિ **છદ્દં**, દ્વિત્તાદિ.

તિકં ગેહઙ્ગણે. **અજ** ગતિમ્હિ, ઇરો, **અજિરં**. **ચર** ગતિભક્ખનેસુ, ચરો. **અઙ્ગ** ગમને, કરણાધિકરણેસુ યુ, વણ્ણવિકારો, **ણત્તં**.

પઞ્ચકં ગેહદ્વારતો બહિપકોટ્ઠકે, વીથિયં દ્વારપિણ્ડકે ચ. અલિન્દો ત્વઞ્ઞપિણ્ડકેપિચ્છતે. પઠમં હનન્તિ ગચ્છન્તિ એત્થાતિ **પઘાણો**, **પઘણો** ચ, **હનસ્સ ઘણાદેસો**. અલિ સખા ઇન્દો એત્થાતિ અલિન્દો, ‘‘ગેહેકદેસે અલિન્દો, પઘાણો પઘણોભવે’’તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૨.૧૨] **અમરમાલાયં**. **આલિન્દો**, દીઘાદિ. પઘાનં મુખં **પમુખં**, ગેહસ્સ હિ ચતૂસુ મુખેસુ તદેવ પઘાનં, યત્થ સાધુજનાપિ આગન્તુકાપિ નિસીદન્તિ. દ્વારં બન્ધતિ પિદહતિ એત્થાતિ **દ્વારબન્ધનં**.

૨૧૯. દ્વયં દ્વારબાહાયં. પીઠાનિ લોહવિકતિઆદીહિ સઙ્ઘટીયન્તિ એત્થાતિ **પીઠસઙ્ઘાટકં**, પીઠેહિ સઙ્ઘટીયતીતિ વા **પીઠસઙ્ઘાટકં**, **ઘટ** ઘટને. દ્વિભાગેન બાહાસદિસત્તા બાહા, દ્વારસ્સ બાહા **દ્વારબાહા**. ‘‘કપાટં, કવાટ’’ન્તિપિ દ્વારબાહાય નામાનિ, કં વાતં પાટયતિ, વાટયતિ ચેતિ **કમ્મનિ** ણો, ઇત્થિયં **કપાટી**.

દ્વયં ગેહાદીનં કૂટે. **કુટ** છેદને, કમ્મનિ ણો. **નય** ગમનત્થો, કે સીસે નયતીતિ **કણ્ણીકા**, ણ્વુ, ઇત્તં, **ણત્તઞ્ચ**.

૨૨૦. દ્વયં દ્વારે. દ્વે અરન્ત્યત્રાતિ **દ્વારં**, દુજ્જને વારયન્ત્યસ્મા રક્ખકાતિ વા **દ્વારં**, ઉલોપો. પટિહરન્તિ અપનેન્તિ એતસ્મા રક્ખકા અઞ્ઞાતન્તિ પટિહરો, પટિપક્ખે હરતિ એતસ્માતિ વા પટિહરો, રસ્સસ્સ દીઘત્તે

પટિહારો.

ચતુક્કં ઉમ્મારે, યં “દ્વારપિણ્ડિકા”તિ વુચ્ચતિ. **ઉર** ગતિમ્હિ, **મારો** કરણે. દેહં નેતિ પવેસેનાતિ **દેહની,** “દેહલી”તિપિ પાઠો, દેહં લાતિ પવેસેનાતિ **દેહલી. ઇલ** ગતિમ્હિ, ણ્વુ. ઇન્દો એવ પાદં ખિપતિ એત્થાતિ **ઇન્દખીલો, ખિપ** પેરણે. **પસ્સ** લોપો, અથ વા ઇં ગમનં દદાતીતિ ઇન્દો, દ્વારં, તત્થ ઠપિતો ખીલો કણ્ટકોતિ **ઇન્દખીલો**, વેગગભિઘાતનતો હિ સો ખીલો વિય હોતિ.

થમ્ભ પટિબન્ધને, થમ્ભો, ધારેતીતિ વા **થમ્ભો, ધર** ધરણે, **રમ્ભ**પચ્ચયો, વણ્ણવિકારો ચ. **થુ** અભિત્થવે, ઉણો, યુ વા, ધારેતીતિ વા **થૂણો**, યુ, રલોપો, અસ્સૂ.

અડ્ઢેન્દુપાસાણે અદ્ધચન્દાકારે પાસાણે **પટિકાસદ્દો** વત્તતિ. **પટ** ગતિયં, ણ્વુ. ઇત્થિકતાકારપરે કે અસ્સિત્તં. **ગજ્જિ** સદ્દે, ણ્વુ, અસ્સિત્તં, બિન્દાગમો ચ. **ઇસ** ઇચ્છાયં, ઠકો.

૨૨૧. વલભીતિ ચૂળા, “સિખાયં વલભી ચૂળે”તિ **રુદ્દો** [રસ્સન્તા ચ, સિખાયં વળભિયં ચૂળેતિ રુદ્દો (ચિન્તામણિટીકા ૧૨.૧૫)]. તચ્છાદને **દારુમ્હિ** કટ્ઠે ગોપાનસી મતા. **વક્કે**તિ દારુવિસેસનં. ગં વસ્સોદકં, સૂરિયાદિકિરણઞ્ચ પિવન્તિ વિનાસયન્તિ અબ્ભન્તરમપ્પવેસનવસેનાતિ ગોપાના, ઇટ્ઠકાદયો, તાનિ સિનોન્તિ બન્ધન્તિ એત્થાતિ **ગોપાનસી.**

સોધાદિગેહેસુ છેકપક્ખાવાસત્થં યો બહિ કરિય કટ્ઠેકદેસો ઠપીયતે, સો વિટઙ્કો. કપોતે પાલયતીતિ **કપોતપાલિકા**, કમ્મનિ ણ્વુ. **ટકિ** નિવાસગતીસુ. વિનો પક્ખિનો ટઙ્કન્તિ એત્થાતિ **વિટઙ્કો**. ણો.

૨૨૨. દ્વયં કુઞ્ચિકાછિદ્દે. કુઞ્ચિકાય વિવરં છિદ્દં **કુઞ્ચિકાવિવરં**. તાળસ્સ પવેસનટ્ઠાનભૂતો છિગ્ગળો છિદ્દં **તાળચ્છિગ્ગળો.**

તિકં કુઞ્ચિકાયં. **કુઞ્ચ** કોટિલ્યે, ણ્વુ. તાયતિ રક્ખતીતિ **તાલો**. અલો, તલતિ તિટ્ઠતિ એતેનાતિ વા **તાલો, તલ** પતિટ્ઠાયં. અવાપુરતિ વિવરતિ યેનાતિ **અવાપુરણં, વર** સંવરણે, યુ, **વસ્સ પો**, ઉત્તં, ઉપસગ્ગસ્સ દીઘતા ચ, “અપારુતા તેસં અમતસ્સ દ્વારા”તિ [દી॰ નિ॰ ૨.૭૧; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૩] વચનતો **પુર, પાર** સંવરણેતિપિ ધાત્વત્થં પઠન્તિ. **અવપુબ્બો વુ** સંવરણેતિપિ ધાત્વત્થે પન સતિ **વસ્સ** રત્તં, ઉપસગ્ગસ્સ દીઘતા ચ, “અપારુતા, સઙ્ઘાટિં પારુપિત્વા”ત્યાદીસુ પન **પ**કારવણ્ણાગમેન સિદ્ધો. **વિદ** લાભે, **ઇમ્હિ** વેદિકા, સકત્થે કો. ઇતરત્થ **ઇ**યેવ.

૨૨૩. સઙ્ઘાટાદયો **મન્દિરઙ્ગા** ગેહઙ્ગવિસેસા. સમ્મા ઘટેન્તિ એત્થ ગોપાનસ્યાદયોતિ **સઙ્ઘાટો,** પુબ્બપચ્છિમદક્ખિણુત્તરાયામવસેન થમ્ભાનમુપરિ ઠિતો કટ્ઠવિસેસો, તે પન પુબ્બપચ્છિમયામા તયો કટ્ઠા, દક્ખિણુત્તરયામા પન હેટ્ઠિમપરિચ્છેદતો તયો કટ્ઠા, ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદેન પન પઞ્ચસત્તનવાદયોપિ. દ્વિન્નં પક્ખાનં અપતનત્થં બન્ધનતો પાસો વિયાતિ **પક્ખપાસો**. તુલતિ સઙ્ઘાટેસુ પતિટ્ઠતીતિ **તુલા, તલ** પતિટ્ઠાયં, અસ્સુત્તં, પક્ખાનં વા સમવાહિતભાવકરણતો તુલયતિ મિનાતિ એતાયાતિ **તુલા, તુલ** ઉમ્માને.

તિકં સમ્મજ્જનિયં. **મુજિ** સોધને, યુ. **મજ્જ** સંસુદ્ધિયં, યુ. **સુધ** સુદ્ધિયં, સબ્બત્ર કરણે યુ.

૨૨૪. તિકં સઙ્કારછડ્ડનપ્પદેસે. **કટ** છડ્ડનમદ્દનેસુ, સઙ્કટન્તિ એત્થાતિ **સઙ્કટીરં**, ઈરો, ‘‘સઙ્કટો’’તિ વા સઙ્કારો વુચ્ચતિ, તં ઈરયન્તિ ખિપન્તિ એત્થાતિ **સઙ્કટીરં**, **ઈર** ખેપે. સઙ્કારસ્સ ઠાનં **સઙ્કારટ્ઠાનં**. સઙ્કારં કટતિ છડ્ડેતિ એત્થાતિ **સઙ્કારકૂટં**, અસ્સૂ, સકત્થે કો.

ચતુક્કં સમ્મજ્જનિયા નિરાકતે [નિરસ્સતે (ક॰)] થુસાદિમ્હિ. નાનાવિધે સઙ્કારે રાસીકરણવસેન કચતિ બન્ધતિ એતેનાતિ કચો, સો એત્થ ઇચ્છિતબ્બોતિ **કચવરો**, **વર** ઇચ્છાયં. ઉચ્છિટ્ઠો કલાપો સમૂહો **ઉક્લાપો**, **કસ્સા**કારલોપો. નાનાવિધેહિ તિણાદીહિ સઙ્કરીયતે મિસ્સીકરીયતેતિ **સઙ્કારો**, ણો. અવકરોતિપ્યત્ર. અવકરીયતે નિરસ્સતેતિ, અ. ‘‘સમ્મજ્જો મજ્જની ચેવ, સઙ્કારો’વકરો મતો’’તિ હલાયુધો. **કસ** વિલેખને, અમ્બુ.

૨૨૫. **ઘરાદિભૂમિ** ઘરખેત્તવિહારાદીનં યો ભૂમિપ્પદેસો વત્થુ નામ, તં નપુંસકે, વસન્તિ એત્થાતિ **વત્થુ**, રત્થુ. **ગસ** મદને, ગસન્તિ એત્થાતિ **ગામો**, મો. સંવસન્ત્યત્રાતિ **સંવસથો**, અથો.

પાકટો ખ્યાતો ગામો, સો નિગમો નામ, અતિરેકો ગામો **નિગમો**, ભુસત્થો નિ, સઞ્ઞાસદ્દત્તા રસ્સો.

ઉપભુઞ્જિતબ્બભોગમનુસ્સાદીહિ ( ) [(ઇબ્ભ્યો) (?)] વડ્ઢિતો અધિકો ગામો નિગમતોપિ અધિકતરત્તા ‘‘અધિભૂ’’તિ **ઈરિતો** કથિતો, અધિકો ભવતીતિ **અધિભૂ**.

૨૨૬. દ્વયં ગામાદિપરિયન્તભાગે. **સિ** બન્ધને, મો. પરિચ્છિન્દિત્વા આદીયતેતિ **મરિયાદા**, **પસ્સ મો**.

દ્વયં આભીરકુટિયં [ઘોસો આભીરપલ્લી સિયા (અમર ૧૨.૨૦)]. **ઘુ** સદ્દે, ઘોસન્ત્યત્રાતિ **ઘોસો**. ગોપાલાનં ગામો **ગોપાલગામકો**, સકત્થે કો.

પુરવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. નરવગ્ગવણ્ણના

૨૨૭-૨૨૮. **પોરિસ**ન્તાનિ મનુસ્સજાતિયા નામાનિ. મનો ઉસ્સન્નમસ્સાતિ **મનુસ્સો**, સતિસૂરભાવબ્રહ્મચરિયયોગ્યતાદિગુણવસેન ઉપચિતમાનસા ઉક્કટ્ઠગુણચિત્તા, કે પન તે? જમ્બુદીપવાસિનો સત્તવિસેસા. તેનાહ ભગવા – ‘‘તીહિ, ભિક્ખવે, ઠાનેહિ જમ્બુદીપકા મનુસ્સા ઉત્તરકુરુકે મનુસ્સે અધિગ્ગણ્હન્તિ દેવે ચ તાવતિંસે. કતમેહિ તીહિ, સૂરા સતિમન્તો ઇધ બ્રહ્મચરિયવાસો’’તિ [અ॰ નિ॰ ૯.૨૧]. તથા હિ બુદ્ધા ભગવન્તો પચ્ચેકબુદ્ધા અગ્ગસાવકમહાસાવકચક્કવત્તિનો ચ અઞ્ઞે ચ મહાનુભાવા સત્તા તત્થેવ ઉપ્પજ્જન્તિ. સમાનરૂપાદિતાય પન સદ્ધિં પરિત્તદીપવાસીહિ ઇતરમહાદીપવાસિનોપિ મનુસ્સાત્વેવ પઞ્ઞાયિંસૂતિ એકે, અપરે પન ભણન્તિ ‘‘લોભાદીહિ, અલોભાદીહિ ચ સહિતસ્સ મનસ્સ ઉસ્સદતાય મનુસ્સા, યે હિ સત્તા મનુસ્સજાતિકા, તેસુ વિસેસતો લોભાદયો, અલોભાદયો ચ ઉસ્સદા, તે લોભાદીહિ ઉસ્સદતાય અપાયમગ્ગં, અલોભાદીહિ ઉસ્સદતાય સુગતિમગ્ગં, નિબ્બાનગામિમગ્ગઞ્ચ પૂરેન્તિ, તસ્મા લોભાદીહિ, અલોભાદીહિ ચ સહિતસ્સ મનસ્સ ઉસ્સદતાય પરિત્તદીપવાસીહિ સદ્ધિં ચતુમહાદીપવાસિનો સત્તવિસેસા મનુસ્સાતિ વુચ્ચન્તી’’તિ. લોકિયા પન મનુનો અપચ્ચભાવેન મનુસ્સાતિ વદન્તિ, મનુ નામ પઠમકપ્પિકો લોકમરિયાદાય આદિભૂતો હિતાહિતવિધાયકો સત્તાનં પિતુટ્ઠાનિયો, યો સાસને ‘‘મહાસમ્મતો’’તિ વુચ્ચતિ, પચ્ચક્ખતો, પરમ્પરતાય ચ તસ્સ ઓવાદાનુસાસનિયં ઠિતા તસ્સ પુત્તસદિસતાય મનુસ્સાતિ વુચ્ચન્તિ, તતો એવ હિ તે ‘‘માનવા, મનુજા’’તિ ચ

વોહરીયન્તિ, **ઉસ્સ**પચ્ચયો. મનુનો અપચ્ચં **માનુસો**, ઉસો. **મર** પાણચાગે, ચો, **મચ્ચો**, **પબ્બજ્જાદિ**ના વા ત્યપચ્ચયો, ધાત્વન્તસ્સ લોપો ચ. તતો "યવત"મિચ્ચાદિના ચો, દ્વિત્તં. મનુનો અપચ્ચં **માનવો**. **માણવો**પ્યત્ર, ણવો. મનુમ્હા જાતો **મનુજો**. ની નયે, નેતીતિ **નરો**, અરો. **પુસ** પોસને, ણો, પુરેતીતિ વા **પોસો**. **પુર** પૂરણે, સો, ઉસ્સોત્તં, **ર**લોપો. પુનાતીતિ **પુમા**, **પુ** પવને, મો, **સિસ્સા**. પુરેતીતિ **પુરિસો**, **પોરિસો** ચ, ઇસો, રસ્સસ્સ દીઘતાય **પૂરિસો** ચ. એત્થ ચ **મનુસ્સા**દિપઞ્ચકં ઇત્થિયમ્પિ વત્તતે, **નરાદયો** તુ પુમેયેવ વિસિટ્ઠલિઙ્ગત્તા. તત્ર મનુસ્સ માનુસ મનુજ માણવેહિ **નદાદિ**ત્તા ઈપચ્ચયો, **એકસ**કારલોપો, મનુસી, માનુસી, મનુજી, માણવી. મચ્ચા, ઇત્થિયમતો **આ**પચ્ચયો.

વિદ્દસુપરિયન્તં પણ્ડિતે. પણ્ડા બુદ્ધિ સઞ્જાતા અસ્સાતિ **પણ્ડિતો**, તરત્યાદિ. **પડિ** ગતિયં વા, તો. બુજ્ઝતીતિ **બુધો**. વિદતિ જાનાતીતિ **વિદ્વા**, **વિદ** ઞાણે, વો, **સિસ્સા**. **ભૂ** સત્તાયં, અત્થે વિભાવેતિ પકાસેતિ સીલેનાતિ **વિભાવી**, ણી. રાગાદયો સમેતીતિ **સન્તો**, તો, સુન્દરો અન્તો અવસાનમેતસ્સાતિ વા **સન્તો**. સુન્દરા પઞ્ઞા યસ્સ **સપ્પઞ્ઞો**. કિન્નામ ન વિન્દતીતિ **કોવિદો**, નેરુત્તો, કું પાપં વિન્દતીતિ વા **કોવિદો**. ધી પઞ્ઞા યસ્સત્થીતિ સો **ધીમા**, સોભનં ઝાયતીતિ **સુધી**, **ઝે** ચિન્તાયં. **ઝસ્સ ધો**, ઈ, સુન્દરા ધી યસ્સાતિ વા **સુધી**. **કવિ** વણ્ણે, ઇ, ઇત્થિયં કવી ચ, **કુ** સદ્દે વા, ઇ, કવિ. બ્યઞ્જયતીતિ **બ્યત્તો**, **અઞ્જ** ગતિયં, તો. ભુજાદીનમન્તો નો દ્વિ ચ. વિસિટ્ઠો અત્તા યસ્સાતિ વા **બ્યત્તો**. **ચક્ખ** દસ્સને, યુ, **વિચક્ખણો**, વિચારેતીતિ વા **વિચક્ખણો**, નેરુત્તો. વિગતો સારદો એતસ્માતિ **વિસારદો**.

૨૨૯. મેધા ધારણા મતિ પઞ્ઞા યસ્સાતિ **મેધાવી**, વી. અતિસયમતિયુત્તતાય **મતિમા**. પઞ્ઞાય યોગતો **પઞ્ઞો**. વિસેસં જાનાતિ સીલેનાતિ **વિઞ્ઞૂ**, રૂ. **વિદ** ઞાણે, ઉરો, **વિદુરો** [વિદૂઓ (ક॰)]. **રૂ**પચ્ચયે **વિદૂ**. ધીયોગા **ધીરો**, રો. વિસિટ્ઠદસ્સનસીલતાય **વિપસ્સી**, ણી. દોસં જાનાતીતિ **દોસઞ્ઞૂ**, રૂ. બુજ્ઝતીતિ **બુદ્ધો**, તો. **દુ** ગતિયં, અ, ઉસ્સાવો [દુ ગતિયં અબ્બો (સૂચિ)], **દબ્બો**. **વિદ** ઞાણે, દસુ.

૨૩૦-૨૩૧. **મહિલા**ન્તં ઇત્થિસામઞ્ઞે. **ઇસુ** ઇચ્છાયં, તો, નદાદિ. સીમસ્સ અન્તો સીમન્તો, કેસવેસો, તંયોગા **સીમન્તિની**, ઇની. નરસ્સાયં **નારી**, ઇદમત્થે ણો. તિટ્ઠતિ ગબ્ભો યસ્સં, સા **થી**. **ધા** ધારણે વા, વણ્ણવિકારો, ઈ. **બન્ધ** બન્ધને, ઊ, **બન્ધસ્સ વધાદેસો** ચ [ણ્વાદિ ૩], **વધૂ**સદ્દો સુણિસાભરિયાનમ્પિ વાચકો. **વન** સમ્ભત્તિયં, તો, **ઇ**કારાગમો ચ. **અઙ્ગ** ગમનત્થો, યુ, **અઙ્ગના**, વિસિટ્ઠનારિયમ્પિ અઙ્ગના, તદા કલ્યાણઙ્ગનારીલક્ખણોપેતં પસત્થં હત્થપાદાદિકમઙ્ગમસ્સત્થીતિ અસ્સત્થ્યત્થે **અઙ્ગા** કલ્યાણે **ન**પચ્ચયો [મોગ્ગલ્લાન ૪.૯૨]. વિરૂપેસુપિ મદો રાગમદો યસ્સા સા **પમદા**, વિસિટ્ઠનારિયંપ્યત્ર **પમદા**, તદા પકટ્ઠો મદો રૂપસોભગ્ગજનિતો ચેતોવિકારો યસ્સા સા **પમદા**. રૂપલાવણ્યસમ્પન્નતાય **સુન્દરી**, વિસિટ્ઠાયમ્પિ. કમનીયવુત્તિતાય **કન્તા**, **કમુ** કન્તિયં, તો. કન્તિયોગા વા **કન્તા**, વિસિટ્ઠાયમ્પિ. રમયતિ વિનોદયતિ નાયકં, સા **રમણી**, નન્દાદીહિ યુ, નદાદિ, વિસિટ્ઠાયમ્પિ. **દય** રક્ખણે, કમ્મનિ તો. અપ્પં બલં યસ્સા સા **અબલા**, અપ્પત્થોયં **અ**કારો. માતુયા ગામો વિય ગામો યસ્સા સા **માતુગામો**, માતા વિય ગચ્છતીતિ વા **માતુગામો**, **ગમુ** ગમને, ણો, માતા વિય ગસતીતિ વા **માતુગામો**, **ગસ** અદને, મો, માતા વિય ગાયતીતિ વા **માતુગામો**, **ગા** સદ્દે, મો. મહી વિય સુચિં અસુચિમ્પિ લાતીતિ **મહિલા**, મહન્તેસુ બહૂસુપિ રત્તચિત્તેસુ ઇલતિ ગચ્છતીતિ વા **મહિલા**, **ઇલ** ગમને, **મહ** પૂજાયં વા, ઇરો, લત્તં, આ, **મહિલા**. મહેલાપ્યત્ર.

તિકં વિસિટ્ઠનારિયમેવ. **લલ** વિલાસે, નન્દાદીહિ યુ. **લલ** ઇચ્છાયન્તિ **ચુરાદિ**ગણતો વા યુ. ભયપકતિ **ભીરુ**, **ભી** ભયે, રુ, "ભીરુ અત્તે જને'ત્થિય"ન્તિ **રભસો**. અતિસયિતકામા **કામિની**, કામો સિઙ્ગારરૂપો મદો યસ્સાત્થીતિ

ઇની, સબ્બત્રેવં. વામલોચના, ભાવિની, નિતમ્બિની, રામાઇચ્ચાદીનિપિ વિસિટ્ઠનારીનામાનિ.

દ્વયં પઠમવયસિ વત્તમાનાયં.

અટ્ઠવસ્સા ભવે ગોરી, દસવસ્સા તુ કઞ્ઞકા;
સમ્પત્તે દ્વાદસે વસ્સે, કુમારીત્ય’ભિધીયતે [ચિન્તામણિટીકા ૧૬.૮].

ઇહ ત્વભેદોપચારેનેકત્તં. અઞ્ઞે પનાહુ “**કઞ્ઞાસદ્દોયં** પુમુનાભિસમ્બન્ધપુબ્બકે સમ્પયોગે નિવત્તેતી”તિ. **કુમાર** કીળાયં, ચુરાદિ, કુમારયતીતિ **કુમારી**, અ, નદાદિ, સકત્થે કો, ણ્વુના વા સિદ્ધો. કમનીયતેતિ **કઞ્ઞા**, કન દિત્તિકન્તિગતીસુ, યો, ન્યસ્સ ઞત્તં, અ, આ.

યુવસદ્દતો પાટિપદિકતોતિ, યુવતિ. વરિત્થિપરિયાયસામઞ્ઞેપિ **યુવતિ**સદ્દો પકત્યન્તરમત્થીતિ. **તર** તરણે, યુ, ઉત્તં, ઈ ચ.

૨૩૨. **સાભિસેકા** લદ્ધાભિસેકા રાજિત્થી **મહેસી** નામ, **મહ** પૂજાયં, કમ્મનિ ઇસો, ઇસ્સે, તતો ઈ, મહતિયો રાજિત્થિયો ઈસતિ અભિભવતીતિ વા **મહેસી**, **ઈસ** ઇસ્સરિયે, ઈ. મહેસિતો અઞ્ઞા રાજનારિયો **ભોગિનિયો** ભોગયોગા, ઈ, ઇની ચ. યાનારી પુરિસસ્સ સઙ્કેતં યાતિ, સા ‘‘ધવત્થિની, અભિસારિકા’’તિ ચોચ્ચતે. ધવં પતિં અત્થયતિ ઇચ્છતીતિ **ધવત્થિની**, **અત્થ** યાચનિચ્છાસુ, ઇની, અસતીવિસેસો. **સર** ગતિયં, અભિસરતિ સઙ્કેતન્તિ, ણ્વુ.

૨૩૩. છક્કં વેસિયં. ચતુસટ્ઠિકલાકુસલતાય, સીલરૂપાદિમત્તાય ચ ગણ્યતે આદીયતે **ગણિકા**, **ગણ** સઙ્ખ્યાને, ણ્વુ. વેસો આકપ્પો, તેનાતિસોભતે, કમ્મવેસેહિ વા ઇચ્છીયતેતિ. અતિસોભને, ઇચ્છત્થે વા **ય**પચ્ચયો. વણ્ણસમ્પન્ના દાસી **વણ્ણદાસી**, દાસિમ્પિ હિ વણ્ણસમ્પન્નં કેચિ સામિકા ધનલોભેન ગણિકં કરોન્તિ. નગરં સોભેતીતિ **નગરસોભિની**. રૂપેન ઉપજીવતીતિ **રૂપૂપજીવિની**. અતિસયવેસયુત્તતાય **વેસી**.

દ્વયં અસતીસામઞ્ઞે. કુલાનિ અટતિ નાસયતીતિ **કુલટા**. બન્ધમનુબન્ધં કાયતીતિ **બન્ધકી**, નદાદિ.

૨૩૪. ચતુક્કં ઉત્તમનારિયં. વરો આરોહો સોણિ યસ્સા સા **વરારોહા**. ઉત્તમગુણયોગા **ઉત્તમા**. સોણિગારવેન મત્તગજો વિય બન્ધનગામિની **મત્તકાસિની**, **કસ** ગતિયં. વરવણ્ણયોગા **વરવણ્ણિની**, ઇની.

‘‘સીતે સુખોણ્હસબ્બઙ્ગી, ગિમ્હે યા સુખસીતલા;
ભત્તુ ભત્તા ચ યા નારી, સા ભવે વરવણ્ણિની’’તિ. **રુદ્દો**;

દ્વયં અખણ્ડિતચરિત્રાયં. પતિ સામિકોવ કમનીયો યસ્સા **પતિબ્બતા**, પતિમ્હિ વતમસ્સાતિ વા **પતિબ્બતા**. **અસ** ભુવિ, અન્તો, ઈ, આદિલોપો. સમેતીતિ વા **સતી**, **સમુ** ઉપસમે, અન્તો, ઈ.

દ્વયં કામરત્તરાજપુત્તાદિનો કુલસ્સ નિયતપતિયં. કુલાનુરૂપા ઇત્થી **કુલિત્થી**, કુલં પાલેતિ રક્ખતીતિ **કુલપાલિકા**, ણ્વુ.

૨૩૫. દ્વયં મતભત્તિકાયં. વિગતો ધવો ભત્તા યસ્સા **વિધવા**. પતિ સુઞ્ઞો નટ્ઠો યસ્સાતિ **પતિસુઞ્ઞા**.

દ્વયં અત્તિચ્છાય પત્યન્વેસિનિયં કઞ્આયં. પતિં વરતિ ગવેસતીતિ **પતિમ્બરા**, દુતિયાયાલોપો. સયમેવ પતિં વરતીતિ **સયમ્બરા**, પઠમાયાલોપો, **વર** પત્થનાયં.

ચતુક્કં વિજાતાયં. **વિજની** ગબ્ભવિમોક્ખને, તો, વિજાયિત્થાતિ **વિજાતા. સૂ** અભિસવે, તો. જાતં અપચ્ચં પુત્તો એતિસ્સાતિ **જાતાપચ્ચા**. પસૂતાવ **પસૂતિકા**, **ક**પચ્ચયો, **ઇ**ત્તઞ્ચ.

૨૩૬. દ્વયં દૂતિયં. યા પેસીયતે, સા **દૂતી, દુ** ગમને,તિ, **ઈમ્હિ** દૂતી. સઞ્ચારયતિ યથાભિમતન્તિ, ણ્વુ.

તિકં દાસિયં. દુ કુચ્છિતં અસતિ ભક્ખતીતિ **દાસી**, ઈ, દીયન્તે તાયાતિ વા **દાસી, દા** દાને, સો, ઈ ચ. **ચિટ** પેસને, કમ્મનિ ણો, ઈ. કુટં ઉદકકુમ્ભં ધારેતીતિ **કુટધારિકા**, ણ્વુ.

દ્વયં સુભાસુભનિરૂપિનિયં સંવરિકાદિમ્હિ. **વર** ગતિયં, કત્તરિ ઇની. સુભાસુભસ્સ ઇક્ખણં નિરૂપનં યસ્સાત્થીતિ, ઇ, સકત્થે કો. ઇમે દ્વે સદ્દા તુલ્યત્થા.

યા સયં ખત્તિયજાતિ યસ્સ કસ્સચિ ભરિયા, સા ખત્તિયાની, ખત્તિયા ચ. ખત્તિયસ્સાપચ્ચં **ખત્તિયાની**, આનો, ઈ. ણમ્હિ **ખત્તિયા**.

૨૩૭. પજ્જં અગ્ગિસક્ખિપુબ્બકતપાણિગહિતાયં ભરિયાયં, અઞ્ઞત્ર તૂપચારા. દારયન્તે યેનાતિ **દારો, દર** વિદારણે, અકત્તરિ ચ કારકે સઞ્આયં ણો. જાયતિ પુત્તો યાયાતિ **જાયા, જન** જનને, યો, **જનિસ્સ જા** ચ, આ, જયતીતિ વા **જાયા, જિ** જયે, યો, જિસ્સ **જા**, આ, **જાયા. કલ** સઙ્ખ્યાને, અત્તો. ઘરં નેતીતિ **ઘરણી, ણ**ત્તં. ભરિતબ્બતો **ભરિયા, ભર** ભરણે, યો. પિયાયિતબ્બતો **પિયા,પી** તપ્પનકન્તીસુ, યો. પજં પુત્તં પાલેતીતિ **પજાપતિ, પા** પાલને,તિ, **આ**ત્તં, રસ્સત્તઞ્ચ . દ્વિન્નં પૂરણી **દુતિયા**. પઠમો ભત્તા, ભરિયા દુતિયા. સામિકસ્સ પાદે પરિચરતીતિ **પાદપરિચારિકા**, ણ્વુ. પતિની, પાણિગહિતા, સહધમ્મિનીતિપિ તસ્સાયેવ નામાનિ.

૨૩૮. તિકં સખિયં. તેસુ તેસુ કિચ્ચેસુ સહ ખાયતિ પકાસતીતિ **સખી, સહ**પુબ્બો **ખા** પકાસનકથનેસુ, ઈ. **અલ** ભૂસને **આ**પુબ્બો, ઇ. વયસા તુલ્યા **વયસા**, તુલ્યે સઞ્આયં સો [પાણિનિ ૪.૪.૯૧ સુત્તે યપચ્ચયો દિસ્સતિ].

જરોવુચ્ચતિ ચોરસ્સામિકો, તસ્સાયં **જારી**, ણો, ઈ. સામિકં અતિક્કમ્મ અઞ્ઞત્ર ચરતીતિ, ઇની.

૨૩૯. **પુમે તૂ**તિ લિઙ્ગન્તો **તુ**સદ્દો ન પુબ્બં ભજતે. **અર** ગમને, તુ, **અર**સ્સુત્તં. રતિયા જાયતીતિ **રજો**, તિલોપો. **પુપ્ફ** વિકસને, **પુપ્ફં**.

તિકં રજસ્સલાયં. ઉતુયોગા**ઉતુની**, ઇની. રજયોગા **રજસ્સલા**, સલો. પુપ્ફવન્તતાય **પુપ્ફવતી**. થીધમ્મિની, અવી, અત્તેયી, મલિની, ઉતુમતી, ઉદકીઇચ્ચાદીનિપિ તસ્સા નામાનિ.

તિકં ગબ્ભિનિયં. ગરુ અલહુકો ગબ્ભો કુચ્છિ એતિસ્સાતિ **ગરુગબ્ભા**. આપન્નો પત્તો ગબ્ભટ્ઠો સત્તો એતાયાતિ **આપન્નસત્તા**. ગબ્ભયોગા **ગબ્ભિની**.

તિકં યેન વેઠિતો ગબ્ભો કુચ્છિયં તિટ્ઠતિ, તત્રાસયેતિ ખ્યાતે. ગબ્ભો આસયતે તિટ્ઠત્યત્રાતિ, ણો. જરં એતીતિ **જલાબુ**. ઉ, **રસ્સ લો, યસ્સ બો**, જરાપુબ્બો **ઇ** ગતિયં. કલં જરતં લાતીતિ **કલલો, કલ** સઙ્ખ્યાને વા, અલો.

૨૪૦-૨૪૧. સત્તકં ભત્તરિ. **ધૂ** કમ્પને, સન્તાસં ધુનોતીતિ **ધવો**, અ. સં એતસ્સત્થીતિ **સામિકો**, **આમિ**પચ્ચયો, સકત્થે કો, ઇપચ્ચયો વા, નિગ્ગહીતસ્સ મો, **અસ્સ** ચ દીઘો, **સામિકો. ભર** ભરણે, ભરતીતિ **ભત્તા**, રિતુ. **કમુ** ઇચ્છાયં, તો, "પક્કમાદીહિ ન્તો ચા"તિ ન્તત્તં. **પા** રક્ખણે, અતિ, **પતિ. વર** ઇચ્છાયં, અ, **વરો. પી** તપ્પનકન્તીસુ, યો.

રતિકારણત્તા પતિનો ઉપ **ઉપપતિ**, સમાસે કતે અભિધાનતો પુબ્બનિપાતો, અપ્પધાનભૂતો વા પતિ **ઉપપતિ. જર** વયોહાનિમ્હિ, જીયન્તે અનેનાતિ **જારો, દારો** ચ.

સત્તકં પુત્તે. નરકે ન પતન્ત્યનેન જાતેનાતિ **અપચ્ચં, પત** ગતિયં, યો, **ત્યસ્સ ચો**, ન પતતિ ન વિચ્છિન્દતિ વંસો એતેનાતિ વા **અપચ્ચં**, પુત્તે, ધીતરિ ચ નિચ્ચનપુંસકોયં. **પૂ** પવને. પુનાતિ પિતરો તેનાતિ **પુત્તો**. "છદાદીહિ તત્રણ"તિ તો. પૂરેતીતિ વા **પુત્તો**. અત્તતો જાતો **અત્રજો**, "**અત્તજો**"તિપિ પાઠો. સુયતેતિ **સુતો. સુ** અભિસવે, સુણાતીતિ વા **સુતો**, તો, **સુ** સવને. તનુમ્હા જાતો **તનુજો, તનયો** ચ, યો, તનોતિ મુદન્તિ વા **તનયો**, અયો. સૂયતેતિ **સૂનુ**, કમ્મનિ નુ, **સૂ** પસવે.

પુત્તાદયો **સૂનુ**પરિયન્તા ધીતરિ વત્તમાના ઇત્થિયં વત્તન્તિ. **દુહિતા, ધીતા** ચ સદા નારિયમેવ. **દુહ** પપૂરણે, રાતુ, ઓત્તાભાવો, **ઇ**કારાગમો ચ. **ધા** ધારણે, રાતુ, આસ્સી. પુત્તાદયો ચ તે સામઞ્ઞેનેવ કુણ્ડગોલકાદીનં વાચકા. સવણ્ણાયં તુ ઊઢાયં સજાતો સયં જનિતો સુતો ઓરસો નામ. **સજાત**સદ્દેન કુણ્ડકગોલકખત્તાદિબ્યવચ્છેદો. જીવતિ ભત્તરિ જારજો સુતો **કુણ્ડા**ખ્યો. મતે ભત્તરિ જારજો **ગોલકા**ખ્યો. અરિયાસુદ્દજો સુતો ખત્તા નામ [ખત્તા અરિયાસુદ્દાનં (અમર ૨૦.૩)]. **આદિ**ના માગધાદીનં ગહણં. વુત્તઞ્હિ –

> "અમતે જારજો કુણ્ડો,
> મતે ભત્તરિ ગોલકો"તિ [અમર ૧૬.૩૬].

"માગધો સુદ્દખત્તાજો"તિ [અભિધાનુ ૫૦૩ ગાથા] ચ.

ઉરસા મનસા નિમ્મિતો, **ઉર**સદ્દા તતિયન્તા નિમ્મિતત્થે ણો, નિવિદ્ધત્તા તેન નિમ્મિતોતિ વુચ્ચતિ. ઉરસિ ભવોતિ **વા ઓરસો**.

૨૪૨. ચતુક્કંપતિપતિનીનં યુગે, "દારા પુમે બહુત્તે ચ, દં કલત્રે નપુંસકે"તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૬.૩૮] **અમરમાલા, જં**સદ્દો ત્વબ્યયો દારવચનો. તસ્મા "જમ્પતિ, દમ્પતી"તિપિ ભવિતબ્બં, ઇધ પન કચ્ચાયનમતેનોદાહટા. જાયા ચ પતિ ચ **જાયાપતિ**. ઇતરીતરયોગદ્વન્દો. જાયા ચ પતિ ચ **જાનિપતિ**, તથા **જાયમ્પતિ**આદયો, **જાયાસદ્દસ્સ** પતિમ્હિ પરે જાનિ, તુદઞ્ચ, જાયઞ્ચ **યદાદિ**ના.

તિકં નપુંસકે. વિગતો રાગસ્સવો યસ્મા **વસ્સવરો. સુ** સવને, અરો. **પણ** બ્યવહારે, ડો, **પડિ** લિઙ્ગવેકલ્યે વા, ભૂવાદિ. ન ઇત્થી ન પુમા **નપુંસકં**, નિરુત્તિનયેન **ઇત્થિપુમાનં પુંસક**ભાવો, **નસ્સ** ચ પકતિ. તતિયાપકતિ, સણ્ડો, કલીબન્તિપિ તસ્સ નામાનિ. તતિયા પકતિ તતિયપ્પકારો, સમજાતિકે ઇત્થિપુરિસે અપેક્ખિત્વા તતિયત્તં પકારસ્સ. પઠમા હિ પકતિ ઇત્થી, દુતિયા પકતિ પુરિસો, ઇતરપકતિ તતિયા પકતિ.

૨૪૩. છક્કં ञातिमत्ते, બન્ધુયેવ **બન્ધવો**, અ, ઉસ્સાવો. બન્ધતીતિ **બન્ધુ**, ઉ. સસ્સ અત્તનો જનો **સજનો**. સમાનં ગોત્તં કુલં અસ્સાતિ **સગોત્તો**, **સમાનસ્સ સ**ભાવો. **ञा** અવબોધને, કમ્મેતિ, ञातियेव **ञातको**, **અત્તં**, સકત્થે કો ચ. **સુ**સદ્દોપ્યત્ર [સ્વ (અમર ૧૬.૩૬)].

દ્વયં સત્તપુરિસાવધિકેસુ નિકટञातीसु. લોહિતેન સમ્બન્ધો **સાલોહિતો**, **સમ્બન્ધસ્સ સા**દેસો, પુબ્બનિપાતો ચ, સમાનં પિણ્ડદાનં યસ્સ **સપિણ્ડો**, સનાભયોપ્યત્ર [નાભિ સત્તપુરિસાવધિકકુલે (ચિન્તામણિટીકા ૧૬.૩૩)]. તિકં પિતરિ. **તા** પાલને, તો કત્તરિ. જનયતીતિ **જનકો**, ણ્વુ. **પા** રક્ખણે, રિતુ, અસ્સિત્તં.

૨૪૪. છક્કં માતરિ. **અમ** પૂજાયં, કમ્મનિ મો, બો ચ, **અમ્મા**, **અમ્બા**. જનયતીતિ **જનની**, યુ, નદાદિ. **માન** પૂજાયં, પુત્તં માનેતીતિ **માતા**, રાતુ, પાતીતિ વા **માતા**, **પાતિસ્સ મો**. જનેતીતિ **જનેત્તિ**,તિ. જનેતીતિ **જનિકા**, ણ્વુ, **ઇત્તં**.

અપ્પધાનભૂતા માતા **ઉપમાતા**, કુમારે ધારેતીતિ **ધાતિ**. **ધા** ધારણે,તિ. **જાયાય** ભરિયાય **ભાતિકો** કનિટ્ઠો ચ જેટ્ઠો ચ સાલો નામ, સસ્સ અત્તનો એસા સા, ભરિયા, તસ્સા ભાતા **સાલો**, જાયાય ભાતરિ અલો. **સર** ગતિચિન્તાહિંસાસુ વા, ણો, **લત્તં**, **સાલ** વિતક્કે વા, ચુરાદિ.

૨૪૫. **સામિનો** ભત્તુ ભગિની નનન્દા નામ, ન નન્દતીતિ **નનન્દા**, **અત્તાભાવો નસ્સ** વિભાસાધિકારા. **નન્દ** સમિદ્ધિયં, ભૂવાદિ.

દ્વયં અય્યિકાયં. માતુયા માતા **માતામહી**. પિતૂનં પિતરિ ચ માતરિ ચ આમહં **યદાદિ**ના, નદાદિ. **અરહ** પૂજાયં, ણ્વુ, **રહસ્સ યો**, **અય** ગતિમ્હિ વા, ણ્વુ, **અય્યિકા**.

માતુયા ભાતા માતુલો નામ, માતુયા ભાતા **માતુલો**, માતુ ભાતરિ **ઉલ**પચ્ચયો. **અસ્સ** માતુલસ્સ **પજાપતિ** જાયા માતુલાની નામ, માતુલસ્સ ભરિયા **માતુલાની**, માતુલભરિયાયં આનો, નદાદિ, અથ વા માતુલસ્સ એસા **માતુલાની**, ઈ, **અસ્સ આનો**.

૨૪૬. **જાયાપતીનં** દ્વિન્નં **જનની** માતા સસ્સુ વુત્તા, **સસ** ગતિહિંસાપાનેસુ. **તપ્પિતા** તેસં જાયાપતીનં પિતા પન સસુરો નામ, **સસ**ધાતુમ્હા ઉરો. ભગિનિયા પુત્તો પન ભાગિનેય્યો નામ, ભગિનિયા અપચ્ચં **ભાગિનેય્યો**, ણેય્યો.

૨૪૭. દ્વયં સુતસ્સ, સુતાય ચ પુત્તેસુ. **નહ** બન્ધને, રિતુ, **ની** નયે વા. પુત્તસ્સ પુત્તો **પપુત્તો**, **ત્ત**લોપો, ઉસ્સત્તઞ્ચ. સામિભાતા દેવરો નામ, અથ વા સામિભાતા કનિટ્ઠો સામિનો ભાતા દેવરો નામ. જેટ્ઠો તુ સસુરો એવોચ્ચતે. **દિવુ** કીળાયં, અરો.

દ્વયં ધીતુપતિમ્હિ. **જન** જનને, રિતુ, અસ્સાત્તં, નસ્સ **મા**દેસો ચ. દ્વયં પિતુપિતરિ. પિતુનો પિતા **પિતામહો**.

૨૪૮. **હુસા**ન્તાનિ પદેન પદેન નામાનિ. માતુયા ભગિની **માતુચ્છા**, ચ્છો. પિતુનો ભગિની **પિતુચ્છા**, પિતુભગિની પિતુચ્છા ભવેત્યત્થો.

પિતામહસદ્દો ન કેવલં જનકપિતરમેવ વદતિ, અથ ખો જનકપિતુપિતાદયોપીતિ એત્થાપિ ‘‘પપિતામહો’’ ઇચ્ચુદાહટો. પિતુનો અય્યકો **પય્યકો**, **તુ**લોપો. **સુ** સવને, ણ્હા. **ણિસમ્હિ સુણિસા. સમ્હિ હુસા**, હત્તં. સબ્બત્ર ‘‘ઇત્થિયમતો આપચ્ચયો’’તિ આ.

૨૪૯. ચતુક્કં એકોદરે ભાતરિ. સમાનોદરે ઠિતો **સોદરિયો**, **સમાનસ્સ સો**. સમાનો ગબ્ભો સગબ્ભો, તત્ર ભવો **સગબ્ભો**, ણો. સમાનોદરે જાતો **સોદરો**. સમાનોદરે જાતો **સહજો**. **સહ**સદ્દો તુલ્યવચનો.

માતાપિતૂ તે દ્વે જના પિતરો વુચ્ચન્તે. ઉભિન્નમ્પિ જનકબ્યપ્પદેસનિયતત્તા અભેદવચનિચ્છાયં પિતુત્તમત્થેવ. નન્વભેદા જાતિ, તસ્સા ચોભયત્ર સત્તાદેકત્તં, ન ચ જાતિયા લિઙ્ગસઙ્ખ્યા ભવન્તિ, અદબ્બત્તા બહુવચનં ન સિયાતિ? નેસ દોસો, ન હિ જાતિપદત્થિકસ્સ ન દબ્બં, દબ્બપદત્થિકસ્સ વા ન જાતીતિ. કિન્તુભયેસંપ્યુભયપદત્થો ઇહાત્થવિસેસો. જાતિપદત્થિકસ્સ જાતિ પધાનભૂતા દબ્બં ગુણભૂતં, દબ્બપદત્થિકસ્સ તુ વિપરિયયો, તત્ર જાતિવચનિચ્છાયં દબ્બે વિય લિઙ્ગસઙ્ખ્યા વત્તબ્બા, તસ્સ ચ બહુત્તા બહુવચનં. પુબ્બે વિયાભેદવચનિચ્છાયં પુત્તો ચ ધીતા ચ પુત્તા વુચ્ચન્તે, જઞ્ઞત્તઞ્હિ પુત્તબ્યપદેસનિયતં ધીતરિપ્યત્થિ, વિપરિયયે તુ ન ભવત્યનભિધાનતો. ભેદવચનિચ્છાયં પુત્તધીતરોતિ ભવતિ.

૨૫૦. સસ્સુ ચ સસુરો ચ સસુરાતિ વુચ્ચન્તે. તદપચ્ચોહનસમ્બન્ધિનિબન્ધના હિ બ્યપ્પદેસો સસ્સુયમ્પિ ઠિતો. ભેદવચનિચ્છાયં તુ પુબ્બે વિય પચ્ચત્થં સદ્દનિવેસો. ભાતા ચ ભગિની ચ ભાતરો વુચ્ચન્તે. એકગબ્ભોસિતત્તં ભાતુબ્યપ્પદેસનિયતં ભગિનિયંપ્યત્થિ. તતો એકગબ્ભોસિતત્તસ્સાભેદવચનિચ્છાયં ઉભો ભાતરો વુચ્ચન્તે. એત્થ ચ સબ્બત્રાપિ વિરૂપેકસેસો દટ્ઠબ્બો. દુવિધો હિ એકસેસો સરૂપાસરૂપવસેન. તત્ર સરૂપેકસેસે બહુવચનમેવ, ઇતરત્ર પન દ્વિવચનં, યથા પુરિસો ચ પુરિસો ચ પુરિસા, નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ નામરૂપઞ્ચ નામરૂપં, માતા ચ પિતા ચ પિતરોતિ.

બાલ્યયોબ્બનવુદ્ધત્તાનિ તીણિ વયાનિ. તત્ર તિકં બાલ્યે. દ્વયં યોબ્બને. બાલસ્સ ભાવો **બાલત્તં**, ત્તં. **તા**પચ્ચયે **બાલતા**. ણ્યમ્હિ **બાલ્યં**, અથ વા **બલ** પાણને, બલન્તિ અસ્સસિતપસ્સસિતમત્તેન પણન્તીતિ **બાલા**, બલ્યન્તે સંવરીયન્તેતિ વા **બાલા**, **બલ** સંવરણે. તેસં ભાવો **બાલત્તાદિ**. યુવસ્સ ભાવો **યોબ્બઞ્ઞં**, **યોબ્બન**ઞ્ચ, ભાવે ણ્યો, ણો ચ, અથ વા **યુ** મિસ્સને, યુ, **ઉસ્સ ઉવા**દેસો, વુદ્ધિ. તેસં ભાવો **યોબ્બઞ્ઞાદિ**.

૨૫૧. યે જરાકતા સુક્કા કેસાદયો, તે **પલિતં** નામ સિયું, તેસં વા યં સુક્કત્તં, તં પલિતં નામ. **પચ** પાકે, ઇતો, **ચસ્સ લ**ત્તઞ્ચ.

દ્વયં વલિપલિતાદિમતિ કાયપરિપાકે. જીયન્તિ વુદ્ધા ભવન્તિ અસ્સં **જરા**, **જર** વયોહાનિમ્હિ, જરા એવ **જરતા**, સકત્થે **તા**પચ્ચયો. **વિસ્સસા**તિપિ જરાય નામં. વિસેસેન સંસતે અધો પાતયતીતિ **વિસ્સસા**. **સંસતિ**’રયં પમાદત્થો, અવસંસનત્થો ચ, ઇહ અવસંસનત્થો, નિગ્ગહીતલોપો, દ્વિત્તઞ્ચ.

બાલ્યયોબ્બનવુદ્ધત્તાનિ પુબ્બે વુત્તાનિ. ઇદાનિ તબ્બતિનામાન્યાહ. તત્ર અદ્ધં છાપસામઞ્ઞે. **પુથ**, **પથ** વિત્થારે, ઉકો, **પુથુકો**, **પલ** ગમને, ણ્વુ, અસ્સિત્તં, દ્વિત્તઞ્ચ, **પિલ્લકો**. **છુપ** સમ્ફસ્સે, ઉસ્સાત્તં, **છાપો**. **કુમાર** કીળાયં, **કુમારો**. **બલ** પાણને, ણો, **બાલો**, **પૂ** પવને, તો, સકત્થે કો, **પોતકો**, ઇત્થિયં **પોતકી**. પોતો, સાવો, સાવકો, અબ્ભકો, ડિમ્ભો, સુસુકો, સુસુઇચ્ચાદીનિપિ છાપસામઞ્ઞત્થાનિ.

૨૫૨. બાલસામઞ્ઞવાચકાનિ દસ્સેત્વા વિસેસબાલનામાનિ દસ્સેતુમાહ "**અથુ**"ચ્ચાદિ. ઉત્તાનો, ઉત્તાનં વા સયતીતિ **ઉત્તાનસયો**. કપચ્ચયે **ઉત્તાનસેય્યકો**. થનં પિવતીતિ **થનપો, ડિમ્ભ**સદ્દોપ્યત્ર.

૨૫૩. સત્તકં તરુણે.

આસોળસા ભવે બાલો,
તરુણો તુ તતો ભવે;
વુદ્ધો તુ સત્તત્યાયુમ્હા,
તીણિ વયાનિ લક્ખયે.

તર તરણે, ઉણો. વયસિ યોબ્બને તિટ્ઠતીતિ **વયટ્ઠો**, તો, "વયો બાલ્યાદિ પક્ખી ચ, યોબ્બનઞ્ચ વયો ક્વચી"તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૬.૪૨] **રુદ્દો, દહ** ભસ્મીકરણે, અરો, **યુ** મિસ્સને, અ, **ઉવાદેસો, સિસ્સાકારો. સસ** પ્લુતગતિમ્હિ, ઉ, અસ્સુત્તં, સુસુ, **તરુણસ્સ** વા પાટિપદિકસ્સ **સુસ્વાદેસો**. મનુનો અપચ્ચં માનવો, વણ્ણવિકારો, **નસ્સ ણત્તં, માણવો**. કુચ્છાયં **ક**પચ્ચયો, **માણવકો**તિ સિદ્ધં. વુત્તઞ્ચ –

"અપચ્ચે કુચ્છિતે મૂળ્હે, મનુતોસ્સઞ્ઞિકો મતો"તિ [મહાભાસ્સ ૪.૧.૧૬૧] **દર** વિદારણે, ણ્વુ.

દ્વયં સુખવડ્ઢિતે કુમારે, સુખો કુમારો **સુકુમારો, ખ**લોપો, સુખેન એધતિ વદ્ધતીતિ **સુખેધિતો**. "સુખોચિતો"તિપિ પાઠો, સુખં ઉચિતં સમ્પિણ્ડિતં એત્થાતિ **સુખોચિતો, ઉચ** સમવાયે.

૨૫૪-૨૫૫. દ્વિપાદેન વુડ્ઢસ્સ નામાનિ. આયુમહત્તં લાતીતિ **મહલ્લકો**, ણ્વુ, દ્વિત્તં. **વડ્ઢ** વડ્ઢને, કત્તરિ તો, **તસ્સ ઢો, ડ્ઢસ્સ ડો**, અસ્સુત્તં, **ધા** ગતિનિવત્તિયં, ઇરો, **ધસ્સ થત્તં, ઇસ્સ એત્તં. જર** વયોહાનિમ્હિ, કત્તરિ તો, **તસ્સ ઇન્નાદેસો**, ધાત્વન્તલોપો, **ણત્તઞ્ચ, જિણ્ણો**, સકત્થે **કમ્હિ જિણ્ણકો**. પકતં વયો યોબ્બનમસ્સાતિ **પવયો**તિપિ વુડ્ઢસ્સ નામં.

વલિનન્તાનિ પાદેન નામાનિ. તત્ર તિકં જેટ્ઠભાતરિ. અગ્ગે પુરે કાલે, પુબ્બે ચ કાલે જાયતીતિ **અગ્ગજો, પુબ્બજો** ચ. અયઞ્ચ વુડ્ઢો અયઞ્ચ વુડ્ઢો, અયમિમેસં વિસેસેન વુડ્ઢોતિ **જેટ્ઠો, વુડ્ઢ**સદ્દા **ઇટ્ઠ**પચ્ચયો, "વુડ્ઢસ્સ જો ઇયિટ્ઠેસૂ"તિ **વુડ્ઢસ્સ જો. અ**લોપે પરસ્સાસવણ્ણત્તં.

તિકં પચ્છાજાતે ભાતરિ. અયઞ્ચ યુવા અયઞ્ચ યુવા, અયમિમેસં વિસેસેન યુવાતિ **કનિટ્ઠો, કનિયો** [કણિટ્ઠો કણિયો (ક॰)] ચ. **ઇયિટ્ઠેસુ યુવ**સદ્દસ્સ **કનાદેસો** [કણાદેસો (ક॰)]. અનુ પચ્છાકાલે જાતો **અનુજો**. જઘઞ્ઞે પચ્છાકાલે જાતો **જઘઞ્ઞજો**. અપરસ્મિં પચ્છાકાલે જાતો **અપરજો**તિ દ્વેપ્યત્ર.

વલિ સિથિલં તચો ચમ્મં યસ્સ **વલિત્તચો**, દ્વિત્તં. વલિ ચમ્મમેતસ્સત્થીતિ **વલિનો**, ઇનો. **ઉત્તાનસયા**દયો **વલિનન્તા** વાચ્ચલિઙ્ગત્તા તીસુ લિઙ્ગેસુ વત્તન્તિ, યથા – ઉત્તાનસયો બાલો, ઉત્તાનસયા કુમારી, ઉત્તાનસયં નપુંસકં.

૨૫૬. પઞ્ચકં મત્થકે. **સિ** સયે, સો, દીઘો ચ, અઙ્ગેસુ ઉત્તમઙ્ગત્તા **ઉત્તમઙ્ગં**, ઉત્તમો ચ તં અઙ્ગઞ્ચાતિપિ **ઉત્તમઙ્ગં. સીસ**ઞ્ચ ઉત્તમઙ્ગઞ્ચ **સીસોત્તમઙ્ગાનિ. સિ** સેવાયં, રો, સેવન્તિ એતેનાતિ **સિરો. મુદ** તોસે, ધો. **સિસ્સાકારો. મસ**

આમસને, ત્થો, સકત્થે કો ચ, **મસિ** પરિમાણે વા.

પજ્જદ્ધં કેસે. કે મત્થકે સેતિ તિટ્ઠતીતિ **કેસો**. સત્તમિયાલોપો, **કતિ** છેદને, અલો, અસ્સુત્તં. **વલ** સંવરણે, કમ્મનિ **ણ**પચ્ચયો, **વાલો**. ઉત્તમઙ્ગે સીસે રુહતીતિ **ઉત્તમઙ્ગરુહો**. મુદ્ધનિ જાયતીતિ **મુદ્ધજો**. વાલો ચ ઉત્તમઙ્ગરુહો ચ મુદ્ધજો ચેતિ ઇતરીતરયોગદ્વન્દો. ચિકુરો, કચોતિપ્યત્ર. **ચિ** ચયને, **કુર** સદ્દે, અનેકત્થત્તા છેદને. વટ્ટમાનો ચિકરીયતેતિ **ચિકુરો**, **કચ** બન્ધને, અ.

૨૫૭. કુસુમગબ્ભા **કેસા** કેસચૂળા મુત્તિકાદિના બહિ **સંયતા** સન્થતા ધમ્મિલો નામ. એકતો કત્વા ધરીયતિ બન્ધીયતીતિ **ધમ્મિલો**, કમ્મનિ ઇલો. ધમ્મેન નાનાદેસિયમનુસ્સાનં સમાચારેન ઇલતીતિ વા **ધમ્મિલો**, **ઇલ** ગમને.

દ્વયં કુમારાનં સિખાપઞ્ચકે, ચૂળત્તયેતિ કેચિ. કાકાનં પક્ખસણ્ઠાનત્તા **કાકપક્ખો**. સિખા એવ **સિખણ્ડકો**, સકત્થે કો. **સિખાસિખણ્ડ**સદ્દાનમભેદત્તાયેવ હિ “સિખણ્ડી, સિખી ચા”તિ મોરો વુત્તો.

પાસો, **હત્થો** ચ ઇમે દ્વે **કેસચયે** કેસપરિયાયતો પરે હુત્વા કેસાનં કલાપે વત્તન્તિ, ન કેવલા, યથા – કેસપાસો કેસહત્થો ઇચ્ચાદિ. **પા** રક્ખણે, પાતિ રક્ખતિ અવયવેતિ **પાસો**, સો, **પસ** બન્ધનેતિ કેચિ, ણો. **હન** ગતિયં, અવયવા નિહનન્તિ એત્થાતિ **હત્થો**, થો, પક્ખોપ્યત્ર.

તાપસાનં વતીનં **તહિં** કેસચયે **જટાસદ્દો** વુચ્ચતિ, **જટ** જટને, **જટ** સઙ્ઘાતે વા, “ઇત્થિયમતિયવો વા”તિ અ.

૨૫૮. પોસિતભત્તાદીહિ યા બન્ઝતે, તત્ર **વેણી**, **પવેણી** ચ. **વી** પજને, પજનં ગબ્ભવિમોક્ખો, **વી** તન્તસન્તાને વા, ણી. પક્ખે પવેણી.

દ્વયં સીસમજ્ઝટ્ઠચૂળાયં. **ચૂળ** સઞ્ચોદને, **ચૂળ** હાવકરણે વા, અ. **સિખા** વુત્તા. કેસપાસીપ્યત્ર, નદાદિ.

નારીનં કેસમજ્ઝમ્હિ **પદ્ધતિ** ઉજુગતમગ્ગો સીમન્તોતિ **મતો** કથિતો. સીમસ્સ અન્તો **સીમન્તો**, **સી** સયે વા, અન્તો, મજ્ઝે **મ**કારવણ્ણાગમો.

૨૫૯. તિકં લોમે. **લૂ** છેદને, વટ્ટમાનં લૂયતેતિ **લોમં**, મો. તનુમ્હિ રુહતીતિ **તનુરુહં**, અ. **રુહ** જનને, **રુહ** પાતુભાવે વા, મો, **હ**લોપો, **ઓ**ત્તઞ્ચ, **લૂ** છેદને વા, મો, લસ્સ રત્તં, **રોમં**. અક્ખિમ્હિ જાતં લોમં પમ્હં, પખુમઞ્ચોચ્ચતે. પમિનોતિ તેનાતિ **પમ્હં**, **પ**પુબ્બો **મા** પરિમાણે, હપચ્ચયો. અક્ખિનો પક્ખદ્વયે જાતં **પખુમં**, ઉમો, **ક**લોપો ચ.

પુમમુખે પુરિસાનં મુખે વુત્તં [પવુદ્ધં (ક॰)] લોમં મસ્સુ નામ, **મસ** આમસને, સુ, **મસ્સુ**.

તિકં **ભમુમ્હિ**. **ભમ** અનવટ્ઠાને, **ઊ**, **મ**લોપો, **ભૂ**. ઉમ્હિ **ભમુ**, **ક**પચ્ચયે **ભમુકો**. **ભમુક**સહચરણતો **ભમુ** પુલ્લિઙ્ગો.

૨૬૦. તિકં નેત્તોદકે. **ખિપ** પેરણે, પો, ઇસ્સત્તં. નેત્તે જાતં જલં **નેત્તજલં**. **અસ** અધોપતને, સુ, **અસ્સુ**. નેત્તજલઞ્ચ અસ્સુ ચાતિ દ્વન્દો. **અસ્સુ** નપુંસકે.

દ્વયં અક્ખિપુત્તલિકાયં. નેત્તે દિસ્સમાના તારા **નેત્તતારા. કઞ્ઞાસદ્દતો** તદ્ધિતો **અપચ્ચયો, કઞ્ઞાસદ્દસ્સ કનીના**દેસો, ઇત્થિકતાકારપરે કે પુબ્બો **અ**કારો **ઇ**કારમાપજ્જતે [કાતન્ત ૨.૨.૬૫], **કનીનિકા.** તારકાપ્યત્ર.

છક્કં મુખવિવરે, કવયો પન તદુપલક્ખિતેપિ સમુદાયે યુજ્જન્તે. **વદ** વિયત્તિયં વાચાયં, કરણે યુ. **મુ** બન્ધને, ખો, **ઓ**ત્તાભાવો નિપાતના, **મુખં. સબ્બધરકતે** પન ખઞ્અતેતિ ધાતુના મુખન્તિ નિપાતિતં, **ખનુ** અવદારણે. **તુડિ** તોડને, અ. **તનુ** વિત્થારે વા, ડો, અસ્સુત્તં. વદતિ તેનાતિ **વત્તં**, તો, વુચ્ચતે અનેનાતિ વા **વત્તં. વદ** વિયત્તિયં વાચાયં, તો. **લપ** વચને, કરણે યુ. આનન્તિ અસન્તિ અનેનાતિ **આનનં, અન** પાણને, યુ. અસ્સંપ્યત્ર. **અસ** ભક્ખને. કરણે સો.

૨૬૧. અટ્ઠં દન્તે. દ્વીસુ ઠાનેસુ દ્વિક્ખત્તું વા જાયતેતિ **દ્વિજો**. લપને મુખે જાયતીતિ **લપનજો. દા** અવખણ્ડને, દાયતિ ભક્ખમનેનાતિ **દન્તો**, અન્તો, **દસ** અદને વા, દસન્તિ ભોજ્જમનેનાતિ **દન્તો**, અન્તો, ધાત્વન્તલોપો. **દમુ** દમને વા, તો. **દંસ** દંસને, દંસતે વિલિખ્યતે ભક્ખમનેનાતિ **દંસનો**, યુ. **રદ** વિલેખને, યુ, **રદનો. અમ્હિ રદો.**

દન્તભેદસ્મિં દન્તવિસેસે **દાઠા**સદ્દો. ઇત્થિલિઙ્ગોયં. **દંસ**ધાતુતો ઠો, **દંસિસ્સ** ચ **દા, દાઠા**, મુદ્ધજદુતિયોયં. **અક્ખિકોટીસુ** વામદક્ખિણનેત્તાનં અન્તેસુ **અપાઙ્ગો** વત્તતિ, સરીરઙ્ગસઙ્ખાતસ્સ કણ્ણસ્સ અપ સમીપં **અપાઙ્ગો.**

૨૬૨. ચતુક્કં ઓટ્ઠે. દન્તે આવરતિ છાદયતીતિ **દન્તાવરણં. ઉસ** દાહે, તો, ‘‘સાદિસન્તપુચ્છભઞ્જહંસાદીહિ ટ્ઠો’’તિ સહાદિબ્યઞ્જનેન **ટ્ઠો, ઓ**ત્તદ્વિત્તાનિ, **ઓટ્ઠો**. ગદ્રભેપ્યયં. અથ વા **ઉસ** દાહે, ટ્ઠો, ઓત્તદ્વિત્તાદિ, ઉભયત્રાપિ મુદ્ધજદુતિયો, ઈસં કિઞ્ચિ કાલં ધારેતિ ભક્ખમેત્થાતિ **અધરો**, ઈસત્થો હ્યત્ર **અ**કારો.

> ‘‘અ પુમે માધવે ञेय्यो,
> પટિસેધે તદબ્યયં;
> ઈસત્થે ચ વિરુદ્ધત્થે,
> સદિસત્થે પયોગતો’’તિ. –

હિ **એકક્ખરકોસે** વુત્તં. દસને દન્તે છાદયતીતિ **દસનચ્છદો**. એત્થ કેચિ **અધર**સદ્દેન હેટ્ઠિમોટ્ઠમેવાહુ, તેસં વચનં ‘‘નેત્તન્તાધરપાણિપાદયુગલેહિ’’ચ્ચાદીહિ મહાકવિપયોગેહિ અસંસન્દનતો ન ગહેતબ્બં.

તિકં કપોલે. **ગડિ** વદનેકદેસે, અ, ધાતુપ્પક્રિયત્થઞ્હિ ધાતુપાઠવચનં, સબ્બત્રાપ્યેવં. કેન જલેન પૂરિયતેતિ **કપોલો**, અલો, **કપ** અચ્છાદને વા, ઓલો, **કપોલો**, નદાદિ. **ગણ્ડી**. અધરા અધોભાગો **ચુબુકં** નામ, ચિબુકંપ્યત્ર. **ચિબુ** ઓલમ્બકે, ણ્વુ, અસ્સુત્તં.

૨૬૩. દ્વયં ગીવાય પુરોભાગે. **ગલ** અદને, કરણે અ, **ગિલ** ગિલને વા, ગિલતિ અનેનાતિ **ગલો**, ઇસ્સત્તં. **કણ** સદ્દત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ, ઠો, **કણ્ઠો**, મુદ્ધજદુતિયોયં.

તિકં એકત્થં. **ગા** સદ્દે, ઈવો. કં સીસં ધરતીતિ **કન્ધરા**. સિરં ધરતીતિ **સિરોધરા**, સિરો ધિય્યતે અસ્સન્તિ વા **સિરોધરા, ધા** ગતિનિવત્તિયં, અરો.

સુવણ્ણમયો આલિઙ્ગો મુરજભેદો, તેન **સન્નિભા** સદિસા યા ગીવા, સા કમ્બુગીવા મતા, મહાપુરિસલક્ખણમેતં. અથ વા યા ગીવા તીહિ લેખાહિ **અઙ્કિતા** લક્ખિતા, સા કમ્બુગીવા મતા, મહાપુરિસલક્ખણમેતઞ્ચ. કમ્બુ વુચ્ચતિ સુવણ્ણં, કમ્બુમયેન આલિઙ્ગેન સન્નિભા ગીવા **કમ્બુગીવા, કમ્બ** સંવરણે, ઉ, કમ્બુ.

૨૬૪. તિકં ખન્ધે. **અન** ગતિયં, સો. ભુજાનં સિરો મત્થકં **ભુજસિરો**. કં મત્થકં દધાતીતિ કન્ધો, સો એવ **ખન્ધો કકારસ્સ ખકારકરણવસેન**, ખમતિ ભારન્તિ વા **ખન્ધો, ખમુ** સહને, તો, **તસ્સ ધો, મસ્સ નો**, નિગ્ગહીતં વા . **તસ્સન્ધિ** તસ્સ ખન્ધસ્સ મજ્ઝં જત્તુ નામ, યં ખન્ધાનં મજ્ઝે તિટ્ઠતિ. **જન** જનને, **જર** વયોહાનિમ્હિ વા, તુ, **જત્તુ, તં** નપુંસકં.

દ્વયં બાહુમૂલે. બાહૂનં ભુજાનં મૂલં **બાહુમૂલં. કચ** બન્ધને, છો. **અસ્સ** કચ્છસ્સ અધોભાગટ્ઠાનં **પસ્સં** વુચ્ચતિ, **દિસ** પેક્ખને, **અ**પચ્ચયો, **દિસસ્સ પસ્સા**દેસો.

૨૬૫. તિકં બાહુમ્હિ. વહતિ અનેનાતિ વાહુ, વાહુ એવ **બાહુ**, ક [ણ્વાદિ ૬]. ભુઞ્જતે અનેનાતિ **ભુજો. ભુજ** પાલનજ્ઝોહારેસુ. બાહુ ચ ભુજો ચેતિ દ્વન્દો, એતે દ્વે દ્વીસુ, ઇત્થિયં **ભુજા**. વહતિ યાયાતિ **બાહા**. અપરોસદ્દોપ્યત્ર [અ પારોસદ્દોપ્યત્ર (ક॰), અ પવેટ્ઠસદ્દોપ્યત્ર (?)].

તિકં હત્થે. **હસ** હસને, થો. **હર** હરણે વા. નક્ખત્તેપ્યયં. **કર** કરણે, અ. **પણ** બ્યવહારથુતીસુ, ઇ. **પા** રક્ખને વા, ણિ. કરો ચ પાણિ ચ **કરપાણયો**. પઞ્ચસાખો, સયોપ્યત્ર.

પકોટ્ઠન્તો હત્થગણ્ઠિ મણિબન્ધો નામ. પકોટ્ઠો નામ આમણિબન્ધં કપ્પરસ્સ અધોભાગો. મણિવિકતિં બન્ધતિ એત્થાતિ **મણિબન્ધો. કુસ** અક્કોસે, ઠો, **પકોટ્ઠો**.

દ્વયં ભુજમજ્ઝગણ્ઠિમ્હિ. **કપુ** હિંસાયં, અરો. **કુપ્પરો**તિપિ પાઠો, તદા અસ્સુત્તં. **કપુ** હિંસાયં, ઓણિ, કપોણિ, ઇત્થિયં. કફોણીપ્યત્ર, તત્થ **પસ્સ ફ**ત્તં.

૨૬૬. **પાણિસ્સ** પાણિતલસ્સ સમ્બન્ધીનં મણિબન્ધકનિટ્ઠાનં દ્વિન્નં **અન્તરં** બહિટ્ઠાનં **કરભો** વુચ્ચતિ, યેન કુમારકા સત્થં કત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં પહરન્તિ, **કર** હિંસાયં, અભો, **કર** કરણે વા.

દ્વયં અઙ્ગુલિમત્તે. કરસ્સ પાણિસ્સ સાખા **કરસાખા. અગિ** ગત્યત્થો, **અઙ્ગ** ગમનત્થો વા, ઉલિ. ઇત્થિલિઙ્ગોયં [(નદાદિ) (ક॰)], **અઙ્ગુલિ**.

તા અઙ્ગુલિયો પઞ્ચપ્પભેદા, યથા – અઙ્ગુટ્ઠો તજ્જની મજ્ઝિમા અનામિકા કનિટ્ઠા ચેતિ કમા સિયું. **અઙ્ગ** ગમનત્થો, અસ્સુત્તં, અગ્ગે પુરે તિટ્ઠતીતિ વા **અઙ્ગુટ્ઠો**, નિગ્ગહીતાગમો, અસ્સુત્તઞ્ચ. **તજ્જ** હિંસાયં, તજ્જેતિ યાય, સા **તજ્જની**, યુ, નદાદિ. મજ્ઝે તિટ્ઠતીતિ **મજ્ઝિમા**. નત્થિ નામમસ્સાતિ **અનામિકા**, સકત્થે કો. અતિસયેન ખુદ્દકાતિ **કનિટ્ઠા**. યુવપ્પાનં કન, કણ વા ઇયિટ્ઠેસુ.

૨૬૭. તજ્જન્યાદીહિ યુતે અઙ્ગુટ્ઠે **તતે** પસારિતે સતિ પદેસાદિકા ચતસ્સો સઞ્ઞા કમતો સિયું, યથા – તજ્જનીયુતે અઙ્ગુટ્ઠે તતે **પદેસો. દિસ** પેક્ખને. મજ્ઝિમયુતે અઙ્ગુટ્ઠે તતે **તાલો, તલ** પતિટ્ઠાયં. અનામિકાસહિતે અઙ્ગુટ્ઠે તતે ગોકણ્ણો, ગોકણ્ણસદિસત્તા, તપ્પમાણત્તા વા **ગોકણ્ણો**, અથ વા ગોકણ્ણો નામ એકો મિગવિસેસો,

તક્કણ્ણસદિસપ્પમાણત્તા **ગોકણ્ણો**, તાલો ચ ગોકણ્ણો ચ **તાલગોકણ્ણા**. લિઙ્ગભેદા ''તાલગોકણ્ણવિદત્થી''તિ ન વુત્તં, કનિટ્ઠાયુતે અઙ્ગુટ્ઠે તતે વિદત્થિ, વિતનોતીતિ વિતત્થિ, વિતત્થિ એવ **વિદત્થિ**, **તનુ** વિત્થારે,તિ, **તસ્સ થો**. **વિદત્થિ**. ''કમા તતો''તિપિ પાઠો.

કુઞ્ચિતો સઙ્કોચિતો પાણિ **પસતાખ્યો**, **પ**પુબ્બો **સર** ગતિયં, તો. પમાણપ્પકરણતો વિતતઞ્જલિયેવાયં કવીહિ ઇચ્છિતો. સમ્પુટઞ્જલિ પનાયં, પસારિતસહિતા [પસારિતસહિતત્તા (ક॰)] યસ્સ અઙ્ગુલિયો ભવન્તીતિ.

> કુઞ્ચિતો ચ તતઙ્ગુટ્ઠો, સપતાકોતિ સમ્મતો;
> પતાકેહિ તુ હત્થેહિ, સમ્પુટઞ્જલિ ઇચ્છિતો.
>
> દેવતાનં ગરૂનઞ્ચ, પિતૂનઞ્ચે'ચ્છિતો પુરે;
> અત્થપ્પકરણાદીહિ, ભેદો ઞેય્યો તહિં તહિં.

યથા જલઞ્જલિં દદાતિ, અઞ્જલિના પિવતિ, દેવોયં કતઞ્જલિરિતિ. પુટઞ્જલિસ્સ વા વક્ખમાનત્તા ઇધ વિતતઞ્જલિયેવ.

૨૬૮. તિકં સપ્પકોટ્ઠે વિતતકરે. **રમુ** કીળાયં, તનો, **મ**લોપો, **રતનં**, મણિબુદ્ધાદીસુ ચ. **કુક** આદાને, ઉ , દ્વિત્તં. **હસ** ધાતુમ્હા થો, તો વા, **હત્થો**, હત્થસહિતત્તા વા પકોટ્ઠો **હત્થો**.

દ્વયં સમ્પુટઞ્જલિમ્હિ. કરમયો પુટો **કરપુટો**, **અઞ્જ** બ્યત્તિગતિકન્તીસુ, અલિ, અઞ્જલિ. કરપુટો ચ અઞ્જલિ ચેતિ **કરપુટઞ્જલી**.

દ્વયં નખે. કરે જાયતિ રુહતીતિ **કરજો**. નત્થિ ખં ઇન્દ્રિયં એત્થાતિ **નખો**, સઞ્ઞાસદ્દત્તા ન અત્તં, અવિસયત્તા વા. પુનબ્ભવો, કરરુહો, નખરોતિપિ નખસ્સ નામાનિ.

દ્વયં પુટઙ્ગુલિકરેતિખ્યાતે મુટ્ઠિમ્હિ. **ખટ** ઇચ્છાયં, ણ્વુ, **ખદ** હિંસાયં વા, **દસ્સ ટો**. **મુ** બન્ધને,તિ, **તસ્સ ઠો**, દ્વિત્તં.

૨૬૯. **પસ્સદ્વયવિત્થતા** પસ્સદ્વયેપિ વિતતા પસારિતા **સહકરા** સપાણયો દ્વે બાહૂ બ્યામો નામ, બ્યામીયતે અનેનાતિ **બ્યામો**, **વિ**પુબ્બો **યામ** અઞ્છે. **ઉદ્ધં** ઉપરિ તતા વિતતા ભુજા ચ પોસો ચ તેસં સમુદિતાનં પમાણસદિસં પમાણં યસ્સ તસ્મિં **ઉદ્ધન્તતભુજપોસપ્પમાણે પોરિસ**સદ્દો વત્તતિ. **ભુજ**સદ્દેન સહકરા ભુજા ગય્હતે, એકસ્સ **પમાણ**સદ્દસ્સ લોપો, પુરિસસ્સ પમાણં **પોરિસં**. **પુરિસ**સદ્દો ચેત્થ સકરભુજપુરિસં વદતિ, તીસુ, યથા – પોરિસં જલં, પોરિસો હત્થી, પોરિસી યટ્ઠિ.

૨૭૦. દ્વયં ઉરસિ. **ઉસ** દાહે, રો, **સ**લોપો, **અર** ગતિમ્હિ વા, અસ્સુકારો. **હર** હરણે, યો, **રસ્સ દો**. કોળં [કોઠ (ક॰)] , ભુજન્તરં, વક્ખોતિપિ ઉરોનામાનિ. તિકં ઉરોજે. **તનુ** વિત્થારે, તનોતિ ઇચ્છન્તિ **થનો**, **તસ્સ થો**, **થન** દેવસદ્દે, **થન** ચોરિયે વા. **કુચ** સઙ્કોચને, **કુચો**. પયો ખીરં ધારેતીતિ **પયોધરો**. કુચો ચ પયોધરો ચાતિ દ્વન્દો.

થનગ્ગસ્મિં થનસ્સ અગ્ગે ચૂચુકં, નપુંસકે. ''ચૂચુકો સો કુચાનન''ન્તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૬.૭૭] તુ **રતનકોસો**, **ચુ** ચવને, ઉકો, દ્વિત્તં, દીઘો ચ, **ચૂચુકં**, **ચન્ચુ** ગતિયં વા, ઉકો, **ન**લોપો, અસ્સૂકારો, **ચૂચુકં**.

દ્વયં **પિટ્ઠ** કાયસ્સ પચ્છાભાગે. **પિટ** સદ્દસઙ્ઘાતેસુ, તો. ઇતરત્ર **તિ**, **પિસુ** સેચને વા.

૨૭૧. તિકં તનુમજ્ઝે. મજ્ઝે ભવો **મજ્ઝો**. **લગ** સઙ્ગે, અ. મજ્ઝે ભવં **મજ્ઝિમં**. ચતુક્કં ઉદરે. **કુસ** અક્કોસે, છિ, **સસ્સ ચો**. **ગહ** ઉપાદાને, અનિ, **ઈમ્હિ ગહણી**, ગબ્ભં ગણ્હાતિ ધારેતીતિ વા **ગહણી**, ગબ્ભાસયસઞ્ઞિતો માતુકુચ્છિપ્પદેસો, તેજોધાતુમ્હિ પન યથાભુત્તાહારસ્સ વિપાચનવસેન ગણ્હનતો અછડ્ડનતો **ગહણી**. **ઉ**પુબ્બો **દર** ગમને. ઉદરતિ ઉદ્ધં ગચ્છતિ વાયુ યત્રાતિ **ઉદરં**. **ગુ** સદ્દે, અભો, દ્વિત્તાદિ, **ગબ્ભો**. પિચણ્ડ જઠર તુન્દાપ્યત્ર.

કુચ્છિસમ્ભવે કુચ્છિટ્ઠે કોટ્ઠો, અન્તો ચાતિ ઇમે દ્વે વત્તન્તિ, **કુસ** અક્કોસે, તો, ઠો વા. **અમ** ગમનત્થો, તો.

૨૭૨. ચતુક્કં કટિયં. **હન**ધાતુમ્હા યુ, **હસ્સ** દ્વિત્તં, **હસ્સ જો**, **હનસ્સ ઘો** ચ, **જઘનં**. નિચ્છયેન તમતીતિ **નિતમ્બો**, **તમુ**ધાતુમ્હા બો. **સૂ** પસવે, ણિ. **કટ** વસ્સાવરણેસુ, કટ્યતે આવરીયતે વત્થાદીહિ **કટિ**, ઇ, એતે દ્વે નારિયં. એત્થ ચ **જઘન**સદ્દેન ઇત્થિકટિયા અગ્ગભાગો, **નિતમ્બ**સદ્દેન ઇત્થિકટિયા પચ્છાભાગો, સેસદ્વયેન કટિસામઞ્ઞં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં, વુત્તઞ્ચ “પચ્છા નિતમ્બો થીકટ્યા, જઘનં તુ પુરો ભવે”તિ [અમર ૧૬.૭૪].

૨૭૩. **લિઙ્ગ**ન્તં લિઙ્ગસામઞ્ઞે. અઙ્ગે સરીરે જાયતીતિ **અઙ્ગજાતં**, **અઙ્ગ**સદ્દો સરીરવાચકો, અઙ્ગમેતસ્સત્થીતિ કત્વા. રહસિ ઠાને જાતં અઙ્ગં **રહસ્સઙ્ગં**, સત્તમિયાલોપો, ઇસ્સત્તં, **સસ્સ** દ્વિત્તઞ્ચ. વત્થેન ગુય્હિતબ્બન્તિ **વત્થગુય્હં**. **મિહ** સેચને, કરણે યુ, મિહતિ રેતોમુત્તાનિ યેનાતિ **મેહનં**. **નિ**પુબ્બો **મિહ** સેચને, તો, **નિમિત્તં**. ઉત્તમઙ્ગત્તા **વરઙ્ગં**. **વજ** ગતિયં, અસ્સીકારો, પચ્ચયેહિ વિના જાયતીતિ વા **બીજં**, વિરહત્તજોતકો હ્યેત્થ **વિ**કારો. **ફલ** નિપ્ફત્તિયં, ફલતિ એતેન પુત્તન્તિ **ફલં**. લિઙ્ગતિ “ઇત્થી, પુરિસો”તિ વિભાગં ગચ્છતિ યેનાતિ **લિઙ્ગં**. **લિઙ્ગ** ગમને, લીનં અપાકટં અઙ્ગન્તિ વા **લિઙ્ગં**. એતેસુ **બીજફલ**સદ્દા અણ્ડેપિ વત્તન્તિ.

દ્વયં પુરિસલિઙ્ગપસિબ્બકે. **અમ** ગમને, ડો, **અણ**સદ્દત્થો વા, ડો, **અડિ** અણ્ડત્થે વા, તો. **કુસ** અક્કોસે, ણો. **અણ્ડ**સદ્દો ચેત્થ બીજેપિ, અણ્ડકોસોતિ સમુદિતમ્પિ કોસસ્સ નામં, “કુક્કુટચ્છાપકસ્સેવ અણ્ડકોસમ્હા”તિ [પારા૰ ૧૩, ૧૪] હિ વુત્તં, **અમરકોસેપિ** [અમરકોસે ૧૬.૭૬] અણ્ડકોસોતિ સમુદિતેનેવ નામં વુત્તં. એત્થ ચ અણ્ડસ્સ બીજસ્સ કોસો **અણ્ડકોસો**તિ વિગ્ગહો કાતબ્બો.

દ્વયં ઇત્થિયા અઙ્ગજાતે. **યુ** મિસ્સને, અધિકરણેનિ, **યોનિ**, ઇત્થિયં પુમે ચાયં, ઇત્થી ચ પુમા ચ **ઇત્થિપુમં**, તસ્મિં. ભજન્તિ અસ્મિન્તિ **ભગં**. મારમન્દિર મારકૂપા ચાત્ર.

૨૭૪-૨૭૫. તિકં ઇત્થિપુરિસાનં સમ્ભવે. સુચિસ્સ પટિપક્ખો **અસુચિ**, **ઇ**કારન્તો, દ્વીસુ, સમ્ભવલિઙ્ગો વા. **સં**પુબ્બા **ભૂ**ધાતુમ્હા અ. **સક** સામત્થિયં, તો, **તસ્સ કો**, અસ્સુત્તં, **સુચ** સોકે વા, કો.

દ્વયં વચ્ચમગ્ગે. પુનન્તિ અનેનાતિ **પાયુ**. **પૂ** પવને, ઉ, ઊસ્સાયો, **પય** ગમનત્થો વા, પયતિ વચ્ચમનેનાતિ **પાયુ**, કરણે ઉ, અયં **પુરિસે** પુલ્લિઙ્ગે વત્તતિ. **ગુદ** કીળાયં, અ. અપાનંપ્યત્ર.

અટ્ઠકં વચ્ચે. **ગૂથ** કરીસોસ્સગ્ગે, **ગુપ** ગોપને વા, થો. **કિર** વિકિરણે, ઈસો, **કરીસં**. **વર** વરણસમ્ભત્તીસુ, ચો, ગૂથઞ્ચ કરીસઞ્ચ વચ્ચઞ્ચેતિ દ્વન્દો, તાનિ વિકપ્પેન પુમે વત્તન્તિ, નિચ્ચં નપુંસકે, પુલ્લિઙ્ગત્તં તેસં કત્થચિદેવ, સબ્બત્ર નપુંસકત્તમેવ બહુલન્ત્યત્થો. **મલ** ચલને, અ, **મલ** ધારણે વા. **સક** સત્તિયં, **સસ્સ છો**. ઉચ્ચારીયતે

જહ્યતેતિ **ઉચ્ચારો**, **ઉ**પુબ્બો **ચર**ધાતુ ચજને, ઉક્ખિપને ચ વત્તતિ. **મિહ** સેચને, લો, વણ્ણવિપરિયયો, ળત્તઞ્ચ. અવકરીયતેતિ **ઉક્કારો**, અવસ્સુત્તં, **કિર** વિક્ખિપને. સમલંપ્યત્ર. **સમુ** ઉપસમે, અલો.

દ્વયં મુત્તે. **સુ** સવને, સવનં સન્દનં, ચુરાદિ, ણો. **મુચ** મોચને, તો, **મુત્ત** પસ્સાવે વા. **ઉચ્ચતે** કથીયતે. **ગોમુત્તે** ગવં સમ્બન્ધિનિ મુત્તે **પૂતિમુત્ત**સદ્દો વત્તતિ. અજ્જ પવત્તમ્પિ હિ તં દુગ્ગન્ધભાવેન પૂતિમુત્તન્ત્વેવ વુચ્ચતિ, યથા ''પૂતિકાયો''તિ. અસ્સાદીનં મલે **છકણ**સદ્દો, **સક** સત્તિયં, યુ, **સસ્સ છો**.

૨૭૬. નાભિયા અધોભાગો વત્થિ નામ, સો દ્વીસુ. વત્થિ મુત્તપુટં. ''મુત્તાસયપુટો વત્થિ''રિતિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૬.૭૩] **રતનમાલા**. વસતિ મુત્તમેત્થાતિ **વત્થિ**, **વસ** નિવાસે,તિ, **તસ્સ થો**, **ત્થિ**પચ્ચયેન વા સિદ્ધં. ઉચ્છઙ્ગં અઙ્કઞ્ચ ઇમે દ્વે ઉભો સદ્દા પુમે વત્તન્તિ. ઉસ્સજ્જતિ એત્થાતિ **ઉચ્છઙ્ગં**, **સજ** સઙ્ગે, **સસ્સ છો**, દ્વિત્તં. **અઙ્ક** ગમનત્થો, અ, અઙ્કો, અથ વા **અઙ્ક** લક્ખણે, અ, **અઙ્કો**, ''ઉચ્છઙ્ગચિહ્નેસ્વ'ઙ્કો''તિ **અમરકોસે** [અમર કોસે ૨૩.૪].

દ્વયં જાણૂપરિભાગે. **અર** ગમને, ઉ, અસ્સૂકારો. **સન્જ** સઙ્ગે, આસજ્જતિ વત્થમત્રાતિ **સત્થિ**, થિ. ઊરુ ચ સત્થિ ચેતિ દ્વન્દો, નપુંસકેપિ.

તિકં જાણુમ્હિ, ઊરુનો પબ્બં ગણ્ઠિ **ઊરુપબ્બં**. **જન** જનને, ણુ. દ્વિત્તે **જણ્ણુ**.

૨૭૭. દ્વયં પાદગણ્ઠિમ્હિ. **ગુપ** રક્ખણે ફો, સકત્થે કો. પાદસ્સ ગણ્ઠિ **પાદગણ્ઠિ**. ઘુટિકાપ્યત્ર. **ઘુટ** પરિવત્તને, ઘુટ્યતે અનેનેતિ **ઘુટિકા**, ણ્વુ.

દ્વયં પાદસ્સ પચ્છાભાગે ગોપ્ફકસ્સાધો ભાગે. પુમે તૂતિ **ત્વન્તં** લિઙ્ગપદં. **પસ** બાધનફુસનેસુ,તિ, **તસ્સ ણો**, **સસ્સ હો**, વણ્ણવિપરિયયો, **ણિ**પચ્ચયેન વા સિદ્ધં. **સ**કારવણ્ણાગમે વુદ્ધિયઞ્ચ **પાસણ્હિ**. એલિપ્યત્ર, **ઇલ** ગતિયં,તિ, **ત**લોપો.

દ્વયં પાદગ્ગે. પાદસ્સ અગ્ગં **પાદગ્ગં**. પકટ્ઠં પદં **પપદ**ન્તિ કમ્મધારયો. ''પપદો''તિપિ પાઠો. તિકં પાદે. **પદ** ગતિમ્હિ, ણો, પજ્જતેતિ **પાદો**. પજ્જતે ગચ્છતીતિ, અ. **ચર**મ્હા કરણે યુ, **ચરણં**, ઇદં પુમે વિકપ્પેન, નિચ્ચં નપુંસકે. અઙ્ઘિપ્યત્ર, **અહિ** ગતિયં. ઇ, **હસ્સ ઘો**.

૨૭૮. દ્વયં હત્થાદ્યવયવે. **અઙ્ગ** ગત્યત્થો, અ. **અવ**પુબ્બો **યુ** મિસ્સને, અ. પતીકો, અપઘનોપ્યત્ર. **પતિ**પુબ્બા ઇમ્હા કો. **અપ**પુબ્બા **હનિ**મ્હા અ, **ઘનાદેસો** ચ.

દ્વયં પસ્સટ્ઠિમ્હિ. **પા** રક્ખણે, સુ, **ળિ**કારવણ્ણાગમો, સકત્થે કો, **પસ્સ ફો**. અળાગમે **ફાસુકા**. ''પાસુળિકા, પાસુકા''તિપિ પાઠો. **ફુસ** સમ્ફસ્સેતિપિ ધાતુ, તદા **ઉ**પચ્ચયાદિ.

દ્વયં અટ્ઠિમત્તે. **અસુ** ખેપને, ઇ, **સસ્સ ટ્ઠો**, **અટ્ઠિ**, ઇદં **પણ્ડકે** નપુંસકે વત્તતિ. **ધા** ધારણે, તુ, ઇત્થી. કીકસં, કુલ્લંપ્યત્ર. **ગલસ્સ** કણ્ઠસ્સ હેટ્ઠિમન્તે જાતમટ્ઠિ **ગલન્તટ્ઠિ**. **અક** ગમને, ખો, સકત્થે કો.

૨૭૯-૨૮૦. દ્વયં સિરસોટ્ઠિખણ્ડે. સમુદિતે તુ **કરોટિ**, ઇત્થી [અમર ૧૬.૬૯]. **કપુ** સામત્થિયે, અરો, કં સીસં પાલેતીતિ વા **કપ્પરો**, રસ્સો, લસ્સ **રત્તઞ્ચ**. કં પાલયતીતિ , કમ્માદિમ્હિ ણો. ''સિરોટ્ઠિમ્હિ કપાલો'થી,

ઘટાદિસકલેપિચે''તિ **રુદ્દો** [ચિન્તામણિટીકા ૧૬.૬૮]. કપાલો અથીતિ [અનિત્થીતિ અત્થો] છેદો. **કપાલસદ્દો** વિકપ્પેન પુલ્લિઙ્ગો. **કડિ** છેદે, અરો. મહતી સિરા **મહાસિરા, સિરા**તિ ચ. **સિ** બન્ધને, રો.

તિકં સુસિરવત્યં વાયુવહન્તસિરાયં. તિવિધા હિ કાયસિરા એકા વાયુવહા, અપરા સુત્તમિવાદ્ધિબન્ધિની, અઞ્ઞા આહારવાહિની અન્તખ્યા. તત્ર તતિયેન પઠમા, પઠમદુતિયેહિ દુતિયા ચ દીપિતા, તતિયા પન પરતો વક્ખતિ. **નહ** બન્ધને, અરૂ. **સિ** બન્ધને, રો. **ધમ** સદ્દે, યુ. નદાદિ, અનિ વા, **ધમની**.

તતિયં દસ્સેતુમાહ ''રસગ્ગસા''ત્યાદિ. રસં ગસતીતિ **રસગ્ગસા, ગસ** અદને. રસં હરતિ નેતીતિ **રસહરણી,** યુ, નદાદિ.

તિકં મંસે. **મન** ઞાણે, સો. **મિસ** સદ્દે, **આ**પુબ્બો આમસને વા. **પિસ** અવયવે, તો. પલલં, કબ્બંપ્યત્ર.

દ્વયં આતપાદિના સુક્ખમંસે. તિલિઙ્ગકન્તૂતિ **ત્વ**ન્તં લિઙ્ગપદં. **વલ, વલ્લ** સંવરણે, ઊરો, ઇત્થિયં ''ઇત્થિયમતો **આ**પચ્ચયો''તિ આ, **વલ્લૂરા**. ઉદ્ધં તત્તં **ઉત્તત્તં. તપ** સન્તાપે, તો.

૨૮૧. ચતુક્કં લોહિતે. **રુહ** જનને, તો, **ઇતો** વા. રુઞ્ઝતે ચમ્મેનાતિ **રુધિરં**, ઇરો. **સોણ** વણ્ણે, તો. **રઞ્જ** રાગે, તો. અસં, ખતજંપ્યત્ર [ખતા જાયતે (ચિન્તામણિટીકા ૧૬.૬૪)].

તિકં ખેળે. **લા** આદાને, અલો, ઇત્થિયમા, **લલ** ઇચ્છાયં વા, ઇત્થિયમા. **ખેલ** ગતિયં, અ. **ખલ** ચલને, સઞ્ચયે વા, ણો, ળત્તં, ખં વા આકાસં ઇલતીતિ **ખેળો. ઇલ** ગતિયં, કમ્મનિ ણો, **ઇલ** ગતિમ્હિ વા, અ, ઇસ્સે.

દ્વયં પિત્તે. **મા** પરિમાણે, ધુ. **મદ** ઉમ્માદે વા, ણુ, **દસ્સ ધો**. માયૂતિ પાઠે **મય** ગતિયં, ણુ. **માધુમાયુ**સદ્દા દ્વે **પુરિસે** પુલ્લિઙ્ગે. અપિદધાતીતિ **પિત્તં**. **અપિ**પુબ્બો **ધા** પિધાને, તો, **અ**લોપો, ભુજાદિ, **પિત્તં**, નપુંસકે.

દ્વયં સેમ્હે. **સિલિસ** સિલેસને, ચુરાદિ, સિલિસ્યતે અત્રેતિ **સેમ્હો**, મન, **લિસસ્સ હો**, વણ્ણવિપરિયયો. ઇતરત્ર ઉમો, **સિલેસુમો**. કફોપ્યત્ર, કેન તોયેન ફાતિ વુદ્ધિ યસ્સ **કફો,** નેરુત્તો.

૨૮૨-૨૮૩. વિલીનો વિભૂતો સ્નેહો **વસા**ત્યુચ્ચતે, **વસ** નિવાસે, આ. દ્વયં અવિલીનસ્નેહે. **મિદ** સ્નેહને, ણો. **વપ** બીજસન્તાને, અ, **વપા**. ''વપા વિવરમેદેસૂ''તિ **નાનત્થસઙ્ગહે, અમરકોસે** પન મેદાદીનમેકત્થતા દીપિતા, વુત્તઞ્હિ તત્થ ''મેદો તુ વપા વસા''તિ [અમર ૧૬.૬૪].

તિકં ચન્દનસુવણ્ણાદ્યલઙ્કારકતસરીરસોભાયં. **કપુ** સામત્થિયે, આકપ્પનં **આકપ્પો**, ણો. ''નેપચ્છે ગેહમત્તે ચ, વેસો વેસ્યાગહેપિ [વેસ્સગહેપિ (ક॰)] ચે''તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૬.૯૯] **રભસો. વસ** કન્તિયં, **વિસિ** બ્યાપને વા, ણો. નિસ્સેસતો પથનં પખ્યાનં **નેપચ્છં, પથ** પખ્યાને ઘ્યણ. પટિકમ્મં, પસાધનંપ્યત્ર.

છક્કં હારાદ્યાભરણે. **મડિ** ભૂસાયં, કરણે યુ. **સાધ** સંસિદ્ધિયં, યુ, **સાઠ** સઙ્ખારગતીસુ વા, **પસાઠનં,** મુદ્ધજદુતિયોત્ર. **ભૂસ** અલઙ્કારે, કરણેયેવ યુ. આભરિય્યતે તન્તિ **આભરણં, ભર** ભરણે, કમ્મનિ યુ. અલં વિભૂસનં કરિય્યતેનેનેતિ **અલઙ્કારો**, ણો. **પિળન્ધ** ભૂસને, કરણે યુ. પરિક્ખારોપ્યત્ર [પરિકરોપ્યત્ર (ક॰)].

દ્વયં મકુટે. **કિર** વિકિરણે, ઈટો. **મકિ** મણ્ડને, ઉટો. મુકુટોતિપિ પાઠો, એતે દ્વે અનિત્થી.

દ્વયં મકુટગ્ગટ્ઠે નાયકમણિમ્હિ. મકુટચૂળાયં ચુમ્બિતા મણિ **ચૂળામણિ**. મકુટસિરસિ ચુમ્બિતા મણિ **સિરોમણિ**.

૨૮૪. દ્વયં ઉણ્હીસપટ્ટે. સિરસો વેઠનં **સિરોવેઠનં**. ઉપુબ્બો **નહ** બન્ધને, ઈસો, વણ્ણવિકારો. યં બહુકાલં દેબ્યામનુસ્સેસ્વપિ ભવતિ, તત્ર કણ્ણાભરણે **કુણ્ડલાદિ**દ્વયં. **કુડિ** દાહે, અલો. **વેઠ** વેઠને, કણ્ણસ્સ વેઠનં **કણ્ણવેઠનં**, મુદ્ધજદુતિયોયં.

તિકં તાળકાખ્યે કણ્ણાભરણે. કણ્ણાનં ભૂસનં **કણ્ણિકા**, **કણ્ણા** ભૂસને બહુલલક્ખણે ણિકો. કણ્ણચ્છદનં પૂરતિ યેન સો **કણ્ણપૂરો**. કણ્ણસ્સ વિભૂસનં **કણ્ણવિભૂસનં**, કરણે યુ. તાલપત્તંપ્યત્ર.

૨૮૫. દ્વયં ગીવાભરણે. કણ્ઠસ્સ ભૂસા **કણ્ઠભૂસા**, થી. ગીવાયં ભવં **ગીવેય્યં**, ભવત્થે એય્યો, ગીવાય આભરણં વા ગીવેય્યં, **ગીવ**તો આભરણે એય્યો.

દ્વયં મુત્તાવલિયં. હરીયતે મનો યેન **હારો**. મુત્તાનં આવલિ પન્તિ **મુત્તાવલિ**. હારાસદ્દોપ્યત્ર.

ચતુક્કં પકોટ્ઠાભરણે. પકોટ્ઠો નામ કપ્પરસ્સાધોભાગો. **ની** નયે, ઉરો, **ઇયાદેસો**. **વલ** સંવરણે, અયો, અનિત્થી, **નિયુરો**પિ. **કટ** વસાવરણગતીસુ, ણ્વુ. પરિ સમન્તતો હરતિ ચિત્તં યન્તિ **પરિહારકં**, ણ્વુ. અવાપકોપ્યત્ર.

૨૮૬-૨૮૭. દ્વયં મુત્તાદિઘટિતવલયવિકત્યાભરણે. **કા** સદ્દે, **કણ**પચ્ચયો, **કણ** સદ્દે વા, દ્વિત્તં, **કઙ્કણં**, **કકિ** ગત્યત્થે વા, યુ, **કકિ** લોલ્યે વા, કઙ્કતિ યેનાતિ **કઙ્કણં**, કરણે યુ. કરસ્સ ભૂસા **કરભૂસા**, થી.

દ્વયં ખુદ્દઘણ્ટિકાયં. કિં કુચ્છિતં કણતીતિ **કિઙ્કણી**, નદાદિ. કિઙ્કિણીતિપિ પાઠન્તરં, તદા યદાદિ. ખુદ્દા એવ ઘણ્ટા **ખુદ્દઘણ્ટિકા**, સકત્થે કો, **ઘટ** ચલને.

દ્વયં અઙ્ગુલ્યાભરણે. અઙ્ગુલિયં ભવં **અઙ્ગુલીયકં**, ઈયો, સકત્થે કો, અઙ્ગુલીનમાભરણં **અઙ્ગુલ્યાભરણં**. ઉમ્મિકાપ્યત્ર. તમેવાઙ્ગુલીયકં **સાક્ખર**મક્ખરવન્તં "મુદ્દિકા, અઙ્ગુલિમુદ્દા"તિ ચોચ્ચતે. **મુદ** તોસે, ણ્વુ, આ, **મુદ્દિકા**, ફલવિસેસેપ્યયં. અઙ્ગુલિયં ભવા મુદ્દા **અઙ્ગુલિમુદ્દા**.

દ્વયં ઇત્થિકટ્યાભરણે. **રસ** સદ્દે, કત્તરિ યુ, આ, **રસના**. સાયેવ **ઇની**મ્હિ **રસની**. "સારે ધનિમ્હિ રસનં, જિવ્હાયં રસના ન સો"તિ **રુદ્દો**. મેહનસ્સ ખસ્સ માલા **મેખલા**તિ નિરુત્તિ, મેહનિન્દ્રિયસ્સ માલાત્યત્થો. કાઞ્ચી સત્તકી, સારસનંપ્યત્ર.

એકયટ્ઠિ ભવે કાઞ્ચી, મેખલા ત્વ'ટ્ઠયટ્ઠિકા;
રસના સોળસા ઞેય્યા, કલાપા પઞ્ચવીસતિ [કલાપો પઞ્ચવીસકો (ચિન્તામણિટીકા ૧૬.૧૦૮)].

તિકં સોવણ્ણે પગણ્ડભૂસને. પગણ્ડો નામ કપ્પરસ્સોપરિભાગો. **કે** સદ્દે, ઉરો, **યાગમો**. **અઙ્ગ** ગમને. દો. બાહુમૂલસ્સ, બાહુમૂલે વા ભવં વિભૂસનં **બાહુમૂલવિભૂસનં**.

૨૮૮. ચતુક્કં ઇત્થિચરણવિભૂસને. અઙ્ગદાકારં પાદભૂસનં **પાદઙ્ગદં**. **મજિ** સદ્દત્થો, ઈરો, પાદે કટકં **પાદકટકં**. ઊનં પાદં પૂરેતીતિ **નૂપુરો**, વણ્ણવિપરિયયો. પાદકટકો ચ નૂપુરો ચેતિ **કટકસદ્દસ્સ** પુલ્લિઙ્ગેપિ પવત્તનતો દ્વન્દસમાસો. તુલાકોટિ, હંસકોપ્યત્ર. **તુલ** ગતિકોટિલ્યે. કુટિલકોટિત્તા **તુલાકોટિ**, પુમે. હંસગતિત્તા **હંસકો**.

૨૮૯. મુખફુલ્લાદયો અલઙ્કારપ્પભેદા સિયું. મુખફુલ્લં નામ સુવણ્ણમયો મુખાલઙ્કારો, મુખે ફુલ્લતીતિ **મુખફુલ્લં**, **ફુલ્લ** વિકસને, દન્તાદીસુ સુવણ્ણમયાલઙ્કારોપિ મુખફુલ્લમેવ. **ઉણ્ણતં** સુવણ્ણાદિરચિતં નલાટાભરણં, ઉપુબ્બો **નમુ** નમને. એત્થ ચ મુખફુલ્લુણ્ણતાનં વિસેસં વિપરિયયેનાપીતિ વદન્તિ. ગાવીનં થનાકારત્તા ગત્થનં, ઓસ્સત્તં, તમેવ ઉત્તમત્તા **ઉગ્ગત્થનં**, ચતુયટ્ઠિકો હારભેદો. **ગમુ** ગમને, ણ્વુ, દ્વિત્તં, અસ્સિત્તઞ્ચ, **ગિઞ્ઞમકં**, બાત્તિંસયટ્ઠિકો હારભેદોવ. **આદિના** અદ્ધહારો, માણવકો, એકાવલી, નક્ખત્તમાલાદયો હારભેદા ચ સઙ્ગય્હન્તિ [અમર ૧૬.૧૦૬].

૨૯૦. પઞ્ચં વત્થમત્તે. **ચિલ** વસ્સને, ચિલ્યતે અચ્છાદીયતેતિ, ણો, થિયં **ચેલી**. છદ સંવરણે, **આ**પુબ્બો કરણે, યુ. **વસ** અચ્છાદને, વસ્યતે અચ્છાદીયતેતિ **વત્થં**, થો. **ણમ્હિ વાસો**. **યુમ્હિ વસનં**. **અમ** ગમને, કરણે યુ, **અંસુકં**, રંસિપરિયાયોપ્યયં. **અમ્બ** સદ્દે, કત્તરિ અરો. **પટ** ગમને, કરણે અ, સોભનચેલેપ્યયં. **દુ** ગમને, કરણે સો, દ્વિત્તં, દુરૂપં અસતિ ખેપતીતિ વા **દુસ્સં**, દુરૂપં અસતિ દીપેતીતિ વા **દુસ્સં**, **દુ**પુબ્બો **અસ** દિત્તિયં . **ચલ** વસને, અસ્સોત્તં, ળત્તઞ્ચ. **સટ** રુજાવિસરણગત્યાવસાનેસુ, ણ્વુ.

૨૯૧. પઞ્ચં વત્થભેદે. તત્રાદિદ્વયં દુકૂલખ્યે વત્થે. **ખુ** સદ્દે, મો, **ખુમ**સદ્દા વિકારે ણો, ખુમાય વિકારો **ખોમં**, ખુમા નામ અતસી, તબ્બક્કલસમ્ભવં વત્થં, વાચ્ચલિઙ્ગોયં. **કૂલ** આવરણે, દુક્ખેન કુલ્યતેતિ **દુકૂલં**, દુમેહિ જાતં કૂલન્તિ વા **દુકૂલં**. કેચિ પન "દુકૂલમ્પિ એકં વત્થન્તરં, ન ખોમનામ"ન્તિ વદન્તિ. તં "ખોમ'મટ્ટે દુકૂલે ચ, અતસીવસનેપિ ચ", "ખોમ'મટ્ટે દુકૂલેચા"તિ **નાનત્થસઙ્ગહતિકણ્ડસેસેસુ** [નાનત્થસઙ્ગહ ૩.૩.૨૯૫] વુત્તત્તા ન ગહેતબ્બં. કોસો નામ કિમિગબ્ભો, તતો જાતત્તા **કોસેય્યં**, એય્યો, "કોસેય્યં કિમિકોસોત્થ"ન્તિ [અમર ૧૬.૧૧૧] હિ વુત્તં. કોસેય્યમેવ ધોતં પટ્ટુણ્ણં નામ, વુત્તઞ્ચ "પટ્ટુણ્ણં ધોતકોસેય્ય"ન્તિ [અમર ૧૬.૧૧૩]. પત્તુણ્ણન્તિપિ પાઠન્તરં. પટ્ટુણ્ણરટ્ઠે જાતત્તા **પટ્ટુણ્ણ**ન્તિપિ વદન્તિ. **કમુ** કન્તિયં, કમનીયત્તા **કમ્બલો**, રઙ્કુનામકસ્સ હરિણવિસેસસ્સ લોમેનસઞ્ઞાતવત્થં [રાઙ્કવં વિગરોમજં (અમર ૧૬.૧૧૧)], અલો, **વા**ગમો ચ મજ્ઝે. **વા**સદ્દો **કમ્બલ**સદ્દસ્સ નપુંસકત્તં સમુચ્ચિનોતિ. **રલ્લકો**પિ [અમર ૧૬.૧૧૬] કમ્બલપરિયાયો. **સણ** સદ્દે, કત્તરિ અ, સણો નામ થિરત્તચો એકો રુક્ખયોનિ, યસ્સ તચેન કેવટ્ટાદયો જાલાદીનિ કરોન્તિ, સણસ્સ વિકારો **સાણં**, વત્થં. મિગલોમાનિ કોટ્ટેત્વા સુખુમાનિ કત્વા કતમમ્બરં **કોટુમ્બરં**, **કુટ** છેદને, ઉસ્સો, અસ્સુ, કોટુમ્બરટ્ઠેજાતત્તા વા **કોટુમ્બરં**. ભઙ્ગં નામ ખોમાદીનિ સબ્બાનિ એકજ્ઝાનિ વોમિસ્સેત્વા કતવત્થં, **ભઞ્જ** અવમદ્દને, અથ વા ભઙ્ગં નામ સાણફલં, તબ્બિકારત્તા વત્થં **ભઙ્ગં**, વુત્તઞ્ચ **નાનત્થસઙ્ગહે** "ભઙ્ગા સાણાખ્યસસ્સેપી"તિ. **સસ્સ**સદ્દેન ચેત્થ ફલં વુત્તં, "રુક્ખાદીનં ફલં સસ્સ"ન્તિ [અમર ૧૪.૧૫] વચનતો. ભઙ્ગમ્પિ વાકમયમેવાતિ કેચિ. **વત્થન્તરં** વત્થવિસેસો. **આદિના** કપ્પાસાદયોપિ ગહિતા.

૨૯૨-૨૯૩. ચતુક્કં પરિધાનભૂતે અધોવત્થે. અધોભાગે વસીયતેતિ **નિવાસનં**, **નિ**સદ્દો અધોભાગસ્સ જોતકો. **વસ** અચ્છાદને, કમ્મનિ યુ. બાહુલ્યેન અન્તરે મજ્ઝે ભવં **અન્તરીયં**, ઈયો. સમાનલિઙ્ગત્તા દ્વન્દો. અન્તરે ભવં **અન્તરં**, ણો. અન્તરે મજ્ઝે ભવો વાસો **અન્તરવાસકો**, સકત્થે કો. ઉપસંબ્યાનંપ્યત્ર [અમર ૧૬.૧૧૭].

પઞ્ચકં ઉપરિધાને. **વર** અચ્છાદને, **પ**પુબ્બો, કમ્મનિ ણો, ઉભયત્રાપિ વુદ્ધિ, **પાવારો**. ઉત્તરસ્મિં દેહભાગે આસજ્જતેતિ **ઉત્તરાસઙ્ગો**, **આ** પુબ્બો **સઞ્જ** સઙ્ગે. ઉપરિ સંવીયતે પિધીયતે બાહુલ્યેનાતિ, યુ. **ઉપસં**પુબ્બો **વી** તન્તસન્તાને. ઉત્તરસ્મિં દેહભાગે ભવં વિજ્જમાનં **ઉત્તરં**, **ઉત્તરીય**ઞ્ચ, ણો, ઈયો ચ. સંબ્યાનંપ્યત્ર.

નવં વત્થં અહતન્તિ **મતં** કથિતં, ન હઞ્ઞતિ યં પાસાણાદીહીતિ **અહતં**. તન્તતો અચિરમાહરિતં વત્થં. અનાહતં, નિપ્પવાણિ, તન્તકંપ્યત્ર. વુત્તઞ્ચ "અનાહતં નિપ્પવાણિ, તન્તકઞ્ચ નવમ્બરે"તિ [અમર ૧૬.૧૧૨].

દ્વયં ચિરકાલત્તા નિદ્દસે જિણ્ણવત્થે. નત્થિ અન્તો દસા યસ્સ **નન્તકં**, સકત્થે કો. કુચ્છિતો પટો **કપ્પટો**, **કપ્પ** વિતક્કે વા, અટો. દ્વયં અથિરવત્થે, જિણ્ણવસનં અથિરં વત્થં. "પટ"ઇતિ ચરતિ ફોટતીતિ **પટચ્ચરં**, પટચ્ચરમેવ **પળચ્ચરં**, ળત્તં.

૨૯૪. દ્વયં કોટિકાદિસન્નાહે, ચોળે ચ. **કચ** બન્ધને, ઉકો, નિગ્ગહીતાગમો ચ. વાણં સરં વારયતીતિ **વારવાણો**, કમ્મનિ ણો, અભિધાનતો **વારસ્સ** પુબ્બનિપાતો, અનિત્થિયમેતે. વત્થસ્સ અવયવે **દસાસદ્દો** ઇત્થી. "દસા વત્યમવત્થાયં, વત્થંસે બહુમ્હિ દ્વિસૂ"તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૬.૧૧૪] **રભસો**. **દા** છેદને, કમ્મનિ સો, રસ્સો.

ઉત્તમઙ્ગમ્હિ સીસે યો કઞ્ચુકો સુવણ્ણાદિમયો, સો "નાળિપત્તો"તિ કથિતો. નાળિપત્તો તંસણ્ઠાનો સુવણ્ણાદિપટો નાળિપત્તો. સીસકં, સિરિયં, સિરોહન્તિપિ તસ્સ નામાનિ.

૨૯૫. તિકં દીઘત્તે. **આ**પુબ્બો **યમુ** ઉપરમે, ણો. આ ભુસો યાતિ ગચ્છતીતિ વા **આયામો**, **યા** ગતિપાપુણેસુ, મો. દીઘસ્સ ભાવો **દીઘતા**. **રુહ** જનને, ણો.

દ્વયં વિત્થારે. વત્થવિસયે "ઓસારો"તિ રૂળ્હે. સમન્તતો નય્હતીતિ **પરિણાહો**, **નહ** બન્ધને, ણો. વિત્થારેન સરણં વિસારો, સો એવ **વિસાલતા**.

૨૯૬. ચતુક્કં ચીવરે. અરહતં ધજો **અરહદ્ધજો**, રૂળ્હિયા તદઞ્ઞચીવરેસુ. કસાયેન, કસાવેન ચ રત્તં **કાસાયં**, **કાસાવ**ઞ્ચ, સમાનલિઙ્ગત્તા દ્વન્દો. ચિ ચયે, ઈવરો. વત્થખન્ધેહિ ચીયતેતિ **ચીવરં**.

મણ્ડલાદયો **તદઙ્ગાનિ** સમૂહભૂતસ્સ ચીવરસ્સ અવયવાનિ. **મડિ** ભૂસાયં, અલો, **મણ્ડલં**. ચીવરપરિયન્તોયં મહાપથવિયા ચક્કવાળપબ્બતો વિય ચીવરસ્સ સમન્તતો તિટ્ઠતિ. વિવટ્ટો નામ ચીવરમજ્ઝગતમગ્ગો, સો હિ વિસું વિસું વટ્ટતીતિ **વિવટ્ટો**તિ વુચ્ચતિ, **વટ્ટ** આવટ્ટને. કુસિ નામ મગ્ગાનં મજ્ઝગતવત્થખણ્ડં, **કુસ** છેદને, કમ્મનિ ઇ, **કુસિ**, પુમિત્થિયં.

૨૯૭. ફલાદીનં યાનિ ચત્તારિ સન્તિ, એતા વત્થસ્સ **યોનિયો** કારણાનિ તતો તદુપ્પત્તિતો. કપ્પાસિકં વત્થં **ફાલં** નામ ફલવિકારત્તા, વિકારે ણો, તીસુ. યથા – ફાલો પટો, ફાલા ચેલી, ફાલં વત્થં. ખોમાદયો પન પટા **તચબ્ભવા** તચતો સઞ્જાતા.

૨૯૮. કોસેય્યં વત્થં **કિમિજં** નામ. મિગલોમમયન્તુ **કમ્બલં**. દ્વયં બ્યવધાયકપટે, કણ્ડપટેપીતિ કેચિ. **સમાનત્થા** એતે દ્વે તુલ્યત્થાત્યત્થો. **જુ** ગતિયં, ભૂવાદિ, **જુ** બન્ધને વા, યુ, **અનકાદેસો**, **સા** ઇત્થી. તિરો કરીયતિ પિધીયતિ યાય, સા **તિરોકરણી**, યુ. પતિસીરાપ્યત્ર. **પતિ**પુબ્બો **સિ** બન્ધને, રો.

૨૯૯. દ્વયં ઉપરિબન્ધપટે, **અથસદ્દો**ત્ર લિઙ્ગાદિજોતકો. ઉદ્ધં લોચતે બન્ધીયતેતિ **ઉલ્લોચં**, **લુચ** દસ્સને. ચન્દાતપે વિતન્યતેતિ **વિતાનં**, **તનુ** વિત્થારે, ણો, ચુરાદિ. દ્વયમ્પિ પુન્નપુંસકન્તિ **ઈરિતં** કથિતં.

દ્વયં સિનાને. **નહ** સોચે, કરણે યુ, **સિના** સોચે, કરણે યુ, ‘‘સિનાને’’તિ સત્તમ્યન્તં પદં. દ્વયં કુલ્યાદિના [કુટ્યાદિના (ક॰), કુજ્જનાદિના (નિસ્સય), કુઙ્કુમહલિદ્દાદિના (ચિન્તામણિટીકા ૧૬.૧૨૧)] અઙ્ગનિમ્મલીકરણે. ઉબ્બત્તીયતે વિસારીયતે મલમનેનેતિ **ઉબ્બત્તનં**, **વતુ** વત્તને, ભૂવાદિ. **મજ્જ** સુદ્ધિયં, યુ. **સમન્તિ** દ્વયમિદં સમાનત્થં.

300. તિકં નલાટકતે ચિત્તકે. તિલકાકતિ **તિલકો**. ચિત્તકાકતિ **ચિત્તકં**. **ચ**કારેન તમાલપત્તાકતિ **તમાલપત્તં** . સામઞ્ઞેન વિસેસકં, ઉભો **વિસેસકતિલકા** અનિત્થી, સેસદ્વયં નપુંસકં [અમર ૧૬.૧૨૩].

તિકં ચન્દને, **ચદિ** હિલાદને, હિલાદનં સુખાપનં, યુ. ગન્ધાનં સારો ઉત્તમો **ગન્ધસારો**, ગન્ધયુત્તો સારો થિરંસો વા ગન્ધસારો. મલયદીપગિરિમ્હિ જાયતીતિ **મલયજો**. ભદ્દસિરીપ્યત્ર.

301. તિકં પીતચન્દને. ‘‘ગોસીસ’’ઇતિ પબ્બતે મલયે દેસે જાતં **ગોસીસં**, ગો વિય જલં વિય સીતન્તિ વા ગોસીતં, તદેવ **તસ્સ સ**કારં કત્વા **ગોસીસં**. તિલપણ્ણપ્પમાણપણ્ણયુત્તતાય **તેલપણ્ણિકં**. મનં હરતીતિ હરિ, તમેવ ચન્દનન્તિ **હરિચન્દનં**. પીતસારુ, સુસીતંપ્યત્ર. **ગોસીસા**દયો તયો પુમે, નપુંસકે ચ વત્તન્તિ.

ચતુક્કં રત્તચન્દને. તિલપણ્ણપ્પમાણપણ્ણયુત્તતાય **તિલપણ્ણી**. પુરિમેન ભેદકરણત્થં ન વુદ્ધિ. પત્તમઙ્ગમસ્સેતિ **પત્તઙ્ગં**, ખુદ્દપણ્ણતાય અપ્પધાનપત્તમિચ્ચત્થો. ‘‘અઙ્ગં ગત્તન્તિ કોપાય-પતીકેસ્વપ્પધાનકે’’તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહે**. **રઞ્જ** રાગે, હેતુકત્તરિ યુ. રત્તવણ્ણતાય રત્તઞ્ચ તં ચન્દનઞ્ચેતિ **રત્તચન્દનં**, **અમરકોસે** પન ‘‘**ગોસીસા**દીનિ **રત્તચન્દન**ન્તાનિ વિસેસે વત્તન્તી’’તિ [અમર ૧૬.૧૩૧] વુત્તાનિ. તત્ર ગોસીસસ્સ યથાવુત્તોયેવત્થો. ધવલં, સુસીતલં, ચન્દનં, તેલપણ્ણિકં મલયપબ્બતદેસજમેવ. **હરિ** મણ્ડૂકો, તદાકારે પબ્બતે જાતં ચન્દનં **હરિચન્દનં**. પક્કમ્બફલગન્ધિ પીતવણ્ણં. **તિલપણ્ણીપત્તઙ્ગાનિ** રત્તચન્દનસદિસસ્સ રત્તસારસ્સ એકસ્સ ચન્દનસ્સ નામાનિ.

દ્વયં રત્તચન્દને. અથ વા તિલપણ્યાદીનિ ચત્તારિ લોહિતચન્દનસદિસસ્સ રત્તસારસ્સ એકસ્સ ચન્દનવિસેસસ્સ નામાનિ. કુચન્દનંપ્યત્ર. ‘‘પત્તઙ્ગં રઞ્જનં રત્તં, પત્રઙ્ગઞ્ચ કુચન્દન’’ન્તિ **રતનમાલાયં**.

302. દ્વયં વણિજાદીનં ‘‘કાળેયા’’ઇતિ રૂળ્હેપીતકટ્ઠે. કાળવણ્ણં અનુસરતિ સીલેનાતિ **કાળાનુસારી**, કાળવણ્ણજનકોત્યત્થો. કાળં જનેતીતિ કાળિયં, ‘‘**કાળીયક**ન્તુ કાળેયં, વણ્ણદં કન્તિજાસક’’ન્તિ [જાસકં કન્તિદાયકં (ચિન્તામણિટીકા ૧૬.૧૨૬)] **બ્યાડિ**.

તિકં અગરુસામઞ્ઞે. **લૂ** છેદને, હો. લહુનામત્તા **અગરુ**. **રસ્સ લત્તે અગલુ**, દ્વયં પુમે. વંસિકં, રાજારહં, કિમિજં, જોઙ્ગકંપ્યત્ર.

અસ્મિં અગરુમ્હિ કાળે સતિ ‘‘કાળાગરૂ’’ત્યુચ્ચતે. મલ્લિકાપુપ્ફગન્ધિ અગરુ પન મઙ્ગલ્યોચ્ચતે.

દ્વયં સલ્લકીદવે. તુરુક્ખો વુત્તો. **પિડિ** સઙ્ઘાતે, ણ્વુ. સિહલો, યાવણોપ્યત્ર.

303. દ્વયં મિગનાભિયં. **કત્થ** સિલાઘાયં, ઊરો, નદાદિ, સકત્થે કો. મિગસ્સ મદો **મિગમદો**, મિગો મરતિ યેનાતિ વા મિગમરો, સો એવ **મિગમદો**.

દ્વયં કુટ્ઠે. **કુટ** છેદને, ઠો, તો વા, ‘‘કુટાદીહિ ઠો’’તિ ઠો, **કુટ્ઠં**, રોગભેદેપિ. અત્તનો છાયૂપગતે અજે પાલેતીતિ **અજપાલકં**, ણ્વુ. પારિભાબ્યં, પાકલં [ફાલકી (ક॰)], ઉપ્પલં, વાપ્પંપ્યત્ર.

દ્વયં પિડઙ્ગે. રોગં લુનન્તો અઙ્ગતિ ગચ્છતીતિ **લવઙ્ગો**. દેવાનં કુસુમં પુપ્ફં **દેવકુસુમં**. સિરિસઞ્ઞંપ્યત્ર.

દ્વયં કુઙ્કુમે. કસ્મીરરટ્ઠે જાતં **કસ્મીરજં**. અગ્ગિસિખં, વરં, વલ્લીકં, પીતનં, રત્તસઙ્કોચં, પિસુનં, ધીરં લોહિતચન્દનંપ્યત્ર.

૩૦૪. દ્વયં ધુનકે. યક્ખેહિ કતો ધૂપો **યક્ખધૂપો**, યક્ખો દેવો. સજ્જરુક્ખસ્સ સિલેસો **સજ્જુલસો**. અસ્સુ, **સિ**લોપો, એસ્સત્તઞ્ચ, સજ્જસ્સ રસો દવો સજ્જુલસો, અસ્સુ, **લ**ત્તઞ્ચ. સજ્જરસોતિપિ પાઠો. રાલો, સબ્બરસો, બહુરૂપોપ્યત્ર.

તિકં તક્કોલે. **તક્ક** વિતક્કે, ઓલો. **કુલ** સઙ્ખ્યાને, ણ્વુ. કોસયુત્તં ફલમેતસ્સાતિ **કોસફલં**. દ્વયં જાતિફલે. કોસસહિતં જાતિફલમેતસ્સાતિ **જાતિકોસં**. જાતિફલમેતસ્સ, ન કિત્તિમન્તિ **જાતિફલં**.

૩૦૫. પજ્જદ્ધં કપ્પૂરે, ઘનો હુત્વા સરતીતિ **ઘનસારો**. અબ્ભમિવ સિતં **સિતબ્ભો**, અભિધાનતો પુબ્બનિપાતો, **કપ્પ** સામત્થિયે, ઊરો. ચન્દસઞ્ઞો, હિમવાલુકો, હિમાવ્હયોપ્યત્ર.

પજ્જદ્ધં લાખાયં, આ ભુસો રત્તં કરોતીતિ **અલત્તકો**, લત્તં, ક્વિ. **યુ** મિસ્સને, ણ્વુ. **લાખ** સોસને, અ, **લા** આદાને વા, ખો. **જન** જનને, તુ, **ન**લોપો. દુમામયોપ્યત્ર.

૩૦૬. દ્વયં સરલદ્દવે. સિરિયા લક્ખિયા આવાસો **સિરિવાસો**. સરલનામકસ્સ રુક્ખસ્સ દવો રસો **સરલદ્દવો**. પાયસો, વકધૂપો, સિરિવેટ્ઠોપ્યત્ર. ‘‘સિરિવાસે પરમન્ને ચ, પાયસો સમ્મતો પુમે’’તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૬.૧૨૯] **રુદ્દો**. દ્વયં અઞ્જને. **અઞ્જુ** બ્યત્તિમક્ખનગતિકન્તીસુ, યુ. **કજ્જ** બ્યસને. કજ્જતિ રોગન્તિ **કજ્જલં**, અલો.

દ્વયં ગન્ધગાહાપનચુણ્ણે, **વસ** હિંસત્થો, વસતિ દુગ્ગન્ધન્તિ વાસો, ણો, **વાસ** ઉપસેવાયં વા, **વસ** નિવાસે વા. સો એવ ચુણ્ણં. **યુજ** યોગે, કમ્મનિ ણો, વાસો એવ યોગો **વાસયોગો**. દ્વયં વિલેપનમત્તે. **વણ્ણ** વણ્ણક્રિયાવિત્થારગુણવચનેસુ, ચુરાદિ. વણ્ણયતીતિ **વણ્ણકં**. ણ્વુ. **લિપ** ઉપદેહે. વિલેપીયતેતિ **વિલેપનં**, કમ્મનિ યુ.

૩૦૭. યો ગન્ધમાલ્યધૂપાદીહિ વત્થતમ્બુલાદીનં સઙ્ખારો, તં ‘‘વાસન’’મિત્યુચ્ચતે, **વાસ** ઉપસેવાયં, વાસીયતે સઙ્ખરીયતેતિ **વાસનં**, યુ.

તિકં પુપ્ફદામે. **મા** માને, લો, **મલ** ધારણે વા, અ. માલોવ માલ્યં. **દમ** ગતિયં, પુપ્ફાનિ દમન્ત્યત્રેતિ **પુપ્ફદામં**, પુપ્ફાનં રાસિકરણટ્ઠાનમિચ્ચત્થો. **દા** લવને વા, મો. **અમરકોસે** પન ‘‘માલામાલ્યાનિ મુદ્ધનિ પવત્તાય માલાય નામાની’’તિ [અમર ૧૬.૧૩૫] વદતિ. **માલમાલ્યસ**દ્દા પુપ્ફેપિ, ‘‘માલા માલ્યં પસુને’’તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહે**. દ્વયં ગન્ધગ્ગાહિતે વત્થાદો. **ભૂ** સત્તાયં, કમ્મનિ તો, વુદ્ધાદિ. વાસાપેતિ ગન્ધં ગાહાપેતિ યન્તિ **વાસિતં**, **વસ** નિવાસે, કમ્મે તો, તીસુ, યથા – ભાવિતો પટો, ભાવિતા ચેલી, ભાવિતં વત્થં. વાસિતો, વાસિતા, વાસિતં વત્થં.

૩૦૮. પઞ્ચકં મુદ્ધમાલાયં. **તસિ** અલઙ્કારે, ભૂવાદિ. ઉદ્ધં તસીયતેતિ **ઉત્તંસો**. સિખાયં જાતો **સેખરો**, રો. મુદ્ધં અવતિ રક્ખતીતિ **અવેળા**, **અવ** રક્ખણે, એલો, ળત્તં. ‘‘આવેળા’’તિપિ પાઠો, દીઘત્તં. સેખરો ચ આવેળા ચાતિ દ્વન્દો. મુદ્ધનિ અલઙ્કતં માલ્યં **મુદ્ધમાલ્યં**, તસ્મિં. **અવ**પુબ્બો **તસિ** અલઙ્કારે, ઉદ્ધં તસીયતેતિ અવતંસો, સો એવ **વટંસકો**, સકત્થે કો, **તસ્સ ટો**, અનેકત્થત્તા ઉપસગ્ગનિપાતાનં ઉદ્ધંભાવજોતકો ચેત્થ **અવ**સદ્દોતિ તથોત્તં.

તિકં સેય્યાયં. સયન્ત્યસ્સં **સેય્યા**, યો. સયન્ત્યત્રેતિ **સયનં**, **સેનઞ્ચ**. ઉભયત્રપિ અધિકરણે યુ, ઇસ્સે, **એ અય**, ઇતરત્ર એત્તં, ‘‘વા પરો અસરૂપા’’તિ અલોપો ચ, સયનીપ્યત્ર.

દ્વયં મઞ્ચે. **પરિ**પુબ્બો **અકિ** લક્ખણે, ણો, ઇલોપો, **રસ્સ લત્તં**. **મચિ** ધારણોચ્છાયપૂજનેસુ, ભૂવાદિ અ, સકત્થે કો. ખટાપ્યત્ર, ખટ્યતે આકઙ્ખતે સયનત્થિકેહીતિ **ખટા**, **ખટ** આકઙ્ખાયં.

૩૦૯. દ્વયં મઞ્ચાધારે. મઞ્ચસ્સ આધારો **મઞ્ચાધારો**. પટિપજ્જતિ પવત્તતિ સેય્યા યેન, સો **પટિપાદો**. મઞ્ચઙ્ગે મઞ્ચાવયવે **અટનિ**સદ્દો ઇત્થિયં, **અટ** ગમનત્થો, અનિ, યુ વા, નદાદિ, રસ્સો.

૩૧૦. કુળીરપાદાદયો ઇમે ચત્તારો **મઞ્ચન્તરા** મઞ્ચભેદા સિયું. તત્થ કુળીરો કક્કટકો તસ્સ સણ્ઠાનપાદત્તા **કુળીરપાદો**. અટનિયં આહચ્ચો, આહચ્ચ વા પાદો તિટ્ઠતિ યસ્સાતિ **આહચ્ચપાદો**, પુબ્બપક્ખે ‘‘રિચ્ચા’’તિ યોગવિભાગેન **રિચ્ચ**પચ્ચયન્તો **આહચ્ચ**સદ્દો, પરપક્ખે તુ **ત્વા**પચ્ચયન્તો, યસ્સ અટનિછિદ્દે પાદો પવિસિત્વા તિટ્ઠતિ, સો આહચ્ચપાદો. **મસ** આમસને, આરો, સકત્થે કો. યસ્સ પાદચ્છિદ્દે અટનિ પવિસિત્વા તિટ્ઠતિ, સો **મસારકો**. બુન્દેન પાદેન સહ એકાબદ્ધા અટનિ યસ્સ સો **બુન્દિકાબદ્ધો**, એકારસ્સિત્તં. એત્થ ચ મજ્ઝે દ્વિન્નં મઞ્ચાનં લક્ખણં વિપરિયયેનાપિ વદન્તિ.

૩૧૧. દ્વયં સીસાધારે. વિસેસેન સીસં વહતીતિ **બિબ્બોહનં**, યુ, **બ**ત્તં, અસ્સોત્તઞ્ચ. ઉપધીયતે સીસાસનં કરીયતેતિ **ઉપધાનં**, યુ, **ધા** ધારણે.

તિકં સામઞ્ઞપીઠે. **પીઠ** હિંસાસંકિલેસેસુ, ભૂવાદિ, ણ્વુ, આ. **યદાદિ**ના **કે** પચ્ચયે ઇત્થિકતાકારે પરે પુબ્બો **અ**કારો **ઇ**કારમાપજ્જતે, ‘‘**કે**’’તિ કિં? ચેતના. ‘‘પચ્ચયે’’તિ કિં? બકા. ‘‘ઇત્થી’’તિ કિં? પાચકા. ‘‘કત’’ઇતિ કિં? વુત્તકમ્મા, કમ્મપચ્ચયોયં, **ત**પચ્ચયે પીઠં [મોગ્ગલ્લાન ૪.૧૪૨ સુત્તમ્પિ પસ્સિતબ્બં]. આસતે અસ્મિન્તિ **આસનં**.

દ્વયં ઉત્તમારહપીઠે. **કુચ** સંપચ્ચનકોટિલ્યપતિથમ્ભવિલેખનેસુ, છો. ભદ્દં કલ્યાણં પીઠં **ભદ્દપીઠં**. ગજદન્તાદિમયકેસમજ્જનિયમ્પિ દ્વયમિદમાહુ. તદા પસાધની, કઙ્કતિકાપ્યત્ર. **પીઠન્તરે** દીઘપીઠે **આસન્દી** મતા. **સદ** વિસરણગત્યાવસાનેસુ, નદાદિ, બિન્દાગમો ચ.

૩૧૨. આયામવિત્થારવસેન મહન્તો આસનપ્પભેદો ‘‘કોજવો’’તિ મતો, **કુજ** થેય્યકરણે, ણો, કુયં પથવિયં જવતીતિ વા **કોજવો**, **જુ** ગતિયં. દીઘેન લોમેન યુત્તો આસનપ્પભેદો ‘‘**ગોનકો**’’તિ મતો, **ગુ** સદ્દે, યુ, સકત્થે કો, ઉસ્સોત્તં.

દ્વયં અત્થરણે. મિગલોમપુણ્ણતાય જાતં **ઉણ્ણામયં**. **થર** સન્થરણે, **પાદિ**પુબ્બોવ, ન કદાચિપિ **પાદિ**રહિતો, આ ભુસો થરીયતેતિ **અત્થરણં**, યુ.

દ્વયં સંસિબ્બનચિત્તકે. ચિત્તરૂપમસ્સત્થીતિ **ચિત્તકં**. બાહુલ્યેન ન ઇકારાગમો. વાનેન સંસિબ્બનેન સઞ્જાતં ચિત્તરૂપમસ્સાતિ **વાનચિત્તકં**, સકત્થે કો.

૩૧૩. દ્વયં નિરન્તરપુપ્ફપટે. ઘનં સન્ધિભૂતં પુપ્ફરૂપમેત્થાતિ **ઘનપુપ્ફં**. પટલમેતિસ્સાત્થીતિ **પટલિકા**, ઇકો. દ્વયં બહુમુદુલોમે સેતવત્થે. **સિ** સેવાયં, સિવત્થિકેહિ સેવીયતેતિ **સેતો**, તો. **પટ** ગમને, ણ્વુ, **પટિકા**, અદ્ધેન્દુપાસાણેપિ.

દ્વીસુપિ પરિયન્તેસુ યસ્સા દસા સન્તિ, સા **ઉદ્દલોમી**, ઉદિતં દ્વીસુ લોમં દસા યસ્સા સા **ઉદ્દલોમી**, ઇસ્સત્તં, દ્વિત્તઞ્ચ. એકસ્મિં પરિયન્તેયેવ દસા યસ્સા **એકન્તલોમી**, એકસ્મિં અન્તે પરિયન્તે લોમં દસા યસ્સાત્થીતિ **એકન્તલોમી**, ઉદ્દલોમી ચ એકન્તલોમી ચેતિ **ઉદ્દલોમિએકન્તલોમિનો**, ‘‘પદાનં સન્ધિ વત્તિચ્છાતો, ન સમાસન્તરગેસૂ’’તિ વુત્તેપિ ગાથાભાવતો છન્દોહાનિભયા વિસન્ધિ. યત્થ પન ગાથાયમ્પિ [અગાથાયમ્પિ (?)] વિસન્ધિ ‘‘ધમ્મસંવણ્ણનાય’ન્તિઆદિમાહા’’ત્યાદીસુ, તત્થ કથન્તિ? ‘‘ન સમાસન્તરઙ્ગેસૂ’’તિ ઇમસ્સાનિચ્ચત્તા તત્થાપિ ન દોસો, ‘‘નેન નિદ્દિટ્ઠમનિચ્ચ’’ન્તિ હિ પરિભાસિતં [નઘટિતં અનિચ્ચં (પરિભાસેન્દુસેખર ૯૭)].

૩૧૪. **તદેવ** યથાવુત્તદ્વયમેવ સોળસન્નં ઇત્થીનં **નચ્ચયોગ્ગં** નચ્ચસ્સ યોગ્યટ્ઠાનભૂતં ‘‘કુત્તક’’મિત્યુચ્ચતે. **હિ** પદપૂરણે. ‘‘નચ્ચયોગ્યમ્હી’’તિપિ પાઠો, તદા ભાવસત્તમી. કરોન્તિ એત્થ નચ્ચન્તિ **કુત્તકં**, **કર** કરણે, તો, અસ્સુ, ભુજાદિ, સકત્થે કો.

સીહાદિરૂપેહિ વિચિત્તરૂપં વત્થં, આસનં વા **વિકતિકા** નામ ભવે, એકસ્સેવ હિ કત્તુનો પકતિવિકતિસઞ્ઞાતાવત્થાવસેન દ્વિત્તં, વત્તિચ્છાવસેન લિઙ્ગસઙ્ખ્યાવિભત્તિભેદઞ્ચ હોતિ, યથા – મનુસ્સા યક્ખભત્તં અહેસું, સત્તપ્પકરણાનિ અભિધમ્મો નામ ભવન્તિ, દેવદત્તો રજ્જં પાપુણાતીતિ. યત્ર હિ પકતિયા વા વિકતિયા વાતિ દ્વિન્નમ્પિ વુત્તતા સિયા, તત્ર વાચકો પકતિયાયેવ સઙ્ખ્યં ગણ્હાતિ, નેતરસ્સ તન્નિસ્સિતભાવેનાપ્પધાનતો [કચ્ચાયનસારે ૬-૭ ગાથાસુ પસ્સિતબ્બં]. યદા પન પકતિયા સમ્બન્ધાદિભાવં વત્તુમિચ્છતિ, તદા અત્તના વત્તબ્બસ્સ અઞ્ઞત્થસ્સાભાવા વિકતિપ્યુચ્ચતે વાચકેન, યથા – દેવદત્તસ્સ રજ્જં પાપુણાતિ, ઇધ પન લિઙ્ગભેદેનેવ વુત્તં ‘‘ચિત્તં વિકતિકા ભવે’’તિ. વિકરીયતેતિ **વિકતિ**.

૩૧૫. કટ્ટિસ્સકોસેય્યસઞ્ઞાતાનં દ્વિન્નમત્થરણાનં કરણપ્પકારં દસ્સેતું અરિયાસામઞ્ઞમાહ ‘‘**કટ્ટિસ્સ**’’મિચ્ચાદિ. કોસિયકટ્ટિસ્સમયં કોસિયસુત્તકટ્ટિસ્સવાકેહિ પકતમત્થરણં કટ્ટિસ્સં નામ, વિરૂપેકસેસવસેન કોસિયઞ્ચ કટ્ટિસ્સઞ્ચ કટ્ટિસ્સાનિ, તેહિ પકતં અત્થરણં **કટ્ટિસ્સં**. કોસિયસુત્તેન પકતન્તુ અત્થરણં **કોસેય્યં** નામ. **રતનપતિસિબ્બિત**ન્તિ ઇદં દ્વિન્નમ્પિ વિસેસનં, અત્થરણઞ્ચ ઇતિ **કમા** કમતો ‘‘ભવે’’તિ અજ્ઝાહરિતબ્બં. **અત્થરણ**સદ્દસ્સાનુણ્ણામયેસ્વપિ પવત્તનતો એત્થાપિ ‘‘અત્થરણ’’ન્તિ વુત્તં, યથા – સુત્તં કમ્મન્તિ. એત્થ ચ **ચ**કારો પાદન્તત્તા ગરૂસુ ગણ્હિતબ્બો, તેનેવ હિ સત્તપઞ્ઞાસમત્તા પરિપુણ્ણા હોન્તિ, અરિયાય હિ પઠમપાદે દ્વાદસમત્તા, તથા તતિયે, દુતિયે અટ્ઠારસ, ચતુત્થે પન્નરસમત્તાતિ સમ્પિણ્ડિતા સત્તપઞ્ઞાસમત્તા હોન્તિ.

૩૧૬. તિકં દીપે. **દીપ** દિત્તિયં, દિવાદિ. દિપ્પતીતિ **દીપો**, ણો. ‘‘પદીપો’’તિ અઞ્ઞપદનિવત્તનત્થં ઉપસગ્ગેન પદં વડ્ઢિતં. **જુતિ** દિત્તિયં, ભૂવાદિ, ણો.

દ્વયં આદાસે. ‘‘પુમે તૂ’’તિ ત્વન્તં લિઙ્ગપદં. આદિસ્સતે અસ્મિન્તિ **આદાસો**, ણો, **આ**પુબ્બો **દિસ** પેક્ખને, ઇસ્સા. દિપ્પતિ એત્થાતિ **દપ્પણો**, યુ, ઇસ્સત્તં. મકુરોપ્યત્ર.

દ્વયં ચમ્મમયકીળાગુળકે. વાસભવનેહિ યુવતીહિ સહ કીળાસમ્ભવા ગેય્યા, તપ્પક્કમેનસ્સાભિધાનં. **ગુડિ** વેધને, ણુકો, ઉસ્સે, **ગુદ** કીળાયમેવ વા, તદા **દ**સ્સ **ણ્ડો. કદિ** અવ્હાને રોદને ચ, ણુકો, **કુદ** કીળાયમેવ વા, ઉસ્સત્તં, પુબ્બ**દ**સ્સ **નો**.

દ્વયં બીજનીમત્તે. **વટિ** વિભાજને, તાલવણ્ટેહિ કતત્તા **તાલવણ્ટં**. વણ્ટં નામ બીજનાદિકરણત્થં વિસું ભાજિતો તાલપત્તાવયવો, **તાલવણ્ટ**સદ્દસ્સ યથાવુત્તવચનત્થયોગેપિ સતિ સઞ્ઞાસદ્દત્તા બીજનીસામઞ્ઞે પવત્તિ વેદિતબ્બા. યદા પન તાલવણ્ટેહિ કતબીજનિમેવ વત્તુમિચ્છતિ, તદા એકેન **તાલ**સદ્દેન વિસેસેત્વા ‘‘તાલતાલવણ્ટ’’ન્તિ વત્તબ્બં. યથા – તિલસ્સ તેલં, સુગતસ્સ સુગતચીવરન્તિ. બિજન્તિ વાયુના યોજયન્તિ યાય , સા **બીજની**, યુ, નદાદિ, **યુજ** યોગે, **ય**સ્સ **વો**, ઉસ્સી, **વજ** ગતિયં વા અસ્સી. બ્યજનંપ્યત્ર.

૩૧૭. દ્વયં ચઙ્ગોટકે. **કુટ** છેદને, સકત્થે કો. **કરડિ** ભાજનત્થે, કો. દ્વયં કપ્પૂરાદિસમ્પુટે [સરૂપકાદિસમ્પુટે (ક॰)]. સમુગ્ગચ્છતીતિ **સમુગ્ગો**, ક્વિ. **પુટ** સંસિલેસને, ભૂવાદિ, અ.

પજ્જદ્ધં મેથુને. ગામવાસીનં ધમ્મો આચારો **ગામધમ્મો**, **ગામ**સદ્દેન ચેત્થ ગામવાસિનો વુત્તા, યથા ‘‘ગામો આગતો’’તિ. અસતં અસપ્પુરિસાનં ધમ્મો, સદ્ધમ્મપટિપક્ખત્તા વા **અસદ્ધમ્મો. બ્યય** ખયે, બ્યયતિ બલમેતેનાતિ **બ્યવાયો**, મજ્ઝે **વા**ગમો, અથ વા વિગતો અયો વુદ્ધિ તસ્માતિ અવાયો, અતિસયો અવાયો **બ્યવાયો**. મિથુનાનં ઇત્થિપુરિસાનં સમાનચ્છન્દાનં આચારો **મેથુનં**, તદઞ્ઞેસુ ઉપચારો, **રમુ** રમને, ભાવે, કરણે વાતિ.

૩૧૮. ચતુક્કં વિવાહે. **વહ** પાપુણે, ણો. **ઉપ**પુબ્બો **યમુ** ઉપરમે, અ. અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ પાણિનો ગહણં **પાણિગ્ગહો. ની** નયે, અ. ઉબ્બાહો, પાણિપીળનંપ્યત્ર.

ધમ્મકામત્થા તયો વગ્ગા વુચ્ચન્તે. આગમનિદ્દિટ્ઠો સમાચારો **ધમ્મો**. વિસયવિસયિસન્નિપાતજં સુખં **કામો**. સબ્બોપકરણં **અત્થો. સમોક્ખકા** મોક્ખસહિતા ધમ્મકામત્થા ચતુબ્બગ્ગો વુચ્ચન્તે. તિવગ્ગેન વિસંયુત્તો **મોક્ખો** નિબ્બાનં. તુલ્યબલેહિ પન ધમ્માદીહિ ચતૂહિ પધાનેહિ **ચતુભદ્ર** [અમર ૧૭.૫૭] મુચ્ચતે.

૩૧૯-૩૨૦. દ્વયં ખુજ્જે. કુચ્છિતં વજ્જતીતિ **ખુજ્જો**, **ક**સ્સ **ખો**, **વ**લોપો, ણો. **ગડિ** નિન્દાયં, ઉલો.

તિકં રસ્સસરીરે પુગ્ગલે. **રસ** સદ્દે, સો. બ્યામપ્પમાણં ન લાતીતિ **વામનો**, નેરુત્તો. રસ્સો ચ વામનો ચેતિ દ્વન્દો. **લકુડિ** વામનત્થે, અ, સકત્થે કો, લકુ વિય ઘટિકા વિય ડેતિ પવત્તેતીતિ વા **લકુણ્ડકો**.

પઞ્ચકં પઙ્ગુળજને. પરેન અઙ્ગતીતિ **પઙ્ગુળો**, ઉલો. પીઠેન સપ્પતિ સીલેનાતિ **પીઠસપ્પી, સપ્પ** ગમને, **ઉ**પચ્ચયે **પઙ્ગુ**, દ્વીસુ. છિન્નો ગમનાદિઇરિયાપથો યસ્સાતિ સો **છિન્નિરિયાપથો**. વિગતા અક્ખસદિસા જઙ્ઘા યસ્સાતિ **પક્ખો**, યથા હિ રથસ્સ અક્ખે ભિન્ને ગમનં ન સિજ્ઝતિ, તથેવ તસ્સાપિ અક્ખજઙ્ઘાય ભિન્નાયાતિ ઓપમ્મસંસન્દનં.

દ્વયં ખઞ્જે. **ખજિ** ગતિવેકલ્યે, ભૂવાદિ, ખઞ્જતીતિ, અ. **ખોડિ** ગતિપટિઘાતે, કો.

દ્વયં અવાક્યે. વત્તુમસક્કુણેય્યત્તા મિગસદિસોતિ **મૂગો**, ઇસ્સૂ. સુઞ્ઞં વચો યસ્સાતિ સો **સુઞ્ઞવચો**.

હત્થાદિવઙ્કો પુરિસો ''કુણી''ત્યુચ્ચતે. કુણનં કુણો હત્થાદિવેકલ્યં, તમેતસ્સત્થીતિ **કુણી**, અથ વા **કુણ** સઙ્કોચને, ઈ, કુચ્છિતં નયતીતિ વા **કુણી**, ણત્તં, ''હત્થેન કુણી, પાદેન કુણી''ઇચ્ચાદિપયોગા. દ્વયં અપાઙ્ગદસ્સને જને. **વલ** સંવરણે, ઇરો. કુચ્છિતં કરોતીતિ **કેકરો**, ઉસ્સે.

૩૨૧. દ્વયં નિક્કેસસીસે. નિક્કેસં સીસમેતસ્સ, **ખલ** ખલને, સઞ્ચયે ચ, આટો, નિક્કેસત્તા ખં તુચ્છં સીસં લાતીતિ **ખલ્લાટો**, ટો.

તિકં ખુરમુણ્ડસીસે. **મુણ્ડ** ખણ્ડને, ભૂવાદિ, અ. **ભણ્ડ** પરિભાસને, ઉ, સકત્થે કો, **મુણ્ડકો**, મુણ્ડિકોપ્યત્ર.

અક્ખીનં મજ્ઝે એકેનાક્ખિના સુઞ્ઞો કાણો નામ, **કણ** સદ્દગતિનિમીલનેસુ, ણો, કણતિ નિમીલતીતિ **કાણો**, તં પનસ્સ નિમીલનં એકેનેવક્ખિના. **અટ્ઠકથા**દીસુ પન ''કાણોતિ એકચ્છિકાણો, ઉભયચ્છિકાણો વા''તિ [સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૧૩૨] વુત્તં. **દ્વયેન** અક્ખિદ્વયેન સુઞ્ઞો **અન્ધો** નામ, **અન્ધ** દસ્સનૂપસંહારે, અ.

૩૨૨. દ્વયં નટ્ઠસોતપ્પસાદે. **બન્ધ** બન્ધને, ઇરો. **ન**લોપો. સુતિ કણ્ણો હીનો વિકલો યસ્સાતિ **સુતિહીનો**. એળોપ્યત્ર.

તિકં ગિલાનસામઞ્ઞે. **ગિલ** હાસક્ખયે, યુ, બ્યાધિરોગોસઞ્જાતો યસ્સ **બ્યાધિતો**. **અત** સાતચ્ચગમને, અધિકરણે, કત્તરિ વા ઉરો, **આતુરો**, દીઘાદિ. આમયાવી, વિકતો, અપટુ, અબ્ભમિતો, અબ્ભાન્તોપ્યત્ર.

ઉમ્માદો વાતાદિપકોપો રોગવિસેસો, તબ્બતિ ઉમ્મત્તો, **મદ** ઉમ્માદે, ઉગ્ગતેહિ વાતાદિદોસેહિ મદયતીતિ **ઉમ્માદો**, ણો. **ખુજ્જા**દયો **ઉમ્મત્ત**ન્તા વાચ્ચલિઙ્ગે યુત્તતાય વાચ્ચલિઙ્ગિકા, યથા – ખુજ્જો પુરિસો, ખુજ્જા ઇત્થી, ખુજ્જં નપુંસકં. ઉમ્મત્તો પુરિસો, ઉમ્મત્તા ઇત્થી, ઉમ્મત્તં નપુંસકં.

૩૨૩. નવકં રોગમત્તે. **તકિ** કિચ્છજીવને, ભૂવાદિ, આ ભુસો તઙ્કતીતિ **આતઙ્કો**, અ. **અમ** રોગે, યો, **મય** ગતિમ્હિ વા, અથ વા **અમ** રોગે, ચુરાદિ, આમયતિ રુજ્જતીતિ **આમયો**, અ, કારિતલોપાભાવો. **વિધ** વિજ્ઝને, વિજ્ઝતીતિ **બ્યાધિ**, ઇ, **અ**કારવણ્ણાગમો, **બાધ** વિબાધાયં વા, તદા **યા**ગમો, વિવિધા વા આધયો મનોપીળા યસ્મિંસ **બ્યાધિ**, ''**પુમે** આધિ માનસી બ્યથા''તિ [અમર ૮.૨૮] હિ **અમરકોસે** વુત્તં. રોગેગદો, કુવેરાયુધે ગદા, ગદો ભાથરિકણ્હસ્સ, ''આમયે ચાયુધે ગદા''તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહે**. **રુજ** રોગે, કત્તરિ ણો, રુજા ઇત્થી. ગિલાનસ્સ ભાવો **ગેલઞ્ઞં**. **કલ** ગતિસઙ્ખ્યાનેસુ, ન કલતિ યેન તં અકલં, તમેવ **અકલ્લં**, લો. **બાધ** વિબાધાયં, ભૂવાદિ, અ. ઉપતાપોપ્યત્ર.

દ્વયં ખયરોગે, રસાદિસત્તધાતુયો સોસયતીતિ **સોસો**, **સુસ** સોસને, દિવાદિ, ણો. **ખિ** ખયે, ખયતીતિ, અ. યક્ખા, રાજયક્ખાપ્યત્ર. **યક્ખ** પૂજાયં, ચુરાદિ.

૩૨૪. દ્વયં નાસરોગે. અપિહિતા નાસા અનેનાતિ **પીનાસો**, **પીનસો**પિ. ઉપસગ્ગતો નાસાય બહુબ્બીહિમ્હિ **નસા**દેસં કુબ્બન્તિ [પાણિનિ ૫.૪.૧૧૯], અપિસ્સાકારલોપો વણ્ણનાસો, રસ્સસ્સ દીઘતા. ''સોસો યક્ખા

રાજયક્ખા, પતીસ્સાયો તુ પીનસો, આપીનસો પતિસ્સાયો’’તિ **રભસો**. પતિસ્સયોપ્યત્ર. વેજ્જગન્થે ઇમેસં પીનસપતિસ્સાયાનં ભેદો અભિહિતો –

આનહ્યતે યસ્સ વિસુસ્સતે ચ,
કિલિદ્યતે ધૂપતિ ચેવ નાસા;
ન ઝાયતે ગન્ધરસે ચ જન્તુ,
દુટ્ઠં વિજઞ્ઞા તમપીનસેનાતિ.

આનદ્ધા પિહિતા નાસા,
તનુસાવપ્પસેકિની;
ગલતાલોટ્ઠસોસો ચ,
નિત્તોદો સઙ્ખકદ્વયે;
ભવે સરો પઘાતો ચ,
પતિસ્સાયોતિ લક્ખિતોતિ.

ઇહ ત્વભેદેનોત્તં. **પતિ**પુબ્બો **સિ**ધાતુ રુજત્યત્થો. નાસિકાય જાતો રોગો **નાસિકારોગો**.

ઘાને પવત્તો અસ્સવો સિઙ્ઘાનિકા નામ, **સિઙ્ઘ** આઘાને, ભૂવાદિ, સિઙ્ઘતીતિ સિઙ્ઘાનં, યુ, તત્થ જાતા **સિઙ્ઘાનિકા**. આ પુનપ્પુનં સવતિ સન્દતીતિ **અસ્સવો**, **સૂ** અભિસવે. દ્વયં વણમત્તે. **અર** ગમને, ઉ, **અરુ**, નપુંસકેયેવ. **વણ** ગત્તવિચુણ્ણને, ચુરાદિ, અ, **વણો**, અનિત્થી. દ્વયં ફોટે. **ફુટ** સંસિલેસને, ભૂવાદિ, **ફોટો**, ણો. **પીળ** વિબાધાયં, ચુરાદિ, ણ્વુ, ‘‘ઇત્થિયમતો **આપ**ચ્ચયો’’તિ આ, પીળકો, પીળકા, પીળકં, તીસ્વપિ, તથા ફોટો.

૩૨૫. દ્વયં પક્કવણાદીસુ સઞ્જાતદુગ્ગન્ધવિસેસે. **પુબ્બ** પૂરણે, ભૂવાદિ, અ. **પૂય** વિસરણે, દુગ્ગન્ધે ચ, ભૂવાદિ.

દ્વયં લોહિતનિસ્સરણરોગે. રત્તસ્સ લોહિતસ્સ સણ્ઠાનમતિક્કમિત્વા સરણં ગમનં **રત્તાતિસારો**. પક્ખન્દતિ નિસ્સરતીતિ **પક્ખન્દિકા**. **કમુ** પદવિક્ખેપે. ‘‘ઇત્થિયમતિયવો વા’’તિતિ. ‘‘પક્કમાદીહિન્તો ચે’’તિ એત્થ **ચ**કારેન **તિસ્સ**ન્તિ, ધાત્વન્તલોપો ચ, સકત્થે કો. દ્વિત્તે. **યદાદિ**ના પરકકારસ્સ **ખો**, પક્ખન્દિકા.

દ્વયં અપમારે. સરણં સારો, અપગતો સારો યેન **અપમારો**, **સસ્સ મો**. ઇતરત્ર **મ**કારાગમો. દ્વયં પાદભેદે. પાદસ્સ ફોટો ભેદનં દરણં **પાદફોટો**, **ફુટ** ભેદે. વિરૂપો પાદો એતાય હેતુભૂતાયાતિ **વિપાદિકા**. સમાસન્તે કો, પુબ્બાકારસ્સિત્તં, વિદારીયમાનત્તા વિપજ્જમાનો પાદો અસ્સન્તિ વા **વિપાદિકા**.

૩૨૬. દ્વયં વુડ્ઢિપ્પત્તણ્ડકોસરોગે. વુડ્ઢિપ્પત્તો રોગો **વુડ્ઢિરોગો**. વાતપૂરિતં અણ્ડં કોસો **વાતણ્ડં**. દ્વયં થૂલપાદરોગે. ઘનાભાવતો સિથિલં પદં **સીપદં**, વણ્ણનાસો, દીઘાદિ. ભારો પાદો યસ્સ, તસ્સ ભાવો **ભારપાદતા**.

પઞ્ચકં કણ્ડુયં. **કણ્ડ** ભેદને, ઉ, દીઘે કણ્ડૂ, **વધૂસદ્દોવ**. **તિમ્હિ કણ્ડૂતિ**, અસ્સૂ, ચુરાદિત્તા **યમ્હિ કણ્ડૂયા**, **ય**લોપાભાવો. **ખજ્જ** થેય્યકરણબ્યથનેસુ, ભૂવાદિ, ઉ. **યુમ્હિ કણ્ડુવનં**, અસ્સૂ. **ઉવાદેસો**, દીઘો ચ.

૩૨૭. તિકં કચ્છુયં. યા ‘‘ખસુરોગો’’તિ વુચ્ચતિ. પાત્યત્તાનન્તિ **પામં**, મન, પામાપ્યત્થિ, પુલ્લિઙ્ગો, રાજાદિ, વિસેસેન તચ્છતિ કાસન્તિ **વિતચ્છિકા**, **તચ્છ** તનુકરણે, ણ્વુ , ‘‘વિવચ્છિકા’’ [વિચ્ચચ્ચિકા (અમર ૧૬.૫૩)] તિપિ પાઠો. **વચ્છ** પરિભાસનતજ્જનેસુ, ભૂવાદિ. **કચ** બન્ધને, ઉ, **ચસ્સ** **છ**ત્તં, દ્વિત્તાદિ. તિલકાળકન્તં દ્વયં દ્વયં સમત્થં. તત્ર દ્વયં સોથે. સુ ગતિવુદ્ધીસુ, ભૂવાદિ, થો. **થુ**પચ્ચયે **સયથુ**, ઉસ્સત્તં, **યા**ગમો ચ. સોફોપ્યત્ર. સોકં ફાયતિ બહુલં કરોતીતિ **સોફો**, **ફાય** વુદ્ધિયં, **ફાયસ્સ ફો**, નેરુત્તો.

દ્વયં અરિસરોગે. અમઙ્ગલતાય દુ નિન્દિતં નામમસ્સ **દુન્નામં**, સકત્થે, કુચ્છાયં વા કો, દીઘકોસિકાયં દુન્નામા, ઇત્થી. અરિ વિય સસતિ હિં સતીતિ **અરિસં**, **સસ** હિંસાયં, ક્વિ, **અર** ગમને વા, ઇસો. દ્વયં વમનરોગે. **છદ્દ** વમને, ચુરાદિ, ણ્વુ. **વમુ** ઉગ્ગિરણે, થુ. વમિધુપ્યત્ર. **છદ્દિકા**, **વમિ** ઇત્થિયં, **વમથુ** પુમે.

૩૨૮-૩૨૯. દ્વયં પરિતાપે. **દુ** પરિતાપે, તનાદિ, થુ. પરિતપનં સન્તાપનં **પરિતાપો**. દ્વયં તિલકાળકે. તિલસણ્ઠાનં વિય જાયતીતિ **તિલકો**. તિલં વિય કાળો હુત્વા જાયતીતિ **તિલકાળકો**.

મહાવિરેકો ‘‘વિસૂચિકા’’ત્યુચ્ચતે. નિસ્સેસતો સુચતિ ગચ્છતીતિ **સૂચિકા**. **સુચિ**, **સુચ** ગતિયં, ભૂવાદિ. **સુચ** સોચેય્યે વા, નિસ્સેસતો સોચેતીતિ **વિસૂચિકા**, વિસેસેન સૂચિ વિય વિજ્ઝતીતિ વા **વિસૂચિકા**. બહુમોસરણત્તા મહન્તો વિરેકો **મહાવિરેકો**, **રિચ** વિયોજનસમ્પુચ્છનેસુ, ણો.

ભગન્દલાદયો સત્ત **આમયન્તરા** રોગભેદા ભવન્તિ. તત્ર ગુદસમીપજો વણવિસેસો ભગન્દલા, ઇત્થી. ભગં યોનિ, તં દારયતીતિ રૂળ્હીતો **અ**પચ્ચયન્તો નિપાતિતો. **દર** વિદારણે, ભૂવાદિ, **લત્તે** **ભગન્દલા**. ભગન્દરોપ્યત્ર. મેહો મુત્તમેહો, સો ચ બહુમુત્તતાય **મધુમેહો**, **રત્તમેહો**, **સુક્કમેહો**ત્યનેકવિધો. **મિહ** સેચને, ભૂવાદિ, મિહતિ મુત્તન્તિ **મેહો**, ણો. **જર** રોગે. ભૂવાદિ, જરતીતિ, અ. જરો પસિદ્ધો. **કાસ** સદ્દકુચ્છાયં, દિત્તિયઞ્ચ, ભૂવાદિ, કાસતીતિ **કાસો**, ણો, કુચ્છિતં અસતીતિ વા **કાસો**, **કુઆ**પુબ્બો. **સસ** પાણને, સસનં **સાસો**, ભુસં સસનમેતસ્સત્થીતિ વા **સાસો**, **કુટ** છેદને, ઠો, **કુટ્ઠં**. સામઞ્ઞેન તચોવિકારે. સુક્કે તુ **સિત્તં**. **સૂલ** રુજાયં, ભૂવાદિ, **સૂલં**. વિદ્ધધિ, અસ્મરી, મુત્તકિચ્છાદયોપ્યનેકા રોગભેદા.

પજ્જદ્ધં વેજ્જે. આયુબ્બેદસઙ્ખાતં વિજ્જં જાનાતીતિ **વેજ્જો**, ‘‘ણ રાગા તસ્સેદમઞ્ઞત્થેસુ ચા’’તિ ણો, **વિદ** ઞાણે વા, વિન્દતીતિ **વેજ્જો**, ણ્યો, **દ્યસ્સ** **જો**. ભિસજ્જતિ ચિકિચ્છતીતિ **ભિસક્કો**, અ, **જસ્સ** **કો**. રોગં હરતિ સીલેનાતિ **રોગહારી**, ણી. **હર**સદ્દોયં કેવલોપિ આનયનાપનયનેસુ વત્તતિ ‘‘મનોહરો, દુક્ખહરો’’ઇચ્ચાદીસુ, ઇધ અપનયને. **કિત** રોગાપનયને, ભૂવાદિ. તિકિચ્છતીતિ **તિકિચ્છકો**, **છ**પચ્ચયો, ણ્વુ, દ્વિત્તાદિ. અગદકરોપ્યત્ર, અગદં અરોગં પાણીનં કરોતીતિ **અગદકરો**, કમ્માદિમ્હિ ણો.

૩૩૦. દ્વયં સલ્લનીહરણે વેજ્જે. કાયે પવિટ્ઠસરાદિસલ્લસ્સ નીહરણો વેજ્જો **સલ્લવેજ્જો**. યથાવુત્તં સલ્લં નીહરણવસેન કન્તતિ છિન્દતીતિ **સલ્લકત્તો**, **કતિ** છેદને, તો. દ્વયં પટિકારે. તિકિચ્છનં **તિકિચ્છા**, ભાવે અ. **પતિ**પુબ્બો કરોતિ તિકિચ્છાયં, **કર**તો રિરિયા.

ચતુક્કં ઓસધે. ભિસજાનમિદં **ભેસજ્જં**, ણ્ય. ન વિજ્જતે ગદો યસ્મિન્તિ **અગદો**. ભિસજાનમિદં **ભેસજં**, ણો. **ઉસ** દાહે. રોગમોસાપેતીતિ **ઓસધં**, ધો, અથ વા ઓસધી નામ અસંયોગદબ્બં, તેહિ સંયોજિતં ઓસધં. જાયુપ્યત્ર. **જિ** જયે, ણુ.

૩૩૧. તિકં આરોગ્યે. અનત્થકારકત્તા કુચ્છિતાકારેન સરીરે સેન્તીતિ કુસા, રોગા, તે લુનાતિ છિન્દતીતિ **કુસલં**. આમયસ્સાભાવો **અનામયં**, અબ્યયીભાવો. અરોગસ્સ ભાવો **આરોગ્યં**. કુસલાનામયારોગ્યન્તિ સમાહારદ્વન્દો. દ્વયં અનામયજને. **કલ** ગતિસઙ્ખ્યાનેસુ. કલતિ યથાસુખં સબ્બિરિયાપથેસૂતિ **કલ્લો**, લો. ''કાલં ખમતીતિ કલ્યં, અરોગતા, તસ્સં નિયુત્તો કલ્યો''તિ **અઙ્ગુત્તરનિકાયટીકાયં**. નત્થિ આમયો યસ્મિં **નિરામયો**. વુત્તોપ્યત્ર. વુત્તિ જીવિતવુત્તિ પસત્થા અસ્સત્થીતિ **વુત્તો**. રોગતો નિગ્ગતજને પન ઉલ્લાઘો, **લાઘ** સામત્થિયે, **ઉ**સદ્દોયં રોગવિમુત્યત્થો. નરાદિત્તા, નરપ્પધાનત્તા ચ નરવગ્ગો.

નરવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ચતુબ્બણ્ણવગ્ગવણ્ણના

૩૩૨. સન્તતિપરિયન્તં વંસે. **કુલ** સન્તાનબન્ધૂસુ, ભૂવાદિ, ણો, **કુલં**, **વન** સમ્ભત્તિયં, સો. **સંતનુ** વિત્થારે, ણો. અભિમુખં જનેતીતિ **અભિજનો**, ણો. ગો વુચ્ચતિ અભિધાનં, બુદ્ધિ ચ, તે તાયતીતિ **ગોત્તં**. ગોત્રમ્પિ. ગવં સદ્દં તાયતીતિ વા **ગોત્તં**, **તા** પાલને. **અનુ**પુબ્બો **ઇ** ગતિયં, કરણે અ. **તનો**તિસ્માતિ, **સન્તતિ**, **ન**લોપો, ઇત્થિયં.

સન્તતિ પન્તિવિત્થાર-ગોત્તેસુ કવિભી મતા;
પરમ્પરા ભવે ચાપિ, પુત્તકઞ્ઞાસુ સન્તતિ.

ખત્તિયાદયો ખત્તિયબ્રાહ્મણવેસ્સસુદ્દા ચત્તારો **વણ્ણા** કુલાનિ ભવન્તિ, એતે હિ અઞ્ઞમઞ્ઞમસઙ્કરતો વણ્ણેતબ્બતો ઠપેતબ્બતો **વણ્ણા**તિ વુચ્ચન્તે. **વણ્ણ** ઠપને.

૩૩૩-૩૩૪. છક્કં કુલીને. કુલસ્સાપચ્ચં **કુલિનો**, ઇનો અપચ્ચે. સોભનો જનો **સજ્જનો**. સપરત્થં સાધેતીતિ **સાધુ**, **સાધ** સંસિદ્ધિમ્હિ, ઉ. સભાયં સાધુ **સભ્યો**. સાધ્વત્થે યો. **અય** ગતિયં. અયિતબ્બો ઉપગન્તબ્બોતિ **અય્યો**, કમ્મનિ યો. મહાકુલસ્સાપચ્ચં **મહાકુલો**, ણો.

ભૂભુજન્તં રાજસામઞ્ઞે. અતિતેજવન્તતાય વિસેસેન રાજતે દિબ્બતેતિ **રાજા**, **રાજ** દિત્તિયં. ભુયા ભૂમિયા પતિ **ભૂપતિ**, ભું પાલેતીતિ વા **ભૂપતિ**, **પા** રક્ખણે,તિ, રસ્સો. પથવિયા ઇસ્સરો **પત્થિવો**, ણો, દ્વિત્તં, ઇત્તઞ્ચ. જગતિં ભૂમિં પાલેતીતિ **જગતિપાલો**, કમ્મનિ ણો. દિસાનં પતિ **દિસમ્પતિ**, દિસા, દિસટ્ઠે વા પાલેતીતિ **દિસમ્પતિ**, રસ્સત્તં, નિગ્ગહીતાગમો ચ. ભું ભૂમિં ભુઞ્જતીતિ **ભૂભુજો**, **ભુજ** પાલનજ્ઝોહરણેસુ, ઇધ પાલને, રુધાદિ. મહિખિતોપ્યત્ર. **ખિ** નિવાસગતીસુ, મહિં અખિ ગતવા મહીખિતો.

૩૩૫. પજ્જદ્ધં મુદ્ધાભિસિત્તે જાતિખત્તિયે, ''રાજજચ્ચે ચ ખત્તિયે''તિ વચનતો. રઞ્ઞો ખત્તિયસ્સાપચ્ચં **રાજઞ્ઞો**, ઞ્ઞો અપચ્ચે. ''ખત્તિયો તુ વિરા ખત્તં, રાજઞ્ઞદ્વિજલિઙ્ગનો''તિ **રભસ**, **રતનકોસે**સુ પરિયાયા. ખત્તસ્સાપચ્ચં **ખત્તિયો**, અપચ્ચે **ઇય**પચ્ચયો દિસ્સતે, ખેત્તાનં અધિપતિભૂતત્તા વા **ખત્તિયો**તિઆદિકપ્પિકરાજા વુચ્ચતિ, તપ્પભવત્તા પન મુદ્ધાભિસિત્તેસ્વપિ તંસમઞ્ઞા, એસ્સત્તં. ખત્તસ્સાપચ્ચં **ખત્તં**, ણો. રજ્જારોપનસમયે દક્ખિણાવટ્ટસઙ્ખોદકેન ગઙ્ગાનીતેન મુદ્ધનિ ખત્તિયકઞ્ઞાદીહિ અભિસિત્તત્તા **મુદ્ધાભિસિત્તો**, પઠમખત્તિયો. તપ્પભવતાય પન અનભિસિત્તા ચ મુદ્ધાભિસિત્તાખ્યા, યથા – બ્રહ્મબાહુજસ્સ વંસે જાતસ્સાપિ બ્રહ્મબાહુજો. બ્રહ્મબાહુતો જાતત્તા **બાહુજો**તિ હિ નિકાયન્તરિકાનં લદ્ધિ. યસ્મિં પન રાજિનિ અસેસા સામન્તા પણમન્તિ, સો અધિસ્સરાખ્યો [અમર

૧૮.૨]. સં સત્તો લગ્ગો અન્તો યસ્સા સા સમન્તા, સવિસયાનન્તરા ભૂમિ, સમન્તાય ઇમે **સામન્તા**, અનન્તરરાજાનો.

દ્વયં ચક્કવત્તિનિ. સબ્બભૂમિયા ઇસ્સરો **સબ્બભુમ્મો**, ણ્યો. પુઞ્ઞોપનીતેન ચક્કરતનેન વત્તતે અસાધુદમનિકાદિરાજવત્તં અનુતિટ્ઠતીતિ **ચક્કવત્તી**, ણી, ચક્કરતનં વત્તેતિ આકાસે અત્તનો પુરતો ગમયતીતિ વા **ચક્કવત્તી**, પુઞ્ઞચક્કં, ચતુચક્કં વા સત્તેસુ વત્તેતિ, તે વા અસ્મિં વત્તેતીતિ **ચક્કવત્તી**, ચક્કરતનુપ્પાદનત્થં દ્વાદસવસ્સચરિતં દસરાજધમ્મં વત્તમેતસ્સત્થીતિ વા **ચક્કવત્તી**. તત્થ અન્તોજનસ્મિં બલકાયે ધમ્મિકારક્ખાવરણગુત્તિયા સંવિધાનં, ખત્તિયેસુ, અનુયુત્તેસુ, બ્રાહ્મણગહપતિકેસુ, નેગમજાનપદેસુ, સમણબ્રાહ્મણેસુ, મિગપક્ખીસુ, અધમ્મકારપટિક્ખેપો, અધનાનં ધનુપ્પાદનં, સમણબ્રાહ્મણે ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હપુચ્છનન્તિ ઇદં દસવિધં ચક્કવત્તિવત્તં, ઇદમેવ ચ ગહપતિકે, પક્ખિજાતે ચ વિસું કત્વા ગહણવસેન દ્વાદસવિધમ્પિ દીપેસુ. ચતૂસ્વપિ દીપેસુ આણાધમ્મચક્કાનિ સત્તેસુ પવત્તેતીતિ વા **ચક્કવત્તી**. **અઞ્ઞો** અસબ્બભુમ્મો અનવકાસો સામન્તો ભૂપો મણ્ડલિસ્સરો નામ. સયમાણાપવત્તિટ્ઠાનવસેન પરિચ્છિન્નસ્સેવ મણ્ડલસ્સ ઇસ્સરો, ન સબ્બમણ્ડલસ્સાતિ **મણ્ડલિસ્સરો**તિપિ. એત્થ ચ ‘‘સબ્બભુમ્મો, ચક્કવત્તી’’તિ દ્વીહિ નામેહિ **ચતુદીપિસ્સરો** રાજા દીપિતો, ઇધાનાગતેપિ સઙ્ગહેત્વા કથિતેન **અધિસ્સર**પદેન **એકદીપિસ્સરો** રાજા, **મણ્ડલિસ્સર**પદેન **પદેસિસ્સરો** રાજા દીપિતો. અથ વા **મણ્ડલિસ્સર**પદેન એકદીપિસ્સરો રાજા, સેસેહિ **રાજરાજઞ્ઞાદી**હિ **બાહુજ**પરિયન્તેહિ પદેસિસ્સરો દીપિતો.

૩૩૬. દ્વયં રાજભેદે. સુખુમતાય લીના અપાકટા છવિયો યેસં તે **લિચ્છવિનો**. લિચ્છવી ચ વજ્જી ચાતિ દ્વન્દો. દ્વયં સમ્માસમ્બુદ્ધકુલે રાજિનિ. પુરિમતરસમ્ભૂતે સક્યકુલે સઞ્જાતત્તા **સક્યો**, ણો. સક્કોપિ. સક્યે ભવો **સાકિયો**, ઇયો, **ય**લોપો, દીઘો ચ.

પઞ્ચકં બુદ્ધપુત્તસ્સાયસ્મતો રાહુલસ્સ માતરિ. **ભદ્દ** કલ્યાણે, સોખ્યે ચ. કુલાચારરૂપાદિવસેન કલ્યાણત્તા **ભદ્દા**. કચ્ચસ્સાપચ્ચં **કચ્ચાના**, **અપચ્ચ**સદ્દોયં નિચ્ચં નપુંસકે પુત્તે, પુત્તિયઞ્ચ ભવતીતિ. ‘‘રાહુ વિય ચન્દં મમ નિક્ખમનં લાતુકામો ચાયં મે પુત્તોતિ રાહુલોતિ નામેન ભવિતબ્બ’’ન્તિ મનસિ કત્વા ‘‘રાહુ જાતો, બન્ધનં જાત’’ન્તિ પિતરા વુત્તો સિક્ખાકામો આયસ્મા રાહુલોયેવેત્થ રાહુલો, તસ્સ માતા **રાહુલમાતા**, બિમ્બં વુચ્ચતિ સરીરં, અતિસયવણ્ણસરીરયુત્તતાય **બિમ્બા**, **વમિ**ધાતુમ્હા વા બો, **વસ્સ બ**ત્તં. યસો વુચ્ચતિ પરિવારો, કિત્તિ ચ, તે ધારેતીતિ **યસોધરા**, **મનાદિ**ત્તા અસ્સો.

૩૩૭-૩૩૯. યેસં ખત્તિયાનં ધનં સતં હોતિ, કીદિસં તં ધનં? **નિધાનગં** પથવાદીસુ નિધાનવસેન ગતં પવત્તં, તેસં ધનાનં સતં કહાપણાનં, કિત્તકપ્પમાણાનં? કોટીનં સતં. કેન પરિચ્છેદેન? **હેટ્ઠિમન્તેન** હેટ્ઠિમકોટ્ઠાસેન, હેટ્ઠિમપરિચ્છેદેન વા કોટીનં સતં હોતિ. **દિવસવળઞ્જો** દિવસે દિવસે વળઞ્જિતબ્બો પન કહાપણો વીસતમ્બણમત્તં હોતિ, **તે** ખત્તિયા ‘‘ખત્તિયમહાસાલા’’ત્યુચ્ચન્તે. મહન્તો ધનસારો યેસન્તે **મહાસાલા**, **લ**ત્તં, અમ્બણમત્ર એકાદસદોણમત્તં.

યેસં દ્વિજાનં બ્રાહ્મણાનં **નિધાનગાનિ** નિધાનવસેન પવત્તાનિ અસીતિકોટિધનાનિ હોન્તિ, દિવસવળઞ્જો પન કહાપણો દસમ્બણમત્તં હોતિ, તે દ્વિજા ‘‘દ્વિજમહાસાલા’’ત્યુચ્ચન્તે.

નિધાનગે, વળઞ્જે ચ ધને તદુપડ્ઢે તેસં દ્વિજમહાસાલાનં ધનસ્સ ઉપડ્ઢભાગે સતિ ગહપતિમહાસાલા નામ સિયું, ઉભયત્રાપિ હેટ્ઠિમન્તેનેવ ધનપરિચ્છેદો.

૩૪૦. યો ન હીનો, ન ચુક્કટ્ઠો, મજ્ઝિમાધિકારબ્યવટ્ઠિતો રાજપુત્તસેનાપતિમહાકણિત્થરાદિ, સો મહામત્તો. મહતી મત્તા પરિચ્છેદો યસ્સ **મહામત્તો**, રૂપભેદેન પટ્ઠાનં ક્લીવં.

> ‘‘પકતિયં મહામત્તે, પઞ્ઞાયં પરમત્તનિ;
> નપુંસકં પધાનં તં, એકત્તે તુ’ત્તમે સદા’’તિ.

રભસો ચ. ‘‘મહામત્તો, પટ્ઠાનો ચા’’તિ તુ પુંસકણ્ડે વોપાલિતો. પકટ્ઠે તિટ્ઠતીતિ **પટ્ઠાનં**, યુ [અભિધાનપ્પદીપિકા ટીકા ૯૮૩, ૧૧૨૩ ગાથાસુપિ પસ્સિતબ્બં].

પઞ્ચકં મન્તિનિમ્હિ. મતિપ્પધાનો સચિવો સહાયો. ઇતિકત્તબ્બતાવધારણં મન્તો, તંયોગા **મન્તિની**. અસ્સત્થ્યત્થે ઇની, અથ વા મન્તેન નયતીતિ **મન્તિની**, અથ વા મન્તયોગા મન્તિ, નેતીતિ ની, મન્તિ ચ ની ચાતિ **મન્તિની**. ‘‘મતિસચિવમન્તિની’’તિપિ પાઠો, તદા દ્વિન્નં તિણ્ણં વા દ્વન્દો. રઞ્ઞા સહ જીવતીતિ **સજીવો**. સચતે સમવેતો ભવતીતિ **સચિવો**. **સચ** સમવાયે, વો, ઇકારાગમો ચ. સબ્બકિચ્ચેસુ રઞ્ઞા મન્તેન અમા સહ ભવતીતિ **અમચ્ચો**, **અમા**સદ્દોયં નિપાતો સહત્થે **ચ્ચ**પચ્ચયો. સજીવમત્તે **ચામચ્ચ**સદ્દો વત્તતિ. દ્વયં સેનાપતિમ્હિ. સેનં નયતીતિ **સેનાની**. ચમૂનં સેનાનં પતિ **ચમૂપતિ**.

૩૪૧. **ન્યાસાદીનં** ઇણાદાનદાયવિભાગાદીનં **વિવાદાનં** વોહારાનં **ઉપદટ્ઠરિ** ઉપદસ્સિતે અક્ખદસ્સો, અક્ખે વોહારે પસ્સતીતિ **અક્ખદસ્સો**, ણો, ધમ્માધિકરણિયો. પુચ્છાવિવાકો, પઞ્હવિવાકોપ્યત્ર.

પજ્જટ્ઠં પટિહારે. દ્વારે નિયુત્તો **દોવારિકો**, ણિકો, **ઓ**કારાગમો. પટિહરતિ વિઞ્ઞાપયતિ તેનાતિ **પટિહારો**, ણો. દ્વારે તિટ્ઠતીતિ **દ્વારટ્ઠો**, સકત્થે કો. **દ્વારપાલકો**. દ્વારટ્ઠિતો, દસ્સકોપ્યત્ર.

૩૪૨. રાજૂનં અઙ્ગરક્ખગણો અનીકટ્ઠોતિ મતો. ‘‘રક્ખિવગ્ગો તુ યો રઞ્ઞં, સો’નીકટ્ઠો’ભિધીયતે’’તિ **અમરમાલાયઞ્ચ**, અનીકેન સમૂહેન તિટ્ઠતીતિ **અનીકટ્ઠો**, ણો.

દ્વયં મહલ્લકે. કઞ્ચુકં ચોળં, તંયોગા **કઞ્ચુકી**. સોકં વિન્દતીતિ **સોવિદલ્લો**. **વિદ** લોભે, લો, **ક**લોપો. થાપતિ, સોવિદોપ્યત્ર. દ્વયં સેવકે. પભુનો પચ્છા જીવતીતિ **અનુજીવી**, ણી. **સેવ** સેવને, ભૂ, ણ્વુ. અત્થીપ્યત્ર. **અત્થ** યાચનાયં. અત્થનમત્થો, આસીસો, તંયોગા **અત્થી**.

૩૪૩. દ્વયં અધિકમત્તે. ગામેસુ અધિકત્તા અધિકા ઇક્ખા અનુભવનમેતસ્સ **અજ્ઝક્ખો**, ઇસ્સત્તં. અધિકં કરોતીતિ **અધિકતો**. ઇદં દ્વયં થાયુકગોપાનં દ્વિન્નમ્પિ નામં. તત્ર એકગામે અધિકતો **થાયુકો**, બહૂસુ ગામેસ્વધિકતો **ગોપો**. વુત્તઞ્ચા**મરકોસે** ‘‘થાયુકોધિકતો ગામે, ગોપો ગામેસુ ભૂરિસૂ’’તિ. [અમર ૧૮.૭] **રુદ્દેના**પિ વુત્તં ‘‘ગામેસ્વધિકતે ગોપો, ગોટ્ઠજ્ઝક્ખેપિ વલ્લભો’’તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૮.૭].

દ્વયં સુવણ્ણરજતજ્ઝક્ખાનં દ્વિન્નમ્પિ નામં. હિરઞ્ઞં વુચ્ચતિ અકતસુવણ્ણાદિ, તત્ર નિયુત્તો **હેરઞ્ઞિકો**. **કન** દિત્તિગતિકન્તીસુ, **નિ**પુબ્બો, ખો, નિક્ખો, સુવણ્ણાદિવિકારો, તત્ર નિયોગો **નિક્ખિકો**. વિસેસતો પન સુવણ્ણજ્ઝક્ખે ભોરિકો. **ભૂરિ**સદ્દો સુવણ્ણે, તંયોગા **ભોરિકો**. રૂપ્યાજ્ઝક્ખેનિક્ખિકો, તસ્મા’ય’મુભયત્રાપિ હેરઞ્ઞિકોતિ સામઞ્ઞસ્મિંયેવ. વુત્તઞ્ચ –

“ભોરિકો કનકાજ્ઝક્ખો,

રૂપ્યા’જ્ઝક્ખો તુ નિક્ખિકો”તિ [અમર ૧૮.૭].

સસ્સ અત્તનો વિજિગીસભૂતસ્સ દેસાનન્તરો સમન્તતો મણ્ડલીભૂતો રાજા **સત્તુ**રુચ્ચતે એકત્થાભિનિવેસિતત્તા. તતો પરં વિજિગીસભૂમ્યેકન્તરિકો **મિત્તો** એકત્થકારિત્તનોપકારત્તા. અરિવિજિગીસમિત્તાનં પન મણ્ડલાનં બહિભૂતો દૂરમણ્ડલટ્ઠો વિજિગીસભૂમિયા અચ્ચન્તબ્યવહિતો બલાધિકોપિ યો નાપકરોત્યુપકારોતિ વા, સ ઉદાસીનો દૂરમણ્ડલત્તેનોપકારત્તા. દૂરમણ્ડલે આસતીતિ **ઉદાસીનો**, ઉપુબ્બો **આસ** ઉપસેવને, યુ, અસ્સિ, **દાગમો** ચ. સત્તુમભિયુઞ્જમાનસ્સ વિજિગીસસ્સ સત્તુહિતાય યો પણ્હિં ગણ્હતિ પિટ્ઠિતો વત્તતિ, સો પણ્હિગ્ગાહો. “પણ્હિ પચ્છા પદં વિજિગીસસ્સા”તિ **રતનકોસે**. “પણ્હિપાદે બ્યૂહપિટ્ઠે”તિ [તિકણ્ડસેસ ૩.૩.૧૩૪] **તિકણ્ડસેસો**. “પણ્હિ પચ્છિમભાગે ચ, પાદમૂલોમદિટ્ઠિસુ. સેનાપિટ્ઠે કુમ્ભિયઞ્ચે”તિ તુ **નાનત્થસઙ્ગહે**.

૩૪૪-૩૪૫. દિટ્ઠન્તં રિપુમ્હિ. મિત્તપટિપક્ખત્તા **અમિત્તો**, રપત્યવણ્ણં રજતેતિ **રિપુ**, ઉ, ઇત્તં, **રપ, લપ, જપ, જપ્પ** વચને વા. વેરં વિરોધો યસ્સત્થીતિ **વેરી**, ઈ, દુક્ખહેતુત્તા સપત્તિ ઇવ **સપત્તો, ઇવત્થે અકારપચ્ચયો. અર** ગમને,તિ, ભૂવાદિત્તા આગમો. **સદ** સાદને, તુ, ભૂવાદિ, **સત્તુ**, યવાદિચુણ્ણેપિ. **અર** ગમને, વેરમરતીતિ **અરિ**, રસ્સન્તો ઇ. સપત્તાદીનં ચતુન્નં દ્વન્દો, “બ્યઞ્જનો ચ વિસંયોગો”તિ સુત્તે **ચ**ગ્ગહણેન એકતકારસ્સ લોપો ચ. પતિયમત્થનં પચ્ચત્થો, તંયોગા **પચ્ચત્થિકો**, પતિયં વિપરીતગમનં. **પન્થ** ગતિયં, ચુરાદિ. પરિપન્થો પરિસ્સવટ્ઠાનં, તંયોગા **પરિપન્થી**. પટિવિરુદ્ધો પક્ખો સહાયો **પટિપક્ખો**, તથા **વિપક્ખો. ન** હિતો **અહિતો**. હિંસાયં રમતીતિ [પરતીતિ (?)] **પરો**, ક્વિ. પટિપક્ખભાવેન અમતિ ગચ્છતીતિ **પચ્ચામિત્તો, અમ** ગમને, તો, દ્વિત્તં. નત્થિ એતસ્મા ઈતિ ઉપદ્દવોતિ અનીતો , મિત્તો, તપ્પટિપક્ખો પચ્ચનીતો, સો એવ **પચ્ચનીકો, તસ્સ કો**, યથા નિયકો. વિરોધોસ્સત્થીતિ **વિરોધી**, ઈ. **દિસ, દુસ** અપ્પીતિયં, દિવાદિ. વિદુસ્સનસીલતાય **વિદ્દેસી**, દ્વિત્તં, ઇસ્સેત્તં. દુસ્સતીતિ **દિસો**, અ. **ત**પચ્ચયે **દિટ્ઠો**, ધાત્વન્તેન સહ **ટ્ઠા**દેસો. દ્વેસણો, દુહદયો, દસ્સુ, સાત્તવો, અભિધાતીપ્યત્ર.

દ્વયં અનુકૂલને. અનુરોધનં **અનુરોધો**, ણો. **રુધ** આવરણે. અનુરૂપં પવત્તનં **અનુવત્તનં, વતુ** વત્તને, ભૂ, યુ.

૩૪૬. પઞ્ચકં મિત્તસામઞ્ઞે. **મિદ** સ્નેહે, ભૂવાદિ, તો, વયસા તુલ્યો **વયસો**, મૂલવયોસદ્દેહિ સઞ્ઞાયં **સ**પચ્ચયો [યપચ્ચયો (?) પાણિનિ ૪.૪.૯૧ સુત્તં પસ્સિતબ્બં], સબ્બકારિયેસુ સહ વયતીતિ વા **વયસો, વય** ગમને, **સહસ્સ સો** વણ્ણવિપરિયયો. સહ અયતિ કિચ્ચેસૂતિ **સહાયો, અય** ગમને, **સહસ્સ સા**ભાવો, યથા સહધમ્મિકો. સહ વા હાનિ, અયો વા વુદ્ધિ યસ્સ **સહાયો**, તિપદબહુબ્બીહિ, યથા પરક્કમાધિગતસમ્પદા. અથ વા હાનિ ચ આયો ચ હાયા, **નિ**લોપો, તે યસ્સ અત્થિ, સો **સહાયો**, “સપક્ખકો, સલોમકો”ત્યાદીસુ વિય **સસદ્દસ્સ** વિજ્જમાનત્થત્તા. સુન્દરં હદયમેતસ્સાતિ સુહદયો, **અલોપો, દ્યસ્સ જો**, સોવ **સુહજ્જો. સહ** પરિસહને. પરિસહનં અદુસ્સનં, ખો, **હ**લોપો, **સખા**, રાજાદિ, સમાનો ખ્યાતો પતીતો વા **સખા, યલોપો, સમાનસ્સ ચ સભાવો**. સિનિદ્ધો, સ્નિદ્ધો, સવયોપ્યત્ર. સખ્યસત્તપદિના પન મેત્તિયં વત્તન્તિ. સખિમ્હિ ભવં **સખ્યં**. સત્તહિ પદેહિ અવગમ્યતેતિ **સત્તપદિનં** [સત્તપદીન (અમર ૧૮.૧૨)], ઇનો.

દ્વયં અભેજ્જમિત્તે. સબ્બકાલં ભજતીતિ **સમ્ભત્તો, ભજ** સેવાયં, ભૂવાદિ. દળ્હો થિરો મિત્તો **દળ્હમિત્તો**. દ્વયં દિટ્ઠમત્તમિત્તે. કિઞ્ચિ કાલં પસ્સિતબ્બોતિ **સન્દિટ્ઠો. સંસદ્દોયમપ્પત્થો. દિસ** પેક્ખને, દસ્સનં દિટ્ઠં, તં મત્તા પમાણમેતસ્સ **દિટ્ઠમત્તકો**, સકત્થે કો.

૩૪૭. દ્વયં ચરપુરિસે તાપસાદિરૂપેન ચરમત્તે. ચરતિ જાનાતિ પરચક્કન્તિ **ચરો**, અ, ચારોપિ, ણો. **ગુળ્હપુરિસો** ગુત્તપુરિસો. યથારહવણ્ણો, પણિધિ, અપ્પસપો, ફસ્સોપ્યત્ર. તત્રાદિદ્વયં વાણિજકસિબલલિઙ્ગભિક્ખુકચ્ચાયનાદિલેસેન થાયિનિચરે. ઇતરે ઇધાગતસદિસત્થે. વણ્ણો પકારો, **યથારહવણ્ણો** યથારહપ્પકારો. યેન પરચક્કં સક્કા ઞાતું તપ્પકારવા ઇચ્ચત્થો. પણિધિય્યતે ઞેય્યમસ્મિં **પણિધિ**, ઇ. અપકટ્ઠં સપ્પતિ ચરતીતિ **અપસપ્પો**, અ. **ફુસ** બાધનફુસનેસુ, અ, **ફસ્સો**.

તિકં પથિકે. પથે ગચ્છતીતિ **પથાવી**, વી, દીઘો. ઇકો, **પથિકો**. અદ્ધનિ મગ્ગે ગચ્છતિ સીલેનાતિ **અદ્ધગૂ**. અદ્ધગોપ્યત્ર.

દ્વયં દૂતે. **દુ** પરિતાપે, તો. સન્દેસં વાચિકં હરત્યનેનેતિ [હરતીતિ (?)].

દ્વયં જોતિસિકે. ગણયતીતિ **ગણકો**, ણ્વુ. મુહુત્તં કાલવિસેસં જાનાતીતિ **મુહુત્તિકો**, **વા**ગ્ગહણેન ન વુદ્ધિ. સંવચ્છરો, જોતિસિકો, દેવઞ્ઞૂ, મોહુત્તો, ઞાણિકો, કાતન્તિકોપ્યત્ર. કતન્તો દેવમત્તં, તં જાનાતીતિ **કાતન્તિકો**.

૩૪૮. દ્વયં લેખકે. **લિખ** લેખને, ભૂ, ણ્વુ. લિપેન મસ્યોપદેસેન ભવતીતિ લિપિ, ઇ, વણ્ણસણ્ઠાનો, તં કરોતીતિ **લિપિકારો**. અક્ખરચણો, અક્ખરચુઞ્ચુપ્યત્ર. **ચન** દાને, ભૂ. **ચઞ્ચુ** ગતિયં.

મેલાનન્દા મસિમણિ, મેલન્ધુ વણ્ણકૂપિકા;
મસિજલન્તુ મેલા ચ, પત્તઞ્જનં મસિ દ્વિસુ.

લેખની વણ્ણતૂલી ચ, વણ્ણકક્ખરતૂલિકા;
વણ્ણદૂતો સોત્થિમુખો, લેખો વાચિકહારકો.

કાચનકિતલિકો ચ, કાચનં તન્નિબન્ધનં;
લેખ્યટ્ઠાનં ગન્થકુટિ, મુદ્દા પચ્ચયકારિની [તિકણ્ડસેસ ૨.૮.૨૭, ૨૮, ૨૯].

દ્વયં વણ્ણે. વણ્ણીયતિ પકાસીયતિ અત્થો યેન, સો **વણ્ણો**, **વણ્ણ** પકાસને. ન ખરતિ ન ખીયતીતિ **અક્ખરો**, **ખર** વિનાસે, **ખિ** ખયે વા, તદા અરો. **લિખનં**, **લિપિ**, **લિખિ** ઇમે વણ્ણસણ્ઠાને વત્તન્તિ. **લિપિલિખિ**યો ઇત્થિયં.

ભેદાદયો ઇમે ચતુરો ઉપાયા સત્તુવિજયકારણાનિ. સત્તુવિજયમુપગચ્છન્તિ એતેહીતિ **ઉપાયા**. પરસ્મા વિસિલેસનં **ભેદો**.

સ્નેહરાગાપનયનં , સંહાસોપ્પાદનં તથા;
સન્તજ્જનઞ્ચ **ભેદો**યં, વિઞ્ઞૂહિ તિવિધો મતો [કામન્દકીયનીતિસાર ૧૭.૮].

તત્રાયં તવાનુગ્ગતેન પવુદ્ધો પાસાદતરવો વિય અત્તાનઞ્ચોચ્છિન્દિસ્સતીતિ સઙ્કાયં જનિતાયં સ્નેહભત્તિઞ્ચાપનયતિ. અભિભવનઞ્ચોપાદયતિ [પદ્ધઞ્ચોપાદયતિ (ક॰)]. અઞ્ઞસ્સ ચ પરિયપચ્ચામિત્તાનુગ્ગહણસ્સ મરણમેવન્તો ભવિસ્સતીત્યેવંપકારમભિભયનં સન્તજ્જનં.

વધોત્થગ્ગહણઞ્ચેવ, પરિક્લેસો તથેવ ચ;

ઇતિ દણ્ડવિધઞ્ઞૂહિ, **દણ્ડોપિ** તિવિધો મતો [કામન્દકીયનીતિસાર ૧૭.૯].

પરિક્લેસો બન્ધનતાળનાદિ.

અઞ્ઞમઞ્ઞોપકારાનં, દસ્સનં ગુણકિત્તનં;
સમ્બન્ધસ્સ સમક્ખાનં, આયતિં સમ્પકાસનં.

વાચા પેસલયા સાધુ, તવાહમિતિ ચપ્પણં;
ઇતિ સામવિધઞ્ઞૂહિ, **સામં** પઞ્ચવિધં મતં [કામન્દકીયનીતિસાર ૧૭.૪-૫].

‘‘અસ્મિં એવં કતે ઇદં અમ્હાકં ભવિસ્સતી’’તિ આસાદસ્સનં **આયતિસમ્પકાસનં**. અપ્પણમિત્યઙ્ગસ્સ દાનં.

દાનઞ્ચ પઞ્ચધા સારસ્સાસારસ્સ ચ દબ્બસ્સ ગહિતસ્સ સમપ્પણં, તથાગહિતસ્સાનુમોદનં, તથા અપુબ્બદાનં, તથા ‘‘અમુસ્સ દબ્બં ગણ્હાહિ, તથેવ ભવિસ્સતી’’તિ પરસેસુ સયં ગાહપ્પવત્તનં, તથા ઇણપ્પમોચનઞ્ચેતિ. યથાહ –

‘‘યો સમ્પત્તધનોસ્સગ્ગો, ઉત્તમમજ્ઝિમાધમો;
પતિદાનં તથા તસ્સ, ગહિતસ્સાનુમોદનં.

દબ્બદાન’મપુબ્બઞ્ચ , સયં ગાહપ્પવત્તનં;
દેય્યસ્સ પટિમોક્ખો ચ, **દાનં** પઞ્ચવિધં મત’’ન્તિ [કામન્દકીયનીતિસાર ૧૭.૬-૭].

એતે ચત્તારો ઉપાયા માયાદીસ્વેવન્તોગધા, તથા હિ માયોપેક્ખા ચ દણ્ડન્તોગધા. ઇન્દજાલઞ્ચ ભેદે અન્તોગધં. કેચિ પનાહુ

‘‘સામં દાનઞ્ચ ભેદો ચ, દણ્ડો ચેતિ ચતુક્કકં;
માયોપેક્ખિન્દજાલઞ્ચ, સત્તોપાયા પકિત્તિતા’’તિ [કામન્દકીયનીતિસાર ૧૭.૩].

૩૪૯. નામમત્તેન વુત્તાનં ભેદાદીનમિદાનિ પરિયાયાન્યાહ. તત્ર દ્વયં ભેદે. **જપ** માનસે ચ [જપો ચિન્તનવાચાસુ (ધાત્વત્થસઙ્ગહ, ૧૩૫ ગાથા)], ભૂ, ણો. **ભિદિ** દ્વિધાકરણે, ણો.

તિકં દણ્ડે. **દણ્ડ** નિપાતને, ચુરાદિ. સહો વુચ્ચતિ બલં, તબ્ભવં **સાહસં**. દમનં **દમો**, દીઘપટિસેધો.

૩૫૦. સામં સુદ્દવગ્ગે, દાનઞ્ચ બ્રાહ્મણવગ્ગે કથેસ્સતિ. સામ્યાદયો સત્તરેવાચરિયમતે. પરમ્પરોપકારિત્તા રજ્જસ્સઙ્ગાનિ. પકતિમુપકુબ્બન્તિ રજ્જન્તિ પકતિયોતિ ચોચ્ચન્તે. વુત્તઞ્ચ **કામન્દકીયે** –

‘‘સામ્ય’મચ્ચઞ્ચ રટ્ઠઞ્ચ, દુગ્ગં કોસો બલં સખા;
પરમ્પરોપકારીદં, સત્તઙ્ગં રજ્જમુચ્ચતે [કામન્દકીયનીતિસાર ૪.૧].

અમચ્ચરટ્ઠદુગ્ગાનિ , કોસો દણ્ડો ચ પઞ્ચમો;

> એતા પકતિયો વુત્તા, વિજિગીસસ્સ રાજિનો.
>
> એતા પઞ્ચ તથા મિત્તં, સત્તમો પથવીપતિ;
> સત્તપ્પકતિકં રજ્જં, ઇચ્ચાહ સૂરપૂજિતો''તિ.

તત્ર પોરસેણીનં પધાનભાવેપિ સતિ **રટ્ઠ**ગ્ગહણેન, **બલ**ગ્ગહણેન વા ગહણસિદ્ધન્તિ નેહ વિસું ગહણં કતં, **અમરકોસે** પન દ્વીહિ ગહણે સિદ્ધેપિ પધાનત્તાખ્યાપનત્થં વિસું ગહિતા. વુત્તઞ્હિ તત્ર –

> ''સામ્ય'મચ્ચો સખા કોસો, રજ્જદુગ્ગબલાનિ ચ;
> રજ્જઙ્ગાનિ પકતયો, પોરાનં સેણિયોપિ ચે''તિ [અમર ૧૮.૧૭].

એસઞ્ચ સામ્યમચ્ચરટ્ઠદુગ્ગકોસબલસખીનં પુબ્બતરસ્સ ગરુત્તં વિઞ્ઞેય્યં, ઇહ તુ નામલિઙ્ગાનુસાસને **અભિધાનસત્થે** અનુપયોગતો યથાક્કમં ગરુત્તં ન વત્તુમિચ્છતીતિ બ્યતિક્કમેનોપઞ્ઞાસો કતો.

સુવણ્ણાદિમયભણ્ડાગારં **કોસો**, પબ્બતોદકરુક્ખાદીહિ દુગ્ગમં પુરં **દુગ્ગં**, **વિજિતં** જનપદવતી ભૂમિ, **બલં** ચક્કં, તઞ્ચ મોલભતસેણિસહાયામિત્તાટવિકભેદેન છબ્બિધં. તત્ર કમાગતં **મોલં**, વેતનસમ્બન્ધં **ભતં**, પોરં બલં **સેણી**, સહાયભૂતં **સહાયો**, અમિત્તભૂતં **અમિત્તં**, **અટવિકં** અટવિસહાયો મિત્તં. તદપિ સહજ્જં, પાકતં, કિત્તિમઞ્ચેતિ તિવિધં. ''લિઙ્ગે સભાવે પકતિ, પોરામચ્ચાદિયોનિસુ. તિલિઙ્ગં ગુણસામ્યેપી''તિ [બ્યાખ્યાસુધા ૧.૪.૨૯] **રુદ્દો**.

૩૫૧. પભાવાદીનં વસા સત્તિયો નામ તિસ્સો ભવન્તિ. **સક** સત્તિયં,તિ. તત્ર યં સન્ધાદીનં, ભેદાદીનઞ્ચ યાથાવતો અવટ્ઠાપનં, તં ઞાણબલં **મન્તસત્તિ**, સકસમ્પત્તુપ્પત્તિયં કોસદણ્ડા **પભૂસત્તિ**, તેસંયેવ પભુત્તસમ્પાદને સામત્થિયતો. વુત્તઞ્ચ ''કોસદણ્ડબલં પભૂસત્તિ''રિતિ [ચિન્તામણિટીકાયમ્પિ]. બલવતી ઉસ્સાહચેટ્ઠા **ઉસ્સાહસત્તિ**. વુત્તઞ્ચ ''વિક્કમબલમુસ્સાહસત્તિ''રિતિ [બ્યાખ્યાસુધા ૨.૮.૧૯ ચિન્તામણિટીકાયમ્પિ].

પભાવાદીનં સકારણં સરૂપં દસ્સેતુમાહ ''**પભાવો**''ચ્ચાદિ. દમનં દણ્ડો, તદત્થિયા બલમ્પિ દણ્ડો. તતો જાતં યં તેજો, તં પભાવો. તતો જાતો યો તેજો, સો ''પભાવો''તિપિ પુલ્લિઙ્ગેન યોજનીયં. પભવન્તિ તેજસ્સિનો અનેનેતિ **પભાવો**, ણો. પકટ્ઠો વા ભાવો **પભાવો**. કોસો ધનં, તતો જાતો યો તેજો, સો પભાવો નામ. તથા કોસજો તેજો ધનેન સત્તૂનમુપકરણં. પતપન્તિ તેજસ્સિનો ભવન્ત્યનેનેતિ **પતાપો**, ણો.

૩૫૨. દ્વયં મન્તે. મન્તા વુચ્ચતિ પઞ્ઞા, સા એતસ્મિં વિજ્જતિ તાય નિપ્ફાદેતબ્બત્તાતિ **મન્તો**, અથ વા **મન્ત** ગુત્તભાસને, ભાવે ણો. ઇતરત્ર ભાવે યુ.

સો મન્તો **દ્વિગોચરો** દ્વિન્નં જનાનં વિસયભૂતો ચતુક્કણ્ણો નામ. ચત્તારો કણ્ણા એત્થ **ચતુક્કણ્ણો**. સો મન્તો **તિગોચરો** તિણ્ણં જનાનં વિસયભૂતો **છક્કણ્ણો** નામ. મન્તો નામ ચતુક્કણ્ણો વા છક્કણ્ણો વા કત્તબ્બો, ન તતો પરન્તિ દ્વિન્નમેવેત્થ ગહણં. **અમરકોસે** પન છક્કણ્ણોપિ પટિક્ખિત્તો. વુત્તઞ્હિ તત્થ ''અછક્કણ્ણો, યો તતિયાદ્યગોચરો''તિ [અમર ૧૮.૨૨].

સબ્બપારિસદત્તા [સબ્બપાઠિપદત્તા (ક॰)] બ્યાકરણસ્સ સોતૂનં સમયન્તરેસ્વપિ પટુભાવજનનત્થં ઇધાનાગતાપિ છગ્ગુણાદયો આનેત્વા કથેતબ્બા. વુત્તઞ્હિ –

“સબ્બપારિસદં [સબ્બપાટિપદં (ક॰)] હિદં, સબ્બસત્થ’મતો મતં;
નિસ્સીયતે ક્વચિ કિઞ્ચિ, સબ્બેસ’મત્ર વાદિન”ન્તિ.

યથા છગ્ગુણા સન્ધિ વિગ્ગહયાનાસનદ્વેધાસયા [અમર ૧૮.૧૮-૯]. તત્ર **સન્ધિ** ઉપહારલક્ખણો તિવિધો કોસદણ્ડભૂમિપ્પદાનહેતુકો. અપહારલક્ખણો **વિગ્ગહો**, સોપિ તિવિધો પકાસયુદ્ધં કૂટયુદ્ધં તુણ્હિયુદ્ધન્તિ.

પરબ્યસનતાસપત્તિદેસકાલાત્યુદયાવાપયાનમત્તેન સાદ્ધે પરસ્મિં કતાચરસ્સ ગુણાનુરત્તપકતિસ્સ વિજિગીસસ્સ યાત્રા **યાનં** [કામન્દકીયનીતિસારે ૧૧ સગ્ગે પસ્સિતબ્બં], તઞ્ચ વિગ્ગય્હયાનં સન્ધાયયાનં સમ્ભૂયયાનં પસઙ્ગયાનં ઉપેક્ખિયયાનમિતિ પઞ્ચવિધં. પતિગ્ગાહીનં નિગ્ગય્હ, સન્ધાય, ઉપેક્ખિય વા યં યાનં, તં **વિગ્ગય્હયાનાદિ**. યદા ન સક્કોતિ, તદા સામન્તેહિ સહેકીભૂય યાનં **સમ્ભૂયયાનં**. અઞ્ઞત્ર ગન્તબ્બે અઞ્ઞસ્મિં પસઙ્ગતો ગમનં **પસઙ્ગયાનં**.

“ન મં પરો હન્તું સમત્થો, નાહમ્પિ પર”મિતિ કાલાદિકે પરિક્ખિત્વા વિજિગીસસ્સ દુગ્ગાદીનિ વડ્ઢયતો ઠિતિ **આસનં**, તદપિ વિગ્ગય્હાસનસન્ધાયાસનાદિભેદેન પઞ્ચવિધં. બલીનં સત્તૂનં મજ્ઝે કાકક્ખિવા’લક્ખિતસ્સો’ભયત્ર વચનેનત્તનો સમપ્પણં **દ્વેધં**. અઞ્ઞતરેન વા બલવતરેન સન્ધિ, અઞ્ઞતરેન અબલેન વિગ્ગહો **દ્વેધં**. સત્તુનો વા પકતીહિ સન્ધાય યો તેન વિગ્ગહો, સત્તુનેવ વા યો સન્ધિવિગ્ગહસમુદાયહેતુકો [સત્તુનોવ વા સન્ધિવિગ્ગહસમુદાયહેતુનો (બ્યાખ્યાસુધા ૧.૮.૧૮)] દુગ્ગાસયસ્સ બ્યાપારો, સોપિ **દ્વેધં**. પરસન્તાનમપ્યોભયવેદનાનં ઉભયતો વુત્તિ દ્વેધમુચ્ચતે.

“ઉચ્છિજ્જમાનો રિપુના નિરુપાય પતિક્રિયો. સત્તિહીનો સમાસિયતે”તિ [બ્યાખ્યાસુધા ૧.૮.૧૮] હીનેનાઞ્ઞસ્સ બલવતરસ્સ ધમ્મવિજયિનો સમાસયનં [બલવતા અરિના ઉચ્છિજ્જમાનસ્સ હીનસત્તિનો યં બલવધમ્મવિજયિસમાસયનં (બ્યાખ્યાસુધા ૧.૮.૧૮)], તસ્સેવ વા બલિનો સત્તુનો કોસાદિપ્પદાનેન આસયનં **આસયો** વુચ્ચતે. એતે છગ્ગુણા.

યસ્મિઞ્ચ ગુણે ઠિતો વિજિગીસો સક્કોત્યત્તનો અટ્ઠવગ્ગિયકમ્માનિ પવત્તયિતું, પરસ્સ ચેતાન્યુપહન્તું, ગુણમાધિટ્ઠેય્ય, સા વુદ્ધિ.

કસિ વણિજ્જં પથો દુગ્ગં, સેતુ કુઞ્જરબન્ધનં;
ખન્યાકરધનાદાનં, સુઞ્ઞાનઞ્ચ નિવેસનં [કામન્દકીયનીતિસાર ૫.૭૮].

ઇત્યેસો અટ્ઠવગ્ગો.

યસ્મિં વા ગુણે ઠિતો સકમ્માનં **વુદ્ધિ**, ખયં વા નાભિપસ્સતિ, તં **ઠાનં**, યસ્મિં વા ગુણે ઠિતો સકમ્માનમુપઘાતં પસ્સતિ, તસ્મિં ન તિટ્ઠેય્ય, સો **ખયો**, અયં નીતિવેદીનં તિવગ્ગો [અમર ૧૮.૧૯]. ઇતરેસં ધમ્મત્થકામા તિવગ્ગો.

દ્વયં ગુય્હે. રહસિ ભવં **રહસ્સં**, સો, રહે વા ભવં **રહસ્સં**. **ગુહ** સંવરણે, કમ્મનિ યો. ઇદં દ્વયં તીસુ. રહસ્સો મન્તો, રહસ્સા વાચા, રહસ્સં મન્તનં.

૩૫૩. પચ્ચક્કં વિજને. **વિજિ** પુથભાવે, ભૂ, તો ચ. **વિચિ** વિવેચને, પુથુભાવે ચ વા. ‘‘વિવિત્તં તીસુ વિજને, અસંપક્કપવિત્તેસૂ’’તિ **રુદ્દો**. વિગતો જનો અસ્માતિ **વિજનો**. છાદેતીતિ **છન્નો**. **છદ** સંવરણે. વિત્તમરહતીતિ **રહો**, **રહ** ચાગે, રમન્તે અસ્મિન્તિ વા **રહો**, વણ્ણવિકારો. ‘‘રહો નિધુવને ચાપિ, રહો ગુય્હે નપુંસક’’ન્તિ [બ્યાખ્યાસુધા ૨.૮.૨૨] **રભસો**. દુતિયો **રહો**સદ્દો અબ્યયં. નિસ્સલાકા, ઉપાસુપ્યત્ર. નિસ્સલાકા થી, ઉપાસુ અબ્યયં.

દ્વયં વિસ્સાસે. **સસ** પાલને, ણો. **સમ્ભ** વિસ્સાસે. ‘‘વિસ્સમ્ભો કેલિકલહે, વિસ્સાસે’પણયેપિ ચે’’તિ [ચિન્તામણિટીકાયમ્પિ] **રુદ્દો**.

દ્વયં ન્યાયે. **યુજ** સમાધિમ્હિ, સમાધિ અભ્યુપગમો, તો. ઉપગન્તબ્બત્તા **ઉપાયિકં**. **ઉપાયા** સકત્થે ઇકો, ઓપાયિકં, ઓપયિકમ્પિ [પાણિનિ ૫.૪.૩૪ (ગણ)], લબ્ભં, ભજમાનં, અભિનીતં, ન્યાયં, ઞાયંપ્યત્ર.

૩૫૪. સિલોકં ઓવાદે. **અવપુબ્બો વદ** વિયત્તિયં વાચાયં, ભાવે ણો. **સાસ** અનુસિટ્ઠિમ્હિ,તિ, આસ્સિ, **અનુસિટ્ઠિ**. અનુસાસતે **અનુસાસનં**. **પુમવજ્જે** ઇત્થિયં, નપુંસકે ચ. એત્થ ચ એકસ્સેવત્થસ્સ ભિન્નલિઙ્ગેહિ તીહિ નામેહિ કથનં ન કેવલં વાચ્ચલિઙ્ગોયેવ સદ્દો, અથ ખો વાચકલિઙ્ગોપ્યત્થીતિ દીપનત્થં.

દ્વયં આણાયં. **આણ** પેસને, ભાવે અ, **આણા**, ઇત્થી. અવવાદો, નિદ્દેસો, સિટ્ઠિપ્યત્ર. દ્વયં બન્ધને. **દા** દાને, ભાવે યુ, **દા** અવખણ્ડને વા, વિયોગદાનતો **ઉદ્દાનં**.

૩૫૫-૩૫૬. દ્વયં અપરાધે. અપગચ્છન્ત્યનેનાતિ **આગુ**, ણુ, **પ**લોપો, રસ્સસ્સ દીઘતા, નપુંસકે આગુ. અપગતો રાધો યેન **અપરાધો**, **રાધ** સંસિદ્ધિમ્હિ. દ્વયં રાજગય્હે. **કિર** વિકિરણે, કત્તરિ અ, **અત્તં**. **બલ** પાણને, ઇ. **કર**સાહચરિયતો **બલિ** પુલ્લિઙ્ગે. ભાગધેય્યોપ્યત્ર. **ભાગા**સકત્થે ધેય્યો [પાણિનિ ૫.૪.૩૬ (વા॰)], ભાગત્તેન તિટ્ઠતીતિ વા **ભાગધેય્યો**, ઇયો.

દ્વયં તુટ્ઠિદાયે. મનોરથપુણ્ણત્તા પત્તબ્બો ભાગો **પુણ્ણપત્તો**. તુસ્સનં તુટ્ઠો, સોસ્સત્થીતિ તુટ્ઠી, તેન દાતબ્બો દાયો **તુટ્ઠિદાયો**, આકારન્તાનમાયો.

છક્કં પાભતે. તથા હિ –

‘‘હેમં સીહાસનં વેસં, વુત્તં ભદ્દાસનં તથા;
ઉપાયન’મુપઞ્ઞાહ્યં, પાભતઞ્ચો’પદા થિય’’ન્તિ.

સિલોકાદ્ધં નામ અમરમાલા.

ઉપગન્ત્વાદાતબ્બાતિ **ઉપદા**, અ, ઇત્થી, તં તમત્થં પત્થેન્તેહિ આભરીયતે આનીયતેતિ **પાભતં**, પત્થનત્થજોતકોયં પસદ્દો. ઉપેય્યતેતિ **ઉપાયનં**, **ઇ**તો યુ, ઉપગચ્છતિ યેનાતિ વા **ઉપાયનં**. **કુચ** સઙ્કોચને, ણો, વિગતો કોચો યેન **ઉક્કોચો**. પણ્ણેન સત્થપણ્ણેન સદ્ધિં આકરીયતે આનીયતેતિ **પણ્ણાકારો**, અઞ્ઞત્ર ઉપચારા. પહિણન્ત્યનેનેતિ **પહેણકં**, **હિ** ગતિયં, યુ, સકત્થે કો. પદેસનં, ઉપઞ્ઞાહ્યં, ઉપહારોપ્યત્ર.

ગુમ્બાદિદેય્યો ગુમ્બઘટાદિકો [ગુમ્બઘટાદિતો (?)] દેય્યોસુઙ્કં, અનિત્થી, ગુમ્બો નામ જલથલમગ્ગાદીસુ લદ્ધબ્બભાગો, તથા ઘટ્ટોપિ, સમાનત્થા હેતે. **આદિ**ના પાભતમ્પિ સઙ્ગણ્હાતિ. **સુઙ્ક** ગમને, સુઙ્કતિ યેન, તં **સુઙ્કં**. **ગમુ** ગમને, બો, અસ્સુ, **ગુમ્બો**. દ્વયં ગામજનપદાદિતો લદ્ધબ્બભાગે. **અય** ગમને, ણો, **આયો**. **અ**પચ્ચયે અયો. ધનાનં સમ્પત્તકાલે આગમો **ધનાગમો**.

૩૫૭. દ્વયં છત્તસામઞ્ઞે. આતપતો સૂરિયાલોકતો તાયતીતિ **આતપત્તં**, તો. છાદયતીતિ **છત્તં**, **છદ** અપવારણે, તો, **ત્રણ**પચ્ચયે છત્રં, **હેમં** સુવણ્ણખચિતં **રઞ્ઞં** રાજૂનં આસનં **સીહાસન**ાખ્યં. સીહાકતિપ્પધાનત્તા સીહાકતિપ્પધાનં આસનન્તિ વિગ્ગહો.

દ્વયં ચામરે. વાલેન કતા બીજની **વાલબીજની**. ચમરો મિગો તસ્સેદં **ચામરી**. "ચામરા ચામરં રોમં, ગુચ્છકઞ્ચાવચૂલક"ન્તિ [તિકણ્ડસેસ ૨.૮.૪૦૬] **તિકણ્ડસેસો**. પકિણ્ણકંપ્યત્ર. પકરીયતે વિક્ખિપતે **પકિણ્ણકં**, સકત્થે કો.

૩૫૮. ખગ્ગાદયો ઇમે પઞ્ચ રાજૂનં કકુધભણ્ડાનિ ભવન્તિ. **કુક** આદાને, ધો, વણ્ણવિપરિયયો. રઞ્ઞો ગમનકાલે સદા આદાતબ્બતો કકુધાનિ ચ તાનિ રાજધનત્તા ભણ્ડાનિ ચેતિ **કકુધભણ્ડાનિ**.

૩૫૯. દ્વયં પુણ્ણઘટે. જલપુણ્ણત્તા ભદ્દો કલ્યાણો કુમ્ભો **ભદ્દકુમ્ભો**. દ્વયં હેમભાજને. **ભર** ભરણે, ભરણં ધારણં પોસનઞ્ચ, ધારણત્થસ્સ **ભર**તિસ્સ **ભિઙ્ગા**દેસો, ભરતિ દધાતિ ઉદકન્તિ **ભિઙ્ગારો**, આરો. કરકો, કુણ્ડિકાપ્યત્ર.

હત્થી ચ અસ્સો ચ રથો ચ પત્તિ ચ, તેસં સમૂહો હત્થિસ્સરથપત્તિ ચતુરઙ્ગિની સેનાત્યુચ્ચતે, સેનઙ્ગત્તા સમાહારદ્વન્દોયં. ચત્તારિ અઙ્ગાનિ યસ્સં સંવિજ્જન્તિ, સા **ચતુરઙ્ગિની**, ઈ, ઇની.

૩૬૦. **દન્ત્યન્તં** હત્થિનિ. કુઞ્જો હનુ, દન્તો ચ, તંયોગા **કુઞ્જરો**, અતિસયે રો, કું પથવિં જરાપેતીતિ વા **કુઞ્જરો**, અલુત્તસમાસો, કુઞ્જે વા ગિરિકૂટે રમતિ, કોઞ્ચનાદં નદન્તો વા ચરતિ, કું વા પથવિં તદાઘાતેન જરયતીતિ **કુઞ્જરો**. વારયતિ પરબલં **વારણો**, નન્દાદીહિ યુ. હત્થયોગા **હત્થી**. મતઙ્ગસ્સ ઇસિનો અપચ્ચં **માતઙ્ગો**, મહન્તં અઙ્ગં સરીરમેતસ્સાતિ વા **માતઙ્ગો**, **હ** **ન**લોપો, અસ્સાકારો ચ. દ્વે રદા દન્તા યસ્સ **દ્વિરદો**, "**રદ** વિલેખને દન્તે"તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહે**. **ગજ** સદ્દે, ગજતીતિ, અ. નગો પબ્બતો, સો વિય દિસ્સતીતિ **નાગો**, ણો. કરેન, મુખેન ચાતિ દ્વીહિ પિવતીતિ **દ્વિપો**. ઇ ગમને, ભો. દન્તયોગા **દન્તી**. સટ્ઠિહાયનો, દન્તાવલો, અનેકપો, મતઙ્ગજો, કરી, થમ્ભેરમો, પદ્મી, મહામિગો, પીલુ, સિન્ધુરો, દીઘમારુતો, રાજીવો, જલકઙ્ખો, નિલ્લુરો, કરટી, વરઙ્ગો, સુપ્પકણ્ણો ઇચ્ચાદીનિપિ હત્થિનો નામાનિ. સટ્ઠિવસ્સિકત્તા, જાતિયા સટ્ઠિવસ્સકાલે થામેન હાયનતો વા **સટ્ઠિહાયનો**.

વનકરીનં યો યૂથજેટ્ઠો, સો સયૂથાનં જેટ્ઠત્તા **યૂથજેટ્ઠો**. સયૂથે પાતિ રક્ખતીતિ **યૂથપો**તિ ચોચ્ચતે.

૩૬૧. કાળાવકાદીનિ એતાનિ હત્થિરાજાનં કુલાનિ. કલમ્બતે સદ્દાયતેતિ **કાળાવકો**, ણ્વુ, **મ**લોપો. ગઙ્ગાયં જાતો **ગઙ્ગેય્યો**, ઠાનવસેન સા સઞ્ઞા. પણ્ડરવણ્ણતાય **પણ્ડરો**. વણ્ણવસેન તમ્બવણ્ણતાય **તમ્બો**. પિઙ્ગલવણ્ણતાય **પિઙ્ગલો**. ગન્ધયુત્તતાય **ગન્ધો**. **મઙ્ગ** ગમનત્થો, સોભનગમનયુત્તતાય **મઙ્ગલો**, અતિસાયને, પસંસાયં વા લો. હેમવણ્ણતાય **હેમો**. ઉપોસથકુલે જાતત્તા **ઉપોસથો**, ઉપગન્ત્વા અરયો ઉસતીતિ વા **ઉપોસથો**, થો, **ઉસ** દાહે, **ઉપ**પુબ્બો **વસ** નિવાસે વા, વસ્સો, **ઉપોસથો**, તિથીવિસેસો ચ. છબ્બણ્ણદન્તતાય **છદ્દન્તો**. એતેસઞ્ચ

કાળાવકો દસન્નં પુરિસાનં બલં ધારેતિ, ગઙ્ગેય્યો દસન્નં કાળાવકાનં, એવં યાવછદ્દન્તા નેતબ્બો, સમ્માસમ્બુદ્ધો પન દસન્નં છદ્દન્તાનં બલં ધારેતિ, તેનેવ ભગવા કાળાવકહત્થિગણનાય કોટિસહસ્સબલં ધારેતિ, પુરિસગણનાય દસન્નં પુરિસકોટિસહસ્સાનં બલં.

૩૬૨. પાદો કરિપોતે. પઞ્ચવસ્સાનિ યાવ કલભો, **કલ** સઙ્ખ્યાને, અભો, કલભો, ળત્તે **કળભો**, માતાપિતૂહિ ભરિતબ્બત્તા **ભિઙ્કો**, **ભર**તિસ્સ **ભિઙ્કો**. કરિસાવકોપ્યત્ર. પાદો મત્તમાતઙ્ગે. દાનં પભિન્નો યસ્સ **પભિન્નો**. મજ્જતીતિ **મત્તો**, **મદ** ઉમ્માદે. ગજે જાયતીતિ ગજ્જો, ણ્યો, મદો. સો સઞ્જાતો યસ્સ **ગજ્જિતો**.

દ્વયં હત્થિસમૂહે. હત્થીનં સમૂહો **હત્થિઘટા**. ગજાનં સમૂહો **ગજતા**, ગામજનબન્ધુસહાયાદીહિ તા. પાદો હત્થિનિયં. હત્થયોગા **હત્થિની**, ઈ, ઇની. **કણ** સદ્દે, ઇરુ, સકત્થે કો. **કરેણુકા**તિપિ, તદા કરયોગા કરેણુકા, ઇણુ. કરિણી, ધેનુકા, વસા, કરેણુપ્યત્ર.

૩૬૩. **હત્થિસિરોપિણ્ડા** હત્થિનો સિરસિ દ્વે પિણ્ડા કુમ્ભાખ્યા. કે સિરસિ ભવતીતિ **કુમ્ભો**, અસ્સુ, નિગ્ગહીતાગમો ચ. દ્વિન્નં પન કુમ્ભાનં મજ્ઝિમં વિદુ નામ [અમર ૧૮.૩૭]. અઙ્કુસસઙ્ઘાતં વિન્દત્યસ્મિન્તિ **વિદુ**, પુમે, ઉ. દ્વયં કણ્ણમૂલે. **ચૂળ** નિમજ્જને, ણ્વુ, **ચૂળિકા**, **ચુદ** સઞ્ચોદને વા, ચોદેન્તિ એત્થ **અઙ્કુ**સાદીહિ અદન્તાન્તિ **ચૂળિકા**, **દસ્સ ળો**, ણ્વુ.

આસતે અસ્મિન્તિ **આસનં**, ખન્ધદેસો. ખન્ધો એવ દેસો **ખન્ધદેસો**, તસ્મિં. દ્વયં પુચ્છમૂલે. પુચ્છસ્સ મૂલં હેટ્ઠિમભાગો.

૩૬૪. તિકં ગજબન્ધનથમ્ભે. આલન્ત્યસ્મિં, અનેન વા બન્ધન્તિ **આલાનં**, યુ. **આ**પુબ્બો બન્ધનત્થો **લા**ધાતુ. આહનન્તિ બન્ધન્ત્યસ્મિં, અનેન વા **આળ્હકો**, **હન**ધાતુ, **નસ્સ ળો**, વણ્ણવિપરિયયો ચ, ણ્વુ. **થમ્ભ** પટિબન્ધને. બન્ધોપ્યત્ર.

તિકં સઙ્ખલે. અનિત્થી તૂતિ **ત્વ**ન્તં લિઙ્ગપદં. **ગલ** સેચને. નિગળતિ બન્ધતિ યેનાતિ **નિગળો**, અ, કત્તુસાધનં વા. **અદિ** બન્ધને, અન્દતીતિ **અન્દુકો**. ણ્વુ, અસ્સુ. ભુસં ખલત્યનેન **સઙ્ખલં**, **કટિ** વત્થબન્ધનેપિ, ‘‘થીકટીવત્થબન્ધેપિ, નિગળે સઙ્ખલં તિસૂ’’તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૮.૪૧] **રભસો**. સઙ્ખલિકાપ્યત્ર.

દ્વયં ગજગણ્ડે. **ગણ્ડ** વદનેકદેસે, અધાતૂનમ્પિ ધાતૂસુ પાઠો, ધાતુ હિ ક્રિયત્થો. ગણ્ડો કપોલસામઞ્ઞેપિ. **કટ** વસ્સાવરણેસુ, અ. દ્વયં કરિમદજલે. દીયતેતિ **દાનં**. **મદ** ઉમ્માદે, કરણે અ.

૩૬૫. દ્વયં હત્થિકરે. **સોણ** વણ્ણગતીસુ, ડો, **સોડ** ગબ્બે વા, નિગ્ગહીતાગમો, ણો ચ. દ્વીસુ દ્વેપિ.

દ્વયં સોણ્ડગ્ગે. કરસ્સ સોણ્ડસ્સ અગ્ગં. **પુસ** પોસને. ખરો, **સસ્સ કો**, ઉસ્સોત્તં, **પુસ** વુડ્ઢિમ્હિ વા, ભૂ, **પુસ** સ્નેહસેચનપૂરણેસુ વા, કિયાદિ, **પુસ** ધારણે વા, ચુરાદિ.

હત્થિસ્સ કાયમજ્ઝમ્હિ બન્ધનરજ્જુ કચ્છા નામ. **કચ** બન્ધને, છો. દૂસા, વરત્રાપ્યત્ર. કુથો નામ હત્થિપિટ્ઠત્થરિતચિત્રકમ્બલં, સો આદિ યેસન્તે **કુથાદયો**. કુથાદયો એવ કપ્પનો નામ ભવન્તિ. **કપ્પ** સામત્થિયે,

સજ્જનાયઞ્ચ , કરણે યુ. કપ્પનાપિ. **કચ** સજ્જનાયં, થો, **કુથો**, તીસુ. “નપુંસકમત્થરણં, થી પવેણી કુથં તિસૂ”તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૮.૪૨] હિ **વોપાલિતો**. પવેણી, અત્થરણં, વણ્ણો, પરિત્થોમોતિ એતે **કુથ**પરિયાયા.

૩૬૬. દ્વયં રાજારહે હત્થિનિ. રાજાનમુપગન્ત્વા વહિતુમરહતીતિ **ઓપવય્હો**, અરહત્થે ણ્યો. રાજાનં વહિતું અરહતીતિ **રાજવય્હો**, ણ્યો. દ્વયં કપ્પિતહત્થિનિ. સજ્જા સજ્જના સઞ્જાતા યસ્મિં **સજ્જિતો**. કપ્પા કપ્પના સઞ્જાતા યસ્મિં **કપ્પિતો**. એતસ્માયેવ પાઠા સજ્જકપ્પા સજ્જનાકપ્પનાનં પરિયાયાતિ ઞેય્યા.

હત્થિનો પાદે વિજ્ઝનકણ્ટકો “તોમરો”ત્યુચ્ચતે. તુજ્જતેનેનેતિ **તોમરો**, **તુદ** બ્યથને, અરો, **દસ્સ મો**, **ઓ**ત્તં. વેણુકંપ્યત્ર [કોત્રં વેણુકમાલાનં (અમર ૧૮.૪૧)], ક્વચિ વેળુકન્તિપિ પાઠો.

૩૬૭. હત્થિનો કણ્ણમૂલમ્હિ વિજ્ઝનકણ્ટકો “તુત્ત”મિત્યુચ્ચતે. તુજ્જતેનેનેતિ **તુત્તં**, તો. હત્થિનો મત્થકમ્હિ વિજ્ઝનકણ્ટકો “અઙ્કુસો”ત્યુચ્ચતે. અઙ્કતે અનેનેતિ **અઙ્કુસો**, **અઙ્ક** લક્ખણે, સો, અસ્સુ.

પજ્જદ્ધં હત્થારોહે. **મડિ** ભૂસાયં, હત્થિં મણ્ડયતિ રક્ખતીતિ હત્થિમણ્ડો, સોવ **હત્થિમેણ્ડો**, **મિ** હિંસાયં વા, ડો, નિગ્ગહીતાગમો. હત્થિં પાતિ રક્ખતીતિ **હત્થિપો**, કમ્મનિ ણો. હત્થિં ગોપયતિ રક્ખતીતિ **હત્થિગોપકો**. **ગુપ** રક્ખણે, સકત્થે કો. આધોરણો, નિસાદિનોપ્યત્ર.

૩૬૮. માતઙ્ગહયાદીનં ગમનાદિક્રિયાસિક્ખાપકો આચરિયો “ગામણીયો”ત્યુચ્ચતે. ગમનં ગામો, ભાવે ણો. હત્થાદીનં ગમનક્રિયા ગામો, તં નેતિ સિક્ખાપેતીતિ **ગામણીયો**, અઞ્ઞક્રિયાસિક્ખાપનેતૂપચારા, ગામં વા હત્થાદિસમૂહં નેતીતિ **ગામણીયો**, ગમનં વા સિક્ખાપેતીતિ **ગામણીયો**, સબ્બત્ર **નસ્સ ણ**ત્તં.

પાદદ્વયં અસ્સે. **હય** ગતિયં, અ. તુરં સીઘં ગચ્છતીતિ **તુરઙ્ગો**, ક્વિ, બિન્દાલોપો, લોપે સતિ **તુરગો**. **વાહ** પયતને, અ. **અસ** ભક્ખને, અ. સિન્ધૂનમદૂરભવો જનપદોપિ સિન્ધવો, તત્ર ભવો **સિન્ધવો**, સંયોગન્તત્તા ન વુદ્ધિ. ઘોટકો, પીતિ, તુરઙ્ગમો, વાજી, ગન્ધબ્બો, સત્તિરિચ્ચાદીનિપિ અસ્સે. **ઘુટ** પરિવત્તને, ણ્વુ. પા પાને,તિ. “પાને થી પીતિ અસ્સે સો”તિ **રુદ્દો**. વાજયોગા **વાજી**, ઈ. “એસઞ્ચ પુબ્બં પક્ખો આસિ, સ તુ દેવેત્યત્યત્થિતેન **સાલીભૂત**મુનિના સક્કં પયોજેત્વા વજિરછેદિતો”તિ **નિકાયન્તરિયા**. **સપ** સમવાયે,તિ, **સત્તિ**, સામત્થિયેપિ.

૩૬૯. **તસ્સ** અસ્સસ્સ **ભેદો** વિસેસો અસ્સતરો, અસ્સં તરતીતિ **અસ્સતરો**, **તર** અતિક્કમને, **તર**પચ્ચયેનાપિ સિદ્ધં. પધાનસ્સભૂમિભવો સુજાતિકો અવિકારી કુલીનકો અસ્સો આજાનીયો નામ, આ ભુસો કારણાકારણં જાનાતીતિ **આજાનીયો**, અનીયો, **ણ્ય**પચ્ચયેન વા સિદ્ધં, તદા “કિયાદિતો ના”તિ **ના**ગમો, **ઈ**કારાગમો ચ [ચિન્તામણિટીકા ૧૮.૪૪ ગાથાયમ્પિ પસ્સિતબ્બં]. કુલે સમ્ભૂતો **કુલીનકો**, ઈનો, સકત્થે કો. સઙ્ગામે ગરુસત્થપ્પહારેન નિહતો સન્તો પિયો સામિકં ન જહતિ સુખં વહનસીલો યો અસ્સો, સો **વિનીત**સદ્દેનોચ્ચતે. વિસેસેન દમ્મતં નેતિ યન્તિ **વિનીતો**.

દ્વયં અસ્સપોતે. **કસ** ગમને, ઓરો, અસ્સિ, કિઞ્ચિ સરતીતિ વા **કિસોરો**, બિન્દુલોપો, અસ્સો ચ, હયો એવ બાલત્તા **હયપોતકો**, અપ્પત્થે કો.

૩૭૦. દ્વયં અથામસ્સે. **ઘુટ** પરિવત્તને, ણ્વુ, **ઘોટકો**, અસ્સસામઞ્ઞેપ્યયં, ખરં ગચ્છતીતિ ખલુઙ્ગો, સો એવ **ખળુઙ્કો**, **ગ**કારસ્સ **ક**કારં કત્વા, **રસ્સ લો**, ળત્તમુત્તઞ્ચ, ખળુકોતિપિ. જવેન સબ્બેસમધિકો અસ્સો **જવનો**, યુ.

દ્વયં કવીતિખ્યાતે મુખબન્ધને. મુખમાતિટ્ઠતીતિ **મુખાઠાનં**. ખે મુખવિવરે લીનો **ખલીનો**. “કવિકા તુ ખલીનોતિ [ખલીને થી (?)], કવિયં કથનંત્યપી”તિ **રભસો**. કવિ, કવિકાપ્યત્ર. **કુ** સદ્દે. ઇ, ઈ ચ, સકત્થે કો. **વાસદ્દેન** નપુંસકત્તં સમુચ્ચિનોતિ. વુત્તઞ્ચ **અમરકોસે** “કવિકા તુ ખલીનો’નિત્થી”તિ [અમર ૧૮.૪૯].

અસ્સાભિતાળિની વેત્તવિકતાદિ **કસા** નામ. **કસ** ગમને, અ, કરણસાધનં.

૩૭૧. અસ્સસ્સ નાસાગતરજ્જુમ્હિ કુસા, **કુસ** સિલેસને. દ્વયં અસ્સાયં. **વલ** સંવરણે, વો, ળત્તં, આ, **વળવા**. અસતીતિ **અસ્સા**, “ઇત્થિયમતિયવો વા”તિ અ, આ ચ, **અસ્સા**. વામીપ્યત્ર. દ્વયં ખુરે. **ખુર** છેદને. સં સુખં ફરત્યનેન **સફં**, નેરુત્તો. “સફં ક્લીવે ખુરો પુમા”તિ [અમર ૧૮.૪૯] **અમરકોસો**.

દ્વયં પુચ્છમત્તે. **પુચ્છ** પમાદે. ન ગચ્છતીતિ **નઙ્ગુટ્ઠો**, **અઙ્ગ** ગમને, ઠો, અસ્સુ, દ્વેપિ અનિત્થિયં. લૂમંપ્યત્ર. દ્વયં કેસવતિ નઙ્ગુટ્ઠમત્તે, ન તુ હત્થિનો એવ. વાલસમૂહયોગા **વાલહત્થો**, યથા કેસહત્થો ચયે, તથાત્રાપિ. વાલો ધિય્યતે અસ્મિન્તિ **વાલધિ**, ઇ.

એત્થાનાગતાપિ અસ્સસ્સ ધારાખ્યા [ધાવાખ્યા (ક॰)] પઞ્ચ ગતિયો કથેતબ્બા. યથા –

> અક્કન્દિતં ધોરિતકં, રેચિતં વગ્ગિતં પ્લુતં;
> ગતિયોમે પઞ્ચ ધારા [ધાવા (ક॰)], અસ્સાનં વિઞ્ઞુના મતા [અમર ૧૮.૪૮-૯].

તત્થ વિત્થમ્ભા સમાવગતિ **અક્કન્દિતં**, **કન્દિ** ગતિસોસનેસુ, તો. તતો અધિકા ચતુરાગતિ **ધોરિતકં**, **ધોર** ગતિચાતુરિયે, તો, સકત્થે કો. મણ્ડલિકાયાનેન ગમનં **રેચિતં**, **રિચ** વિયોજનસમ્પજ્ઝનેસુ, સમ્પજ્ઝનં મિસ્સનં. વેગેન પરિક્ખિત્તો પરિચરણં **વગ્ગિતં**, **વગ્ગ** ગમનત્થો. તુરં સમેન ગમનં **પ્લુતં**, **પ્લુ** ગતિયં. ત’દ્દુત્ત’મસ્સસત્થે “સમો’ધિકો લયો વેગી, તુરિતસ્સો ભવે કમા”તિ.

૩૭૨. દ્વયં યુદ્ધત્થે ચક્કયુત્તયાને. **સન્દ** ગમને, સન્દતે ગમ્યતેનેનેતિ **સન્દનો**, યુ. રમતેનેનેતિ **રથો**, થો, મલોપો. સતઙ્ગોપ્યત્ર. સતમઙ્ગાન્યસ્સ.

યં ન **રણાય** યુદ્ધત્થં ચક્કયુત્તં યાનં, અપિ તુ કીળાભમનાદ્યત્થં, સો પુસ્સરથો. વુત્તઞ્ચ **અમરકોસે** “અયં પુસ્સરથો ચક્ક-યાનં ન સમરાય ય”ન્તિ [અમર ૧૮.૫૧]. **પુસ** પાસને, સો, પુસનામકેન ફલવિસેસેન યુત્તો રથો **પુસ્સરથો**, પુસ્સનક્ખત્તેન કતો, સજ્જિતો વા રથોતિ **પુસ્સરથો**.

બ્યગ્ઘસ્સ ચમ્માવુતો પરિક્ખિત્તો રથો વેય્યગ્ઘો નામ, બ્યગ્ઘસ્સ વિકારો ચમ્મં વેય્યગ્ઘં, ણો, તેન પરિવુતો રથો **વેય્યગ્ઘો**, ણો, ઉભયત્રાપિ વુદ્ધાગમો. “પચ્ચત્તં [પચ્ચત્થં (ક॰)] અયન્તિ ગચ્છન્તીતિ પચ્ચયા”તિ વચનત્થતો પચ્ચત્તમેવ [પચ્ચત્થમેવ (?)] પચ્ચયા ભવન્તિ, યથા કારિતન્તસ્માપિ પયોજકવસેન અનેકકારિતપચ્ચયા. દીપિનો ચમ્માવુતો રથો દીપો નામ, દીપિનો વિકારો ચમ્મં દીપં, ણો, તેન પરિવુતો રથો દીપો, ણો.

૩૭૩. દ્વયં પુરિસયુત્તયાને. **સિ** સેવાયં. સુખત્થિકેહિ સેવીયતેતિ **સિવિકા**, ણ્વુ, **વાગમો**, **ઇત્તં**, કિતપચ્ચયા હિ યેભુય્યેન કમ્માદીસુપિ વત્તન્તિ, કિચ્ચપચ્ચયા ચ કત્તરિપિ, યથા “વિનયો, નિસ્સયો, તપનીયા ધમ્મા”ત્યાદીસુ,

મહાપદેસેન વા કિતકિચ્ચપચ્ચયાનં કત્તુકમ્માદીસ્વપિ પવત્તિ વેદિતબ્બા, સિવં કરોતીતિ વા **સિવિકા**, ઇકો. યાપ્યેહિ અધમેહિ યાયતે નિય્યતેતિ **યાપ્યયાનં**. ''યાપ્ય પાનીયકે નિન્દ્યે''તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહે**.

દ્વયં સકટે. અનિત્થી તૂતિ **ત્વન્તં** લિઙ્ગપદં. **સક** સત્તિયં, અટો. **અન** પાણને, કરણસાધનં, નત્થિ નાસા યસ્સાતિ વા **અનં**, **સાલોપો**, રસ્સો ચ. ક્લીવે'નં, સકટો, નિત્થીત્ય**મરકોસો** [અમર ૧૮.૫૨].

દ્વયં ચક્કે. કરોતિ ગમનમનેનેતિ **ચક્કં**, દ્વિત્તં, ચક્કાદિ. રથસ્સ અઙ્ગં **રથઙ્ગં**. તસ્સ ચક્કસ્સ **અન્તો** અવસાનં નેમિ, સા **નારિયં** ઇત્થિયં. નયતિ ચક્કં **નેમિ**. યા ભૂમિં કુસતિ, **ની** નયે, મિ, **ઈ**પચ્ચયે નેમી ચ. પધિપ્યત્ર.

૩૭૪. તમ્મજ્ઝે તસ્સ રથસ્સ, ચક્કસ્સ વા મજ્ઝે ચક્કાકારો પિણ્ડિકા, યસ્સં સબ્બાનિ કટ્ઠાનિ આસજ્જન્તે. **પિણ્ડિકા**સાહચરિયા **નાભિ** ઇત્થી, **ઈ**પચ્ચયે નાભી ચ. સબ્બાનિ કટ્ઠાનિ પિણ્ડેતીતિ **પિણ્ડિકા**, **પિણ્ડ** સઙ્ઘાતે, અ, સકત્થે કો. પિણ્ડીપિ, નાભિ વિયાતિ **નાભિ**.

રથસ્સ યુગકટ્ઠં યત્ર આસજ્જતે, સ યુગન્ધરો. કું પથવિં વુણોતિ અચ્છાદયતીતિ **કુબ્બરો**, **વુ** સંવરણે, રો, ઉસ્સત્તં. યુગં ધારેતીતિ **યુગન્ધરો**, સઞ્ઞાયં અ, અભિધાના રસ્સો.

અક્ખો સકટં, તદવયવો વા, તથા ચાહાજયાચરિયો –

> ''અક્ખો વિભીટકે નિમ્બે, સકટે ચ બ્યવહારે;
> રથસ્સાવયવે કસ્સે, પાસકેપ્ય'ક્ખ'મિન્દ્રિયે''તિ.

તસ્સગ્ગગતે કીલે **આણી**, ઇત્થી. અણિપિ, ''સીમાસ્સિક્ખગ્ગકીલેસુ, અણી આણી ઇમે દ્વિસૂ''તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૮.૫૬] હિ **રુદ્દો** દ્વિધા પઠતિ. ''અણી આણી ચ અક્ખગ્ગકીલે સીમાસ્સિસુ મતા''તિ ચ **નાનત્થસઙ્ગહેપિ**. અસ્સિ કોણો. **અણ** સદ્દે, ણિ. પુબ્બપક્ખે ન વુદ્ધિ, **અન** પાણને વા, ણત્તં. કણ્ડકાદિસત્થેહિ પરિરક્ખણત્થં કતો રથાવરણો વરુથો, યો ''રથગુત્તી''તિ ખ્યાતો. **વર** વરણે, વરણમેત્થાવરણં, યથા રથં થિરત્થં તઙ્ગ્ચ ગોપતીતિ **રથગુત્તિ**, ઇત્થી, ''ગુત્તિ કારાગારે વુત્તા, ભૂગતે રક્ખણે યમે''તિ **નાનત્થસઙ્ગહે**.

૩૭૫. રથાદીનં પુરોભાગસઙ્ખાતે મુખે **ધુરો**. **ધર** ધારણે, અસ્સુ, યાનમુખંપ્યત્ર. અક્ખોપક્ખરાદયો રથસ્સ અઙ્ગા નામ. **અક** ગમને, ખો, **અક્ખો**, દ્વિત્તં રથચક્કાનં અન્તરગતો કટ્ઠવિસેસો. ઉપરિ કરીયતેતિ **ઉપક્ખરો**, અક્ખસ્સોપરિ કટ્ઠવિસેસો. **અમરકોસે** પન **ઉપક્ખર**સદ્દસ્સ સબ્બરથાવયવવાચકત્તં વુત્તં ''રથઙ્ગન્તુ ઉપક્ખરો''તિ [અમર ૧૮.૫૫]. ''અપક્ખરો''તિપિ પાઠો.

સબ્બસ્મિં હત્થાદિકે વાહને **યાનાદિ**ત્તયં, સબ્બત્ર કરણસાધનં. યોજનીયં યુજ્જતેનેનાતિ **યોગ્ગં**, ણ્યો. પત્તં ધોરણઞ્ચાત્ર. **પત** ગતિયં. **ધોર** ગતિચાતુરિયે, એત્થાપિ કરણસાધનં.

૩૭૬. ચતુક્કં સારથિમ્હિ. રથેન ચરતિ સીલેનાતિ **રથચારી**. સવતિ પેરયતીતિ **સૂતો**, **સૂ** પેરણે, તો. **અજ** ગમને. પાજેતીતિ **પાજિતા**, રિતુ, દીઘાદિ. **સર** ગતિયં, થિ, રથેન સહ ગચ્છતીતિ વા **સારથિ**, ઇણ, અઞ્ઞત્રોપચારા. નિયન્તા, યન્તા, ખત્તા, સબ્યટ્ઠો, દક્ખિણત્થો, રથકુટુમ્બીપ્યત્ર.

“નિયન્તા પાજિતા યન્તા, સૂતો ખત્તા ચ સારથિ;
સબ્યટ્ઠો દક્ખિણત્થો ચ, સઞ્ઞા રથકુટુમ્બિનો”તિ [અમર ૧૮.૫૬-૬૦]. –

વુત્તં . અત્થતો સારથિનો રથકુટુમ્બી ચ નામં. રથનાયકે તુ “રથારોહો ચ રથિકો રથી”તિ પચ્છા વક્ખતિ. **ખુદિ** સંપેસને, તુ, **દસ્સ તો**, ઉસ્સત્તઞ્ચ, **ખત્તા**.

તિકં રથે પાજિતતરા અઞ્ઞે યોધા, અત્ર યે “રથનાયકા”તિપ્યુચ્ચન્તે. રથમારોહતીતિ **રથિકો**, **રથી** ચ. રથેન યુજ્જતીતિ વા **રથિકો**, **રથી** ચ. રથિનો, સન્દનારોહોપ્યત્ર. દ્વયં યોધે. **યુધ** સમ્પહારે, ણો. ભટતિ યુજ્જતીતિ **ભટો**, અ. ક્વચિ યોદ્ધોપિ.

૩૭૭-૩૭૯. ચતુક્કં પદાતિકે. પદેહિ અતતિ અજતીતિ **પદાતિ**, **અત** સાતચ્ચગમને, ઇ. **પદ** ગમને. પદતીતિ **પત્તિ**, ઇ, દ્વિત્તં. પદેન અદતીતિ વા **પત્તિ**, **અલોપો**, **દસ્સ તો**, ઇમે દ્વે, વક્ખમાના દ્વે ચ પુમે. પદેહિ ગચ્છતીતિ **પદગો**, **પદિકો**. પાદાતિકો, પદાજયોપ્યત્ર [પાદેહિ અજતિ ઈ, રસ્સો ચ પદાજિં (ચિન્તામણિટીકા ૧૮.૬૬)].

છક્કં કવચે. **નહ** બન્ધને, કરણે ણો. **કઙ્ક** ગત્યત્થો, અટો. વરીયતે તન્તિ **વમ્મં**, **વર** વરણે, **વર** ઇચ્છાયં વા, મો, **રસ્સ મો**. **કચ** બન્ધને, અ, **વ**કારવણ્ણાગમો. ઉરો છાદયન્ત્યનેનાતિ **ઉરચ્છદો**. **વાસદ્દો** દ્વિન્નં પુન્નપુંસકત્તં સમ્પિણ્ડેતિ. **જલ** દિત્તિયં, ણ્વુ. તનુત્તં, દંસનં, જગરોપ્યત્ર. “જગરો કઙ્કટો યોગો, સન્નાહો ચ ઉરચ્છદો”તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૮.૬૪ બ્યાખ્યાસુધા ૨.૮.૬૪] **વોપાલિતો**.

તિકં કતસન્નાહે. ચમ્મેન સમ્મા નદ્ધવાતિ **સન્નદ્ધો**, ધો. **સજ્જુ** ગતિયં, અ. વમ્મેન નદ્ધવા **વમ્મિકો**. દંસિતો, ઉરચ્છદિકો, બ્યૂળ્હકઙ્કટો, જગરિકોપ્યત્ર.

દ્વયં પરિદહિતે વત્થાદો. **આપતિ**પુબ્બો **મુચ**ધાતુ પરિદહને, ઉભયત્થ તો, ભૂજાદિ. પક્ખે “સુસપચસકતો ક્ખક્કા ચે”તિ સુત્તે **ચ**કારેન **ત**પચ્ચયસ્સ **ક્કો**, ધાત્વન્તલોપો ચ. પિનદ્ધો, અપિનદ્ધોપ્યત્ર. પુબ્બપક્ખે અપિસ્સાકારલોપો.

ચતુક્કં અભિચારપદાતિમ્હિ. પુરે ચરણસીલો, સત્તમિયા અલોપો ઉભયત્રાપિ. પુબ્બે ણી. પરપક્ખે અ, પુબ્બં, પુબ્બે વા ગચ્છતીતિ **પુબ્બઙ્ગમો**, દુતિયાયાલોપો. પુરોગો, અગ્ગેસરો, પટ્ઠો, અગ્ગતોસરો, પુરસ્સરો, પુરોગમોપ્યત્ર.

દ્વયં અસીઘગામિનિ. મન્દં ગચ્છતિ સીલેનાતિ **મન્દગામી**, ણી. **મન્થ** વિલોળને, અનેકત્થત્તા સંકિલેસે ચ. સંકિલિસ્સતેતિ **મન્થરો**, અરો.

તિકં વેગિનિ. તુરમેતિ ગચ્છતીતિ **તુરિતો**, **ઇ** ગતિયં, તો. તુરસ્સિ, પજવી, જવોપ્યત્ર. દ્વયં જેતુયોગ્ગતામત્તે. **જિ** જયે, તબ્બો, **જેતબ્બં**, ણ્યપચ્ચયે **જેય્યં**.

૩૮૦. તિકં સૂરે. **સુર વીર** વિક્કન્તેતિ ચુરાદિધાતુ. સુરયતિ, વીરયતીતિ **સૂરો**, **વીરો** ચ, અ, દીઘાદિ, **કન્ત** છેદને. **વિક્કન્તો**. દ્વયં સહાયમત્તે. સહ એતિ ગચ્છતીતિ **સહાયો**, સબ્બત્ર કત્તરિ ચ અ. **અનુસદ્દો** પચ્છાત્થો. **સમા**તિ એતે દ્વે તુલ્યત્થા. અનુપ્લપો, અભિસરોપિ. **સન્નદ્ધપ્પભુતી સન્નદ્ધ**સદ્દાદયો **અનુચર**ન્તા તીસુ.

પાથેય્યં નામ રાજાદીનં યાત્રાસ્વેવ બહુલં પવત્તતીતિ ઇધ તં વુત્તં, પથે હિતં **પાથેય્યં**, એય્યો. **સમ્બ** મણ્ડલે, અલો, સમેતિ અદ્ધાનપરિસ્સમમેતેનાતિ વા **સમ્બલં**, અલો, **બાગમો** ચ.

૩૮૧. ચતુક્કં સેનાયં. વાહયોગા **વાહિની**. ધજયોગા **ધજિની**. **સિ** બન્ધને, નો, **સેના**. **ચમુ** અદને, ઊ. ચમતિ ભીરુન્તિ **ચમૂ**. પુતના, અનીકિની, વરૂથિનીપ્યત્ર. એત્થ ચ પુતના અનીકિની વાહિની ચમૂ સેનાભેદેપિ. ''પુતના'નીકિની ચમૂ, સેના સેનાન્તરેપિ ચે''તિ **રુદ્દો**, ''સેનાપભેદે સેનાયં, સવન્ત્યમપિ વાહિની''તિ **રભસો** ચ. **ચક્કા**દિતિકં સામઞ્ઞેન સેનાયં, સેનઙ્ગે ચ. **ચાણક્યે** તુ સેનાવિસેસે અનીકો વુત્તો ''તીણિ તિકાન્યનીક''ન્તિ.

અસ્સેવ **કામન્દકીયે** વિવરણં, યથા –

> ''અસ્સસ્સ પત્તિયોધા યે, ભવેય્યું પુરિસા તયો;
> ઇતિ કપ્પા તુ પઞ્ચસ્સા, વિધેય્યા કુઞ્જરસ્સ તુ;
> પાદઙ્ગો પાજિતાવન્તો, પુરિસા દસ પઞ્ચ ચ;
> વિધાનમિતિ નાગસ્સ, ચતુક્કં સન્દનસ્સ ચ;
> અનીકમિતિ વિઞ્ઞેય્ય-મિતિ કપ્પા નવ દ્વિપા''તિ.

કરીયતે વિગ્ગહો યેનેતિ **ચક્કં**. **બલ** સંવરણે, અ. **અણ** સદ્દે, ઇકો. **વા**કારો નપુંસકત્તં સમુચ્ચિનોતિ.

ચતુરઙ્ગબલાય સુસન્નદ્ધાય સેનાય યુદ્ધત્થં દેસવિદેસે **વિન્યાસો** વિભજિત્વા ન્યસનં ઠપનં બ્યૂહો કથ્યતે. વિભજિત્વા ઊહનં ઠપનં **બ્યૂહો**. તબ્ભેદા દણ્ડભોગમણ્ડલાસંહતા ચત્તારો પકતિબ્યૂહા. તત્ર અનીકાનં તિરિયતો વુત્તિ **દણ્ડો**. સમત્થાનમનીકાનમન્વાવુત્તિ અઞ્ઞોઞ્ઞતો વુત્તિ **ભોગો**. મણ્ડલરચનાય સરન્તાનમનીકાનં સબ્બતો વુત્તિ સપ્પસરીરમિવ **મણ્ડલો**. ઠિતાનમિતરેતરાસં હતાનં વિસિલિટ્ઠતરાનં અનીકાનં પુથુવુત્તિ **અસંહતો**. તદુત્તં **કામન્દકેન** –

> ''તિરિયતો વુત્તિ દણ્ડાખ્યા, ભોગોન્વાવુત્તિરેવ ચ;
> મણ્ડલો સબ્બતોવુત્તિ, પુથુવુત્તિ અસંહતો''તિ.

બ્યૂહસમવેતો એવ બ્યૂહસ્સેકદેસો પચ્છાભાગો **બ્યૂહપણ્હિ**, બ્યૂહસ્સ પચ્છા, બ્યૂહન્તરમેવ વા. યત્ર ઠિતો રાજા સસેનં પટિગ્ગણ્હતિ, તં સેનાય પચ્છા ધનુસતદ્વયન્તરેન ઠિતપરિસસહિતં અનીકં "**પટિગ્ગહો**"ત્યુચ્ચતે.

૩૮૨-૩૮૩. એકો હત્થી દ્વાદસપુરિસસહિતો ''એકો હત્થી''ત્યુચ્ચતે, એતેન લક્ખણેન **અધમન્તતો** હેટ્ઠિમપરિચ્છેદેન તયો હત્થિનો **હત્થાનીકં** નામ, તથા એકો તુરઙ્ગો તિપુરિસસહિતો, એકો ચ રથો ચતુપુરિસસહિતો એકો હયો, એકો રથોતિ એતેન લક્ખણેન અધમન્તતો તયો હયા ચ તયો રથા ચ **હયાનીકં**, **રથાનીકં** નામ, તેનાહ ''તયો તયો ગજાદયો''તિ. **સસત્થા** ખગ્ગાદિસત્થહત્થા **ચતુજ્જના** ચત્તારો પુરિસા **પત્તાનીકં** નામ વુત્તા. હેટ્ઠિમન્તતોયેવેત્થાપિ પરિચ્છેદો. **અમરકોસે** ત્વઞ્ઞથા કથિતા –

> ''એકકેભરથા ત્યસ્સા, પત્તિ પઞ્ચપદાતિકા;
> પત્યઙ્ગેહિ તિગુણેહિ, કમા સઞ્ઞા યથોત્તરં.

સેનામુખં ગુમ્બગણા, વાહિની પુતના ચમૂ;
અનીકિની ચ તાસન્તુ, દસ અક્ખોભિની મત’’ન્તિ [અમર ૧૮.૮૦-૧].

તસ્સત્થો – તીહિ અસ્સેહિ ગજેનેકેન રથેન ચ પદાતીભિ ચ પઞ્ચહિ પત્તિ નામ સેનન્તરં. પત્યઙ્ગેહિ સબ્બેહિ ગજાદીહિ યથાપુબ્બં ગુણેહિ યથોત્તરં કમેન સેનામુખાદિકા સઞ્ઞા ભવતિ. **યથોત્તરન્તિ** વચનેન યથાપુબ્બમિત્યત્થમાહ, તેનેદં વુત્તં ‘‘ભવતિ તયો પત્તિનો સેનામુખં. તીહિ સેનામુખેહિ ગુમ્બો. ગુમ્બત્તયેન ગણો. ગણત્તયં વાહિની. વાહિનિત્તયં પુતના. પુતનત્તયં ચમૂ. ચમુત્તયં અનીકિની. તાસં અનીકિનીનં દસ અક્ખોભિની’’તિ.

તત્ર રથાનં સઙ્ખ્યા સત્તતિસહિતેહિ અટ્ઠસતેહાધિકાન્યેકવીસતિસહસ્સાનિ, એવમેવ ગજાનમ્પિ સઙ્ખ્યા, તથા ચ –

પઞ્ચસટ્ઠિસહસ્સાનિ, છસતાનિ દસેવ તુ;
સઙ્ખ્યા તા તુરઙ્ગાનઞ્હિ, વિના રથે તુરઙ્ગમે.

નરાનં સતસહસ્સં, સહસ્સાનિ નવેવ ચ;
સતાનિ તીણિ ચ’ઞ્ઞાનિ, પઞ્ઞાસઞ્ચ પદાતયોતિ [બ્યાખ્યાસુધા ૨.૮.૮૦].

૩૮૪. હેટ્ઠિમપરિચ્છેદેન સેનં દસ્સેત્વા ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદેન દસ્સેતુમાહ ‘‘**સટ્ઠિ…પે॰… યન્તિ**’’ચ્ચાદિ. **યન્તિયા** યાનં કુબ્બન્તિયા **સેનાય** કત્તુભૂતાય ધૂલીકતેસુ સન્તેસુ. કેસુ? સટ્ઠિવંસકલાપેસુ. કિત્તકપ્પમાણેસુ? પચ્ચેકં સટ્ઠિદણ્ડવન્તેસુ, એસા અક્ખોભિની નામ સેના ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદેન. કેનચિ ખોભેતુમસક્કુણેય્યતાય **અક્ખોભિની**, યુ, નદાદિ. **ખુભ** ચલને.

૩૮૫. ચતુક્કં સમ્પત્તિયં. ધનુક્કંસો સમ્પત્તિ. **પદ** ગમને, ભાવેતિ. યુપક્ખે ‘‘ઇત્થિયમતિયવો વા’’તિ અ. **લક્ખ** દસ્સનઙ્કેસુ, ઈ, **લક્ખી, સિરી** ચ પુબ્બે દેવતાવસેન વુત્તા, ઇધ ધનુક્કંસવસેન.

દ્વયં સમ્પત્તિવિપરીતાયં. વિરૂપં પજ્જતીતિ **વિપત્તિ, પદિમ્હા** કત્તરિતિ. વિરૂપં પજ્જનં વા **વિપત્તિ**, ભાવેતિ. **આપદાસહચરણતો વિપત્તિ** થિયં.

ચતુક્કં સત્થમત્તે. આદાય યુજ્ઝન્તે યન્તિ **આવુધં, યસ્સ વો. આયુધં** વા. **હર** હરણે. હરતિ જીવિતન્તિ **હેતિ**,તિ, અસ્સે, રલોપો, **હન**તિવસેન વા સિદ્ધં. **સસ** હિંસાયં, થો. અત્થંપ્યત્ર. **અસુ** ખેપને.

૩૮૬-૩૮૭. સઙ્ખેપેનાયુધં દસ્સેતુમાહ. મુત્તામુત્તઞ્ચ અમુત્તઞ્ચ પાણિતો મુત્તઞ્ચ યન્તમુત્તઞ્ચેતિ સકલં તં આયુધં ચતુબ્બિધં બહૂનમ્પિ તબ્ભેદાનતિવત્તનતો.

ચતુન્નં સરૂપમાહ ‘‘**મુત્તામુત્તઞ્ચા**’’દિ. યટ્ઠિ નામ સત્થવિસેસો, ન કત્તરદણ્ડો.

‘‘યટ્ઠિ હારલતાસત્થ-ભેદેસુ ધનુદણ્ડકે’’તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહે**.

તદાદિ આયુધં મુત્તઞ્ચ તં અમુત્તઞ્ચેતિ **મુત્તામુત્તં**, કમ્મધારયો, યથા કતાકતં. **છુરિકા** અસિપુત્તિ, તદાદિકં અમુત્તં. **યન્ત** સઙ્કોચને, **યન્તં**, ધન્વાદિ.

૩૮૮-૩૮૯. પઞ્ચકં ધનુમ્હિ. ઉસું અસતિ ખિપતીતિ, કમ્મનિ ણો, ઉસ્સિ. **ધન** ધઞ્ઞે, ઉ, **હન** હિંસાયં વા, ઉ, હસ્સ **ધો**, **ધનુ**. ''ધનુ વંસવિસુદ્ધોપિ, નિગ્ગુણો કિં કરિસ્સતી''તિ [હિતોપદેસ કથામુખ ૨૩] પુમે પયોગો. ''સરા વાપો ધનુ ઇત્થી, તુણતા તિણતાપિચે''તિ [તિકણ્ડસેસ ૨.૮.૫૧] **તિકણ્ડસેસો**. કિં નામેન દણ્ડયતીતિ **કોદણ્ડં**, **દણ્ડ** નિપાતને, કિં નામેન દમ્યતીતિ વા **કોદણ્ડં**, **દમુ**ધાતુમ્હા ડો, કિં નામેન દુનોતીતિ વા **કોદણ્ડં**, **દુ** પરિતાપે, ડો નિપાતિતો, કુટિલત્તા વા કુચ્છિતો દણ્ડો યસ્સત્થીતિ **કોદણ્ડં**. **ચપ** સન્તાપે, અ, ચપો, વંસભેદો, તબ્બિકારો **ચાપો**, ણો. સરમસતિ ખિપતીતિ **સરાસનં**. કમ્મુકમ્પિ. કમ્માય પભવતીતિ **કમ્મુકં**.

તિકં ગુણે. ગચ્છતિ સરો યેનાતિ **ગુણો**, **મસ્સ ણો**, અસ્સુ, **ગુ** સદ્દે વા, ગવતિ એતેનાતિ **ગુણો**, યુ, **ણત્તં**. **જર** વયોહાનિમ્હિ, અ, **જિયા**દેસો. પક્ખે **ઇ**કારલોપો, **જ્યા**. ''જિયા ચાથા''તિપિ પાઠો, તદા દ્વયં ગુણે. મુબ્બી, સિઞ્જિનીપ્યત્ર. મુબ્બવિકારો **મુબ્બી**. **સિઞ્જ** અબ્યત્તસદ્દે, ઇની.

તિપાદો કણ્ડે. **સર** હિંસાયં. સરન્ત્યનેનાતિ, પુમે, સઞ્ઞાયં ણો. પત્તં વાજો, તંયોગા **પત્તી**, ઈ. **સા** તનુકરણાવસાનેસુ, દિવાદિ, ણ્વુ, **યસ્સા**લોપો. વણ્યતે સદ્દાયતેનેનેતિ **વાણો**, ણો, **વણ** સદ્દે. કણ્યતેનેનેતિ **કણ્ડં**, **કણ** સદ્દે, ડો, **કણ્ડ** ભેદે વા. **ઇસ** ગમને, ઉ, ઇસ્સુ, **ઉસ** દાહે વા. **ખુર** છેદને, અપો, અથ વા ખે અરતિ ગચ્છતીતિ ખુરો, અસ્સુ, તં પાતીતિ **ખુરપ્પો**. **તિજ** નિસાને, યુ. **અસ** ખિપને, કમ્મે યુ. વિસિખો, અજિમ્હગો, ખગો, આસુગો, કલમ્બો, મગ્ગણો, રોપોપ્યત્ર. વિસન્તો ખણતીતિ **વિસિખો**. **કલ** મદે, અમ્બો. **મગ્ગ** અન્વેસને, યુ. **રુપ** વિમોહને, દિવાદિ, અ, **રોપો**. ''થૂલખેડો વિપાટો ચ, ચિત્રપુઙ્ખો સરોપિ ચે''તિ [તિકણ્ડસેસ ૨.૮.૫૨] **તિકણ્ડસેસે**.

પઞ્ચકં કલાપે. **તૂણ** પૂરણે, ચુરાદિ, નદાદિ. ''તૂણો નિસઙ્ગો તૂણિરો, ઉપાસઙ્ગો ચ વાણધિ''રિતિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૮.૮૮] **અમરમાલાયં** પુંસકણ્ડે. ''તૂણા''તિપિ ઇત્થિલિઙ્ગપ્પકરણે વુત્તો, ઇધ પન ''તુણી, તૂણો''તિ દ્વીસુ, સરસમૂહાનં ઠાનત્તા **કલાપો**. **ઇર**પચ્ચયે **તૂણિરો**. વાણા સરા ધિયન્તેત્રેતિ **વાણધિ**. ''તૂણો પસઙ્ગ તૂણિર-નિસઙ્ગા વાણધિ દ્વિસૂ''ત્ય**મરસીહે**.

૩૯૦. દ્વયં વાજે, યં ''કણ્ડપત્ત''મિત્યુચ્ચતે. **પત** ગમને, કરણે ખો, **તસ્સ કો**, પક્ખેન કતત્તા વા **પક્ખો** . વજત્યનેનાતિ **વાજો**, ણો. વિસમપિવિત્થાતિ **વિસપ્પીતો** સરો દિદ્ધો નામ. **દિસ** અપ્પીતિયં, તો. લિત્તોપ્યત્ર.

તિકં વિજ્ઝિતબ્બે. વિજ્ઝનત્થં લક્ખ્યતેતિ **લક્ખં**. વિજ્ઝિતબ્બન્તિ **વેજ્ઝં**, ણ્યો, **ઝસ્સ જ્ઝો**, ઇસ્સે. સરો વયતિ ગચ્છતિ યસ્મિં **સરબ્યં**, વસ્સાકારલોપો. નિચ્ચં સરાનમભ્યાસનં વસીકરણં **સરાભ્યાસો**. ''બ્યાધેપ્યુપાસનાયઞ્ચ, વાણાભ્યાસેપ્યુપાસન''ન્તિ **રુદ્દો**. લક્ખમુપગન્ત્વા અસનં ખિપનં **ઉપાસનં**.

૩૯૧. પઞ્ચકં ખગ્ગે. મણ્ડલં અગ્ગં યસ્સ. નિગ્ગતો તિંસતો'ઙ્ગુલિતો **નેત્તિંસો**. **અસ** ખેપને, અસતે ખિપ્પતેતિ **અસિ**, ઇ. **ખગ્ગ** ખણ્ડભેદે. સાયકો સરેપિ. ચન્દહાસો, રિટ્ઠિ, કક્ખલકો, કરવાલોપ્યત્ર. તસ્સ ખગ્ગસ્સ પિધાને **કોસિ**, ઇત્થી. **કુસ** સિલેસને, ઇ, કોસિ, રસ્સન્તો. ખગ્ગછુરિકાદીનં મુટ્ઠિયં **થરુ**સદ્દો. **થર** સત્થગતિયં, ઉ.

૩૯૨. તિકં ખગ્ગાદીનં સત્થાનં વારણફલકે. **ખેટ** ભક્ખને, ણ્વુ. **ફલ** વિસારણે, ણ્વુ. ફલતીતિ **ફલકં**, અનિત્થી. **ચર** ગતિભક્ખનેસુ, મો, **ચમુ** અદને વા, અ. ફલમ્પિ.

વણ્ટાનિહારસ્સાખગ્ગાકતિ હત્થકુણ્ડાદિ **ઇલ્લી**, **ઇલી**પિ, **ઇલ** ગતિયં, નદાદિ. કરં પાલયતીતિ **કરપાલિકા**, ણ્વુ.

દ્વયં અસિપુત્તિયં. **છુર** છેદને, ણ્વુ. **સસુ** હિંસાયં,તિ, નદાદિ. અસિનો પુત્તી, અસિધેનુકાપિ.

દ્વયં વડ્ઢકીનં મુગ્ગરેહિ સમાનાકારાયુધભેદે. **લગ** સઙ્ગે, અલો, અસ્સુ, ળત્તઞ્ચ. મુરં ગિરતીતિ **મુગ્ગરો**, **રસ્સ ગો**, **ગિર** નિગ્ગિરણે, મુચ્ચતીતિ વા **મુગ્ગરો**, અરો. દુઘણો, ઘનોપિ.

૩૯૩. દ્વયં સલ્લે. **સલ** આસુગતિયં, અ, **સર** હિંસાયં વા, લો, **રસ્સ લો**. **સઙ્ક** સઙ્કાયં, ઉ. **સૂલ**મ્પિ. **સૂલ** રુજાયં.

દ્વયં વાસિયં. વસ છેદનસ્નેહાવહારણેસુ, ણી. **તચ્છ** તનુકરણે, યુ, નદાદિ.

દ્વયં ફરસુમ્હિ. છેદકત્તા કુચ્છિતા ધારા યસ્સાતિ **કુધારી**. કુધારોપિ. પરં સસતિ હિંસતીતિ **ફરસુ**. ઉ, **પસ્સ ફો**, **સ**લોપો ચ. પરસુપિ, સો **પરસુ**સદ્દો નપુંસકો. પરસુધોપ્યત્ર.

દ્વયં પાસાણવિદારણે. **ટઙ્ક** બન્ધને. **દર** વિદારણે. પાસાણં દારયતીતિ **પાસાણદારણો**, યુ. પાસાણદારકોપિ.

૩૯૪. દ્વયં હત્થપ્પમાણે કણયે [કણ્ડે (ચિન્તામણિટીકા)]. ચક્કપૂરણાદિવાયુવસેન ખિપ્પતે. **કણ** સદ્દે, અયો. ભિન્દનસીલતાય ભિન્દી, વાતિ ગચ્છતિ તેનાતિ વાલો, અલો, ભિન્દી ચ સો વાલો ચાતિ ભિન્દિવાલો, ળત્તે **ભિન્દિવાળો**, રસ્સો.

ચક્કાદયો સત્થભેદા. તત્ર ચક્કાકારો આયુધવિસેસો **ચક્કં**. **કન્ત** છેદને, અસ્સુ, **કુન્તો** દીઘદણ્ડો. **ગદા**, **સત્તિ** ચ પસિદ્ધા.

તિકં કોણભાગે. **કુણ** સદ્દોપકરણેસુ, **કુણ** સઙ્કોચને વા, ણો. **સિ** સેવાયં, અ, રસ્સો, **અસ્સો**. **કુટ** કોટિલ્લે, ઇણ.

૩૯૫. દ્વિપાદં વિજિગીસસ્સ યાત્રાયં, સબ્બત્ર ભાવસાધનં. **યા** પાપુણે, નિક્ખમિત્વા યાયતે **નિય્યાનં**, યુ. ‘‘છદાદીહિ તત્રણ’’તિ ત્રણ. યાત્રા, આ. નદાદિનો આકતિગણત્તા ઈપચ્ચયાભાવો. **ઠા** ગતિનિવત્તિયં, **પ**પુબ્બો યાને, યુ, પતિટ્ઠીયતે **પટ્ઠાનં**, પુરેચારિમ્હિ **પટ્ઠો**.

પઞ્ચકં ધૂલીમત્તે. તથા ચ ‘‘પંસુ ખોદો મતો રેણુ, ચુણ્ણો ધૂલિ’ત્થિયં ભવે’’ત્ય**મરમાલા**. **ચુણ્ણ** પિસને, **ચુણ્ણ** સઞ્ચુણ્ણને વા. **પંસ** નાસને, ઉ. **રઞ્જ** રાગે, **રજો**, મનોગણોપિ નપુંસકે, તંસહચરણતો **પંસુ**પિ. ‘‘ક્લિવં’પરાધે રેણુમ્હી’’તિ **રભસો**. અથ વા **ચુણ્ણરજો**સહચરણતો **પંસુ** નપુંસકે. **ધૂ** વિધુનને, **ધૂ** કમ્પને વા, લિ, નદાદિ. **રિ** ગતિયં, ણુ, ઇસ્સે.

૩૯૬. વંસક્કમવેદીવંસથુતિં યો કુબ્બતિ, સો **માગધો**. તસ્મિં મધુકો વુત્તો. સો ચ ખત્તિયાવેસ્સસમ્ભવો ભવતિ, વંસમગ્ગં થવતીતિ **માગધો**, **થસ્સ ધો**. મગ્ગં ધવતીતિ **મધુકો**, ણ્વુ, ગ્ગલોપો.

વીરિયાદિથુતિં સીલેન યો પઠતિ, સો **વન્દી**, તસ્સીલાદીસુ ણી.

યો નિસાવસાનં વિભાવેન્તો બોધયતિ, સો **વેતાળિકો**, વિભાવેન્તો તાળસદ્દેન બોધયતીતિ **વેતાળિકો**, ણિકો.

ચક્કેન ચરન્તો બહૂહિ પીળેત્વા યો પઠતિ, સો **ચક્કિકો**, ઉભયત્ર ચરત્યત્થે ઇકો. **ઘણ્ટ** ભાસત્થો, ચુરાદિ.

૩૯૭. પઞ્ચકં ધજે. **કિત** નિવાસે, રોગાપનયને ચ, ઉ, કિતતિ અપનેતિ એતેનાતિ **કેતુ. ધજ** ગમને, અ. ઉપ્પતતીતિ **પટાકા**, આકો, **પટ** ગતિયં વા, **પટાકા**. કેન વાતેન દલીયતે વિદારીયતેતિ **કદલી**, નદાદિ, છિન્નભિન્નત્તા કુચ્છિતં દલં પત્તમેતિસ્સાત્થીતિ વા **કદલી, પટાકા** સહચરણતો ઇત્થિયં. કદલી મોચેપિ. **યુમ્હિ કેતનં**. એત્થ ચ **ધજ**સહચરણતો **કેતુ** પુન્નપુંસકે. ''પટાકા વેજયન્તી ચ, કેતનં ધજ'મનિત્થી''ત્ય [અમર ૧૮.૯૯] **મરકોસે**.

અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સેતિ એકમપેક્ખિત્વા અપરસ્સાપરં અપેક્ખિત્વા અઞ્ઞસ્સ. યો **અહંકારો** અભિમાનો, સો ''અહં અહ''મિતિ કરોતીતિ **અહમહમિકા** ભવે. ''અહં અગ્ગો ભવામિ, અહં અગ્ગો ભવામી''તિ અઞ્ઞમઞ્ઞમતિક્કમ્મ યોધાનં સમગ્ગે ધાવનં, તત્ર તુ **અહંપુબ્બિકા. અહં**સદ્દો વિભત્તિપતિરૂપકો નિપાતો, સકત્થે **ક**પચ્ચયે કતે વિચ્છાયં ગમ્યમાનત્તા દ્વિત્તાભાવો.

૩૯૮. ચતુક્કં બલે. **બલ** પાણને, કરણે અ. **ધા** ગતિનિવત્તિયં, કરણે મો, **ધસ્સ થો**. સહતેનેનાતિ **સહં**, સહોપિ. **સક** સત્તિયં,તિ. દ્રવિણં, તરો, પરક્કમો, પાણોપિ.

અતિસૂરતા વિક્કમો નામ.

જયે જિતે સતિ, કારણભૂતે વા કતં પાનં **જયપાનં. અમરકોસે** પન ''વીરપાનં તુ યં પાનં, જાતે ભાવિનિ વા રણે''તિ [અમર ૧૮.૧૦૩] વુત્તં. તસ્સત્થો – ભવિસ્સતિરણે જીવિતસંસયા સંહાસુપ્પાદનત્થં, દેવતાયાચનપુબ્બકં સજાતિયેહિ સહ સમ્ભૂય યોધાનં યં પાનં જાતે ચ રણે વિજયસ્સ સન્દસ્સનત્થં, તં **વીરપાનમુ**ચ્ચતે.

૩૯૯-૪૦૦. સાડ્ઢપજ્જં યુદ્ધે. **સઙ્ગામ** યુદ્ધે, ચુરાદિ, અ. **હર** હરણે, પસય્હકરણે ચ. **અર** ગમને, અ. **સમરં. રણ** સદ્દે, દ્વેપ્યનિત્થિયં. **અજ** ગમને, ણિ, **આજિ**, રસ્સન્તો. આહુય્યન્તે અસ્મિંયોધા, **હુ** સદ્દે, અ. **યુધ** સમ્પહારે, તો. આદાય યુજ્ઝન્તેત્ર **આયોધનં**, યુ. **યુજ** યોગે, **સંયુગં**, સંયુત્તમ્પિ. **ભણ્ડ** પરિભાસને, યુ. વિગ્ગય્હન્તિ યુજ્ઝન્ત્યસ્મિં **વિગ્ગહો**. કલહન્ત્યસ્મિં **કલહો. મેધ** મેધાહિંસાસઙ્ગમેસુ, ણ્વુ. જઞ્ઞં, પવિદારણં, અક્કન્દનં, સઙ્ખ્યં, સમીકં, સમ્પરાયકં, અનીકં, અભિસમ્પાતો, કલિસં, ફોટો, અત્યામદ્દોઇચ્ચાદયોપિ યુદ્ધે. કેચિ પન ''ભણ્ડનાદિપઞ્ચકં કલહે, ન યુદ્ધે''તિ વદન્તિ, તં ''ભણ્ડનં કવચે યુદ્ધે, ખલિકારેપિ વત્તતે''તિ **નાનત્થસઙ્ગહે** વુત્તત્તા ન ગહેતબ્બં.

દ્વયં મુચ્છાયં. **મુચ્છ** મોહસમુસ્સયેસુ. **મુહ** વેચિત્તે. તિકં બલક્કારે. પસહનં **પસય્હો, સહ** સત્તિયં, ણ્યો. બલિનો, બલેન વા કરણં **બલક્કારો. હઠ** બલક્કારે, ણો. પસઙ્ગોપિ.

૪૦૧. સુભાસુભાનં ફલાનં **સૂચિકા** પકાસકા યા ભૂતસ્સ વત્થુનો **વિકતિ** અઞ્ઞથા ઉપ્પત્તિ, સા ઉપ્પાતો. સુભાસુભફલં પકાસેન્તો પતતિ ગચ્છતીતિ **ઉપ્પાતો**. ઉપ્પાદોપિ. **ત**સદ્દો'યં પુબ્બપદસ્સ, અપરપદસ્સ વા

લિઙ્ગમાદત્તે. ‘‘અવિજ્જા ચ સા પચ્ચયો ચાતિ અવિજ્જાપચ્ચયો, વિગ્ગહો ચ તં વાક્યઞ્ચેતિ વિગ્ગહવાક્ય’’ન્ત્યાદીસુ, ઇધ પન પુબ્બપદસ્સ લિઙ્ગમાદત્તે. ઉપ્પાતસ્સ તત્ર યુદ્ધપક્કમેનાભિધાનં.

ચતુક્કં ઉપ્પાતસ્સ પરિયાયે. ઇ ગમને,તિ, દીઘાદિ. સબ્બકાલં ન જાયતીતિ **અજઞ્ઞં**, ણ્યો, ફલં ન જનેતીતિ વા **અજઞ્ઞં**, તસ્મિં ધૂમો વિય અગ્ગિસ્સ કમ્મફલસ્સ પકાસનમત્તમેવ કરોતિ, ન તં જનેતીતિ **અજઞ્ઞં** નામ. ઉપગન્ત્વા સજ્જતિ પકાસેતીતિ **ઉપસગ્ગો**, ણો. ઉપગન્ત્વા દુનોતીતિ **ઉપદ્દવો**, **દુ** પરિતાપે, અ. એત્થ ચ **ઈત્યાદયો** જનકેપિ વત્તન્તિ, યથા જરાદીનમુપદ્દવા.

૪૦૨. **મલ્લયુદ્ધમ્હિ** બાહુયુદ્ધમ્હિ નિબ્બુદ્ધં. અધોભાગં બન્ધનં વા કત્વા યુજ્ઝન્ત્યત્ર **નિબ્બુદ્ધં**, **યસ્સ બો**, અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ વેધં નિબ્બેધેન્ત્યત્રેતિ વા **નિબ્બુદ્ધં**. **વેધ** વેધને, તો, એસ્સુ, અઞ્ઞત્રોપચારા. દ્વયં જયક્રિયાયં. **જિ** જયે, ‘‘ભાવે ચા’’તિ ણો. **રણે** યુદ્ધે યો ભઙ્ગો, સો **પરાજયો**. **પરા**પુબ્બો **જિ** યુદ્ધભઙ્ગે. દ્વયં પલાયનમત્તે, ન તુ સઙ્ગામતોયેવ પલાયને. પરિવજ્જેત્વા અયનં ગમનં **પલાયનં**. અપવજ્જેત્વા ગમનં **અપક્કમો**. પદાવો, દાવો, સન્દાવો, વિદ્દવો, દવો, અપયાનંપ્યત્ર.

૪૦૩. પજ્જં મારણે. **મર** પાણચાગે, સબ્બત્થ ભાવસાધનં. મારીયતે **મારણં**, યુ. **હન** હિંસાયં, **ણમ્હિ** ‘‘હનસ્સ ઘાતો’’તિ **ઘાતાદેસો**. **નસ** અદસ્સને. **સૂદ** ધારણે. **હિંસ** હિંસાયં. **સર** હિંસાયં, ઇત્થિયમાપચ્ચયો, **હિંસા**. **ણમ્હિ હનસ્સ વધાદેસો**. **સસ** હિંસાયં. **યુમ્હિ હનસ્સ ઘાતો**, ઘાતનં, નિબ્બરહનં, નિકારણં, પવાસનં, સઞ્ઞાપનં, પમથનં, કથનં, ઉજ્જાસનં, આરમ્ભો, પિઞ્જોપ્યત્ર. **વરહ** બાધાન્યપરિભાસનહિંસાદાનેસુ. **કર** હિંસાયં. **વસ** નિવાસે, પપુબ્બો હિંસત્થો. **ઞા** મારણતોસનનિસામનેસુ, **પા**ગમો, **સઞ્ઞાપનં**. **મથ** વિલોળને. **કથ** હિંસત્થો. **જસુ** હિંસાયં, **જસિ** તાળને વા, ચુરાદિ. **આ**પુબ્બો **રભિ** મારણે. **પિઞ્જ** હિંસાબલદાનનિકેતનેસુ. એતે યથાક્કમમિધાનાગતાનં ધાતવો.

૪૦૪. પજ્જં મરણે. કાલો અતીતાદિ, તસ્સ કિરિયા, ‘‘કાલો ઘસતિ ભૂતાની’’તિ [જા॰ ૧.૨.૧૯૦] હિ વુત્તં. **મર**તિતો ચુ, **મચ્ચુ**, **વજા**દિના વા ત્યુ. તતો **મચ્ચુ**સદિસો દ્વીસુ. અતિક્કમિત્વા અયનં **અચ્ચયો**. **ધન** ધઞ્ઞે. કાલસ્સ કિરિયત્તા **કાલો**, અત્તભાવસ્સ અન્તં કરોતીતિ વા **કાલો**, ણો. અમતિ ગચ્છતીતિ **અન્તો**. **ચુ** ચવને.

૪૦૫. તિકં મતે. પરં લોકં એતિ ગચ્છતીતિ **પેતો**, **પરેતો** ચ, તો, પુબ્બે રલોપો. મરતીતિ **મતો**. પરાસુ, પત્તપઞ્ચત્તોપ્યત્ર. દ્વયં મતદહનકટ્ઠરાસિમ્હિ, યા ‘‘કુલ્લી’’તિ વુચ્ચતિ. ચીયતે યત્થાતિ **ચિતકો**, **ચિતો** ચ, તો. પુબ્બત્ર સકત્થે કો. ચિતા, ચિત્યા, ચિતિપ્યત્ર.

દ્વયં સુસાને, આગન્ત્વા દહન્તિ અત્ર **આળહનં**. **દહ** ભસ્મીકરણે, યુ, **દસ્સ ળો**. **આળાહનમ્પિ**. છવસ્સ સયનટ્ઠાનં **સુસાનં**, **છવસ્સ સુ**, **સયનસ્સ** ચ **સાનો**, અથ વા સેન્તિ અત્રાતિ સાનં, યુ, છવસ્સ સાનં **સુસાનં**. **છવસ્સ સુ**. પિતુવનમ્પિ. દ્વયં મતસરીરે, **કુણપ** પૂતિગન્ધત્થે. કુચ્છિતં નેતીતિ વા **કુણપો**, અપો, **ણત્તં**. **છવ** ગતિયં, અ.

૪૦૬. અસીસકત્તા **સિરોસુઞ્ઞો** નચ્ચનાદિક્રિયાસહિતત્તા **સહક્રિયો દેહો** કાયો કબન્ધો [‘‘યુદ્ધે યોધેસુ સૂરેસુ સહસ્સં કત્ત (ખણ્ડ) મુદ્ધસુ તદાવેસા કબન્ધો તુ એકો’મુદ્ધા ક્રિયાન્ધિતો’’તિ કબન્ધલક્ખણં], યુદ્ધે સહસ્સપૂરણો કબન્ધો. ‘‘નચ્ચતી’’તિ વુત્તત્તા નચ્ચનાદિક્રિયારહિતે તૂપચારો. અવિજ્જમાનેન કેન સિરસા અન્ધો **કબન્ધો**, **વ**કારમજ્ઝો. અવિજ્જમાનસ્સાપિ હિ કારણભાવો લોકે દિટ્ઠો, યથા વસ્સેન કતો સુભિક્ખો, દુબ્ભિક્ખો ચ, યથા લોકે, તથા સાસનેપિ, યથા અનન્તરપચ્ચયાદીનિ.

આમકેહિ કુચ્છિતેહિ અપૂતિગતમતસરીરેહિ સમ્પુણ્ણે આમકે સુસાનસ્મિં સિવથિકા વુત્તા, અત્થપ્પધાનનિદ્દેસેન ચેત્થ સદ્દો નિદ્દિટ્ઠો, યથા ‘‘સતો સમ્પજાનો’’તિ પુગ્ગલપ્પધાનનિદ્દેસેન ધમ્મોતિ. છવા ઘિય્યન્તેત્ર **સિવથિકા**, ઘ્વુ, **છસ્સ સો**, **થત્તં**, ઇત્તઞ્ચ. છવથિકાપિ.

૪૦૭. દ્વયં આકડ્ઢિતમનુસ્સગવાદો. મુઞ્ચનસઞ્ઞાય વન્દતીતિ **વન્દી**. **વન્દ** અભિવાદનથુતીસુ, ઈ, રસ્સોપિ, **વન્દિ**. સત્તૂનં કરેન હત્થેન મરિતબ્બત્તા **કરમરો**. પગ્ગાહો, ઉપગ્ગાહોપિ. દ્વયં જીવિતે, **અન** પાણને, પાણન્તિ અનેનાતિ **પાણો**, ણો. ભવતિ યેનાતિ **અસુ**. અસ ભુવિ, ઉ, આસુપિ, **અસુ** ખુભને વા.

બન્ધનાગારં બન્ધનગેહં કારા નામ. કરોન્તિ હિંસન્તિ અત્ર **કારા**, અ. **કર** હિંસાયં. બન્ધનાલયોપિ. કર હિંસાયં, **યત** નિય્યાતને. કારણા, યતના ચ. તિબ્બવેદનાપ્યત્ર.

ખત્તિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪૦૮. દ્વિપાદં બ્રાહ્મણે, બ્રહ્મુનો બન્ધુ, બ્રહ્મા બન્ધુ યસ્સ વા **બ્રહ્મબન્ધુ**. કુલાચારબ્રાહ્મણભાવવસેન દ્વિક્ખત્તું જાતત્તા **દ્વિજો**, એકજે તૂપચારા. **વપિસ્મા** પો, અસ્સિ. બ્રહ્મુનો અપચ્ચં **બ્રહ્મા**, **બ્રાહ્મણો** ચ, **નાગમો**, **ણત્તં**, દીઘાદિ. સુતાયુતકથનત્થં ‘‘ભોભો’’તિ વચનં વદતિ સીલેન, ણી.

દ્વયં છન્દોજ્ઝેતરિ. બ્રહ્મસુત્તં અધીતે **સોત્તિયો**, ‘‘નેન નિદ્દિટ્ઠમનિચ્ચ’’ન્તિ [કાતન્ત ૧.૨.૧૮ નઘટિતં અનિચ્ચં (પરિભાસેન્દુસેખર ૯૭)] વુત્તત્તા વુદ્ધિ, **યદાદિના** વા **છન્દ**સદ્દસ્સ **સોત્તિયા**દેસો [પાણિનિ ૫.૨.૮૪]. છન્દં અધીતે **છન્દસો**, **સો** પુલ્લિઙ્ગો.

દ્વયં સિસ્સે. સોતું ઇચ્છન્તીતિ **સિસ્સા**, **સુ** સવને, સો, ઉસ્સિ. આચરિયસ્સ અન્તે સમીપે વસનસીલો, સઞ્ઞાસદ્દત્તા સત્તમિયા અલોપો.

૪૦૯. બ્રહ્મચારીઆદયો એતે ચતુરો જના અસ્સમા નામ ભવન્તિ, **અસ્સમ**સદ્દોયં પુન્નપુંસકે. તત્ર મુઞ્જમેખલાદિયુત્તો વેદજ્ઝાયકો બ્રહ્મચરિયાયં ઠિતો **બ્રહ્મચારી**. વેદજ્ઝયનં બ્રહ્મચરિયં ચરતીતિ, ણી. ધમ્મત્થકામેસુ ઠિતો પઞ્ચમહાયઞ્ઞકારી ગહટ્ઠો, ગહા દારા તત્ર તિટ્ઠન્તીતિ **ગહટ્ઠો**. ગહટ્ઠો પરો તતિયસ્સપિ વાનપત્થો. વનપત્થે વનેકદેસે, દૂરવને વા ભવો **વાનપત્થો**, અસ્સ ભૂમિસેય્યાજટાજિનધારણવનવાસોન્યહારભોજિતાદિ ધમ્મો. વાનપત્થસ્સમેવ તતિયમાયુસો ભાગં ખેપયિત્વા ગહિતકાસાવદણ્ડો ભિક્ખો સબ્બભૂતેસુ સમો ઝાનાયતનવરો **ભિક્ખુ**. **સમુ** તપસિ, ખેદે ચ, આસમ્મન્તિ અત્રાતિ, અકત્તરિ કારકે સઞ્ઞાયં ણો. ‘‘અસ્સમો બ્રહ્મચરિયાદિ- ચતુક્કેપિ મઠેપિ ચે’’તિ **નાનત્થસઙ્ગહે**.

૪૧૦. સીલાદયો તયો સિક્ખાધમ્મે **સહ** એકતો ચરન્તા **મિથુ** અઞ્ઞમઞ્ઞં સબ્રહ્મચારિનો નામ, બ્રહ્મચારીહિ સહ ચરન્તીતિ **સબ્રહ્મચારિનો**. ‘‘મિથૂ’’તિ ઇમિના **સબ્રહ્મચારી**સદ્દસ્સ તગ્ગુણસંવિઞ્ઞાણત્તં દીપિતં, તેન બ્રહ્મચારીનમ્પિ સબ્રહ્મચારિત્તમુપપન્નં.

દ્વયં ઉપસમ્પદાદાયકે. મનસા ઉપેચ્ચ સિસ્સાનં વજ્જાવજ્જં ઝાયતીતિ **ઉપજ્ઝાયો**, **ઉપજ્ઝા** ચ. **ઝે** ચિન્તાયં, ણો, પુબ્બત્ર **એ અય**, પક્ખે રાજાદિપક્ખેપેન **ઉપજ્ઝા**, પરસમયે પન વેદાદિપાઠયિતા ‘‘ઉપજ્ઝાયો, ઉપજ્ઝા’’તિ ચોચ્ચતે, ઉપેચ્ચ અધીયતે અસ્માતિ કત્વા.

દ્વયં નિસ્સયદાયકે. સિસ્સાનં હિતં આચરતીતિ **આચરિયો**, ણ્યો. નિસ્સયં દદાતીતિ, કમ્માદિમ્હિ ણ્વુ.

૪૧૧. સાસને આચરિયં દસ્સેત્વા પરસમયેપિ દસ્સેતુમાહ "**ઉપનીયે**"ચ્ચાદિ. અથ વા યો **દ્વિજો** બ્રાહ્મણો યંકિઞ્ચિ બ્રાહ્મણં **ઉપનીય** અત્તનો સન્તિકં આનેત્વા કપ્પાદિછળઙ્ગિકત્તા **સાઙ્ગં** સગુય્હત્તા **રહસ્સઞ્ચ** **વેદં** કમ્મભૂતં **પુબ્બં** પઠમમેવ કેનચિ અસિક્ખાપિતેયેવ **અજ્ઝાપયે** સિક્ખાપેય્ય, સો બ્રાહ્મણેસુ ''આચરિયો''તિ વુચ્ચતિ, આદિતો ચારેતિ સિક્ખાપેતીતિ **આચરિયો**તિ કત્વા, ણ્યો. યથાવુત્તા અઞ્ઞે ઉપજ્ઝાયા.

૪૧૨. પજ્જદ્ધં ઉપદેસપરમ્પરાયં. પરે ચ પરે ચ પરમ્પરા, પુબ્બાચરિયા. તતો આભતં **પારમ્પરિયં**. **ઇતિહ**સદ્દો નિપાતસમુદાયો. ''ઇતિહ પુબ્બાચરિયેહિ વુત્તમિદ''ન્તિ કથેતબ્બં વચનં **એતિહ્યં**, ણ્યો. **ણમ્હિ** એતિહં. આચરિયં ઉપગન્ત્વા દિસ્સતિ ઉચ્ચારીયતીતિ **ઉપદેસો**, **દિસી** ઉચ્ચારણે, ણો.

તિકં યઞ્ઞે. **યજ** દેવપૂજાસઙ્ગહકરણદાનધમ્મેસુ, યજનં **યાગો**, ણો. સઞ્ઞત્થિકેહિ કરીયતેતિ **કતુ**, તુ. **જસ્સ ઞત્તે** **યઞ્ઞો**. યાગત્થં મન્તાદિના **પરિક્ખતા** પરિસઙ્ખતા **ભૂ** ભૂમિ વેદિ નામ, ઈપચ્ચયે **વેદી** ચ. વિન્દતિ અસ્સં લાભસક્કારન્તિ **વેદિ**, **વિદ** લાભે, ઇણ.

૪૧૩. અસ્સમેધાદયો પઞ્ચ ''મહાયાગા''ત્યુચ્ચન્તે. પોરાણકરાજકાલે કિર સસ્સમેધં પુરિસમેધં સમ્માપાસં વાચાપેય્યન્તિ ચત્તારિ સઙ્ગહવત્થૂનિ અહેસું, યેહિ રાજાનો લોકં સઙ્ગણ્હિંસુ, તત્થ નિપ્ફન્નસસ્સતો દસમભાગગ્ગહણં **સસ્સમેધં** નામ, સસ્સસમ્પાદને મેધાવિતા સસ્સમેધં નામાત્યત્થો. મહાયોધાનં છમાસિકભત્તવેતનાનુપ્પદાનં **પુરિસમેધં** નામ, પુરિસસ્સ સઙ્ગણ્હને મેધાવિતા પુરિસમેધં નામાત્યત્થો. દલિદ્દમનુસ્સાનં હત્થતો લેખં ગહેત્વા તીણિ વસ્સાનિ વિના વડ્ઢિયા સહસ્સદ્વિસહસ્સમત્તધનાનુપ્પદાનં **સમ્માપાસં** નામ. તઞ્હિ સમ્મા મનુસ્સે પાસેતિ હદયે બન્ધિતા વિય ઠપેતિ, તસ્મા ''સમ્માપાસ''ન્તિ વુચ્ચતિ. ''તાત માતુલા''ત્યાદિના પન સણ્હવાચાય ભણનં **વાચાપેય્યં** નામ, પેય્યે વજ્જપિયવચનતાત્યત્થો. એવં ચતૂહિ વત્થૂહિ સઙ્ગહિતં રટ્ઠં ઇદ્ધઞ્ચેવ હોતિ ફીતઞ્ચ પહૂતન્નપાનં ખેમં નિરબ્બુદં. મનુસ્સા મુદા પમોદમાના ઉરે પુત્તે નચ્ચેન્તા અપારુતઘરદ્વારા વિહરન્તિ, ઇદં ઘરદ્વારેસુ અગ્ગળાનં અભાવતો **નિરગ્ગળ**ન્તિ વુચ્ચતિ, અયં પોરાણિકપવેણી, અપરભાગે પન ઓક્કાકરાજકાલે બ્રાહ્મણા ઇમાનિ ચત્તારિ સઙ્ગહવત્થૂનિ, ઇમઞ્ચ રટ્ઠસમ્પત્તિં પરિવત્તેન્તા ઉદ્ધં મૂલં કત્વા ''અસ્સમેધ''ન્તિઆદિકે પઞ્ચ યઞ્ઞે નામ અકંસુ, વુત્તઞ્હેતં ભગવતા **બ્રાહ્મણધમ્મિકસુત્તે** –

> ''તેસં આસિ વિપલ્લાસો, દિસ્વાન અણુના અણું;
> તે તત્થ મન્તે ગન્થેત્વા, ઓક્કાકં તદુપાગમુ''ન્તિ [સુ॰ નિ॰ ૩૦૧, ૩૦૪].

ઇદાનિ તેહિ પરિવત્તેત્વા ઠપિતમત્થં દસ્સેન્તો "**અસ્સમેધો**"ચ્ચાદિમાહ. તત્થ અસ્સં એત્થ મેધન્તિ વધન્તીતિ **અસ્સમેધો**. પુરિસં એત્થ મેધન્તિ વધન્તીતિ **પુરિસમેધો**. સમ્મા યુગચ્છિદ્દે પક્ખિપિતબ્બદણ્ડકં પાસેન્તિ ખિપેન્તિ એત્થ **સમ્માપાસો**. મન્તપદાભિસઙ્ખતાનં સપ્પિમધૂનં ''વાજ''ન્તિ સમઞ્ઞા, તમેત્થ પિવયન્તીતિ **વાજપેય્યો**. સબ્બસ્સ અત્તનો સાપતેય્યસ્સ અનિગૂહિત્વા નિરવસેસતો દિન્નત્તા નત્થિ એત્થ અગ્ગળાતિ **નિરગ્ગળો**, અયં પાળિયા આગતક્કમતો અત્થવણ્ણના, ઇધાગતક્કમેન પન અસ્સમેધપુરિસમેધનિરગ્ગળસમ્માપાસવાજપેય્યાનં અત્થવણ્ણના લિખિતબ્બા.

૪૧૪. તિકં યાજકે. યજનસીલો **ઇદિ**, યસ્સિ, **જસ્સ દો**. યજતીતિ **ઇજો**, અ. અથ વા ઇત્થિયા ઉતુમ્હિ જાતે જાયતીતિ ઇત્થીતુજો. ‘‘નારીત્વિજો’’તિપિ પાઠો. ‘‘ઉતુજો યાજકો તથા’’તિપિ પાઠો, સુન્દરો. પરસમયં અમનસિ કત્વા પન આચરિયેન **ઇતિદ્વિજ**સદ્દો **ઇદિત્વિજ**સદ્દો ચ સમાનત્થાતિ મઞ્ઞમાનેન ‘‘ઇદિ ત્વિજો’’તિ વુત્તં સિયા, **ણ્વુ**મ્હિ યાજકો [અમર ૧૭.૧૭ ગાથા પસ્સિતબ્બા].

દ્વયં યાગસભાયં, અઞ્ઞસભાયઞ્ચારમ્ભકે. સભાયં સાધુ **સભ્યો**, યો. સમાજં જનસઙ્ઘાતં સમાવસન્તિ આગન્ત્વા એકદેસી ભવન્તીતિ સમાજા, તેહિ સમં એકીભવતીતિ **સામાજિકો**, ણિકો. સભાસદો, સભાતારોપ્યત્ર.

પઞ્ચકં સભાસામઞ્ઞે. પરિ સમન્તતો સેન્ત્યસ્સં **પરિસા**, **સિ** સેવાયં. સહ ભાસન્ત્યસ્સં **સભા**, હલોપો, સબ્ભિ ભાતીતિ વા **સભા**. સમજ્જન્તિ સંગચ્છન્તિ મિલન્ત્યસ્સં **સમજ્જા**, **અજ** ગમને. સમયન્તિ મિલન્ત્યસ્સં **સમિતિ**, **ઇ** ગતિમ્હિ, ઇત્થિયન્તિ. મિલનમેકીભાવો. સમન્તતો સીદન્ત્યસ્મિં **સંસદો**, ઇત્થિનપુંસકેસુ. ગોટ્ઠી, અટ્ઠાનીપ્યત્ર. ગાવોવાચા તિટ્ઠન્તિ ભવન્ત્યસ્સં **ગોટ્ઠી**. આગન્ત્વા તિટ્ઠન્ત્યસ્સં **અટ્ઠાની**, યુ, નદાદિ, રસ્સાદિ.

૪૧૫-૪૧૬. ભિક્ખુઆદિકા ઇમા ચતસ્સો પરિસા નામ. ભિક્ખનસીલતાદીહિ ભિક્ખુ. ‘‘ઉદ્દિસ્સ અરિયા તિટ્ઠન્તિ, એસા અરિયાન યાચના’’તિ [જા॰ ૧.૭.૫૯] હિ વુત્તં. **ભિક્ખ** યાચને, રૂ. **યોમ્હિ ભિક્ખૂ**. **ઇની**પચ્ચયે ભિક્ખુની, **યોસ્સ** લોપો. રતનત્તયમુપગન્ત્વા આસયન્તીતિ **ઉપાસકા**, ણ્વુ, **આસ** ઉપવેસને. ઇત્તે **ઉપાસિકાયો**. એત્થ ચ પબ્બજ્જાસામઞ્ઞતો, લિઙ્ગસામઞ્ઞતો ચ સામણેરા ભિક્ખૂસુ, સામણેરિયાદયો, ચ ભિક્ખુનીસુ સઙ્ગહિતા, તતો, અવસેસા પન સબ્બેપિ દેવમનુસ્સાદયો ઇત્થિપુરિસવસેન દ્વે કોટ્ઠાસે કત્વા લિઙ્ગસભાગવસેન દ્વીસુ સઙ્ગહિતા, બ્રહ્માનો પન લિઙ્ગાભાવેપિ પુરિસસણ્ઠાનત્તા પુરિસેસુ સઙ્ગહિતા, તથા પણ્ડકાપિ, ઉભતોબ્યઞ્જનેસુ પન પુરિસઉભતોબ્યઞ્જનં પુરિસેસુ, ઇત્થિઉભતોબ્યઞ્જનં ઇત્થીસુ સઙ્ગહિતન્તિ વેદિતબ્બં.

એવં ચતૂહિ કોટ્ઠાસેહિ પરિસં દસ્સેત્વા અટ્ઠહિપિ દસ્સેતુમાહ ‘‘**અથવે**’’ચ્ચાદિ. તસ્સત્થો – પરિસા નામ અટ્ઠ સિયું, કેસં વસેના’ટ્ઠ સિયું? તાવતિંસાનં **દ્વિજાનં** બ્રાહ્મણાનં **ખત્તાનં** ખત્તિયાનં મારસ્સ ગહપતિસ્સ સમણાનં ચાતુમહારાજિકાનં બ્રહ્મૂનઞ્ચ વસેનાતિ ઇમા ચા’ટ્ઠપરિસા પાકટવસેન, સેટ્ઠવસેન ચ વુત્તાતિ ન એત્થ પુબ્બે વિય સબ્બા સઙ્ગહિતા, તાવતિંસાદિકા હિ પાકટવસેન વુત્તા, સમણા પન પાકટવસેન, સેટ્ઠવસેન ચ વુત્તા.

૪૧૭. ગાયત્તિ નામ યસ્સ ચતૂસુ પાદેસુ પટિપાદં છળક્ખરાનિ સન્તિ, સા પમુખમાદિ યસ્સ ઉત્થાદીનં પાયેનાનુપયોગત્તા ગાયત્તિપમુખં છન્દં નામ. ગાયતેતિ **ગાયત્તિ**, **ગે** સદ્દે, ત્તિ, એ અય. વજ્જં છાદયતીતિ **છન્દં**, **છદ** સંવરણે, વુત્તઞ્હિ **પજ્જવિવેકે બુદ્ધગુત્તેન** ભિક્ખુના –

> ‘‘ઉત્થ’મચ્ચુત્થકં મજ્ઝં, પતિટ્ઠા સુપ્પતિટ્ઠકા;
> પાયો પયોગબાહ્યત્થા, અભબ્બત્તા ચ નેરિતા’’તિ.

યં પન ચતુવીસક્ખરવન્તં, વેદાનં આદિભૂતઞ્ચ ગાયત્તિ વિય છન્દાનં નાપિ ચતુપ્પદં, અથ ખો તિપદમેવ સિયા, સા સાવિત્તિ નામ, **સાવિત્તિ**સદ્દો ગાયત્તિપરિયાયોપ્યત્થિ, ‘‘સાવિત્તિ છન્દસો મુખં’’ [મ॰ નિ॰ ૨.૪૦૦; સુ॰ નિ॰ ૫૭૩], ‘‘ગાયત્તિ તુ ચ સાવિત્તી’’તિ ચ વુત્તત્તા. ઇધ પન ભેદેન વુત્તં, યથા ‘‘બુદ્ધં સરણં ગચ્છામિ, ધમ્મં સરણં ગચ્છામિ, સઙ્ઘં સરણં ગચ્છામી’’તિ. સવિતુસ્સ ઇસિનો અયં વાચા **સાવિત્તિ**, ઇણ.

૪૧૮. હબ્યં દેવતાત્થમન્નં, તસ્સ પાકે તદાધારે થાલ્યાદિમ્હિ **ચરુ**, તત્થ ઠિતત્તા ઉપચારેન હબ્યમ્પિ ચરુ, **ચર**તિસ્મા ઉ, ચરુ પુમે. ‘‘હબ્યપાકે ચરુ પુમા’’તિ [અમર ૧૭.૨૨] હ્યમરકોસે. **હોમદબ્બિયં** હોમકમ્મનિ હબ્યન્નાદીનમુદ્ધરણત્થં કતાયં કટચ્છુયં **સુજા**, ઇત્થી, હબ્યન્નાદીનં સુખગ્ગહણત્થં જાયતીતિ **સુજા**.

દ્વયં ખીરન્ને, દેવન્નત્તા પરમં અન્નં. પાતબ્બસ્સ, અસિતબ્બસ્સ ચાતિ દ્વિન્નમ્પિ ભાવાનં સમ્ભવતો પાયાસો, **આ**કારન્તાનમાયો. પાયસોપ્યત્ર. દ્વયં દેવન્ને. **હુ** દાને, ણ્યો. ઇમ્હિ **હવિ**, નપુંસકે.

૪૧૯. થૂણાયં યઞ્ઞથમ્ભે યૂપો. બેલુવો વા ખાદિરો વા. આલમ્બપસુબન્ધનેયટ્ઠિ, સમત્તયઞ્ઞે વા યં યટ્ઠિમારોપયતિ, સ **યૂપો** [યૂપ… યઞ્ઞીયપસુબન્ધનકટ્ઠભેદે… યાગસમત્તિચિહ્નત્થે થમ્ભે ચ (વાચપ્પતિ)], **યુ** મિસ્સને, પો, દીઘાદિ. **થુ** અભિત્થવે, ણો, દીઘાદિ. યં કટ્ઠં કટ્ઠન્તરેના’ગ્ગિનિપ્ફાદનત્થં ઘંસતે, તસ્મિં નિમ્મન્થ્યદારુમ્હિ અરણી, **અર** ગમને, અણિ, ઈમ્હિ **અરણી**.

ગાહપચ્ચાદયો તયો અગ્ગયો. ગહપતિના સંયુત્તો **ગાહપચ્ચો**, અગ્ગિ, ણ્યો. તંયોનિયંરેવાહવનીયો હુતબ્બગ્ગિઆહવનમરહતીતિ **આહવનીયો**. દક્ખિણગ્ગિ પન તંયોનિ અઞ્ઞયોનિપિ. દક્ખિણં દેય્યધમ્મં અગ્ગન્તિ વિસ્સજ્જન્ત્યસ્મિન્તિ **દક્ખિણગ્ગિ**, **અગ્ગ** દાને, દાનં અગ્ગીયતિ દીયત્યસ્મિન્તિ દાનગ્ગં, ‘‘પરિવેસનટ્ઠાન’’ન્તિ [અ॰ નિ॰ ટી॰ ૩.૯.૨૦] હિ **અઙ્ગુત્તરનિકાયટીકા**. એત્થ ચ ગાહપચ્ચગ્ગાદીનં તિણ્ણં વિપ્પટિપજ્જન્તાનં વિનાસહેતુભાવતો અગ્ગિતાદટ્ઠબ્બા. **સત્તકનિપાતઅઙ્ગુત્તરનિકાયટ્ઠકથાયં** પન –

આહુનં વુચ્ચતિ સક્કારો, આહુનં અરહન્તીતિ આહુનેય્યા, માતાપિતરો, માતાપિતરો હિ પુત્તાનં બહૂપકારતાય આહુનં અરહન્તિ, તેસુ વિપ્પટિપજ્જમાના પુત્તા નિરયાદીસુ પવત્તન્તિ, તસ્મા કિઞ્ચાપિ માતાપિતરો નાનુદહન્તિ, અનુદહમાનસ્સ પન પચ્ચયો હોતીતિ અનુદહનટ્ઠેનેવ ‘‘આહુનેય્યગ્ગી’’તિ વુચ્ચતિ. યો માતુગામસ્સ સયનવત્થાલઙ્કારાદિઅનુપ્પદાનેન બહૂપકારો, તં અતિચરન્તો માતુગામો નિરયાદીસુ નિબ્બત્તતિ, તસ્મા સોપિ પુરિમનયેનેવ અનુદહનટ્ઠેન ‘‘ગહપતગ્ગી’’તિ વુત્તો. ‘‘દક્ખિણેય્યગ્ગી’’તિ એત્થ પન ‘‘દક્ખિણા’’તિ ચત્તારો પચ્ચયા, ભિક્ખુસઙ્ઘો દક્ખિણેય્યો, સો ગિહીનં તીસુ સરણેસુ, પઞ્ચસુ સીલેસુ, દસસુ સીલેસુ, માતાપિતુપટ્ઠાને, ધમ્મિકસમણબ્રાહ્મણૂપટ્ઠાનેતિ એવમાદીસુ કલ્યાણધમ્મેસુ નિયોજનેન બહૂપકારો, તસ્મિં મિચ્છાપટિપન્નો ગિહી ભિક્ખુસઙ્ઘં અક્કોસિત્વા નિરયાદીસુ નિબ્બત્તતિ, તસ્મા સોપિ પુરિમનયેનેવ અનુદહનટ્ઠેન

‘‘દક્ખિણેય્યગ્ગી’’તિ વુત્તો. કટ્ઠતો નિબ્બત્તો પાકતિકોવ અગ્ગિ કટ્ઠગ્ગિ નામાતિ [અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૭.૪૬] વુત્તો.

૪૨૦. સિલોકો દાને. **હા** ચાગે, ણો, દ્વિત્તચત્તગત્તાનિ, **ચજ** હાનિમ્હિ વા. **સજ** વિસગ્ગે, વિસગ્ગો દાનં, ઉપુબ્બો **સજ** વિસજ્જે, ણો, પુબ્બે **વા**ગમો, **વોસગ્ગો**. **દિસ** અતિસજ્જને, અતિસજ્જનં દાનં, પબોધનઞ્ચ, ઇહ દાનં **પદેસનં**. **સણ** દાને, યુ. **તર** પ્લવનતરણેસુ, મચ્છેરસોતાતિક્કમનમેત્થ તરણં. **હા** ચાગે, ચુરાદિ, તો, **યા**લોપો, **ભૂવાદિમ્હિ** પન ‘‘આકારન્તાનમાયો’’તિ આયો, **વિહાયિતં**. **વજ્જ** વજ્જને, સબ્બત્ર ભાવસાધનં. ઉપસગ્ગવિસેસેનેતે દાનત્થાભિધાયિનો. ફસ્સનં, પતિપાદનંપ્યત્ર.

૪૨૧. સેટ્ઠધનસ્સ, પુત્તાનં, દારાનં, રજ્જસ્સ, અઙ્ગાનઞ્ચ વસેન પઞ્ચમહાપરિચ્ચાગો વુત્તો. તત્ર **સેટ્ઠધનં** સેતહત્થાદિરતનં. **પુત્તા** ઓરસા, અથ વા પુત્તધીતરો. **દારો** પતિબ્બતા પિયભરિયા. **રજ્જં** પકતિરજ્જં, તટ્ઠિતો

વા આયો. **અઙ્ગં** ચક્ખાદિ. મહન્તેહિ ઉત્તમપુરિસેહેવ કતો, મહન્તાનં વા પરિચ્ચાગો **મહાપરિચ્ચાગો**, મહત્થં વા બુદ્ધભાવત્થં કતો પરિચ્ચાગો **મહાપરિચ્ચાગો**, કાપુરિસેહિ દુક્કરત્તા મહન્તો વા સેટ્ઠો પરિચ્ચાગો **મહાપરિચ્ચાગો**.

૪૨૨. દાનપારમીઆદિકાનં તિસ્સન્નં પારમીનં વસેન અસાધારણદાનવત્થું દસ્સેત્વા સાધારણદાનવત્થું દસ્સેતુમાહ "**અન્નં પાન**"મિચ્ચાદિ. તત્ર **અન્નં** પાનવજ્જિતં યં કિઞ્ચિ ખાદનીયાદિકં. **પાનં** પાતબ્બં ઉદકાદિ. **યાનં** હત્થ્યાદિ અન્તમસો ઉપાહનં ઉપાદાય ગમનસાધનં. **માલા** માલ્યં, પુપ્ફઞ્ચ. **વિલેપનં** છવિરાગકરણં, વિભૂતો સુગન્ધો વા. **ગન્ધો** તદઞ્ઞગન્ધો. **સેય્યા** મઞ્ચાદિ, **સેય્યા**ગ્ગહણેન ચેત્થ આસનમ્પિ ગહિતં. **પદીપેય્યં** પદીપસ્સ હિતં યં કિઞ્ચિ તેલાદિ, ઇમે દસ દાનવત્થૂ નામ સિયું. દીયન્તે યાયાતિ **દાનં**. તસ્સ વત્થુ કારણં, તદુપ્પત્તિયા ઉપ્પજ્જનતોતિ **દાનવત્થુ**, દાતબ્બં વા દાનં, અન્નાદિ, તદેવ વત્થુ. એતાનિ પન દસ દાનવત્થૂનિ સુત્તન્તનયેન કથિતાનિ. વિનયાભિધમ્મનયવસેનાપિ પન કથેતબ્બાનિ, રૂપાદિછળારમ્મણદાનવસેન હિ અભિધમ્મે છ દાનવત્થૂનિ આગતાનિ, વિનયે ચીવરપિણ્ડપાતભેસજ્જસેનાસનવસેન ચત્તારિ આગતાનિ. તત્થેવમાચરિયા વદન્તિ "સુત્તન્તનયદાનતો વિનયદાનમેવ મહપ્ફલં, કસ્મા? અન્નાદિદાનમત્તવસેનેવ યસ્સ કસ્સચિ દુસ્સીલાદિકસ્સ દાતબ્બન્તિ અનુજાનિત્વા પિણ્ડપાતાદિકપ્પિયવોહારવસેન સીલવન્તાદિકસ્સેવ ચ દાતબ્બન્તિ અનુઞ્ઞાતત્તા. સામઞ્ઞદાનતો હિ વિસેસદાનમેવ મહપ્ફલં, તતોપિ અભિધમ્મનયદાનમેવ મહપ્ફલં, કસ્મા? રૂપાદીસુ પરમત્થવસેનેવ અભિનિવિસિત્વા દાનવસેન તતોપિ અતિસયદાનત્તા"તિ. મયં પન સુત્તન્તનયદાનં વા હોતુ વિનયાભિધમ્મનયદાનં વા, યં ખેત્તાદિતિવિધસમ્પદાયુત્તં, તમેવ મહપ્ફલં કરોતીતિ વદામ.

૪૨૩. **તદહે** મતદિવસે મતત્થં યં પિણ્ડપાતજલાઞ્જલ્યાદિદાનં, **એતં** દાનં દેહા ઉદ્ધે ભવં **ઉદ્ધદેહિકં** નામ. પિતરં ઉદ્દિસ્સ જલાઞ્જલિસુવણ્ણાદિદાનં **નિવાપો**, **વપ** બીજસન્તાને, ણો. કાલપત્તાદિનિયમેન **રાજમત્તણ્ડવિસોત્તરા**દિસત્થતો વિહિતં, **તંવ** તમેવ પિતુદાનં સમણબ્રાહ્મણભોજનાદિ **સદ્ધં** નામ, સદ્ધા અસ્સ દાનસ્સત્થીતિ, ણો. **સત્થતો**તિ હેતુમ્હિ અવધ્યત્થવત્તિચ્છાય પઞ્ચમી.

૪૨૪. ચતુક્કં ગેહાગતે. **અત** સાતચ્ચગમને, ઇથિ, **અતિથિ**, "અતિથિ દ્વીસૂ"તિ **તિકણ્ડસેસે** [તિકણ્ડસેસ ૨.૭.૯]. ઇત્થિયં **અતિથી** ચ. આગચ્છતીતિ **આગન્તુ**, તુ. આહુનં વુચ્ચતિ ગેહાગતાનં દાતબ્બભત્તાદિ, તં પટિગ્ગણ્હિતું અરહતીતિ **પાહુનો**. **વિસ** પવેસને, આવેસનં આવેસો, તમરહતીતિ **આવેસિકો**. અત્યાગતોપ્યત્ર. ગન્તુમિચ્છતીતિ **ગમિકો**, ઇકો. દ્વયં પૂજિતપુપ્ફદબ્બક્ખતાદિમ્હિ. **અગ્ઘ** પૂજાયં, અ. ણ્યમ્હિ **અગ્ઘિયં**, અગ્ઘયમ્પિ. અગ્ઘતો વા તદત્થિયે ઇયો.

૪૨૫. પાદત્થે [પાદદ્ધે (ક॰)] ઉદકાદિમ્હિ **પજ્જં**. પદસ્સ હિતં **પજ્જં**. **આગન્ત્વાદયો પજ્જ**પરિયન્તા સત્ત સદ્દા તીસુ લિઙ્ગેસુ.

છક્કં પૂજાયં. **ચિ** ચયે,તિ. **અચ્ચ** પૂજાયં, યુ. **પૂજ** પૂજાયં, ઇત્થિયમતિ અ. **હર** હરણે, **ઉપ**પુબ્બો **હર** પૂજાયં, ણો, **ઉપહારો**, પુમે. **બલ** પાણનપૂજાસંવરણેસુ, ઇ, **બલિ** દ્વીસુ. **માન** પૂજાયં, યુ. નમસ્સાપ્યત્ર, **નમસ્સ** પૂજાયં, ઇત્થિયં અ.

૪૨૬. ચતુક્કં વન્દનાયં. **નમસ્સ** વન્દને, પુબ્બેવ, **નમુ** નમને વા, **સ્સ**પચ્ચયો. **નમો** કરણં **નમક્કારો**, ણો. **નમો**તો છટ્ઠીલોપો, "લોપઞ્ચ તત્રાકારો"તિ **ઓ**કારલોપે **અ**કારાગમો, અથ વા નમનં નમો, તસ્સ કરણં **નમક્કારો**,

રહોસદ્દો વિય હિ **નમો**સદ્દોત્ર દ્વિધા વત્તતિ. એકો **અ**કારન્તો સલિઙ્ગો, એકો અલિઙ્ગો **ઓ**કારન્તોતિ. **વન્દ** અભિવાદનથુતીસુ, યુ, **વન્દના**, **ન**લોપે, દીઘે ચ **અભિવાદનં**.

તિકં પત્થનામત્તે. **અત્થ** યાચનાયં, યુ, **પત્થના**. અત્થનાપિ. **ઠા** ગતિનિવત્તિમ્હિ. **પનિ**દ્વયપુબ્બો પત્થનાયં, યુ, **ણ**ત્તં, **ધ**ત્તં. ઇમ્હિ **પણિધિ**. અયં **પુરિસે** પુલ્લિઙ્ગે. યાચનાપ્યત્ર.

૪૨૭. સક્કારપુબ્બઙ્ગમં કત્વા ગરુઆદીનં આરાધનીયાનં ક્વચિ અત્થે નિયોજનં પત્થનાવિસેસો **અજ્ઝેસના**, **ઇસ** ગવેસને, **ઇસ** ગતિહિંસાવદાનેસુવા, યુ, **અજ્ઝેસના**, યથા ‘‘દેસેતુ ભગવા ધમ્મં, દેસેતુ સુગતો ધમ્મ’’ન્તિ [મહાવ॰ ૮].

૪૨૮. ચતુક્કં અનુસ્સરણે. **એસ** ગવેસને, **યા**ગમે **પરિયેસના**. **તિ**મ્હિ **પરિયેટ્ઠિ**. **ગવેસ** મગ્ગને.

તિકં આરાધનીયસ્સ ચિત્તાનુકૂલે. **આસ** ઉપવેસને, યુ, **ઉપાસનં**. **સુ** સવને. સોતુમિચ્છા **સુસ્સૂસા**, ‘‘ભુજઘસહરસુપાદીહિ તુમિચ્છત્થેસૂ’’તિ **સ**પચ્ચયો, દ્વિત્તાદિ, **સુસ્સૂસા**, **સા** ઇત્થી. **ચર**તિતો ભાવે ણ્યો, **પારિચરિયા**.

૪૨૯. તિકં તુણ્હીભાવે. મુનિનો કમ્મં **મોનં**, ણો. **તુહ** અદને, **ણ્હ**પચ્ચયો, હલોપો ચ, તુણ્હો મોનમેતસ્સત્થીતિ તુણ્હી, તસ્સ ભાવો **તુણ્હીભાવો**, અતુણ્હસ્સ વા તુણ્હીભવનં **તુણ્હીભાવો**, અથ વા તોહતીતિ તુણ્હી, **તુહ** અદને, અદનં હિંસા, **ણી**પચ્ચયો, વણ્ણવિપરિયયો, તુણ્હિનો ભાવો **તુણ્હીભાવો**.

પઞ્ચકં અનુક્કમે. પતિરૂપેન પતનં **પટિપાટિ**, **પત** ગમને, ઉભયત્રાપિ **ત**સ્સ **ટો**, ઇ. **સા** ઇત્થી. અનુરૂપો કમો, કમો એવ વા **અનુક્કમો**. પરિ અનતિક્કમેન અયનં પવત્તનં **પરિયાયો**. પુબ્બસ્સાનુરૂપા **અનુપુબ્બી**, નદાદિ. અયં અપુમે. અનુપુબ્બમ્પિ. **કમુ** ઇચ્છાકન્તીસુ, ણો.

૪૩૦. તિકં સીલે. **તપ** સન્તાપે. કિલેસે તાપેતીતિ **તપો**, અ. **યમુ** ઉપરમે, ઉપરમો વિરમણં, ભાવે ણો . **સિ** બન્ધને, સિનોતિ ચિત્તમેતેનાતિ **સીલં**, લો, **સીલ** સમાધાને વા, સમાધાનં કુસલાનં ધમ્માનં અધિટ્ઠાનભાવો. **સીલ** સમાધિમ્હિ વા, સમાધિરત્ર કુસલાનં ધમ્માનં અબ્ભુપગમો, અઞ્ઞત્ર સીલે તુપચારા, અથ વા અત્તાનં, પરઞ્ચ નિરયાદીસુ તાપેતીતિ **તપો**. કુસલધમ્મતો સંયમનં વિરમણં **સંયમો**, સમાધાનઞ્ચાત્રાકુસલધમ્મવસેનેવાતિ અયં અઞ્ઞત્ર સીલે નિબ્બચનં.

સત્થવિહિતો નિયમો વતં. ‘‘મન્તનાયં પટિઞ્ઞાયં, નિયમો નિચ્છયે વતે’’તિ **રભસો**. તઞ્ચ વતં ઉપવાસાદિલક્ખણં પુઞ્ઞમુચ્ચતે. ‘‘સીલં ચારિત્તં વારિત્તમુપવાસાદિપુઞ્ઞક’’ન્ત્ય**મરમાલા**. **આદિ**ના અક્ખારલવણાસનાદિ [અખાદનાભોજનાદિ (ક॰)]. એત્થ ચ **તપા**દયો મુખ્યવસેન કુસલસીલે વત્તન્તિ, રૂળ્હીવસેન અકુસલસીલેપિ. **નિયમા**દયો મુખ્યવસેન અકુસલસીલે વત્તન્તિ, રૂળ્હીવસેન કુસલસીલેતિ અયં સીલબ્બતાનં વિસેસો. **યમુ** ઉપરમે. **વતુ** વત્તને, વત્તનઞ્ચાત્ર ચરણં, સમાધાનં વા. **વા** પુલ્લિઙ્ગેપિ.

દ્વયં મરિયાદાતિક્કમે. **કમુ** પદવિક્ખેપે, વિરૂપો અતિક્ક મો **વીતિક્કમો**. મરિયાદાતિક્કમો આચારો **અજ્ઝાચારો**. કાયવિવેકાદયો તયો એત્થ **વિવેકો**. **વિચ** વિવેચને, પુથભાવે ચ, ભાવે ણો, દ્વિત્તાદિ. પુથુ વિસુંભૂતો ગણાદીહિ અત્તા સરીરં મનો સભાવો ચ એતેસન્તિ પુથુગત્તા, તેસં ભાવો **પુથુગત્તતા** [પુથગત્તતા (ક॰)] કાયવિવેકાદયો, મજ્ઝે **ગા**ગમો. ‘‘એવંસરૂપોયં પુરિસો, એવંસરૂપા વા અમ્હેપિ નેસં પકતિ’’રિતિ પકતિપુરિસાનં

વિભાગેન ઞાણવિવેકો. અત્તા બુદ્ધિ, સો પુથુભાવેન યસ્સ, તબ્ભાવો પુથુગત્તતાત્યઞ્ઞે. અઞ્ઞતો વિલક્ખણસ્સ ભાવો પુથુગત્તતાત્યઞ્ઞે.

૪૩૧. ખુદ્દાનુખુદ્દકં ચૂળવત્તં, મહાવત્તઞ્ચ, વત્તપટિપત્તિ વા ''આભિસમાચારિક''મિત્યુચ્ચતે, અભિસમાચારે ઉત્તમસમાચારે ભવં **આભિસમાચારિક**ન્તિ કત્વા, **તદઞ્ઞં** ખુદ્દાનુખુદ્દકતો અઞ્ઞં પાતિમોક્ખસંવરસીલાદિકં સીલં બ્રહ્મચરિયસ્સારિયમગ્ગસ્સ આદિમ્હિ તદત્થાય ચરિતબ્બત્તા **આદિબ્રહ્મચરિય**મિત્યુચ્ચતે.

૪૩૨. **પાપેહિ** અકુસલધમ્મેહિ ઉપાવત્તો [ઉપાવુતો (ક॰)] અનાવુતો વિગતો સબ્બન્નપાનભોગાદીહિ વિવજ્જિતોવ હુત્વા ગુણેહિ સીલાદીહિ સદ્ધિં યો **વાસો** વસનં થમ્ભનમત્થિ, સો ''ઉપવાસો''તિ વિજાનિતબ્બો. **વસુ** થમ્ભે, દિવાદિ, ઉપવસનં **ઉપવાસો**, ણો, વિગતો, ઉપેતો ચ વાસોતિ વા **ઉપવાસો**.

૪૩૩. પજ્જદ્ધં ભિક્ખુમ્હિ. તપો કમ્મમસ્સત્થીતિ **તપસ્સી**, **તપાદિતો** સી, દ્વિત્તં. ભયદસ્સનસીલો **ભિક્ખુ**, રૂ, રસ્સો. સમેતીતિ **સમણો**, યુ. પબ્બજા સઞ્ઞાતા યસ્સાતિ **પબ્બજિતો**, સઞ્ઞાતત્થે ઇતો, સેટ્ઠત્તં વજતીતિ વા **પબ્બજિતો**, **વજ** ગમને, તો. તપોકમ્મં ધનં યસ્સાતિ **તપોધનો**.

દ્વયં મોનબ્બતે. વાચતો યમતીતિ **વાચંયમો**, નિગ્ગહીતાગમો, રસ્સો ચ. મોનમસ્સત્થીતિ **મુનિ**, રસ્સો, ઓસ્સુ. દ્વયં આભુસોપવાસનબ્રહ્મચરિયાદિયુત્તે. તપોયોગા **તાપસો**, સણ. **ઇસ** ગવેસને, ઇ, **ઇસિ**, **ઇસ** ગતિયં વા, ઞાણસ્સ, સંસારસ્સ વા પારં ગમનતો **ઇસિ**, ઇ. પારિકઙ્ખીપ્યત્ર, પારમસ્સત્થીતિ પારી, બ્રહ્મઞાણં, તં કઙ્ખતીતિ **પારિકઙ્ખી**.

૪૩૪. દ્વયં જિતિન્દ્રિયગણે. યેસં સંયતા ઇન્દ્રિયાનં ગણા, તે યતિનો, વસિનો ચ નામ. યતં ઇન્દ્રિયસંયમો નિચ્ચમેતેસમત્થીતિ **યતિનો**, ઈ. યતયોપિ, **યત** પયતને, ઇ. **વસ** પાગુઞ્ઞે, વસો યેસમત્થીતિ **વસિનો**, ઈ.

તિકં ધમ્મસેનાપતિમ્હિ. સારી નામ બ્રાહ્મણી, તસ્સા પુત્તો **સારિપુત્તો**. તુસ્સન્ત્યસ્મિં અત્થસિદ્ધિતોતિ તિસ્સો, સો, તુસ્સિ ચ. પૂજિતો તિસ્સો **ઉપતિસ્સો**, અથ વા ''તિસ્સો''તિ વા ''કુસ્સો''તિ વા ''ઉપતિસ્સો''તિ વા દહરકાલે માતાપિતૂહિ યદિચ્છાય ગહિતં નામં, ''સારિપુત્તો''તિ માતુવસેન, ''ધમ્મસેનાપતી''તિ પન અરિયભાવપ્પત્તે સમ્માસમ્બુદ્ધેન ગહિતં નામં. કુસલધમ્માવુધેહિ કામાદિકા અકુસલધમ્મસેના જિતા યેસં ધમ્મસેના, અનેકકોટિસતસહસ્સસઙ્ખ્યા ભગવતો સાવકસઙ્ઘા, તેસં પતિ નાયકટ્ઠેન **ધમ્મસેનાપતિ**.

૪૩૫. દ્વયં ભગવતો વામપસ્સટ્ઠે મહામોગ્ગલ્લાને. કુલે જાયતીતિ કોલિકો, સો એવ **કોલિતો**. મોગ્ગલ્લિબ્રાહ્મણિયા અપચ્ચં **મોગ્ગલ્લાનો**, ણાનો. દ્વયં અરિયસામઞ્ઞે. કિલેસારયો હનતીતિ અરહો, સો એવ **અરિયો**, **અર** ગમને વા, અરતિ અધિગચ્છતિ મગ્ગફલધમ્મેતિ **અરિયો**, ણ્યો. અધિગચ્છિત્થાતિ **અધિગતો**, તો.

અસેક્ખસ્સ ગહિતત્તા ''સોતાપન્નાદિકા''તિ એત્થાદિના છળેવ પુગ્ગલા સઙ્ગહિતા, તેન સોતાપત્તિમગ્ગટ્ઠાદયો સત્ત સેક્ખા, એકો અરહા અસેક્ખાતિ સિદ્ધં. તીહિ સિક્ખાહિ યુત્તતાય **સેક્ખા**, કકારલોપેન ''સેખા, અસેખા''તિપ્યત્થિ. દ્વયં અનધિગતે. અરિયેહિ પુથુ વિસુંભૂતો જનો **પુથુજ્જનો**, પુથુ વા નાનાકિલેસે જનેતીતિ **પુથુજ્જનો**.

૪૩૬. દ્વયં અગ્ગફલે. પઠમમગ્ગાદીહિ દિટ્ઠમરિયાદમનતિક્કમિત્વા જાનિત્થાતિ **અગ્ગા**, રસ્સો, રૂપરાગાદીનં વા પઞ્ચુદ્ધમ્ભાગિયાનં સંયોજનાનં ઓધિવસેન મારણતો **અગ્ગા**, મરિયાદત્થો ચેત્થ **આ**કારો, **ગ્ગા** મારણતોસનનિસાનેસુ, ઇત્થિયમતિ અ. અરહતો ભાવો **અરહત્તં**, ભાવે ત્તો, ભાવોત્ર અભિધાનબુદ્ધીનં પવત્તિયા નિમિત્તં , તઞ્ચ દુવિધં બ્યુપ્પત્તિપવત્તિનિમિત્તવસેન. તત્ર વિસેસેહિ ક્રિયાપકતિપચ્ચયાદીહિ ઉપ્પજ્જતીતિ **બ્યુપ્પત્તિ**, **ગોઆદિસદ્દસરૂપં**, તસ્સા નિમિત્તં **બ્યુપ્પત્તિનિમિત્તં**, ક્રિયાપકતિપચ્ચયાદયો, વિવિધં વા **ગોઆદિસદ્દસરૂપં** ઉપ્પાદેતીતિ **બ્યુપ્પત્તિ**, સા એવ નિમિત્તં, યથાવુત્તા ક્રિયાદયોયેવ. પવત્તયતિ તત્થ તત્થ અત્થે પયોજયતીતિ **પવત્તિ**, **ગો**આદિકો સદ્દો, તસ્સ નિમિત્તં **પવત્તિનિમિત્તં**, જાતિક્રિયાગુણદબ્બનામાનિ. તત્ર બ્યુપ્પત્તિનિમિત્તં સદ્દસરૂપુપ્પત્તિયા કારણં, પવત્તિનિમિત્તં પન સદ્દપ્પયોજનસ્સ કારણન્તિ અયમેતેસં સઙ્ખેપતો લક્ખણવિસેસો.

દ્વયં ચેતિયે. **થુ** અભિત્થવે, પો, દીઘાદિ. **ચિત** પૂજાયં, ચેતિતબ્બં પૂજેતબ્બન્તિ, ણ્યો, **ચેતિયં**. એત્થ ચ **થૂપ**સદ્દો સમુખેપિ, **ચેતિય**સદ્દો પન મુખરહિતેયેવ વત્તતિ. ‘‘ચેતિયમાયતને બુદ્ધ-બિમ્બે ચોદ્દિસ્સપાદપે’’તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૨.૭ બ્યાખ્યાસુધા ૨.૨.૭] **રુદ્દો**.

દ્વયં આનન્દે. ધમ્મો પરિયત્તિ, સોવ ભણ્ડં ધનં સુખદાયકતો, તસ્સ અગારં ઠપનટ્ઠાનં ગેહં, તબ્ભાવે તિટ્ઠતીતિ **ધમ્મભણ્ડાગારિકો**, ઇકો. **નન્દ** સમિદ્ધિયં. ઇમે દ્વે સદ્દા **સમા** સમાનત્થા.

૪૩૭. દ્વયં વિસાખાયં સેટ્ઠિધીતરિ. વિવિધા બહુકા પુત્તનત્તપનત્તાદિકા સાખા યસ્સા સા **વિસાખા**. મિગારસ્સ સેટ્ઠિનો માતુટ્ઠાનિયત્તા **મિગારમાતા**.

દ્વયં અનાથપિણ્ડિકસેટ્ઠિમ્હિ. સુન્દરો અત્તા યસ્સ **સુદત્તો**, સુન્દરં દત્તં દાનમસ્સ વા **સુદત્તો**, ઇદમસ્સ દહરકાલે પવત્તં નામં. અનાથાનં પિણ્ડં દદાતીતિ **અનાથપિણ્ડિકો**, ઇદમસ્સ ક્રિયાનામં.

૪૩૮-૪૩૯. ભિક્ખુઆદયો એતે પઞ્ચ સહધમ્મિકા. સહ એકતો ધમ્મં ચરન્તીતિ **સહધમ્મિકા**.

પત્તાદયો અટ્ઠ પરિક્ખારા ઉક્કટ્ઠવસેન વુત્તા, મજ્ઝિમવસેન પન કત્તરદણ્ડોપિ તેલનાળિપીતિ દસ પરિક્ખારા વત્તબ્બા, ઓમકવસેન છત્તમ્પિ ઉપાહનાપીતિ દ્વાદસ પરિક્ખારા ચ વત્તબ્બા.

૪૪૦. દ્વયં સામણેરે. સમણસ્સાપચ્ચં **સામણેરો**. સમણલિઙ્ગાચારત્તા ‘‘સમણોય’’ન્તિ ઉદ્દિસિતબ્બોતિ **સમણુદ્દેસો**. **દિસી** ઉચ્ચારણે.

તિકં અચેલકે. દિસા એવ અમ્બરં વત્થં, ન પકતિવત્થમેતસ્સ **દિગમ્બરો**, **સસ્સ ગો**. નત્થિ ચેલં વત્થમેતસ્સ, સમાસન્તે કો. ચતૂહિ ગન્થેહિ બન્ધનીયત્તા **નિગન્થો**, **નિ**સદ્દો બન્ધને. દ્વયં જટાવતિ. જટં યસ્સત્થિ **જટિલો**, ઇલો. જટં ધારેતીતિ **જટાધરો**.

૪૪૧. કુટિસકાદિકા ચતુત્તિંસ લદ્ધિયો પરસમયાનમાગમતો ગહેતબ્બા, તથા દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિયો બ્રહ્મજાલસુત્તન્તતો. **ઇતી**તિ પરિસમાપનત્થો. **એતેતિ** નિદસ્સનત્થો. એતે છન્નવુતિલદ્ધિયો તણ્હાપાસં, દિટ્ઠિપાસઞ્ચ ડેન્તિ પવત્તેન્તીતિ **પાસણ્ડા**તિ **સમ્પકાસિતા** કથિતા. ‘‘ઇતિ છન્નવુતિ એતા’’તિપિ પાઠો.

૪૪૨. તિકં સુચિમ્હિ. **પુ** પવને, તો. દ્વિત્તાદિ. **યત** પયતને, તો. દીઘાદિ. દ્વયં ચમ્મનિ. ચરિતં તન્તિ **ચમ્મં**, **ચર**તિમ્હા મન, **ચમુ** અદને વા, મન. **અજ** ગમને, યુ, ઇનો વા.

દ્વયં દન્તકટ્ઠે. દન્તે પુનાતિ સોધેતિ યેનાતિ **દન્તપોનો**, યુ. દન્તપોણોપિ. દન્તસોધનત્થં કટ્ઠં **દન્તકટ્ઠં**. દ્વયં રુક્ખત્તચે. **વક્ક** તચે, અલો. **તર** તરણે, ઇતો, સકત્થે કો.

૪૪૩. દ્વયં ભાજનસામઞ્ઞે. પતતિ યત્થ સો **પત્તો**, **પત** ગતિયં, તો. **પા** રક્ખણે,તિ.

દ્વયં કુણ્ડિકાયં. કસ્સ જલસ્સ મણ્ડો પસન્નભાવો કમણ્ડો, તં લાતીતિ **કમણ્ડલુ**, ઉ. **કુડિ** રક્ખણે, સકત્થે કો. કત્તરસ્સ જિણ્ણસ્સ આલમ્બનયટ્ઠિ.

૪૪૪. **યં** ''પાણાતિપાતા વેરમણી''તિઆદિ બ્રહ્મચરિયકમ્મં **નિચ્ચં** યાવજીવમવસ્સમ્ભાવેન, તં **દેહસાધનાપેક્ખં** સરીરેનેવ સાધનમપેક્ખતે, ન બાહિરેન સાધનં, અયં યમો નામ, **યમુ** ઉપરમે.

> ''સરીરસાધનાપેક્ખ-નિચ્ચકમ્મમયે યમે;
> સંયમે યમરાજે ચ, યમકે તુ યમં તિસૂ''તિ [અમર ૧૭.૩૮].

રુદ્દો.

યં પનાગન્તુના સુક્કપક્ખાદિવસેન અનિચ્ચં નિયમિતકાલમુપવાસાદિકં કમ્મં, અયં નિયમો, કાલાદિવસેન નિયમિતબ્બોતિ **નિયમો**, **યમુ** ઉપરમે. ''મન્તનાયં પટિઞ્ઞાયં, નિયમો નિચ્છયે વતે''તિ **રુદ્દો**.

બ્રાહ્મણવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪૪૫. દ્વયં વેસ્સે. **વિસ** પવેસને, સો. **ઇયાન**પચ્ચયે **વેસિયાનો**. ઊરુજો, અરિયોપ્યત્ર.

પઞ્ચકં કસિઆદિજીવિકાયં. **જીવ** પાણધારણે, યુ. સબ્બત્ર ભાવે પચ્ચયો, કરણેત્યેકે. **વત** વત્તને,તિ, અસ્સુ, ણ્વુમ્હિ **જીવિકા**. વુત્તીનં સરૂપપ્પકારે દસ્સેતિ. દ્વયં કસિકમ્મે. કસનં કસિ, સા એવ કમ્મં **કસિકમ્મં**. **કસ** વિલેખને, ઇ, **કસિ**.

૪૪૬. દ્વયં વાણિજ્જે. વણિજાનં કમ્મં **વાણિજ્જં**, **વણિજ્જા** ચ. દ્વયં પસુપોસને. ગુન્નં રક્ખા **ગોરક્ખા**. પસૂનં ગોમહિંસાદિકાનં પાલનં પોસનં ચિકિચ્છાદિ પસુપાલનં વુત્તં સરૂપં, વુત્તપ્પકારા ચ ઇતિ વેસ્સસ્સ **વુત્તિયો** વુત્તિકારણા તિસ્સો ભવન્તિ કસિકમ્માદિપ્પકારેન.

તિકં ગિહિમ્હિ. ગહે ગેહે, પઞ્ચકામગુણે વા ભવવસેન તિટ્ઠતીતિ **ગહટ્ઠો**. અગારે ગેહે વસતીતિ **અગારિકો**, ગહમેતસ્સત્થીતિ **ગિહિ**, અસ્સિ, રસ્સો ચ.

૪૪૭. દ્વયં કસિબલે. ખેત્તેનાજીવતિ. કસતીતિ **કસ્સકો**, ણ્વુ. દ્વયં ખેત્તે. બીજાનિ ખિપન્ત્યસ્મિન્તિ **ખેત્તં**, **ખિપ** પેરણે, તો, ખિત્તં તાયતીતિપિ **ખેત્તં**, **ખિ** નિવાસગતીસુ વા, ત, ત્રણ, **ખેત્તં**, **ખેત્રં**. **ક્લેદ**, **ક્લિદ** અલ્લભાવે, લલોપો,

ક્લેદીયતીતિ **કેદારં**, કે જલે સતિ દારો વિદારણમસ્સાતિ વા **કેદારં**, સઞ્આસદ્દત્તા સત્તમિયા ન લોપો, વાપોપ્યત્ર, વપ્પતે યસ્મિન્તિ **વાપો**, ણો.

દ્વયં મત્તિકાખણ્ડે. **લેડ્ડ** સઙ્ઘાતે, ઉ, **લેડ્ડુ**. પુમે **ઉત્તો** કથિતો. “લેડ્ડવો પુમે”ત્ય [અમર ૧૯.૧૨] **મરકોસે**. દ્વયં ખણિત્તિયં. ખઞ્અતે યાય, સા **ખણિત્તિ**, **ખનુ** અવદારણે,તિ, **ણત્તં**, ઉસ્સિ. અવદારીયતે યેન **અવદારણં**, **દર** વિદારણે, યુ.

૪૪૮. તિકં દાત્તે. દન્તિ લુનન્ત્યનેનાતિ **દાત્તં**, **દા** લવને, તો. દાત્રમ્પિ. **લૂ** છેદને, **લવિત્તં**, **અસુ** ખેપને. **અસિતં**, સબ્બત્ર કરણે પચ્ચયો.

તિકં પાજનદણ્ડે. **તુદ** બ્યથને, ણો, **પતોદો**. **તપચ્ચયે** **તુત્તં**. **અજ** ખેપને, ગતિમ્હિ ચ, કરણે યુ, **પાજનં**. વણ્ણવિકારે **પાચનં**. તોદનંપ્યત્ર.

તિકં રજ્જુયં. **યુજ** યોગે, તો, **યોત્તં**. **રુધ** આવરણે, જુ, ઉસ્સત્તં, પરરૂપત્તઞ્ચ, **રજ્જુ** થિયં. **રસ** અસ્સાદને, મિ, આબન્ધોપ્યત્ર.

દ્વયં ફાલે. ફાલયતિ પાટયતિ ભૂમિ યેન **ફાલો**, ણો. **કસ** વિલેખને, ણ્વુ, **કસકો**. “ફાલકસકા”તિ [બ્યાખ્યાસુધા ૨.૯.૧૩] **રુદ્દો**. નિરીસં, ફૂટકં, હલમ્પિ. ઈસાય નિગ્ગતં **નિરીસં**. **કુટ** છેદને, સકત્થે કો, **કૂટકં**, દીઘાદિ. **હલ** વિલેખને.

૪૪૯. તિકં નઙ્ગલે. ભૂમીનઙ્’મનઙ્ં કરોન્તો લુનાતીતિ **નઙ્ગલં**. **સી** બન્ધને, રો, **સીરો**. “સીરો તિક્ખકરે હલે”તિ **નાનત્થસઙ્ગહે**. ગોદારણંપ્યત્ર. નઙ્ગલસ્સ દણ્ડકે **ઈસા**, **ઈસ** ઇસ્સરિયે, **ઈસા** નારી. “પભુમ્હિ સઙ્કરે ઈસો, થિયં નઙ્ગલદણ્ડકે”તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૯.૧૩-૪ બ્યાખ્યાસુધા ૨.૯.૧૪] **રભસો**.

યુગકીલકે **સમ્માસદ્દો**, સમન્તિ યાય **સમ્મા**, **સમુ** સમને. **હલપદ્ધતિ** નઙ્ગલલેખા સીતા નામ. “સીતા નઙ્ગલલેખા ચ, દિવગઙ્ગા ચ જાનકી”તિ [તિકણ્ડસેસ ૩.૩.૧૯૧] **તિકણ્ડસેસે**. **સી** સયે, તો, **સીતા** નારી.

૪૫૦-૪૫૧. મુગ્ગાદિકે ધઞ્અવિસેસે **અપરન્નસદ્દો**, પુબ્બન્નતો અપરભાગે પવત્તં અન્નં **અપરન્નં**, **અપરણ્ણઞ્ચ**. સાલિઆદિકે **પુબ્બન્નસદ્દો**, અપરન્નસ્સ પુબ્બે પવત્તં અન્નં **પુબ્બન્નં**, **પુબ્બણ્ણઞ્ચ**. પુબ્બાપરત્તઞ્ચ નેસં આદિકપ્પે સમ્ભવાસમ્ભવવસેન દટ્ઠબ્બં.

સાલ્યાદયો સત્ત ધઞ્આનિ. ધાનં પોસનં, તત્ર સાધૂનિ **ધઞ્આનિ**, યો, રસ્સો. કલમા રત્તસાલિ મહાસાલિસટ્ઠિકપ્પભુતયો સૂકધઞ્અવિસેસા **સાલયો** નામ. સટ્ઠિદિનાનિ પરિપાકમસ્સ **સટ્ઠિકો**. **સાલ** સિલાઘાયં, ઇ, **સાલિ**. વહતિ, બ્રૂહેતિ વા સત્તાનં જીવિતન્તિ **વીહિ**, **વહ** પાપુણે, **બ્રૂહ** વુડ્ઢિયઞ્ચ, ઇ, અસ્સી, પક્ખે **રલોપો**, **વીહિ** . કોરં રુધિરં દૂસતીતિ **કુદ્રૂસો**, ગોવટ્ટનો, અ. વણ્ણવિપરિયયો, ઓસ્સુ ચ. **ગુધ** પરિવેધને, ઉમો. **ગોધુમો**. “ગોધૂમસુમનો મિલક્ખ, ભોજનં પાવટો યવો”તિ **રભસો**. **વર** વરણસમ્ભત્તીસુ, ણ્વુ, **વરકો**. **યુ** મિસ્સને, અ, **યવો**. કઙ્ગુ અતિસુખુમસસ્સે ધઞ્અવિસેસે, સોભનસીસત્તા કમનીયભાવં ગચ્છતીતિ **કઙ્ગુ**, ઉ. “સામા પિયઙ્ગુ કઙ્ગુ દ્વે”તિ **રુદ્દો**. **તબ્ભેદા** તેસં ધઞ્આનં ભેદા વિસેસા નીવારાદયો વુચ્ચન્તે. નીવારાનિ તિણધઞ્આનિ, **આદિ**ના સામાકાદયો.

દ્વયં કળાયે. **ચણ** દાને, ણ્વુ, **ચણકો**, હરિમન્થકેપિ. કં વાતં લાતીતિ **કળાયો**, ળત્તં, કલાયમ્પિ. દ્વયં સાસપસામઞ્ઞે. “સાસપો તુ સરિસપો, કટુસ્નેહો ચ તન્તુભો”તિ **તિકણ્ડસેસો** [૨.૮.૩]. “પુમે સુદ્ધોદનસુતે, સિદ્ધત્થો સેતસાસપે”તિ **રભસો**. સિદ્ધા અત્થા અસ્મિન્તિ **સિદ્ધત્થો**. **સાસ** અનુસિટ્ઠિયં, અપો. સાસપસ્સાપિ વીહિભેદત્તા ઇધ ગહણં.

૪૫૨. દ્વયં કઙ્ગુયં. પિયભાવં અઙ્ગતીતિ **પિયઙ્ગુ**. દ્વયં અતસિયં. **અવ** રક્ખણે, મો, અવસ્સુ, દ્વિત્તં, **ઉમ્મા**. **અત** સાતચ્ચગમને, અસો, નદાદિ. ખુમાપ્યત્ર.

ચતુક્કં સસ્સે. **કિટ** ગતિયં, ઠો, કસિતો સમ્ભૂતં વા **કિટ્ઠં**, કિટ્ઠટ્ઠાને ઉપ્પન્નસસ્સઞ્હિ “કિટ્ઠ”ન્તિ વુચ્ચતિ ઠાનૂપચારેન, ઠો, **સિ**લોપો, અસ્સિ. **સસ** ગતિહિંસાપાપુણનેસુ, સો. થમ્બો ગુમ્બો, તં કરોતીતિ **થમ્બકરિ**, ઇ. ધઞ્ઞંપ્યત્ર. “ધઞ્ઞં વીહીસુ ધઞ્ઞકે, ધઞ્ઞો પુઞ્ઞવતીરિતો. ધઞ્ઞા વાતામલકીસૂ”તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહે**.

૪૫૩. દ્વયં સસ્સાદીનં કણ્ડમત્તે. **કણ** સદ્દે, ડો. **નલ** ગન્થે, ણો, **નાલં**. નાળિપિ. સો એવ સસ્સાદિકણ્ડો નિપ્ફલો ચે, **પલાલ**મુચ્ચતે. **પલ** લવનપવનેસુ, અલો, પલાલોપિ.

દ્વયં અસારે તુચ્છધઞ્ઞે. **ભસ** ભસ્મીકરણે, અસ્સુ, **ભુસં** અતિસયેપિ. થુસમ્પિ. **તુસ** ઉસ્સગ્ગે. કેન વાતેન ઇઙ્ગતીતિ **કલિઙ્ગરો**, લાગમો, અરો ચ. ધઞ્ઞાનમેવ **તચે** વક્કલે **થુસો**, **તુસ** તુટ્ઠિમ્હિ, **તસ્સ થો**, **થુસો** પુમે. “ધઞ્ઞત્તચે પુમા થુસો” [અમર ૧૯.૨૨] ત્ય**મરકોસે**.

૪૫૪. દ્વયં સસ્સરોગે. સેતવણ્ણકરણવસેન અટતિ હિંસતીતિ સેતટ્ટિકા, સા એવ **સેતટ્ઠિકા**. દ્વયં તણ્ડુલકણે. **કણ** નિમીલને, **કણ** નિમીલનસદ્દગતીસુ વા, અ, **કણો**. **કુણ્ડ** દાહે, સકત્થે કો. દ્વયં ધઞ્ઞમદ્દનભૂમિયં. **ખલ** સોચેય્યે, ધઞ્ઞાનિ કરોન્તિ મદ્દન્તિ અસ્મિં **ધઞ્ઞકરણં**. તિણાદીનં, સસ્સાનઞ્ચ થમ્બો ગુમ્બો નામ, **થમ્બ** વેકલ્યે, **થમ્બ** પટિબન્ધે વા. **ગુહ** સંવરણે, બો, **હસ્સ મો**.

૪૫૫. દ્વયં મુસલે. અયો અગ્ગેકોટિયં યસ્સાતિ **અયોગ્ગં**. **મુસ** ખણ્ડને, અલો. દ્વયં સુપ્પે. કુચ્છિતં લુનાત્યપનેતીતિ **કુલ્લો**. **સુપ** માને, અ, સરત્યનેનેતિ વા **સુપ્પં**, પો, અસ્સુ. પપ્ફોટનંપ્યત્ર.

દ્વયં ઉદ્ધને. ઉપરિ ધીયતે થાલ્યાદિકમસ્મિન્તિ **ઉદ્ધનં**, ઉદ્ધાનમ્પિ, યુ. **ચુલ્લ** હાવકરણે, ઇ, ઈમ્હિ **ચુલ્લી**. અધિસયની, અન્તિકાપ્યત્ર. **અતિ અદિ** બન્ધને, અન્ત્યતે ભિક્ખાદિકમસ્સન્તિ **અન્તિકા**, ણ્વુ. “સન્તિકે સન્નિધાને ચ, ઉદ્ધને ચાપિ અન્તિકા”ત્ય**જયો**.

કાસાદિરચિતો કટો યેન મરાવો બન્ધીયતે. મરાવો ચ વીહ્યગારં, “કુસૂલો વીહ્યગારઞ્ચ, કન્તરો ચ મરાવકો”તિ **રભસો**. કેચિ મરાવમેવ કટમાહુ, તં ન, “કુસૂલો ચ મરાવો ચ, કિલઞ્જો ચ કટો ભવે”તિ **અમરમાલાયં પાદનામ**પકરણે ભેદેન પાઠા. **કિલ** બન્ધને, કિલનં કિલો, તદત્થં જાયતીતિ **કિલઞ્જો**, નિગ્ગહીતાગમો. **કટ** ગતિયં, અ.

૪૫૬. અટ્ઠકં થાલિયં. કામીયતીતિ **કુમ્ભી**, **કમુ** ઇચ્છાયં, ભો, અસ્સુ, ઈ ચ, કુયા પથવિયા ભવતીતિ વા **કુમ્ભી**, કેન અગ્ગિના ભણતીતિ વા **કુમ્ભી**, **ભણ** સદ્દે, **ણ**લોપો, કેન જલેન ઉમ્ભીયતિ પૂરીયતીતિ વા **કુમ્ભી**, **ઉભ ઉબ્ભ ઉમ્ભ** પૂરણે, સબ્બત્ર નદાદિ. **પિઠ** હિંસાસંકિલેસેસુ, અરો. **કુણ્ડ** દાહે. **ખલ** સોચેય્યે, ળત્તં. **ઉખ** ગમને, અલો,

નદાદિ, રસ્સો. **અપચ્ચયે ઉખા. થલ** ઠાને, ઇ, **થાલિ, ઈમ્હિ થાલી**. કેન અગ્ગિના લપતીતિ **કોલમ્બો**, અસ્સોત્તં, નિગ્ગહીતાગમો, **બત્તઞ્ચ**, કે અગ્ગિમ્હિ ઓલમ્બતીતિ વા **કોલમ્બો. લબિ** અવસંસને.

તિકં મણિકે. **મન** ઞાણે, ઇ, **ણત્તં**, મણિયેવ **મણિકં. ભણ** સદ્દે, ણ્વુ, અરં સીઘં જરો અસ્સ **અરઞ્જરો**.

૪૫૭. દ્વિપાદં ઘટે. **ઘટ** ચલને, અ, નદાદિમ્હિ ઘટી, **કુટ** કોટિલ્યે. કેન જલેન લસતિ સિલિસ્સતીતિ **કલસો, લિસ** સિલેસને, અ, ઇસ્સત્તં, **કલસો** તીસુ. **વર** વારણસમ્ભત્તીસુ, ણ્વુ. **કલસ**સહચરણતો **વારકો**પિ તીસુ. ‘‘કલસો તુ તીસૂ’’ત્ય**મરકોસે** [અમર ૧૯.૩૧].

ભુઞ્જિતબ્બન્તિ **ભુઞ્જનં**, અન્નાદિ, તસ્સ પત્તો ભાજનં સુવણ્ણરજતાદિનિમ્મિતમ્પિ કંસો નામ.

> ‘‘કંસો રચ્છન્તરે માને, તેજસેપિ ભવે તથા;
> પાનપત્તે ચ કંસ્યે ચ, સોભિક્ખાસુ ચ કિત્તિસૂ’’. –

ત્ય**જયેન** વુત્તત્તા પાનપત્તેપિ કંસો. **કન** દિત્તિગતિકન્તીસુ, સો, **કંસો**. અનિત્થી. તિકં ભાજનસામઞ્ઞે. **અમ** ગતિયં, અત્તો, અમત્તં. **ભાજ** પુથકમ્મનિ, ચુરાદિ, યુ.

૪૫૮. દ્વયં ભાજનાદીનમાધારે. અન્તં સમીપમાધેય્યસ્સ ઉપગચ્છતીતિ **અણ્ડુપકં, ન્તસ્સણ્ડો**, ગસ્સ ચ **કો**. **ચુમ્બ** વદનસંયોગે, અટો, અસ્સુ, સકત્થે કો. દ્વયં સરાવે, સરતિ વુડ્ઢિં ગચ્છતીતિ **સરાવો**, અવો. **મલ્લ** ધારણે. ણ્વુ. વડ્ઢમાનકોપ્યત્ર, વડ્ઢતિ વિત્થિણ્ણી ભવતીતિ **વડ્ઢમાનકો**, સકત્થે કો.

દ્વયં ભેલબ્યઞ્જનાદિઘટ્ટનોપયુત્તભણ્ડે. **કટ** ગતિયં, છુ, દ્વિત્તાદિ. **દુ** ગતિયં, બો, નદાદિ, **દબ્બી**, રસ્સે **દબ્બિ**. ખજાકાપિ, **ખજ** મન્થને, અકો, **ખજાકા** થિયં. દ્વયં ધઞ્ઞાદિનિલયે. **કુસ** સિલેસને, ઊલો. **કુસ** અક્કોસે, ઠો. દ્વેપિ પુન્નપુંસકે.

૪૫૯. દ્વયં માસાદિસાકમત્તે, **સા** તનુકરણે, ણ્વુ. **ડંસ** ખાદને, ણ્વુ. **સ**લોપો, સિગ્ગુ, હરિતકમ્પિ. **હરિતા** સકત્થે કો. ‘‘પુલ્લિઙ્ગો સાકમત્તસ્મિં, સિગ્ગુ સોભઞ્જનેપિ ચે’’તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૯.૩૪] **રભસો**. દ્વયં અદ્દકે. આદ્દાયં જાતં **અદ્દકં**, રસ્સો. સિઙ્ગમિવ વેરં વપુ યસ્સ તમેવ **સિઙ્ગિવેરં**.

યદા સુક્ખં, તદા મહોસધાધ્યં, તિક્ખરસત્તા મહન્તં ઓસધં. સુણ્ઠી, નાગરં, વિસં, વિસભેસજ્જમ્પિ. **સુઠિ** સોસને, ઇ, **સુણ્ઠિ**, ઈપચ્ચયે **સુણ્ઠી**.

દ્વયં મરીચે. **મર** પાણચાગે, ચો. **કુલ** સઙ્ખ્યાને, ણ્વુ. ‘‘મરીચં કોલકં કણ્હં, ઉસનં ધમ્મપત્તન’’ન્ત્ય**મરસીહો**.

૪૬૦. તિપાદં કઞ્જિકે. સુવીરરટ્ઠે ભવં **સોવીરં**. કેન જલેન અઞ્જિયમભિબ્યત્તં અસ્સ **કઞ્જિયં**. આરાનં ભૂમ્યક્કજાનં વારેસુ ગહિતેન નારેન જલેન જાતં **આરનાળં**, ‘‘આરો ક્ખિતિ સુતે’ક્કજે, નારો તણ્ડુલનીરેસૂ’’તિ હિ વુત્તં, **રસ્સ ળો**. થુસતો જાતમુદકં **થુસોદકં**, થુસોદકતો વા જાતં **થુસોદકં**. ધઞ્ઞતો વીહિતો જાતં અમ્બિલં **ધઞ્ઞમ્બિલં**. વાતં લઙ્ઘતિ હીનં કરોતીતિ **બિલઙ્ગો, વાતસ્સ બિ**, વિસેસેન લઙ્ઘતીતિ વા **બિલઙ્ગો**. કુમ્માસો, અભિસુતં, અવન્તિસોમં, કુઞ્જલં, કઞ્જિકં, મણ્ડો, જેઙ્મ્બુ, ખદિકાપ્યત્ર.

દ્વયં લવણમત્તે. **લૂ** છેદને, યુ, ઓસ્સા’નવાદેસે લોણં.

૪૬૧. સામુદ્દાદયો એતે પઞ્ચ લવણસ્સ પભેદા વિસેસા. સમુદ્દભૂમિયમવટ્ઠિતં લદ્ધં લોણોદકં સુક્ખસન્તનં સિતં યં ભવતિ, તં **સામુદ્દ**લવણં. અક્ખિવં, વસિરમ્પિ. **વસુ** થમ્ભે, ઇરો. સિન્ધુદેસે ભવો **સિન્ધવો**, ણો. સિતસિવં [સીતસિવં (સક્કતે)], માણિમન્થં, સિન્ધુજમ્પિ. સિતં ધવલં, સિવં કલ્યાણં, કમ્મધારયસમાસો . સિતસિવન્તિ વા બન્ધનં. મણિમન્થો પબ્બતો, તત્ર ભવો, ણો. **કાળલોણો** નામ સોવચ્ચલવણાનં મજ્ઝે કાળવણ્ણં લવણં [તીણિ મધુરલવણસ્સલવણભેદસ્સ (અમરકોસ, મહેસ્વરટીકા)], “તિલકં તત્ર મેચકે”તિ [મદં સન્દતે પિસોદરાદિ (ચિન્તામણિટીકા ૧૯.૪૩) મદં મુદં વા સન્દતે... વિસોદરાદિ (બ્યાખ્યાસુધાટીકા)] વુત્તત્તા તિલકમ્પિ. **ઉબ્ભિદં** નામ રોમકલવણં, સમ્ભરિદેસે કિર રુમા નામ લવણાકરો. તત્ર પવિટ્ઠં કટ્ઠમ્પિ અચિરેન વિલીય લવણં ભવતિ, તબ્ભવં રોમલવણં. વસુકમ્પિ. કટ્ઠાદીનં સયં સભાવવિજહનકરત્તા ભિન્દિતું સક્કોતીતિ **ઉબ્ભિદં**, સક્યત્થે ઉસદ્દો. **બિલાલં** નામ સમુદ્દતીરાસન્નદેસભવં મત્તિકં પાચયિત્વા નિપ્ફાદિતલવણં. સમુદ્દવેલાસન્નદેસે જાતં **બિલાલં**, એસ્સિત્તં, લો, અથ વા **ઉબ્ભિદં** નામ યત્થ કત્થચિ પદેસે ભૂમિતો ઉગ્ગતં લવણમત્તિકં પાચયિત્વા નિપ્ફાદિતલવણં. **બિલાલં** નામ લવણભૂમિં વિદારયિત્વા નિપ્ફાદિતલવણં. **વિ**પુબ્બો **દલ** વિદારણે. **દસ્સ લો.** અથ વા **ઉબ્ભિદં** નામ પાક્યં લવણં. **બિલાલં** નામ વચ્ચગન્ધં કાળલવણં.

૪૬૨. ગુળાદયો પઞ્ચ ઉચ્છુનો વિકારા. **ગુળ** રક્ખાયં, ગુળો પક્કરસો. **ફાણ** ગતિયં, તો, ફાણિતં ગુળતો કિઞ્ચિ થદ્ધં. **ખણ્ડ** મન્થે, ખણ્ડો ફાણિતતોપિ થદ્ધો. ઉચ્છુવિસેસસ્સ રસપાકે ખણ્ડયોગ્યસારભૂતે યા ગુળિકાકારા જાયતે, સા મચ્છણ્ડી ખણ્ડસાલૂકં. “મચ્છણ્ડી તુ પુપ્ફગુળા, થદ્ધપત્તન્તુ ફાણિત”ન્તિ **રભસો**, ખણ્ડકક્કં ફાણિતમિચ્ચઞ્ઞે. **સર** હિંસાયં, **ખર**પચ્ચયો, **સક્ખરા**, યા “સિતા”તિપિ વુચ્ચતિ, સિનોતિ બન્ધતિ તણ્હં **સિતા**. સિતસક્ખરેત્યત્ર તુ સિતો ધવલત્થો, સક્ખરાપમાણસણ્ઠાનત્તા વા સક્ખરા. ઇમે ચ ગુળાદયો યથાક્કમં થદ્ધતરા. એત્થ ચ મચ્છણ્ડી ફાણિતા ખણ્ડવિકારાપિ. દ્વયં ગુળે. રોગાધિકેસુ વિનાસકરત્તા વિસઞ્ચ તં કણ્ટકઞ્ચ.

૪૬૩. દ્વયં ભટ્ઠધઞ્ઞે. **લાજ** ભસ્સને, ભસ્સનં ભજ્જનં, અ. ન ખતં **અક્ખતં**. “તતિયા પકતિ લાજેસ્વક્ખતં તીસ્વ’હિંસિતે”તિ **રુદ્દો**.

ભટ્ઠયવે **ધાના**સદ્દો સિયા, “બહુમ્હિ ભટ્ઠયવે ધાના, થિયં અભિનવો’બ્ભિદે”તિ **રભસો**. **ધા** ધારણે, યુ.

દ્વયં યવાદિચુણ્ણે. **સચ** સમવાયે, **સચ** સેચને વા, તુ. **મન્થ** વિલોળને. તિકં સમં. પૂરેતીતિ **પૂપો**, પો. અકારયુત્તે **અપૂપો**, યથા “લાબુ, અલાબૂ”તિ. તણ્ડુલાદીનં પિટ્ઠાનં વિકારો **પિટ્ઠકો**, સઞ્ઞાયં કો.

૪૬૪. છક્કં સૂદે. ભત્તં, સૂપઞ્ચ કરોતિ અકાસિ કરિસ્સતીતિ **ભત્તકારો, સૂપકારો** ચ. **સુ** પગ્ઘરણે. સવતિ રસં પગ્ઘરાપેતીતિ **સૂદો**, દો, દીઘાદિ. **સૂદ** પગ્ઘરણે વા, અ. અળારો નામ સૂપાદિવિકતિ, તં કરોતીતિ **આળારિકો**. ઓદનં પચતીતિ **ઓદનિકો**. રસં કરોતીતિ **રસકો**.

દ્વયં સૂપે. સુખત્થાય પાતબ્બત્તા **સૂપો**, દીઘાદિ. વિસેસતો ભત્તં અઞ્જતિ અન્તો ગચ્છતિ યેન, તં **બ્યઞ્જનં, અઞ્જ** ગતિયં, યુ.

૪૬૫. પઞ્ચકં [તિપાદં (ક॰)] ભત્તે. **ઉદિ** સવનક્લેદનેસુ, યુ. **વા**કારો **ઓદનસદ્દસ્સ** નપુંસકત્તં સમુચ્ચિનોતિ. **કુર** સદ્દે, **કર** કરણે વા, કરોતિ બલન્તિ **કુરં**, અસ્સુ, **કિર** વિક્ખિપને વા, કિરતિ બુભુક્ખન્તિ **કુરં**, ઇસ્સુ, **કર** હિંસાયં વા, કુ સદ્દે વા, રપચ્ચયો. ભજતિ યેન, ભુઞ્જિતબ્બન્તિ વા **ભત્તં**, **ભજ** સેવાયં, તો. ભક્ખિતબ્બાતિ **ભિક્ખા**, **ભક્ખ** અદને, અસ્સિ, **ભિક્ખ** યાચને વા, **ભિક્ખા** નારી. **અદ** ભક્ખને, તો. **ભિદાદિ**ત્તા **અન્નાદેસો**, દલોપો.

ચતુક્કં ભોજને, **અસ** ભક્ખને, કમ્મે યુ. **હર** હરણે. આહરતિ બલાયૂનીતિ **આહારો**, ણો. **ભુજ**ધાતુમ્હા યુ, ભોજનં. **ઘસ** અદને, ણો. અન્ધોપ્યત્ર, **અદ**ધાતુમ્હા **ત**પચ્ચયસ્સ **અન્ધા**દેસો **નિપાતના**.

દ્વયં યાગુયં. **તર** પ્લવનતરણેસુ. તરતિ પ્લવતિ બ્યાપીભવતીતિ **તરણં**, યુ. તરલં, તરલાપિ. **યા** પાપુણે, ગુ, **યુ** મિસ્સને વા, ગુ, ઉસ્સા. ઉણ્હિકા, સાણા, વિલેપી ચ યાગુનામાનિ. **સા** પાકે, યુ, **સાણા**.

૪૬૬. ખજ્જાદયો ચત્તારો અસનભેદા. **ખાદ** ભક્ખને, કમ્મે તો, ભુજાદિ. **ખજ્જં** મંસાદિ. **ભોજ્જં** અન્નાદિ. **લિહ** અસ્સાદને, ણ્યો, **હસ્સ યો. લેય્યં** મધ્વાદિ. પાતબ્બન્તિ **પેય્યં**, **પા** પાને, ણ્યો, આસ્સે, પેય્યં સૂપાદિ.

દ્વયં ભત્તમણ્ડે. **સુ** સવને, વિસરુજપદાદિતો ણ. **ચમુ** અદને, **આ**પુબ્બત્તા પાને, કમ્મે ણો. માસરોપ્યત્ર, **મસિ** પરિમાણે, અરો. દ્વયં આલોપે. **લુપ** છેદને, **આ**પુબ્બો સમ્પિણ્ડને, **કુ** સદ્દે. **કબિ** વણ્ણે વા, અલો, ળત્તં, કેન તોયેન બલમસ્સાતિ વા **કબળો**, પુમે, ગાસોપિ.

૪૬૭. રસાનં સબ્બરસાનં અગ્ગમ્હિ રસે **મણ્ડ**સદ્દો, **મણ્ડ** ભૂસાયં, “સબ્બરસગ્ગે મણ્ડમનિત્થિય”ન્ત્ય**મરસીહો** [અમર ૧૯.૪૯]. દ્વયં ભુત્તતો સેસે. વિરૂપો, કુચ્છિતો વા ઘાસો **વિઘાસો**. ભુત્તતો સેસો ભુત્તસેસો, સોવ **ભુત્તસેસકો**, સકત્થે કો.

દ્વયં વિઘાસાદે. વિઘાસં અદતીતિ, અ, **દમુ** દમને, ણ્વુ. દ્વયં પિપાસાયં. પાતું ઇચ્છા **પિપાસા**, **પા** પાને, સો, દ્વિત્તાદિ. **તસ** પિપાસાયં, યુ.

૪૬૮. દ્વયં ભુત્તુમિચ્છાયં. **ખુદ** બુભુક્ખાયં, દો. ઘસિતુમિચ્છા **જિઘચ્છા**, **ઘસ** અદને, ઇચ્છત્થે છો, દ્વિત્તાદિ. મંસસ્સ રસો પટિચ્છાદનીયમુચ્ચતે. **છન્દ** ઇચ્છાયં. પટિચ્છાદેતીતિ **પટિચ્છાદનીયં**, અનીયો, **છદ** સંવરણે વા, મંસેન પટિચ્છાદેતબ્બત્તા **પટિચ્છાદનીયં**.

દ્વયં ઉગ્ગારે, **દેકિ** સદ્દોસ્સાહેસુ, ઉદ્ધં દેકતિ ગન્તુમુસ્સહતીતિ **ઉદ્રેકો**, એકસ્સ દકારસ્સ **રો**. ઉદ્દેકોપિ. **ગિર** નિગ્ગિરણે, ઇસ્સા, **ઉગ્ગારો**. પાદો તિત્તિયં. સુહિતો તિત્તો, તસ્સ ભાવો **સોહિચ્ચં**. **તિપિ** પીણને,તિ, ભુજાદિ. **યુ**પચ્ચયે, ઇસ્સત્તે ચ **તપ્પનં**.

૪૬૯. **યથિચ્છિત**ન્તં યથિચ્છિતે. ક્રિયાવિસેસનતાય ચેતે નપુંસકે, ક્રિયાબ્યયાનઞ્હિ સતિપ્યેકત્તે તબ્બિસેસનાનિ નપુંસકે ભવન્તિ એકત્તેપિ, તથા હિ ક્રિયાનમબ્યયાનઞ્ચ સત્તાભૂતત્તા લિઙ્ગસઙ્ખ્યાવિસેસોપાદાનં નત્થીતિ તબ્બિસેસનાનમ્પિ સામઞ્ઞલિઙ્ગા નપુંસકત્તં, સામઞ્ઞસઙ્ખ્યા ચેકત્તં યુત્તન્તિ, તં યથા – મુદું પચન્તિ, સાદું પચન્તિ. બહુવચનન્તેપિ ક્રિયાસદ્દે તબ્બિસેસનસ્સેકત્તમેવ ક્રિયાવિસેસનાનં કમ્મનિ દુતિયા, સબ્બો હિ ધાત્વત્થો કરોત્યત્થેન બ્યાપિતો, મુદું પચન્તિ મુદું પચનં કુબ્બન્તીત્યત્થો, તેન મુદાદીનઞ્ચ તબ્બિસેસનાનં કમ્મત્તં. અઞ્ઞો પનાહ “સબ્બે ધાત્વત્થા ભવત્યત્થાનુગતા, ભવતિક્રિયા કત્વત્થમનુભવન્તીત્યત્થો. ‘પચતિ દેવદત્તો’તિ

દેવદત્તપયુત્તો પાકો ભવતિ, ગચ્છતિ ગમનં ભવતિ, પઠતિ પાઠો ભવતી’’તિ, તમ્મતેન પઠમા, મુદુપચનં યથા ભવતિ, તથા પચતીત્યત્થો. રમણીયં પાતો, વિમલં પાતો, ઇદમુપકુમ્ભં. **કમુ** કન્તિયં, કમ્મનિ ણો, **કામં**, **નિકામઞ્ચ**. **ઇસુ** ઇચ્છાયં, તો, ‘‘સાદિસન્તપુચ્છે’’ત્યાદિના અન્તેન સહ **તસ્સ ઠો**, **ઇટ્ઠં**. **પરિ**પુબ્બો **આપ** પાપુણને, તો, ભુજાદિ, રસ્સો, **યા**ગમો ચ. ‘‘સત્ત્યં નિવારણે તિત્તિયં, પરિયત્તં યથિચ્છિતે’’તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૯.૫૭] **રભસો**. ઇચ્છિતસ્સ અનતિક્કમો **યથિચ્છિતં**, યથાત્થે અબ્યયીભાવો. પકામંપ્યત્ર.

દ્વિપાદં વણિજકે. કયવિક્કયેહિ જીવતીતિ, ઇકો. સત્થં વાણિજ્જોપજીવીનં સઙ્ઘાતં વહતિ દેસન્તરં પાપયતીતિ, કમ્માદિમ્હિ ણો. સત્થવાહો વણિજનાયકો, તંયોગા **સત્થવાહો**, ણો. આપણો કયવિક્કયવોહારો, તંયોગા **આપણિકો**, ણિકો. **વણ** સદ્દે, ઇજો. વેદહકો, નેગમો, પણ્યાજીવો, વણિજોપ્યત્ર.

૪૭૦. વિક્કયો નામ પુબ્બમેવ અત્તનો ધનસ્સ પરસ્સ દાનં. **કી** દબ્બવિનિમયે, તત્ર નિયુત્તો **વિક્કયિકો**. વિક્કિણાતીતિ **વિક્કેતા**, રિતુ. કયો નામ પરસ્સ ધનં ગહેત્વા અત્તનો ધનસ્સ દાનં. કયેન જીવતીતિ **કયિકો**. કિનાતીતિ, ણ્વુ.

દ્વયં ધનપ્પયોત્તરિ. ઇણે ઉત્તમો **ઉત્તમણ્ણો**, અભિધાના પુબ્બનિપાતો, ઇસ્સત્તં, દ્વિત્તઞ્ચ. ધનં વુદ્ધ્યત્થં પયોજેતીતિ **ધનિકો**. દ્વયં ધનગાહકે. ઇણે અધમો **અધમણ્ણો**. ઇણં ગણ્હાતીતિ **ઇણાયિકો**, આયિકો. ઇણં આયતિ પવત્તેતીતિ વા ઇણાયકો, ણ્વુ.

૪૭૧-૪૭૨. દ્વયં ઇણે. ઉદ્ધરીયતે ગય્હતેતિ **ઉદ્ધારો**, ઉપુબ્બો **ધર**તિ ગહણે, ણો. એતિ વુદ્ધિં ગચ્છતીતિ **ઇણં**, યુ, **ણ**ત્તં. પરિયુદઞ્ચનમ્પિ, પરિતો ઉદઞ્ઝતે ગય્હતેતિ, યુ. **વુત્તન્તિ** ક્રિયાપદં. યત્તકેન ધનેન લાભો લબ્ભતે, તત્ર મૂલધને મૂલાદિદ્વયં. **મૂલ** પતિટ્ઠાયં. પઠમમેવ આભતં **પાભતં**.

દ્વયં પટિપાદે. ‘‘અવસ્સમસ્સિદં કયિતબ્બ’’મિતિ સચ્ચસ્સાખ્યાપનં, કરણં વા **સચ્ચાપનં**, સચ્ચસ્સ કરઞ્ચિત્તભરણમિચ્ચત્થો, **સચ્ચ**સદ્દા ધાતુરૂપા યુ, મજ્ઝે **અપા**ગમો, સચ્ચસ્સ વા આપુણનં **સચ્ચાપનં**, **અપ**ધાતુમ્હા યુ. ‘‘સચ્ચાપના સચ્ચાકતિ’’રિતિ **તિકણ્ડસેસે** [થીકણ્ડે (?)] વોપાલિતો. સચ્ચં કરોતિ, સચ્ચસ્સ વા કરણં **સચ્ચકારો**. સચ્ચંકારોપિ. ‘‘ક્લિવે સચ્ચાપનં સચ્ચ-ઙ્કારો સચ્ચાકતિત્થિય’’ન્ત્ય**મરકોસે** [અમર ૧૯.૮૨]. દ્વયં વિક્કનીયદબ્બે. વિક્કિનિતબ્બન્તિ **વિક્કેય્યં**, ણ્યો. **પણ** બ્યવહારે, ણ્યો, દ્વેપિ તીસુ.

દ્વયં ન્યાસસ્સપ્પને [ન્યાસમ્પન્ને (ક॰)]. ન્યાસસ્સ અપ્પનં [સમ્પન્નં (ક॰)] પટિદાનં. **પતિ**પુબ્બો **દદાતિ** ન્યાસસમ્પન્નત્થો, તથા **પરિ**પુબ્બો વત્તતિ. પરિદાનંપ્યત્ર.

દ્વયં ન્યાસે. **અસુ** ખેપને. ન્યસ્સતે નિક્ખિપીયતેતિ, ણો. ઉપનિધિય્યતેતિ **ઉપનિધિ**, ઇ, **ઉપનિધિ** પુમે. ‘‘પુમે ઉપનિધિન્યાસો’’તિ [અમર ૧૯.૮૧] **અમરકોસે**.

૪૭૩. **એકાદયો અટ્ઠારસ**પરિયન્તા સઙ્ખ્યાસદ્દા **સઙ્ખ્યેય્યે** દબ્બે વત્તન્તિ તીસુ ચ લિઙ્ગેસુ. સઙ્ખ્યેય્યેકત્તે ચ ‘‘એકો બ્રાહ્મણો, અટ્ઠારસ બ્રાહ્મણા’’તિ સમાનાધિકરણં ભવતિ, ન તુ ભિન્નાધિકરણં ‘‘બ્રાહ્મણાનં એકાદસ ચે’’તિ. તીસૂત્યનેન ‘‘ન કેવલં **એક**સદ્દોવ સલિઙ્ગો, અથ ખો **અટ્ઠારસ**પરિયન્તાપી’’તિ દસ્સેતિ, તેન કત્થચિ તેસં અલિઙ્ગતાવચનં લિઙ્ગવિસેસાભાવં સન્ધાય વુત્તં, ન પન સામઞ્ઞલિઙ્ગાભાવન્તિ દટ્ઠબ્બં. ઇમિના નયેન ‘‘અતિલિઙ્ગ

દ્વિવચનં, તદાખ્યાતન્તિ વુચ્ચતી''ત્યાદીસુપિ દટ્ઠબ્બં, તેન ''પુરિસો ગચ્છતિ, ઇત્થી ગચ્છતિ, ચિત્તં ગચ્છતી''ત્યાદીસુ **ગચ્છતિ**સદ્દસ્સ તંતંલિઙ્ગવિસેસવચનતા, ''ગચ્છતી''ત્યાદીસુ સામઞ્ઞલિઙ્ગવચનતા ચ દટ્ઠબ્બા. **વીસત્યા**દયો સઙ્ખ્યાસદ્દા સઙ્ખ્યાને, સઙ્ખ્યેય્યે ચ વત્તન્તિ ''વીસતિ ગાવો, ગવં વીસતી''તિ. એકત્તેતિ યદા પનેતા સઙ્ખ્યેય્યે એકત્તવિસિટ્ઠમેવ વગ્ગત્તં સભાવતો પટિપાદયન્તિ. તદા ભિન્નસઙ્ખ્યેનાપિ સમાનાધિકરણે એકવચનેયેવ સબ્બકાલં વત્તતે ''વીસતિ ગાવો''તિ. યદ્યેકત્તે, કથં? દ્વેવીસતિયો, તિસ્સો વીસતિયો, પઞ્ચસતાનિચ્ચાદયો પયોગા ઇચ્ચાહ ''વગ્ગભેદે બહુત્તેપી''તિ . વીસત્યાદીનં વગ્ગાનં ભેદે વત્તુમિચ્છિતે સતિ બહુત્તેપિ બહુવચનેપિ ભવન્તિ. **અમરકોસે** પન ''સઙ્ખ્યન્તરસ્સત્થે અભિધેય્યેવીસત્યાદયો તંસમાનાધિકરણતો બહુવચનાનિપિ ભવન્તી''તિ [અમર ૧૯.૮૩-૪] વુત્તં, સઙ્ખ્યન્તરમિહ વગ્ગભેદો, તેન દ્વિન્નમ્પિ વોહારમત્તનાનત્તં, ન અત્થનાનત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. **આનવુતિ નવુતિ**સદ્દમભિબ્યાપેત્વા **તા** વીસત્યાદયો ભિન્નલિઙ્ગેનાપિ સમાનાધિકરણે **નારિયં** ઇત્થિયં, યથા વીસતિ કુણ્ડાનિ. વીસત્યાદયો વિકતસમાહારદ્વન્દા. લિઙ્ગસ્સ લોકાસયત્તા દ્વન્દેકત્તન્તિ નપુંસકત્તન્તિ વીસત્યાદયો અબ્યુપ્પન્ના પરમતેન, **કચ્ચાયન**મતેન પન બ્યુપ્પન્ના.

૪૭૪-૪૭૬. સતાદીનિ અસઙ્ખ્યેય્યપરિયન્તાનિ ચતુવીસતિ ઠાનાનિ ગણનભેદાનિ. તત્થ **દસદસ**સદ્દેહિ નિપ્ફાદિતો **સત**સદ્દો, તથા **સતદસ**સદ્દેહિ **સહસ્સ**સદ્દો. **યુજ** યોગે, **નિયુતં, અયુત**મ્પિ. **યુ** મિસ્સને વા, તો. **લક્ખ** દસ્સનઙ્કેસુ, **લક્ખં, સતસહસ્સ**મ્પિ. **કુટ** છેદને, દસગુણં કુટતીતિ **કોટિ**. ઉપસગ્ગેન વિસેસેત્વા એકો ગણનવિસેસો **પકોટી**તિ વુચ્ચતિ, દ્વેપિ મિસ્સેત્વા એકો **કોટિપકોટીતિ. નહ** બન્ધને, તો. આગમસ્સુ. **વિદ** લાભે, ઉ, નિગ્ગહીતાગમો. **અબ** હિંસાયં, ગતિમ્હિ ચ, દો, આગમસ્સુ. **અહિ** ગતિમ્હિ, હપચ્ચયો. **અવ** રક્ખણે, વો . **અટ** ગમને, ટો. **સોગન્ધિક**ન્તિ કમલવિસેસનામેન એકો ગણનવિસેસો વુચ્ચતિ, તથોપ્પલાદિનામેહિ એકેકો ગણનવિસેસો. **કથ** વાક્યપ્પબન્ધે, યુ, સઙ્ખ્યાતુમસક્કુણેય્યતાય **અસઙ્ખ્યેય્યં**.

નનુ સઙ્ખ્યાતુમસક્કુણેય્યત્તે સતિ એકેન ભવિતબ્બં, અથ કથમેકો અસઙ્ખ્યેય્યો, દ્વે અસઙ્ખ્યેય્યાનિચ્ચાદીનિ ભેદાનિ વુત્તાનીતિ? નાયં દોસો, તેસં કાલદેસાદિવસેન ભિન્નાનમ્પિ સમ્ભવતો. એતાસુ સઙ્ખ્યાસુ **કમા** કમેન સતાદિલક્ખપરિયન્તં **દસગુણં** દસહિ ગુણિતં ભવતિ. કોટ્યાદિકં અસઙ્ખ્યેય્યપરિયન્તં **સતલક્ખગુણં** સતલક્ખેહિ ગુણિતં ભવતિ, તસ્મા એકા લેખા દ્વિસુઞ્ઞસહિતા સતં ભવતિ, તથા તિસુઞ્ઞસહિતા સહસ્સં, ચતુસુઞ્ઞસહિતા નિયુતં, પઞ્ચસુઞ્ઞસહિતા એકા લેખા લક્ખં ભવતિ, એકા પન લેખા સત્તસુઞ્ઞસહિતા કોટિ, તથા ચુદ્દસસુઞ્ઞસહિતા પકોટિ, ઇમિના નયેન યાવાસઙ્ખ્યેય્યં નેતબ્બં, અયમેકચ્ચાનમાચરિયાનં મતિ.

અથ વા સતાદયો અસઙ્ખ્યેય્યપરિયન્તા સબ્બેપિ દસગુણિતા કાતબ્બા, અયં **કચ્ચાયનસ્સ** મતિ, તેન હિ ''યાવ તદુત્તરિ દસગુણિતઞ્ચે''તિ સુત્તમાહ. અથ વા સતાદયો લક્ખન્તા દસદસગુણિતા, તેન એકા લેખા દ્વિબિન્દુસહિતા સતં ભવતિ, તથા ચતુપઞ્ચાદિબિન્દુસહિતા સહસ્સાદિકં ભવતિ, એકા લેખા પન દ્વાદસબિન્દુસહિતા કોટિ, તથા એકૂનવીસતિબિન્દુસહિતા પકોટીતિ યાવ અસઙ્ખ્યેય્યા એકેકસ્મિં સત્ત સત્ત બિન્દૂનિ કત્વા ગણના કાતબ્બા, તસ્મા અસઙ્ખ્યેય્યગણનવિસેસે પઞ્ચચત્તાલીસાધિકાનિ સતબિન્દૂનિ ભવન્તિ, અયમમ્હાકં મતિ.

અમરકોસે [અમર ૧૯.૮૪] પન ''પન્ત્યા સતસહસ્સાદિ, કમા દસગુણોત્તર''મિત્યુત્તં, તસ્સત્થો – દસસઙ્ખ્યા પન્તીત્યુચ્ચતે , તતો આરબ્ભ દસગુણોત્તરં સતસહસ્સાદિકં કમા વિઞ્ઞેય્યં, તં યથા – દસસઙ્ખ્યાય દસગુણોત્તરં સતં, સતા દસગુણોત્તરં સહસ્સં, સહસ્સા દસગુણોત્તરં અયુતં, અયુતા દસગુણોત્તરં લક્ખં, લક્ખા દસગુણોત્તરં પયુતં, પયુતા દસગુણોત્તરં કોટિ, એવં કોટિયા અબ્બુદં, અબ્બુદા પદુમં, પદુમા ખબ્બો, ખબ્બા મહાકથો, તતોપિ

મહાપદુમં, તતોપિ સઙ્ખં, સઙ્ખતો સમુદ્દો, તતો અન્ત્યં, અન્ત્યા મજ્ઝં, મજ્ઝા પરદ્ધં, પરદ્ધા અમતં, અમતા દસગુણોત્તરં સઙ્ખ્યં, સઙ્ખ્યઞ્ચ વીસતિમં ઠાનં, અસઙ્ખ્યેય્યમિતો પરન્તિ. સબ્બપારિસદત્તા હિ બ્યાકરણસ્સ સબ્બેસંપ્યત્ર વાદા દસ્સિતા.

૪૭૭-૪૭૮. સાધિકેન દ્વેપાદેન ‘‘અડ્ઢેન ચતુત્થો અડ્ઢુડ્ઢો, અડ્ઢેન તતિયો અડ્ઢતિયો, અડ્ઢતેય્યો ચા’’તિ ઇમં વચનત્થં દસ્સેતિ. અડ્ઢૂપપદેન સહ **ચતુત્થા**દિસદ્દાનં **અડ્ઢુડ્ઢા**દ્યાદેસો. સાધિકપાદેન ‘‘અડ્ઢેન દુતિયો દિયડ્ઢો, દિવડ્ઢો ચા’’તિ ઇમં વચનત્થં દસ્સેતિ. અન્તરિતસ્સાપિ **અડ્ઢેન**સદ્દસ્સ ઇધાનુવત્તનતા અધિપ્પેતા અભિધાનન્તરાભાવા, સબ્બત્રેવં.

૪૭૯-૪૮૦. મીયતે પરિચ્છિન્દીયતે યેન, તં **માનં**. તઞ્ચ તુલાપત્થઙ્ગુલિવસા તિધા માનિયદબ્બસ્સ ભવતિ. **તુલ** ઉમ્માને , ચુરાદિ, **તુલા** ઇત્થી. **પદ** ગતિયં, થો. **અઙ્ગ** ગમને, ઉલો, **અઙ્ગુલં**, ‘‘અઙ્ગુલી’’તિપિ પાઠો, કરસાખા.

ચત્તારો વીહયો સમ્પિણ્ડિતા એકાવ **ગુઞ્જા** સમગરુકા, તથા દ્વે ગુઞ્જા એકોવ **માસકો** સમગરુકોતિ સબ્બત્ર નયો નેતબ્બો. દ્વે માસકા **અક્ખો** નામ, વિભીટકોતિ વુત્તો, અક્ખફલસમાનગરુકત્તા વા **અક્ખો**. કરિસોપ્યત્ર, **કસ** વિલેખને, અ, **રિ**મજ્ઝો, અનિત્થી. અક્ખાનં પઞ્ચ **ધરણં** નામ, **ધર**તિધાતુયા યુ. અક્ખાનમટ્ઠકં **સુવણ્ણો** નામ. પઞ્ચધરણં **નિક્ખં** નામ. **તે** નિક્ખા પઞ્ચ **પાદો** નામ. સો **પાદો** ચતુત્થે ભાગે વત્તતીત્યેકચ્ચાનં મતિ. યથાવુત્તાયેવ ચત્તારો વીહયો **ગુઞ્જા** નામ. દ્વે ગુઞ્જા **માસકો** નામ. દ્વે પઞ્ચમાસકા દસમાસકા **અક્ખો** નામ. અક્ખાનં અટ્ઠકં **ધરણં** નામ. પઞ્ચધરણં **સુવણ્ણો** નામ. તે પઞ્ચસુવણ્ણા **નિક્ખં** નામાત્યમ્હાકં મતિ. **કન** દિત્તિગતિકન્તીસુ, **નિ**પુબ્બો, **નસ્સ ખો**, **નિક્ખો**, સુવણ્ણવિકારેપિ. યસ્સ કસ્સચિ વત્થુનો ચતુત્થે ભાગે પાદો. દસ ધરણાનિ **પલં** નામ, **પલ** પથે ચ ગતિમ્હિ.

૪૮૧. યસ્સ કસ્સચિ વત્થુનો પલસતં **તુલા**. **તુલ** ઉમ્માને, **તુલા** નારી.

ગેહાનં દારુબન્ધાય, પિઠિકાયં તુલા થિયં;
માનભણ્ડે ચ સાદિસે, રાસિપલસતેસુ ચ.

તા તુલા વીસતિ **ભારો** નામ. **ભર** ધારણપોસનેસુ, ણો. ‘‘ભારો તુ દ્વિસહસ્સેસુ, પલાનમપિ વિવધે’’**ત્યજયો** [બ્યાખ્યાસુધાટીકાયમ્પિ]. વિવધો ભારભેદો.

રૂપિયસ્સ કરિસેન કતો સંવોહારપદત્થો કહાપણો નામ. કરિસપ્પમાણેન રૂપિયેન કતો પણો પણિયો દબ્બભેદો **કહાપણો**. **રિસસ્સ હા**દેસો. **અહા**દેસે **કરિસાપણો**, એતે દ્વે રૂપવિકારો, અઞ્ઞત્રૂપચારા. ઇતિ તુલામાનં વુત્તં.

૪૮૨. પત્થમાનં દસ્સેતુમાહ ‘‘**કુડુવો**’’ચ્ચાદિ. એકો પસતો **કુડુવો** નામ. **સર** ગતિયં, તો, **ર**લોપો, **કડિ** ભેદે, વો, **કડિસ્સ કુડ**, **તે** કુડુવા ચત્તારો **પત્થો**. ચતુપત્થા **આળ્હકો**, **અહ** પૂજાયં, ણ્વુ, ળત્તાદિ દસઙ્ગુલં, દ્વાદસઙ્ગુલં વાસબ્બતો માનમ્પિ આળ્હકો. ચતુરો આળ્હકા **દોણં** નામ, ‘‘ચતુરાળ્હક’’ન્તિપિ પાઠો, **દુ** ગમને, ણો, **દુણ** ગતિયં, હિંસાયઞ્ચ વા, **દોણં**. વાકારેન **દોણો**.

૪૮૩. ચતુરો દોણા **માનિકા**, **માન** પૂજાયં, સકત્થે કો, અસ્સિ. ચતુમાનિકં ચતસ્સન્નં માનિકાનં સમૂહો ચતુમાનિકં **ખારી** નામ, **ખર** વિનાસે, ણો, નદાદિ. **દસમ્બણં** દસાધિકસતદોણમત્તં **કુમ્ભો**તિ ઘટનામેન એકો પત્થમાનવિસેસો દસ્સિતો, ‘‘અમ્બણ’’ન્તિપિ પાઠો.

૪૮૪. પત્થમાનવિસેસાનં લબ્ભમાનપરિયાયે દસ્સેતુમાહ **‘‘આળ્હકો’’**ચ્ચાદિ. **તુમ્બ** કમ્પને, અ. દ્વયં પત્થે. **પત્થ**સદ્દોયં સામઞ્ઞભેદમાનેસુ પવત્તતિ, ઇધ પન વિસેસમાનવાચકો અધિપ્પેતો. **નલ** ગન્થે, ઇણ.

દ્વયં વાહે. વહતીતિ **વાહો**, **વહ** પાપુણને, ણો.

અમ્બણમાનં, પરિયાયં વા દસ્સેતુમાહ **‘‘એકાદસ દોણે’’**ચ્ચાદિ. **અમ્બ** ગમને, યુ, **અમ્બ** સદ્દે વા, ઇતિ પત્થમાનં વુત્તં, અઙ્ગુલમાનં પન અણ્વાદ્યાભિધાનાવસરે ભૂમિવગ્ગે અભિહિતં.

૪૮૫. ચતુક્કં ભાગે. **વિસ** પવેસને, દીઘાદિ, કોટ્ઠં વુચ્ચતિ સરીરં, તત્થ સેતીતિ **કોટ્ઠાસો**. **આત્તં**. **અન** પાણને, **અમ** ગમને વા, સો. ભજીયતે સેવીયતેતિ **ભાગો**. ણો. વણ્ટકોપ્યત્ર. **વટિ** વિભાજને, ણ્વુ, ણન્તા વા સકત્થે કો.

વિભવન્તં ધને. **ધન** ધઞ્ઞે, અ. સસ્સ અત્તનો અયં **સો**, **સમ્પિ**. દ્રુઇવ **દબ્બં**, સારમિચ્ચત્થો, ઇવત્થે વો, **વિદ** લાભે, તો . સસ્સ ધનસ્સ પતિ સપતિ, તસ્મિં સાધુ **સાપતેય્યં**, ણેય્યો. **વસ** નિવાસે, ઉ. **અર** ગમને, થો. **રસ્સ** **તો**. વિભવન્તિ પભવન્ત્યનેનાતિ **વિભવો**, અ. હિરઞ્ઞં, કોસોપ્યત્ર.

૪૮૬. કતાકતં કઞ્ચનં, રૂપિયઞ્ચ મિસ્સિતં [મિલિતં (ક॰), મિલિતં પચ્ચેકઞ્ચ (અમર ખીરસ્વાધીટીકા)] કોસાદિદ્વયવાચ્ચં, તત્ર પિણ્ડીકતં આભરણીકતં, કમ્મીભાવમાપાદિતં વા કતં. આકરોત્થં અજાતકમ્મં ચુણ્ણાદિરૂપં અકતં, **તદઞ્ઞં** તેહિ કઞ્ચનરૂપિયેહિ અઞ્ઞં તેજસં દબ્બં તમ્બં. **આદિ**ના કંસરીતિસીસકાદિ, યઞ્ચાતેજસં રાજપટ્ટદારુવિસાદિક’મસારં દબ્બં, તં સબ્બં કુપ્પં, **ગુપ** રક્ખણે, ગુપ્પતેતિ, પો, **કત્તઞ્ચ** **ગસ્સ**.

દ્વયં કઞ્ચનં રૂપિયઞ્ચાહતમુદ્દાપિતહયવરાહપુરિસાદિ રૂપં નિગ્ઘાતિકાય તાળિતં દીનારાદિકં રૂપિયાખ્યં. અસ્સાદિરૂપમસ્સાહતમત્થીતિ **રૂપિયં**. **રૂપ** આહતપસંસાસુ, ઇયો.

૪૮૭-૪૮૮. **હિરઞ્ઞ**ન્તં સુવણ્ણે. સોભનો વણ્ણો યસ્સ **સુવણ્ણં**. **કન** દિત્તિયં, ણ્વુ, જનનં જાતં, પકટ્ઠં જાતં **જાતરૂપં**, પકટ્ઠત્થે **રૂપ**પચ્ચયો [પસંસાયં રૂપપચ્ચયો ઇતિ સુભૂ (ચિન્તામણિટીકા) પસંસાયં રૂપં (પાણિનિ ૫.૩.૬૬)]. જાતં રૂપમસ્સાતિ વા **જાતરૂપં**. **ઇણ** ગતિયં, દિત્તિયઞ્ચ અનેકત્થત્તા. સુટ્ઠુ દિપ્પતે દિત્તિયા યુજ્જતેતિ **સોણ્ણં**, ઉસ્સો, ‘‘વા પરો અસરૂપા’’તિ **ઇ**લોપો, દ્વિત્તં. **કઞ્ચ** દિત્તિયં, યુ. સત્થુ વણ્ણો વિય વણ્ણો યસ્સ. ચિત્તમત્તાનં હરતીતિ **હરિ**. ઇ, **કમુ** ઇચ્છાયં, બુ. ચરતિ એત્થ ચિત્તં **ચારુ**, ણુ. **હિ** ગતિયં, મો. **હટ** દિત્તિયં, ણ્વુ. તપનં દાહમરહતીતિ **તપનિયો**, ઇયો. **હર** હરણે, અઞ્ઞો, અસ્સિ. **હા** ચાગે, **હા** ગતિયં વા, અઞ્ઞો, **હિરાદેસો** ચ.

ચામીકરાદયો ચત્તારો **તબ્ભેદા** તસ્સ સુવણ્ણસ્સ વિસેસા. ચામી નામ એકા પુપ્ફજાતિ, તંકરત્તા **ચામીકરો**, અથ વા ચામી નામ અગ્ગિ. **ચમુ** અદને, ણી, તક્કરત્તા **ચામીકરો**. સતકુમ્ભં પદ્મકેસરવણ્ણં, તબ્બણ્ણસદિસત્તા **સાતકુમ્ભં**. દેવકુરુક્ખભૂતાય મહાજમ્બુયા પતિટ્ઠિતટ્ઠાને નદી જમ્બુનદી, તસ્સં પતિતેહિ મહાગજપ્પમાણાનં, કુમ્ભપ્પમાણાનં વા ફલાનં બીજેહિ જાતં સુવણ્ણં **જમ્બુનદં**, ઇદં પન સુવણ્ણં અનલપ્પભં દેવાલઙ્કારમતુલં જાયતે. તં પનાનલમિતિ વિસેસત્થેપિ **અમરસીહો** સુવણ્ણસામઞ્ઞેવ પઠતિ. સિઙ્ગી નામ એકા મચ્છજાતિ, તબ્બણ્ણતાય.

ખણિયં વા તંસણ્ઠાનસિલાખણ્ડેહિ જાતતાય સિઙ્ગી, **અમરકોસે** પન ચામીકરાદીનિપિ સુવણ્ણસામઞ્ઞે પઠતિ, સિઙ્ગી પન વિસેસે. વુત્તઞ્હિ તત્થ "અલઙ્કારસુવણ્ણં યં, સિઙ્ગીકનકમિચ્ચય"ન્તિ [અમર ૧૯.૯૬]. તસ્સત્થો – કટકકુણ્ડલાદિનો અલઙ્કારસુવણ્ણસ્સ "સિઙ્ગી"તિ નામન્તિ. "સિઙ્ગીમણ્ડનસોણ્ણ"ન્તિ **રતનકોસો**. સુવણ્ણતાય સિઙ્ગી "કનક"મિત્યુચ્ચતે.

૪૮૯. પઞ્ચકં રજતે. રૂપયુત્તતાય **રૂપિયં**. **રઞ્જ** રાગે, અતો. **સઞ્જ** સઙ્ગે, ઝુ, ઞલોપો, **સજ્ઝુ**. રૂપયુત્તતાય **રૂપી**, **સઞ્જ** સઙ્ગે, ઝો, ઞલોપો, **સજ્ઝં**, "રૂપિયજ્ઝ"ન્તિપિ પાઠો. તદા **ઇયજ્ઝ**પચ્ચયેન સિદ્ધં. દુબ્બણ્ણં, ખજ્જૂરં, સેતમ્પિ.

> આહતસોણ્ણરજતે, રજતે રૂપિયં મતં;
> રજતે ચ ખલેક્લિવં, ખજ્જૂરો પાદપન્તરે;
> સેતા ચ ભતિકાયં થ, ક્લિવં સજ્ઝે સિતે તિસુ.

અસ્મજાતિયં પુપ્ફરાગાદિમ્હિ, મુત્તાવજિરાદિમ્હિ ચ વસ્વાદિત્તયં. **વસ** નિવાસે, ઉ. રતિં તનોતીતિ **રતનં**, કમ્માદિમ્હિ ણો, **તિ**લોપો. "રત્નં સજાતિસેટ્ઠેપી"ત્ય**મરકોસે** [અમર ૨૩.૧૨૬], તેન ગજસેટ્ઠો ગજરતનં, ઇત્થિસેટ્ઠો ઇત્થિરતનન્તિ. **મન**સદ્દતો ઇ, **ઈ**પચ્ચયે **મણી** ચ. પુપ્ફરાગાદયો વક્ખમાના **તબ્ભિદા** તસ્સ મણિનો વિસેસા. ભાસન્તો રઞ્જેતીતિ **પુપ્ફરાગો**, **ભાસસ્સ પુપ્ફો**.

૪૯૦. સુવણ્ણાદયો ઇમે સત્ત રતનાન્યાહુ. **મણિ** રત્તમણિ.

૪૯૧. સત્તરતનાનં લબ્ભમાનપરિયાયે દસ્સેતુમાહ "**લોહિતઙ્ગો**"ચ્ચાદિ. **લોહિતઙ્ગા**દિત્તયં રત્તમણિયં . લોહિતવણ્ણેન અઙ્ગીયતેતિ **લોહિતઙ્ગો**, લોહિતં અઙ્ગં સરીરમેતસ્સ વા **લોહિતઙ્ગો**. પદુમઞ્ચાત્ર કોકનદં, તબ્બણ્ણસદિસો મણિ **પદુમરાગો**. સોણરતનં, લોહિતકોપ્યત્ર.

દ્વયં વેળુરિયે. વંસો તચસારો, તબ્બણ્ણો મણિ **વંસવણ્ણો**. વેળુ વિય દિસ્સતીતિ **વેળુરિયો**, ઇવત્થે ઇયો, **રા**ગમો ચ. દ્વયં પવાળે. **વલ** સંવરણે, ણો, ળત્તં, **વા**કારેન પવાળોપિ. **દુ** ગમને, **દુ** ઉપતાપે વા, મો, દ્વિત્તં.

૪૯૨. દ્વયં કબરમણિમ્હિ. મસારગિરિમ્હિ જાતં **મસારગલ્લં**, લો, **રસ્સ લો**. કબરો સબલો મણિ. દ્વયં મુત્તાયં. **મુચ** મોચને, થો, મુત્તા એવ **મુત્તિકં**, સકત્થે ઇકો. સત્થિકા પકતિતો લિઙ્ગવચનાન્યતિવત્તન્તેતિ નપુંસકત્તં. એત્થ ચ રતનપરિયાયાનં ઉપ્પટિપાટિયા કથનં સત્તન્નં રતનાનં ઉપ્પત્તિક્કમપણીતક્કમાદિનો અભાવદીપનત્થં.

દ્વયં પિત્તલે. **રી** ગમને, રિ. રીતિપિ. "રીતિ પચારે સન્દે ચ, લોહકિટ્ટારકૂટેસૂ"તિ **રુદ્દો**. આરસ્સેવ કૂટો, યસ્સ. દબ્બસદ્દોપ્યત્ર. દ્વયં અબ્ભકે. **અમ** ગમને, અલો. અબ્ભં આકાસો, મેઘો ચ, તંસઞ્ઞકત્તા **અબ્ભકં**, સઞ્ઞાયં કો. "મેઘમ્બરાભિધાનઞ્ચ, ગોરિ બીજઞ્ચ અબ્ભક"ન્તિ હિ વુત્તં. ગિરિજતુ, સિલાજતુપ્યત્ર.

૪૯૩. તિકં લોહે. **લૂ** છેદને, હો. **અય** ગમને, મનોગણાદિ. કાળઞ્ચ તં અયસઞ્ચેતિ **કાળાયસં**. સત્થકં, તિક્ખણં, પિણ્ડં, અયસં, અસ્મસારોપ્યત્ર. "સત્થમાયુધલોહેસૂ"તિ અનેકત્થો. "સામુદ્દલવણેતિક્ખં, વિસલોહાજિમુક્કકે"તિ **રભસો**. **પણ્ડ** ગમને, અ. અસ્મસ્સ સારો. "કાળાયસ'મયો લોહં, અસ્મસારઞ્ચ સત્થક"ન્તિ ત્વ**મરમાલાયં** ક્લીવકણ્ડં.

દ્વયં ચપલે. **પાર** સામત્થિયે, દો, પારયતિ સક્કોતિ સબ્બલોહં કઞ્ચનં કાતુન્તિ **પારદો. રસ** સદ્દે, અગ્ગિમ્હિ પક્ખિત્તે રસતીતિ **રસો**, મધુરાદીસુ ચ રસો. ચપલો, સૂતોપ્યત્ર.

“ચઞ્ચલાદિમ્હિ ચપલો”.

> “સારથિમ્હિ રસે સૂતો, પસૂતે પેરિતે તિસુ”;
> “રસેન્દો પારદો વુત્તો, પારતોપિ નિગદ્યતે”તિ. –

તારપાલો.

“પારદો સિદ્ધધાતુ ચ, વરબીજઞ્ચ સૂતક”ન્તિ. –

તિકણ્ડસેસો [તિકણ્ડસેસ ૨.૯.૩૪].

તિકં નાગે. **તિપુ** પીળને, ઉ. **તિપુ**સદ્દસ્સ સેતેપિ પવત્તનતો **કાળ**સદ્દેન વિસેસેત્વા **કાળતિપૂ**તિ વુત્તો, તેન **તિ**પુસદ્દસ્સદ્વિન્નમ્પિ વાચકતાદઢબ્બાત્યેકે, તં “નાગો સીસકયોગિટ્ઠ-વપ્પાણિ તિપુ પિચ્ચટ”ન્તિ [અમર ૧૯.૧૦૫] **અમરકોસે**, “તિપુ સીસકરઙ્ગેસૂ”તિ ચ **તિકણ્ડસેસ નાનત્થસઙ્ગહા**દીસુ વુત્તત્તા ન ગહેતબ્બં, તેન કાળો ચ તિપુ ચાતિ દ્વેયેવત્થાભિધાનાનિ. કાળવણ્ણતાય કાળો. **તિપુ** યથાવુત્તત્થોવ. **તપ** સન્તાપે વા, ઉ, અસ્સિત્તં. **સી** સયે, **સિ** બન્ધને વા, સો. “સેટ્ઠભકદુજો નાગો, ક્લિવં સીસકરઙ્ગેસૂ”તિ **રભસો**. “યોગિટ્ઠ”મિત્યેકં નામં સીસસ્સ. “વપ્પો સો સીસમત્તક”ન્તિ ત્વ**મરમાલા.**

> “આરકૂટોસી રીતિ ચ, સીસકં તિપુ વદ્ધકં;
> નાગં મહામલઞ્ચેવ, યોગિટ્ઠક”ન્તિ. –

બ્યાડિ.

> “સીસમત્તં બહુમલં, યોગિટ્ઠં પિટ્ઠપિચ્ચટા;
> સુવણ્ણાદિસમાલુક-મપિ સિન્દૂરસમ્ભવ”ન્તિ. –

તન્તાતન્તરં.

સેતે તુ રઙ્ગવઙ્ગા, તે ગત્યત્થા.

“રઙ્ગંસુરેભં મુદઙ્ગં, કુસુમ્ભં ગામ્યકુઙ્કુમ”ન્તિ. –

તિકણ્ડસેસો [તિકણ્ડસેસ ૨.૯.૩૪].

દ્વયં હરિતાલે. હરિતવણ્ણં અલં **હરિતાલં**, બ્યુપ્પત્તિમત્તમેતં. રૂળ્હીસદ્દો ત્વયં. પીતિં નેતીતિ **પીતનં**. “પિઞ્જરં પીતનં તાલ-માલઞ્ચ હરિતાલકે”ત્ય**મરસીહો** [અમર ૧૯.૧૦૩] . **પિઞ્જ** વણ્ણે, અરો. **અલ** ભૂસને, અલન્ત્યનેનેતિ,

ણો, ‘‘હરિતાલમલં તાલ-વણ્ણકં નટભૂસન’’ન્તિ તુ **માધવો**. ‘‘હરિતાલે તુ કપ્પૂરં, ગોદન્તો નટસઞ્ઞકો’’તિ **તિકણ્ડસેસો** [તિકણ્ડસેસ ૨.૯.૩૫].

૪૯૪. દ્વયં સિન્દૂરે. પિટ્ઠેન નાગેન જાતં પિટ્ઠં. ચીનદેસપ્પવત્તં પિટ્ઠં **ચીનપિટ્ઠ**ન્તિ પુબ્બપદે ઉત્તરપદલોપો. **સન્દ** સવને, ઊરો, અસ્સિ. ‘‘સિન્દૂરં નાગસમ્ભવ’’ન્ત્ય**મરસીહો** [અમર ૧૯.૧૦૫]. વસન્તસ્સવો, રત્તચુણ્ણં, રત્તવાલુકંપ્યત્ર. દ્વયં તૂલે. **તુલ** નિકસે, અ. **પિચુ** મદ્દને, ઉ. પિચુ તુલોતિ સમુદિતઞ્ચસ્સ નામં. ‘‘તૂલો પિચુ પિચુતૂલો, મક્કટિસુત્તં તક્કોટી’’તિ હિ **રભસો**.

મધુસદ્દેન ખુદ્દજન્તુ, ખુદ્દઞ્ચોચ્ચતે. ખુદ્દજન્તવો ભમરાદયો. તત્ર ભમરકતં ખુદ્દં ભામરં, મક્ખિકાકતં મક્ખિકં, સરઘઞ્ચોચ્ચતે. વરટા કતં વારટં. પુત્તિકા કતં પુત્તિકન્તિ સબ્બત્રઞ્ઞત્થે ણો. **મધુ** ઉન્દે, ઉ. **ખુ** સદ્દે, દો, **ખુદ** પિપાસાયં વા, દો.

દ્વયં સિત્થે. મધૂહિ ખુદ્દજન્તૂહિ ઉચ્છિટ્ઠં સજ્જિતન્તિ **મધુચ્છિટ્ઠં**. **સજ્જ** વિસજ્જનાલિઙ્ગનનિમ્માનેસુ. નિમ્માનં સમ્પિણ્ડીકરણં, તો, **જતાનં ઠાદેસો**, **સસ્સ છો**, દ્વિત્તં, ઇત્તઞ્ચ. **સિચ** પઞ્ઝરણે, થો. સિત્થમેવ **સિત્થકં**. મદનોપ્યત્ર.

૪૯૫. તિકં ગોપાલે. ગાવો પાલેતિ, પાતિ ચાતિ **ગોપાલો**, **ગોપો** ચ, કમ્મનિ ણો. ગાવો સઙ્ખ્યાયતીતિ **ગોસઙ્ખ્યો**, **સંપુબ્બો ખ્યા** ગણને. ગોદુહો, આભિરો, વલ્લવોપ્યત્ર. દ્વયં ગોમિકે. ગાવો અસ્સ સન્તીતિ **ગોમા**, મન્તુ. **ઇકપચ્ચયે**, **માગમે** ચ **ગોમિકો**.

દ્વિપાદં બલીબદ્દે. **ઉસ** દાહે, અભો. બલં વદ્ધયતીતિ **બલીબદ્દો**, નિપાતના. ગચ્છતીતિ **ગોણો**, યુ, **મલોપો**, અસ્સો, **ણત્તં**. ગચ્છતીતિ **ગો**, **ગમુ** ગમને, રો.

> ‘‘સઞ્ઞે કરે ચ વજિરે, બલીબદ્દે ચ ગો પુમા;
> થી સોરભેય્યિનેત્તમ્બુ-દિસાવચનભૂમિસૂ’’તિ. –

રુદ્દો. **વસ** નિવાસે, અભો. વસ્સતીતિ **વુસો**, **વસ્સ** સેચને, ણો, અસ્સુ, સંયોગલોપો ચ. ઉક્ખો, ભદ્દો, અનવાહો, સોરભેય્યોપ્યત્ર. **ઉક્ખ** સેચને. અનં સકટં વહતીતિ **અનવાહો**, ણો. સુરભિ ગો, તસ્સાપચ્ચં **સોરભેય્યો**, ણેય્યો.

૪૯૬. **સો** ગો વુદ્ધો જરગ્ગવો નામ. જરં પત્તો ગો **જરગ્ગવો**, **સિમ્હિ ઓસ્સ અવો**. દ્વયં મિસબાલ્યયુત્તે કિઞ્ચિકુક્કતારુઞ્ઞે અસમ્પત્તબલીબદ્દભાવે વચ્છે. ‘‘વચ્છો વુદ્ધો વચ્છતરો’’તિ **નામમાલા**. દમનારહો **દમ્મો**, મો. **વસ** નિવાસે, છો, વચ્છસ્સાયેવ ગાવિયા તનુત્થે નિપાતના તરો [પાણિનિ ૫.૩.૯૧ સુત્તં પસ્સિતબ્બં]. **સમા**તિ એતે દ્વે તુલ્યત્થા.

દ્વયં ધુરવાહે. ધુરં વહતિ સીલેનાતિ **ધુરવાહી**, ણી. ધુરં વહિતુમરહતીતિ **ધોરય્હો**, ણો, **વસ્સ યો**.

ગવં ગુન્નં **અધિકતો** જનો **ગોવિન્દો**, ગવં ઇન્દો **ગોવિન્દો**, ગવં વિન્દતીતિ વા **ગોવિન્દો**.

૪૯૭. વહત્યનેન **વહો**, અ. **કુક** આદાને, ઉદો, ઉસ્સત્તં, **દસ્સ ધો** વા, કકુદો, કકુધો ચ. દ્વયં સિઙ્ગે. **વિસ** પવેસને, યુ. **સી** સયે, ગો, નિગ્ગહીતાગમો, રસ્સત્તઞ્ચ. લોહિતવણ્ણતાય **રોહિણી**, **તસ્સ ણો**, નદાદિ.

૪૯૮. તિકં ગાવીસામઞ્ઞે. પુમેપિ ગાવી, તદા **યોસ્સ ઈ**. સિઙ્ગયુત્તતાય **સિઙ્ગિની**, તદ્ધિતન્તા ઇની. દ્વયં અપુત્તિકાયં. **હનતિસ્મા** ઇત્થિયં અ, **હનતિસ્સ વધો**, નિગ્ગહીતાગમો, **ધસ્સ ઝો** ચ, **બન્ધ** બન્ધને વા, **વઞ્ઝા**. **વસ** કન્તિયં, અ.

નવપ્પસૂતિકા પચ્ચગ્ઘપસૂતા ગો ધેનુ નામ, **ધે** પાને, નુ. દ્વયં પિયપુત્તાયં. વચ્છં કામયતીતિ **વચ્છકામા**. વચ્છં લાતીતિ **વચ્છલા**. સવચ્છકાયમપિ દ્વયમિદં વદન્તિ.

૪૯૯. દ્વયં મન્થનકુમ્ભિકાયં. ‘‘ગગ્ગ’’ન્તિ સદ્દં રાતીતિ **ગગ્ગરી**, નદાદિ. મન્થતિ યસ્સ **મન્થની**. **મન્થ** વિલોળને, યુ, નદાદિ, દ્વેપિ ઇત્થી. યત્રેકસ્મિં બહુપગ્ગહયુત્તે અનેકે બન્ધીયન્તે, તત્ર **સન્દાનાદિ**દ્વયં. **સં**પુબ્બો દા દાને સંયમનત્થો, કરણે યુ. **દા** દાને, મો, **દામં**.

દ્વયં ગોવચ્ચે. **મિહ** સેચને, લો. ગવં મીળ્હો વચ્ચો **ગોમીળ્હો**. ગોતો નિબ્બત્તો **ગોમયો**, દ્વેપ્યનિત્થી. દ્વયં ઘતે. **સપ્પ** ગમને, ઇ, **સપ્પિ** નપુંસકે. **ઘર** સેચને, તો. હવિપ્યત્ર.

૫૦૦. તંદિવસિયા દધિતો, દુદ્ધા વા સમુબ્ભતં ઘતં તપ્પકતિ ચ **નવનીતં**. નવદધ્યાદીહિ નીતં પવત્તં **નોનીતં**, વસ્સો. નવનીતમ્પિ. દ્વયં દધિસારે. દધિનો મણ્ડં સારો **દધિમણ્ડં**. **મસ** પરિમાણે, થુ, **સસ્સ તો**, **મત્થુ** નપુંસકે.

ચતુક્કં ખીરે, **ખિ** ખયે, ઈરો. દુય્હતેતિ **દુદ્ધં**, **દુહ** પપૂરણે, તો. **પા** પાને, પાતબ્બન્તિ **પયો**, ણ્યો, આસ્સત્તં. થનતો સમ્ભૂતં **થઞ્ઞં**.

દ્વયં તક્કે. તીણિ કાનિ જલભાગાનિ એત્થ સન્તીતિ **તક્કં**, ઇસ્સત્તં, દ્વિત્તઞ્ચ. **મથ** વિલોળને, તો, ‘‘યથાગમમિકારો’’તિ ઇકારાગમો, અઞ્ઞત્ર પન –

> ‘‘અદ્ધોદકસમાયુત્તં, ઉદસ્સિતમુદીરિતં;
> તક્કં તિભાગસંયુત્તં, મથિતન્તિ ગતોદક’’ન્તિ. –

તક્કમથિતા ભેદેનુત્તા, ગતોદકમિતિ નિજ્જલં.

> ‘‘નિજ્જલં મથિતં સિનિદ્ધં, તક્કન્તુ જલપાદિકં;
> ઉદસ્સિતં જલદ્ધઞ્ચ, સોતખ્યન્તુ સમોદક’’ન્તિ. –

રતનમાલા.

૫૦૧. ખીરાદયો પઞ્ચ ગોતો સઞ્જાતરસા. ખીરં નવં, દધિ ખીરતો જાતં. ‘‘ખીરજં દધિમઙ્ગલ’’ન્તિ હિ **રતનામાલા**. **ધા** ધારણે. ઇ, દ્વિત્તં, નિપાતના. દધિતો વા ઘતં, નોનીતઞ્ચ. સબ્બસેસો તક્કં, ખીરતોયેવ વા.

છક્કં એળકે. બાધિયમાનોપિ ન રવતીતિ **ઉરબ્ભો**. **રુ** સદ્દે, ભો. **મેણ્ડ** કુટિલત્થે, કો. મિસતિ પદ્ધતે અઞ્ઞમઞ્ઞં **મેસો**. ‘‘સંહસને મેસો, પદ્ધાય’મસમુન્નતી’’તિ **નાનત્થસઙ્ગહે**. ન રણતીતિ **ઉરણો**, **રણ** સદ્દે. **અવ** રક્ખણે, ઇ. **અવિ**,

“અવયો સેલમેસક્કા”ત્યમરસીહો [અમર ૨૩.૨૦૭]. “અજી”તિપિ પાઠો. **ઇલ** ગતિયં, ણ્વુ. ઉણ્ણાયુપ્યત્ર, ઉણ્ણાયોગા **ઉણ્ણાયુ**, યુ, લુહુ ઉભે ઉલોમસસદ્દા ચ **રભસેન** વુત્તા.

૫૦૨. તિકં અજે. **વસ** નિવાસે. તો, **વસ્તો**, વત્તોપિ. અઞ્ઞે તુ “**વસ** ગન્ધઅદને”તિ ચુરાદિમાહુ, **અજ** ગમને, ન જાયતીતિ વા **અજો**. છિન્દન્તો ગચ્છતીતિ **છગલકો**, **છો** છેદને, **ગમુ** ગમને, ણો, **મસ્સ લો**, ઓસ્સત્તં, સકત્થે કો, છકલકોપિ. છાગોપ્યત્ર. દ્વયં કરભે. **વસ** કન્તિમ્હિ, તો, વસ્સોત્તં, **ઉસ** દાહે વા, **ઓ**ત્તાદિ, **ઓટ્ઠો**, દન્તચ્છદેપિ. **કર** કરણે, અભો. “ખરભો”ત્યેકે પઠન્તિ. કમેલકો, મયો, મહાઙ્ગોપ્યત્ર.

દ્વયં ગદ્રભે. **ગદ**તિસ્મા રભો, **ગદ્રભો**. ખં કણ્ઠવિવરં મહન્તમસ્સત્થીતિ **ખરો**, રો. ચક્કવા, બાલેય્યો, રાસભોપ્યત્ર. ચક્કયોગા, વન્તુ. બલયુત્તત્તા **બાલેય્યો**. **રસ** સદ્દે, અભો. દ્વયં અવિયં. ઉરણસ્સ અયં **ઉરણી**. અવિનો એસા **અવી**. **અજા**સદ્દો એકો છાગિયં. અઞ્ઞે તુ “ઉરણી તુ અજી અજા”તિપિ પાઠં વત્વા તિણ્ણમ્પિ **ઉરણી**પરિયાયત્તં વદન્તિ, તેસં મતે **અજીઅજા**સદ્દાપિ **ઉરણી**પરિયાયા અત્થીતિ દટ્ઠબ્બા. અથ વા તિકં અજિયં. **ઉરણ**સદ્દસ્સાપિ **અજ**પરિયાયસ્સ સમ્ભવતો “ઉરણી તુ અજી અજા”તિ વુત્તં, વક્ખતિ હિ અનેકત્થવગ્ગે “ઉમ્મારે એળકો અજે”તિ [અભિધાન ૧૧૨૪ ગાથા], **ઉરણ**પરિયાયો હેત્થ એળકો.

વેસ્સવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫૦૩. તિકં સુદ્દે. **સદ** અસ્સાદને, દો, અસ્સુ. **અન્તવણ્ણો** લામકવણ્ણો. **વસ** સેચને, વસેતબ્બો અસુચિતત્તા **વસલો**, અલો. યત્ર યત્ર વા મુત્તં કરીસં સિઞ્ચતીતિ **વસલો**, અલો, જઘઞ્ઞજોપ્યત્ર. બ્રહ્મુનો જઘઞ્ઞે પાદે જાતો **જઘઞ્ઞજો**.

માગધાદયો સૂતપરિયન્તા વિજાતિયમાતાપિતિકત્તા ઉભયવણ્ણોપ્પત્તિયા સંકિણ્ણજાતિયો ઇચ્ચત્થો, ભિન્નજાતિસંસગ્ગો એવ હિ સઙ્કરો. સુદ્દેન સમ્બન્ધાય ખત્તાય જાતો પુત્તો **માગધો**. થુતિક્રિયાવુત્તિ. સુદ્દાય સમ્બન્ધેન ખત્તિયેન જાતો **ઉગ્ગો**, **ઉચ** સમવાયે, ણો.

૫૦૪. બ્રાહ્મણિયા સમ્બન્ધેન ખત્તિયેન જાતો **સૂતો**, **સુ** અભિભવે, તો, દીઘાદિ.

સુદ્દાવેસ્સહિ **કરણો-મ્બટ્ઠો** વેસ્સાદ્વિજાતિહિ. **માહિંસો** વેસ્સાખત્તજો, **ખત્તા** ખત્તાય સુદ્દજો.

બ્રાહ્મણીખત્તજો **સૂતો**,
તસ્સં **વેદેહકો** વેસ્સે;
રથકારો તુ માહિંસા,
કરણ્યં યસ્સ સમ્ભવો;
ચણ્ડાલો નામ જનિતો,
બ્રાહ્મણીવસલેહિ યો.

તત્ર **કરણો** લિપિલેખનવુત્તિ, **અમ્બટ્ઠો** વિચિકિચ્છાવુત્તિ.

દ્વયં સિપ્પિનિ. કરોતિ નિમ્મિનાતિ ચિત્રલેપ્યાદિકન્તિ **કારુ**, ણુ. સિપ્પમસ્સત્થીતિ **સિપ્પિકો**. સજાતીનં તેસં સિપ્પીનં સઙ્ઘાતો ‘‘સેણી’’ત્યુચ્ચતે. **સિ** સેવાયં, ણિ.

૫૦૫. તચ્છકાદયો ઇમે પઞ્ચ **કારવો** સિપ્પિનો નામ સિયું. વુત્તઞ્ચ –

‘‘તચ્છકો તન્તવાયો ચ, રજકો ચ નહાપિતો;
પઞ્ચમો ચમ્મકારો ચ, કારવો સિપ્પિનો મતા’’તિ.

૫૦૬. પઞ્ચકં તચ્છકે. **તચ્છ** તનુકરણે. તચ્છતિ તનું કરોતીતિ **તચ્છકો**, ણ્વુ, વડ્ઢયતિ છિન્દતીતિ **વડ્ઢકી**, **વડ્ઢ** છેદને, ચુરાદિ, ‘‘છેદને ચાપિ વડ્ઢન’’ન્તિ **રતનમાલા**, ણ્વુ. સકત્થે ઈ, વડ્ઢકી, વડ્ઢકીપિ. પલાદ્યુમ્માનપ્પકારેન ગણ્ડતિ છિન્દતીતિ **પલગણ્ડો**. **ગણ્ડ** છેદનોપલેપનસન્નિચયવદનેકદેસેસુ. પલગણ્ડો સુધાજીવિન્યપિ. **ઠા** ગતિનિવત્તિયં,તિ, **પ**કારવણ્ણાગમો. **ઠા**તિસ્સ **થો**પિ. રથં કરોતીતિ, કમ્મનિ ણો, **રથકારો**, ચમ્મકારેપિ. દ્વયં સુવણ્ણકારે. નાળિં ધમતિ મુખે વિનાસયિત્વા મુખવાયુના અગ્ગિદીપનત્થં નાળિં સદ્દાપયતીતિ **નાળિધમો**.

૫૦૭. અથોપરં પુક્કુસંચાવપાદેન નામં. **વે** તન્તસન્તાને, તન્તં વાયતીતિ, ણો. **પેસ** પેરણપયતનગતીસુ. પેસનં પેસો, તં કરોતીતિ, ણો. કુવિન્દોપ્યત્ર , કુચ્છિતં વિન્દતીતિ **કુવિન્દો**. માલાસિપ્પયોગા, માલાપનયોગા વા **માલિકો**, ઇકો.

કું લલયતિ ઇચ્છતીતિ **કુલાલો**, **લલ** ઇચ્છાયં, ણો. દ્વયં સૂચિકમ્મોપજીવિનિ. સૂચિવાનકમ્મં દુવિધં સૂચનં, તુન્નઞ્ચાતિ, તત્ર તુન્નવાનકમ્મેન પવત્તિનિમિત્તેન **તુન્નવાયો**, સૂચિવાનસિપ્પયોગા **સોચિકો**.

૫૦૮. ચમ્મં કરોતિ વિકારમાપાદયતીતિ, કમ્મનિ ણો. પાદુકરોપ્યત્ર. **કપ્પ** છેદને, ણ્વુ. **નહ** સોચેય્યે, **દિવાદિ**તો નિપાતના **પ**કારાગમાદિ, ન હાપેતીતિ વા **નહાપિતો**, **હા** પરિહાને, **ણાપે** પચ્ચયો, તો, એસ્સિત્તં, સઞ્ઞાસદ્દત્તા નસ્સપકતિ. ખુરી, મુણ્ડી, દિવાકિત્તિપ્યત્ર. ખુરવા **ખુરી**, મુણ્ડવા **મુણ્ડી**, મુણ્ડો, મુણ્ડી, મુણ્ડકોતિ પસિદ્ધિ. દિવા દિવસે કિત્તિ બ્યાપારો અસ્સ **દિવાકિત્તિ**. ‘‘ચણ્ડાલે તુ દિવાકિત્તિ, નહાપિતો’’તિ **રુદ્દો**.

રઞ્જતે સુત્તં રત્તમાપજ્જતે યસ્મિં, સ **રઙ્ગો**. હરિતાલમનોસિલાદિ, તમાજીવતીતિ, કમ્મનિ ણો.

પુઞ્ઞં કસતીતિ **પુક્કુસો**, નિપાતના, અથ વા ‘‘પુ’’ઇતિ પુરિસસ્સ નામં, તં કુસેતિ અપનેતીતિ **પુક્કુસો**. પુપ્ફં વુચ્ચતિ કરીસં, કુસુમં વા, તં છડ્ડેતીતિ, ણ્વુ. **છડ્ડ** અપનયને.

૫૦૯. વેનાદયો તયો **સમા** તુલ્યત્થા. વેણુના જીવતીતિ **વેનો**. **ણસ્સ નત્તં**. **વેણો**પિ. વેણુવેત્તાદીનં વિકતિ વિલીવા, તેહિ વિલીવં કરોતીતિ **વિલીવકારો**. નળોપિ વેણુવેત્તાદીનંયેવ વિકતિ, તં કરોતીતિ, કમ્મનિ ણો. નળેહિ વા વિલીવં કરોતીતિ **નળકારો**.

ઇતો પરં સોણ્ડિકં યાવ પાદેન નામં. **ચુન્દ** છેદને, સઞ્ચોદને ચ. **ચુન્દ** નિસામને વા. **ભમુ** અનવટ્ઠાને, તં કરોતીતિ **ભમકારો**. **કર** કરણે, મારો, **કમ્મારો**, કમ્મનિ ણ્વુ. **લોહકારકો**. આકરોટ્ઠિતં [આટવોટ્ઠિતં (ક॰)] યો લોહં ધમિત્વા સઙ્ખરોતિ, તત્રાપિ **લોહકારકો**.

૫૧૦. રજકસ્સ દ્વે કમ્માનિ ચેલધોવનં, રજનઞ્ચ. તત્ર ચેલધોવનો **નિન્નેજકો**, ણ્વુ, **નિજિ** સુદ્ધિયં, **નિજિ** સોચેય્યસોચનેસુ વા. વત્થરઞ્જના **રજકો**. **રઞ્જ** રઞ્જે, ણ્વુ. નેતીતિ **નેત્તિકો**. સકત્થે કો, નેત્તિયં ઉદકનયેન નિયુત્તોતિ વા **નેત્તિકો**, નેત્તિયા માતિકાય નેતીતિ વા **નેત્તિકો**, ઇકો. ઉદકં હારેતીતિ **ઉદહારકો**. **ક**લોપો, ણ્વુ.

વીણાવાદનસીલત્તા **વીણાવાદિ**. વીણાવાદનસિપ્પયોગા **વેણિકો**. ઉસુમ્હિ, ઉસુકારો વા વડ્ઢકી **ઉસુવડ્ઢકી**, એતેન **વડ્ઢકીસદ્દસ્સ** સબ્બેસમ્પિ સિપ્પિકાનં વાચકતા દીપિતા, તેન સુવણ્ણવડ્ઢકી, તન્તવડ્ઢકીત્યાદયોપિ યોજ્જા.

૫૧૧. વેણું વંસં ધમતીતિ **વેણુધમો**. વેણુવાદનસિપ્પયોગા **વેણવિકો**, ણિકો. યો પાણિનેવ પાણન્તરે મુરજાદિસદ્દં ઉટ્ઠાપયતિ, સો **પાણિવાદો**. પાણિં હન્તીતિ **પાણિઘો**. પાણિયોપિ. પાણિવાદનસિપ્પયોગા **પાણિયો**, યો.

પૂપેન જીવતીતિ **પૂપિયો**, પૂપો પણિયો વિક્કેય્યો યસ્સ. પાનાગારં સુણ્ડા, તટ્ઠત્તા સુરા સોણ્ડા, તં વિક્કિણાતીતિ **સોણ્ડિકો**, ‘‘નેનનિદ્દિટ્ઠમનિચ્ચ’’ન્તિ [કાતન્ત ૧.૨.૧૮ નઘટીતં અનિચ્ચં (પરિભાસેન્દુસેખર ૯૭)] પરિભાસતો વુદ્ધિ. મજ્જં વિક્કિણાતિ સીલેન. મણ્ડહારોપ્યત્ર, મણ્ડં સુરાસમ્બન્ધમગ્ગભાગં હરતિ ઉદ્ધરતીતિ **મણ્ડહારો**.

૫૧૨. દ્વયં ઇન્દયાલખ્યે કપટે. મયેન અસુરેન સુરે વઞ્ચયિતું [ચલયિતું (ક॰)] પયુત્તત્તા મયસ્સ અયં **માયા**, મયો એવ સમ્બરો, તસ્સાયં **સમ્બરી**, ણી, નદાદિ. દ્વયં માયાકારે. ઇન્દજાલે નિયુત્તો **ઇન્દજાલિકો**. પાટિહારકોપિ. પટિહરતિ નયનમનેનાતિ પાટિહારકો, ણ્વુ.

૫૧૩. અરિયાસામઞ્ઞં ઓરબ્ભિકાદીનં ચતુન્નમત્થે. યે ઉરબ્ભં એળકં હન્ત્વા જીવન્તીતિ **ઓરબ્ભિકા**. સૂકરે હન્ત્વા જીવન્તિ **સૂકરિકા**, તથા મગં હન્ત્વા જીવન્તિ **માગવિકા**. સકુણે પક્ખિનો હન્ત્વા જીવન્તિ **સાકુણિકા**, ઇતિ કમતો ભવન્તિ.

૫૧૪. દ્વયં જાલિકે. વાગુરા મિગબન્ધનજાલં, તાય ચરતીતિ **વાગુરિકો**, વાકરિકોપિ. **વક** આદાને, અરો, આ, વાકરા, તાય ચરતીતિ **વાકરિકો**, પુબ્બપક્ખે **કસ્સ ગો**, અસ્સુ ચ, વાગુરિકો. દ્વયં ભારવાહે. ભારં વહતીતિ, કમ્મનિ ણો. ભારં વહતીતિ **ભારિકો**.

તિકં વેતનોપજીવિનિ કિઙ્કરે. વેતનેન જીવતીતિ **વેતનિકો**. ભતો વેતનેન કીતો, સો એવ **ભતકો**, સઞ્ઞાયં વા કો. ભતિં વેતનં ભુઞ્જતીતિ વા **ભતકો**, કો, ઇસ્સત્તં. કમ્મં કરોતીતિ **કમ્મકરો**, **કમ્મકારો**પિ.

છક્કં દાસે. કિઞ્ચિ કરોતીતિ **કિઙ્કરો**, ‘‘અહમજ્જ કિં કરિસ્સામી’’તિ ભત્તુ કત્તબ્બકિચ્ચયાચનત્તા વા **કિઙ્કરો**. **દાસ** દાહે. દાસન્તેતસ્સાતિ **દાસો**, અ. **ચિટ** પેસનીયે, પેસીયતે સામિનાતિ ચેટો, ણો, સકત્થે કો, **ચેટકો**. **પિસ** પેસનીયે, ણો, **સસ્સ** દ્વિત્તં. **ભર** ધારણપોસનેસુ, ભરીયતીતિ **ભચ્ચો**, ‘‘રિચ્ચા’’તિયોગવિભાગેન **ભરા**દિતોપિ **રિચ્ચ**પચ્ચયો, ‘‘રમ્હિ રન્તો રાદિનો’’તિ રલોપો ચ, **ભચ્ચો**. પરિચરતિ સામીનન્તિ **પરિચારિકો**. દાસેરો, દાસેય્યો, ગોપ્પકો, નિયોજ્જો, અભુજિસ્સોપ્યત્ર.

૫૧૫. તે ચ દાસા અન્તોજાતાદિવસેન ચતુધા સિયું. અન્તોગેહે દાસિયા કુચ્છિમ્હિ જાતો **અન્તોજાતો**, ધનેન કીતો ધનં દત્વા દાસભાવં ગતો **ધનક્કીતો**, સયમેવ **દાસબ્યોપગતો** ભયનિવારણાદ્યત્થં દાસભાવમુપગતો ચ કરમરભાવેન આનીતો **કરમરાનીતો** ચ, ઇચ્ચેવં તે દાસા ચતુધા સિયુન્તિ પકતં.

૫૧૬. દ્વયં ભુજિસ્સે. **ભુજ** પાલનજ્ઝોહારેસુ, ઇસો, દ્વિત્તં. તિકં નીચે. નિહીનં ચિનોતીતિ **નીચો**, ણો, રસ્સસ્સ દીઘતા. **જમ** અદને, મો. નિચ્છયેન હાનિં ગચ્છતીતિ **નિહીનકો**, **હા** પરિહાને, **ઇ** ગતિયં, યુ, સકત્થે કો.

> ‘‘વિવણ્ણો પાપરો નીચો, પાકિતો ચ પુથુજ્જનો;
> નિહીનો’પસદો જમ્મો, ખુલ્લકો ઇતરો ચ સો’’. –

ત્યમરકોસે [અમર ૨૦.૧૬]. વિગતો વણ્ણો અસ્સમો યસ્સ **વિવણ્ણો**. ‘‘અસ્સમો બ્રહ્મચારિયાદિ, ચતુક્કેપિ મઠેપિ ચે’’તિ **નાનત્થસઙ્ગહે**. પાપં રાતીતિ **પાપરો**. પકતિયં યથાજાતભાવે ભવો વિજ્જમાનો, ન તુ બ્યાપારોતિ **પાકિતો**, ણો. સજ્જનેહિ પુથુભૂતો જનો **પુથુજ્જનો**. અપકટ્ઠં સદતિ ગચ્છતીતિ **અપસદો**. ખુદં લાતીતિ ખુલ્લો, **દસ્સ લો**, ખુલ્લો એવ **ખુલ્લકો**. ઇતં કમ્પિતં રાતીતિ **ઇતરો**.

દ્વયં અનાલસે. કુસીતસ્સ ભાવો કોસજ્જં, તં યસ્સ નત્થીતિ **નિક્કોસજ્જો**. **લસ** કન્તિયં, અપ્પં લસતીતિ કિલાસુ, ણુ, ન કિલાસુ **અકિલાસુ**. **મન્દ** સુપને, અ. ન લસતિ કીળતીતિ **અલસો**.

૫૧૭. ચતુક્કં ચણ્ડાલે. સં સુનખં પચતીતિ **સપાકો**. **ચણ્ડ** ચણ્ડિક્કે, આલો. મતઙ્ગસ્સ અપચ્ચં **માતઙ્ગો**. **ચુ** ચવને, ણ્વુ, **ચવકો**. ‘‘પ્લવકો’’તિપિ પાઠો, **પ્લવ** ગતિયં, ણ્વુ.

> ‘‘ચણ્ડાલપ્લવમાતઙ્ગા , દિવાકિત્તિજનઙ્ગમા;
> નિસાદસપચાઅન્તે-વાસી ચણ્ડાલપુક્કુસા’’. –

ત્યમરકોસે [અમર ૨૦.૧૯-૨૦].

મિલક્ખજાત્યાદયો મહારઞ્ઞનિવાસિનો **તબ્ભેદા** તસ્સ ચણ્ડાલસ્સ વિસેસા.

> ગોમંસભક્ખકો યો તુ,
> લોકબાહ્યઞ્ચ ભાસતે;
> સબ્બાચારવિહીનો’યં,
> મિલક્ખજાતિ વુચ્ચતે [ચિન્તામણિટીકા ૨૦.૨૦].

મિલક્ખ અબ્યત્તસદ્દે. મિલક્ખન્તે અબ્યત્તં ભાસન્તેતિ મિલક્ખા, તેસં જાતિ યોનિ **મિલક્ખજાતિ**. મયૂરપિઞ્છાદિપરિધાનો **કિરાતો**, **કિર** વિકિરણે, અતો, કિરતીતિ **કિરાતો**. કિરતોપિ. પત્તપરિધાનો **સવરો**. **સવ** ગતિયં, અરો. **આદિના પુલિન્દો**, **પુલ** મહત્થે, દો, **પુલિન્દો**, સભાસા બ્યવહારી દેસન્તરભાસાનભિઞ્ઞો, પુલિન્દો સવરપરિયાયોતિ કેચિ.

૫૧૮-૫૧૯. તિકં લુદ્દમત્તે, અયમ્પિ મિલક્ખપ્પકારો. મિગમચ્છાદીનં નિસાદનતો મારણતો **નેસાદો**. **લુધ** ઉપઘાતે , દો, **ધસ્સ દો**, **લૂ** છેદને વા, દો, ઉભયત્રાપિ સકત્થે કો. વિજ્ઝતીતિ **બ્યાધો**, રસ્સસ્સ દીઘતા. દ્વયં મિગલુદ્દે. મિગે હન્તીતિ **મિગવો**, વો. મિગે વિજ્ઝતીતિ **મિગબ્યધો**.

સિલોકો સુનખે. સરમા સુની, તસ્સાપચ્ચં **સારમેય્યો**, ણેય્યો. સુન્દરં નખમેતસ્સ **સુનખો**, **સુનસ્સ** વા પાટિપદિકસ્સ **ઉનખો**, **સુન** ગતિયં વા, ખો, એવં સબ્બત્ર પાટિપદિકવસેન વા ધાતુવસેન વા રૂપસિદ્ધિ વેદિતબ્બા. **સુન** ગતિયં, **સુનસ્સ** વા **ઉનો**. **સોણ** વણ્ણગતીસુ, **સુન** ગતિયં વા, ણો, **ણત્તં**, **સુનસ્સ** વા **ઓણો**. **કુક** આદાને, ઉરો, **કુક્કુરો**. **સુન** ગતિયં, **ઉસ્સ વાદેસે સ્વાનો**, **ઉવાદેસે સુવાનો**. મિગે સરતિ હિંસતીતિ **સાળૂરો**, ઊરો, **રસ્સ ળો**. દીઘાદિમ્હિ **સૂનો**. ઉસ્સાત્તે **સાનો**. **ન**લોપે ઉસ્સાત્તે **સા**, અયં પુમે, કોલેય્યો, મિગદંસકો, ભસકોપ્યત્ર, કુલે ગેહે ભવો **કોલેય્યો**. મિગં દંસતીતિ **મિગદંસકો**. ભસતિ બુક્કતીતિ **ભસકો**, **ભસ** ભણને.

ભેસજ્જાદિયોગેન, નિસ્સગ્ગેન વા ઉમ્મત્તાદિભાવમાપન્નો સુનખો ‘‘અળક્કો, અતિસુનો’’તિ ચ વુચ્ચતે. **અલ** નિવારણે, કમ્મનિ ણ્વુ, દ્વિત્તળત્તાનિ, **અળક્કો**. અલક્કોપિ. પકતિં અતિક્કન્તો સુનો **અતિસુનો**.

૫૨૦. સાદિબન્ધનં સુનખાદિબન્ધનં રજ્જાદિ **ગદ્દૂલો** નામ. **ગદ્દ** સદ્દે, ઉલો, દીઘો. દ્વયં દીપકે. **દીપ** દિત્તિયં, ણ્વુ, **ચિટ** પેસનીયે, લુદ્દેન ચિટ્યતેતિ **ચેટકો**, ણો, સકત્થે કો, **ણ્વુ**પચ્ચયેન વા સિદ્ધં.

તિકં પાસે. **બન્ધ** બન્ધને, કત્તરિ યુ. **ગન્થ** ગન્થને, **ગન્થ** કોટિલ્યે વા, **ન્થસ્સ ણ્ઠો**. **પસ** બાધનફુસનેસુ, કત્તરિ ણો. દ્વયં વાકરાયં, યા સાણતચાદીહિ મિગાદીનં બન્ધનત્થં કતા. **વક** આદાને, અરો, ઇત્થિયમતો આ. મિગે ગન્થતિ બન્ધતીતિ **મિગગન્થની**, ‘‘મિગબન્ધની’’તિપિ પાઠો.

૫૨૧. દ્વયં કુમીને. યત્ર મચ્છા પવિસન્તેવ, ન નિસ્સરન્તિ, કુચ્છિતા વેણી અસ્સા **કુવેણી**, નદાદિ. વજ્ઝપ્પત્તતાય કુચ્છિતા મીના યસ્મિં **કુમીનં**, **કમુ** પદવિક્ખેપે વા, ઇનો, મચ્છાધાનીપ્યત્ર, મચ્છા આધીયન્તે યસ્સં **મચ્છાધાની**, યુ, નદાદિ. દ્વયં જાલે. આનીયન્તેનેનાતિ **આનયો**, ણો, ઈસ્સે, એ અય. જલે હિતં **જાલં**, ણ.

દ્વયં વધટ્ઠાને. આગન્ત્વા હનન્તિ યસ્મિં **આઘાતનં**, યુ, **હનસ્સ ઘાતો**. વધસ્સ મારણસ્સ ઠાનં **વધટ્ઠાનં**. દ્વયં અધિકોટ્ટને. સદા આકોટ્ટનત્તા સહ ઊનેનાતિ **સૂના**, **સુન** ગતિયં વા, ઇત્થિયમતિ અ, દીઘાદિ. **કુટ** છેદને, અધિકોટેન્તિ યસ્મિં **અધિકોટ્ટનં**.

૫૨૨. દ્વિપાદં ચોરે. તં કરોતીતિ **તક્કરો**, થેય્યત્થં વા તક્કયતીતિ **તક્કરો**. **તક્ક** વિતક્કે, અરો. **મુસ** થેય્યે, કત્તરિ ણ્વુ. **ચુર** થેય્યે, ણો, ચુરા થેય્યસીલમસ્સેતિ વા **ચોરો**, ણો. **થેન** ચોરિયે, ચુરાદિ, અ. એકં અસહાયં અગારં ગેહં એકાગારં, **તં** પયોજનં યસ્સ **એકાગારિકો**, ઇકો. મોસત્થિનો હ્યેકાગારં પયોજનં. **સમા**તિ તુલ્યત્થા. દસ્સુપ્યત્ર. **દંસ** દંસને, સુ, નિગ્ગહીતલોપો.

તિકં થેય્યક્રિયાયં. થેનસ્સ કમ્મં **થેય્યં**, ચોરસ્સ કમ્મં **ચોરિકા**. મુસનં **મોસો**, ભાવે ણો. **વે** તન્તસન્તાને, **વેમો**, અનિત્થી. વાયનત્થો દણ્ડકો **વાયનદણ્ડકો**, વાસરદણ્ડકોપિ.

૫૨૩. તિકં સુત્તે. **સુચ** ગતિયં, તો. **તનુ** વિત્થારે, તુ, તન્તુ પુમે, તન્તપયોજનત્તા **તન્તં**. **લેપ્યાદિકમ્મનિ** લેપનાદિક્રિયાયં **પોત્થસદ્દો** વત્તતિ. **આદિ**ના પોત્થલિકાદિલિખનકમ્મં ગય્હતે, **પુસ** સ્નેહસેચનપૂરણેસુ, ભાવે થો. અથ વા **લેપ્યાદિકમ્મનિ** કમ્મકારકભૂતે લેપિતબ્બાદિમ્હિ **પોત્થસદ્દો**, તદા કમ્મનિ થો, **પોત્થં**.

વત્થદન્તકટ્ઠસિઙ્ગાદિપોત્થલિકાયં **પઞ્ચાલિકાદિદ્વયં**. પઞ્ચઙ્ગાનિ યસ્સા સન્તિ સજીવસ્સેવાતિ **પઞ્ચાલિકા**, ઇકો. મજ્ઝે લકારાગમો. પોત્થેન વત્થેન અલઙ્કરિયત્તા **પોત્થલિકા**. **અલ** ભૂસને, ણ્વુ. ‘‘ચતુરો જના પોત્થકમગ્ગહેસુ’’ન્તિ

એત્થ **પોત્થકસદ્દેન** વત્થં વુત્તં, **પોત્થસદ્દોયેવ** હિ સકત્થે **કપચ્ચયેન** ‘‘પોત્થકો’’તિ વુત્તો. ‘‘પુત્તલિકા’’તિપિ પાઠો, પુત્તો વિય અલઙ્કરીયતેતિ પુત્તલિકા, પુત્તિકાપ્યત્ર.

૫૨૪. યં **કૂપતો** આવાટતો **અમ્બુનો** જલસ્સ **ઉબ્બાહનં** ઉદ્ધારણં ભવે, તં ‘‘ઉગ્ઘાટનં, ઘટીયન્ત’’મિતિ ચોચ્ચતે. ઉદ્ધં ઘટીયતિ ઉદકન્તિ **ઉગ્ઘાટનં**, યુ. **ઘટ** ચેતાયં, ઘટીયેવ ઉદ્ધાધોગમનવસેન ગમનતો **ઘટીયન્તં**, **યા** ગતિપાપુણનેસુ, અન્તો, તો વા.

દ્વયં મઞ્જુસાયં, યા કટ્ઠેહિ કરીયતિ. **મન** ઞાણે, સો, જુમજ્ઝો [મનિસ્સ જૂક (ણ્વાદિ ૨૧૫) ઉણાદિવુત્તિયં ૪.૭૭ સુત્તે ચ પસ્સિતબ્બં], **પેલ** ગતિયં, **પે** પાલને વા, લો, ળત્તં, **પેળા**, **પલ** રક્ખણે વા, કત્તરિ અ, અસ્સે, **પેળા**. તિકં પચ્છિયં. **પિટ** સઙ્ઘાતે, ણ્વુ, **પિટકો**, વુદ્ધિમ્હિ **પેટકો**. **પસ** પાલને, છિ, **પચ્છિ**, ઇત્થિયં.

૫૨૫. દ્વયં કાજે. વિવિધં ભારમાભઞ્જન્તિ ઓલમ્બન્તિ યસ્સં **બ્યાભઙ્ગી**. **કજ્જ** બ્યધને, કત્તરિ ણો, એકસ્સ **જસ્સ** લોપો, **કચ** બન્ધને વા, અધિકરણે ણો, **ચસ્સ જો**, **કાજો**, કાચોપિ. **અત્ર** કાજે **અવલમ્બનં** વેત્તાદિવિકતિ સિક્કા નામ. **સક** સત્તિયં, કત્તરિ કો, ઉપાન્તસ્સિ, **સિક્કા**, કાજોપિ.

દ્વયં ઉપાહને. ઉપનય્હતે બન્ધીયતેતિ **ઉપાહનો**, વણ્ણવિપરિયયો, રસ્સસ્સ દીઘતા, **વા**કારેન ઉપાહનં. પજ્જતે યાય **પાદુ**, ઉ, **પાદુ** ઇત્થી, ‘‘પન્નદ્ધી પાદુકા પાણિહિતા પદરથી’’તિપિ **તિકણ્ડસેસો** [તિકણ્ડસેસ ૨.૧૦.૧૩] . **તબ્ભેદા** તસ્સુપાહનસ્સ ભેદા વિસેસા પાદુકા નામ, **પદ** ગમને, ણુકો, **પાદુકા**, બહુપટલા ચમ્મમયા કટ્ઠમયાત્યેકે.

૫૨૬. તિકં ચમ્મરજ્જુયં. **વર** ઇચ્છાયં, **વર** સંવરણે વા, છદાદીહિ તત્રણ. **વરત્તા**, વરત્તં, વરત્રા, વરત્રમ્પિ. **વદ્ધ** વદ્ધિયં, સકત્થે કો, **વદ્ધિકા**. નય્હતે બન્ધીયતે યાય **નદ્ધી**, **નહ** બન્ધને, તો, નદાદિ.

દ્વયં અગ્ગિદીપને. **ભસ** ભાસદિત્તીસુ, દિબ્બતે અગ્ગિ યાય **ભસ્તા**, તો, ત્રણમ્હિ ભસ્ત્રા, નદાદિનો આકતિગણત્તા ઈપચ્ચયાભાવો. ચમ્મમયં પસિબ્બકં **ચમ્મપસિબ્બકં**, ચમ્મપસિબ્બકાપિ.

તેજસે સુવણ્ણાદિકે આવત્યતે યત્ર, સા સોણ્ણાદ્યાવત્તની મૂસા નામ, **મુસ** થેય્યે, અ, **મૂસા**, દીઘાદિ. કલાદિકં યાવ પાદેન નામં. **કુટ** છેદને, કરણસાધનં, **કૂટં**, દીઘાદિ, **વા**કારેન કૂટો. અયસો, અયોમયો વા ઘનો **અયોઘનો**.

૫૨૭. કમ્મારાનં ભણ્ડં **કમ્મારભણ્ડં**. સઙ્કમ્મ ડંસતીતિ **સણ્ડાસો**, ણો, નિગ્ગહીતલોપો, સણ્ડાસો, યેનાદિત્તલોહાદિ ગય્હતે. દ્વયં અધોભાગટ્ઠે અયોઘને. **મુદ** સંસગ્ગે, થિ, **મુટ્ઠિ**, ઇત્થી. અધિકરોતિ યસ્સં **અધિકરણી**, યુ, નદાદિ.

તબ્ભસ્તા તેસં કમ્મારાનં ભસ્તા અગ્ગિદીપની ગગ્ગરી નામ, યા ‘‘ઉક્કા’’તિપિ વુચ્ચતિ, સા ચ નારી, ‘‘ગગ્ગ’’ઇતિ સદ્દં રાતીતિ **ગગ્ગરી**, મન્થનિયમ્પિ. દ્વયં ખુદ્દકસત્થે. **સસ** હિંસાયં, થો. પિયમ્પિ ફાલેતીતિ **પિપ્ફલં**, **ફલ** વિદારણે.

૫૨૮. દ્વયં નિકસે. **સા** તનુકરણે, યુ, **ણત્તં**, નિકસતે પરિક્ખ્યતે સુવણ્ણન્તિ **નિકસો**. કસોપિ. સૂચિયા નાસાવિજ્ઝનં આરા, **અર** ગમને, આ, **આરા**, ચમ્મકારાનં ચમ્મવેધનેપિ **આરા**, ‘‘તિકં સૂચિય’’ન્તિ કેચિ.

દ્વયં ખરપત્તે. ખરસમ્ફસ્સતાય **ખરો**. “ક”ઇતિ કચતિ પાટયતિ **કકચો**, અનિત્થી, “કકચં ખરપત્તઞ્ચે”ત્ય**મરમાલાયં** નપુંસકકણ્ડે. **વચ્છાયનસત્થે** વુત્તા ગીતવજ્જાદિકા વિજ્જા ચતુસટ્ઠિક્રિયા, તથા આલિઙ્ગનચુમ્બનાદિકા ચ અબ્ભન્તરા ચતુસટ્ઠિક્રિયા **કલાસદ્દે**નોચ્ચતે. **આદિ**ના યં તત્ર વુત્તં કારુકમ્મં, તં ગય્હતે, તં સબ્બમ્પિ કલાદિકં **કમ્મં** ક્રિયા **સિપ્પં** નામ, **સી** સયે, પો, **સપ્પ** ગમને વા, ઉપાન્તસ્સિ, **સિપ્પં**.

૫૨૯-૫૩૦. પતિસદિસં યં સિલાદિના પતિરૂપકં કરીયતે, તત્ર **પટિમાદિ**ચતુક્કં. **મા** માને, માનમત્ર સદિસીકરણં, કત્તરિ, કરણે વા અ, **પટિમા**, નારી. **વમુ** ઉગ્ગિરણે, બો, ઇત્તં, **પટિબિમ્બં**. **ધા** ધારણે, ઇ, **પટિનિધિ**, દ્વીસુ. પટિમાનં, પટિયાતના, પટિચ્છાયા, પટિકતિપ્યત્ર.

પજ્જં સદિસે, તત્ર **સમાદ**યો કેવલા અપિ તીસુ, સદિસત્થે ચ વત્તન્તિ, **સન્નિકાસો**, પન અન્તે તયો ચ ઉત્તરપદીભૂતા, તં યથા – તેન સમો’યં [તંસમો’યં (?)], તંસમમિદં, તંસન્નિકાસો ઇચ્ચાદિ [અમૂ નિભાદયો ઉત્તરપદટ્ઠા એવ સદિસવચના વાચ્ચલિઙ્ગા સિયું યથા “પિતુનિભો પુત્તો, માતુનિભા કઞ્ઞા, દેવનિભમ-પચ્ચ”મિતિ, બ્યાખ્યાસુધા ૨.૧૦.૩૭]. **સમ** વેલમ્બે, અ. પતિરૂપકં ભજતીતિ **પટિભાગો**, ણો, **કાસ** દિત્તિયં, અ, **સન્નિકાસો**. સમાનમિવ નં દિસ્સતીતિ **સરિક્ખકો, સમાનસ્સ સો, દિસ્સ રિ, સસ્સ ક્ખો**, સકત્થે કો, **સરિક્ખકો. સમ** વેલમ્બે, યુ, **સમાનો**, સહ માનેનાતિ વા **સમાનો**. સમાનં કત્વા નં પસ્સતીતિ **સદિસો, સમાનસ્સ સો**. પરિચ્છેદસધમ્મા તુલ્યાધિટ્ઠિતાય સમ્મિતો પરિચ્છિન્નો **તુલ્યો**, સમ્મિતત્થે યો, **અપચ્ચયે** તુલોપિ. **ભા** દિત્તિયં , **સન્નિભો, નિભો** ચ. ભૂત રૂપાદયોપ્યત્ર, યથા પિતુભૂતો, માતુરૂપો.

તિકં ઉપમાને. ઉપમીયતે યેન **ઓપમ્મં**, મન, **ઉપપુબ્બો મા** માને, **યુ**પચ્ચયે **ઉપમાનં**, ઇત્થિયમતિ અ, **ઉપમા**, ઉપમાનોપમેય્યાનં સધમ્મત્તેપ્યયં, વુત્તઞ્ચ “ઉપમાનોપમેય્યાનં, સધમ્મત્તં સિયોપમા”તિ [સુબોધાલઙ્કાર ૧૭૬ ગાથા]. “યેનોપમીયતે, યા ચોપમીયતે, તેસ્વપિ **ઓપમ્માદિ**ત્તય”ન્ત્ય**મરસીહો** [બ્યાખ્યાસુધા ૨.૧૦.૩૬].

૫૩૧. ચતુક્કં વેતને. ભરતિ કમ્મકરે યાય, સા **ભતિ**,તિ. **વિસ** પેરણે, પેરણં ગમનાદીસુ નિયોજનં, કરણે ણો, **નિબ્બેસો**, નિવેસોપિ. **વી** ગમને, તનો. મૂલેન સમિતં **મૂલ્યં, મૂલ** પતિટ્ઠાયં વા, કરણે યો.

> “કમ્મઞ્ઞા તુ વિધા ભચ્ચા, ભતયો ભમ્મવેતનં;
> ભરણ્યં ભરણં મૂલ્યં, નિબ્બેસો પણમિચ્ચપી”. –

ત્ય**મરસીહો** [અમર ૨૦.૩૮-૯].

દ્વયં જૂતે. **જુ** ગતિજવનેસુ, તો, દીઘાદિ, **જૂતં, જુત** દિત્તિયં વા, કરણે અ. કિતવસ્સ જૂતકારસ્સ કમ્મં **કેતવં**, ણો. અક્ખવતી, પણોપ્યત્ર. અક્ખા પાસકા ઉપાયત્થેન અસ્સં સન્તીતિ, વન્તુ, સભાવતો ઇત્થિત્તં. પણો અટ્ઠો, તંયોગા **પણો**.

પઞ્ચકં જૂતકારે. ધાવન્તી અત્તિ ધુત્તિ, નિપાતના, તંયોગા **ધુત્તો**, ણો, **ધૂ** કમ્પને વા, તો, રસ્સો, **ધુત્તો**, સબ્બકીળાદિપસુતેપ્યયં. અક્ખેસુ ધુત્તો **અક્ખધુત્તો**. મરિયાદમતિક્કમ્મ કીળાદિપસુતો હિ “ધુત્તો”તિ વુચ્ચતિ. કિતવં અસ્સત્થીતિ **કિતવો**, નિપાતના, **કિત** નિવાસે વા, અવો. અક્ખેહિ જૂતેહિ દિબ્બતીતિ **અક્ખદેવી**, ણી.

૫૩૨. દ્વયં પાટિભોગે, પટિભુઞ્જતિ પાલયતીતિ **પાટિભોગો**, **ભુજ** પાલને, ણો. પટિભવતીતિ **પટિભૂ**. દ્વયં ચતુવીસતિપાસકે, યેન જૂતકારા દિબ્બન્તિ. **અક** કુટિલાયં ગતિયં, ખો, **અક્ખો**. **પસ** બાધનકુસનેસુ, ણ્વુ. દેવનોપ્યત્ર. દિબ્બન્તિ યેન **દેવનો**, **દિવુ** કીળાયં, યુ.

સારફલકે **અટ્ઠાપદં**, પુમે, નપુંસકે વા, અટ્ઠપદાન્યસ્સ **અટ્ઠાપદં**. દેસન્તરે હિ ચતુરઙ્ગસ્સેવ પટ્ટિકાયં પાસકજૂતમ્પિ વત્તતે, સઞ્ઞાયં **અટ્ઠસદ્દસ્સ** ઉત્તરપદે રસ્સસ્સ દીઘતા [પાણિનિ ૬.૩.૧૨૫]. અટ્ઠપદમ્પિ. પટ્ટે ઇતો ચિતો ચ સરન્તિ પરિવત્તન્તીતિ સારિનો, તેસં ફલકં **સારિફલકં**, સકત્થે કો.

દ્વયં અબ્ભુતે, યેન સતાદિલાભજાનિવસેન જૂતકારાદીનં જયપરાજયા હોન્તિ. **પણ** બ્યવહારે, અ, **પણો**, પનોપિ. **અબ્ભ** ગમને, તો, **અભિ** સદ્દે વા, તો, અસરૂપદ્વિત્તં, અબ્ભતોપિ.

૫૩૩. નાનાદબ્બકતે **મદિરાબીજે** સુરાબીજે **કિણ્ણા**, કિરન્તિ નાનાદબ્બાનિ મિસ્સીભવન્ત્યસ્સં **કિણ્ણા**, તો. **મધ્વાસવે** મધુકપુપ્ફકતે મજ્જે **મધુ** મતં, મધુકપુપ્ફં **મધુ**, તપ્પકતત્તા મધુ, મધુકતેપિ મજ્જે મધુ મધ્વાસવા વુત્તા, માધવકો, માધ્વિકમ્પિ, અદ્ધીસ્વિદં.

સુરાન્તં મજ્જે. **મદ** ઉમ્માદે, કરણે ઇરો. વરુણો નામ એકો જનો, તેનેવ પઠમં દિટ્ઠત્તા વરુણતો જાયતીતિ **વારુણી**, ણી, **વર** પત્થનાયં વા, કમ્મે યુ, અસ્સુ, નદાદિ. મજ્જન્તે યેન **મજ્જં**, વજાદિના યો, **દ્યસ્સ જ્જો** ચ. **સુ** અભિસવે, રો, **સુ** સવને વા, **સુરા**. હલિપ્પિયા, હાલા, ગન્ધોત્તમા, પસન્ના, ઇરા, કાદમ્બરીપ્યત્ર. હલિનો બલભદ્દસ્સ પિયા રુચ્ચા **હલિપ્પિયા**. **હલ** વિલેખને, ણો, **હાલા**. **ઇ** ગમને, રો, **ઇરા**. પઠમ'મયં ગોમન્થ પબ્બતે કદમ્બકોટરે ભવા **કાદમ્બરી**, તથા ચાગમો "કદમ્બકોટરે જાતા, તેન કાદમ્બરી મતા"તિ [ચિન્તામણિટીકા ૨૦.૩૯].

દ્વયં તાલાદિરસજે. આસવન્તિ માનપુરિસમદાદયો યેનાતિ **આસવો**. મદં જનેતીતિ **મેરયં**, ણેય્યો, અસ્સે, **દસ્સ રો** ચ. સીધુપ્યત્ર. મજ્જવિસેસેપિ તયમિદં વદન્તિ, વુત્તઞ્ચ –

> "સીધુઉચ્છુરસે પક્કે, અપક્કે આસવો ભવે;
> મેરયં ધાતકીપુપ્ફ-ગુળધઞ્ઞમ્બિલોદ્ધિત"ન્તિ [ચિન્તામણિટીકા ૨૦.૪૨ બ્યાખ્યાસુધા ૨.૧૦.૪૧].

૫૩૪. દ્વયં પાનપત્તે. **સર** ગતિયં, ણ્વુ. **સર** ગતિહિંસાચિન્તાસુ વા. **ચસ** ભક્ખને, ણ્વુ, દ્વયંપ્યનિત્થી. સીધુમ્હિ ચ **સરકો**.

દ્વયં પાનમણ્ડલે. આપિવન્તિ સંભૂય પિવન્ત્યસ્મિં **આપાનં**, યુ. પાનસ્સ મણ્ડલં કોટ્ઠં **પાનમણ્ડલં**.

૫૩૫. સમત્તલિઙ્ગાસઙ્ગહતો અસમ્પુણ્ણતં પરિહરતિ. **અત્ર** અસ્મિં વગ્ગે **યે યોગિકા** સદ્દાવેણિકમાયાકારચોરઅક્ખદેવિપ્પભુતયો પુમે **ભૂરિપ્પયોગત્તા** પચુરપ્પયોગદસ્સનતો **એકસ્મિં** લિઙ્ગે પુમે **ઈરિતા** કથિતા, તે **તદ્ધમ્મત્તા** તંયોગવસા એકક્રિયાકારિત્તા **અઞ્ઞવુત્તિયં** તતો અઞ્ઞત્ર ઇત્થાદીસુ વુત્તિયં સત્યં **લિઙ્ગન્તરેપિ** ઇત્થિલિઙ્ગાદોપિ **નેય્યા** ઉપનીયા, તં યથા – માયાકારી ઇત્થી, માયાકારમિદં કુલમિચ્ચાદિ. યે ત્વયોગિકા **માગધમાલિકકુમ્ભકારા**દયો, તે જાતિવચનત્તા **સુદ્દા**દયો વિય દ્વીસૂતિ.

સુદ્દવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુબ્બણ્ણવગ્ગવણ્ણના સમત્તા.

૫. અરઞ્ઞવગ્ગવણ્ણના

૫૩૬. સત્તકં વને. **અર** ગમને, અઞ્ઞો, **અરઞ્ઞં**. કેન જલેન અનનં પાણમનસ્સ **કાનનં**, **દા** અવખણ્ડને, **દા** છેદને વા. અધિકરણે ણો, ‘‘આકારન્તાનમાયો’’તિ આયો. **દય** દાનગતિહિંસાદાનેસુ વા, ણો, **ગહ** ઉપાદાને [ગાહૂ વિલોળને (?)], અધિકરણે યુ. **વપ** બીજનિક્ખેપે, ઇનો, અસ્સિત્તં. **વન** સમ્ભત્તિસદ્દેસુ, કત્તરિ અ, **વનં**. અટા અવયવો સેલા અત્રેતિ **અટવિ**, ઇ, ઈમ્હિ અટવી.

મહાપદુમલતાવનં **મહારઞ્ઞં**, નદાદિ, અનન્તો ચ, **અરઞ્ઞાની**.

૫૩૭. નગરતો નાતિદૂરસ્મિં ઠાને સન્તેહિ અભિરોપિતો **તરુસણ્ડો** પૂગપનસાદિતરુસમૂહો અત્થિ, સો ‘‘ઉપવન’’ન્તિ ચોચ્ચતે, કિત્તિમવનમેતં. આરમન્ત્યસ્મિન્તિ **આરામો**, ણો. ઉપગતં, ઉપરોપિતં વા વનં **ઉપવનં**.

૫૩૮. **સબ્બસાધારણં** સબ્બલોકેહિ સાધારણોપભોગં **રઞ્ઞં** રાજૂનં અરઞ્ઞં ‘‘ઉપવનં, ઉય્યાન’’મિત્યુચ્ચતે, ઉલ્લોકેન્તા યન્તિ જના એતસ્મિન્તિ **ઉય્યાનં**, યુ. આકીળોપ્યત્ર.

તદેવ રાજોપવનમેવ ઉપકારિકાસન્નિહિતં, પુરસન્નિહિતં વા અન્તેપુરાચિતં **પમદવનાખ્યં**. યત્ર અન્તેપુરસહિતો એવ રાજા વિહરતિ, નાઞ્ઞજનપ્પવેસો. પમદાનં ઇત્થીનં વનં **પમદવનં**, રસ્સો.

૫૩૯-૫૪૦. સાન્તરાળા પન્તિ, યથા – તરુપન્તિ, પાસાદપન્તિ, નિરન્તરાળા તુ રાજીતિ. તત્ર પઞ્ચકં પન્તિયં. **પન** બ્યવહારે, થુતિમ્હિ ચ, **પન્તિ**. **વી** ગમને, થિ, **વીથિ**. **વલ** સંવરણે, ઇ, **આવલિ**. આલિપિ, **અલ**ધાતુમ્હા ઇ. **સિ** સેવાયં, ણિ, **સેણિ**. **પા** રક્ખણે, ળિ, **પાળિ**, સોગતેપિ. દ્વે સમા. **લિખ** લેખને, અ. **રાજ** દિત્તિયં, ઇ.

તિપાદં રુક્ખમત્તે. પાદેન મૂલેન પિવતીતિ **પાદપો**, ણો. વિટપયોગા **વિટપી**. **રુક્ખ** વરણે, અ, **રુહ** જનને વા, ખો, **હસ્સ કો**. **ન** ગચ્છતીતિ **અગો**. **સલ** ગમને, ણો, સારવન્તતાય વા સારો, સો એવ **સાલો**, અઞ્ઞત્રોપચારા. મહિયં રુહતીતિ, અ. **દુ** ગતિયં, મો. **તર** તરણે, ઉ. કુતો ભૂમિતો જાયતીતિ **કુજો**, અઙ્ગારેપિ. સાખાયોગતો **સાખી**.

ગમુ ગમને, ણો, ‘‘ગમિસ્સન્તો ચ્છો વા સબ્બાસૂ’’તિ ચ્છો. ખુદ્દો અવુડ્ઢિપ્પત્તો પાદપો **ખુદ્દપાદપો**. યે રુક્ખા **પુપ્ફં વિના** અપુપ્ફકા ફલન્તિ, **તે** અસ્સત્થોદુમ્બરપનસાદયો ‘‘વનપ્પતી’’તિ વુચ્ચન્તિ, વનાનં પતિ **વનપ્પતિ**. પુપ્ફતો જાતફલા પન અમ્બખજ્જૂરાદયો વાનપ્પતયો. વનપ્પતિમ્હિ ભવા **વાનપ્પતયો**.

૫૪૧. યો ફલપાકાવસાને મરતિ, સો કદલીધઞ્ઞાદિકો ઓસધિ નામ ભવે, ઓસો ધીયતે યસ્સં [ઓસો ઝ્લોસો દિત્તિબ્બા ધીયતે’ત્ર બ્યાખ્યાસુધા ૨.૪.૬], સા **ઓસધિ**, ઇ. **સાસદ્દો ઓસધિ**સદ્દસ્સ ઇત્થિલિઙ્ગત્તદીપકો.

દ્વયં ઉતુપ્પત્તેપિ ફલહીને. **વન** યાચને, ઝો, **વઞ્ઝા**, વધતિ ફલન્તિ વા **વઞ્ઝા**, **વજા**દિના યો, **ઝસ્સ ઞો**, નિગ્ગહીતાગમો ચ. ન વિજ્જતિ ફલમેતિસ્સાતિ **અફલા**, દ્વે તીસુ. તિકં વત્તમાનફલે રુક્ખાદો. ફલયોગા, ઇનો,

વન્તુ, ઈ ચ.

૫૪૨. ચતુક્કં વિકસિતે. **ફુલ્લ** વિકસને, કત્તરિ તો, સઞ્જાતત્થે વા ઇતો, **ફલ** વિસરણે વા, વિસરણં વિકાસો, અસ્સુ. **કચ** બન્ધને, **વિપુબ્બો** વિકસને, કત્તરિ અ . વિકચતે વિદલતિ વિસિલિટ્ઠદલો ભવતીતિ વા **વિકચો**, અ, **વિસદ્દો** વિસિલેસજોતકો. **કસ** ગમને, તો. દલાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં વિસિલેસતો સમુદાયો "વિકસિતો"ત્યુચ્ચતે. ફુટોપ્યત્ર. **ફુટ** વિકસને.

પાદો રુક્ખગ્ગે. "ન ના'ગ્ગં સિખરં સિરો"તિ વોપાલિતવચનતો "સિરસો અગ્ગ"ન્તિ ન છટ્ઠીસમાસો. સિરો વુત્તો. **અજ** ગમને, ગો, **અગ્ગં**, સેટ્ઠે તીસુ. **સી** સયે, ખરો, સિખા વા ચૂળા, સા વિય જાયતીતિ **સિખરો**. દ્વયં સાખાયં. **સાખ** બ્યાપને, અ. "લતા વલ્લી સમાખ્યાતા, લતા સાખા ચ સાખિન"ન્તિ **લતા** નાનત્થા. **લા** આદાને, તો, રસ્સો.

૫૪૩. છક્કં પત્તે. દલતિ વિકસતીતિ **દલં**, અ. **લસ** કન્તિયં, પકારેન લસતીતિ **પલાસો**, ણો. **છદ** સંવરણે, છાદીયતે યેન **છદનં**, યુ. પૂરયતીતિ **પણ્ણં**, નિપાતના, **પત** અધોગમને વા, પતત્યચિરેન **પણ્ણં**, **પત્તઞ્ચ**, તો, પુમે. સઞ્ઞાયં **ણમ્હિ છદો**.

દ્વયં પત્તાદિસઙ્ખાતવતિ સાખાય પબ્બે. **પલ્લ** ગમને, અવો. **કિસ** ગમને, યો, **લાગમો** મજ્ઝે. દ્વયં અઙ્કુરે. નવો એવ ઉબ્ભિતો ઉગ્ગતો **નવુબ્ભિન્નો**. **અઙ્ક** લક્ખણે, ઉરો.

૫૪૪. પક્કં યાવ પાદેન નામં. વિકાસો મુખપબુદ્ધકલિકાયં મકુળાદિદ્વયં. **મુચ** મોચને, ઉલો, ઉસ્સત્તં, **ચસ્સ કો**, **મકુળં**, મકુળો વા. **કુટ** છેદને, મલો, અસ્સુ, **કુટુમલો**, કુતુમલોપિ. પુપ્ફસ્સ ચ ફલસ્સ ચ પકતિભૂતે જાલપત્તે **ખારકાદિદ્વયં**. **ખુર** વિનાસે. ણ્વુ. **જલ** ધઞ્ઞે, સકત્થે કો. **જાલકં** નપુંસકે. દ્વયં જાલકતો પવુદ્ધે પુપ્ફે, ફલે ચ. **કલ** સઙ્ખ્યાને, ણ્વુ, **કુર** સદ્દે, ણ્વુ.

પુપ્ફાદિબન્ધનં પુપ્ફફલાનં બન્ધનં **વણ્ટં** નામ. બન્ધીયતે યેન **વણ્ટં**, વજાદિ.

૫૪૫. તિકં પુપ્ફે. **પસુ** પાણિગબ્ભવિમોચને, ણો. ખપણકભાસાય રુક્ખોપિ પાણિ, વુદ્ધાદિ, **પસવો**. **કુસ** અક્કોસે, ઉમો, **કસ** ગમને વા, **કાસ** દિત્તિયં વા, ઉમો, રસ્સો. **પુપ્ફ** વિકસને, પુપ્ફતીતિ, અ. **પુપ્ફજો** રજો પુપ્ફધૂલી **પરાગો** નામ, **રઞ્જ** રઞ્જે, ણો.

મધુરપુપ્ફરસો મકરન્દો નામાતિ મતં. મક્ખિકા રમન્તિ યસ્મિં **મકરન્દો**, વજાદિ. દ્વયં કલિકાભિ આકિણ્ણે પરિણાયવતિ. **થુ** અભિત્થવે, ણ્વુ, **થવકો**. **ગુધ** પરિવેધને, ણ્વુ, **ધસ્સ છો**, **ગોચ્છકો**.

૫૪૬-૫૪૭. આમે અપક્કે ફલે સલાટુ ઉત્તો, **સલાટ** બાલ્યપરિભાસનેસુ, ઉ, વિજ્જમાનબાલ્યતાય **સલાટુ** . પક્કન્તુ ફલં નિપ્પરિયાયેન "ફલ"મિત્યુચ્ચતે, તેન "આમસ્મિં ફલવોહારો રુળ્હિયા પવત્તતી"તિ ઞાતબ્બો, **ફલ** નિપ્ફત્તિયં, નિપ્ફત્તિ ચાત્ર સુપક્કત્તં, સુક્ખે તુ ફલે વાનો. તત્ર સલાટુ વાના તીસુ, યથા સલાટુ જમ્બૂ, સલાટવો માસા, સલાટૂનિ કુમ્ભણ્ડાનિ, વાના હરીટકી, વાનો મુગ્ગો, વાનમમ્બં.

ચમ્પકાદિ ચમ્પકં કરવીરં કદમ્બકં અસોકં કણ્ણિકારં ચમ્પકાદીનં પુપ્ફં વિકારો, અવયવો ચેતિ અઞ્ઞત્થે ણો ન ભવતિ, તદન્તતો પુપ્ફસ્સુપ્પતિતતો, એવં ચમ્પકાદીનિ કુસુમનામાનિ નપુંસકે વત્તન્તિ, **અમ્બાદિ** દાળિમં નારઙ્ગં આમલકં કુવલં બદરન્તિ પકત્યન્તરમેવ ફલે વત્તતે, આમલકિયા કુવલિયા બદરિયા ફલં વિકારો, અવયવો ચેતિ અઞ્ઞત્થે તદ્ધિતોપિ નોપ્પજ્જતે, તદન્તતો ફલસ્સુપ્પતિતતો, એવં અમ્બાદીનિ ફલનામાનિ નપુંસકે વત્તન્તિ. મલ્લિકાદયો કુસુમેપિ વત્તમાના **સલિઙ્ગા** પકતિલિઙ્ગાઅભેદોપચારેન પવત્તિયા, યથા – મલ્લિકા જાતિ, વનમલ્લિકા ઇચ્ચાદિ. વીહયોપ્યભેદોપચારેન ફલેપિ સલિઙ્ગા, યથા માસસ્સ ફલં માસો, મુગ્ગસ્સ ફલં મુગ્ગો, એવં યવો, તિલો, અતસી, કઙ્ગુ, ધઞ્ઞં.

તિકં જમ્બુયા ફલે. તત્ર યદા લોકતો ફલે વુત્તિ, તદા **જમ્બુસદ્દો** પકત્યન્તરમેવ ફલે વત્તતે, યદા ન ફલવુત્તિ, તદા વિકારે અવયવે વાનો, **જમ** અદને, બૂ, **જમ્બૂ**, પકત્યન્તરાફલે વુત્તિ. જમ્બુયા ફલં **જમ્બુવં**. જમ્બુ ચ. લોકતો એવ ફલેપિ વત્તમાના હરીટક્યાદયો સભાવતો ઇત્થિયં ભવન્તિ [અમર ૧૪.૧૮-૨૦]. હરીટકિયા ફલં હરીટકી, એવં કોસાતકી, સલ્લકી, દક્ખા, કણ્ડકારિકા, સેફાલિકા ઇચ્ચાદિ, પુબ્બે વિય વિકારાવયવત્થેસુ પચ્ચયાભાવો, અસ્સત્થાદિકં છક્કમેવ તદ્ધિતન્તં અસ્સત્થાદીનં ફલે વત્તમાનાનં નપુંસકં સિયા રૂપભેદો, યથા – અસ્સત્થસ્સ ફલં **અસ્સત્થં**, વેણુનો ફલં **વેણવં**, પિલક્ખસ્સ ફલં **પિલક્ખં**, નિગ્રોધસ્સ ફલં **નિગ્રોધં**, ઇઙ્ગુદિયા ફલં **ઇઙ્ગુદં**, બ્રહતિયા ફલં **બ્રાહતં**, વિદારી અંસુમતી ગમ્ભરિયાદયો મૂલે, પુપ્ફેપિ સલિઙ્ગા [અમર ૧૪.૧૮-૨૦]. **પાટલાસદ્દો** પન અભેદવત્તિચ્છાયં મૂલે પુપ્ફેપિ વત્તમાનો સભાવતો ઇત્થિલિઙ્ગો, ભેદવત્તિચ્છાયં વિકારે અવયવે વા **ણમ્હિ** પાટલં [અમર ૧૪.૧૮-૨૦]. દ્વયં સાખાપલ્લવાદિસમુદાયલક્ખણે આભોગે, **વિટ** વેધને, **વિટ** અક્કોસે વા, અપો, **પસ્સ ભત્તે વિટભી**, નદાદિ.

૫૪૮. **મૂલમારબ્ભ** મૂલતો પટ્ઠાય **સાખન્તો** સાખાવધિ તરુસ્સ ભાગો **ખન્ધો** નામ, યો ''પકણ્ડો''તિપિ વુચ્ચતિ, **ખનુ** અવદારણે, ધો, **ખન્ધો**, **ખાદ** ભક્ખને વા, કો, ''ખાદામગમાનં ખન્ધન્ધગન્ધા''તિ **ખન્ધાદેસો**, કલોપો.

રુક્ખચ્છિદ્દે રુક્ખાદીનં વિવરે **કોટરો**. **કુટ** છેદને, અરો, **કોટરો**, નિક્કુહોપિ. દ્વે સમા. **કાસ** દિત્તિયં, કાસતે અગ્ગિના દિપ્પતેતિ **કટ્ઠં**, તો, **તસ્સ ટ્ઠો**, રસ્સો ચ, **કસ** ગમને વા, તો, **કટ્ઠં**. **દર** વિદારણે, ણુ.

૫૪૯. તિકં મૂલે. **વુ** સંવરણે, દો, નિગ્ગહીતાગમો, **બુધ** ગમને વા, અ, **ધસ્સ દો**. **મૂલ** પતિટ્ઠાયં, ણો, **પાદસદ્દેન** તપ્પરિયાયા ચરણત્થા સબ્બે સઙ્ગહિતા, પાદસદિસત્તા **પાદો**, દ્વયં છિન્નસ્સ તરુક્ખન્ધસ્સ ભૂમિટ્ઠભાગે. **સઙ્ક** સઙ્કાયં, ઉ, **સક** સત્તિયં વા, નિગ્ગહીતાગમો. **ખનુ** અવદારણે, ણુ, **ખાણુ**. ધુવોપિ, ધુવતિ થિરાયતેતિ **ધુવો**, **ધુ** ગતિથેરિયેસુ, અ, **ઉવાદેસો**.

દ્વયં વિદારિયાદીનં કન્દે. કુયં પથવિયં રુહતીતિ **કુરુહાટં**, અટો, **કન્દ** અવ્હાને, રોદને ચ, ''કરહાટો'મ્બુજકન્દે, પુપ્ફરુક્ખભીતેસુ ચે''તિ **નાનત્થસઙ્ગહે**. દ્વયં હલાદીનં કલીરે. **કલ** સઙ્ખ્યાને, ઈરો. **મસ** આમસને, થકો, મત્થકે સીસે વા જાતો **મત્થકો**.

૫૫૦. દ્વે સમા. અભિનવનિગ્ગતા આયતા સકુસુમા, કુસુમસુઞ્ઞા ચ **મઞ્જરી**, વલ્લરી તુ તદઞ્ઞાપિ, યથા તાલવલ્લરી, **વલ**, **વલ્લ** સંવરણે, અરો, નદાદિ. મુઞ્જયોગતો **મઞ્જરી**, રો, નદાદિ, ઉસ્સત્તઞ્ચ, દ્વેપિ નારી. દ્વયં લતાયં. **વલ્લ** સંવરણે, નદાદિ. લતા વુત્તા, ''લતા પતાનિની વલ્લી મતકીથા''તિ હલાયુધો.

અક્ખન્ધો અપ્પક્ખણ્ડો, બહુપત્તતચદણ્ડિકાદિ. યો વા તનુપકણ્ડો વંસનળાદિ, સો ''**થમ્બો**, ગુમ્બો''તિ ચોચ્ચતે, **થક** સંવરણે, બો, **કસ્સ મો**. **ગુપ** રક્ખણે, બો, **પસ્સ મો**. પતાનો સાખાપત્તચયો, તેન યુત્તા ગોરક્ખા તમ્બૂલિ ઘિવુસજીમૂત ગળોઝાદિકા લતા, સા **વીરુ** નામ, વિવિધેહિ રુહતીતિ કત્વા, ક્વિ, **વીરુ**, દીઘાદિ, ગુમ્બિનીપિ.

૫૫૧. પજ્જે પાદેન નામં. યત્ર દ્વયં ''બોધિરુક્ખો''તિ સઞ્ઞિતે બુદ્ધસ્સ ભગવતો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપ્પટિલાભટ્ઠાનભૂતે દુમરાજે, અઞ્ઞત્ર તૂપચારા. અસ્સં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં તિટ્ઠતિ એત્થાતિ **અસ્સત્થો**, **ઠસ્સ થો**, દ્વિત્તં, મારવિજયસબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપ્પટિલાભાદિકેહિ ભગવન્તં અસ્સાસેતીતિ વા **અસ્સત્થો**, **આપુબ્બો સાસ** અનુસિટ્ઠિયં, તોસને ચ વત્તતિ, તો, રસ્સો. સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં બુજ્ઝતિ એત્થાતિ **બોધિ**, **બુધ** અવગમને, ઇ, **બોધિ**, દ્વીસુ. ચલદલો, પિપ્પલો, કુઞ્જરાસનોપિ. દ્વયં બહુપાદે. અધોભાગં રુન્ધતીતિ **નિગ્રોધો**, ઉસ્સો, **ગાગમો** ચ. **વટ** વેધને, વટતીતિ, અ.

દ્વયં કબિટ્ઠે. કવિમ્હિ વાનરે તિટ્ઠતીતિ **કબિટ્ઠો** [પાયેન કપયો તિટ્ઠન્તિ અત્ર કપિત્થો (ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૨૧)] ''વાનરે પણ્ડિતે કવી''તિ **વોપાલિતો**, તથા **કપિત્થો**, તો, **ઠસ્સ થો** ચ. દધિત્થો, અમ્બિલફલોપિ. દ્વયં ઉદુમ્બરે. યઞ્ઞકમ્માનમઙ્ગો એકઙ્ગત્તા **યઞ્ઞઙ્ગો**, **દુબ્બી** હિંસાયં, અરો, નિગ્ગહીતાગમો, એકસ્સ **બસ્સ** લોપો ચ. જન્તુફલો હેમદુદ્ધોપિ.

૫૫૨. દ્વયં કોવિળારે.

> ''સુકપદાચ્છરો ચમ્પો,
> કોવિળારો તુ કઞ્ચનો;
> પુબ્બો સિતો પરો રત્તો,
> યુગપત્તા ઉભોપિતે''તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૨૨].

હિ **રતનકોસો**, કઞ્ચનાલકોપ્યત્ર. યુગં યમકં પત્તમસ્સ.

તિપાદં ઉદ્દાલે. **વાતં** ઉદ્દાલતીતિ **ઉદ્દાલો**. સિઙ્ગારાદીનં સઞ્ઞાવસેન રુક્ખાનં રાજા **રાજરુક્ખો**, વાતરોગહનને રાજભૂતો રુક્ખો વા **રાજરુક્ખો**. કતા માલા અસ્સ પુપ્ફેહીતિ **કતમાલો**, સિઙ્ગારપ્પકાસો. ઇન્દતિ પરમિસ્સરિયં કરોતિ વાતહનનેતિ **ઇન્દીવરો**, ઈવરો, ઇન્દિયા સક્કસ્સ ભરિયાય ઇચ્છિતબ્બત્તા વા **ઇન્દીવરો**. ચતુરઙ્ગુલો, આરેવતો, સુવણ્ણકોપિ.

૫૫૩. દ્વયં જમ્ભીરે, યસ્સ ફલમમ્બિલં હોતિ. અમ્બિલત્તા દન્તસ્સ સઠો **દન્તસઠો**. **સઠ** કેતવહિંસાસંકિલેસેસુ, અ. **જમુ** અદને, ઈરો, **ભન્તો** ચ, **જમ્ભ** ગત્તવિનામે વા, જમ્ભો, જમ્ભલો, જમ્બીરોપિ. દ્વયં વરણે. **વર** ઇચ્છાયં , યુ. **કલ** સઙ્ખ્યાને, ઇરો, નદાદિ, રસ્સન્તો. વરુણો, તિત્તસાકોપિ.

દ્વયં ફલહરે. ''કો અયં, સુકો''તિ વિમતુપ્પત્તિકરપત્તકુસુમતાય **કિંસુકો**. પારિ સમુદ્દો, તત્ર ભદ્દો પારિભદ્દો, સો એવ **પાળિભદ્દો**, કોવિળારો, તંસણ્ઠાનપત્તકુસુમતાય **પાળિભદ્દો**. દ્વયં વિદુલે, યો અબ્ભસમયે પુપ્ફતિ. **વજ** ગમને, ઉલો. **વી** પજને, અસો, **તોન્તો** ચ, **વિપુબ્બો અત** સાતચ્ચગમને વા, અસો. વાનીરોપિ.

૫૫૪. દ્વયં પીતને, યસ્સ પત્તફલાનિ અમ્બિલાનિ, પૂગફલપ્પમાણઞ્ચ ફલં, સલ્લકીરુક્ખસણ્ઠાનો ચ, સો રુક્ખો. **અમ્બ** સદ્દે, અટો, સકત્થે કો. **પી** તપ્પનકન્તીસુ, તનો, પીતિં વા તનોતીતિ **પીતનો**, સકત્થે કો. દ્વયં ગુળપુપ્ફે. **મન** ઞાણે, કો, **મધ્વાદેસો** ચ. મધુનામો દુમો **મધુદુમો**. દ્વયં "લમ્બૂ"તિ ખ્યાતે. ગુળો વિય સાતેન ફલમસ્સ **ગુળફલો**. **પીલ** પતિત્થમ્ભે, ઉ. દ્વયં તિક્ખગન્ધે. સોભં જનેતીતિ **સોભઞ્જનો**, સોભં વિસઞ્જનમેતેન હેતુભૂતેનાતિ વા **સોભઞ્જનો**. વુત્તઞ્ચ –

> "સિરીસપુપ્ફસ્સ રસેન ભાવિતં,
> સહસ્સવારં મરીચં સિતવ્હયં;
> એતેન સમન્તિ વિસાહિ સમ્ભવા,
> કતઞ્જનસ્નેહનપાદનત્થુતો"તિ.

સિ સેવાયં, વિદ્ધવિનાસનત્થં સેવીતેતિ **સિગ્ગુ**, ગુ, થી. ચિત્તહારી, પભઞ્જનો, વિદ્ધવિનાસનોપિ.

૫૫૫. દ્વયં વિસાલતચે, યો સરદે પુપ્ફતિ પુપ્ફં. સત્તપણ્ણાન્યસ્સ **સત્તપણ્ણી** પુમે. છત્તમિવ પણ્ણમસ્સ **છત્તપણ્ણો**. વિસમચ્છદોપિ, સત્તપણ્ણત્તા વિસમચ્છદો. દ્વયં રથદુમે. રથં તનોતિ યેન **તિનિસો**, ઇસો. અતિપમુચ્ચતિ દાહપિત્તમનેનેતિ **અતિમુત્તકો**. ચિત્તકિપિ.

દ્વયં વાતપોથે, પં વાતં લુનાતીતિ **પલાસો**, અસો. "પત્તે પલાસં સો રુક્ખે, પીતહરિતકિં સુકે"તિ હિ **રુદ્દો**. વાતપોથોપિ, વાતસ્સ પોથો **વાતપોથો**, **પુથ** હિંસાયં.

દ્વયં "પુતીતિ" ખ્યાતે. હતજન્તુપમોહસઞ્ઞાતારિફલતાય **અરિટ્ઠો**, નિપાતના **હન્તિસ્સ ટ્ઠો**, તંરોગારિવન્તજનેહિ ઇચ્છિતબ્બફલત્તા વા **અરિટ્ઠો**, **ઇસુ** ઇચ્છાયં. **ફણ** ગતિયં, ઇલો, અસ્સે.

૫૫૬. તિકં સિરિફલે. **મલ** ધારણે, ઊરો. **બિલ** ભેદને, ણુવો, **બેલુવો**. લપચ્ચયે **બિલ્લો**. સણ્ડિલ્યો, સેલુસોપિ. "મુનિપ્પભેદે માલૂરે, સણ્ડિલ્યો પાદપન્તરે, નટે બિલ્લે ચ સેલુસો"તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૩૨] **રભસો**.

દ્વયં તુઙ્ગે. પુમનામો નાગો રુક્ખો **પુન્નાગો**. "પુન્નાગે પુરિસો તુઙ્ગો, કેસરો દેવવલ્લભો"તિ [અમર ૧૪.૨૫] હ્ય**મરસીહો**, દીઘો, "પુમસ્સ લિઙ્ગાદીસુ સમાસેસૂ"તિ **અ**કારલોપો ચ. અતિસયપુપ્ફકેસરવન્તતાય **કેસરો**, **કિસ** તનુકરણે વા, અરો, પુપ્ફકેસયુત્તતાય વા **કેસરો**, રો.

દ્વયં લોદ્દમત્તે. **સલ** ગમનત્થો, અવો. રત્તકફપિત્તસોતે લુનાતીતિ **લોદ્દો**, દ્દો. તિરિટો, સાવરોપિ. "સાવરો અપરાધે ચ, લોદ્દે પાપે ચ કથ્યતે" [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૩૩] **ત્યજયો**. દ્વયં ધનુપટ્ટે ફલિનિ. **પી** પાને, અલો, **ઈ**સ્સ **ઇયા**દેસો. સન્નકા તાપસા, તેસં દુ દુમો **સન્નકદુ**, "સન્નકદુ ચાપપટા, વરણો તાપસપ્પિયો"તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૩૫] હિ **કોસન્તરે**.

૫૫૭. દ્વયં "મ્હનફ્ર"ઇતિ ખ્યાતે. લિકુચો નામ ડહુરુક્ખો, તગ્ગુણત્તા **લિકોચકો**, સઞ્ઞાયં કો. **અઙ્ક** લક્ખણે, ઓલો, **અઙ્કોલો**. દ્વયં કુમ્ભે. રોગહરણે ગરુનોપિ વેજ્જસ્સ ગરુ **ગુગ્ગુલુ**, નિપાતના. **કુસ** છેદને, ણ્વુ. કુમ્ભો, પુરોપિ.

> "રાસિભેદે ગજમુદ્ધંસે,

કુમ્ભકણ્ણસુકે ઘટે;
કામુકે વારનારિયઞ્ચ,
કુમ્ભો ક્લીવન્તુ વગ્ગુલુમ્હી’’તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૩૪].

રભસો. **પુર** અગ્ગગમને, ણો, પુરો.

દ્વયં અમ્બે. **અમ** ગતિયં, બો, **અમ્બ** સદ્દે વા, અ. **ચુતિ** આસેચને, રક્ખણે ચ, અ, **ચુ** ચવને વા, તો, દીઘાદિ. રસાલોપિ, રસં લાતીતિ **રસાલો**, દીઘો. **એસો** અમ્બો **સુગન્ધવા** અતિસયગન્ધયુત્તો સમાનો ‘‘સહો, સહકારો’’તિ ચોચ્ચતે. **સહ** સત્તિયં, સુગન્ધં કત્તું સહતીતિ **સહો**, અ. સહનં સહો, તં કરોતીતિ **સહકારો**, હા વા પમુદા, તાય સહ વત્તતીતિ સહો, સહં સમુદં કરોતીતિ **સહકારો**.

૫૫૮. દ્વયં સેતમ્બે. **પુણ્ડ** પુણ્ડને. **પુણ્ડ** ખણ્ડનેત્યેકે, ણ્વુ, અસ્સી, **અરા**ગમો ચ. સેતવણ્ણો અમ્બો **સેતમ્બો**. દ્વયં બહુવારકે, યસ્સ ફલાનિ અતિપિચ્છિલાનિ. **સિ** બન્ધને, લુ, **સલ** ગમનત્થો વા, ઉ, અસ્સે. પિચ્છિલત્તા બહૂનિ વારીનિ યસ્મિં **બહુવારકો**, સઞ્ઞાયં કો. સીતો, ઉદ્દાલો, કફલોપિ.

દ્વયં કાસ્મરિયં. સિરિમન્તાનિ પણ્ણાનિ યસ્સા **સેપણ્ણી**, નદાદિ, **સિરી**સદ્દસ્સ **સે**. કસ્મીરદેસજત્તા **કાસ્મરી**, **કાસ** દિત્તિયં વા, મરો, નદાદિ. મધુપણ્ણી, ભદ્દપણ્ણીપિ. દ્વયં સકણ્ટકમ્બિલફલરુક્ખે. સકણ્ટકત્તા કુચ્છિતં લાતીતિ **કોલી**, નદાદિ. **વદ** થેરિયે, અરો, નદાદિ. કુવલી, કક્કન્ધૂપિ.

૫૫૯. દ્વયં તસ્સા કોલિયા ફલે. કોલિયા ફલં **કોલં**. બદરિયા અયં અવયવો **બદરો**. કુવલં, ફેનિલં, સોવીરમ્પિ. ‘‘સોતઞ્જને તુ સોવીરં, કઞ્જિકે બદરેપિ ચે’’તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૩૬] **રભસો**. દ્વયં અસ્સત્થકુલસમ્ભૂતે રુક્ખપાસાણાદીસુ સઞ્જાતરુક્ખે. પિલં પરં નિસ્સયભૂતં કસતીતિ **પિલક્ખો**, **કસ** વિલેખને, **સસ્સ ખ**ત્તાદિ નિપાતના. અખાદનીયફલતાય વિરૂપં ફલમસ્સત્થીતિ **પિપ્ફલી**, ઈ, નદાદિ, **વિસ્સ**પિ ચ.

દ્વયં તોયાદિવાપિનિયં, યસ્સા મૂલં મહાપઞ્ચમૂલે પવિટ્ઠં. **પટ** ગમને, અલો, નદાદિ, **પાટલી**, પાટલાપિ. કણ્હં પુપ્ફવણ્ટં યસ્સા સા **કણ્હવણ્ટા**, કાસ્મરિયમ્પિ. અલિપ્પિયં, તમ્બપુપ્ફિપ્યત્ર. દ્વયં ગન્ધિલે. સાદુફલતાય સાદુ ચ સો કણ્ટસહિતતાય કણ્ટો ચેતિ **સાદુકણ્ટો**. સકણ્ટકતાય અત્તાનં વિરૂપં કરોતીતિ **વિકઙ્કતો**, દ્વિત્તં, નિગ્ગહીતાગમો ચ.

૫૬૦. ચતુક્કં તિન્દુકે. **તનુ** વિત્થારે, ઉકો, **દ**ન્તો ચ. **તિદિ** હિંસાયં વા, ઉ, સઞ્ઞાયં કો. કાળો ખન્ધો પકણ્ડો યસ્સાતિ. **તિમ** અદ્દભાવે, ઊસો, સકત્થે કો, **વર**ન્તો ચ. ઉપચ્ચયે **તિમ્બરુ**.

દ્વયં તમ્બફલે. ઇરાવતી નદી, પઠમકાલે તસ્સા તીરે જાતો **એરાવતો**. નારં વુચ્ચતિ નીરં, તં ગચ્છતીતિ **નારઙ્ગો**. દ્વયં મક્કટતિન્દુકે. **કુલ** સઙ્ખ્યાને, ણ્વુ. કાકેન્દુ, કાકલુકોપિ.

૫૬૧. તિકં કદમ્બે. કં વાતં દમેતીતિ **કદમ્બો**, બો. પિનેતીતિ **પિયકો**, ણ્વુ, **ઇયા**દેસો. નયતિ મુદં **નીપો**, પો. દ્વયં, વિદરુક્ખે, યસ્સ નિય્યાસેન પેળાદયો લિમ્પન્તિ. **ભલ**, **ભલ્લ** પરિભાસનહિંસાદાનેસુ, નદાદિ, અઞ્ઞત્ર તો, **ક**ન્તો ચ, **ભલ્લાતકો**, તીસ્વયં. અરુકરો, અગ્ગિમુખોપિ.

દ્વયં "પાવુસા"ઇતિ ખ્યાતે. **ઝપ** દાહે, ણ્વુ. **પસ્સ વો. પચ** પાકે, ઉલો. દ્વયં સિરિમતિ, યસ્સ ફલાનિ મરીચપ્પમાણાનિ, અમ્બિલાનિ ચ. **તિલ** ગમને, ણ્વુ. **ખુર** છેદને, ણ્વુ.

૫૬૨. દ્વયં અમ્બિલિકાયં. **ચિ** ચયને, ચો, **ચિચ** આદાનસંવરણેસુ વા. **તનુ** વિત્થારે, અમ્બિલરસં તનોતીતિ **તિન્તિણી**, દ્વિત્તમિત્તં, **ણ**ત્તઞ્ચ, નદાદિ. દ્વયં અમ્બિલઙ્કુરફલે સેતરુક્ખે. ગદ્રભણ્ડપ્પમાણફલત્તા **ગદ્દભણ્ડો**, **ર**લોપો. **કપિ** ચલને, તનો, દીઘો આગમસ્સ. કન્દરાલો, પિલક્ખોપિ.

તિકં સાલરુક્ખે. **સલ** ગમને, ણો, સારવન્તતાય વા **સાલો**. અસ્સકણ્ણસદિસપણ્ણતાય **અસ્સકણ્ણો**. **સન્જ** સઙ્ગે, અ, **સજ્જ** અદને વા, અ. દ્વયં નદીસજ્જે. **અજ્જ** અજ્જને, ઉનો. **કક** લોલ્યે, ઉઘો. વીરતરુ, ઇન્દદુમોપિ.

૫૬૩. તિકં મુચલિન્દે. **ચુલ** નિમુજ્જને. **મુચલ** સઞ્ઞાતે, ઇન્દો. **નીપો** કદમ્બેપિ. તિકં પીતસાલે. **પિયકો** કદમ્બેપિ. **અસ** ભક્ખને, યુ, પીતપુપ્ફો સાલો રુક્ખો **પીતસાલો**. બન્ધૂકપુપ્ફો, જીવકોપિ.

દ્વયં ઝાટલિયં. ગાવો લિહન્તીતિ **ગોલીસો**, **હસ્સ સો**. **ઝટ** સઙ્ઘાતે, અલો. ઝાટલો, પાટલિપુપ્ફાકારો દીઘફલો રુક્ખો. પમોક્ખોપિ.

૫૬૪. દ્વયં રાજાયતને, ખીરવન્તતાય **ખીરિકા**. દેવરાજસ્સ નિવાસનટ્ઠાનભૂતત્તા **રાજાયતનં**, પિયાલેપિ. દ્વયં કપ્ફલે. કુચ્છિતેન ફલેન ઉમ્ભતિ પૂરતીતિ **કુમ્ભો**. કુચ્છિતેન મોદતીતિ **કુમુદિકા**, ણ્વુ.

દ્વયં ગુવાકરુક્ખે, યસ્સ ફલેન તમ્બૂલનામં જાયતિ. **પૂજ** પૂજાયં, ણો, **જસ્સ ગો**. **કમુ** ઇચ્છાયં, હેતુકત્તરિ ણ્વુ. ખપુરોપિ. દ્વયં લોહિતલોદ્દે. પટ્ટિઇત્યાખ્યા યસ્સ **પટ્ટિ** . "પટ્ટી"તિપિ પાઠો. અસ્મિં પક્ખિત્તે લાખા રત્તા ભવતીતિ **લાખાપસાદનો**. કમુકોપિ.

૫૬૫. દ્વયં ઇઙ્ગુદિયં, અયઞ્ચ કણ્ટકી બાહુલ્યેન મજ્ઝિમદેસે જાયતે. **ઇઙ્ગ** ગમનત્થો, ઇદો, ઇસ્સુ, નદાદિ. તાપસો પયુજ્જમાનફલકતાય **તાપસતરુ**. દ્વયં "ભુજપત્તો"ઇતિખ્યાતે સુન્દરતચે રુક્ખે, યસ્સ તચે મન્તક્ખરાનિ લિખન્તિ. ભુજો પાણિ, તંસદિસપત્તતાય **ભુજપત્તો**. મન્તલેખકેહિ આભુજિતતચવન્તતાય **આભુજી**. ભૂજો, ચમ્મી, મુદુત્તચોપિ.

દ્વયં સિમ્બલિયં. પિચ્છાયોગા **પિચ્છિલા**, ઇલો. **સમ્બ** મણ્ડલે, અલિ, અસ્સિ. "પિચ્છિલા પૂરણી મોચા, થિરાયુ સિમ્બલી દ્વિસૂ"તિ [અમર ૧૪.૪૬] **અમરકોસો**. દ્વયં પિચ્છિલાકારે કણ્ટકસહિતે રુક્ખે. **રુચ** દિત્તિયં, હેતુકત્તરિ યુ, **કુટ** કોટિલ્યે, કત્તરિ ણો, કોટો અસિમ્બલિ સમાનોપિ સિમ્બલિસદિસાકારદસ્સનતો **કોટસિમ્બલિ**, પુમે. કસમ્બલોપિ.

૫૬૬. દ્વયં "કણ્ટકરઞ્જ"ઇતિ ખ્યાતે કણ્ટકિનિ કરઞ્જગુમ્બે, યં લોકે "કલિનો"તિ વુચ્ચતિ. **કર** હિંસાયં, **કર**તો રિરિયા. **પૂ** પવને, ઇકો, **તો**ન્તો ચ. પૂતિકરજો, કલિમારકોપિ, કલિનો. દ્વયં દાલિમપુપ્ફાકારે પીતનાસકરુક્ખે. **રુહ** જનને, ણી. લોહિતપુપ્ફતાય **રોહિતકો**.

દ્વયં એરણ્ડે. **એરડિ** હિંસાયં. વાતં એરણ્ડતીતિ **એરણ્ડો**, ણો. **મણ્ડ** ભૂસને, ઈસંપસન્નતેલતાય વા **આમણ્ડો**, આમં વા વાતં, તં દાયતીતિ **આમણ્ડો**. **દા** અવખણ્ડને, **દાસ્સ ડો**. ચિત્તકો, ચઞ્ચુપિ.

“અગ્ગિસઞ્ઞેપિ ચિત્તકો, પુમે એરણ્ડકે ચઞ્ચુ.

પક્ખિતુણ્ડે થિયં મતો”.

દ્વયં સિવારુક્ખે. સત્તુયુત્તફલતાય **સત્તુફલા**. ગણ્ડં સમેતીતિ **સમી**, અ, નદાદિ, પારિભદ્દકેપિ. ગરુદારુ, પૂતિકટ્ઠમ્પિ.

૫૬૭. દ્વયં કરઞ્જે. નત્તં રત્તા માલા યસ્સ. કં રઞ્જયતીતિ **કરઞ્જો**, ણો. ચિલ્લવિલ્લો, કરજોપિ. દ્વયં ખદિરે. **ખદ** હિંસાયં, થેરિયે ચ. ખદન્તિ દન્તા યેનાતિ **ખદિરો**, ઇરો. દન્તા ધાવન્તિ યેન નિરોગત્તાતિ **દન્તધાવનો**, યુ, **ધાવ** ગતિસુદ્ધિયં. ગાયત્તી, બાલતનયોપિ. “ગાયત્તી ખદિરે ઇત્થી, છન્દસિપિ છળક્ખરે”તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૪૯ બ્યાખ્યાસુધા ૨.૪.૫૦] **રભસો**. બાલો સુખુમો પત્તસઞ્ચિતો તનયો યસ્સ **બાલતનયો**. દ્વયં પીતસારે ખદિરે. ખદિરાદિકન્તુ પીતસારે. સેતવણ્ણતાય સોમો કપ્પૂરસદિસો વક્કો વક્કલમેતસ્સ **સોમવક્કો**. “સોમો કુવેરે પિતુદેવતાયં, વસુપ્પભેદે વસુધાકરે ચ. દિબ્બોસધી સોમલતા સમીરણે, કપ્પૂરનીરેસુ ચ વાનરે ચા”તિ **નાનત્થસઙ્ગહો**. ઈસં ખુદ્દકં દલમેતસ્સ **કદરો**, **લસ્સ રો**. દ્વયં પિણ્ડીતકે. **સલ** ગમને, લો. **મદ** ઉમ્માદે, યુ. “પિણ્ડીતકો મરવકો, સસનો કરહાટકો”ત્યમ**રકોસે** [અમર ૧૪.૫૨].

૫૬૮. તિકં ઇન્દસાલે. સાલાનં રુક્ખાનં ઇન્દો રાજા **ઇન્દસાલો**, દાસાદીસુ **સિરિવડ્ઢકાદિસદ્દો** વિય અધિવચનમત્તમિદં. ઇન્દસ્સ સક્કસ્સ સાલોતિપિ **ઇન્દસાલો**. **સલ્લ**તો ણ્વુ, નદાદિ, **સલ્લકી**. **ખર** છેદનવિનાસનેસુ, ણ્વુ.

દ્વયં દેવદારુમ્હિ. દેવાનં દારુ. ભદ્દત્તા **ભદ્દદારુ**. સક્કપાદપો, પારિભદ્દકો, પીતદારુ, દારુ, પૂતિકટ્ઠમ્પિ. દ્વયં હેમપુપ્ફકે. પઠમકાલે ચમ્પાનગરે જાતો **ચમ્પેય્યો**, ણેય્યો. કપચ્ચયે **ચમ્પકો**.

૫૬૯. દ્વયં પનસે. **પન** બ્યવહારે, થુતિમ્હિ ચ, અસો. કણ્ટકયુત્તં ફલમસ્સ **કણ્ટકિફલો**. દ્વયં સિવાયં. ન વિજ્જતે રોગભયં, રોગબ્યથો ચોપયુજ્જમાનાયમસ્સન્તિ **અભયા**. રોગભયં હરતિ અપનેતીતિ **હરીતકી**, તો, સકત્થે કો, નદાદિ. હરિત્તકીપિ. અબ્યથા, પુતના, અમતા, હેમવતી, ચેતકી, સિવાપિ.

દ્વયં કરિસફલે. રોગં અસતિ ભક્ખતીતિ **અક્ખો**, ખો, **સસ્સ કો**. રોગં વિભૂતં કરોતીતિ **વિભીતકો**, વિભીટકોપિ. ભૂતાવાસો, કલિદ્દુમોપિ, કલિસ્સ આસયભૂતો દુમો **કલિદુમો**. દ્વયં પુસ્સફલે. નત્થિ મતમેતિસ્સં હેતુભૂતાયં **અમતા**. **મલ** ધારણે, ણ્વુ, નદાદિ, **આમલકી**. વયટ્ઠાપિ. વયો તિટ્ઠતિ થિરીભવત્યેતાયાતિ **વયટ્ઠા**.

૫૭૦. દ્વયં ડહુરુક્ખે. લબુનામકે પબ્બતે જાયતીતિ **લબુજો**. ખુદ્દકત્તા લીનં અપાકટં કુચસઙ્ખાતં ફલમેતસ્સ **લિકુચો**, નિપાતના. દ્વયં પીતપુપ્ફે. અગન્ધપુપ્ફતાય અત્તાનં કણિટ્ઠં કરોતીતિ **કણિકારો**, ટ્ઠલોપો, પદુમપ્પમાણપુપ્ફદુમતાય **દુમુપ્પલો**.

તિકં હિઙ્ગુનિય્યાસે. **ની** નયે, બો, **મો**ન્તો ચ. તિત્તરસત્તા અરિભાવે તિટ્ઠતીતિ **અરિટ્ઠો**. પુચિં કુટ્ઠં મદ્દતીતિ **પુચિમન્દો**, ઇત્તં, બિન્દાગમો. ધમ્મસેનો, માલકોપિ. મલતે રોગં **માલકો**, ણ્વુ. દ્વયં રત્તપુપ્ફે. **કરો**તિસ્મા ણ્વુ. **દલ** વિદારણે, મો, ઇકારાગમો. દાળિમોપિ.

૫૭૧. દ્વયં પીતદ્રુમે. સરતિ કાલન્તરં **સરલો**, અલો. પૂતિયેવ કટ્ઠં **પૂતિકટ્ઠં**, **પૂતિમુત્તન્તિ** યથા. દ્વયં પિચ્છિલાયં. **કપિ** ચલને, ઇલો. **સાસ** અનુસિટ્ઠિયં, **સિસ** ઇચ્છાયં વા, અપો, નિગ્ગહીતાગમો, **સિંસપા**. અગુરુપિ.

તિકં ફલિનિયં. **સા** તનુકરણે, મો. પિયભાવં ગચ્છતીતિ **પિયઙ્ગુ**, ઉ. કમનીયભાવં ગચ્છતીતિ **કઙ્ગુ**, ઉ, નિપાતના. મહિલાવ્હયા, લતા, ગુન્દા, ગન્ધફલી, કારમ્ભાપિ. દ્વયં સિરીસે. સરતિ રોગં હિંસતીતિ **સિરીસો**. ઈસો, અસ્સિ. **ભણ્ડ** પરિભાસને, ઇલો. કપીતનોપિ. અમ્બાટકે, ગદ્દભણ્ડે ચ કપીતનો.

૫૭૨. દ્વયં મણ્ડૂકપણ્ણે. **સુણ** ગતિયં, ણ્વુ, દીઘં ફલવણ્ટં યસ્સ. નટો કુટન્નટાપિ. દ્વયં બકુલે. **વક** આદાને, ઉલો. કેસરયુત્તપુપ્ફતાય **કેસરો**.

દ્વયં મલપુપ્ફસ્મિં. કાકાનં ઉદુમ્બરો કાકોદુમ્બરો, સો એવ **કાકોદુમ્બરિકા**, સકત્થે ઇકો. **ફલ** નિપ્ફત્તિયં, ગુ, લસ્સ **ગો**. દ્વયં નાગરુક્ખે. ન ગચ્છતીતિ **નાગો**, દીઘાદિ. નાગાનં માલા, સા સઞ્જાતા યત્ર **નાગમાલિકા**.

૫૭૩. દ્વયં અસોકે. નત્થિ સોકો યેન. **વજ** ગમને, ઉલો. દ્વયં જયાયં. તંતંરોગજયાદિકં કરોતીતિ **તક્કારી**, ણી. વિસેસેન જયતીતિ **વેજયન્તિકા**, અન્તો, નદાદિ, સકત્થે કો. ‘‘જયા જયન્તી તક્કારી, નાદેયી વેજયન્તિકા’’ત્યમરકોસો [અમર ૧૪.૬૫].

દ્વયં સમુદ્દસમીપદેસજે સામદલે તમાલનામે તરુમ્હિ. તાપિયં જાયતીતિ **તાપિઞ્છો**, અઞ્ઞત્થે છો, બિન્દાગમો, ‘‘તાપી તુ સરિતાન્તરે’’તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહો**. **તમુ** કઙ્ખાયં, અલો. દ્વયં કુટજે. રોગં છિન્દતીતિ **કુટજો**, જો. ગિરિમ્હિ જાતા મલ્લિકા **ગિરિમલ્લિકા**, સક્કપરિયાયોપ્યત્ર.

૫૭૪. **તસ્સ** કુટજસ્સ ફલે **ઇન્દયવો**. ઇન્દસ્સ સક્કસ્સ યવો ધઞ્ઞવિસેસો **ઇન્દયવો**. કલિઙ્ગં, કદ્દયવમ્પિ.

> ‘‘પૂતિકરઞ્જ ધૂમ્યાટે, દેસભેદે પુમા ભવે;
> કુટજસ્સ ફલે ક્લીવં, કલિઙ્ગં થી તુ નારિય’’ન્તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૬૭]. –

રભસો. **અમરમાલાય**ન્તુ ‘‘કલિઙ્ગે’ન્દયવો પુમા’’તિ ઇત્થિકણ્ડે પાઠો. તસ્સત્થો **કલિઙ્ગા** ઇત્થી, **ઇન્દયવો** પુમા . દ્વયં કણિકારિકાયં. અગ્ગિ અનેન મન્થ્યતે **અગ્ગિમન્થો**, ણો. તં કટ્ઠેહિ ઘંસિયમાને અગ્ગિ ઉટ્ઠહતિ. **કણ** ગતિયં, ણ્વુ. જયાપ્યત્ર. ‘‘વિજયે સો જયા દુગ્ગા, જયન્તી ગણિકારિકે’’તિ જયા નાનાત્થા.

દ્વયં નિગ્ગુણ્ડિયં. નત્થિ ગુણ્ડં ગબ્ભબન્ધનમેતાયાતિ **નિગ્ગુણ્ડી**. **સિ** બન્ધને, દુ, સિન્દું ગબ્ભબન્ધનં વારેતીતિ **સિન્દુવારો**. ઇન્દાનીપ્યત્ર. ઇન્દાનીકરણે થીનં, સિન્દુવારેન્દનારિસુ. દ્વયં મલ્લિકાયં. તિણાનિ સૂલન્તિ યસ્મિન્તિ **તિણસૂલં**, **સૂલ** રુજાયં. યત્ર તં જાયતિ, તત્ર તિણાનિ રોગીનિ ભવન્તીત્યત્થો. ‘‘તિણસૂલં મલ્લિકાયં, પણ્ડકં કેતકીફલે’’. મલ્લતે ધારીયતે સબ્બેહીતિ **મલ્લિકા**, **મલ્લ** ધારણે, ઇ, સકત્થે કો. ભૂપદી, સીતભીરુ ચ.

૫૭૫. દ્વયં કણ્હપુપ્ફસેફાલિકાયં. સિફા જટા યસ્સત્થિ **સેફાલિકા**, ઇકો, **લમજ્ઝો**. નીલપુપ્ફતાય **નીલિકા**. સુવહા, નિગ્ગુણ્ડીપિ. ‘‘સિન્દુવારેપિ નિગ્ગુણ્ડી, નીલસેફાલિકાય ચે’’તિ રુદ્દો. દ્વયં વનમલ્લિકાયં. **ફુટ** વિકસને, આ ભુસો ફુટતીતિ **અપ્ફોટા**, રસ્સાદિ.

ચતુક્કં રત્તપુપ્ફે. **બન્ધ** બન્ધને, ઉ, સકત્થે કો. જયત્થં સુમનં **જયસુમનં**. **ભણ્ડ**તિસ્મા ઇકો, **ભણ્ડિકો**. જીવતીતિ **જીવકો**, **જીવ** પાણધારણે, ણ્વુ. **જીવક**સદ્દસ્સ પીતસાલાદીસ્વપિ પવત્તનતો બન્ધુ એવ જીવકો **બન્ધુજીવકો**તિ **બન્ધુ**સદ્દેન વિસેસેત્વા વુત્તં, સમુદિતેન વા નામમિદમેકસ્સ. ‘‘બન્ધુ બન્ધુકપુપ્ફે ચ, બન્ધુભાતરિ બન્ધવે’’તિ વચનતો,

> ‘‘જીવકો પીતસાલે ચ, ખેપને વુદ્ધિજીવિનિ;
> સેવિનિ પાણકે ઙ્ગાતિ-કુણ્ડિકે પાદપન્તરે’’તિ. –

વચનતો ચ ‘‘બન્ધુજીવકો’’તિ એત્થ દ્વે નામાનિપિ દટ્ઠબ્બાનિ.

૫૭૬. પઞ્ચકં સુમનાયં. સુન્દરં મનો યસ્સં. સુગન્ધત્તા **જાતિસુમના**તિ સમુદિતનામં. **મલ** ધારણે, તો, નદાદિ. **જન** જનને,તિ. વસ્સકાલસઞ્જાતપુપ્ફતાય **વસ્સિકી**. ઇકો, નદાદિ.

દ્વયં ‘‘ચમ્પેય્ય’’ઇતિ ખ્યાતે. **યુથ** હિંસાયં, ઇ, સકત્થે કો, દીઘાદિ. મગધે ભવા **માગધી**. ગણિકા, અમ્બટ્ઠાપિ. દ્વયં ‘‘દેવાલિ’’ઇતિ ખ્યાતાયં. સુન્દરં દલમેતિસ્સા **સત્તલા**, **દસ્સ તો**, સત્ત દલાનિ યસ્સા વા **સત્તલા**. નવા નૂતના મલ્લિકા **નવમલ્લિકા**. નવમાલિકાપિ.

૫૭૭. દ્વયં પુણ્ડકે ‘‘લંસ્વણ’’ઇતિ ખ્યાતે. વસન્તે પુપ્ફતિ **વાસન્તી**. અતિમુદં તનોતીતિ **અતિમુત્તો**, નિપાતના. માધવી, લતાપિ. મધુમ્હિ ચિત્તે, વેસાખે વા પુપ્ફતીતિ **માધવી**.

> ‘‘લતા જોતિમતીપક્ક-સાખાવલ્લીપિયઙ્ગુસુ;
> લતા કત્થૂરિકાયઞ્ચ, સા દુબ્બામાધવીસુ ચા’’તિ.

લતા અનેકત્થા. દ્વયં કરવીરે. કુચ્છિતં રવન્તિ અસ્સા યેન **કરવીરો**, ઈરો. અસ્સે મારેતીતિ **અસ્સમારકો**. પટિહાસોપિ.

દ્વયં માતુલુઙ્ગે. મત્તો લુજ્જતિ યેન **માતુલુઙ્ગો**, **લુજ** વિનાસે. પરિપુણ્ણબીજતાય **બીજપૂરો**. રુચકોપિ, **રુચ** દિત્તિયં, ણ્વુ. દ્વયં ધુત્તુરે. ઉગ્ગં મજ્જતિ યેન **ઉમ્મત્તો**, **મદ** ઉમ્માદે. મારેતીતિ **માતુલો**, ઉલો, **રસ્સ તો**. ‘‘ઉમ્મત્તો કિતવો ધુત્તો, ધત્તૂરો કનકાવ્હયો, માતુલો મદનો’’ત્ય**મરકોસો** [અમર ૧૪.૭૭].

૫૭૮. દ્વયં કણ્હપાકફલે. કરં હત્થં મદ્દતિ કણ્ટકેન **કરમન્દો**. કરમદ્દોપિ. સુટ્ઠુ સિનોતીતિ **સુસેનો**, **સિ** બન્ધને, યુ. દ્વયં કુન્દે. **કુણ** સઙ્કોચને, દો, **નત્તં**, **કુણ** સદ્દોપકરણેસુ વા. માઘે ભવં **માઘ્યં**, યો, તસ્મિં કાલે હિ પુપ્ફાદિસમિદ્ધિ ભવતીતિ તબ્ભવત્તેન બ્યપદેસો.

દ્વયં દેવતાસે. દેવતા આસન્તિ યં **દેવતાસો**. જીમૂતકાલે સઞ્જાતત્તા **જીમૂતો**, મ્હનલા. દ્વયં સનામપસિદ્ધે પુપ્ફવિટપે. પુપ્ફમાસું ન મિલાતમસ્સ ભવતીતિ **અમિલાતો**. મહન્તમ્પિ કાલં સહતીતિ **મહાસહા**.

૫૭૯. ચતુક્કં ઝિણ્ડિસામઞ્ઞે. સિરી વત્તતિ યેન **સેરેય્યકો**, ણેય્યકો. દાસનામકત્તા **દાસી**. **કિર** વિક્કિરણે, આતો, દ્વિત્તં. **કુર** સદ્દે, ડો, સકત્થે કો.

દ્વયં કણ્ટેન, પત્રેન ચ સિતે પણ્ણાસે. **અજ** ગમને, ઉકો. સિતો સુક્કો પણ્ણાસો **સિતપણ્ણાસો**. દ્વયં અપ્પપત્તે પણ્ણાસે. **ઈર** કમ્પને, યુ. ફણિં જયતિ **ફણિજ્જકો**, **યસ્સ કો**.

૫૮૦. દ્વયં જપાકુસુમે. જપતિ યાય **જપા**, **જુ** જવને વા, પો, ઉસ્સત્તં. મરુદેસજે કણ્ટકિનિ કરભપ્પિયે તરુવિસેસે **કરીરાદિદ્વયં**. **કરો**તિસ્મા ઈરો. **કચ** બન્ધને, દ્વિત્તં, કકચો, ગન્થિલોપિ.

દ્વયં રુક્ખોપરિજાતે વિજાતિયે પલ્લવે. રુક્ખે જાયમાના તં અદ્દતિ હિંસતીતિ **રુક્ખાદની**, **અદ્દ** હિંસાયં, યુ, નદાદિ, **દ**લોપો. **વન્દ** અભિવાદનથુતીસુ, અ, ઇત્થિયં, સકત્થે કો, **અસ્સ** દીઘો. રુક્ખરુહા, જીવન્તિકાપિ. દ્વયં ચિત્તકે. **ચિતિ** હિંસાયં, ગન્ધે ચ, ણ્વુ. **અગ્ગિસઞ્ઞિતો**તિ અગ્ગિપરિયાયનામકો. પાઠીપિ, પુમે'યં.

૫૮૧. દ્વયં ગણરૂપે. અક્કો સૂરિયો, તપ્પરિયાયનામકત્તા **અક્કો**. વિકરોતીતિ **વિકિરણો**, યુ. અસ્સિ. અક્કવ્હો, વસુકો, અપ્ફોટો, મન્દારો, અક્કપણ્ણોપિ. ''પુમે અક્કવ્હો અપ્ફોટો, વનમાલ્યપરાજિતે''તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૮૦] **રુદ્દો**. મન્દારો દેવદુમમ્હિ પારિભદ્દકેપિ. તસ્મિં અક્કે યો સેતપુપ્ફકો, તસ્મિં **અળક્કો**. સેતપુપ્ફતાય અલંભૂતો અક્કો **અળક્કો**, **અલ** ભૂસને, ળત્તં. પતાપસોપિ. દ્વયં છિન્નરુહાયં. તિત્તરસત્તા પૂતિભૂતા લતા **પૂતિલતા**, **પૂ** પવને વા,તિ. રોગમલં પુનાતીતિ પૂતિ, સા એવ લતા **પૂતિલતા**. **ગુળ** રક્ખણે, ચો, નદાદિ. **ગર** સેચને વા. અમતા, મધુપણ્ણીપિ. મધુ ઇવ પણ્ણમસ્સા **મધુપણ્ણી**. દ્વયં ધનુસેનિયં, યા પત્તેહિ વચાસદિસી, તત્તચો તન્તધનુગુણોપયુત્તો. મુબ્બાવિકારતાયેવ ધનુજિયા ''મુબ્બી''ત્યુચ્ચતે, **મુબ્બ** બન્ધને, અ, મુબ્બા. મધુરસત્તા **મધુરસા**. દેવી, મોરટાપિ. **મુર** પવેધને, અટો, **મોરટા**.

૫૮૨. દ્વયં મક્કટિયં. કપીનં વાનરાનં કચ્છું જનેતીતિ **કપિકચ્છુ**. કપિકચ્ચુપિ. દુક્ખસમ્ફસ્સતાય **દુફસ્સો**. અત્તગુત્તા, જડા, અબ્યણ્ડા, કણ્ડૂરા, પાવુસાયિની, સૂકસિમ્બિપિ. ''અયં ફસ્સેન કણ્ડું જનયતી''તિ યા લોકેહિ પરિહરીયતે, તતો અયં અત્તના ગુત્તા રક્ખિતા **અત્તગુત્તા**. પાવુસાયં ઉતુયં એતિ જાયતે, ણો, ઇની. સૂકસહિતા સિમ્બિ અસ્સા **સૂકસિમ્બિ**, રસ્સન્તો. દ્વયં મણ્ડૂકપણ્ણિયં. **મજ** સુદ્ધિયં, ઠો. **કાસ** દિત્તિયં, કરણે અ, રસ્સો. સમઙ્ગા, યોજનવલ્લીપિ. સમઙ્ગતીતિ **સમઙ્ગા**, અ. યોજનં વલ્લી યસ્સા **યોજનવલ્લી**.

દ્વયં વનતિત્તિકાયં. **અમ્બ** સદ્દે, ઠો, **અવ** રક્ખણે વા, નિગ્ગહીતાગમો. **પા** રક્ખણે, ઠો. સેતા, પાપચેલીપિ. સેતરસેન યુજ્જતેતિ, અ. દ્વયં કટુકરોહિણિયં. **કટ** વસ્સાવરણગતીસુ. ઉ, **કટુ**, નારી. કટુકરસા હુત્વા રુહતીતિ **કટુકરોહિણી**, **રુહ** જનને, યુ, નદાદિ. ''કટુકરોહિણી''તિ સમુદિતેન નામમિદં. કટુરોહિણીપિ.

૫૮૩. દ્વયં ખરમઞ્જરિયં ''ચચસિમ''ઇતિ ખ્યાતાયં. અપમજ્જન્તિ વત્થાદિક'મનેનેતિ **અપામગ્ગો**, દીઘો ઉપસગ્ગસ્સ. સિખરમસ્સાતિ **સેખરિકો**. ધામગ્ગવો, વિમુખપુપ્ફીપિ. ''ધોસકે ખરમઞ્જરિયં, ધામગ્ગવો પુમે મતો''. વિમુખં પુપ્ફમસ્સા. દ્વયં કણાયં. પિત્તં ફલતિ કુપ્પતિ યાય **પિપ્ફલી**, નદાદિ. મગધે ભવા **માગધી**, મગધાનં અયં વા **માગધી**, તત્ર પઠમુપ્પન્નત્તા, બાહુલ્યેન વા તત્ર જાયમાનત્તા તંસમઞ્ઞાય બ્યપદિસ્સતે. વેદેહી, કણા, કોલાપિ. વેદેહાનમયં **વેદેહી**. **કણા** નાનત્થા, વુત્તઞ્ચ ''કણા પિપ્ફલિ'જાજી ચે''તિ.

દ્વયં તિકણ્ટકે. ગવં કણ્ટકો **ગોકણ્ટકો**, પથવિયં વા લગ્ગો કણ્ટકો **ગોકણ્ટકો**. **સિઙ્ઘ** ઘાયને, આટો. પલઙ્કસા, સાદુકણ્ટોપિ. યુત્તરાસ્નાયં પલાસે ચ પલઙ્કસા થિયં. **સાદુકણ્ટો** વિકઙ્કતેપિ. દ્વયં હત્થિપિપ્ફલિયં. કોલાકારા,

તંનામિકા વા વલ્લી **કોલવલ્લિ**, રસ્સો. ઇભાનં હત્થીનં પિપ્ફલી **ઇભપિપ્ફલી**. કપિવલ્લી, વસિરોપિ. **વસિરો** નાનત્થો. વસિરો અપામગ્ગો સામુદ્દલવણં હત્થિપિપ્ફલિ ચેતિ. પુમે’યં.

૫૮૪. દ્વયં છગન્ધાયં, યા “ઉગ્ગગન્ધા”તિપ્યુચ્ચતે. ગુન્નં લોમસમ્પાતનટ્ઠાને જાતા **ગોલોમી**, **વચ** વિયત્તિયં વાચાયં, કરણે અ, સતપબ્બિકાપિ. વચા સુક્કલોહિતમૂલભેદેન દુવિધા, તત્રસુક્કા “હેમવતી”ત્યુચ્ચતે **અમરકોસે** [અમર ૧૪.૧૦૨-૩]. દ્વયં અપ્ફોટાયં. કણ્ણસણ્ઠાનપુપ્ફતાય કણ્ણી. ગિરિમ્હિ જાતા કણ્ણી **ગિરિકણ્ણી**. રોગાદિજિતત્તા **અપરાજિતા**.

દ્વયં કલસિયં. સીહપુચ્છાકારકુસુમમઞ્જરિતાય **સીહપુચ્છિ**. પઞ્હિ અપ્પતનુ વુચ્ચતે. પઞ્હિ પણ્ણં યસ્સા **પઞ્હિપણ્ણી**. પુથુપણ્ણી, ગુહાપિ, પુથુ અસિલિટ્ઠં પણ્ણમસ્સા **પુથુપણ્ણી**. ગહ્વરે સીહપુચ્છઞ્ચ, થિયં છમાતુકે ગુહો [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૯૩]. દ્વયં સાલપણ્ણિયં. સાલપણ્ણસદિસવિટતાય **સાલપણ્ણી**. સાલં સોભનયુત્તં પણ્ણમસ્સા વા **સાલપણ્ણી**. **થુ** ગતિથેરિયેસુ, ઇરો, **થિરો**.

૫૮૫. દ્વયં કણ્ટકારિકાયં. નિદ્દહતિ કણ્ટકમુટ્ઠેતિ **નિદિદ્ધિકા**, ણ્વુ. ભયકરણવસેન બ્યગ્ઘસદિસતાય **બ્યગ્ઘી**, બ્રહતી, ખુદ્દાપિ. દ્વયં નીલિરુક્ખે. **નીલ** વણ્ણે. નીલવણ્ણતાય **નીલી**, નદાદિ, ઇની, **નીલિની**, કાળા, તુત્થાપિ.

કાળા કણ્હતિવુતાયં, નીલી યોજનવલ્લિસુ;
પણ્ડે રસઞ્જને તુત્થા, સુખુમેલાય નીલિયં [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૯૪-૫].

દ્વયં ગુઞ્જાયં. **જઞ્જ** યુદ્ધે, ઉકો, અસ્સિ, **ગુજ** સદ્દે, અ, બિન્દાગમો. નામન્તરાનિ યસ્સ –

દુમે સા રત્તિકા રત્ત-દલા ચૂળામણી ચ સા;
કાકચિઞ્ચી તુલાબીજં, કણ્હલા ચ સિખણ્ડિની.

દ્વય’મહેરુયં. અયમહેરુઇચ્ચેવ ખ્યાતકણ્ટકવતી ભવતિ. સતં મૂલાનિ યસ્સ **સતમૂલી**. સતં રોગે આવરતીતિ **સતાવરી**, **વર** આવરણિચ્છાસુ, અથ વા “સતા”તિ ચ “આવરી”તિ ચ દ્વે નામાનિ તસ્સા. “સતમૂલી બહુસુતા-ભીરુ ઇન્દીવરી વરી”તિ [અમર ૧૪.૧૦૦] હિ વુત્તં.

૫૮૬. દ્વયં અતિવિસાયં. મહાવીરિયં ઓસધં **મહોસધં**. “લસુણે તિવિસાયઞ્ચ, સુણ્ઠિયમ્પિ મહોસધ”ન્તિ **રુદ્દો** . અતીવ વિસતિ ભેસજ્જપયોગેસૂતિ **અતિવિસા**, વિસા, અરુણા, સિઙ્ગીપિ.

“અરુણો કિઞ્ચિરત્તક્કે, સઞ્ઝારાગે અનૂરુકે;
નિસદ્દે કપિલે કુટ્ઠે, દબ્બેવ વાચ્ચલિઙ્ગિકો”.

“અરુણાતિવિસાસામા, મઞ્જટ્ઠાતિવુતાસુ ચ;
ઉસીરેતિવિસાયઞ્ચ, સિઙ્ગિમગ્ગુરવલ્લભા”તિ.

દ્વયં સોમરાજિયં. **વક** આદાને, અયો, સોમસમતાય કારિતા વલ્લિકા **સોમવલ્લિકા**, સકત્થે કો, કણ્હફલા, પૂતિફલાપિ.

દ્વયં દારુહલિદ્દારુક્ખે. **દર** વિદારણે, બો, **રસ્સ બો**, દાબ્બી, દીઘાદિ, નદાદિ. હલિદ્દવણ્ણદારુતાય **દારુહલિદ્દા**, હલિદ્દાપિ. દ્વયં બિળઙ્ગે. **અઙ્ગ**, **રઙ્ગ**, **લઙ્ગ**, ગત્યત્થા **દણ્ડકા** ધાતૂ, અ, ળત્તં, **બિળઙ્ગં**. ચિત્રાનિ તણ્ડુલાનિ યસ્સા, તણ્ડુલો, કિમિસત્તુપિ.

૫૮૭. દ્વયં સમન્તદુદ્ધાયં, **નુહ** ઉગ્ગિરણે, નદાદિ, મહન્તં નામમસ્સ. સીહુણ્ડો, વજિરદુમો, ગુળાપિ. દ્વયં દક્ખાયં. મુદુગુણયોગા **મુદ્દિકા**, મધુરસો સાદુ, તેન વુત્તં **વેજ્જગન્થે** "સાદુ લવણતિત્તમ્બિલકટુકસાયકા"ઇતિ, તંયોગા **મધુરસા**. ગોત્થની, દક્ખાપિ. તિકં યટ્ઠિમધુકાયં. મધુરસતાય **મધુકં**, ઉપમાને કો. દણ્ડાકારત્તા યટ્ઠિ ચ સા મધુરસત્તા મધુકા ચેતિ **યટ્ઠિમધુકા**. મધુરસભાવે તિટ્ઠતીતિ **મધુલટ્ઠિકા**, **રસ્સ લો**, સકત્થે કો ચ. "મધુયટ્ઠિકા"તિપિ પાઠો, વુત્તઞ્ચ "મધુકં ક્લીતકં યટ્ઠિ-મધુકં મધુયટ્ઠિકા"તિ [અમર ૧૪.૧૦૯].

૫૮૮. દ્વયં વાતિઙ્ગણે. વાતહરત્તેન ગણીયતેતિ **વાતિઙ્ગણો**, **ભણ્ડ** પરિભાસને, ણ્વુ, નદાદિ. **ટ**કારકરણે ભણ્ટાકીપિ, બ્રહતિયમ્પિ અયં.

> "વાતિઙ્ગણો તુ વાત્તાકુ,
> વાત્તાકો સાકવેળુ ચ;
> ભણ્ડાકી રાજકુમ્ભણ્ડો,
> વાત્તાકી દુપ્પહાસિની"તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૧૧૪].

રભસો. દ્વયં બ્રહતિયં. વાત્તં નિરામયં કરોતીતિ **વાત્તાકી**, વાતિઙ્ગણેપિ. **બ્રહ** વુત્તિયં, તો, નદાદિ.

દ્વયં ગોરક્ખતણ્ડુલે, વુત્તઞ્ચ **તન્તન્તરે** "ગઙ્ગેરુકી નાગબલા, તથા ગોરક્ખતણ્ડુલા"તિ. નાગસ્સ બલમિવ બલમેતિસ્સા રોગહરણત્તા **નાગબલા**, **ઝસ** હિંસત્થો, અ. દ્વયં અગ્ગિસિખાયં. નઙ્ગલસદિસમૂલતાય **લાઙ્ગલી**, **નસ્સ લો**, દીઘો ચ. "નઙ્ગલી"તિપિ પાઠો, સરદકાલે સઞ્જાતત્તા **સારદી**.

૫૮૯. તિકં કદલિયં. રમન્તિ યસ્સં **રમ્ભા**, ભો. **કદ** મારણે, અલો, નદાદિ. **મુચ** મોચને, ણો. દ્વયં કપ્પાસિયં , યસ્સા ફલં કપ્પાસં કરોતિ લોકાનમુપકારન્તિ **કપ્પાસી**, **કરો**તિસ્મા પાસો, નદાદિ. **વદ** થેરિયે, અરો, સમુદ્દન્તાપિ.

> સમુદ્દન્તા તુ કપ્પાસી, સિક્કાદુરાલભાસુ ચ;
> કપ્પાસી વનસમ્ભવા ચે, ભારદ્વાજીતિ વુચ્ચતિ.

દ્વયં પણ્ણલતાયં. નાગલોકે જાતા લતા **નાગલતા**. તમ્બવણ્ણં લાતીતિ **તમ્બૂલી**, અસ્સૂ, નદાદિ. તમ્બૂલસ્સ અયં વા **તમ્બૂલી**. તમ્બૂલવલ્લી, નાગવલ્લીપિ, તમ્બૂલં નામ ફલપત્તચુણ્ણાદિયોગસમૂહાનં નામં, તદત્થા વલ્લી તમ્બૂલવલ્લી, નાગલોકસ્સ વલ્લી. દ્વયં ધાતકિયં, અયં તમ્બપુપ્ફી, મજ્જોપયુત્તા. પુપ્ફા સુગન્ધિકા ધાતકિચ્ચેવ ખ્યાતા. અગ્ગિજાલસમાનપુપ્ફતાય **અગ્ગિજાલા**. અતિસયં ઠિતિં કરોતીતિ **ધાતકી**, નદાદિ.

૫૯૦. દ્વયં સુક્કતિવુતાયં. તિસ્સો વુતા તચરાજિયો યસ્સા **તિવુતા**. તિસ્સો પુટા તચરાજિયો યસ્સા **તિપુટા**. સરલા, તિભણ્ડી, રોચનીપિ [દેવનીપિ (ક॰)]. દ્વયં કણ્હતિવુતાયં. **સા** તનુકરણે, વિરેચનકરણેન કાયં, રોગઞ્ચ સાયતીતિ **સામા**.

“સામા તુ મેચકે વુદ્ધ-દારકે હરિતે નદિ;
તિકણ્ઙતિવુતા ગુન્દા, સારિવાયમિનીસુ ચે”તિ. –

રભસો, **કલ** સઙ્ખ્યાને, **કર** કરણે વા, અ, **કાળા**. થી **કાળા** કણ્ઙતિવુતાયં, નીલીયોજનવલ્લિસુ. મસૂરવિદલા, અદ્ધચન્દા, કાળમેસિકાપિ.

દ્વયં કુક્કુટસિઙ્ગાયં. સિઙ્ગસદિસપુપ્ફતાય **સિઙ્ગી**, કુળીરસિઙ્ગી, વક્કઙ્ગીપિ. દ્વયં રેણુકાખ્યે ગન્ધદબ્બે, અયં રેણુકેત્યેવ વાણિજાદીનં ખ્યાતા. અસ્સા ચ મરીચાકતિ ફલં. **રેણુ** ગતિસદ્દેસુ, ણુ, કપિલા વુત્તા. દ્વિજા, હરેણૂ, કોન્તી, ભસ્મગન્ધનીપિ. “હરેણુ સો કલાયેપિ, રેણુકાયં થિયં ભવે”તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૧૨૦] **રુદ્દો**.

૫૯૧. દ્વયં ફાલકે. હિરીનામિકાય દેવધીતાય સરીરતો સઞ્જાતત્તા **હિરિવેરં**. વારેતીતિ વારં, વારિનામકત્તા વા વારં, લત્તે **વાલં**. ઉદીઝં. કેસમ્બુનામમ્પિ, ઉદીચીદેસે ભવં **ઉદીઝં**, કેસસ્સ અમ્બુનો ચ યાનિ નામાનિ, તાનિ સબ્બાન્યસ્સાતિ **કેસમ્બુનામં**. દ્વયં બિમ્બિકાયં. રત્તં પક્કફલમસ્સા. ઓટ્ઠવણ્ણસમાનફલતાય **બિમ્બિકા**, અસ્સા એવ હિ ફલેનોટ્ઠો ઉપમીયતે. તુણ્ડિકેરી, પિલુપણ્ણીપિ.

દ્વયં સેલેય્યે, તઞ્ચ પાસાણભવં સુગન્ધરસદબ્બં સેલજન્તિ ખ્યાતં. સિલાયં પાસાણે ભવં **સેલેય્યં**, ણેય્યો. અસ્મનો, અસ્મસ્સ વા પુપ્ફં **અસ્મપુપ્ફં**, કાળાનુસારિયમ્પિ. દ્વયં એલાયં “ફાલા”તિ ખ્યાતાયં. **ઇલ** ગમને, અ, ઇસ્સે. બહવો અત્થે લાતીતિ **બહુલા**, બહુરોગે વા લુનાતીતિ **બહુલા**, ચન્દવાલાપિ.

૫૯૨. દ્વયં “કુટ્ઠ”ઇતિ ખ્યાતે સુગન્ધદબ્બે. **કુટ** ચેદને, ઠો. કુયં પથવિયં તિટ્ઠતીતિ વા **કુટ્ઠં**. બ્યાધિનામકત્તા **બ્યાધિ**, તથા ચ “કોવેરં ભાસુરં કુટ્ઠં, પારિભાબ્યં ગદાહ્વય”ન્તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૧૨૬] **રભસો**. પાકલં, ઉપ્પલમ્પિ. દ્વયં કેવત્તીમુત્થકે. વુત્તઞ્ચ –

“પરિપેલવં પ્લવં વન્યં, તં કુટન્નટસઞ્ઞકં;
જાયતે મણ્ડૂકાકારં, સેવાલદલસઞ્ચયે”તિ.

વને પાનીયે જાતં **વાનેય્યં**, ણેય્યો, કેવત્તીમુત્થકે પણ્ડો, સોણકોસો કુટન્નટો. **કુટ** છેદને, **નટ** અવબન્ધને, **નટ** નટ્ટને વા, કુટન્નટન્તિ સમુદિતનામં. નિગ્ગહીતાગમો. દાસપુરમ્પિ.

ફલપાકન્તલતાદિ જાતિમત્તમેવ ઓસધિ નામ, ન તુ તિફલકક્કોલાદિ, ઇપચ્ચયો, બહુવચનન્તુ અત્થબહુલત્તા એવ, એકવચનન્તોપિ દિસ્સતે, ઓસધિ ઇત્થિયમેવ. ઓસધં સબ્બમજાતિયં. ફલપાકન્તત્તા જાતિતો અઞ્ઞં યં કિઞ્ચિ રોગાપનયનકરં, તદોસધમુચ્ચતે. ઓસધિજાતિસમ્બન્ધિદબ્બમ્પિ જાતિવત્તિચ્છાયં રોગપહીનકિરિયાહેતુત્તા **ઓસધ**સદ્દવાચ્ચન્તિ પટિપાદનત્થં **સબ્બ**ગ્ગહણં. **ઓસધ**સદ્દતો જાતિયં ણો. કેચિ પન “ઓસધિજાતિમત્તમોસધં સબ્બમજાતિય”ન્તિ પાઠમવત્વા “ઓસધિજાતિમત્તં ભેસજ્જં સબ્બમજાતિય”ન્તિ પઠન્તિ. તમિધ **ઓસધિઓસધ**સદ્દાનમેવ એકદેસવિકતિવસેન વુત્તાનં સંસયાપગમનત્થં વિસેસસ્સ વુત્તત્તા ન ગહેતબ્બં, **અમરકોસેપિ** વુત્તં “ઓસધ્યો જાતિમત્તેસુ, અજાત્યં સબ્બમોસધ”ન્તિ [અમર ૧૪.૧૩૫]. તત્થ સકવાદીપક્ખે એકો **મ**કારો આગમવસેન વુત્તો.

૫૯૩. મૂલાદિકં દસવિધં **સાકન્તિ** મતં, સક્કોતિ યેનાતિ કત્વા. તત્ર **મૂલં** મૂલકાદીનં, **પત્તં** બાકુચાદીનં, **કલીરં** વંસાદીનં, **અગ્ગં** વેત્તાદીનં, **કન્દં** નીલુપ્પલાદીનં, **મિઞ્જં** તાલાદીનં, **ફલં** કુમ્ભણ્ડાદીનં, **તચો** માતુલુઙ્ગાદીનં, **પુપ્ફં** વઙ્ગસુસેનાદીનં, **છત્તં** અહિછત્તાદીનં.

૫૯૪. દ્વયં એળગલે. પકારેન દદ્દું પુનાતીતિ **પપુન્નાટો**. **પુ** પવને, કિયાદિ, અટો, નિગ્ગહીતાગમો. એળગં દદ્દું લુનાતીતિ **એળગલો**. દદ્દુઘો, ચક્કમદ્દકો, ઉરણાખ્યોપિ, દદ્દું હન્તીતિ **દદ્દુઘો**, **હનસ્સ ઘો**. ચક્કાકારતાય ચક્કં, દદ્દુ, તં મદ્દયતીતિ **ચક્કમદ્દકો**. ઉરણાખ્યો મેસાખ્યો. મારિસાકતિઅપ્પપત્તકો ભૂમિલગ્ગપત્તો તણ્ડુલેય્યો અપ્પમારિસો ચ નામ, તણ્ડુલતો જાયતીતિ **તણ્ડુલેય્યો**, ણેય્યો. અપ્પપત્તતાય અપ્પો ચ સો મારિસાકતિત્તા મારિસો ચેતિ **અપ્પમારિસો**.

દ્વયં જીવન્તિયં, અયં રત્તઙ્ગમારિસાકતિ, **જીવ**તો અન્તો, નદાદિ. ઇતરતો યુ, નદાદિ. જીવા, જીવનીયા, મધુપિ. ‘‘હેં નુ ન્વે ની’’. દ્વયં જીવકે, અયં અટ્ઠવગ્ગપવિટ્ઠો. અનેનેવ નામેન વાણિજાનં પસિદ્ધો. મધુરસતાય **મધુરકો**, જીવાપેતીતિ **જીવકો**, ણ્વુ.

‘‘જીવકો સિઙ્ગકો સેકો,
દીઘાયુ કુચ્ચસીસકો;
રસ્સઙ્ગો મધુરો સાદુ,
પાણકો ચિરજીવિની’’તિ.

તન્તન્તરં [અમરકોસુગ્ઘાટનટીકાયમ્પિ અપરાદ્ધં ચિન્તામણિટીકાયમ્પિ].

૫૯૫. દ્વયં લસુણે. યસ્સ મૂલં સેતવણ્ણં. પલણ્ડુકન્દતો મહન્તકન્દતાય **મહાકન્દો**. અમ્બિલેનેકેન રસેન ઊનતાય **લસુણં**, **લ**ત્તં, રસ્સત્તં, **ણ**ત્તઞ્ચ, **લસ** કન્તિયં વા, યુ, અસ્સુ, **ણ**ત્તં. મહોસધં, અરિટ્ઠં, રસોનોપિ. દ્વયં રત્તમૂલે, હરિતે ચ. **પલડિ** ગન્ધને, ઉ, સુન્દરો કન્દો યસ્સ **સુકન્દકો**. ક્રણસ્વનની.

દ્વયં પટોલે. **પટ** ગમને, ઓલો, પટું રસં લાતીતિ વા **પટોલો**, ઉસ્સો, તિત્તરસતાય **તિત્તકો**. સકત્થે કો. કુલકં, પટુપિ. દ્વયં ‘‘ભિઙ્ગરાજ’’ઇતિ ખ્યાતે કેસરઞ્જને. ભિઙ્ગો વુચ્ચતિ ભમરો, તબ્બણ્ણં કત્વા તેસં રઞ્જેતીતિ **ભિઙ્ગરાજો**. **મુચ** મોચને, અવો, ઉસ્સા, **માક્કવો**.

૫૯૬. દ્વયં પુનન્નવાયં, વુદ્ધોપિ પુન નવો ભવતિ યાય યોગિતાયાતિ **પુનન્નવા**. સોથં હન્તીતિ **સોથઘાતં**, **હનસ્સ ઘાતો**. દ્વયં અનૂપજે સાકે. **તુદ** બ્યથને, ભાવે તો. વિગતં તુન્નમેતસ્સ ખાદને **વિતુન્નં**. **સદ** વિસરણગત્યાવસાનેસુ, તો, **અન્નાદેસો**, સકત્થે કો.

દ્વયં કારવેલ્લકે. તિત્તરસતાય કુચ્છિતાકારેન લમ્બતીતિ **કારવેલ્લો**. ઉસ્સાત્તં, રત્તં, ઇલ્લો, **કુ**પુબ્બો **લવિ** અવસંસને. **સસુ** હિંસાયં, અવો, નદાદિ, અસ્સુ. ‘‘હે ખા લે-ખ્યા’’. તિકં લાબુયં. **તુમ્બ** અદને, તુમ્બતિ હિંસતિ પિત્તન્તિ તુમ્બી, નદાદિ. **ન**પુબ્બો **લમ્બ** અવસંસને, ઉ, **મ**લોપો, **નસ્સ અ**ત્તં, **અલાબુ**, પાણિનિયાનં [ઉણાદિ ૧.૮૭], **આ**પુબ્બો **લમ્બ** અવસંસને, **આલાબુ**. કાતન્તિકાનં, ચન્દાનઞ્ચેવં, અસ્માકન્તુ રસ્સં કત્વા અલાબુ, **અલો**પે **લાબુ**, અભેદોપચારેન તીણિપિ ફલેપિ ઇત્થિલિઙ્ગાનિ, **સાસદ્દો** ઇત્થિ લિઙ્ગત્થજોતકો.

૫૯૭. દ્વયં સમ્પુસે. ઇરં વારિં લાતિ તબ્બાહુલ્યતોતિ **એળાલુકં**. "ઇરા વારિસુરા ભૂમિ-ભારતીસુ પયુજ્જતે"તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહો**. થિયં, ઉ, સકત્થે કો. **કુક** આદાને, અરો, નદાદિ, ઉસ્સત્તં, કં વાતં, કફઞ્ચ કરોતીતિ **કક્કરી**, અપરત્ર ફલોપો. કકળિપિ. દ્વયં કુમ્ભણ્ડે. કુમ્ભપ્પમાણફલતાય **કુમ્ભણ્ડો**, અઝ્ઝત્થે ણ્ડો, કુમ્ભો વિય ડેતીતિ વા **કુમ્ભણ્ડો**, બિન્દાગમો, **કુસ** છેદને વા, અણ્ડો, **સસ્સ ભો**, બિન્દાગમો, કં વાતં ઉમ્ભેતીતિ વા **કુમ્ભણ્ડો**, અણ્ડો. **વલ્લ** સંવરણે, ઇભો, મહાફલતાય સબ્બાસં વલ્લિજાતીનં ભાતિ દિબ્બતીતિ વા **વલ્લિભો**, કક્કારૂપિ.

દ્વયં ગોરક્ખકક્કરિયં. ઇન્દસ્સ સક્કસ્સ વારુણી સુરા **ઇન્દવારુણી**. વિસેસેન સરતિ હિંસતિ કફપિત્તાદયોતિ **વિસાલા**. "સરમેહો કુટ્ઠહરિ, વિસાલા કફપિત્તઘા"તિ હિ **દબ્બગુણે**. વિસરતિ વિરેચતિ એતાયાતિ વા **વિસાલા**. દ્વયં અનુપસાકે. વસતિ યસ્મિં ખારગુણો **વત્થુ**. **વસ** નિવાસે, રત્થુ, **વસ** હિંસાયં વા, વસતિ કફવાતપિત્તેતિ વત્થુ. **વત્થુલેય્યકો**તિ સમુદિતનામં. **લય** સાય્યે, લયાપેતિ સબ્બદોસેતિ **લેય્યકો**, ણ્વુ, અસ્સે, વત્થુ ચ સો લેય્યકો ચાતિ **વત્થુલેય્યકો**. "મ ौ ં-હેં".

૫૯૮. દ્વયં મૂલકે. **ણ્વુમ્હિ મૂલકો**. **ચચ્ચ** પરિભાસનતજ્જનેસુ, ઉ, અસ્સુ, મુંલાપડ. દ્વયં કલમ્બુકે. **તમુ** કઙ્ખાયં, ણ્વુ, **બન્તો** ચ, કે જલે લમ્બતીતિ **કલમ્બુકો**, ણ્વુ, અસ્સુ. ઉપોદિકાપિ, ઉદકં અપગતા **ઉપોદિકા**.

કાસમદ્દઝજ્ઝરીમગ્ગવાદયો **સાકભેદા** સાકવિસેસા. કાસં મદ્દતીતિ **કાસમદ્દો**. કચો, **ઝજ્ઝ** પરિભાસનતજ્જનેસુ, અરો, નદાદિ, **ઝજ્ઝરી**. કનકલા. ફં વાતં ગણ્હાતીતિ **ફગ્ગવો**, **હસ્સ વો**, **ફગ્ગવો**, "પ ै-તેં-ખા".

૫૯૯-૬૦૦. દ્વયં દુબ્બાયં. સુન્દરં દલં પત્તમેતસ્સ મઙ્ગલપાઠેતિ **સદ્દલો**, સદ્દં મઙ્ગલસદ્દં લાન્તિ ભાસન્તિ પઠન્તિ બ્રાહ્મણા યેનાતિ વા **સદ્દલો**. **દુબ્બી** હિંસાયં, અ, અવમઙ્ગલં દુબ્બતીતિ **દુબ્બા**, દુન્નિમિત્તાદયો વારેન્તિ યાયાતિ વા**દુબ્બા**, નેરુત્તો. સતપબ્બિકા, ભગ્ગવી, અનન્તા, રુહાપિ. **સા** દુબ્બા **સિતા** સુક્કા ચે, ગોલોમી નામ, ગોલોમજત્તા **ગોલોમી**. સતવીરિયા, ગણ્ડાલી, સકુલાક્ખકોપિ.

દ્વયં ભદ્દમુત્તે. **ગુ** સદ્દે, દો. **મુચ** મોચને, તો, રોગહરણત્તા ભદ્દઞ્ચ તં મુત્તઞ્ચેતિ **ભદ્દમુત્તં**, "ન્વા-મ્યે-યેં-જી". દ્વયં ઉચ્છુમ્હિ. રસં લાતીતિ **રસાલો**, દીઘો. **ઇસુ** ઇચ્છાયં, ઉ, **ઉસ** દાહે વા, ઉ, **સસ્સ છો**, પુબ્બત્ર ઇસ્સુ, અસરૂપદ્વિત્તં, **ઉચ્છુ**, પુમે.

ચતુક્કં વંસે. **વી** ગમને, ળુ, તચોવ સારો યસ્સ. **વી** ગમને, ઉ, **નાગમો**, **ણત્તં**, વનતિ સમ્ભતીતિ **વંસો**. **વન** સમ્ભત્તિયં, સો, **વસ** નિવાસે વા, કરણે અ, નિગ્ગહીતાગમો. સતપબ્બો, યવફલો, મક્કરો, તેજનોપિ, મક્કરોતિ પટિસેવતિ યેન **મક્કરો**, સઝ્ઝાયં અ. તિકં પબ્બે. **પબ્બ** પૂરણે, **પબ્બં**. **ફલ** વિસરણે, ઉ, ળત્તં. **ગન્થ** ગન્થને, ઇ, વણ્ણવિકારે **ગણ્ઠિ**, **સો** પુમા.

અનિલદ્ધુતા અનિલેન કમ્પિતા **યે** વેણૂ કીટાદિભિ કતરન્ધતાય નદન્તિ, તે કીચકા નામ સિયું, **ચકી** આમસને, ણ્વુ, પુબ્બાપરબ્યઞ્જનાનં વિપરિયયો, **કીચકા**.

૬૦૧. દ્વયં નળે. **ની** નયે, અલો, ળત્તં, **ધમ** સદ્દગ્ગિસંયોગેસુ, યુ, પોટગલોપ્યત્ર. દ્વયં કાસે. પુટં અઝ્ઝમઝ્ઝં સંસગ્ગં ગચ્છતીતિ **પોટગલો**, **મસ્સ લો**. **કાસ** દિત્તિયં, અ, અયમનિત્થી.

દ્વયં સરે. **તિજ** નિસાને, યુ. સરન્ત્યનેનેતિ **સરો**. પુમે સઝ્ઝાયં અ, **સર** હિંસાયં વા. ગુન્દોપ્યત્ર. **બીરણસ્સ** સેતકુસુમસ્સ તિણવિસેસસ્સ મૂલં **ઉસીરં** નામ, **વસ** કન્તિયં, **ઉસ** દાહે વા, ઈરો, પુબ્બસ્મિં વસ્સુ, અભયં, નલદં, સેબ્યં, જલાસયં, અમણાલં, લામજ્જકમ્પિ.

હરિતક્યાભયા પણ્ડો, ઉસીરે નિબ્ભયે તિસુ.

જલાસયો જલાધારે, ઉસીરે તુ જલાસયં.

સેબ્યા સેવારહે સિયા.

૬૦૨. તિકં કુસે, **કુસ** છેદને, અ, **વરહ** પાધાન્યે, પરિભાસનહિંસાદાનેસુ ચ, ઇસો, **દુ** પરિતાપે, અબ્ભો, **દબ્ભો**, કુથો, પવિત્રમ્પિ.

દ્વયં ''ગન્ધખેડ''ઇતિ ખ્યાતે તિણે, વુત્તઞ્ચ ''ભૂતિનં ગન્ધખેડઞ્ચ, સુગન્ધં ગોમયપ્પિય''ન્તિ. અથ રામકપ્પૂરતો કો અસ્સ ભેદો. **રામકપ્પૂરં** બહુપકણ્ડં કપ્પૂરસુગન્ધં. ગન્ધખેડન્તુ ઇકડસમાનપત્તં સાખાસભાવં ભૂમિલગ્ગં, અતોયેવ ભૂતિનકમુચ્ચતે, ભૂમિયં લગ્ગં તિણં **ભૂતિનકં**, નત્તં, સકત્થે કો.

દ્વયં ગવાદીનં મદનીયે તિણે, **ઘસ** અદને, ણો, **યુ** મિસ્સને, અસો. દ્વયં પૂગરુક્ખે. **પૂજ** પૂજાયં, ણો, **પૂગો**. **કમુ** ઇચ્છાયં, ણ્વુ. ઘોણ્ટાપિ, ''ઘોણ્ટા બદરપૂગેસૂ''તિ **રુદ્દો**.

૬૦૩. દ્વયં તાલે. **તલ** પતિટ્ઠાયં, ચુરાદિ, અ. વાતાદયો વિભિન્દતીતિ **વિભેદિકા**.

> ''વાતઘો બ્રૂહનો ચાપિ, કિમિહા કુટ્ઠનાસનો;
> રત્તપિત્તહરો સાદુ, તાલો સત્તગુણો મતો''તિ.

હિ **દબ્બગુણો**. તિણરાજાપિ. દ્વયં ખજ્જૂરિયં. **ખજ્જ** ખજ્જને, બ્યથને ચ, ઊરો, નદાદિ. **સિદ** મોચને, સ્નેહને ચ, ઇ, **સન્દ** સવને વા, ઇ, ઉપાન્તસ્સિ ચ, **સિન્દિ**.

૬૦૪. હિન્તાલાદયો સત્ત નિસ્સારતાય તિણાનિ ચ તાનિ મૂલેન જલપાનસામઞ્ઞતો પાદપા ચેતિ **તિણપાદપા** વુચ્ચન્તિ, **તિણ** અદને, પમાણતો તાલતો હીનો **હિન્તાલો**, પદવિપરિયયો, રસ્સો ચ. નાળિ વિય જાયતીતિ **નાળિકેરો**. અઞ્ઞત્થે ઇરો, કોન્તો ચ, નાળિકેરો. લાઙ્ગલીપિ. ''લાઙ્ગલી નાળિકેરે ચ, સિરપાણિમ્હિ લાઙ્ગલી''તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૪.૧૬૮] **રભસો**. સણ્ઠાનતો તાલસદિસતાય **તાળી**, ળત્તં, ઉપમાને ઈ, **તળ** આઘાતે વા, ચુરાદિ, નદાદિ, **તાળી**. **કિત** નિવાસે, રોગાપનયને ચ, ણ્વુ, નદાદિત્તા ઈ, **કેતકી**, અયં નારી.

અરઞ્ઞવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. **અરઞ્ઞાદિવગ્ગવણ્ણના**

૬૦૫. નવ પબ્બતસ્સ નામાનિ. **પબ્બ** પૂરણે, તો. **ગિર** નિગ્ગિરણે, ઓસધાદયો નિગ્ગિરતીતિ **ગિરિ**, ઇ. સિલાનં રાસિ **સેલો**, સિલા પચુરા સન્ત્યસ્મિં વા **સેલો**, **સેલ** ગતિયં વા, અ. **અદ્દ** ગતિમ્હિ યાચને ચ, ભૂવાદિ, ઇ,

અદ્દ હિંસાયં વા, ચુરાદિ. ન ગચ્છતીતિ **નગો**. ન ચલતીતિ **અચલો**. સિલાનમુચ્ચયો ઉબ્બેધો, થૂપો વા **સિલુચ્ચયો**. સિખરયોગા **સિખરી**, ઈ, તિલકીભૂતો. ભું ભૂમિં ધરતીતિ **ભૂધરો**, ભુયા ધરીયતીતિ વા **ભૂધરો**, બાહુલ્યેન અ, **ભૂધરો**. અહારિયો, ગોત્તોપિ, દેસન્તરં નેતુમસક્યત્તા **અહારિયો**, ગવં ભૂમિં ધારણેન તાયતે **ગોત્તો**.

પઞ્ચકં સિલાયં. **અમ** ગતિયં, ભો. **વન**, **સન** સમ્ભત્તિયં, પસનતિ બ્યાપેતીતિ **પાસાણો**, નિપાતના, **પસ** બન્ધને વા, યુ. **અસુ** ખેપને, મો, **અસ્મા**, રાજાદિ, **અસુ** બ્યાપને વા. **પલ** રક્ખણે, **ઉપલો**, **ઉપ** દેહે વા, **અલ**પચ્ચયો નિપાતો. **સિલ** ઉચ્ચે, અ. **સિલા**, નારી.

૬૦૬. ગિજ્ઝકૂટાદયો તિકૂટન્તા "વઙ્કાદી"તિ એત્થ **આદિ**ના મલયદદ્દુરાદયો ચ નગા નગવિસેસા. ગિજ્ઝા સકુણવિસેસા અસ્સ કૂટે વસન્તિ, ગિજ્ઝસદિસકૂટયુત્તતાય વા **ગિજ્ઝકૂટો**. વિસેસેન ભાતીતિ **વેભારો**, અરો. **પુલ** મહત્તે, વિસેસેન પુલતીતિ **વેપુલ્લો**. ઇસયો ગિલતીતિ **ઇસિગિલિ**, ઇ. આદિચ્ચગમનવિરોધેન વિરુદ્ધં ઝાયતીતિ **વિઞ્ઝો**. પણ્ડુવણ્ણતાય **પણ્ડવો** , **પણ્ડ** ગતિયં વા, અવો. કુટિલતાય **વઙ્કો**. દ્વયં ઉદયગિરિમ્હિ. અપરસેલાપેક્ખાય **પુબ્બસેલો**. ઉદયન્ત્યસ્મા સૂરિયાદયોતિ **ઉદયો**, સૂરિયાદીનમુદયયોગતો વા **ઉદયો**.

તિકં અત્થગિરિમ્હિ. મન્દયતિ સૂરિયો યસ્મિં **મન્દરો**. મન્દપ્પભો વા અરતિ યસ્મિં સૂરિયોતિ **મન્દરો**, અત્થં અનુપલદ્ધિં ગહનક્ખત્તાનં કરોતીત્યત્થો, નામધાતુકારિતન્તા અ. દ્વયં હિમવતિ પબ્બતે. હિમપ્પચુરતાય **હિમવા**, હિમં વા વમતીતિ **હિમવા**, ક્વિ, રાજાદિપક્ખેપત્તા સિસ્સા. હિમયુત્તો અચલો **હિમાચલો**.

૬૦૭. અત્તનિ સઞ્જાતગન્ધદબ્બાનં ગન્ધેહિ લોકે મદયતિ, મોદયતીતિ વા **ગન્ધમાદનો**, યુ. કેલાસો વુત્તો. વિચિત્તકૂટયુત્તતાય **ચિત્તકૂટો**. સુખં દસ્સનં યસ્સ, યસ્મિં વા **સુદસ્સનો**, કાળવણ્ણકૂટતાય **કાળકૂટો**. તીણિ કૂટાન્યસ્સ **તિકૂટો**, છળેતેપિ પબ્બતવિસેસા. **અસ્સ** યથાવુત્તસ્સ પબ્બતસ્સ **પત્થો** સમો ભૂમિભાગો સાનુ નામ, **અસ્સ** વા પબ્બતસ્સ સમાય ભૂમિયં પત્થો સાનુ ચ ભવન્તીતિ અજ્ઝાહરિતબ્બં. પતિટ્ઠતે અસ્મિન્તિ **પત્થો**, **ઠસ્સ થો**. **સન** સમ્ભત્તિયં, ણુ, સમ્ભજીયતે સેવીયતેતિ **સાનુ**, દ્વેપ્યનિત્થિયં.

૬૦૮. તિકં સિઙ્ગસ્સ નામં. **કુટ** દાહે, કમ્મનિ ણો, **વા**કારેન કૂટમ્પિ. સિખં રુહતીતિ **સિખરં**. નેરુત્તો. સિખં ગચ્છતીતિ **સિઙ્ગં**, **ઇઙ્ગ** ગમનત્થો, ખલોપો. દ્વયં પબ્બતાદીનં પપતનટ્ઠાનસ્સ નામં. પપતન્ત્યસ્મા, ણો. **પત** અધોગમને, **પપાતો**. **તટ** સમુસ્સયે, **તટો**.

દ્વયં પબ્બતનિતમ્બે. **નિતમ્બો** જઘનેપિ, **કટ** વસ્સાવરણેસુ, ણ્વુ. પબ્બતે પાસાણાદીસુ **અમ્બુનો** જલસ્સ **પસવો** પસવનં નિજ્ઝરો નામ, નિસ્સરણં **નિજ્ઝરો**, **સસ્સ ઝો**, અસરૂપદ્વિત્તં. ઝરોપિ.

૬૦૯. દ્વયં કિત્તિમે અકિત્તિમે, સજલે નિજ્જલે વા કન્દરે. **દર** વિદારણે, અ, ઈ, **દરી**. **કં** જલવાચકમબ્યયં, કેન દરીયતે **કન્દરો**, આ, કન્દરા. તિકં દેવખાતબિલે. નિલીયન્ત્યસ્મિં **લેણં**, **લી** સિલેસને, યુ. ગતિં હ્વયતિ કુટિલયતીતિ **ગબ્ભરં**, નિપાતના. **ગબ્ભ** ધારણે વા, અરો. **ગુહૂ** સંવરણે, અ, **ગુહા**.

દ્વયં સિલામયપોક્ખરણિયં. **સોડિ** ગબ્ભે, ઈ. **સોણ** વણ્ણગતિસઙ્ઘાતેસુ વા, ડો, ઈ. દ્વયં પબ્બતાદીનં ગબ્ભરદેસે લતાપલ્લવતિણાદીહિ પિહિતોદરે ગબ્ભરે. **કુઞ્જ** અબ્યત્તસદ્દે, કરણે, ણો, **નિકુઞ્જં નિ**પુબ્બો. દ્વયંપ્યનિત્થિયં. **નિકુઞ્જ**વચનં પકુઞ્જાદિનિવત્તનત્થં.

૬૧૦. સેલસ્સ પબ્બતસ્સ ઉદ્ધંભૂમિ **અધિચ્ચકા** નામ. સેલસ્સાધોભાગાસન્નભૂમિ **ઉપચ્ચકા** નામ. અત્ર તેહિ **ઉપા**દિસદ્દેહિ ચ્ચકો **યદાદિ**ના [પાણિનિ ૫.૨.૩૪].

મૂલપબ્બતસ્સન્તે પરિવારેત્વા ઠિતા ખુદ્દપબ્બતા **પાદા** નામ. તત્ર **પાદાદિ**દ્વયં. પજ્જતે ગમ્યતેતિ, ણો. સેલસ્સ ઉપન્તો સમીપે પબ્બતો **ઉપન્તસેલો**.

ગેરિકમનોસિલાહરિતાલકઙ્ગિન્યાદિકોસબ્બો એવ સિલાવિકારો ''ધાતૂ''ત્યુત્તો, **ધર** ધારણે, તુ, **ધાતુ**.

સેલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬૧૧. તિકં સીહે. કેસરો જટા, તંયોગા, ઈ, **કેસરી**. મિગે હિંસતીતિ **સીહો**, નિપાતના વણ્ણવિપરિયયો, મિગે હન્તું સંવિજ્જમાના ઈહા અસ્સાતિ વા **સીહો**, સહતીતિ વા **સીહો**. પઞ્ચસ્સો, હરિપિ. મુખમિવ ચરણાપ્યસ્સ કરિકુમ્ભદારણસમત્થાતિ તેહિ સહ પઞ્ચસ્સાનિ યસ્સ. હરતિ મિગેતિ **હરિ**, ઇ. મહાકુક્કુરપ્પમાણો કુક્કુરાકતિ કણ્હલેખાચિત્તસરીરો ગોમનુસ્સાદિહિંસક્ખમો રસ્સમુખો **તરચ્છો** નામ, સો ''સુનખબ્યગ્ઘો''તિ વુચ્ચતિ. **તર** તરણે, છો, મિગે અદતીતિ **મિગાદનો**, નન્દાદીહિ યુ.

દ્વયં બ્યગ્ઘે. વિનિહન્ત્વા આઘાયતીતિ **બ્યગ્ઘો**, **ઘા** ગન્ધોપાદાને, બ્યગ્ઘો દીપિનિપિ. પું પુમાનો દાલેતીતિ **પુણ્ડરીકો**, **દલ** વિદારણે, ણ્વુ. **દસ્સ ડો**, **લસ્સ રો**, અસ્સી, **પુણ્ડરીકો**.

> ''પુણ્ડરીકં સિતમ્બોજે,
> સિતચ્છત્રે ચ ભેસજ્જે;
> કોસકારન્તરે બ્યગ્ઘે,
> સો દિસાવારણગ્ગિસૂ''તિ. –

નાનત્થસઙ્ગહે. વગ્ઘોપિ. દીપિનિવિસયે સદ્દૂલો ઈરિતો, સરતીતિ **સદ્દૂલો**, ઊલો, દો ચન્તો, સદ્દેન ઉલતિ ગચ્છતીતિ વા સદ્દૂલો. દીપં તચ્ચમ્મં, તંયોગા **દીપી**, તસ્મિં દીપિનિ.

૬૧૨. પઞ્ચકં અચ્છે. **અસુ** ખેપને, છો. **ઇચ** થુતિયં, અ, **ઇક્કો**. ભલ્લુકોપિ, **ભલ**, **ભલ્લ** પરિભાસનહિંસાદાનેસુ, ણ્વુ, અસ્સુ, **ઈસ** ગતિહિંસાદાનેસુ, સો, રસ્સાદિ. **અપચ્ચયે ઇસો**.

દ્વયં રોહિતે. લોહિતવણ્ણતાય **રોહિસો**, લોહિતો ચ, પુબ્બત્ર **તસ્સ સો**. તિકં ગોકણ્ણે. ગવસ્સ કણ્ણો વિય યસ્સ કણ્ણોતિ **ગોકણ્ણો**. ગણયુત્તતાય ગણી ચ સો કણ્ટકસદિસસિઙ્ગતાય કણ્ટકો ચેતિ **ગણિકણ્ટકો**, સમુદિતનામમ્પિ વદન્તિ. ગણિ ચ કણ્ટકો ચ ગણિકણ્ટકાતિ દ્વે નામાનિપિ દટ્ઠબ્બાનિ, તેનેવ હિ ''ગણિકણ્ટકા''તિ બહુવચનનિદ્દેસો કતો.

૬૧૩-૬૧૪. ચતુક્કં ખગ્ગે. સિઙ્ગઞ્ચ ખગ્ગાખ્યં, તંયોગા **ખગ્ગો**. ''ખગ્ગો ગણ્ડકસિઙ્ગાસિ-વુદ્ધભેદેસુ ગણ્ડકે''તિ [બ્યાખ્યાસુધા ૨.૫.૪] હિ **નાનત્થસઙ્ગહે**. ખગ્ગસદિસં વિસાણમસ્સ સણ્ઠાનતોતિ **ખગ્ગવિસાણો**, ણો. એત્થ **ખગ્ગ**સદ્દો અસિપરિયાયો. પલાસમદતીતિ **પલાસાદો**. **ગણ્ડ** વદનેકદેસે, ણ્વુ, **ગણ્ડકો**.

બ્યગ્ઘાદિકો સબ્બોપિ મિગભેદો ‘‘વાળમિગો, સાપદો’’તિ ચોચ્ચતે. બ્યગ્ઘસ્સાતિસયેન મનુસ્સાદીનં હિંસનતો દુટ્ઠતા પાકટાતિ તપ્પમુખતા વુત્તા. **વલ** સંવરણે, વલન્ત્યત્તાનમસ્માતિ વાળો, ણો, વાળો ચ સો મિગો ચેતિ **વાળમિગો**, દુટ્ઠમિગોત્યત્થો. ‘‘બ્યગ્ઘો તં ખાદતૂ’’ત્યાદિના સપન્તિ યેનાતિ **સાપદો**, **સપ** અક્કોસે, દો, દીઘાદિ.

પ્લવઙ્ગન્તં મક્કટે. પ્લવો ગતિભેદો, તેન ગચ્છતીતિ **પ્લવઙ્ગમો**, પ્લવઙ્ગો ચ. **મર** પાણચાગે, અટો, કો ચન્તો, **મક્કટો**. નરો ઇવ **વાનરો**, **વાસદ્દો ઇવત્થે**, નામાનં યુત્તત્થત્તા સમાસો. સાખાયં પસુતો મિગો **સાખામિગો**. ગત્યત્થતાય ક્રિયાય પયોગા. **કપિ** ચલને, ઇ, **કપિ**. વલી સિથિલં ચમ્મં મુખે અસ્સ **વલીમુખો**. કિસો, વનોકોપિ, કુચ્છિતેનાકારેન સેતીતિ **કિસો**, ઉસ્સિ. વનમોકમાસયો અસ્સ **વનોકો**. સો મક્કટો ચે **કણ્હતુણ્ડો** કાળમુખો સિયા, તદા ‘‘ગોનઙ્ગલો’’તિ મતો, ગુન્નં નઙ્ગલસદિસતાય **ગોનઙ્ગલો**.

૬૧૫. પજ્જદ્ધં સિઙ્ગાલસ્સ નામં. **સર** ગતિહિંસાચિન્તાસુ, અલો. **સરતિસ્સ સિઙ્ગો**. **જમ્બુ** અદને, ણ્વુ, બો ચન્તો, અસ્સુ. **કુસ** અક્કોસે, તુ, થુ વા. ભેરવયુત્તતાય **ભેરવો**, ‘‘ભે’’ઇતિ રવતીતિ વા **ભેરવો**. **સમુ** ઉપસમે, ઇવો, **સિવા**, નારી, **સિ** સેવાયં વા, વો. મિગધુત્તો, વઞ્ચકોપિ, મિગેસુ વનપસૂસુ ધુત્તો. બ્રાહ્મણં વઞ્ચેતીતિ **વઞ્ચકો**.

તિકં બિળારે. **બિલ** ભેદને, અરો, ળત્તં. **બબ્બ** ગતિયં, ઉ. **મજ** સુદ્ધિયં, આરો, નિગ્ગહીતાગમો. ઓતુ, આખુભુજોપિ. દ્વયં કોકે, અયં કુક્કુરપ્પમાણો કપિલો હરિણો. **કુક**, **વક** આદાને. ઈહામિગોપિ, મિગે ઈહતિ કઙ્ખતીતિ, કમ્મનિ ણો.

૬૧૬. દ્વયં મહિંસે. મહિયં સેતીતિ **મહિંસો**, રસ્સો, નિગ્ગહીતાગમો ચ. **લલ** ઇચ્છાયં, ઉદકં લલતીતિ **લુલાયો**, નિપાતના, અયો, અસ્સુ ચ. ગો વિય વજતિ જાયતીતિ **ગવજો**. ગો વિય અયતીતિ **ગવયો**, **સમા** દ્વે તુલ્યત્થા.

દ્વયં સલ્લે. **સલ્લ** આસુગતિયં, અ, **સલ્લો**, સકત્થે કો, **સલ્લકો** અત્તનો સરીરજાતેન સલ્લેન સુનખં સલતિ હિંસતીતિ વા **સલ્લો**, **સલ્લકો** ચ, અયં સૂકરસણ્ઠાનો, સલાકાપાયો ચ. **અસ્સ** સલ્લસ્સ લોમમ્હિ **સલલં**, **સલઞ્ચ** ભવે. **પલ**, **સલ**, **પથ** ગતિયં, અલો, નદાદિત્તે સલલી, થિત્તાભાવે સલલં, **અમ્હિ** સલં.

૬૧૭. પઞ્ચકં મિગે, હરન્ત્યનેન **હરિણો**, **હર** હરણે યુ. **ણત્તમિત્તઞ્ચ**. **મર** પાણચાગે, અ, **રસ્સ ગો**, **ઇત્તઞ્ચ**. સેન સુનખેન રઙ્ગતિ ગચ્છતિ પલાયતીતિ **સારઙ્ગો**. દીઘાદિ, **મગો**, **મિગો** ચ એતે દ્વે મિગમત્તેપિ. અજિનસ્સોપયુજ્જમાનસ્સ યોનિ, તેન ભૂતસ્સાજિનસ્સુપ્પત્તિકારણત્તા વા **અજિનયોનિ**. અયમ્પિ મિગમત્તેપિ. કુરઙ્ગો, વાતાયુપિ. કુયં પથવિયં રઙ્ગતીતિ **કુરઙ્ગો**. વાતમયતીતિ **વાતાયુ**, ઉ.

દ્વયં સૂકરે. સુન્દરં ફલં કરોતીતિ **સૂકરો**. વુત્તઞ્ચ **દબ્બગુણે** –

> ‘‘સ્નેહનં બ્રૂહનં વસ્સં, તથા વાતસમાપહં;
> વારાહં પિસિતં બાલ્યં, રોચનં સેદનં ગરૂ’’તિ [દબ્બગુણસઙ્ગહ ૨.૧૧-૨].

સુખં કરોતીતિ વા **સૂકરો**. સુન્દરો કરો યસ્સ વા **સૂકરો**. વરે આહન્તીતિ **વરાહો**, વરે સતિ આહન્તબ્બોતિ વા **વરાહો**, કોલો, થદ્ધલોમો, ભૂદારોપિ. દ્વયં સસે. **પેલ** ગતિયં, ણ્વુ. **સસ** પ્લુતગતિયં, અ.

૬૧૮. દ્વયં એણીમિગે. એણિયા મિગિયા, એણસ્સ વા અપચ્ચં **એણેય્યો**, અયં ચમ્માદીસુપિ ‘‘એણસ્સ, એણિયા વા ચમ્માદિકો એણેય્યો’’તિ વચનત્થં કત્વા. એણિયા ઇત્થિયા પુત્તો મિગો **એણીમિગો**, ઇ ગતિયં, યુ, નદાદિ, અનદાદિત્તે એણો, એવમેતેપ્યુપ્પાદિતા. દ્વયં પમ્પટકે. **પટ** ગમને, ણ્વુ, ઉપસગ્ગન્તે બિન્દાગમો ચ. **પબ્બ** ગતિયં, ણ્વુ, બિન્દાગમો, **બ**લોપો ચ.

દ્વયં વાતમિગે. ગમનેન વાતસમો મિગો **વાતમિગો**. **ચલ**તિસ્મા યુ, નદાદિ. તિકં મૂસિકે. **મુસ** થેય્યે, ણ્વુ, ઇત્તઞ્ચ. **આ**પુબ્બો **ખનુ** અવદારણે, ઉ, **ન**લોપો. **ઉન્દ** પસવનક્લેદનેસુ, ઊરો.

૬૧૯. ચમરાદયો , સરભાદયો ચ **મિગન્તરા** મિગવિસેસા. ચમરો ઉત્તરાપથે ખ્યાતો, યસ્સ પુચ્છં ચામરં, **ચમુ** અદને, અરો, **ચમરો**, થિયં ચમરી. **પસદો** ચિત્તલોમી, **પસ** બન્ધને, અદો. કુયં રઙ્ગતીતિ **કુરુઙ્ગો**, અસ્સુ, ઉત્તાભાવે **કુરઙ્ગો**. સબ્બેસમ્પિ મિગાનં માતુટ્ઠાને તિટ્ઠતીતિ **મિગમાતુકા**, ઉપમાને કો. **રુ** સદ્દે, રુ. રુણં કરોતીતિ **રઙ્કુ**, ઉ, **ણ**સ્સ લોપો **ર**કારસ્સ, ઉસ્સ ચ. અત્તાનં નીચં કરોતીતિ **નીકો**. **સર**તિસ્મા અભો, **સરભો**. અટ્ઠાપદો ઉદ્ધંનયનો સીહસ્સાપિ હન્તા, તસ્સ ચ પાદચતુક્કં ઉદ્ધં ભવતીતિ.

૬૨૦. પિયકાદયો તયો, **આદિ**ના કન્દલીચીનસમૂરુઆદયો ચ ચમ્મયોનયો, તેન ભૂતસ્સ ચમ્મસ્સ ઉપ્પત્તિકારણત્તા, એતે ચ ચિત્રતનુરુહાદયો કમ્બોજાદિમ્હિ, ઉત્તરાપથે ચ જાયન્તિ, તત્રેવ સનામખ્યાતા. યથા **મિગ**સદ્દો વન્યપસુસામઞ્ઞે, વિસેસે ચ કુરઙ્ગાખ્યે વત્તતિ, યથા ચ **લોહ**સદ્દો સુવણ્ણાદિકે તેજસસામઞ્ઞે, વિસેસે ચ, તથા **ચમ્મયોનિઅજિનયોનિ**સદ્દાપિ મિગસામઞ્ઞે, મિગવિસેસે ચેતિ તથા વુત્તા.

પી તપ્પનકન્તીસુ, ણ્વુ, **ઇયા**દેસો. ઊરુમ્હિ અતિસયચમ્મયુત્તતાય **ચમૂરુ**, એકસ્સ **મ**સ્સ લોપો. **કદિ** અવ્હાને, અલો, ઈ, કદલી ચ સો મિગો ચેતિ **કદલીમિગો**.

સીહાદયો યથાવુત્તા, અવુત્તા ચ સબ્બે ચતુપ્પદા સત્તા ‘‘મિગા, પસવો’’તિ ચોચ્ચન્તે. પસવન્તીતિ **પસવો**, **સુ** અભિસવે, **પસ** બન્ધને વા, ઉ.

૬૨૧. ચતુક્કં લૂતાયં. **લૂ** છેદને, તો, **લૂતા**, સકત્થે ઇકો, **લૂતિકા**, દ્વે નારિયં. ઉણ્ણાપાયો તન્તુ ઉણ્ણા, સા નાભિયં અસ્સ **ઉણ્ણનાભિ**, રસ્સો. મક્કટો વિય સાખાયં અત્તનો તન્તુમ્હિ ગચ્છતીતિ **મક્કટકો**.

દ્વયં ગોમયજવિચ્છિકે. **વિચ્છ** ગમને, ણ્વુ, **વિચ્છિકો**, સતપદિયમ્પિ, આળં વિચ્છિકનઙ્ગુલં, તંયોગા **આળિ**. દ્વયં ઘરગોધાયં. **સર**તિસ્મા ઊ, અવો ચન્તો. ઘરં નિસ્સિતા ગોધા **ઘરગોળિકા**, **ધ**સ્સ **ળો**, સકત્થે કો.

૬૨૨. દ્વયં ગોધાયં. **ગુધ** રોસે, અ, **ગોધા**, નારી. **કુણ્ડ** દાહે, અ, **કુણ્ડો**. દ્વયં રત્તપાયં. કણ્ણસ્સ જલૂકા રત્તપા **કણ્ણજલૂકા**. સતં પદા યસ્સા **સતપદી**, **પદ**સદ્દો પાદત્થો.

દ્વયં કલન્દકે. **કન્દ** અવ્હાને, રોદને ચ, કન્દતીતિ **કલન્દકો**, **લ**મજ્ઝો, ણ્વુ. કાળવણ્ણતાય **કાળકા**, નારિયં. દ્વયં નકુલે, નત્થિ કુલં એતસ્સ સપ્પેસુ **નકુલો**, અરિસપ્પોપિ. **નક્ક** નાસને વા, ઉલો, **ક**લોપો, સપ્પે નાસેતીતિ **નકુલો**. **મઙ્ગ** ગત્યત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ, ઉસો.

૬૨૩. દ્વયં કકણ્ટકે. કુચ્છિતો કણ્ટકો અસ્સ, ઉસ્સત્તં. સરતિ ધાવતીતિ **સરટો**, અટો.

ચતુક્કં કીટે. **કીટ** બન્ધને, અ, **કીટ** ગમને વા, દીઘાદિ. **પુલ** મહત્થે, અવો, ળત્તં. કુચ્છિતં અમતિ ગચ્છતીતિ **કિમિ**, ઇ, અસ્સિત્તં. પકારેન અનતીતિ **પાણકો**, ણ્વુ, **ણ**ત્તં.

દ્વયં કણ્ટલોમકીટે. ઉચ્ચં ઠાનં આલિઙ્ગતીતિ **ઉચ્ચાલિઙ્ગો**. બહુલોમયુત્તો પાણકો **લોમસપાણકો**.

૬૨૪-૬૨૫. સાદ્ધપજ્જેન સકુણસ્સ નામાનિ. વિહે આકાસે ગચ્છતીતિ **વિહઙ્ગો**, **વિહઙ્ગમો** ચ, આકાસપરિયાયો ચેત્થ **વિહ**સદ્દો, **વેહાસસ્સ** વા **વિહા**દેસો. પક્ખયુત્તતાય **પક્ખી**. ખેન, ખસ્મિં વા ગચ્છતીતિ **ખગો**. અણ્ડતો જાતો. સક્કોતિ ઉદ્ધં ગન્તુન્તિ **સકુણો**, **સકુન્તો**, **સકુણી** ચ, **સક** સત્તિયં, ઉણો, ઉન્તો, ઉણી ચ. પતન્તો ડેન્તો, પત્તેન વા ગચ્છતીતિ **પતઙ્ગો**, અપરત્ર **ત**લોપો. માતુકુચ્છિતો, અણ્ડતો ચાતિ દ્વિક્ખત્તું જાયતીતિ **દ્વિજો**. ઉડ્ડનાદીસુ વક્કં કુટિલં અઙ્ગં ગીવાદિકં એતસ્સ, વક્કેન ગમનેન અઙ્ગતીતિ વા **વક્કઙ્ગો**. પત્તેન યાતિ, તં વા યાનં એતસ્સ. પતતિ પતન્તો વિય આકાસતો હોતીતિ **પતન્તો**. નીળે કુલાવકે જાયતીતિ **નીળજો**.

વટ્ટકાદયો, પોક્ખરસાતકાદયો ચ **તબ્ભેદા** તેસં સકુણાનં વિસેસા. **વટ્ટ** વટ્ટને, ણ્વુ, **વટ્ટકા** નારી. મયૂરપ્પમાણો તદાકતિચિત્તપક્ખો જીવઞ્જીવો દક્ખિણપથાદીસુ જાયતે, ''જીવજીવા''તિ સદ્દં કરોતીતિ **જીવઞ્જીવો**. ''જીવજીવો''તિ નિરાનુનાસિકાપિ. ચન્દિકાયુત્તરત્તિપ્પિયો પક્ખી **ચકોરો**, **ચક** પરિતક્કને, ઉરો, ઉસ્સો, ચઙ્કોરોપિ. **તર**તિસ્મા ઇરો, દ્વિત્તમિત્તઞ્ચ, **તિત્તિરો**.

૬૨૬. **સલ** ગતિયં, ણિકો, ળત્તં, **સાળિકા**, નારી. કલં રવતીતિ **કરવીકો**, ઈકો, લલોપો. **કરવીકો**, યસ્સ સરો ભગવતો સરેન ઉપમીયતે, સો વુચ્ચતિ ''કરવીકો''તિ. જવેન રવિના સદિસો હંસો **રવિહંસો**. **કુસ** સદ્દે, થકો, દ્વિત્તં, **કુસસ્સ સસ્સ તો**, **કુકુત્થકો** . **કરણ્ડ** ભાજનત્થે, અવો, **કરણ્ડવો**, જલચરો પક્ખી. **બિલુ** પતિત્થમ્ભે, અ, **અવાદે**સો, **બિલવો**, ''ગણ્ડપ્લવો''તિ ખ્યાતો રત્તપક્ખો મહાપક્ખી પોક્ખરસાતકો, પોક્ખરસ્સ સઞ્ઞા યસ્સ **પોક્ખરસાતકો**, **ઞસ્સ તો**, દીઘો ચ, સમુદિતનામમેવ વા તસ્સ, તદા **સાદ** અસ્સાદને, ણ્વુ, **દ**સ્સ **તો**, **પોક્ખરસાતકો**.

૬૨૭. સત્તકં પક્ખે. પતન્તિ અનેનાતિ **પતત્તં**, **યદા**દિના તો, દ્વિત્તં. **ઉખ** ગતિયં, યુ, ઉસ્સે, અસ્સુ, **પેખુણં**, **ણ**ત્તં. **પત** ગમને, તો, પાતતો તાયતીતિ વા **પત્તં**. **પત** ગમને, ખો, **તસ્સ કો**, **પક્ખો**. પતિતું ઇચ્છતિ યેન **પિઞ્છં**, નેરુત્તો, **પત** ગમને વા, છો, **ત**લોપો, બિન્દાગમો, અસ્સિ. છાદ્યતે અનેન **છદો**. **ગિર** નિગ્ગિરણે, ઉ, ઇસ્સત્તં, **ગમુ** ગમને વા, ઉ, **મ**સ્સ **રો**.

પક્ખીનં બીજે ''અઉ''ઇતિ ખ્યાતે **અણ્ડં**, કચ્છપાદીનં બીજેપિ, ''અણ્ડં ખગાદિકોસે ચા''તિ **નાનત્થસઙ્ગહે**. **અડિ** અણ્ડત્થે, ણો, પેસિ, કોસોપિ, **પિસ** અવયવે, ઇ, પેસિ, ''પેસિયં પત્તભેદે ચ, કોસો પુમેવ ઇચ્છિતો''તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૫.૩૭] **રુદ્દો**. દ્વયં પક્ખિગેહે. **નીલ** વણ્ણે, અ, ળત્તં, **ની** નયે વા, ઇલો. કુચ્છિતં અણ્ડવિનાસનાદિકં લુનાતીતિ **કુલાવકં**, ણ્વુ.

૬૨૮. દ્વયં ગરુળાનં માતરિ. વિનો પક્ખિનો નમન્તિ યં **વિનતા**. **થીપુમદ્વયં** ઇત્થિપુરિસાનં દ્વયં મિથુનં નામ, સઙ્ખ્યાનસ્સ સઙ્ખ્યેય્યનિસ્સિતતાય ઇત્થિપુરિસાયેવ **મિથુનં**, **મિથ** સઙ્ગમે, ઉનો.

છક્કં યુગળમત્તે. **યુજ** યોગે, અ, **યુગં**, **અલ**પચ્ચયે **યુગળં**, **ળત્તં**, યુગલમ્પિ. **ઉભ** પૂરણે, ણો, **દ્વન્દાદે**સો ચ, **દ્વન્દં**, **યમુ** ઉપરમે, ણ્વુ, અલો ચ, યમકં, યમલઞ્ચ, **અ**પચ્ચયે **યમં**.

૬૨૯-૬૩૧. **મણ્ડલ**ન્તં સમૂહે. સમ્મા, વિસેસેન ચ ઊહતે પુઞ્જીભૂતત્તાતિ **સમૂહો**, ણો, સમં સહ અવયવેન ઊહતિ તિટ્ઠતીતિ વા **સમૂહો**. **ગણ** સઙ્ખ્યાને, ગણીયતિ અવયવેન સહાતિ **ગણો**. સહ અવયવેન ગચ્છતીતિ **સઙ્ઘાતો**, **હન** ગમને, ણો, સહ અવયવેન ઉદયતીતિ **સમુદાયો**, **દા**ગમો, મજ્ઝે દીઘો. સઞ્ચિનોતિ અવયવન્તિ **સઞ્ચયો**, **ચિ** ચયે. સહ અવયવેન દુહયતીતિ **સન્દોહો**, **દુહ** પપૂરણે. નિસ્સેસતો વહતિ અવયવન્તિ **નિવહો**. અવયવં કત્વા બ્યપિયતિ ગચ્છતીતિ **ઓઘો** [ઉચ્યતે ઓઘો ઉચ સમવાયે ઘઉ નિપાતના ચસ્સ ઘો (ચિન્તામણિટીકા ૧૫.૩૯)]. વિસન્તિ અવયવા યસ્મિન્તિ **વિસરો**, અરો. અવયવં સમીપે કરોતીતિ **નિકરો**. એકેકાપેક્ખાય અપ્પત્થેન કસઙ્ખાતા અવયવા આયન્તિ યસ્મિં **કાયો**, અથ વા કુચ્છિતાનં કેસાદીનં આયોતિ **કાયો**, સો વિય અવયવાનં ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં કાયોતિ ઇધ સમૂહો વુત્તો. અન્તત્થેન ખંસઙ્ખાતં અવયવં ધારેતીતિ **ખન્ધો**, ખાદતિ અવયવેતિ વા **ખન્ધો**, અમજ્ઝદીઘે **સમુદયો**. **ઘટ** ઘટને. ઘટનં રાસિભવનં, ઘટેન્તિ અસ્સં અવયવાતિ **ઘટા**. સહ અવયવેન એતીતિ **સમિતિ**,તિ. સહ અવયવેન ગચ્છતીતિ **સંહતિ**, **હન** ગતિયં,તિ, નલોપો. **રસ** અસ્સાદને, ઇણ. **પુઞ્જ** કુચ્છાયં. સહ અવયવેન બ્યાપેત્વા અયતીતિ **સમવાયો**. **પૂગો** તમ્બૂલેપિ. જનેતિ અવયવેતિ **જાતં**, તો. કં અત્તાનં દેતીતિ કદો, ચક્ખાદિકો સરીરાવયવો. કદો વિય કદો, અવયવો, તં વકતિ આદદાતીતિ **કદમ્બકં**. વિસેસેન ઊહન્ત્યસ્મિં અવયવા **બ્યૂહો**. વિતનોતિ અવયવેતિ **વિતાનં**, ણો. **ગુપ** રક્ખણે, બો, **પસ્સ મો**, **ગુમ્બો**, ગુમ્બમ્પિ. કલં અવયવભાવં પાતિ રક્ખતીતિ **કલાપો**, "કલા સોળસમો ભાગો"તિ હિ વુત્તત્તા **કલાસદ્દો** ભાગત્થોપ્યત્થીતિ ઞાયતિ. **જલ** દિત્તિયં. જલતિ અવયવેનાતિ **જાલં**. અવયવેન મણ્ડતીતિ **મણ્ડલં**, **મણ્ડ** વિભૂસાયં, અલો.

૬૩૨. સાદ્ધપજ્જેન ગણભેદા વુચ્ચન્તે. તત્ર જાત્યાદીહિ સમાનાનં પાણીનં, અપાણીનઞ્ચ ગણો વગ્ગો નામ, યથા "બન્ધુવગ્ગો, કવગ્ગો"ચ્ચાદયો, **વજ્જ** વજ્જને, વજ્જેતિ અસમાનજાત્યાદયોતિ **વગ્ગો**, ણો, **જ્જસ્સ ગ્ગો**. જન્તૂનં સમાનજાતિયાનં, વિજાતિયાનઞ્ચ ગણો "સઙ્ઘો, સત્થો"તિ ચોચ્ચતે, યથા "ભિક્ખુસઙ્ઘો, વાણિજસત્થો"ચ્ચાદયો. સંહઞ્ઞન્તે નિબ્બિસેસેન ઞાયન્તે અવયવા તસ્મિન્તિ **સઙ્ઘો**, રો. સરન્તિ વત્તન્તિ અવયવા યસ્મિન્તિ **સત્થો**, થો, **રસ્સ તો**.

સજાતિકાનં સમાનજાતિકાનં જન્તૂનમેવ ગણો કુલં નામ, યથા "ખત્તિયકુલં, ગોકુલ"મિચ્ચાદયો. **કુલ** સઙ્ખ્યાને, બન્ધુમ્હિ ચ, અ, **કુલં**. **સધમ્મીનં** સમાનધમ્માનમેવ જન્તૂનં ગણો નિકાયો નામ, યથા "ભિક્ખુનિકાયો"તિ. ચિ ચયે, ણો, નિબ્બિસેસેન ચિનોતિ અવયવેતિ **નિકાયો**.

સજાતિયતિરચ્છાનાનંયેવ ગણો "યૂથો"ત્યુચ્ચતે, સો ચાનિત્થી, યથા "હત્થિયૂથો, મિગયૂથ"મિચ્ચાદયો, **યુ** મિસ્સને, થો, દીઘાદિ, **યૂથો**, "ગણો પસૂનં સમજો, સમાજોઞ્ઞેસ'મુચ્ચતે"તિ [અમર ૧૫.૪૨ ગાથાયં પસ્સિતબ્બં] ઇધાનાગતવચનમ્પિ ઞાતબ્બં.

૬૩૩. ચતુક્કં ગરુળે. કનકરુચિરત્તા સોભનો પણ્ણો પક્ખો યસ્સ **સુપણ્ણો**. વિનભાય નામ માતુયા અપચ્ચં **વેનતેય્યો**, ણેય્યો. ગરં વિસધરં હન્તીતિ **ગરુળો**, ણો, રન્તસ્સુ, હસ્સ ચ ળત્તં, વણ્ણવિકારો, ગરુડો. પક્ખિસીહો, ઉળૂતીસો, વજિરતુણ્ડો, સુધાહરો, સુવણ્ણપક્ખો, ભુજગાસનોપિ [તિકણ્ડસેસ ૧.૧.૪૨].

પિકન્તં કોકિલે. પરેન વિજાતિયેન કાકેન પોસિતોતિ **પરપુટ્ઠો**, **પુસ** પોસને, તો. પરેન ભતો પુટ્ઠો **પરભતો**, **ભર** ધારણપોસનેસુ, તો. **કુણ** સદ્દોપકરણેસુ, અલો. **કુક**, **વક** આદાને, ઇલો, **કોકિલો**. અપિહિતો કાયતીતિ **પિકો**,

અપિ અન્તરધાને, વણ્ણનાસો, અપિસ્સાકારલોપો.

૬૩૪. અટ્ઠકં મોરે. **મુર** સંવરણે, ણો. **મય** ગતિયં, ઊરો, મહિયં રવતીતિ વા **મયૂરો**, ધાતુસ્સ અત્થાતિસયેન યોગોતિ નેરુત્તો. વરહં સિખણ્ડો, તંયોગા **વરહી**. નીલા ગીવા કણ્ઠો યસ્સ, ભુજઙ્ગભુજોપિ.

દ્વયં મયૂરમત્થકસિખાયં. સિખા અગ્ગિજાલાયઞ્ચ, પુબ્બે વુત્તા.

૬૩૫-૬૩૬. ચતુક્કં મયૂરકલાપે. સિખણ્ડિનો અયં **સિખણ્ડો**, **વરહ** પાધાન્યે, પરિભાસનહિંસાદાનેસુ ચ, કરણે અ. કો મયૂરો લસતિ યેન **કલાપો**, ણો, **સસ્સ પો**. **પી** તપ્પનકન્તીસુ, છો, નિગ્ગહીતાગમો, રસ્સો ચ. દ્વયં મોરસ્સ પિઞ્છટ્ઠે અક્ખિસણ્ઠાને. **ચદિ** હિલાદને, દિત્તિયઞ્ચ, ણ્વુ. મેચકો કણ્હવણ્ણેપિ વુત્તો.

અબ્યન્તં ભમરે, છ પદાનિ અસ્સ. મધું વતયતિ ભુઞ્જતે **મધુબ્બતો**, **વત** ભોજને. **ભમ** અનવટ્ઠાને, પુપ્ફમત્થકે ભમતીતિ **ભમરો**, અરો. **અર** ગમને, ઇ, ળત્તં.

ચતુક્કં ગેહવનકપોતેસુ. પારેન સબલેન આપતતીતિ **પારાપતો**, પારવતોપિ. **કપ** અચ્છાદને, **કમ્પ** ચલને વા. ઓતો, પરપક્ખે **મલોપો**. **કુક** આદાને, અટો, ઉસ્સત્તમસ્સુત્તઞ્ચ. પકારેન રવતીતિ **પારેવટો**, **રુ** સદ્દે, અટો, ઉપસગ્ગસ્સ દીઘો, અસ્સે, **પારેવટો**, પરેવટોપિ.

> "પારાવતો ચ છેજ્જો ચ,
> કપોતો રત્તલોચનો;
> પારાપતો કલરવો,
> પત્તી સેનો સસાદનો"તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૫.૧૪]. –

રભસો.

૬૩૭. દ્વયં ગિજ્ઝે. **ગિધ** અભિકઙ્ખાયં, યો, **ઝસ્સ ઝો**, અસરૂપદ્વિત્તં, **ઝ**પચ્ચયેન વા સિદ્ધં, તથા ધસ્સ **જો**. **ગિધ**તિસ્મા અ, નિગ્ગહીતાગમો, ઇસ્સત્તં, **ગન્ધો**. તિકં સેનસામઞ્ઞે. કુક્કુટાદીનં કુલં લુનાતિ છિન્દતીતિ **કુલલો**, **કુલ** સન્તાને વા, અલો. **સે** ગમને, નો. સત્તાનં હિંસનતો બ્યગ્ઘો વિય બ્યગ્ઘિ, સત્તે નાસેતીતિ નાસો. બ્યગ્ઘિ એવ નાસોતિ સમુદિતનામં.

સકુણગ્ઘાદયો તયો **તબ્ભેદા** તસ્સ સેનસ્સ વિસેસા. સકુણં હન્તીતિ **સકુણગ્ઘિ**, સિન?. **અટ** ગમને, ણો. **આટો**. દબ્બિસદિસં તુણ્ડં યસ્સ દ્વિજસ્સ સો **દબ્બિમુખદ્વિજો**. "દબ્બિમુખદ્વિજો આટો નામા"તિપ્યેકો અત્થો, તદા દ્વેયેવ સેનભેદા.

૬૩૮. ચતુક્કં ઉલૂકે. "ઉહુ"ન્તિ સદ્દં કરોતીતિ **ઉહુઙ્કારો**. "ઉદ્ધં કણ્ણા યસ્સ ઉદ્ધંકણ્ણો"તિ સમ્પત્તે નિરુત્તિનયેન **ઉલૂકો** [ઉલભિનેત્તેથિ દહત્યુલૂકો, ઉદ્ધોલોકના ઇતિ નિરુત્તમ (અમરકોસુગ્ઘાટનટીકા ૧૫.૧૫)], ઉચતિ સમવેતિ કોટરન્તિ વા નિપાતના. **કુસ** અક્કોસે, યસ્સ અમનાપતાય સદ્દેન લોકા કોસન્તિ, સો **કોસિયો**, કોસિતબ્બોતિ કત્વા, કોટરે વસતીતિ વા **કોસિયો**, નેરુત્તો, વાયસાનં કાકાનં અરિ સત્તુ, સક્કહ્વયો, દિવાન્ધો વક્કનાસિકો, હરિનેત્તો, દિવાભીતો, કાકભીરૂ, રત્તિચારીપિ.

વાયસન્તં કાકે. “કા”ઇતિ સદ્દં કાયતીતિ **કાકો**. રિટ્ઠં મરણલક્ખણં, તદસ્સ નત્થિ **અરિટ્ઠો**. **ધઙ્ક** ઘોરવાસિતે, અ. બલિના પુટ્ઠો ભતો. **વય** ગમને, વયો એવ **વાયસો**, સકત્થે સો, સકિંપજો, અત્તઘોસો, પરભરો, બલિભુજો, ગુળ્હમેથુનોપિ. સકિં એકવારંપજા પસૂતિ યસ્સ. “કાક”ઇચ્ચત્તાનં ઘોસયતિ. વિજાતિયં કોકિલં ભરતિ.

૬૩૯. કાકો વિય ઉલતિ ગચ્છતીતિ **કાકોળો**, ળત્તં. દોણકાકો, દદ્ધકાકોપિ. દ્વયં “બી-લૌં”ઇતિ ખ્યાતે સકુણે. **લૂ** છેદને, ણો, **વસ્સ પો, લાપો**, લાવોપિ. લેડ્ડુ વિય અકતીતિ **લટુકિકા** [લેડ્ડુકિકા (ક॰)], ણ્વુ.

તિકં હત્થિલિઙ્ગસકુણે. વારણસદિસત્તા **વારણો**. હત્થિનો લિઙ્ગં ઞાપકં સોણ્ડં યસ્મિં વિજ્જતીતિ **હત્થિલિઙ્ગો**. હત્થિસોણ્ડં યસ્મિં વિજ્જતિ, સો હત્થિસોણ્ડો ચ વિહઙ્ગમો ચેતિ **હત્થિસોણ્ડવિહઙ્ગમો**.

૬૪૦. દ્વયં ઉક્કુસે. ઉચ્ચં કોસતીતિ **ઉક્કુસો, કુસ** સદ્દે, અ. **કુર** સદ્દે, અરો, થિયં કુરરી. કોલટ્ઠિપક્ખિમ્હિ “ઉભુત”ઇતિ ખ્યાતે પક્ખિમ્હિ કુક્કુહો. કોલટ્ઠિઅજ્ઝોહારકો પક્ખી **કોલટ્ઠિપક્ખી**. “કુક્કુ”ઇતિ સદ્દાયતીતિ **કુક્કુહો**, હો, **કુક** અવ્હાને વા, ઉહો.

તિકં સુવે. **સુ** સવને. મનુસ્સસદ્દમ્પિ સુણાતીતિ **સુવો**, અ, **ઉવાદેસો**. “કી”ઇતિ સદ્દં કરોતીતિ **કીરો**. કરોતિ મનુસ્સસદ્દન્તિ વા **કીરો**. અ, અસ્સી. **સુક** ગતિયં, સુન્દરં , સુટ્ઠુ વા મનુસ્સસદ્દં કાયતીતિ **સુકો**. દ્વયં કુક્કુટમત્તે. તમ્બા ચૂળા યસ્સ. કુક્કુટતીતિ **કુક્કુટો, કુક, વક** આદાને વા, અટો.

૬૪૧. દ્વયં નિજ્જિવ્હે. નત્થિ જિવ્હા યસ્સ **નિજ્જિવ્હો**. દ્વયં કોઞ્ચાસકુણે. ઇત્થિલિઙ્ગેન મિથુનાનં નામાનિ. **કોઞ્ચ** કોટિલ્યપ્પીભાવેસુ, અ, **કોઞ્ચા. કન્ત** છેદને, યુ, નદાદિ, અસ્સુ. કુણ્ડનીપિ, **કુણ્ડ** દાહે.

દ્વયં ચક્કવાકે. ચક્કેન ચક્કસદ્દેન ઉચ્ચતે **ચક્કવાકો**, ણો. **વચ** વિયત્તિયં વાચાયં, ચક્કમિચ્ચાવ્હા યસ્સ, રથઙ્ગાવ્હયનામકોપિ, રથઙ્ગં ચક્કં, તસ્સ અવ્હયો રથઙ્ગાવ્હયો, સો નામં અસ્સ **રથઙ્ગાવ્હયનામકો**, તેન રથઙ્ગનામો રથચરણસમાનો અવ્હયો ચોચ્ચતે.

લક્ખિતલક્ખણા ચાત્ર, લક્ખણોપચરિતવુત્તિયા, ગોણમુખ્યાય વા વુત્તિયા લક્ખિતેન અત્થેન યત્ર અત્થન્તરં લક્ખ્યતે, સા **લક્ખિતલક્ખણા**. યથા “રથાવયવાયુધો” ઇચ્ચત્ર રથાવયવસદ્દેન ચક્કં લક્ખ્યતે, ન તદાકતિ તન્નામો ચાયુધવિસેસો. “પન્તિરથો”ઇચ્ચત્ર પન્તિસદ્દેન દસક્ખરં છન્દો લક્ખ્યતે, ન દસસદ્દો, તેહિ તુ આયુધરથસદ્દસન્નિવેસો “ચક્કાવયવાયુધો, દસરથો” ઇતિ દેવવિસેસો, રાજવિસેસો ચ લક્ખ્યતે, તથાત્રાપિ “રથઙ્ગ”ન્ત્યનેન રથેકદેસો લક્ખીયતે, “અવ્હાયતે”ઇચ્ચનેન ચ પરિભાસનં, ન તેનાપિ વાકસદ્દો. તેહિ ચ અઞ્ઞમઞ્ઞસન્નિવેસો ચક્કવાકોતિ પક્ખિવિસેસો લક્ખીયતેતિ ગુણતો સુક્કાદીહિ એવંગતા ગોણી વુત્તિ.

દ્વયં ચાતકે. અયં મેઘજલપાયી, **સર** હિંસાયં, સરણં સારો, તં ગચ્છતીતિ **સારઙ્ગો**. “ચાતકે હરિણે પુમે, સારઙ્ગો સબલે તિસૂ”તિ [ચિન્તામણિટીકા ૨૩.૨૩] **રભસો. ચત** યાચને, ણ્વુ, થોકકોપિ, થોકં કં જલં ઈહનીયટ્ઠેન અસ્સત્થિ **થોકકો**.

૬૪૨. દ્વયં પક્ખિબિળાલે. **તુલ** ઉમ્માને, ઇયો. પક્ખયુત્તો બિળાલો, “સૂ”.

દ્વયં રુક્ખકીટખાદકે. સતં પત્તાનિ અસ્સ. સરતિ કીટેતિ **સારસો**, સો, “ખાવ સા”.

દ્વયં કાકેહિ સદ્ધિં નીળં કત્વા વસનકે સુક્કસકુણે. **વક** આદાને, અ. સેતવણ્ણતાય સુક્કો ચ સો કાકેહિ સદ્ધિં નિવાસનતો, કાકસઞ્ઞાનત્તા વા કાકો ચેતિ **સુક્કકાકો**.

દ્વયં વિસકણ્ઠિકાયં. **બલ** પાણને, ણ્વુ, દીઘો, આકો વા. વિસસદિસો કાળવણ્ણો કણ્ઠો યસ્સા સા **વિસકણ્ઠિકા**, એતિસ્સા પુમો નામ ન વિજ્જતિ. વુત્તઞ્ચ અપદાને –

> ‘‘યથા બલાકયોનિમ્હિ, ન વિજ્જતિ પુમો સદા;
> મેઘેસુ ગજ્જમાનેસુ, ગબ્ભં ગણ્હન્તિ તા તદા’’તિ [અપ॰ થેર॰ ૧.૧.૫૧૧].

૬૪૩. દ્વયં કઙ્કે. લોહસદિસો પિટ્ઠિ યસ્સ **લોહપિટ્ઠો**. **કઙ્ક** લોલ્યે, અ, **કઙ્કો**.

દ્વયં પત્તકણ્ઠે. ખઞ્જો વિય ચરતીતિ **ખઞ્જરીટો**, ઈટો. પસ્સન્તાનં ખં સુખં જનેતીતિ **ખઞ્જનો**. **ખઞ્જ** ગતિવેકલ્યે વા, યુ.

દ્વયં ગામચાટકે, ચાટકમત્તે વા. કલહં રવતીતિ **કલવિઙ્કો**, યદાદિ. કં સુખં લુનાતીતિ વા **કલવિઙ્કો**, ઇકો, નિગ્ગહીતાગમો ચ. **ચટ** ભેદે, ણ્વુ, **ચાટકો**.

દ્વયં વેળુરિયચ્છવિલોમે ચિત્રપક્ખે ‘‘સુવણ્ણચૂળે’’તિ ખ્યાતે. **દિભ** સન્થમ્ભે, દ્વિત્તં, બિન્દાગમો ચ. ‘‘કિ’’ઇતિ સદ્દં કરોતીતિ **કિકી**, ણી, ચાસો, દિવિપિ [ચાસો કિકીદિવિ (અમર ૧૫.૧૬)].

૬૪૪. દ્વયં મેઘસામે ‘‘ટી-ટૌ’’ઇતિ ખ્યાતે. કદમ્બયોગા **કાદમ્બો**. કાળવણ્ણો હંસો **કાળહંસો**, કાલહંસોપિ.

દ્વયં ‘‘ડહે-ડો’’ઇતિ ખ્યાતે સકુણે. સકુન્તો વુત્તો, ‘‘સકુન્તો પક્ખિભેદસ્મિં, ભાસપક્ખીખગેસુ ચે’’તિ **નાનત્થસઙ્ગહે**. સુન્દરાકારેન પક્ખેન યુત્તો સકુણો ભાસપક્ખી, ‘‘ભાસન્તો સુન્દરાકારે, ભાસન્તો ભાસપક્ખિની’’તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહે**.

દ્વયં ‘‘ન્વા-મી-સ્વે’’ઇતિ ખ્યાતે નીલપક્ખિનિ. ધૂમ્યં ધૂમં અટતિ સહતીતિ **ધૂમ્યાટો**, ણો. કાળવણ્ણતાય કુચ્છિતં લિઙ્ગં યસ્સ. ભિઙ્ગોપિ.

દ્વયં જલકુક્કુટે. **દા** લવને,તિ, દાતિ ઊહતિ ઉસ્સહતીતિ **દાત્યૂહો**, ખણ્ડિતદ્ધનિઇચ્ચત્થો. કાલે સસ્સમુતુમ્હિ કણ્ઠો કણ્ડદ્ધનિ યસ્સ **કાળકણ્ઠકો**, સમાસન્તે કો.

૬૪૫. ખુદ્દાદિ મધુચ્છિદ્દકરાદિકો કમ્મભૂતો ‘‘મક્ખિકાભેદો’’ત્યુચ્ચતે, **મક્ખિ** સઙ્ઘાતે, ણ્વુ, મક્ખિકા, તાસં ભેદો **મક્ખિકાભેદો**. પિઙ્ગલમક્ખિકાયં ‘‘મ્હણ’’ઇતિ ખ્યાતાયં દ્વયં. **ડંસ** ડંસને, ડંસો. દંસોપિ, **ડંસ** ખાદને વા, પિઙ્ગલમક્ખિકાતિવણ્ણનામં.

મક્ખિકાય અણ્ડં આસાટિકા નામ, **સટ** અવયવે, ણ્વુ. દ્વયં ‘‘ન્હં’’ઇતિ ખ્યાતે. પટં ગચ્છતીતિ **પટઙ્ગો**, પતઙ્ગોપિ, સરતિ હિંસતીતિ **સલભો**, અભો, લત્તં, **સલ** ગમને વા.

૬૪૬. દ્વયં “છેં”ઇતિ ખ્યાતે, **મક** પાણે, અસો, **મકસો**. દ્વયં નિદાઘે નુહાદીસુ વરણકમક્ખિકાયં. “ચીરી”તિ સદ્દાયતીતિ **ચીરી**, **ચિરિ** હિંસાયં વા, નદાદિ, દીઘાદિ. **ઝલ્લ** સદ્દે, ણ્વુ, **ઝલ્લિકા**.

દ્વયં તાલપત્તાદ્યન્તરેસુ નિલીનાયં ચમ્મપત્તાયં. જતુ વિય **જતુકા**, ઉપમાને કો, “રામઠે જતુકં ચમ્મ-પત્તજતુકરેસુ થી”તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૯.૪૦] હિ **રભસો**. અજિનં ચમ્મં પત્તં યસ્સા **અજિનપત્તા**. દ્વયં હંસસામઞ્ઞે. હન્તિ અદ્ધાનં **હંસો**. સેતો છદો પત્તં યસ્સ. યથાકથઞ્ચિ બ્યુપ્પત્તીતિ વુત્તત્તા અસેતચ્છદેપિ, ચક્કઙ્ગો, માનસોકોપિ, ચક્કસ્સ ચક્કવાકસ્સેવ અઙ્ગાનિ યસ્સ. માનસં સરો ઓકો યસ્સ.

૬૪૭. યે **રત્તેહિ** લોહિતેહિ **પાદતુણ્ડેહિ** ચરણચઞ્ચૂહિ વિસિટ્ઠા સિતા ચ સરીરે, તે રાજહંસા નામ, હંસાનં રાજાનો **રાજહંસા**.

મલીનેહિ પાદતુણ્ડેહિ વિસિટ્ઠા યે તે મલ્લિકાખ્યા, **મલ**, **મલ્લ** ધારણે, ઇ, સઞ્ઞાયં કો, “મલ્લિકો હંસભેદે ચ, તિણસૂલે ચ મલ્લિકે”તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૫.૨૪] **રુદ્દો**. **આખ્યા**સદ્દેન બહુબ્બીહિ. **અસિતેહિ** કણ્હેહિ પાદતુણ્ડેહિ વિસિટ્ઠા યે, તે ધતરટ્ઠા, ધતરટ્ઠાનં અપચ્ચાનિ **ધતરટ્ઠા**તિ, ણો.

૬૪૮. તિકં તિરચ્છાને. તિરિયં અઞ્ચયતીતિ **તિરચ્છો**, તિરિયસ્સ તિરો, **અઞ્ચ**તિસ્સ **ચ્છો**. **યુમ્હિ** **તિરચ્છાનો**, તિરચ્છાનોયેવ **તિરચ્છાનગતં**, તબ્ભાવં વા ગતં પત્તં, તેસુ વા ગતં અન્તોગધન્તિ **તિરચ્છાનગતં**, **સિયા**તિ પકત્યાનપેક્ખક્રિયાપદં, ભવત્યત્થો વા હિ કરોત્યત્થો વા કદાચિ પકત્યાનપેક્ખો ભવતિ, ન પન વિકત્યાનપેક્ખો. તથા કદાચિ ઉભયાપેક્ખોપિ ભવતિ, ન પનુભયાનપેક્ખોતિ સબ્બત્રેવં. સીહાદિવગ્ગો.

અરઞ્ઞાદિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. પાતાલવગ્ગવણ્ણના

૬૪૯-૬૫૦. ચતુક્કં પાતાલે. અધરં ભુવનં **અધોભુવનં**. પતન્તિ અસ્મિં **પાતાલં**, અલો, મજ્ઝે દીઘો. નાગાનં લોકો. રસાય તલં **રસાતલં**.

સોબ્ભન્તં છિદ્દમત્તે. **રણ** સદ્દે, ધો, **નત્તં**, યદાદિ. **વર** દિત્તિયં. વિગતો વરો વારણં અસ્સ **વિવરં**, **છિદિ** દ્વિધાકરણે, દો. **કુહ** વિમ્હયને, અરો. **સુસ** સોસને, ઇરો. **બિલ** ભેદને, અ. **સુસ**તો ઇ, **સુસિ**. છિન્દિત્વા ગચ્છતીતિ **છિગ્ગલં**, યદાદિ. સુટ્ઠુ અબ્ભં આકાસં અસ્મિં **સોબ્ભં**.

“સુસિર”ન્તિ છિદ્દસામઞ્ઞે યં નપુંસકવચનં, તં **સચ્છિદ્દે** છિદ્દવતિ દબ્બે તીસુ, યથા “સુસિરો રુક્ખો, સુસિરા ચિઞ્ચા, સુસિરં કટ્ઠ”ન્તિ.

દ્વયં ભૂમિછિદ્દે. **કાસ** દિત્તિયં, ઉ. **અવ** રક્ખણે, અટો, **આવાટો**, અવાટોપિ. દ્વયં સપ્પાનં રાજિનિ. વસુ રતનં યસ્સત્થીતિ **વાસુકી**.

૬૫૧. દ્વયં નાગાનં રાજિનિ. દેવેહિપ્યસ્સન્તો નોપલદ્ધોતિ **અનન્તો**, સેસોપિ, **સિસ** હિંસાયં, સિસતિ કપ્પન્તેતિ **સેસો**, અ.

દ્વયં અજગરે. **વહતિસ્મા અસો, વાહસો**. અજં છાગં ગિલતીતિ **અજગરો**, અ, ઇસ્સત્તં, લસ્સ **ર**ત્તઞ્ચ. સયીપિ, સયનસીલો **સયી**.

દ્વયં ગોનસસપ્પે ''ડા-ચ્વે''ઇતિ ખ્યાતે. ગવસ્સેવ નાસા અસ્સાતિ **ગોનસો**, સઞ્ઞાયં **નાસસદ્દસ્સ નસો** કતો [પાણિનિ ૫.૪.૧૧૯]. તિલં ઇચ્છતીતિ **તિલિચ્છો**, તિરિયં અઞ્ચતીતિ વા **તિલિચ્છો**, યદાદિ.

દ્વયં દેડ્ડુભે, યો ''જલસપ્પો''તિ વુચ્ચતિ. દેડ્ડુના રાજિયા ઉભતીતિ **દેડ્ડુભો**. પિટ્ઠે રાજિયોગા **રાજુલો**, ઉલો, બધિરસપ્પેપ્યેતે.

૬૫૨. કમ્બલો ચ અસ્સતરો ચાતિ ઇમે દ્વે નાગકુલા મેરુપાદે વસન્તિ.

દ્વયં વેસ્મનિવુટ્ઠસપ્પે. ''વમ્મની''તિપિ પાઠો. ''અસુદ્દો ઘરસપ્પો''તિ વુત્તત્તા નિબ્બિસતાય અમારિતત્તા સીલયુત્તં અત્તા મનો યસ્મિં **સિલુત્તો**, અસ્સુ, રસ્સાદિ.

દ્વયં રુક્ખગ્ગાદીસુ નિવુટ્ઠસપ્પે. નીલો હરિતો સપ્પોતિ **નીલસપ્પો**. ''નીલો કણ્હમ્હિ હરિતે''તિ હિ **તારપાલો**. પઠમકાલે સિલાયં ભવતીતિ **સિલાભુ**.

૬૫૩-૬૫૪. વિસધરન્તં સપ્પમત્તે. આસિયં વિસં એતસ્સ **આસીવિસો**, આસી સપ્પદાઠા. **ભુજ** કોટિલ્યે, કુટિલાયમાનો ગચ્છતીતિ **ભુજઙ્ગો**, એવં **ભુજગો, ભુજઙ્ગમો** ચ. **અહિ** ગમને, ઇ. સરન્તો સપ્પતિ ગચ્છતીતિ **સરીસપો**, અસ્સી, સંયોગલોપો, અલુત્તસમાસોયં, ભુજઙ્ગભુજઙ્ગમાપિ, સબ્બધરકતે પન ''ભુસં, પુનપ્પુનં વા કુટિલં સપ્પતીતિ સરીસપો''તિ વુત્તં. ફણયોગા, ઈ, **ફણી. સપ્પ**તિસ્મા અ, ભૂમિકુટ્ટેન ગત્તેન ગતિ સપ્પનં. અરં સીઘં ગચ્છતીતિ **અલગદ્દો, મસ્સ દો, રસ્સ લ**ત્તઞ્ચ, અલગદ્દો, જલસપ્પેપ્યયં, ''અલગદ્દો જલવાળો''તિ [અમર ૮.૫] હિ **અમરસીહો**. ભોગો ફણિકાયો, તંયોગા **ભોગી**. પન્નં ગચ્છતીતિ **પન્નગો**, પાદેહિ વા ન ગચ્છતીતિ **પન્નગો**. દ્વે જિવ્હા અસ્સ. ઉરસા ગચ્છતીતિ **ઉરગો**. વિસેસેન આલાતિ ગણ્હાતિ આયુન્તિ **વાળો, લસ્સ** ળત્તં, **વા** ગમને વા, અલો. દીઘસરીરતાય **દીઘો**. દીઘા પિટ્ઠિ યસ્સ, સમાસે કો. ઉદરમેવ પાદો યસ્સ. વિસં ધરતિ. ચક્કી, કુણ્ડલી, ગૂળ્હપાદો, ચક્ખુસ્સવો, કાકોદરો, દબ્બીકરો, બિલેસયો, જિમ્હગો, પવનાસનોપિ. સિરસિ ચક્કયોગા **ચક્કી**. કુણ્ડલમિવ વપુ અસ્સત્થીતિ તંયોગા **કુણ્ડલી**. ચક્ખુના સુણોતીતિ **ચક્ખુસ્સવો**. કાકોદરમિવ ઉદરં અસ્સ. દબ્બિગતિકત્તા ફણા દબ્બી, તં કરોતિ બન્ધતીતિ **દબ્બીકરો**. સામઞ્ઞનિદ્દેસેપિ કણ્હસપ્પાદિયેવ દબ્બીકરો. જિમ્હં કુટિલં ગચ્છતીતિ. પવનાસનો વાતભોજી.

ફણિનો સપ્પસ્સ **તનુ** કાયો ભોગો નામ. ભુજતીતિ **ભોગો, ભુજ** કોટિલ્યે, ણો.

૬૫૫-૬૫૬. દ્વયં સપ્પસ્સ દાઠાયં. અસતિ યેન અસં, મુખં, તસ્મિં ભવા **આસી**, સપ્પસ્સ દાઠા દન્તુત્તમા. દ્વયં સપ્પસ્સ જિણ્ણતચે , નિમુચ્ચતે યસ્મા સપ્પોતિ, ણો. કઞ્ચુકસદિસત્તા **કઞ્ચુકો. સમા** તુલ્યત્થા.

દ્વયં વિસમત્તે. સોણિપથગતં વિસતિ દેહન્તિ **વિસં, વિસ** પવેસને. ગિરતીતિ **ગરળં**, અળો.

હલાહલો, કાળકૂટો, **આદિ**ના કાકોલાદયો ચ સત્તાતિ ઇમે નવ **તબ્ભેદા** તસ્સ વિસસ્સ ભેદા. વુત્તઞ્ચ –

“પુમે પણ્ડે ચ કાકોલ-કાળકૂટહલાહલા;
સોરટ્ઠિકો સુક્કિકેય્યો, બ્રહ્મપુત્તો પદીપનો;
દારદો વચ્છનાભો ચ, વિસભેદા ઇમે નવા”તિ [અમર ૮.૧૦-૧૧].

તત્ર હલાહલો પુમે, **વા**કારેન નપુંસકેપિ, “હાલાહલ”ન્તિ હિ **તિકણ્ડસેસે** [તિકણ્ડસેસ ૧.૮.૫] દીઘાદિપિ. તાલપત્રસણ્ઠાનો નીલપત્રો ગોથનાકતિફલો ગચ્છો હલાહલો. અસ્સ ચ સમીપે રુક્ખાદયો ડય્હન્તે. હિમવતિ, કિક્કિન્દાયં, કોઙ્કણેસુ, દક્ખિણસમુદ્દે ચ જાયતે, હનતીતિ હલો, અ, **નસ્સ લો**, હલાનમ્પિ હલો **હલાહલો**, મજ્ઝદીઘો. તિરિયલેખાય ચિતં દ્વિજપદેહિ યુત્તં, તથા ગણ્ઠિભિ બ્યાપિતં બિન્દુભિદેવ યં ઘનતરેહિ, તં કાળકૂટં. ઇદઞ્ચ પુથુમાલિનામસ્સાસુરસ્સ સોણિતમ્હા એવ અસુરસમયે [દેવાસુરરણે (?)] સમુપ્પન્નસ્સ અસ્સત્થરુક્ખસદિસસ્સ રુક્ખસ્સ નિય્યાસો, અહિચ્છત્તમલયકોઙ્કણસિઙ્ગવેરપબ્બતાદીસુ ચોપ્પજ્જતે. વણ્ણેન કાળઞ્ચ તં સત્તાનં જીવિતહરણતો લોહમુગ્ગરસદિસતાય કૂટઞ્ચેતિ **કાળકૂટં**.

બ્રહ્મપુત્તો તુ કપિલો, મલયદ્દિભવો ખરો;
પદીપનો તુ દહનો, રત્તવણ્ણો’ઞ્જનદ્દિજો [ચિન્તામણિટીકા ૮.૧૦-૧૧].

દરદે ભવો **દારદો**, સુપ્પભનામકો તંદેસપસિદ્ધો ચ. વચ્છનાભો સિન્દુવારપત્તસદિસો ચ તંસમીપે રુક્ખો ન વદ્ધતે, તંસમ્ફસ્સવાયુ ચ જરયતિ, વિઞ્ઝાયં, કિક્કિન્દાયઞ્ચ જાયતે, એવં વિસન્તરાનમ્પિ સરૂપં આગમતો વિઞ્ઞેય્યં.

દ્વયં ધનત્થં સપ્પગ્ગાહે. વાળં સપ્પં ગણ્હનસીલતાય **વાળગાહી**. અહિનો તુણ્ડેન મુખેન દિબ્બતીતિ **અહિતુણ્ડિકો**, ણિકો, “વાળગ્ગાહો’હિતુણ્ડિકો”તિ [અમરકોસે ૮.૧૧-ગાથાયમ્પિ] **અમરમાલા**.

૬૫૭. તિકં નિરયે. અયો ઇટ્ઠફલં, સો નિગ્ગતો અસ્માતિ **નિરયો**, નિન્દિતો રયો ગમનં એત્થાતિ વા **નિરયો**. દુટ્ઠા ગતિ **દુગ્ગતિ**. અપુઞ્ઞે નેતીતિ **નરકો**, ણ્વુ, **રન્તો** ચ, **નરકો**.

તેસુ નિરયેસુ યો “મહાનિરયો”તિ વુત્તો, સો અટ્ઠધા હોતીતિ તં દસ્સેતિ “**સઞ્જીવો**”ચ્ચાદિના સિલોકેન. મરન્તાપિ કમ્મફલાનુભવનત્થં પુનપ્પુનં જીવન્તિ અસ્મિં **સઞ્જીવો**. યત્થ નિરયે નેરયિકાનં સરીરાનિ વડ્ઢકીનં કાળસુત્તેન સઞ્ઞાણં કત્વા વાસિયા તચ્છન્તિ, સો **કાળસુત્તો**. ભુસં, પુનપ્પુનં વા દુક્ખિતસદ્દેન રવન્તિ અસ્મિં **રોરુવો**, મહન્તો ચ સો રોરુવો ચાતિ **મહારોરુવો**. પુન “રોરુવો”તિ ચૂળરોરુવો વુત્તો. ભુસં પતન્તિ અસ્મિં **પતાપનો**, “વીચિ તરઙ્ગે અપ્પે ચા”તિ **રુદ્દો**, નત્થિ સુખસ્સ વીચિ લેસોપિ અત્રાતિ **અવીચિ**, “વીચિ સુખતરઙ્ગેસૂ”તિ **તિકણ્ડસેસો** [તિકણ્ડસેસ ૩.૩.૭૮], તસ્મા નત્થિ વીચિ સુખં એત્થાતિ **અવીચિ**. સમન્તતો આગતેહિ પબ્બતેહિ હઞ્ઞન્તિ અત્રાતિ **સઙ્ઘાતો**. તપન્તિ અત્ર **તાપનો**, **ઇતિ**સદ્દો અટ્ઠન્નં પરિસમાપનત્થો.

૬૫૮. **તત્થ** નિરયેસુ વેતરણી ચ લોહકુમ્ભી ચાતિ ઇમે દ્વે નિરયા **જલાસયા** જલાધારા, તે ચ થિયં, તરણી નાવા, સા નત્થિ યસ્સં **વેતરણી**. લોહમયા કુમ્ભી **લોહકુમ્ભી**.

દ્વયં નિરયપાલે. કારણા યાતના, સા ચ તિબ્બવેદના, તં કરોતીતિ **કારણિકો**. નિરયગતસત્તે પાતીતિ **નિરયપો**.

દ્વયં નિરયગતસત્તે. નિરયં ગચ્છતીતિ **નેરયિકો**. નરકં ગચ્છતીતિ **નારકો**.

૬૫૯. **ઉદધિ** પરિયન્તં સમુદ્દસ્સ નામં. અણ્ણો જલં, સો વાતિ ગચ્છતિ યસ્મિં **અણ્ણવો**, અણ્ણો યસ્મિં વિજ્જતીતિ વા **અણ્ણવો**, અસ્સત્થ્યત્થે વો. સગરેહિ રાજકુમારેહિ ખતો **સાગરો**, સાનં ધનાનં આકરોતિ વા **સાગરો**, **કસ્સ ગો**, **સાગ** સંવરણે વા, અરો. સન્દતેતિ **સિન્ધુ**, **સન્દ** સવને, યદાદિ. **ઉદિ** ક્લેદને, સમ્મા ક્લિદન્તિ ચન્દોદયે અસ્મા આપાનીતિ **સમુદ્દો**. જલાનિ, ઉદકાનિ ચ નિધીયન્તે, ધીયન્તે ચાત્રાતિ **જલનિધિ**, **ઉદધિ** ચ, **ઉદકસ્સ ઉદાદેસો**.

તસ્સ સમુદ્દસ્સ ખીરણ્ણવો, **આદિ**ના લવણોદો, દધ્યુદો, ઘતોદો, ઉચ્છુરસોદો, મદિરોદો, સાદુદકો ચાતિ ઇમે સત્ત મહણ્ણવવિસેસા ભવન્તિ [બ્યાખ્યાસુધા ૧.૧૦.૨]. ખીરવણ્ણો અણ્ણવો **ખીરણ્ણવો**.

૬૬૦. **અસ્સ** સમુદ્દસ્સ **કૂલદેસો** તીરદેસો વેલા નામ, વિગચ્છન્તિ ઇરા યસ્સં **વેલા**, લત્તં. ચક્કમિવ **સલિલાનં** જલાનં **ભમો** ભમનં આવટ્ટો નામ, આવટ્ટન્તિ જલાનિ અત્રાતિ **આવટ્ટો**.

તિકં બિન્દુમ્હિ. **થુ** અભિત્થવે, વો, ઉસ્સે. **વિદિ** અવયવે, ઉ, **બિન્દુ**. **કુસ** કુસને, તો, **કુસિતં**. પાકારે, ગેહાદિતિત્તિયઞ્ચ જલનિગ્ગમો **ભમો** નામ, **ભમુ** અનવટ્ઠાને.

૬૬૧. સિલોકો ઉદકે. **આપ** બ્યાપને, અપ્પોતિ સબ્બત્રાતિ **આપો**. પાતબ્બન્તિ **પયો**, **પા** પાને, ણ્યો. રસ્સો , **પયો**. **જલ** ધઞ્ઞે, અ. વારયતિ નિન્નોનતન્તિ **વારિ**, **વર** નિસેધે, ણિ, વારયતિ પિપાસન્તિ વા **વારિ**. પીયતેતિ **પાનીયં**, અનીયો. સલતીતિ **સલિલં**, **સલ** ગતિયં, ઇલો. **ઉદિ** ક્લેદને, ણ્વુ, **ઉલોપો**, દકં પિપાસચ્છેદં કરોતીતિ વા **દકં**, "દા દાનચ્છેદધાતૂ"તિ [એકક્ખરકોસ ૨૦ ગાથા] હિ **એકક્ખરકોસે**, રસ્સો. **અન** સદ્દે, અ, દ્વિત્તં, **અર** ગમને વા, તો, **અન્નાદેસો**, **ણત્તં**. **ની** નયે, ઈરો. **વન** સમ્ભત્તિયં. વનીયતે પિપાસેહીતિ **વનં**. **વા** ગમને, અલો. તાયતે પાલયતેતિ **તોયં**, **તા** પાલને, ચુરાદિ, યો, આકારસ્સોત્તં. **અમ્બ** સદ્દે, ઉ, **અમ્બુ**. **ઉદિ** પસવનક્લેદનેસુ, ણ્વુ, **ઉદકં**. **કર** કરણે, ક્વિ, **કં**. કમલં, ખીરમ્પિ, **કમુ** ઇચ્છાકન્તીસુ, અલો. **ખનુ** હિંસાયં, ઈરો, **નલોપો**, **ખી** ખયે વા, ખીરં.

૬૬૨. ચતુક્કં તરઙ્ગે. તરન્તો ગચ્છતિ, તીરં વા ગચ્છતીતિ **તરઙ્ગો**, અલુત્તસમાસો, પરત્ર ઈસ્સત્તં. સયમેવ ભિજ્જતેતિ **ભઙ્ગો**, અ. **ઊહ** વિતક્કે, મિ, હલોપો, **ઊમિ**, **અર** ગમને વા, મિ, અસ્સૂ, **રલોપો**. વિમ્હયં વિચિત્તં ચિનોતીતિ **વીચિ**, ઇ, ઉપસગ્ગસ્સ દીઘો, એતે દ્વે પુમિત્થિયં.

ઉલ્લોલો, કલ્લોલો ચાતિ ઇદં દ્વયં મહાવીચીસુ કથ્યતે, **લોલ** ઉમ્માદને, ઉલ્લોલયતીતિ **ઉલ્લોલો**, ણો, **ઉલ** ગમને વા, ઓલો, દ્વિત્તં. **કલ્લ** સદ્દે, ઓલો, **કલ્લોલો**.

૬૬૩. સિલોકદ્ધં કદ્દમે. જલં બલતે **જમ્બાલો**, કમ્મનિ ણો, **મકારો** વણ્ણવિકારો. **કલ** સઙ્ખ્યાને, અલો. **પચ** વિત્થારવચને, કમ્મનિ ણો. **ચિક્ખ** વચને, અલો, દ્વિત્તં. **કદ** મદ્દે, અમો, દ્વિત્તં.

છક્કં વાલુકાયં. **પુલ** મહત્થે, ઇનો, ળત્તં. **વલ** સંવરણે, ણ્વુ, અસ્સુ, **વાલુકા**, થી. **વણ્ણ** સદ્દે, **વણ્ણો**. **મર** પાણચાગે, ઉ, **મરુ**, દેવેપિ. **અર** ગમને, ઉ, અસ્સુ, **ઉરુ**, મહન્તેપિ, વણ્ણો ચ મરુ ચ ઉરુ ચ **વણ્ણમરુરુ**. **સિચ** પગ્ઘરણે, તો, **સિકતા**, થી.

૬૬૪. જલમજ્ઝગતં તલં કમ્મભૂતં ''અન્તરીપં, દીપો''તિ ચોચ્ચતે. દ્વિધાગતાનં આપાનં અન્તરગતં **અન્તરીપં**, આકારસ્સી. ''અન્તરીય''ન્તિ વા પાઠો, તદા દ્વિધાગતાનં આપાનં અન્તરે ભવં **અન્તરીય**ન્તિ વિગ્ગહો, અકારસ્સી. દ્વિધાગતાનિ આપાનિ અસ્મિં હેતુભૂતેતિ **દીપો**. **વ**કાર**આ**કારાનં લોપો, ઇસ્સી ચ, **દીપો**, **વા**કારેન દીપમ્પિ.

પઞ્ચકં તીરસ્સ નામં. **પાર તીર** કમ્મસમ્પત્તિયં, ચુરાદિ, અ. **કૂલ** આવરણે, ણો. **રુધ** આવરણે, **રોધં**. અઞ્ઞપારાદિનિવત્તનત્થં "**પતીર**"ન્તિ વુત્તં. **તટ** ઉસ્સયે, અ, થિયં, તટી.

૬૬૫. પરમ્હિ તીરસ્મિં **પાર**સદ્દો, સો ચ નપુંસકે, **પાર તીર** કમ્મસમ્પત્તિયં, **પાર** સામત્થિયે વા, પારયતિ તરઙ્ગાદયો વારેતુન્તિ **પારં**. ઓરન્તુતીરં ''અપાર''ન્ત્યુચ્ચતે, અવરે તીરદેસે ભવં **ઓરં**, ણો. પારતો અઞ્ઞં તીરં **અપારં**.

પઞ્ચકં ઉળુમ્પે. ઉળુતો દકતો પાતિ રક્ખતિ ઉળુપો, સોયેવ નિગ્ગહીતાગમવસેન **ઉળુમ્પો**. પ્લવતિ, પ્લવન્તિ અનેનાતિ વા **પ્લવો**, **પ્લવ** ગમને, ગમનં અત્ર જલગમનં. **કુલ** સન્તાને, અ, કે ઉલતિ ગચ્છતીતિ વા **કુલ્લો**, અ, દ્વિત્તં. તરન્તિ અનેન **તરો**, **તર** પ્લવતરણેસુ. ગમનાગમનવસેન પુનપ્પુનં જલે અરન્તિ યાય, સા **પચ્ચરી**, અ, નદાદિ.

૬૬૬. તિકં નાવાયં. તરન્તિ યાય **તરણી**, યુ, નદાદિ, ઇપચ્ચયે તરિ, **ઈ**મ્હિ તુ **તરી**. **નુ** થુતિયં, અ, વુદ્ધાવાદેસા, **નાવા**. દ્વયં લઙ્કારથમ્ભે. **કૂપ** ગમને, ણ્વુ, **કૂપકો**, **અ**પચ્ચયો વા, તદા સકત્થે કો. **કમુ** ઇચ્છાયં, ભો, સકત્થે કો, અસ્સુ ચ, **કુમ્ભકં**.

દ્વયં ''પે સેં''ઇતિ ખ્યાતે. તરસ્સ પચ્છાભાગે બન્ધિતબ્બોતિ **પચ્છાબન્ધો**. ગ'મિચ્છિતદિસં અટતિ યેન **ગોટવિસો**, ઇસો, **અવ**ન્તો ચ અસ્સોત્તઞ્ચ, **ગોટવિસો**. દ્વયં ''પે તમા''ઇતિ ખ્યાતે. નાવાય કણ્ણો વિય કણ્ણો, મહન્તો કેનિપાતો, તેન પવહણપતિસવનતો, તં ધરતીતિ, કમ્મનિ ણો. નાવાય યુત્તો **નાવિકો**.

૬૬૭. દ્વયં નાવાય ગમનોપાયે. અરતિ યેનાતિ **અરિત્તં**, છદાદીહિ તત્રણ, ઇકારાગમો, દ્વિત્તઞ્ચ. કે જલે નિપાતિયતે **કેનિપાતો**, અલુત્તસમાસોયં.

દ્વયં નિયામકે. પોતો પવહનં, તં વાહયતીતિ **પોતવાહો**. નિયચ્છતિ પોતન્તિ **નિયામકો**, **યમુ** ઉપરમે, **નિ**પુબ્બો ગમને, ણ્વુ, **નિયામકો**, ચુરાદિ. નિયામકેપિ.

યે વાણિજા નાવાય વાણિજકમ્મં આચરન્તિ, તે સંયત્તિકા નામ, સંયાનં સંયાત્રા, દીપન્તરગમનં, ત્રણ, સા પયોજનમેતેસં **સંયત્તિકા**, ણિકો, **ર**લોપો, રસ્સો ચ. **ત**પચ્ચયેન વા સિદ્ધં. પોતવાણિજાપિ, પોતો પવહનં, તસ્સ વાણિજા.

૬૬૮. લઙ્કારાદયો, ફિયાદયો ચ નાવાય **અઙ્ગા** અવયવા. લો ઇન્દો, તસ્સ કારણં **લઙ્કારો**. વટો વુચ્ચતિ સિવટો, તદાકારતાય **વટાકારો**. ''વટો કમદ્દે નિગ્રોધે''તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહો**. **ફા** વુદ્ધિયં, ઇયો, **ફિયો**.

દ્વયં “તલક”ઇતિ ખ્યાતે. **પૂ** પવને, તો, વુદ્ધિ, પવહતિ નિયામકેતિ **પવહનં**. **વુત્તન્તિ** ક્રિયાપદં. દ્વયં કટ્ઠમ્બુવાહિનિયં, **દુણ** ગતિહિંસાસુ, અ, નદાદિ, વુદ્ધિ, **દોણી**. અમ્બું નેતિ યેન **અમ્બણં**, ઉસ્સત્તં, ણત્તઞ્ચ, **અમ્બ** સદ્દે વા, યુ.

૬૬૯. તિકં ગમ્ભીરે. **ગમુ** ગમને, ઈરો, **ભોન્તો** ચ **મ**લોપો ચ, **ગભીરો**. **મા**લોપે તુ **ગમ્ભીરો**, ગચ્છન્તા ભાયન્તિ અસ્મિન્તિ વા **ગભીરો**, **ગમ્ભીરો** ચ. **નિ**પુબ્બો **મન** અબ્ભાસે, ણો, **મસ્સ નો**. **તબ્બિપક્ખતો** ગમ્ભીરવિપરીતતો ઉત્તાનં નામ, ઉગ્ગતં તાનં પમાણં અસ્સ **ઉત્તાનં**, અગમ્ભીરં.

દ્વયં અગાધે. **ગાધ** પતિટ્ઠાકઙ્ખાસુ, ગન્થે ચ, નત્થિ ગાધં યત્ર **અગાધં**. ન હેટ્ઠિમતલં ફુસતિ યત્ર **અતલમ્ફસ્સં**.

તિકં અપ્પસન્ને. નત્થિ અચ્છભાવો અત્ર **અનચ્છો**. કલુસં પાપેપિ વુત્તં. **વિલ** ભેદને, ણો, **આવિલો**. **અવ** રક્ખણે વા, ઇલો.

૬૭૦. તિકં નિમ્મલે. **છો** છેદને, ન છિન્દતિ દસ્સનન્તિ **અચ્છો**, ણો, સચ્છોપિ, **સર** વિસરણે, તો, **અન્નાદેસો**. નત્થિ મલં એતસ્મિં **વિમલો**. **ગભીરપ્પભુતી ગભીરાદયો વિમલન્તા** તીસુ લિઙ્ગેસુ.

પઞ્ચકં કેવટ્ટે. **ધા** ધારણે, ઈવરો. મચ્છે હન્ત્વા જીવતીતિ **મચ્છિકો**, ઇકો. મચ્છે બન્ધતિ જાલેનાતિ **મચ્છબન્ધો**, મચ્છે વધતીતિ વા **મચ્છબન્ધો**, નિગ્ગહીતાગમો, કં જલં, તસ્સ ઈલક્ખી, તાય વટ્ટો વટ્ટનં અસ્સત્થીતિ **કેવટ્ટો**. કેવત્તોપિ, ણો. જાલે નિયુત્તો, જાલેન હન્તીતિ વા **જાલિકો**, દાસોપ્યત્ર, **દાસ** દાને, અ, “દાસો કેવટ્ટભચ્ચેસૂ”તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૦.૧૫] **રુદ્દો**.

૬૭૧-૬૭૨. **ઝસાન્તં** મચ્છે. **મસ** આમસને, છો, **મર**ધાતુવસેન વા સિદ્ધો, **મર** પાણચાગે, ઇનો, **ર**લોપો. મુખપ્પદેસે પુથૂનિ લોમાનિ અસ્સ **પુથુલોમો**. પાઠીનાદીનં મચ્છત્તા વિસેસતો અલોમકેપ્યસ્સ વુત્તિ. **ઝસ** હિંસત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ, અ, **ઝસો**. અણ્ડજો, વિસારો, સકલીપિ, વિચિત્રં સરતિ અનેન **વિસારો**, ણો. રોહિતાદીનં વક્કલપ્પાયો [બત્તલપ્પાયો (ક॰)] તચો સકલં. તંયોગા, ઈ, **સકલી**.

રોહિતાદયો, મકરાદયો ચ મચ્છપ્પભેદા. **રુહ** જનને, તો, **રોહિતો**. વિપાકે મધુરસત્તા **મગ્ગુરો**, વણ્ણવિકારો, મજ્જતીતિ વા **મગ્ગુરો**, ઊરો, **મજ્જ** સુદ્ધિયં, **જ્જસ્સ ગ્ગત્તં**, રસ્સો ચ, **મગ્ગુરો**, “ડા ખૂ”. સિઙ્ગયુત્તતાય **સિઙ્ગી**, ણો, નદાદિ, સઙ્કુપિ, સરતિ વાતન્તિ વા **સિઙ્ગી**, **સર** હિંસાયં, અ, **રસ્સ ગો**, અસ્સિ, નિગ્ગહીતાગમો, નદાદિ, સિઙ્ગી, “ડ ચ્વે”. **બલ** સંવરણે, અલો, **લસ્સ જો**, **બલજો**,”ડ પા”. **મુઞ્જ** સદ્દત્થો, **મુઞ્જો**. **પૂ** પવને, ઉસો, વુદ્ધ્યાવાદેસા, **પાવુસો**, મહામુખમચ્છો, “ડ ટા”.

સત્તક્ખત્તું વઙ્કતીતિ **સત્તવઙ્કો**, “ડ સે”. સહ વઙ્કેન, સંવિજ્જમાનો વા વઙ્કો યસ્સ **સવઙ્કો**, “ડ મ્વે”. નળસણ્ઠાનો મીનો **નળમીનો**, “ડ ફૌ-યો”. **કડિ** સન્નિચયવદનેકદેસેસુ, ણ્વુ, **ગણ્ડકો**, “ડ મા”. **સસુ** હિંસાયં, ઉ, અસ્સુ, **સુસુકા**, સકત્થેકો, “ડ-પૌ-ટયે”. સયનતો પસ્સેન ફરતીતિ **સફરી**, નદાદિ, **ફર** ફરણે, **સફરી** દ્વીસુ, “ડ ખૂ-મા”. પાણિગ્ગહણે મુખં કિરતીતિ **મકરો**, યદાદિ.

૬૭૩. તિમિઆદયો સત્ત મહામચ્છા નામ. **તિમ** અદ્દભાવે, તિમતીતિ **તિમિ**, ઇ, **તિમિ** મચ્છમત્તેપિ. **ગિર** નિગ્ગિરણે, ણો, **લત્તં**, ઇસ્સત્તં. તિમિનો ગલો **તિમિઙ્ગલો**, નિગ્ગહીતાગમો. વણ્ણેન પિઙ્ગલતિમિરસદિસતાય

તિમિરપિઙ્ગલો. આ ભુસો નન્દતીતિ **આનન્દો, નન્દ** સમિદ્ધિયં. તિમિનો મચ્છે નન્દયતીતિ **તિમિનન્દો.** “તિમિન્દો”તિપિ પાઠો, તિમીનં મચ્છાનં ઇન્દો **તિમિન્દો.** અધિકો આરોહો યસ્સ **અજ્ઝારોહો.** મહન્તો તિમિ મચ્છો **મહાતિમિ.**

૬૭૪. દ્વયં “ક ફે”ઇતિ ખ્યાતે. પાસાણસદિસસણ્ઠાનો મચ્છો **પાસાણમચ્છો. પઠ** વિયત્તિયં વાચાયં, ઇનો , ઉભયત્ર દીઘો, **પાઠીનો,** “ક-પૌ”તિ ચ વદન્તિ. દ્વયં બળિસે. વઙ્કતીતિ **વઙ્કો, વઙ્ક** કોટિલ્યે. **બલ** સંવરણે, ઇસો, ળત્તં. મચ્છવેધનમ્પિ, **વિધ** વિધાને, ભેદને ચ, અનેકત્થત્તા, યુ.

તિકં કુમ્ભીલે. “સુંસુમારો”તિ સમુદિતનામં, સસતીતિ સુસુ. સુસુ એવ સુંસુ, મારેતીતિ મારો, સુંસુ એવ મારો **સુંસુમારો.** કેન ઉભતિ પૂરેતીતિ કુમ્ભો, જલાસયો, તત્ર ઉલતિ ગચ્છતીતિ **કુમ્ભીલો,** કુમ્ભી વા ઘટો, તં લાતીતિ **કુમ્ભીલો.** ન કમતીતિ **નક્કો,** ક્વિ, સઞ્ઞાસદ્દત્તા **નસ્સ** પકતિ, **નક્ક** નાસને વા, ચુરાદિ.

દ્વયં કચ્છપે. કુચ્છિતો ઊમિ વેગો અસ્સ **કુમ્મો,** “પકાસે વેગભઙ્ગેસુ, તરઙ્ગે ઊમિ પુંથિય”ન્તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૦.૨૧] **રભસો,** “વેગે ભઙ્ગપ્પકાસેસુ, બિલાયં ઊમિ વીચિય”ન્તિ **નાનત્થસઙ્ગહો.** કચ્છેન પિવતીતિ **કચ્છપો,** ણો, કમઠોપ્યત્ર, **કમુ** ઇચ્છાયં, અઠો.

૬૭૫. દ્વયં કક્કટે. કકતીતિ **કક્કટકો.** સકત્થે કો, **કુક** આદાને વા, અટો, ઉસ્સત્તં. **કુલ** સન્તાને, બન્ધુમ્હિ ચ, ઈરો, કું વા પથવિં લુનાતીતિ **કુળીરો,** ઈરો. દ્વયં રત્તપે. જલસ્સ ઊકા કિમિવિસેસો **જલૂકા,** જલં ઓકં ગેહં એતિસ્સાતિ વા **જલૂકા,** ઓસ્સૂ, **ઉચ** સમવાયે, ણો, ઓકં. રત્તં રુધિરં પિવતીતિ **રત્તપા.**

તિકં મણ્ડૂકે. **મણ્ડ** ભૂસને, ઉકો, દીઘો. **દદ** દાને, ઉરો, દ્વિત્તં. **ભી** ભયે, સપ્પતો ભાયતીતિ **ભેકો,** ઇકો, ઈસ્સે. વસ્સાભૂ, સાલુરો, પ્લવોપિ. દ્વયં “તી”ઇતિ ખ્યાતે. ગણ્ડં વચ્ચસન્નિચયં ઉપ્પાદેતીતિ **ગણ્ડુપ્પાદો.** મહિયા લતા **મહીલતા,** કિઞ્ચુલુકોપિ. કિઞ્ચ ચુલતીતિ કિઞ્ચુલુકો, ઉકો.

૬૭૬. દ્વયં મુત્તાફોટે. **સપ્પ** ગમને, ઇ, અસ્સિ, **સિપ્પિ,** થી. **સુ** અભિસવે, ત્તિ, **સુત્તિ.** દ્વયં સઙ્ખે. **ખનુ** અવદારણે, ક્વિ, **સઙ્ખો. સમુ** ઉપસમે વા, ખો, **સઙ્ખો.** કં વાતિ ગચ્છતીતિ **કમ્બુ,** ઉ, દ્વેપ્યનિત્થિયં.

દ્વયં ખુદ્દસઙ્ખજાતિયં. સઙ્ખસ્સ નખો ઇવ **સઙ્ખનખો.** દ્વયં “ખરુ”ઇતિ ખ્યાતે. જલે સવતીતિ **જલસુત્તિ, સુ** પસવે, ત્તિ. સમતીતિ **સમ્બુકો,** ઉકો, **બોન્તો** ચ, “સમ્બુકો જલસુત્તિ’ત્થી”તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧૦.૨૩] **પુંકણ્ડે વોપાલિતો.**

૬૭૭. દ્વયં જલાસયે. જલાનં આસયો પતિટ્ઠિતટ્ઠાનં **જલાસયો.** તેસુ જલાસયેસુ મજ્ઝે યો ગમ્ભીરો અગાધો, સો **રહદાખ્યો, હર** હરણે, ભૂવાદિ, દો, વણ્ણવિપરિયયો, **રહદો.**

દ્વયં ઉદપાને. ઉદકં પિવન્તિ અસ્મિં, યુ, **ક**લોપો. પિવન્તિ અસ્મિં પાનો, સો એવ કૂપો **પાનકૂપો, કુ** સદ્દે, પો, દીઘાદિ, કૂપો, કેન ઉભતીતિ વા કૂપો, **ભસ્સ પો.** અન્ધુપિ, **અન્ધ** દસ્સનુપસઙ્ઘાતે, ચુરાદિ, ઉ. દ્વયં સમચતુરસ્સપોક્ખરણિયં. **ખનુ** અવદારણે, કમ્મે તો, **ન**લોપો, દીઘાદિ. પોક્ખરં જલં, તંયોગા અનો, નદાદિ, **પોક્ખરણી.**

૬૭૮. તિપાદેન મહતો સદા અગાધજલસ્સ પદ્મટ્ઠાનસ્સ ચ પદ્મસુઅસ્સ ચ યોગ્યતાય નામં [અમર ૧૦.૨૮ ગાથાયં પસ્સિતબ્બં]. **તળ** આધાતે, **તલ** પતિટ્ઠાયં વા, આકો, અપરપક્ખે ળત્તં. **સર** ગમને, અ, **સરો. વપ** બીજનિક્ખેપે, વપન્તિ યાય **વાપી**, આયતચતુરસ્સાયમ્પિ. **સર**તિસ્મા અસો, નદાદિ, **સરસી. દહ** ભસ્મીકરણે, અ, **દધ** ધારણે વા, **ધસ્સ હો. અમ્બુજાનં** પદ્માનં **આકરો** ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં.

ખુદ્દકો સરો ''પલ્લલ''ન્ત્યુચ્ચતે. યત્ર વસ્સાસુ અધિકં જલં, ગિમ્હેસુ જાણુમત્તં, સુક્ખત્યેવ વા, **પલ્લ** રક્ખણે, ચુરાદિ, અલો, **પલ્લલં**.

૬૭૯-૬૮૦. અનોતત્તાદયો એતે સત્ત મહાસરા નામ. તત્ર સૂરિયરંસિસમ્ફુટ્ઠાભાવેન ન અવતપતિ ઉદકમેત્થાતિ **અનોતત્તો**. કણ્ણમુણ્ડપબ્બતસમીપત્તા **કણ્ણમુણ્ડો**. રથં કરોતીતિ **રથકારકો**, યથાકથઞ્ચિ અયં બ્યુપ્પત્તિ નામ, સઞ્ઞા પન લોકતોયેવાવગન્તબ્બા. છબ્બણ્ણદન્તવન્તતાય છદ્દન્તો, નાગરાજા, તસ્સ નિવાસનટ્ઠાનસમીપત્તા **છદ્દન્તો**, સરો. કુણાલસકુણા બહવો યત્થ સન્તિ **કુણાલો. મન્દાકિની** આકાસગઙ્ગાયમ્પિ વુત્તા. બહવો સીહા પપતન્તિ અસ્મિં **સીહપ્પપાતો**.

દ્વયં જલપ્પાયે દેસે કૂપનિકટે પસુપાનત્થં પત્થારાદિરચિતે જલાસયે. આહૂયન્તે પસવો અત્ર પાનાયાતિ **આહાવો**, ણો, વુદ્ધાવાદેસો. નિપિવન્તિ અસ્મિં **નિપાનં**, યુ. દ્વયં સુરખાતે, અપોરિસે દેવનિમ્મિતેતિ ભાવો, સોણ્ડેઇચ્ચઞ્ઞે. ''અખાતો દેવખાતકો''તિ [અમર ૧૦.૨૭] હિ **અમરમાલાયં પુંસકણ્ડં**.

૬૮૧. **નદ્ય**ન્તં નદીયં. સવતીતિ, અન્તો, નદાદિ, **સવન્તી**. નિન્નટ્ઠાનં ગચ્છતીતિ **નિન્નગા**, ક્વિ. **સન્દ** પસવને, ઉ, અસ્સિત્તં, વણ્ણવિકારો, **સિન્ધુ**. **સર** ગમને, તો, ઇકારાગમો, **સરિતા**. આપાનં નિવાસો આપો, સમુદ્દો, ણો, તં ગચ્છતીતિ **આપગા. નદ** અબ્યત્તસદ્દે, નદતીતિ **નદી**, નદાદિ, તરઙ્ગનીપ્યત્ર.

દ્વયં ગઙ્ગાયં. ભગીરથેન રઞ્ઞા નિબ્બત્તિતા ભાગીરથીતિ લોકિયા, અસ્માકન્તુ મતેન નામમત્તમેવેતં તસ્સાતિ સન્નિટ્ઠાનં, એવં સબ્બત્ર. ગચ્છતીતિ **ગઙ્ગા**, **ગમિ**તો ગો, તિપથગતાપિ, તયો સગ્ગમચ્ચપાતાલપથે ગતા **તિપથગતા**. સિન્ધૂનં નદીનં સઙ્ગમો મેલકો સમ્ભેદો. સમ્મા ભિજ્જન્તિ અસ્મિં **સમ્ભેદો**, સંપુબ્બો **ભિદિ** મેલને, ણો.

૬૮૨. ગઙ્ગાદિકા ઇમા પઞ્ચ નદિયો મહાનદી નામ. અચિરં સીઘગમનં એતિસ્સમત્થીતિ **અચિરવતી. યમુ** ઉપરમે, ઉનો, યમસ્સ ભગિની વા **યમુના**, ભગિન્યત્થે ઉનો. સરાનિ ભવન્તિ યાય અવધિભૂતાયાતિ **સરભૂ, સર** ગતિહિંસાચિન્તાસુ વા, ઊ, **અભો**ન્તો ચ, **સરભૂ. મહ** પૂજાયં, અ, નદાદિ.

ચન્દભાગાદિકા નિન્નગા પઞ્ચ મહાનદિતો અઞ્ઞાસં નદીનં ભેદા. ચન્દભાગો નામ પબ્બતો, તતો પભવતીતિ **ચન્દભાગા**. સરયોગા વન્તુ, મજ્ઝે **સ**કારાગમો, નદાદિ, **સરસ્વતી**. વન્તુરત્રાતિસયે.

૬૮૩. નિદ્દોસં જલં અસ્સં **નેરઞ્જરા**, યદાદિ, અથ વા નેરઞ્જરા નામ તૂરિયવિસેસો, તંસમાનસદ્દતાય અયં નદી **નેરઞ્જરા** નામ. નાનાગાહાકુલીભૂતતાય કુચ્છિતં વેરં અસ્સા **કાવેરી**, નદાદિ. નમ્મં સુખં દદાતીતિ **નમ્મદા**, ણો. **આદિ**ના સરાવતી વેત્તવતી કણ્ટકી કોસિકીઆદિકા અનેકા નદીભેદા સઙ્ગહિતા.

દ્વયં હમ્મિયદેવાલયાદીસુ જલમગ્ગે. વારિનો નિક્ખમનમગ્ગો **વારિમગ્ગો. નલ** ગન્ધે, અ, નદાદિ, ળત્તં, **પનાળિ**, અયં ઇત્થિયં, પુમે ચ.

તિકં ગામદ્વારમ્હિ અસુચિપૂતિપઙ્કસમ્પુણ્ણાયં કાસુયં. ચિત્તં દુનોતીતિ **ચન્દનિકા**, યદાદિ.

૬૮૪-૬૮૫. જમુ અદને, અલો, નદાદિ, **બોન્તો** ચ, ળત્તં, **જમ્બાળી**. અવલગ્ગન્તિ અસ્મિં **ઓળિગલ્લો**, **લગ્ગ** સઙ્ગે, અલો, ળત્તં, અસ્સિ, **ગલોપો**, દ્વિત્તઞ્ચ. સાદ્ધપજ્જેન પદુમસ્સ નામં. સરસિ રુહતીતિ **સરોરુહં**, રો. સતં પત્તાનિ અસ્સ, પન્નવિસેસત્થેપ્યસ્સ પન્નત્તા વિસેસતો અભેદો. અરં વિન્દતીતિ **અરવિન્દં**. **પદ** ગમને, ઉમો. **પદુમં**, અનિત્થી. પઙ્કે કદ્દમે રુહતીતિ **પઙ્કેરુહં**, અલુત્તસમાસોયં. **નલ** ગન્ધે, ઇનો, ળત્તં. **પુસ** વુદ્ધિમ્હિ, ખરો, વુદ્ધિ, **સસ્સ કો**, પોક્ખરે જલે જાતન્તિ વા **પોક્ખરં**. મુળાલતોપિ ઉગ્ગન્ત્વા પુપ્ફતિ **મુળાલપુપ્ફં**. કં જલં અલયતિ ભૂસયતીતિ **કમલં**, **અલ** ભૂસને. ભિસતોપિ ઉગ્ગન્ત્વા પુપ્ફતીતિ **ભિસપુપ્ફં**. કુસે જલે સેતિ તિટ્ઠતીતિ **કુસેસયં**, રો, અલુત્તસમાસો. તામરસમ્પિ, તામરં જલં, ''તામરં ઘતમણ્ણો ચે''તિ **તન્તતન્તરં**, તત્ર સેતિ તિટ્ઠતીતિ **તામરસં**, રો.

૬૮૬. સિતં સેતં કમલં ''પુણ્ડરીક''ન્ત્યુચ્ચતે, **પુડિ** ખણ્ડને, મુડિરિત્યેકે, ઇકો, **અરા**ગમો ચ, **મસ્સ પો**, ઇસ્સીકારો ચ, **પુણ્ડરીકં**. રત્તં તુ કમલં ''કોકનદં, કોકાસકો''તિ ચોચ્ચતે. કોકે નાદયતીતિ **કોકનાદં**, ણો. રત્તુપ્પલે ચ, ''કોકનદં, કોકનુદ''ન્તિપિ પાઠો, કે કનતિ દિબ્બતીતિ વા **કોકનદં**, ભૂવાદિ, દો, અસ્સો. **કન** દિત્તિકન્તિગતીસુ, કે કાસતીતિ **કોકાસકો**, ણ્વુ, **કાસ** દિત્તિયં.

દ્વયં કેસરે, કે જાયતીતિ કિ, કમલાદિ, તસ્મિં જાયતિ, જલતીતિ વા **કિઞ્જક્ખો**, ખો, નસ્સ, **લસ્સ** વા **કો**, નિગ્ગહીતાગમો, કે સરતીતિ, અ, સત્તમિયા અલોપો, દ્વયમનિત્થી. દ્વયં પન્નાદિદણ્ડે. દણ્ડસદિસતાય **દણ્ડો**. **નલ** ગન્ધે, ણો.

૬૮૭. દ્વયં મુળાલે. **વિસ** પેરણે, **વસ્સ ભો**, **ભિસં**, **ભાસ** દિત્તિયં વા, આકારસ્સિ. મૂલે જાયતીતિ **મુળાલો**, અઞ્ઞત્થે અલો, રસ્સાદિ, **ળ**ત્તઞ્ચ, **મૂલ** પતિટ્ઠાયં વા, અલો, સેસં પુબ્બસદિસં, દ્વયંપ્યનિત્થી.

દ્વયં કણ્ણિકાયં. બીજસ્સ કોસો આકરો **બીજકોસો**. કણ્ણે કરીયતીતિ **કણ્ણિકા**, કણ્ણાલઙ્કારો, તંસદિસસણ્ઠાનતાય **કણ્ણિકા**, પદુમાદીનં **સમૂહે** ગહને વનેત્યત્થો. **સણ** દાને, ડો, **સણ્ડં**, ''સણ્ડં પદ્માદિસઙ્ઘાતે, ગોપતિમ્હિ પુમે ભવે''તિ **નાનત્થસઙ્ગહો**.

૬૮૮. દ્વયં પન્નકુમુદાદિસામઞ્ઞે, તથા હિ પન્નં મહોપ્પલં સિતોપ્પલમુચ્ચતે, ''કુવલયં ઉપ્પલઞ્ચ, નીલમિન્દીવરન્તિ હિ''ઇતિ **બ્યાડિ**, ''ઉપ્પલઞ્ચ કુવલયં, નીલમિન્દીવરં મત''ન્તિ **ભાગુરિ** ચ, ''રોમો સિતિ ચ નીલો, કુવલયમિન્દીવરઞ્ચ નીલમ્બુજ''ન્તિ તુ **વરરુચિ**. ''કુવલયદલસામોપ્યઙ્ગદધિતિ પરિધૂ સર''ન્તિ **માલધિ**, **માધવો** ચ, તત્ર પુબ્બકમતમિહ નિસ્સીયતે. યદ્યેવં કથ**મુપ્પલસ**દ્દેન નીલુપ્પલાદીસ્વેવ બુદ્ધિ, ન પન મહોપ્પલાદિમ્હીતિ? વુચ્ચતે – સામઞ્ઞેપિ ધઞ્ઞત્તે યથા **ધઞ્ઞસ**દ્દેન કલમાદીસ્વેવ બુદ્ધિ, ન પન મુગ્ગાદીસુ, એવમિહાપિ. **ઉ**પુબ્બો **પા** પાને, અલો, દ્વિત્તં, ઉદકે પ્લવતીતિ વા **ઉપ્પલં**, યદાદિ. કુયા પથવિયા વલયં ઇવ સોભાકરત્તા **કુવલયં**.

દ્વયં નીલુપ્પલે. નીલવણ્ણે, અ, **નીલં**, ઇન્દતીતિ ઇન્દી, નદાદિ, ઇન્દી લક્ખી, તસ્સા વરં **ઇન્દીવરં**, **ઇન્દ** પરમિસ્સરિયે વા, ઈરો.

અસ્મિં નીલુપ્પલે સેતે કુમુદં નામ. કુયં મોદતે **કુમુદં**, ણો. **અસ્સ** પદુમાદિનો કન્દો સાલૂકમુચ્ચતે. કં સુખં દદાતીતિ **કન્દો**, **કન્દ** અવ્હાને વા રોદને ચ. **સલ** ગમનત્થો **દણ્ડકો** ધાતુ, ઉકો, દીઘો, **સાલૂકં**.

૬૮૯. તિકં રત્તારત્તસામઞ્ઞે. કમલતો અઞ્ઞતરસ્મિં જલકુસુમે, ન તુ રત્તેયેવ, સુગન્ધેન યુત્તં **સોગન્ધિકં**. કસ્સ હારં ઇવ સોભાકરત્તા **કલ્લહારં**, **લા**ગમો, દ્વિત્તઞ્ચ. દકં સીતલં કરોતીતિ **દકસીતલિકં**.

દ્વયં સેવાલે. ઉદકં સેવતીતિ **સેવાલો**, અલો, **વ**કારાગમો, ઇસ્સે ચ. નીલતીતિ **નીલિકા**, **નીલ** વણ્ણે, ઇકો, નીલવણ્ણયોગતો વા **નીલિકા**, સેવલોપિ, દ્વયં પદ્મયુત્તે દેસે, પદ્મસમૂહે ચ. નળિની ચ પઙ્કજિની વિસિની ચ સરોજિની પદ્મિનીતિ પરિયાયા. ''પદ્મસણ્ડં તદાકરે''તિ હિ પરિયાયં **રતનમાલાયં માધવો**, વિસં સમં, તબ્બન્તતાય **વિસિની**, ઇનો, નદાદિ. અમ્બુજયોગતો, અમ્બુજાનં સમૂહતો વા **અમ્બુજિની**.

૬૯૦. તિલબીજાદયો સેવાલો નામ. તત્ર તિલબીજપ્પમાણં જલસણ્ઠિતં નીલાદિવણ્ણયુત્તં **તિલબીજં** નામ. **સઙ્ખો** નામ સપત્તો અપ્પકણ્ડો ઉખાપિધાનાદિપ્પમાણો સમૂલો એકો સેવાલવિસેસો. **પણકો** નામ ભમરસણ્ઠાનો નીલવણ્ણો એકો સેવાલવિસેસો, **પણ** સઙ્ખાતે, ણ્વુ, **પણકો**.

પાતાલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ સકલબ્યાકરણમહાવનાસઙ્ગઞાણચારિના કવિકુઞ્જરકેસરિના ધીમતા સિરિમહાચતુરઙ્ગબલેન મહામચ્ચેન વિરચિતાયં અભિધાનપ્પદીપિકાવણ્ણનાયં ભૂકણ્ડવણ્ણના સમત્તા.

૩. સામઞ્ઞકણ્ડ

૧. વિસેસ્યાધીનવગ્ગવણ્ણના

૬૯૧. ઇહ વક્ખમાને સામઞ્ઞકણ્ડે **સાઙ્ગોપાઙ્ગેહિ** અઙ્ગઉપાઙ્ગદ્વયસહિતેહિ **વિસેસ્યાધીનેહિ** વિસેસ્યાયત્તેહિ વિસેસનસદ્દેહિ સોભનાદીહિ **સંકિણ્ણેહિ** અઞ્ઞમઞ્ઞવિજાતિયત્થેહિ દબ્બક્રિયાગુણાદીહિ **અનેકત્થેહિ** સમયવણ્ણાદીહિ **અબ્યયેહિ** ચિરસ્સમાદીહિ ચ **કમા** કમતો વગ્ગા કથ્યન્તે, તે ચ પુબ્બવગ્ગસન્નિસ્સયા, તથા હિ **સોભના**દયો **દેવમનુસ્સા**દીસુ વિસેસનભાવેન સમ્બન્ધા, **ક્રિયા**દયો તુ તદાધારતાય, **સમયા**દયો વાચકતાય, **ચિરસ્સ**માદયો તંક્રિયાવિસેસનભાવેન, તતોયેવ સાધારણત્તા સામઞ્ઞકણ્ડમિદં.

૬૯૨. ઇહ સત્થે ભિય્યો રૂપન્તરા લિઙ્ગવિનિચ્છયો, સો અત્રાપિ વગ્ગે ભિય્યો રૂપન્તરાયેવાતિ વિપ્પટિપત્તિનિરાસત્થં બ્યાપકન્યાયમાહ "**ગુણિ**"ચ્ચાદિના. તસ્સત્થો – વિસેસનભૂતા સબ્બે ગુણસદ્દા, દબ્બસદ્દા, ક્રિયાસદ્દા ચ વિસેસ્યાધીનભાવેન હેતુનાયેવ, ન ભિય્યો રૂપન્તરાપિ વિસેસનસદ્દેન સમલિઙ્ગિનો સિયુન્તિ, યથા – સોભના ઇત્થી, સોભનો પુરિસો, સોભનં ચિત્તં.

૬૯૩-૬૯૬. સુભન્તં સોભને. **સુભ** સોભને, યુ. **રુચ** દિત્તિયં, ઇરો. **સાધ** સંસિદ્ધિયં, ઉ. મનં તોસેતીતિ **મનુઞ્ઞં.** ઞા પરિમાણતોસનનિસામનેસુ, અન્તસ્સુકારો, મનં આ ભુસો તોસેતીતિ વા **મનુઞ્ઞં**, તદા ''મનો અઞ્ઞ''ન્તિ છેદો, **આ**લોપો. **ચર** ગતિભક્ખનેસુ, ણ્વુ, ચરતિ ચિત્તમેત્થાતિ **ચારુ**. સુટ્ઠુ દરીયતે **સુન્દરં**, **દર** દારણે . **વગ્ગ** ગમને, ઉ, **વગ્ગુ**. મનો રમતિ અસ્મિં. **કમુ** ઇચ્છાયં, તો. હરતિ ચિત્તં **હારી**, ણી. **મન** ઞાણે, જુ, મનો જવતિ યસ્મિં વા **મઞ્જુ**, **ન**લોપો. પિયસીલયુત્તતાય **પેસલં**, **પિયસ્સ પે**, ઈસ્સત્તં. **ભદિ** કલ્યાણે, દો. **વા** ગતિયં, મો. **કલ** સઙ્ખ્યાને, યાણો. મનં અપ્પેતિ વડ્ઢેતીતિ **મનાપં**, મનો અપ્પોતિ યસ્મિન્તિ વા **મનાપં**, **આપ** પાપુણને, અપાદિપુબ્બો ચ. લભિતબ્બન્તિ **લદ્ધં**, તો, સકત્થે કો. સુભતીતિ **સુભં**, સુન્દરેન સભાવેન ભવતીતિ વા **સુભં**.

પુઙ્ગવન્તં ઉત્તમે, ઉબ્ભુતો અત્યત્થં ઉત્તમો, **ઉભ**સદ્દતો ઉબ્ભુતત્થતો વિસેસત્થે તમો, ઉગ્ગતતમત્તા વા **ઉત્તમો**. **વર** પત્થનાયં, **પવરો**. **ઇટ્ઠ**પચ્ચયે **વુડ્ઢસ્સ જા**દેસો, **જેટ્ઠો**. પકટ્ઠં મુખં આરમ્ભો અસ્સ **પમુખો**. નત્થિ ઉત્તરો ઉત્તમો યસ્મા **અનુત્તરો**. પમુખો ચ અનુત્તરો ચાતિ દ્વન્દો. અપાદિપુબ્બે **વરો**. મુખમિવ **મુખ્યો**, **ઇવ**ત્થે યો. પદધાતીતિ **પધાનં**, યુ. પમુખભાવે તિટ્ઠતીતિ **પામોક્ખો**, ઉભયત્રાપિ વુદ્ધિ. પકટ્ઠં રાતીતિ **પરં**, ણો. ''અગ્ગ''ન્તિ જાનિતબ્બન્તિ **અગ્ગઞ્ઞં**, ''અગ્ગ''ન્તિ પમાનિતબ્બન્તિ વા **અગ્ગઞ્ઞં**. **ઉત્તરો ઉત્તમ**સદિસો. પધાનભાવં નીતં **પણીતં**, **ની** નયે, કમ્મનિ ણો. પરં પચ્ચનીકં મારેતીતિ **પરમં**, પકટ્ઠભાવે રમતીતિવા **પરમં**, ણો. ઇયિટ્ઠેસુ **પસત્થસ્સ**, **વુડ્ઢસ્સ** ચ **સો**, **સેય્યો**, **સેટ્ઠો** ચ, ''ક્વચાસવણ્ણં લુત્તે''તિ ઇસ્સે. ગામં નેતીતિ **ગામણિ**, ''તસ્સીલાદીસુ ણી ત્વાવી ચા''તિ ણી, રસ્સો, **ગામણિ**. સન્તતમતાય **સત્તમો**, **સન્ત**તો તમો, **સન્તસ્સ** ચ **સો**. વિસેસીયતેતિ **વિસિટ્ઠો**, **સિસ** વિસેસને, તો. **અર** ગમને, ણ્યો, **ઇ**કારાગમો, **અરિયો**. નત્થિ અગ્ગો યસ્મા **નાગો**, દીઘાદિ, **ગ**લોપો ચ. ઇ ગતિયં, ણ્વુ, ઇસ્સે, **અ**લોપો ચ, **એકો**, સદિસરહિતતાય વા એકીભાવે તિટ્ઠતીતિ **એકો**, કો. ઉસ્સાપેતિ પચ્ચનીકેતિ **ઉસભો**, **ઉસ** દાહે, અભો . **અજ** ગમને, અ, **જસ્સ ગો**, દ્વિત્તં, **અગ્ગો**. મુચ મોચને, હીનમજ્ઝિમભાવેહિ મુચ્ચતીતિ **મોક્ખો**, તો, **તસ્સ ખો**. **મોક્ખ** મોચને વા, અ. પધાનભાવં ગચ્છતીતિ **પુઙ્ગવો**, યદાદિ, પુક્ખલોપ્યત્ર, **પુસ** વુડ્ઢિમ્હિ, અલો, **સસ્સ ખો**,

અસરૂપદ્વિત્તં. એતે **ચુત્તમાદ**યો સમાસગાપિ અસમાસગાપિ ઉત્તમત્થવાચકા. **અમરકોસે** પન નાગોસભપુઙ્ગવાનં સમાસગત્તેયેવ ઉત્તમત્થવાચકતા વુત્તા, વુત્તઞ્ચ –

> ‘‘ઉત્તરસ્મિં પદે બ્યગ્ઘ-પુઙ્ગવો’સભકુઞ્જરા;
> સીહસદ્દૂલનાગાદ્યા, પુમે સેટ્ઠત્થગોચરા’’તિ [અમર ૨૧.૫૯].

તસ્સત્થો – **બ્યગ્ઘાદ**યો કમ્મધારયસમાસે સતિ ઉત્તરપદીભૂતા સેટ્ઠત્થવિસયા પુબ્બપદસ્સ સેટ્ઠત્થવાચકા પુલ્લિઙ્ગા ચ ભવન્તિ, યથા ‘‘પુરિસબ્યગ્ઘો, મુનિપુઙ્ગવો’’ઇચ્ચાદિ. **સીહાદ**યો, **આદિ**ના **વરાહપુણ્ડરીકધોરય્હસોવીરાદ**યો ચ સમાસગા કમ્મધારયસમાસે ઉત્તરપદભૂતા સેટ્ઠત્થવાચકા પુમેવ ભવન્તિ, યથા ‘‘સક્યસીહો, કવિકુઞ્જરો, પુરિસસદ્દૂલો, પુરિસવરાહો’’ઇચ્ચાદિ.

૬૯૭. ચિત્તસ્સ, અક્ખિનો ચ પીતિજનકં વત્થુ અબ્યાસેકં, અસેચનઞ્ચ નામ, ન બ્યાસિઞ્ચન્તિ નક્ખરન્તિ નયનમનાનિ યસ્માતિ **અબ્યાસેકં**, **અસેચન**ઞ્ચ, ન બ્યાસિઞ્ચન્તિ ચ યસ્મિં આગન્તુકભૂતાનિ અઞ્ઞરસાનીતિ વા **અબ્યાસેકં**, **અસેચન**ઞ્ચ. ણો, યુ ચ.

છક્કં ઇટ્ઠે વત્થુમ્હિ. ઇચ્છિતબ્બં, એસિતબ્બન્તિ વા **ઇટ્ઠં**, **ઇસુ** ઇચ્છાયં, **ઇસ** ગવેસને ચ, તો. સુભત્તં ગચ્છતીતિ **સુભગં**, ક્વિ. હદયે સાધુ, હદયસ્સ વા પિયન્તિ **હજ્જં**, ણો, **દન્તસ્સ** લોપો, **દ્યસ્સ જ્જો**. દયિતબ્બં આદાતબ્બન્તિ **દયિતં**, તો. **વલ્લ** સંવરણે, કમ્મનિ અભો. પિયાયિતબ્બન્તિ **પિયં**,**પી** તપ્પનકન્તીસુ, ણ્યો, રસ્સાદિ.

૬૯૮. તિકં તુચ્છે. **તુચ** વિનાસે, છો. **રિચ** વિયોજનસમ્બજ્ઝનેસુ, સમ્બજ્ઝનં મિસ્સનં, તો, સકત્થે કો. સુનસ્સ હિતં **સુઞ્ઞં**, યો, **ન્યસ્સ ઞ્ઞો**, **સુન** ગતિયં વા, યો. દ્વયં અસારે. **ફલ** નિપ્ફત્તિયં, ઉ, ગુ વા. પુબ્બત્ર **ગો**ન્તો, અસ્સે, **ફેગ્ગુ**.

તિકં પવિત્તે. **મેધ** હિંસાસઙ્ગમેસુ, મેધીયતે સઙ્ગમીયતે **મેજ્ઝં**, ણ્યો, **ઝસ્સ ઝો**, અસરૂપદ્વિત્તં. **પુ** પવને, તો, દીઘાદિ. વુદ્ધાવાદેસો, **ઇ**કારાગમો ચ. દ્વયં અવિરદ્ધે. ન વિરજ્ઝતીતિ **અવિરદ્ધો**, **રધ** હિંસાપરાધાપગમનેસુ, તો. ‘‘ધઢભહેહિ ધઢા ચે’’તિ **તસ્સ ધો**. **પણ** બ્યવહારથુતીસુ, ણ્વુ, વિરદ્ધવોહારેન ન પણામેતીતિ **અપણ્ણકો**.

૬૯૯-૭૦૧. દ્વયં જાત્યાચારાદિના અનિન્દિતે. **ઉ**પુબ્બો, **પ**પુબ્બો ચ **કસ** વિલેખને, હિંસાયઞ્ચ, તો, ‘‘સાદિસન્તપુચ્છભન્જહંસાદીહિ ટ્ઠો’’તિ સહાદિબ્યઞ્જનેન **તસ્સ ટ્ઠો**.

ગારય્હન્તં જાત્યાચારાદિના નિન્દિતે. નિહીયતેતિ **નિહીનો**, **હા** ચાગે, ઇનો, દીઘો. અપાદિપુબ્બે **હીનો**. **લમ** નિન્દાયં, ણ્વુ, **લામકો**. **કિટ** ગતિયં, **પતિ નિ**પુબ્બો તુ નિન્દાયં, ઠો, **પતિકિટ્ઠં**, **નિકિટ્ઠ**ઞ્ચ. **ઇત્તર**સદ્દો લામકત્થવાચકો પાટિપદિકો, ‘‘જાત્યાચારાદીહિ નિહીનોય’’ન્તિ અવદિતબ્બોતિ **અવજ્જો**, તબ્ભાવત્થો ચેત્થ **અ**કારો. **વદ** વિયત્તિયં વાચાયં, ણ્યો, **દ્યસ્સ જ્જો**. કુચ્છા સઞ્જાતા અસ્સ **કુચ્છિતો**. અધોભાગે જાતો **અધમો**, ઓસ્સત્તં. **ઉમ** નિન્દાયં, કમ્મે અ, સકત્થે કો, ઉસ્સો, **ઓમકો**. ગરહિતબ્બોતિ **ગારય્હો**, **ગરહ** નિન્દાયં, ણ્યો, વણ્ણવિપરિયયો.

દ્વયં મલયુત્તે. મલયુત્તતાય **મલીનો**, ઇનો, દીઘો. અસ્સત્થ્યત્થે ઈ, **મસ**પચ્ચયે **મલીમસો**, કચ્ચરં, મલદૂસિતમ્પિ, કુચ્છિતં ચરતીતિ **કચ્ચરં**.

તિપાદં વિપુલે. **બ્રહ** વુદ્ધિયં, રાજાદિ, **બ્રહા. મહ** પૂજાયં, અન્તો. **પુલ** મહત્તે, **વિપુલં. સલ** ગમને, **વિસાલં**, ણો. **પથ** સઙ્ખ્યાને, ઉલો, અસ્સુ, **પુથુલં, ઉમ્હિ પુથુ. ગર** સેચને, ઉ, **ગરુ. અર** ગમને, ઉ, અસ્સુ, **ઉરુ. તનુ** વિત્થારે, તો, **ઇણ્ણાદેસો, તસ્સ થો**, અસ્સિ, અસરૂપદ્વિત્તં, **વિત્થિણ્ણં**.

વઠરન્તં થૂલે. **પી** તપ્પનકન્તીસુ, ઇનો. **થૂલ** પરિબ્રૂહને, અ. **પીધાતુતો** ઈવરો, **પીવરં**. લપચ્ચયે **થુલ્લં**, રસ્સાદિ. **વદ** વિયત્તિયં વાચાયં, વદતીતિ **વઠરં**, અરો, **દસ્સ ઠો**. થૂલમુપચિતમંસવિપુલાયતમંસાદિ.

દ્વયં સન્નિચિતે. **આનિ**પુબ્બો **ચિ** ચયે, કમ્મે તો, **આચિતં, નિચિત**ઞ્ચ.

૭૦૨. સિલોકો સબ્બસ્મિં. સરતીતિ **સબ્બં**, વો, **રસ્સ** ચ **વો. સં**પુબ્બો **અસુ** ખેપને, તો, **સમત્તં**, અથ વા **સમ તિમ** વેકલ્લબ્યે, તો, **સમત્તં**. ન ખિયતીતિ **અખિલં**, લો, **અખિલં, નિખિલ**ઞ્ચ તથા. **સક** સત્તિયં, અલો, કલાભિ અવયવેહિ સહ વત્તતેતિ વા **સકલં**. સેસતો અવસિટ્ઠતો નિગ્ગતં **નિસ્સેસં. કસ** ગમને, ઇનો, ણત્તં, **કસિણં**. ન સેસં અવસિટ્ઠં **અસેસં**. અગ્ગેન સિખરેન સઙ્ગતં **સમગ્ગં**. કતે સમાસે પુબ્બનિપાતો અભિધાના. **ઊન** પરિહાને, ન ઊનં અસ્મિં **અનૂનકં**, કો.

૭૦૩. બહુલન્તં બહુત્તે, ભાવેતિ વડ્ઢેતીતિ **ભૂરિ, ભૂ** સત્તાયં, રિ, **ભૂરિ**, દીઘાદિ, રસ્સન્તો, **ઈમ્હિ ભૂરી**, મેધા. **પહુ** સત્તિયં, તો, **ઉ**કારાગમો, **પ**પુબ્બો **હૂ** સત્તાયં વા, રસ્સો. **પચિ** વિત્થારે, ઉરો, **પચુરં. ભી** ભયે, ભાયતિ યસ્માતિ **ભિય્યો**, દ્વિત્તં. સમ્પહોતીતિ **સમ્પહુલં**, લો. **બહ** વુદ્ધિયં, ઉ, **બહુ. યેભુય્ય**સદ્દો બહુલત્થવાચકો પાટિપદિકો. બહૂ અત્થે લાભીતિ **બહુલં**.

દ્વયં બહિગતે. બહિ જાતં **બાહિરં**, ઇરણ.

૭૦૪-૭૦૬. યેસં પદત્થાનં **મત્તં** પમાણં સતાદિતો **પરં** અધિકં ભવતિ, તે **પરોસતાદી. આદિ**ના પરોસહસ્સાદિ. સતતો પરો **પરોસતં**. સહસ્સતો પરો **પરોસહસ્સં**, પરસ્સ પુબ્બનિપાતો અભિધાના **પરસદ્દા ઓ**કારાગમો. પજ્જં અપ્પે. પરિતો અત્તં ખણ્ડિતં **પરિત્તં. સુખ** તક્રિયાયં, તક્રિયા સુખનં, ઉમો. **સુચ** સોચને વા. **ખુદ** પિપાસાયં, દો, **ખુદ્દં. થુચ** પસાદે, ણો. **અલ** ભૂસનપરિયત્તિનિવારણેસુ, પો, **લસ્સ પો, અપ્પં. કિસ** તનુકરણે, ણો. **તનુ** વિત્થારે. **ચિ** ચયે, ઉલો, દ્વિત્તં, **ચુલ્લં**, નીચે પન **ચુલ્લો. મા** માને, છદાદીહિ તો. રસ્સાદિ, **મત્તા**, ઇત્થિયં. **લિસ** અપ્પીભાવે, અ. **લૂ** છેદને, લુયતેતિ **લવો**, અ. **અણ** ગત્યત્થો, ઉ. **કણ** સદ્દે, અ, **કણો**. લવાદીહિ સહ કણો પુમે, વુત્તઞ્ચ **અમરકોસે** ''પુમે લવલેસકણાણવો''તિ [અમર ૨૧.૬૨].

ગત્તન્તં સમીપે. સઙ્ગતા આપો યસ્મિં **સમીપં**, આસ્સી. **પા**દિતો યદાદિના કટો, **નિકટો**, નત્થિ કટો આવરણં એતસ્સાતિ વા **નિકટો. સદસ્મા** તો, આસન્નો. કણ્ઠં સમીપં ઉપગતં **ઉપકટ્ઠો**. ''કણ્ઠો ગલે સન્નિટ્ઠાને, સદ્દે મદનપાદપે''તિ હિ **નાનત્થસઙ્ગહો**, ઇધ પન **કણ્ઠસ્સ કટ્ઠાદેસો, ણલોપો** વા. અભ્યાસીદતીતિ **અભ્યાસો**. ''અભ્યાસો તુ સમીપમ્હિ, પુમા અભ્યસનેપિ ચે''તિ [ચિન્તામણિટીકા ૨૧.૬૭] **રભસો**. સહ અન્તેન **સન્તિકં**, સકત્થે ઇકો. વિદૂરપટિપક્ખત્તા **અવિદૂરં**. સઙ્ગતં અન્તં **સામન્તં, સસદ્દસ્સ** દીઘો, નિગ્ગહીતસ્સ મો, **સં નિ**પુબ્બોપિ **કટ્ઠસદ્દો** સમીપત્થોયેવાતિ દસ્સનત્થં ઉદાહટં, **કસ** વિલેખને વા, તો, **સન્નિકટ્ઠં**. અન્તિકભાવં ઉપગતં **ઉપન્તિકં**. સહ કાસેન વત્તતે **સકાસં, કાસ** દિત્તિયં. અન્તયોગા અન્તિકં, ઇકો. ગાયતેતિ **ગત્તં**, તો, **સકાસસદ્દેન**

સનિડસદેસસવિધસમરિયાદસવેસાપિ ગય્હન્તિ. સહ નિડેન, સહ દેસેન, સહ વિધાય, સહ મરિયાદાય, સહ વેસેન વત્તતેતિ વિગ્ગહો, બ્યુપ્પત્તિનિમિત્તં, રૂળ્હીસદ્દા પન એતે.

દ્વયં દૂરમત્તે. દુક્ખેન અરતિ યં દૂરં. **વિપ**પુબ્બો **કટ્ઠ**સદ્દો દૂરે, સકત્થે કો, **વિપ્પકટ્ઠં**.

૭૦૭. તિકં ઘને, નત્થિ અન્તરં છિદ્દં યસ્સ. **હન**તિસ્મા અ, **હ**સ્સ **ઘો** ચ, **ઘનં**. **સમુ** ઉપસમે, દો, **સન્દં**. પાદો વિરળે. વિરમતીતિ **વિરળં**, અ, વણ્ણવિકારો. પિયો લવો અપ્પો યસ્મિં **પેલવં**, **પિય**સ્સ **પે**, **પિલિ** ગમને વા, અવો. **તનુ** અપ્પાદીસુપિ.

દ્વયં દીઘે. **યત** આયતને, **આયતં**. **ઇ** ગમને વા, તો, ભૂવાદિ, ઇસ્સે, એ અય, દીઘાદિ. **દિ** ખયે, ઘો, દીઘાદિ. તિકં વટ્ટુલે. નિગ્ગતં તલં અસ્માતિ **નિત્તલં**. **વટ્ટ** વટ્ટને, **વટ્ટં**, લતાદિ. **ઉલ**પચ્ચયે **વટ્ટુલં**.

૭૦૮. **ઉચ્છિત**ન્તં ઉન્નતે. **ચિ** ચયે, ઉચ્ચિનોતીતિ **ઉચ્ચો**, અ. ઉન્નમતીતિ **ઉન્નતો**. **તુજ** હિંસાયં, ફલને ચ, અ, **તુઙ્ગો**. ઉગ્ગતં અગ્ગં અસ્સ **ઉદગ્ગો**. ઉદ્ધં સિતો **ઉચ્છિતો**, **સિ** સેવાયં, તો, **સ**સ્સ **છો**, અસરૂપદ્વિત્તં, **ઉચ્છિતો**. પંસુપિ, પકટ્ઠો અંસુ દિત્તિ યસ્સ **પંસુ**.

તિકં વામને. ઉદ્ધં ન અઞ્ચતીતિ **નીચો**, **અઞ્ચ** ગમને, ણો, **અ**કારઞકારાનં લોપો, **નિ**સદ્દો અત્ર નિસેધે. **રસ** સદ્દે, સો, **રસ્સો**. **વા** ગમને, મનો, **વામનો**.

તિકં ઉજુમ્હિ. ન જિમ્હં કુટિલં **અજિમ્હં**. તસ્મિં અવઙ્કતાય પકટ્ઠો ગુણો યસ્સ **પગુણો**. **અજ** ગમને, ઉ, અસ્સુ, **ઉજુ**.

૭૦૯. છક્કં વઙ્કે. **અલ**ધાતુમ્હા અરો, ળત્તં. **વેલ** ગમને, તો, દ્વિત્તાદિ, વિરૂપેન ઇલયતીતિ વા **વેલ્લિતં**, તો, **ઇલ** ગમને. **વઙ્ક** કોટિલ્યે, અ. **કુટ** છેદને, ઇલો, **કુટ** કોટિલ્યે વા. **હા** ચાગે, કત્તરિ મો, દ્વિત્તં, વણ્ણવિપરિયયાદિ, **જિમ્હં**. **કુઞ્ચ** કોટિલ્યે, તો. વક્કમ્પિ, **વક્ક** ગમને.

પઞ્ચકં ધુવે. **ધુ** ગતિથેરિયેસુ, અ, **ઉવા**દેસો. સસ્સતે નિચ્ચે ભવો **સસ્સતો**. **નિચ્ચો** વુત્તો [અભિધાનપ્પદીપિકાટીકા]. સદા કાલે ભવો **સદાતનો**. **સન**સદ્દો નિચ્ચત્થો સત્તમ્યન્તો નિપાતો, **સનં**સદ્દો વા [અભિધાનપ્પદીપિકાટીકા], તત્ર ભવો **સનન્તનો**, ઉભયત્રાપિ ભવત્થે તનો, પુબ્બે નિગ્ગહીતાગમો.

૭૧૦. એકેનેવ ભાવાદિરૂપેન કાલસ્સ બ્યાપકો નિબ્બાનાકાસાદિકૂટટ્ઠોતિ પકાસિતો. માયાનિચ્ચલયન્તાદીસુ **કૂટં** વક્ખતિ [અભિધાનપ્પદીપિકાટીકા]. નિચ્ચલો તિટ્ઠતીતિ **કૂટટ્ઠો**, પબ્બતો, કૂટટ્ઠો વિય સદા તિટ્ઠતીતિ **કૂટટ્ઠો**.

દ્વયં લહુકે. **લઙ્ઘ** ગતિ સોસનેસુ, ઉ, **ઘ**સ્સ **હ**ત્તં, નિગ્ગહીતલોપો, **લહુ**, લઘુપિ. **સં**પુબ્બે, સત્થિકકપચ્ચયે ચ **સલ્લહુકં**. તિકં સઙ્ખ્યાતે. **ખ્યા** કથને. **ગણ** સઙ્ખ્યાને. **મા** પરિમાણે, સબ્બત્ર તો.

૭૧૧. તિકં તિખિણે. **તિજ** નિસાને, હો, વણ્ણવિકારો, **તિણ્હં**. **તિજ** નિસાને, ઇનો, **જ**સ્સ **ખો**, ણત્તં, **તિખિણં**. **તિજ**તોયેવ વો, **જ**સ્સ **વો**, **બ**ત્તં, **તિબ્બં**. તિકં ચણ્ડે. **ચણ્ડ** કોપે, **ચણ્ડં**. **ઉજ્જ** બલપાલનેસુ, અ, **જ્જ**સ્સ **ગ્ગો**, **ઉગ્ગં**. **ખર** વિનાસે, અ, **ખરં**.

ચતુક્કં જઙ્ગમે. **ગમુ** ગમને, દ્વિત્તાદિ, **જઙ્ગમં**. **ચર** ગમને, અ, **ચરં**. તસતિ ચલતીતિ **તસં**, **તસ** ઉબ્બેગે, ઉબ્બેગો ભયં, ચલનઞ્ચ. **ચર**ભિસ્મા ચરો, મજ્ઝે દીઘો, **ચરાચરં**, અબ્ભાસન્તે વા રાગમો, **ચરાચરં**, સબ્બત્ર **અ**પચ્ચયો. ઇઙ્ગમ્પિ, ઇઙ્ગતીતિ **ઇઙ્ગો**, **ઇઙ્ગ** ગમને.

૭૧૨-૭૧૩. દ્વયં ચલનમત્તે. **કમ્પ** ચલને. **ચલ** કમ્પને, સબ્બત્ર કત્તરિ યુ.

દ્વયં અધિકે. અતિરિચ્ચતીતિ **અતિરિત્તો**, **રિચ** વિયોજનસમ્પટિચ્છનગતીસુ, તો, ભુજાદિ. અધિ એતિ ગચ્છતીતિ **અધિકો**, **ઇ** ગમને, કો.

જઙ્ગમા પાણિતો અઞ્ઞો થાવરો નામ, તિટ્ઠતીતિ **થાવરો**, **ઠા** ગતિનિવત્તિયં, વરો, વણ્ણવિકારો, **થાવરો**, ઠાવરોપીત્યેકે.

ચતુક્કં લોલે. **લોલ** ઉમ્માદને. **ચલ** કમ્પને, દ્વિત્તાદિ, **ચઞ્ચલં**. **તર** પ્લવનતરણેસુ, તરં લાતીતિ **તરલં**, એતે ચલનમત્તેપિ.

ચતુક્કં પુરાણે. પુરે ભવો **પુરાણો**, યદાદિના **ન**પચ્ચયો, **ણ**ત્તં. પુરા ભવો **પુરાતનો**, **તન**પચ્ચયો. **સનં**સદ્દો ઇહ સત્તમ્યન્તો પુરાણત્થે નિપાતો. તત્ર ભવો **સનન્તનો**, પુબ્બે વિય **સનં**સદ્દો વા, તત્રાપિ પુબ્બે વિય નિગ્ગહીતાગમો. **ચિરં**સદ્દો નિપાતો સત્તમ્યન્તો પુરાણત્થો ઇહ ગય્હતે, તત્ર ભવો **ચિરન્તનો**. નિગ્ગહીતલોપો **ચિરકાલાદીસુ**.

ચતુક્કં અભિનવે. પતિતો અગ્ગો યસ્સ **પચ્ચગ્ઘો**, **ગસ્સ ઘો**, બહુકો વા અગ્ઘો યસ્સ **પચ્ચગ્ઘો**, અનેકત્થત્તા હિ ઉપસગ્ગનિપાતાનં બહુકત્થો એત્થ **પતિ**સદ્દો. **નવ**સદ્દાસકત્થે તનો, **નવસ્સ નુ**ભાવો ચ. નવો એવ **અભિનવો**, **નુ** થુતિયં, અ, **નવો**.

૭૧૪-૭૧૫. પઞ્ચકં કક્ખળે. કન્તતીતિ **કુરૂરં**, ઊરો, **કન્તસ્સ ચ કુરાદેસો**, **કર** હિંસાયં વા, ઊરો, અસ્સુ. **કઠ** કિચ્છજીવને, મુદ્ધજદુતિયન્તો ધાતુ, ઇનો, વણ્ણવિપરિયયે કથિનન્તિપિ. **દલ** વિદારણે, હો, **ળત્તં**, **બહ** વુદ્ધિમ્હિ વા, **બસ્સ દો**, ળન્તો ચ, **દળ્હં દહ** ભસ્મીકરણે વા, અ, ળન્તો ચ. નિટ્ઠાતીતિ **નિટ્ઠુરં**, **ઠા** ગતિનિવત્તિયં, ઉરો. **કક્ખ** હસને, અલો, ળત્તં. કઠોરં, જરઠં, મુત્તિમં, મુત્તમ્પિ, **કઠ** કિચ્છજીવને, ઓરો. **જર** જીરણે, ભૂવાદિ, ઠો. મુત્તિ કથિન્યં, તંયોગા **મુત્તિમં**. **અ**પચ્ચયે **મુત્તં**.

સત્તકં અન્તે. **અમ** ગમને, તો, **અન્તો**, અનિત્થી. **પરિ**પુબ્બો **પરિયન્તો**. **પ**પુબ્બો **પન્તો**. પચ્છા ભવો **પચ્છિમો**. અન્તે ભવો **અન્તિમો**, ઇમો. જઘને સાધુ **જિઘઞ્ઞં**, યો, અસ્સિ. **ચર**તિસ્મા ઇમો. **ચરિમં**, **ચર**સદ્દા વા ઇમો.

ચતુક્કં પઠમે. **પુબ્બ** પૂરણે, અ. અગ્ગં સેટ્ઠેપિ વુત્તં. **પઠ** વિયત્તિયં વાચાયં, અમો, **પથ** સઙ્ખ્યાને વા, અમો, વણ્ણવિકારો, **પઠમં**, પથમન્તિપિ. આદીયતે પઠમં ગણ્હીયતેતિ **આદિ**, ઇ, પુમે, **સો**સદ્દો **આદિ**સ્સ પુલ્લિઙ્ગત્તજોતકો, પુરિમં, પુરત્થાપિ, ભવત્થે ઇમત્થા.

દ્વયં અનુચ્છવિકે. પટિગ્ગાહિતો રૂપો **પતિરૂપો**. છવિયા અનુરૂપં **અનુચ્છવિકં**, સકત્થે કો.

દ્વયં નિરત્થકે. **મૂહ** વેચિત્તે, અ, હસ્સ **ઘો**. નત્થિ અત્થો યસ્સ, સકત્થે કો.

૭૧૬. દ્વયં પાકટે. વિસિટ્ઠો અત્તા યસ્સ **બ્યત્તં**. **પુટ** પકાસને, **પુટ** વિકાસને વા.

તિકં મુદુમ્હિ. **મુદ** મોદને, ઉ, **મુદ** સંસગ્ગે વા. સોભનં કુમારં કન્તિ યસ્સ. **કુ** સદ્દે, અલો, મન્તો ચ.

દ્વયં ઇન્દ્રિયગ્ગય્હે. અક્ખં ઇન્દ્રિયં પતિગતં નિસ્સિતં, અક્ખેન વા પતિગતં **પચ્ચક્ખં**, કતે સમાસે **પતિ**સદ્દસ્સ પુબ્બનિપાતો અભિધાનતો. ઇન્દ્રિયં ચક્ખાદિકં, તેન ગય્હં **ઇન્દ્રિયગ્ગય્હં**.

દ્વયં અપચ્ચક્ખે. પચ્ચક્ખવિપરીતં **અપચ્ચક્ખં**, પરમાણ્વાદિ. ઇન્દ્રિયં અતિક્કન્તં **અતિન્દ્રિયં**.

૭૧૭. ચતુક્કં અઞ્ઞત્થે. **ઇતર**સદ્દો પાટિપદિકો અઞ્ઞત્થવાચકો, **ઇદં**સદ્દા વા તરો અઞ્ઞત્થે, **દં**લોપો ચ . **અઞ્ઞ**સદ્દા સકત્થે તરો. એકો સેટ્ઠેપિ વુત્તો. **અઞ્ઞ**સદ્દો પાટિપદિકો ભિન્નત્થો, ન ઞાયતેતિ વા **અઞ્ઞો**.

તિકં નાનપ્પકારે. બહવો વિધા પકારા અસ્સ **બહુવિધો**. વિચિત્તા વિધા યસ્સ **વિવિધો**.

દ્વયં અનિવારિતે. નત્થિ બાધો નિસેધો યસ્સ **અબાધં**. નત્થિ અગ્ગળં અસ્સ.

૭૧૮. ચતુક્કં અસહાયે. અસહાયત્થે **એક**તો આકી, ચ્ચો, કો ચ, **એકાકી**, **એકચ્ચો**. અઞ્ઞત્થેપિ **એકકો** વુત્તો. **સમા** તુલ્યત્થા.

અનેકસમ્બન્ધિનિ **સાધારણા**દિદ્વયં. સહ આધારણેન વત્તતીતિ **સાધારણં**, યદાદિ, થિયં સાધારણી, સાધારણા ચ. સમાનમેવ **સામઞ્ઞં**, યો, **સામઞ્ઞા** ઇત્થિયં.

દ્વયં અપ્પાવકાસે. સમ્બાધતે અસ્મિં, રો. **સં**સદ્દા કટો, યદાદિ, **સઙ્કટં**, સહ આવરણેન વત્તતીતિ વા **સઙ્કટં**, સહત્થો **સં**સદ્દો.

૭૧૯. **વામં કળેવરં** વામકાયો સબ્યં નામ. ''સબ્યં વામે ચ દક્ખિણે''તિ [ચિન્તામણિટીકા ૨૧.૮૪] હિ **અજયો**, **સવ** ગતિયં, યો. **દક્ખિણં** કળેવરં અપસબ્યં, સબ્યતો અપગતં **અપસબ્યં**.

દ્વયં વિપરીતે. પટિકૂલતિ આવરતીતિ **પટિકૂલં**, **કૂલ** આવરણે. **અપસબ્યં** દક્ખિણેપિ વુત્તં.

દુરધિગમન્તો પથં ગહનં, યથા – ગહનમેતં સત્થં, દુબ્બિવેકમિચ્ચત્થો. ગચ્છન્તં હન્તીતિ **ગહનં**, ગહણમ્પિ, યદાદિ. **કલ** ગમને, ઇલો, કલિં લાતીતિ વા **કલિલં**.

૭૨૦-૭૨૧. દ્વયં બહુપ્પકારે. ઉચ્ચઞ્ચ તં અવચઞ્ચેતિ **ઉચ્ચાવચં**, કમ્મધારયો. બહવો ભેદા અસ્સ.

તિકં જનાદિનિરન્તરગતે. **સઙ્ક** સઙ્કાયં, તો. **કિર** પક્ખેપવિક્ખિપનેસુ, તો, **ઇણ્ણાદેસો**. **સઙ્ક** સઙ્કાયં, ઉલો, **સઙ્કુલં**, **સં**પુબ્બો **કુલ** સન્તાને વા, રો.

સિલોકો છેકે. કતો અબ્ભાસિતો હત્થો પદત્થો યેન **કતહત્થો. કુસ** સિલેસને, અલો. પકદ્ધા વીણા અસ્સ. અભિજાનાતિ **અભિઞ્ઞો. સિક્ખ** વિજ્જોપાદાને, તો. **પુણ** કમ્મનિ સુભે, રો. **પટ** ગમને, ઉ. **છિદિ** દ્વિધાકરણે, કત્તરિ અ, **દસ્સ કો. ચત** યાચને, ઉરો. **દલ** દિત્તિયં, ખો, **લસ્સ કો, દક્ખ** વુદ્ધિયં વા, અ, **દક્ખ** વુદ્ધિહિંસાગતિસીઘેસુ વા. **પિસ** હિંસાબલદાનનિકેતનેસુ, અલો, **પેસલો**. કતમુખો, કતીપિ, **કતસદ્દો** અબ્ભાસિતત્થો, કતં અબ્યાસિતં મુખં ઉપાયો અનેનાતિ **કતમુખો**. કતં અસ્સત્થીતિ **કતી**.

સત્તકં બાલે. **બલ** પાણને, બલતીતિ **બાલો**, અસ્સાસિતપસ્સાસિતમત્તેન જીવતિ, ન પઞ્ઞાજીવિતેનાત્યત્થો. **દા** કુચ્છાયં ગતિયં વા, તુ, દ્વિત્તં, રસ્સાદિ. **જલ** ધઞ્ઞે, અ, ળત્તં. **મૂહ** વેચિત્તે, લો, વણ્ણવિપરિયયો, **મૂળ્હો. મન્દ** જળત્તે. બાલ્યયોગા **બાલિસો**, ઇસો. અઞ્ઞો, યથાજાતોપિ, ન જાનાતીતિ **અઞ્ઞો**. યાદિસો જાતો વિવેકો **યથાજાતો**.

૭૨૨. તિકં ભાગ્યસમ્પન્ને. પુઞ્ઞં, સુકતઞ્ચ યસ્મિં અત્થિ **પુઞ્ઞવા, સુકતી**, વન્તુ, ઈ ચ. ધનં ગહણં લદ્ધોતિ **ધઞ્ઞો**, યો. દ્વયં મહાવીરિયે. **મહાધિતિ** મહાવીરિયો. દ્વયં મહિચ્છે. મહાસયોપિ.

દ્વયં બહુલહદયે, પસત્થહદયે ચ. હદયં બહુલં, પસત્થઞ્ચ યસ્સ **હદયી, હદયાલુ** ચ, તબ્બહુલે ઈ, આલુ ચ, સુહદયોપિ.

૭૨૩. દ્વયં હટ્ઠચિત્તે. ‘‘હાસમનો વિકુબ્બાનો, પમાનો હટ્ઠમાનસો’’તિ [અમર ૨૧.૭] **અમરસીહો**. દ્વયં દુમ્મને. દુટ્ઠં, દુક્ખિતં વા મનો યસ્સ. વિરૂપં મનો યસ્સ. અન્તમનોપિ.

ચતુક્કં બહુપ્પદે. યાચકાનં વદં વચનં જાનાતીતિ **વદાનિયો, વદઞ્ઞૂ** ચ, ઇયો, રૂ ચ, પુબ્બત્રઞ્ઞસ્સ **નાદે**સો, મજ્ઝદીઘો ચ. દાને સોણ્ડો પસુતો. **સોણ્ડ**સદ્દોત્ર મજ્જમદેત્યેકે, થૂલલક્ખોપ્યત્ર, દાનત્થં થૂલં લક્ખં અસ્સ.

૭૨૪. સિલોકો પાકટમત્તે. **ખ્યા** પકાસને, તો. **પતિ**પુબ્બો **ઇ** ગમને, તો. અભિમુખં એતીતિ **પતીતો. ઞા** અવબોધને, તો, **પઞ્ઞાતો, અભિઞ્ઞાતો** ચ. **પથ** ખ્યાને. **સુ** ગતિબુદ્ધીસુ, તો, **સુતો, વિસ્સુતો** ચ, **સુ** સવને વા, કમ્મે તો. **વિદ** ઞાણે, **વિદિતો. સિધુ** સંરાધે, તો, **સિધ** સંસિદ્ધિયં વા. **કટ** ગતિયં, દસ્સનં કટતીતિ **પાકટો**, ઉપસગ્ગસ્સ દીઘો.

૭૨૫. તિપાદં ઇસ્સરે. **ઈસ** ઇસ્સરિયે, ઈસતીતિ **ઇસ્સરો**, અરો, રસ્સાદિ, દ્વિત્તં. **ની** નયે, ણ્વુ, **નાયકો**. સં ધનં અસ્સત્થીતિ **સામી**, દીઘાદિ, રસ્સન્તે સામિપિ. **પા** રક્ખણે,તિ, રસ્સાદિ, **પતિ. અધિ**પુબ્બે **અધિપતિ. ઈસ** ઇસ્સરિયે, અ, **ઈસો**. પભવતીતિ **પભુ**, ઉ, પભૂપિ. **અય** ગમને, યો, **અય્યો**. અધિપાતીતિ **અધિપો**, રો. અધિભવતીતિ **અધિભૂ**, ક્વિ. **ની** નયે, રિતુ, **નેતા**.

તિકં બહુધને. ઇભં અરહતીતિ **ઇબ્ભો**, વો, વણ્ણવિપરિયયો. **ઝે** ચિન્તાયં, અ, અજ્ઝાયતિ ધનં **અડ્ઢો**, ઝસ્સ **ઢો**, અસરૂપદ્વિત્તં, રસ્સાદિ ચ. **ધના** અતિસયે ઈ, **ધની**.

૭૨૬. દ્વયં દક્ખિણેય્યે. દાનં પટિગ્ગણ્હિતું અરહતીતિ **દાનારહો, દક્ખ** વુદ્ધિયં, સીઘત્થે ચ, દક્ખન્તિ ભોગસમ્પદાદીહિ યાય, સા દક્ખિણા, ઇણો, તં અરહતીતિ **દક્ખિણેય્યો**.

દ્વયં સ્નેહવતિ. **સિનિહ** પીતિયં, ધો, **હસ્સ દો, સિનિદ્ધો**, વચ્છો સિનેહો યસ્સત્થિ **વચ્છલો**, લો.

પમાણિકો પરિક્ખકો, પરિક્ખતે અવધારયતે પમાણેહિ અત્થન્તિ **પરિક્ખકો**, **ઇક્ખ** દસ્સનઙ્કેસુ, ણ્વુ. કારણં જાનાતીતિ **કારણિકો**, ઇકો.

દ્વયં આસત્તે. **સન્જ** સઙ્ગે, તો. તં તં વત્થુ પરં પધાનં અસ્સ **તપ્પરો**.

૭૨૭. તિકં કારુણિકે. કરુણા સીલં અસ્સ **કારુણિકો**. દયા કરુણા યસ્સત્થિ **દયાલુ**, આલુ. દુક્ખિતેસુ સુટ્ઠુ રમતીતિ **સૂરતો**, ઉપસગ્ગસ્સ દીઘતા.

ઇટ્ઠત્થે અભિમતપ્પયોજને ઉય્યુતો પુગ્ગલો ઉસ્સુકો નામ, ઉટ્ઠાનં સુટ્ઠુ કાયતીતિ **ઉસ્સુકો**, હસાદ્યનુટ્ઠેયં.

યો આલસ્યાવસાદીહિ અનુતિટ્ઠતિ, સો દીઘસુત્તો, દીઘઞ્ચ તં સુત્તઞ્ચ, તમિવ ચરતીતિ **દીઘસુત્તં**, દીઘસુત્તપરિયન્તિકં કારિયં કરોતીતિ **દીઘસુત્તો**. ચિરેન ક્રિયાનુટ્ઠાનં અસ્સ.

૭૨૮. દ્વયં પરાયત્તે, પરસ્મિં, પરેન વા અધીનો **પરાધીનો**, અઝન્તા સકત્થે ઇનો યદાદિના. પરતન્તો, પરવા, અત્તવાપિ [નાથવા (અમર ૨૧.૨૬)], તન્તયતીતિ તન્તો, **તન્ત** કુટુમ્બધારણે, અ, પરો તન્તો નિયામકો યસ્સ. પરો સેટ્ઠો નાયકો, અત્તા ચ અત્થીતિ **પરવા**, **અત્તવા** ચ, વન્તુ.

આયત્તતામત્તે ચતુક્કં. **યત** પયતને, **આપુબ્બો** અવસીભાવે, તો. અન્તેન સમીપેન સહાતિ **સન્તકો**, સકત્થે કો. પરિગ્ગય્હતે "સક"ન્તિ કરીયતેતિ **પરિગ્ગહો**. અધિગતો ઇનો પભૂ યેનાતિ **અધીનો**.

સેન અત્તના ઈરિતં સીલં અસ્સાતિ **સેરી**, તસ્મિં સેરિનિ ચ **સચ્છન્દો** વત્તતિ, સસ્સ અત્તનો છન્દો યસ્સત્થીતિ **સચ્છન્દો**, અ. સવસો, સયંવસી, નિરવગ્ગહોપિ.

૭૨૯. ગુણદોસે **અનિસમ્મ** અનુપપરિક્ખિત્વા યો કરોતિ, સો **જમ્મો**, **જમ** અદને, મો.

દ્વયં અતિતણ્હે. **લુભ** લોભે, અ, દ્વિત્તં, **ભસ્સ પો**, **લોલુપો**, લોલુભોપિ.

તિકં લુદ્ધે. **ગિધ** અભિકઙ્ખાયં, તો. **લુભ** ગિદ્ધિયં, તો. **લોલ** ઉમ્માદને, અ, **લોલો**. અથ મહાતણ્હાતિતણ્હગિદ્ધાનં કો ભેદો? મહાતણ્હો નાનારમ્મણં ઇચ્છતિ, અતિતણ્હો એકસ્મિમ્પિ આરમ્મણે અનેકવારં, અધિકઞ્ચ તસતિ, ગિદ્ધો પન ઉભયથાપીતિ અયમેતેસં વિસેસો.

યો ક્રિયાસુ મન્દો, સો **કુણ્ઠો**, **કુણ્ઠ** પટિઘાતે, આલસ્યે ચ, અ.

૭૩૦. પઞ્ચકં કામકે. **કમુ** ઇચ્છાયં, ચુરાદિ, ણ્તુ, **કામયિતા**, કારિતલોપે **કમિતા**. **યુમ્હિ** **કામનો**, કમનોપિ. **ણીપચ્ચયે** **કામી**, **ણુકપચ્ચયે** **કામુકો**, અનુકો, અભિકોપ્યત્ર, અનુકામયતે **અનુકો**, ક્વિ. અભિકામયતે **અભિકો**, ક્વિ. અતિકોપિ.

દ્વયં મત્તે. સુણ્ડા સુરા, તત્ર કુસલો **સોણ્ડો**, પાનાગારં વા સુણ્ડા, તત્ર ભવો, ઠિતં વા **સોણ્ડો**. **મદ** ઉમ્માદે , તો. ઉક્કટો, ખિવોપિ, મદેન ઉદ્ધતો **ઉક્કટો**, યદાદિના ઉતો કટો મત્તત્થે [પાણિનિ ૫.૨.૨૯]. **ખિવ** મદે, અ.

તિકં વચનકારિનિ. પવત્તિનિવત્તીસુ વિધાતું સક્યો **વિધેય્યો**, ઇય્યો. આદેસિતં, આદરેન વા સુણોતીતિ **અસ્સવો**, રસ્સાદિ, અ. સુન્દરં વચો આચરિયાદીનં એતસ્મિં હેતુભૂતેતિ **સુબ્બચો**. વિનયગ્ગાહીપિ, વિનયં વિધિપટિસેધવચનં ગહેતું સીલો **વિનયગ્ગાહી**.

૭૩૧. તઙ્ખણુપ્પત્તિઞાણં પટિભા, તાય યુત્તો **પગબ્ભો**, સીઘમેવ ગબ્ભતીતિ **પગબ્ભો**, **ગબ્ભ** ધારણે.

તિકં ભીરુકે. ભી ભયં સીલો યસ્સ **ભીસીલો**. ભાયતીતિ **ભીરુ**, **ભી** ભયે, રુ. **રુક**પચ્ચયે **ભીરુકો**, સકત્થે વા કો.

દ્વયં અસૂરે. ન વીરો સૂરો **અવીરો**. કુચ્છિતતરત્તા **કાતરો**, **કુસ્સ કા**દેસો.

દ્વયં હિંસાસીલે, હનનસીલો **હિંસાસીલો**, **ઘાતુકો**, ઉકો, **હનસ્સ ઘાતો**. સરારુ, હિંસોપિ.

૭૩૨. તિકં કોધયુત્તે. **કુધ** કોપે, કુજ્ઝનસીલો **કોધનો**, યુ. **દુસ** દોસે, **દોસનો**, પટિઘો , યુ. **કુપ** કોપે, કુપતીતિ **કોપી**, ણી. અમરિસનોપિ, નત્થિ મરિસનં ખમા અસ્સ **અમરિસનો**, **મરિસ** અસહને.

દ્વયં અધિકકોધયુત્તે. ચણ્ડતેતિ **ચણ્ડો**, અ, **ચણ્ડ** કોપે. અતિરેકં કુજ્ઝતીતિ **અચ્ચન્તકોધનો**. અચ્ચન્તકોપનોપિ, તદા **કુપ**તો યુ.

પઞ્ચકં ખન્તિયુત્તે. **સહ** ખમને, યુ. **ખમુ** સહને, યુ. **તુમ્હિ ખન્તા**, સત્થાદિ. તિતિક્ખા યસ્સત્થીતિ **તિતિક્ખવા**. **મન્તુમ્હિ ખન્તિમા**, સવિભત્તિસ્સ **ન્તુસ્સ આ**.

૭૩૩. દ્વયં સદ્ધાયુત્તે. **હિ** પદપૂરણે. સદ્ધા યસ્સત્થીતિ **સદ્ધાલુ**. સદ્ધા રતનત્તયાદીસુ પસાદો, તણ્હા, આદરો ચ. દ્વયં ધજયુત્તે. ચિહને ચ પટાકાયં, ધજો સોણ્ડે ચ સોણ્ડિકે, **સોણ્ડો** પુલ્લિઙ્ગં.

દ્વયં નિદ્દાસીલે. નિદ્દા એવ સીલં યસ્સ સો **નિદ્દાસીલો**. દ્વયં પભાયુત્તે. **ભા** દિત્તિમ્હિ, **સર**પચ્ચયો, રસ્સાદિ, દ્વિત્તઞ્ચ, **ભસ્સરો**, ભાસા રતિ યસ્સાતિ વા **ભસ્સરો**, રસ્સાદિ એવ. **સસ્સ** દ્વિત્તાભાવે **ભાસુરો**, અસ્સુ, **ભાસ** દિત્તિયં વા, ઉરો, અથ વા દ્વયં બહુકથાયુત્તે, ભાસાસુ સબ્બાસુ બહૂસુ કથાસુ રમતીતિ **ભસ્સરો**, ક્વિ, ભાસતીતિ વા **ભસ્સરો**, અરો, રસ્સાદિ, દ્વિત્તઞ્ચ, ભાસાસુ રમતીતિ વા **ભાસરો**, ક્વિ, મજ્ઝરસ્સો, ભાસતીતિ વા **ભાસરો**, અરો, ઇમસ્મિં પક્ખે અસ્સુત્તાભાવો.

૭૩૪. તિકં નગ્ગે. ન ગચ્છતીતિ **નગ્ગો**, દ્વિત્તં, **લગ્ગ** સઙ્ગે વા, **નત્તં**, **નજિ લજિ** બિલે વા, ણો, **જસ્સ ગો**, દ્વિત્તં. દિસા એવ અમ્બરં વત્થં એતસ્સ, ન પકતિવત્થન્તિ **દિગમ્બરો**. **સસ્સ ગો**. નત્થિ વત્થં એતસ્સ, અથ વા દિગમ્બરા વત્થા, અઞ્ઞતિત્થિકો અવત્થો ચાતિ એતે દ્વે નગ્ગો નામ, નગ્ગા નામાતિ વા, ''તે ઇત્થિખ્યા પો, સત્ત પકરણાનિ અભિધમ્મો નામા''ત્યાદીસુ વિય સઞ્ઞાસઞ્ઞીસદ્દાનં વચનભેદસ્સાપિ સમ્ભવતો. નગ્ગો ચ નગ્ગો ચ નગ્ગા, પુરિમસ્મિં પક્ખે પન સામઞ્ઞતાય એકવચનનિદ્દેસો.

દ્વયં ભક્ખકે. **ઘસ** અદને, મરો, **ઘસ્મરો**. **ભક્ખ** અદને, ણ્વુ.

વત્તું સોતુઞ્ચ અકુસલો, વચને સવને ચ અકુસલો **એળમૂગો** નામ, એળો બધિરો, મૂગો અવચનો, કમ્મધારયો, સઠેપિ એળમૂગો.

૭૩૫. મુખરાદયો તયો અપ્પિયવાદિનિ. વાઝાવાઝેસુ મુખં અસ્સત્થિ, નિન્દાયં રો. નિન્દિતં મુખં યસ્સ **દુમ્મુખો**. અબદ્ધં અનગ્ગળં મુખં યસ્સ **અબદ્ધમુખો**.

બહુ ચ ગારય્હઞ્ચ વચો યસ્સ સો **વાચાલો** નામ. કુચ્છિતા વાચા અસ્સ સન્તીતિ **વાચાલો**, નિન્દાયં લો.

દ્વયં સુવચને. વદતીતિ **વત્તા**, પસંસાયં તુ. વદતીતિ **વદો. સો** પદપૂરણે.

૭૩૬. તિકં અત્તનિયે. નેતબ્બોતિ નિયો, નિયો **એવ નિજો**, **ની** નયે, ણ્યો, **યસ્સ જો**, સમીપે જાયતીતિ વા **નિજો**. સસ્સ અત્તનો અયં **સકો**, ઇદમત્થે કો, સો એવ વા **સકો**, સસ્સાયં સકો, ણો. અત્તનિ જાતો **અત્તનિયો**, અનિયો.

તિકં અચ્છરિયે. **વિ**પુબ્બો **મહ** પૂજાયં, ભૂવાદિ, ણ્યો, મન્તલોપો, **વિમ્હયો. આ**પુબ્બો **ચર** ગતિભક્ખનેસુ, અ, **ચર**સ્સ **ચ્છરિયો**, રસ્સાદિ ચ, **અચ્છરિયો**. ન ભવિત્થાતિ **અબ્ભુતો**, અસરૂપદ્વિત્તં, રસ્સો ચ, અભૂતોપિ [સદ્દનીતિપદમાલાયં ૩૪૦.૧ પિટ્ઠેસુ પસ્સિતબ્બં].

સોકાદીહિ ઇતિકત્તબ્બતાપટિપત્તિસુઞ્ઞો **વિહત્થો**, **બ્યાકુલો** ચ. વિક્ખિત્તો હત્થો યસ્સ **વિહત્થો. કુલ** સઙ્ખ્યાને **વિઆ**પુબ્બો.

કતસન્નાહો **વધુદ્યતો** હન્તુમુદ્યતો ઉય્યુતો આતતાયી નામ. "વધુય્યુત્તો"તિપિ પાઠો. **આ**પુબ્બો **તા** પાલને, ણી, દ્વિત્તં, આકારન્તાનમાયો, **આતતાયી**.

૭૩૭. સીસચ્છેજ્જમ્હિ સીસચ્છેદારહે **વજ્ઝો**. હન્તબ્બોતિ **વજ્ઝો**, **હન** હિંસાયં, ણ્યો, **હન**સ્સ **વધો**, **ઝ**સ્સ **ઝો**. અસરૂપદ્વિત્તં, **વજ્ઝો**.

તિકં વક્કાસયે. નિકન્તતીતિ **નિકતો**, **કન્ત** છેદને, અ, **ન**લોપો. **સઠ** કેતવે, અ. નત્થિ ઉજુતા યસ્સ **અનુજુ**.

તિકં ભેદકારકે. **સૂચ** પેસુઞ્ઞે, ણ્વુ. **પિસિ** સઞ્ચુણ્ણને, **પિસિ** અવયવે વા, પિસતીતિ **પિસુણો**, યદાદિના ઉનો, **ણ**ત્તં. કણ્ણે જપતીતિ, અલુત્તસમાસો, અરુચિતબ્બરોચકેપિ **કણ્ણેજપો**.

દ્વયં પહરણસીલે. **ધુબ્બી** હિંસાયં, તો, ભુજાદિ. વઞ્ચયતે વિપ્પલપતેતિ **વઞ્ચકો**, **વઞ્ચ** ગમને.

૭૩૮. અરિયાસામઞ્ઞેન ચ બાલપુરિસસ્સ લક્ખણમાહ. **હિ** પદપૂરણે. **યો પુરિસો** યો જનો, **જન**પરિયાયો ચેત્થ **પુરિસ**સદ્દો "દ્વે મહાપુરિસા અભિનિક્ખન્તા"ત્યાદીસુ વિય, **અનિસમ્મ** અનુપપરિક્ખિત્વા વધબન્ધનાદિકિચ્ચં કરોતિ, સો **ખલુ** એકન્તતો "ચપલો"તિ વિઞ્ઞેય્યો, કસ્મા? **અવિનિચ્છિતકારિત્તા** સમ્મા અવિનિચ્છિતસ્સ કારિયસ્સ કરણસીલત્તા. **ચપ** કક્કરણે, **ચપ** સન્તાને વા, અલો, **ચપલો**.

૭૩૯. ચતુક્કં કદરિયે. કુચ્છિતં દદાતીતિ **ખુદ્દો**, દો, **ક**સ્સ **ખો**, અદાનસીલતાય સમ્પરાયેસુ ખુદં બુભુક્ખિસ્સામીતિ વા **ખુદ્દો**, **ખુદ** બુભુક્ખાયં, દો અનાગતત્થે. પરાનુપભોગેન અત્થસઞ્ચયસીલત્તા કુચ્છિતો અરિયો અત્થપતિ **કદરિયો**, અદાયકત્તા કુચ્છિતં ઠાનં અરતીતિ વા **કદરિયો**, ઇયો. દાનાદીસુ નમનાભાવેન થદ્ધેન

મચ્છેરયુત્તચિત્તેન સહિતતાય **થદ્ધમચ્છરી**, ઈ. કુચ્છિતો પણો યસ્સ **કપણો**, કિપચાનો, મિતપ્પચોપિ. કુચ્છિતં પચાનોતિ દુતિયાસમાસો. મિતં પચતીતિ **મિતપ્પચો**, ણો.

અદ્ધં દલિદ્દે. નત્થિ કિઞ્ચનં અપ્પમત્તકમ્પિ ધનં યસ્સ **અકિઞ્ચનો**. **દલિદ્દ** દુગ્ગતિયં, અ, **દલ** વિદારણે વા, ઇદો, દ્વિત્તં. **દીન** દુગ્ગતભાવે, **દીનો**, **દિ** ખયે વા, ઈનો. નત્થિ ધનં અસ્સ. નિન્દિતં ગમનં અસ્સ **દુગ્ગતો**.

૭૪૦. યં કમ્મં ''ઇદમહં ઉપ્પાદેસ્સામી''તિ અસમ્ભાવિતં અચિન્તિતમેવ હુત્વા સમ્પત્તં, તં ''કાકતાલીય''ન્ત્યુચ્ચતે. તાલસ્સ ઇદં ફલં તાલં, કાકો ચ તાલઞ્ચ કાકતાલાનિ, તેહિ સદિસં કમ્મં **કાકતાલિયં**, કાકસ્સ, તાલફલસ્સ ઉડ્ડનપતનસદિસં કમ્મન્ત્યત્થો.

ચતુક્કં યાચકે. યાચનં કરોતીતિ **યાચનકો**, યાચતીતિ વા, **યાચ** યાચને, યુ. સકત્થે કો. **અત્થ** યાચનાયં, અત્થનં અત્થો, સો અસ્સત્થીતિ **અત્થી**. ણ્વુ, યાચકો . ''માદિસસ્સ ધનં દત્વા રાજા સગ્ગં ગમિસ્સતી''ત્યાદિના દાનફલં વણ્ણેત્વા વકતિ યાચતીતિ **વનિબ્બકો**, **વણ્ણસ્સ વનિ**, **વક** આદાને, આદાનમેત્થ યાચનમેવ.

૭૪૧. **કિઞ્ચિદૂનક**ન્તં પતિપાદેન નામં. પક્ખિસપ્પમચ્છાદયો અણ્ડતો જાતત્તા **અણ્ડજા**. નરાદયો પન ગબ્ભાસયસઙ્ખાતજલાબુતો, તત્ર વા જાતત્તા **જલાબુજા**. કિમિ ચ ડંસા ચ **આદિ**ના મકસમઙ્કુરાદયો ચ સેદજા, સેદકારણત્તા ઉસ્મા સેદો, તતો જાતા **સેદજા**. દેવો ચ **આદિ**ના બ્રહ્મનેરયિકાદયો ચ **ઓપપાતિકા**, ઉપગન્ત્વા પતતીતિ ઉપપાતી, ણી, સોળસવસ્સુદ્દેસિકાદિકો અત્તભાવો, સો યેસમત્થિ, તે **ઓપપાતિકા**.

૭૪૨. **જણ્ણુમત્તે** જણ્ણુપ્પમાણયુત્તે ઉદકાદિમ્હિ **જણ્ણુતગ્ઘો**, જણ્ણુપ્પમાણો **જણ્ણુતગ્ઘો**, પમાણત્થે તગ્ઘો, જણ્ણુપ્પમાણો **જણ્ણુમત્તો**, પમાણત્થે મત્તો [મોગ્ગલ્લાને ૪.૪૭ સુત્તે પસ્સિતબ્બં], તસ્મિં.

કિઞ્ચિદૂનકે અપ્પમત્તકયુત્તે કપ્પો [પાણિનિ ૫.૪.૬૭], ઊનસ્સ અપ્પકતાય કપ્પીયતિ એકાદિવસેન પરિચ્છિજ્જતીતિ **કપ્પો**, **કપ્પ** પરિચ્છેદને.

ચતુક્કં પરિયાપન્ને. અન્તો ગચ્છતીતિ **અન્તગ્ગતં**, ''લોપઞ્ચ તત્રાકારો''તિ **ઓ**લોપે **અ**આગમો, દ્વિત્તં. અન્તોગતમ્પિ. પરિચ્છિન્દિત્વા આપન્નં ગહિતં **પરિયાપન્નં**. **ગાધ** પતિટ્ઠાયં, અન્તો ઓગાધતીતિ **અન્તોગધં**, રસ્સો, ઓગાધતીતિ **ઓગધં**.

૭૪૩. દ્વયં સાધિતે. **રાધ સાધ** સિદ્ધિયં, કમ્મનિ તો.

દ્વયં કુથિતે. **પચ** પાકે, અતીતે કત્તરિ તો, **તસ્સ ક્કો**, **ચ**લોપો. **કુથ** નિપ્પક્કે, તો.

આપદં બ્યસનં પત્તો આપન્નો નામ, અતિપીળનં આપજ્જતીતિ **આપન્નો**, ''આ તુકોધમુદાટ્ટીસૂ''તિ હિ **એકક્ખરકોસો** [એકક્ખરકોસ ૧૪ ગાથા] . **પદ** ગમને, ''આપન્નો ચ વિપત્તિમ્હિ, પત્તે ચ વાચ્ચલિઙ્ગિકો''તિ **નાનત્થસઙ્ગહો**.

દ્વયં પરેસમવસગતે. નત્થિ વસો આયત્તો પરેસં એતસ્મિં સેરીભૂતેતિ **વિવસો**, **અવસો** ચ.

૭૪૪. છક્કં ખિત્તે. **નુદ** પેરણે, **નુદ** ખેપે વા, તો, **તસ્સ ઇન્નો**. અનિન્નાદેસે ભુજાદિ, **નુત્તો**. નુતોપિ. **અસુ** ખેપને, તો, ભુજાદિ, **અત્તો**. **ખિપ** પેરણે, તો.

ઈર ગતિયં, કમ્પને ચ, ઇતો, **ઈરિતો**. **આપુબ્બો વિધ** પેરણે, તો, **આવિદ્ધો**.

ચતુક્કં કમ્પિતે. **કમ્પ** ચલને, **ધૂ** વિધુનને, કમ્પને ચ. **ધૂતો**, **આધૂતો**, **ચલ** કમ્પને, **ચલિતો**. વેલ્લિતો, પેખિતોપિ. **વેલ્લ** ચલનત્થો. **પેખ** ગત્યત્થો, **પેખિતો**.

દ્વયં નિસિતે. **નિસિ** નિસાને. **તિજ** નિસાને, નિસાનં તિક્ખકરણં, ઉભયત્રાપિ કમ્મનિ તો.

૭૪૫-૭૪૬. તિકં પત્તબ્બે. **પત** ગમને, તબ્બો. **ગમુ** ગતિયં, ણ્યો, **મ્યસ્સ મ્મો** વા, **ગમ્મં**, ગમ્યં, **ઘસ્સ જ્જો**, **આપજ્જં**.

દ્વયં પરિણતે. **પચિ**નો અનેકત્થત્તા ઇહ પરિણતત્થો. **નમુ** નમને, ભૂવાદિ, કત્તરિ તો, **સમા** દ્વે તુલ્યત્થા.

પઞ્ચકં વેઠિતે. **વેઠ** વેઠને. વલમિવ વલયં, કુણ્ડલાકારં વલયં કતં **વલયિતં**, નામધાતુ, કારિતન્તા તો. **રુધ** આવરણે, **રુદ્ધં**. **સંપુબ્બો વુ** સંવરણે, **સંવુતં**. સમન્તતો વુતં **આવુતં**, **વુ** સંવરણે, સબ્બત્ર કમ્મનિ તો.

દ્વયં પરિખાદિના પરિક્ખિત્તે. પરિ સમન્તતો કરીયતેતિ **પરિક્ખિત્તં**, પરિક્ખતમ્પિ. **વુ** સંવરણે, **નિવુતં**.

તિકં વિત્થતે. **સર** ગતિયં, તો, **તસ્સ ટો**, **ર**લોપો, **વિસટં**. **તનુ** વિત્થારે, તો, **તસ્સ તો**, **ન**લોપો, **વિત્થતં**, **તતં**.

દ્વયં લેપનીયે. **લિપ** લેપને, **દિહ** ઉપલેપને, ઉભયત્રાપિ કમ્મનિ તો.

દ્વયં ગુળ્હે. **ગુહ** સંવરણે, ળો, **ગુળ્હો**. **ગુપ** ગોપને, **ગુત્તો**.

દ્વયં પોસનીયે. **પુસ** પોસને, તો, **સતાનં દ્ઠો**, **દ્ઠાભાવે પોસિતો**.

૭૪૭. દ્વયં સલજ્જે. **લજ્જ** પીળે, પીળો લજ્જાવ. **હીળ** નિન્દાલજ્જાસુ, **હીળિતો**.

દ્વયં સદ્દે. **સન ધન** સદ્દે, **સનિતં**, **ધનિતં**.

પઞ્ચકં બન્ધનીયે. સન્દનં બન્ધનં, તંયોગા વન્તુ. સન્દાનવન્તં કતં **સન્દાનિતં**, નામધાતુમ્હા તો, **વન્તુ**લોપો. સન્દાનં સજ્જા, તમસ્સાતિ વા, ઇતો. **સિ** બન્ધને, તો. **બન્ધ** બન્ધને, **બદ્ધો**. **કીલ** બન્ધને. **યમુ** ઉપરમે, **સંપુબ્બો** બન્ધને, સબ્બત્ર કમ્મનિ તો. મૂતં, ઉદ્દિતં, સદ્દિતમ્પિ. **મૂ** બન્ધને. **દા** અવખણ્ડને. **ઉ સંપુબ્બો** બન્ધને. વુત્તઞ્ચ ''ઉદ્દાનન્તુ ચ બન્ધન''ન્તિ.

૭૪૮. તિકં સિદ્ધે. **સિધ** સંસિદ્ધિમ્હિ. **પદ** ગમને, નિપુબ્બો સિદ્ધિયં. **વત્ત** વત્તને, વત્તનંપ્યત્ર સિજ્ઝનં **નિ**પુબ્બત્તા.

તિકં વિદારિતે. **દર ભિદ** વિદારણે, **ઇન્નાદેસો**. **ભિન્નં**. અનિન્નાદેસે તુ **ભેદિતં**.

દ્વયં તિણાદીહિ છાદનીયે. **છદ** સંવરણે, તો, **તસ્સ** સધાત્વન્તસ્સ **અન્નાદેસો.**

તિકં છિન્દિતે. **વિધ** વેધને. **છિદ્દ** કણ્ણભેદે, ચુરાદિ. **વિધ** વેધને, સબ્બત્ર કમ્મે તો, અપરદ્વયે ચ સઞ્ઞાતત્થે ઇતો.

૭૪૯. તિકં આનીતે. **હર** હરણે, **ભર** ધારણપોસનેસુ, **આપુબ્બો ની** નયે.

દ્વયં દમયુત્તે. **દમુ** દમને, કત્તરિ તો. પક્કમાદીહિ ન્તો. **અન્તાદેસે દમિતો.** કમ્મસાધનોપ્યયં.

દ્વયં સન્તે. **સમુ** ઉપસમે, કત્તરિતો. **અન્તાદેસે સમિતો**, કમ્મસાધનોપ્યયં.

દ્વયં પુણ્ણે. **પૂર** પૂરણે, તરાદીહિ ઇણ્ણો, દ્વીસુપિ કત્તુકમ્મસાધનાનિ લબ્ભન્તિ.

૭૫૦. તિપાદં પૂજિતે. **ચાય** પૂજાનિસામનેસુ. **મહ** પૂજાયં, **પૂજ** પૂજને, **અરહ** પૂજાયં, **અરહિતો. અચ્ચ** પૂજાયં. **માન** પૂજાયં. **ચિ** ચયે, **અપપુબ્બો** પૂજને. નમસ્સિતોપિ, **નમસ્સ**ધાતુ પૂજાયં.

દ્વયં તચ્છિતે દારુઆદિમ્હિ. **તચ્છ** તનુકરણે, તનુકરીયતેતિ **તનૂકતો**, દીઘો.

૭૫૧. દ્વયં અગ્ગિઆદીહિ તત્તે. **તપ ધૂપ** સન્તાપે.

દ્વયં રાજાદીનં સન્તિકે ભજનાદિવસેન ઉપગતે. **ચર** ગત્યત્થો, **ઉપચરિતો. આસ** ઉપવેસને, **ઉપાસિતો.**

અદ્ધં ચુતે. **ભસ** અધોપતને, તો. **ગળ** સેચને, **ગળિતં. પદ** ગમને, **પન્નં. ચુ** ચવને, **ચુ** ગમને વા. **ધંસુ** અવસંસને, ગતિયઞ્ચ. કન્નમ્પિ, **કન્ન** ગતિસોસનેસુ.

૭૫૨. તુટ્ઠન્તં પમુદિતે, **પી** તપ્પનકન્તીસુ. **મુદ** હાસે. **હસ** હંસને, **હસ** અલિકે વા. **મદ** હાસે, **મત્તો. તુસ** પીતિયં.

ચતુક્કં છિન્ને. **કન્ત** છેદને. **છિદિ** દ્વિધાકરણે. **લૂ** છેદને, ણો, યુ વા. **દા** લવને, તુ, **દા** અવખણ્ડને વા. છાતમ્પિ. **છો** છેદને, ઓસ્સાકારો.

તિકં પસત્થે. **સઠ** થુતિયં, તો. **વણ્ણ** વણ્ણક્રિયાવિત્થારગુણવચનેસુ. **થુ** અભિત્થવે. ઈડિતો, પણિતોપિ, **ઈડ** થુતિમ્હિ. **પણ** બ્યવહારે, થુતિમ્હિ ચ, **પણિતો.**

૭૫૩. પઞ્ચકં અલ્લે, **તિમ** અદ્દભાવે નિચ્ચલેપિ, પક્કમાદીહિ ન્તો. **અલ્લ** ક્લેદને, લો, **અલ્લં. અદ્દ** ગતિમ્હિ, યાચને ચ, **આપુબ્બો દા** અવખણ્ડને વા, દો, **અદ્દં. કિલિદ** અદ્દભાવે, **ઇન્નાદેસો. ઉન્દ** ક્લેદને, **ઇન્નો, ઉન્નો** વા, સાદ્દમ્પિ. અદ્દગુણયુત્તં અદ્દં, તેન સહ વત્તતે **સાદ્દં.**

ચતુક્કં ગવેસિતે. **મગ્ગ** અન્વેસને, ચુરાદિ. **એસ** ગતિયં, ભૂવાદિ. **ગવેસ** મગ્ગને, ચુરાદિ.

દ્વયં લદ્ધે. **લભ** પત્તિયં. **પપુબ્બો આપ** બ્યાપને, તો, ભુજાદિ, **આલોપો, પત્તં.** ભાવિતં, આસાદિતં, વિભૂતઞ્ચ.

૭૫૪. **પાલિત**ન્તં રક્ખનીયે, **રક્ખ** પાલને. **ગુપ** ગોપને, ભુજાદિ. **તા** પાલને, **તાતં**. **આયાગમે** **ગોપાયિતં**. **અવ** રક્ખણે, **અવિતં**.

ચતુક્કં ચત્તે. **સજ** વિસ્સગ્ગે. **ચજ** હાનિયં. **હા** ચાગે, ઇનો, દીઘાદિ, **હીનો**. **ઉઝ** ઉસ્સગ્ગે, **સમુજ્ઝિતં**. ધૂતમ્પિ, **ધૂ** કમ્પને.

૭૫૫. પજ્જં ભાસિતે. **ભાસ** બ્યત્તિયં વાચાયં. **લપ** બ્યત્તિયં વાચાયં, **વચ** ભાસને, **વુત્તં**. **અભિ**પુબ્બો **ધા** ધારણે, તો, **ધાતિસ્સ હિ**, **હિ** ગમને વા, **અભિહિતં**. **ખ્યા** કથને. **જપ્પ** બ્યત્તિયં વાચાયં. **ઈર** ખેપગતિવચનકમ્પનેસુ, **ઉદીરિતં**. **કથ** વાક્યપબન્ધે. **ગદ** વિયત્તિયં વાચાયં. **ભણ** ભણને. **વદ** વિયત્તિયં વાચાયં, તો, વસ્સુ, **ઉદિતં**.

૭૫૬. ચતુક્કં અવમાનિતે. **ઞા** અવબોધને. **ગણ** સઙ્ખ્યાને. **ભૂ** સત્તાયં. **માન** પૂજાયં, **મન** ઞાણે વા, **અવપરિ**પુબ્બા એતે પરિભૂતે. હેટ્ઠા કત્વા ઞાયતિ, ગણીયતિ, મઞ્ઞતીતિ **અવઞ્ઞિતો**, **અવગણિતો**, **અવમાનિતો** ચ. પરિભવીયતિ અવમાનં કરીયતીતિ **પરિભૂતો**.

ચતુક્કં છાતે. **ઘસ** અદને, છો, દ્વિત્તં. જિઘચ્છા સઞ્જાતા યસ્સ **જિઘચ્છિતો**. **ખુદ** પિપાસાયં. **છાદ** ભક્ખને. **ભુજ** પાલનજ્ઝોહારેસુ, ખો, દ્વિત્તાદિ, બુભુક્ખા સઞ્જાતા યસ્સ **બુભુક્ખિતો**.

૭૫૭. છક્કં ઞાતે. **બુધ ઞા** અવગમને. **પદ** ગમને, તો, **તસ્સ** **અન્નો**, **પટિપન્નં**. **વિદ** ઞાણે. **ગતિ** બુઝત્થો. **અવગતં**. **મન** ઞાણે, તો, **મતં**.

અદ્ધં ગિલિતે. **ગલ** અદને, અસ્સિ, **ગિલિતો**. **ખાદ** ભક્ખને. **ભુજ** પાલનજ્ઝોહારેસુ. **ભક્ખ** અદને. **અધિઅવ**પુબ્બો **હર** હરણે, તો, **તસ્સ ટો**, રલોપો, **અજ્ઝોહટો**. **અસ** ભક્ખને, **અસિતો**. જપ્પિતો, ગસિતોપિ, **જપ્પ** અદને. **ગસ** અદને.

વિસેસ્યાધીનવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સંકિણ્ણવગ્ગવણ્ણના

૭૫૮. પુબ્બસ્મિં કણ્ડદ્વયે બુદ્ધાદીનિ નામાનિ સમાનત્થાનિ પકરણેન નિબદ્ધાનિ, અસ્મિમ્પિ કણ્ડે સોભનાદીનિ વિસેસનનામાનિ, સમયાદીન્યનેકત્થાનિ, ચિરસ્સમાદીનિ ચ અબ્યયાનિ પકરણેનેવ નિબદ્ધાનિ, ઇદાનિ પન પુબ્બવગ્ગેસુ વિત્થારભયા યે ન નિબદ્ધા, તંસઙ્ગહત્થં, તંસમયાનુપાલનત્થઞ્ચ સંકિણ્ણમારભતે “**ઞે ય્ય**”મિચ્ચાદિના. તસ્સત્થો – **ઇહાપિ** સંકિણ્ણવગ્ગેપિ **ક્વાપિ** કત્થચિ ક્રિયાદીસુ **પચ્ચયત્થવસેન** **આ**પચ્ચયાદીનં ઇત્થિલિઙ્ગાદિભાવજોતકસ્સ સભાવસ્સ વસેન **લિઙ્ગં** ઇત્થિલિઙ્ગાદિકં ઞેય્યન્તિ. **ચ**કારેન ભિય્યો રૂપન્તરાદિપરિગ્ગહોપિ. **ઇહા**તિ ચ ઉપલક્ખણં, વગ્ગન્તરેસુપિ પચ્ચયત્થવસેન લિઙ્ગાદિનિચ્છયસમ્ભવતો.

કત્તબ્બતો **ક્રિયા**, **કર** કરણે, ણ્યો, ઇકારાગમો, અસ્સિ, વણ્ણવિપરિયયે ક્રિયા, ક્રિયમ્પિ, **રિરિય**પચ્ચયે કિરિયં, કિરિયાપિ. **રમ્મ**પચ્ચયે **કમ્મં**.

તિકં ચિત્તોપસમે. **સમુ** ઉપસમે,તિ, **સન્તિ**. **થમ્હિ** **સમથો**. **અમ્હિ** **સમો**.

તિકં કાયોપસમે. **દમુ** ઉપસમે. **થમ્હિ** **દમથો**. **તિમ્હિ** **દન્તિ**. ચિત્તોપસમેપ્યેતે.

સુદ્ધકમ્મનિ વત્તં ભવતિ. **વત્ત** વત્તને, **વત્ત** સમાદાને વા **વત્તં**, અસીતિમહાવત્તાદિ.

આસઙ્ગવચનં આસત્તવચનં સદ્દસરૂપં પરાયણં નામ વુત્તં, તઞ્ચ તીસુ. પરં આયનં આયત્તો તાણં **પરાયણં**, કમ્માસત્તો ઇચ્ચત્થો, સાકલ્યવચને તુ પારાયણં, પારં પરિયન્તં અયન્તિ ગચ્છન્તિ કસ્સચિ અનેનાતિ **પારાયણં**, યુ, **ણ**ત્તં, યથા – નામપારાયણં, ધાતુપારાયણં.

૭૫૯. તિકં દ્વિધાભાવે. **ભિદિ** દ્વિધાકરણે, ણો. **દર** વિદારણે. **ફુટ** વિકસને, **ફુટ** ભેદને વા, યુ.

દ્વયં તપ્પને. **તપ** પીણને, યુ. **પી** તપ્પને, યુ, કિયાદિ, **નસ્સ** **ણ**ત્તં. અવનમ્પિ, **અવ** પાલને, દિત્તિયઞ્ચ અનેકત્થત્તા.

દ્વયં સાપે. **કુસ** અવ્હાને, ભેદને ચ, યુ. **સન્જ** સઙ્ગે, **અભિસઙ્ગો**.

તિકં યાચનાયં. **ભિક્ખ** યાચને, યુ. **યાચ** યાચને. **અત્થ** યાચને. અદ્દનોપ્યત્ર, **અદ્દ** ગતિમ્હિ, યાચને ચ.

૭૬૦. નિમિત્તરહિતં યદિચ્છા નામ, યા યા ઇચ્છા અધિપ્પાયો **યદિચ્છા** નામ. સેરિતાપિ.

તિકં આપુચ્છને, આપુચ્છનઞ્ચ ગમનાગમનાદિસમયે સુહજ્જ બન્ધવાદીનમાલિઙ્ગન ચુમ્બનસ્વાગતપિયવચનારોગ્યપુચ્છનગમનાનુઞ્આદિના આનન્દનં. **પુચ્છ** પુચ્છને, **આપુચ્છનં**. **નન્દ** સમિદ્ધિયં, **આનન્દનં**. **સભાજ** પીતિદસ્સનેસુ, **સભાજ** પીતિવચનેસુ વા, ચુરાદિ, યુ, **સભાજનં**.

દ્વયં નયે. ઞાયન્તિ યેનાતિ **ઞાયો**, આકારન્તાનમાયો. ન્યાયોપિ, નિસ્સેસતો અયતિ યેન **ન્યાયો**. **ની** નયે, **અયા**દેસો, **નયો**.

દ્વયં વુદ્ધિમ્હિ. **ફા** વુદ્ધિમ્હિ, **ફાય** વુદ્ધિયં વા, **ય**લોપો,તિ, **ફાતિ**, નારિયં. **વદ્ધ** વદ્ધને,તિ, **દ**લોપો, ધઢભહેહિ ધઢા ચ, અસ્સુ, **વુદ્ધિ**, વુદ્ઢિપિ.

૭૬૧. **કિલમ** હાસક્ખયે, થો, **કિલમથો**. **યુમ્હિ** **કિલમનં**. **સૂ** પાણિપસવે, પસવનં **પસવો**, **તિમ્હિ** **પસૂતિ**.

કસ ગતિયં હિંસાયઞ્ચ, નિગ્ગહીતાગમો, **ઉક્કંસો**, **કસ** વિલેખને વા. **અતિસયો** વુત્તો. **ભુસા**દયો પમાણાતિસયવસેન વુત્તા, **ઉક્કંસો** ગુણાતિસયવસેન વુત્તો, **અતિસયો** પન ઉભયવસેનાતિ ઉભયત્ર નિદ્દિટ્ઠાનં ભેદો. તિકં જયને. જયનં **જયો**, યુ, **જયનં**. **તિમ્હિ** **જિતિ**, નારી.

૭૬૨. **બન્ધન**ન્તાનિ દ્વે દ્વે નામાનિ. **વસ** કન્તિયં. **કમુ** કન્તિયં,તિ. **વિધ** વેધને, બ્યથને ચ અનેકત્થત્તા, અ, ઇકારસ્સ **યા**દેસો, **બ્યધો**, **વેધો**. **ગહ** ઉપાદાને નિબન્ધને ચ, **ગહો**, **ગાહો** ચ. **વર** આવરણે, **વરો**. **વુ** સંવરણે,તિ, **વુતિ**. **પચ** પાકે, ઇત્થિયમતિયવો વા, અ. પચનં **પાકો**, ણો.

દ્વયં આહ્વાને. **હુ** દાનાદનહબ્યપ્પદાનેસુ, ણો, **હવો**. **તિમ્હિ** **હુતિ**. દ્વયં અનુભવને. **વિદ** ઞાણે, ણો, **વેદો** . **વિદ** વેદનાખ્યાનનિવાસેસુ, ચુરાદિ, યુ, **વેદનં**, **વાકારો** **વેદના**સદ્દસ્સ નપુંસકત્તાપેક્ખો.

૭૬૩. દ્વયં ધનાદિજાનિયં. **જર** વયોહાનિમ્હિ, યુ, **જીરણં**, અસ્સી. **હા** ચાગે, યુ, નદાદિ, રસ્સો, **હસ્સ** **જો**, **જાનિ**. **તા** પાલને, યુ, **ણત્તં**. દ્વયં પમાણે. **મા** માને,તિ, **પમિતિ**. **અમ્હિ** **પમા**.

દ્વયં સંયોગે. **સિલિસ** આલિઙ્ગને. **સંપુબ્બો** **ધા** ધારણે, ઇ, સન્ધનં **સન્ધિ**. દ્વયં ખયે. **ખિ** ખયે, ણો, ઇસ્સે, **એ** અય, **ખયો**. **ચિ** ચયે, **અપ**પુબ્બો ખયે. દ્વયં સદ્દે. **રુ** સદ્દે, ણો, વુદ્ધ્યાદેસો. **રણ** સદ્દે. અ, **રણો**.

૭૬૪. **ગદ** બ્યત્તિયં વાચાયં, ણો, અ ચ, **નિગાદો**, **નિગદો** ચ. દ્વયં મદે. **મદ** ઉમ્માદે, **માદો**, **મદો** ચ. **સિ** બન્ધને,તિ, **સિતિ**.

તિકં આકારે. આકરણં **આકારો**, અનેકત્થત્તા મુખવઙ્કાદ્યઙ્ગવિકારો વા, ઇઙ્ગતિ જાનાતીતિ વા યેન આકારો. **ઇઙ્ગ** ગમનત્થો, તો, અ ચ, **ઇઙ્ગિતં**, **ઇઙ્ગો** ચ. **અત્થસ્સ** ધનસ્સ **અપગમો** વિનાસો **બ્યયો** નામ. **બ્યય** ચિત્તસમુસ્સગ્ગે.

૭૬૫. દ્વયં અન્તરાયે. ચુતિપટિસન્ધીનમન્તરે અયતીતિ **અન્તરાયો**. પટિપક્ખવસેન ઊહતિ પવત્તતીતિ **પચ્ચૂહો**, અથ વા કારિયસિદ્ધિ અન્તરં બ્યવધાનં અયતિ ગમયતીતિ **અન્તરાયો**. પચ્ચૂહન્તિ વિનિહન્તીતિ **પચ્ચૂહો**.

વિકરણં અઞ્ઞથા ભવનન્તિ **વિકારો**, **વિકતિ ચ**, **કર** કરણે, ણો,તિ ચ.

દ્વયં સભાવવિગમે. **સિલિસ** આલિઙ્ગને, **પવિ**પુબ્બો તંસભાવવિગમે, વિગતો ધુરો સદિસભાવો યસ્માતિ **વિધુરો**, “વિધુરં પવિસિલેસે, ક્લિવઞ્ચ વિકલે તિસૂ”તિ [ચિન્તામણિટીકા ૨૨.૨૦] **રભસો**. **વિધ** વિધાને વા, ઉરો. દ્વયં આસને. **વિસ** પવેસને, **ઉપવેસનં**. **આસ** ઉપવેસને, **આસનં**.

૭૬૬. તિપાદં અધિપ્પાયે. ચિત્તમધ્યાગન્ત્વા સયતીતિ **અજ્ઝાસયો**. અનમિપુબ્બે **આસયો**. અધિપયતિ ચિત્તેતિ **અધિપ્પાયો**, ણો, **પય** ગમને. ચિત્તે અભિસન્ધાયતીતિ **અભિસન્ધિ**, દ્વીસુ. ભવતિ ચિત્તેતિ **ભાવો**, ણો. અધિમુચ્ચનં ચિત્તે અધિટ્ઠાનં **અધિમુત્તિ**, નારી. **છન્દો** તણ્હાયમ્પિ વુત્તો.

દ્વયં આદીનવે. **દોસો** પટિઘે વુત્તો. આ ભુસો દીનં વાયતિ ગમયતીતિ **આદીનવો**, **દીન** દુગ્ગતભાવે, વો, **વી** ગમને ચ.

૭૬૭. દ્વયં આનિસંસે. **સંસ** હિંસાથુતીસુ, **આનિસંસો** અમુખ્યફલે, મુખ્યફલે ચ, તથા **ગુણો**. **ગુણ** પકાસને, પકાસેતિ કારણન્તિ **ગુણો**, **ગણ** સઙ્ખ્યાને વા, અસ્સુ, **ગુણો**. દ્વયં મજ્ઝે. **મજ** સુદ્ધિયં, ઝો. **વિ**પુબ્બે **વેમજ્ઝં**.

દ્વયં તરુણસૂરિયટ્ઠાને. અહસ્સ મજ્ઝો મજ્ઝહો, સો એવ **મજ્ઝન્હિકો**, **હસ્સ** **ન્હો** [મોગ્ગલ્લાન ૩.૧૧૦ સુત્તં પસ્સિતબ્બં]. અહસ્સ મજ્ઝો **મજ્ઝન્હો**, **મજ્ઝન્તો**પિ. દ્વયં નાનત્તાયં. વિગતા મત્તા સદિસપ્પમાણં એતેન હેતુભૂતેન **વેમત્તં**. નાનમેવ **નાનતા**, **નાન**સદ્દો પુન્નપુંસકે, અબ્યયે તુ નાના.

૭૬૮. દ્વયં નિદ્દાપટિક્ખેપે. **જાગર** નિદ્દક્ખયે, જાગરમેવ **જાગરિયો**. દ્વયં જલાદીનમવિચ્છિન્નાયં સન્તતિયં. **વહ**તિસ્મા ણો, **પવાહો**. **વતુ** આવત્તને,તિ, **પવત્તિ**.

તિકં વિત્થારે. **અસુ** ખેપને, ણો, **બ્યાસો**. **પ**પુબ્બો **પઞ્ચ** વિત્થારે. **થર** સન્થરણે, **પા**દિપુબ્બો ચ વિત્થારે. તિકં સંયમે. **યમુ** ઉપરમે, ણો, **યામો**. ઇતરેસુ અ.

૭૬૯. દ્વયં ગત્તાનં મદ્દને. ''સમ્બાહનો'ઙ્ગમદ્દકો''તિ **વોપાલિતો**, **સં**પુબ્બો **વાહ** પયતને, મદ્દને વા, યુ. **મદ્દ** મદ્દને. દ્વયં નાનારમ્મણાદીસુ વિસપ્પને. **સર** ગમને, ણ. **સપ્પ** ગમને, યુ, **વિસપ્પનં**.

દ્વયં પરિચયે. **થુ** અભિત્થવે. **ચિ** ચયે. તિકં સઙ્ગમે. **મિલ** સિલેસને, ણો, સકત્થે કો, **મેલકો**. **સન્જ** સઙ્ગે, ણો. **સં**પુબ્બા **ગમિ**તો અ.

૭૭૦. **સન્નિકટ્ઠમ્હિ** સમીપે **સન્નિધિ**સદ્દો, સન્નિધાનં **સન્નિધિ**, પુમે, ઠપનેપ્યયં. **નસ** અદસ્સને, ણો. **દિસ** પેક્ખને, યુ, દિસ્સાદેસો, ઇસ્સત્તં.

તિકં ધઞ્ઞાદીનં લવને. **લૂ** છેદને, અ. **ણમ્હિ અભિલાવો**. **યુમ્હિ લવનં**. દ્વયં ખણપ્પત્તિયં. **પ**પુબ્બો **થુ** અભિત્થવે. **સર** ગમને, **અવસરો**. **સમા**તિ દ્વે તુલ્યત્થા.

૭૭૧. ચતુક્કં પરિયોસાને. **સા** તનુકરણે, યુ, **ઓસાનં**. **પરિ**પુબ્બો **પરિયોસાનં**. ઉક્કંસાતિસયા પકટ્ઠેપ્યુત્તા.

દ્વયં સણ્ઠાને. **વિસ** પવેસને, **સન્નિવેસો**. **ઠા** ગતિનિવત્તિયં, યુ, **સણ્ઠાનં**. દ્વયં અબ્ભન્તરવાચકં પાટિપદિકં. અથ વા **અભિ** બન્ધને, અરો, ધાત્વત્થાનુવત્તકો **અભિ**, **અબ્ભન્તરં**. અબ્ભાભાવે **અન્તરં**.

૭૭૨. તિકં પાટિહારિયે. **હિ** ગતિમ્હિ, પટિતો હિસ્સ હેરણ હીરણ, **પાટિહેરં**, **પાટિહીરં**. યદાદિના હારિયઞ્ચ, **પાટિહારિયં**, અથ વા પટિપક્ખે હરતીતિ **પાટિહીરં**, ણો, અસ્સી. **એ**કારાદેસે **પાટિહેરં**. **ણ્યમ્હિ પાટિહારિયં**, વિહતુપક્કિલેસેન પચ્ચાહરિતબ્બં પવત્તેતબ્બન્તિ **પાટિહીર**ન્તિઆદિપિ કાતબ્બં.

દ્વયં કત્તબ્બમત્તે. **કર**મ્હા રિચ્ચ, **કિચ્ચં**, અવસ્સં કાતબ્બેપિ. **અનીય**પચ્ચયે **કરણીયં**.

દ્વયં પુપ્ફાદિના ઉદકાદીનં પરિભાવને. સુન્દરં કરીયતે યેનાતિ **સઙ્ખારો**, ણો, **ખરા**દેસો. **વસ** નિવાસે, યુ, **વાસના**, કિલેસાદીનં સત્તિવિસેસેપિ. સા હિ કુસલાપિ અત્થિ અકુસલાપિ અબ્યાકતાપિ, તથા પહાતબ્બાપિ અત્થિ અપ્પહાતબ્બાપિ. તત્થ યા કુસલાબ્યાકતા, ન સા પહાતબ્બા. યા પન અકુસલા, સા સુખુમતરતાય ભગવતોયેવ અરિયમગ્ગેન પહાતબ્બા, નાઞ્ઞેસં. એવં સન્તે અરિયાનમ્પિ અપાયૂપપત્તિ સિયાતિ? ન સિયા, સબ્બેસમેવ અરિયાનં અપાયૂપપત્તિહેતુકાય વાસનાય પહીનત્તા. દુવિધા હિ અકુસલા વાસના કાયવચીપયોગહેતુભૂતા ચ અપાયૂપપત્તિહેતુભૂતા ચ. તત્થ પુરિમા ભગવતોયેવ અરિયમગ્ગેન પહાતબ્બા, ઇતરા સબ્બેસમ્પિ અરિયમગ્ગેનાતિ, તસ્મા યં વુત્તં ''બુદ્ધાવ સવાસને કિલેસે પજહિતું સક્કોન્તિ, નાઞ્ઞે''તિ, તં કાયવચીપયોગહેતુભૂતં વાસનં સન્ધાય વુત્તં, નેતરન્તિ નિટ્ઠમેત્થાવગન્તબ્બં.

૭૭૩. તિકં ધઞ્ઞાદીનં પૂતકરણે. **પૂ** પવને, યુ. **અપચ્ચયે** **પવો**. **ણમ્હિ** **નિપ્પાવો**. દ્વયં તસરે. **તસ** ઉબ્બેગે, અરો. સુત્તેન વેઠનં **સુત્તવેઠનં**.

દ્વયં દુગ્ગસઞ્ચારે. સઙ્કમ્યતે યેનાતિ **સઙ્કમો**. સઞ્ચરન્તિ અનેનાતિ સઞ્ચારો, દુગ્ગસ્સ સઞ્ચારો **દુગ્ગસઞ્ચારો**. દ્વયં પઠમારમ્ભે. પઠમં કમો **પક્કમો**, **ઉપક્કમો** ચ.

૭૭૪. તિકં પાઠે. **પઠ** વિયત્તિયં વાચાયં, ણો, **પાઠો**. **નિ**પુબ્બે **નિપાઠો**, **અમ્હિ** **નિપઠો**. દ્વયં અપહરિતાદિનો વત્થુનો અન્વેસને. **ચિ** ચયે, ચયનમત્ર અન્વેસનં. **મગ્ગ** અન્વેસને, ચુરાદિ, યુ, એતે દ્વે અપુમે, સંવિક્ખનંપ્યત્ર.

ચતુક્કં આલિઙ્ગને. **લિઙ્ગ** ગત્યત્થો. **સન્જ** સઙ્ગે. **સિલિસ** આલિઙ્ગને. **ગુહ** સંવરણે, યુ, પરિરમ્ભોપ્યત્ર. **રમ્ભ** સદ્દે.

૭૭૫. ચતુક્કં આલોકને. **લોક** દસ્સને. **ઝે** ચિન્તાયં. **ઇક્ખ** દસ્સનઙ્કેસુ. **દિસ** પેક્ખને, સબ્બત્ર ભાવે યુ.

ચતુક્કં નિરાકરણે. **દિસ** પેક્ખને. **અસુ** ખેપને, **નિરસનં**. **પતિ** **આ**પુબ્બો **ખા**કથને. **કર** કરણે, ઇત્થિયમતિયવો વા,તિ.

૭૭૬. પઞ્ચકં વિપરિયયે. **વિપરિ**પુબ્બો **અસુ** ખેપને, ણો, **વિપલ્લાસો**. અઞ્ઞેન પકારેન ભવનં **અઞ્ઞથાભાવો**. **વિપરિ**પુબ્બો **અય** ગમને, **વિપરિયયો**. **અસુ** ખેપને, **વિપરિયાસો**.

તિકં અતિક્કમે. અતિક્કમનં **અતિક્કમો**. અતિક્કમ્મ પતનં **અતિપાતો**. **અય** ગમને, **ઉપચ્ચયો**.

સંકિણ્ણવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. અનેકત્થવગ્ગવણ્ણના

૭૭૭. ઇદાનિ સંકિણ્ણવગ્ગતો અનન્તરં ગાથાતો, ગાથાય અદ્ધતો, પાદતો ચાતિ ઇમેહિ તીહિ પકારેહિ **અનેકત્થે** નાનત્થે **સમયા**દિકે સદ્દે **કમા** કમતો પવક્ખામિ. **એત્થ** અનેકત્થવગ્ગે **એકસ્સ** **ભૂત**સદ્દાદિકસ્સ યા પુનરુત્તતા, સા થીપુન્નપુંસકસઙ્ખાતલિઙ્ગવિસેસત્થં કતા.

૭૭૮. સમવાયત્થાદિવાચકે બહવો **સમય**સદ્દે જાતિયા સઙ્ગય્હ ‘‘સમયો’’તિ એકવચનનિદ્દેસો કતો. તત્ર ‘‘કાલઞ્ચ સમયઞ્ચ ઉપાદાયા’’ત્યાદીસુ [દી॰ નિ॰ ૧.૪૪૭] સમવાયે પચ્ચયસામગ્ગિયં. ‘‘મહાસમયો પવનસ્મિં, દેવકાયા સમાગતા’’ત્યાદીસુ સમૂહે. ‘‘સમયોપિ ખો તે ભદ્દાલિ અપ્પટિવિદ્ધો’’ત્યાદીસુ [મ॰ નિ॰ ૨.૧૩૫] કારણે. ‘‘એકોયેવ ચ ખો ખણો ચ સમયો ચા’’ત્યાદીસુ [અ॰ નિ॰ ૮.૨૯] ખણે ઓકાસે. ‘‘અભિસમયત્થો’’ત્યાદીસુ પટિવેધે. ‘‘એકં સમયં ભગવા’’ત્યાદીસુ [દી॰ નિ॰ ૧.૧] કાલે. ‘‘સમ્મા માનાભિસમયા’’ત્યાદીસુ [મ॰ નિ॰ ૧.૨૮] પહાને. ‘‘અત્થાભિસમયા ધીરો’’ત્યાદીસુ લાભે [સં॰ નિ॰ ૧.૧૨૯]. ‘‘સમયપ્પવાદકે તિન્દુકાચિરે’’ત્યાદીસુ [મ॰ નિ॰ ૨.૨૦૮] દિટ્ઠિયં.

તત્થ સહકારીકારણતાય સન્નિજ્ઝં સમેતિ સમવેતીતિ **સમયો**, સમવાયો. સમં, સહ વા અવયવાનં અયનં પવત્તિ અવટ્ઠાનન્તિ **સમયો**, સમૂહો, યથા – સમુદાયોતિ અવયવસહાવત્થાનમેવ હિ સમૂહોતિ. અવસેસપચ્ચયાનં સમાગમે એતિ ફલં એતસ્મા ઉપ્પજ્જતિ પવત્તતિ ચાતિ **સમયો**, કારણં, યથા ‘‘સમુદાયો’’તિ. સમેતિસમાગચ્છતિ

એત્થ મગ્ગબ્રહ્મચરિયં તદાધારપુગ્ગલેહીતિ **સમયો**, ખણો. અભિમુખં ઞાણેન સમ્મા એતબ્બો અવગન્તબ્બોતિ **અભિસમયો**, ધમ્માનં અવિપરીતો સભાવો. અભિમુખભાવેન સમ્મા એતિ ગચ્છતિ બુજ્ઝતીતિ **અભિસમયો**, ધમ્માનં અવિપરીતસભાવાવબોધો. સમેતિ એત્થ, એતેન વા સઙ્ગચ્છતિ સત્તો, સભાવધમ્મો વા સહજાતાદીહિ, ઉપ્પાદાદીહિ વાતિ **સમયો**, કાલો, ધમ્મપ્પવત્તિમત્તતાય અત્થતો અભૂતોપિ હિ કાલો ધમ્મપ્પવત્તિયા અધિકરણં વિય, કરણં વિય ચ પરિકપ્પનામત્તસિદ્ધેન રૂપેન વોહરીયતીતિ. સમસ્સ નિરોધસ્સ યાનં, સમ્મા વા યાનં અપગમોતિ **સમયો**, પહાનં. સમિતિ સઙ્ગતિ સમોધાનન્તિ **સમયો**, પટિલાભો, સમેતિ સમ્બન્ધો એતિ અત્તનો વિસયે પવત્તતિ, દળ્હગ્ગહણભાવતો વા સમ્પયુત્તા અયન્તિ પવત્તન્તિ સત્તા યથાભિનિવેસં એતેનાતિ **સમયો**, દિટ્ઠિ. દિટ્ઠિસંયોજનેન હિ સત્તા અતિવિય બજ્ઝન્તીતિ, એવં તસ્મિં તસ્મિં અત્થે **સમય**સદ્દસ્સ પવત્તિ વેદિતબ્બા. **સમય**સદ્દસ્સ અત્થુદ્ધારે **અભિસમય**સદ્દસ્સ ઉદાહરણં સોપસગ્ગો, અનુપસગ્ગો ચ **સમય**સદ્દો સમવાયાદ્યત્થવાચકો હોતીતિ દસ્સનત્થં. એવં સબ્બત્ર ઉદાહરણં તંતદત્થાનુરૂપનિબ્બચનાદયો દટ્ઠબ્બા.

૭૭૯. **સણ્ઠાનં** દીઘરસ્સાદિ. **રૂપં** રૂપાયતનં, **જાતિ** ખત્તિયાદિકુલં. **છવિ** બહિચમ્મં, **પમાણં** મરિયાદો. **અક્ખરં** અકારાદિ , **યસો** પરિવારો, કિત્તિ ચ. **ગુણો** સીલાદિ, તપનિયેપિ **વણ્ણો**.

૭૮૦. **પાતિમોક્ખસ્સ** ભિક્ખુભિક્ખુનીનં વસેન દુવિધસ્સ પાતિમોક્ખસ્સ ઉદ્દેસે ‘‘સઙ્ઘો ઉપોસથં કરેય્યા’’તિ [મહાવ॰ ૧૩૪]. પણ્ણત્તિયં ‘‘ઉપોસથો નામ નાગરાજા’’તિ [દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૬]. **ઉપવાસો** વુત્તો. **અટ્ઠઙ્ગો** ‘‘પાણાતિપાતા વેરમણિ’’આદિ. **ઉપોસથદિનં** ‘‘અજ્જુપોસથો પન્નરસો’’ત્યાદીસુ [મહાવ॰ ૧૬૮].

૭૮૧-૭૮૨. **રથઙ્ગં** ચક્કદ્વયં. **લક્ખણં** ચક્કલક્ખણં. ‘‘મયા પવત્તિતં ચક્ક’’ન્ત્યાદીસુ [સુ॰ નિ॰ ૫૬૨] **ધમ્મચક્કે**. **ઉરચક્કં** નામ ખુરચક્કં ‘‘ચક્કં ભમતિ મત્થકે’’તિ [જા॰ ૧.૧.૧૦૪; ૧.૫.૧૦૦]. ‘‘ચતુચક્કં નવદ્વાર’’ન્ત્યાદીસુ [સં॰ નિ॰ ૧.૨૯] **ઇરિયાપથચક્કે**. ‘‘ચત્તારિમાનિ, ભિક્ખવે, ચક્કાનિ, યેહિ સમન્નાગતાનં દેવમનુસ્સાનં ચતુચક્કં વત્તતી’’ત્યાદીસુ [અ॰ નિ॰ ૪.૧૩૧] **સમ્પત્તિચક્કે**. ‘‘પિતરા પવત્તિતં ચક્કં અનુવત્તેતી’’ત્યાદીસુ [અ॰ નિ॰ ૫.૧૩૨] **ચક્કરતને**. **મણ્ડલં** ‘‘અલાતચક્ક’’ન્ત્યાદીસુ ‘‘અસનિવિચક્ક’’ન્તિ [દી॰ નિ॰ ૩.૬૧; સં॰ નિ॰ ૨.૧૬૨] ચ. **બલં** થામો. **કુલાલો** કુમ્ભકારો, તસ્સ ભણ્ડે કુલાલચક્કન્તિ. **આણાયં** ‘‘ચક્કં વત્તયતિ પાણીન’’ન્તિ [જા॰ ૧.૭.૧૪૯]. **આયુધે** ચક્કાકારે આયુધે. **દાનં** દેય્યધમ્મો. **રાસિ** ખન્ધો. સદ્ધગાથાપિ ગાથાયેવ.

‘‘દણ્ડકા ચણ્ડવુટ્ઠ્યાદિ, પાદેહિ છહિ તીહિ તુ;
ગાથાતિ ચ પરત્થેવં, છન્દોસઞ્ઞા પકાસિતા.

અનન્તરોદિતં ચઞ્ઞ-મેતં સામઞ્ઞનામતો;
ગાથાઇચ્ચેવ નિદ્દિટ્ઠં, મુનિન્દવચને પના’’તિ [વુત્તોદય ૧૪-૧૫ ગાથા] હિ વુત્તં.

૭૮૩.‘‘કિં તે વતં કિં પન બ્રહ્મચરિયં,
કિસ્સ સુચિણ્ણસ્સ અયં વિપાકો;
ઇદ્ધિજુતિબલવિરિયૂપપત્તિ,
ઇદઞ્ચ તે નાગ મહાવિમાનં.

अहञ्च भरिया च मनुस्सलोके,
सद्धा उभो दानपती अहुम्ह;
ओपानभूतं मे घरं तदासि,
सन्तप्पिता समणब्राह्मणा च.

तं मे वतं तं पन ब्रह्मचरियं,
तस्स सुचिण्णस्स अयं विपाको;
इद्धिजुतिबलविरियूपपत्ति,
इदञ्च मे धीर महाविमान''न्ति [जा॰ २.२२.१५९२, १५९३, १५९५]

इमस्मिं विधुरपण्डितजातके **दानस्मिं** आगतो.

''तं खो पन पञ्चसिख ब्रह्मचरियं नेव निब्बिदाय न विरागाय यावदेव ब्रह्मलोकूपपत्तिया''ति [दी॰ नि॰ २.३२९] इमस्मिं महागोविन्दसुत्ते **अप्पमञ्ञासु**. ''तयिदं ब्रह्मचरियं इद्धञ्चेव फीतञ्च वित्थारिकं बाहुजञ्ञं पुथुभूतं यावदेव मनुस्सेसु सुप्पकासित''न्ति [दी॰ नि॰ ३.१७४] पासादिकसुत्ते सिक्खत्तयसङ्गहे सकलस्मिं **सासने**. ''परे अब्रह्मचारी भविस्सन्ति, मयमेत्थ ब्रह्मचारिनो भविस्सामा''ति [म॰ नि॰ १.८३] इमस्मिं सल्लेखसुत्ते **मेथुना विरतियं**.

''केन पाणि कामददो, केन पाणि मधुस्सवो;
केन ते ब्रह्मचरियेन, पुञ्ञं पाणिम्हि इज्झति.

तेन पाणि कामददो, तेन पाणि मधुस्सवो;
तेन मे ब्रह्मचरियेन, पुञ्ञं पाणिम्हि इज्झती''ति [पे॰ व॰ २७५]. –

इमस्मिं अङ्कुरपेतवत्थुम्हि **वेय्यावच्चे**.

''मयञ्च भरिया नातिक्कमाम,
अम्हे च भरिया नातिक्कमन्ति;
अञ्ञत्र ता ब्रह्मचरियं चराम,
तस्मा हि अम्हं दहरा न मिय्यरे''ति [जा॰ १.१०.९७]. –

महाधम्मपालजातके **सदारतुट्ठियं**.

''एवं खो तं, भिक्खवे, तित्तिरियं नाम ब्रह्मचरियं अहोसी''ति [चूळव॰ ३११] इमस्मिं तित्तिरजातके **पञ्चसीले**.

''इदं खो पन पञ्चसिख ब्रह्मचरियं एकन्तनिब्बिदाय विरागाय...पे॰... अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो''ति [दी॰ नि॰ २.३२९] महागोविन्दसुत्तेयेव **अरियमग्गे**.

"હીનેન બ્રહ્મચરિયેન, ખત્તિયે ઉપપજ્જતિ;
મજ્ઝિમેન ચ દેવત્તં, ઉત્તમેન વિસુજ્ઝતી"તિ [જા॰ ૧.૮.૭૫]. –

નિમિજાતકે અત્તદમનવસેન કતે **અટ્ઠઙ્ગુપોસથે.**

"અભિજાનામિ ખો પનાહં, સારિપુત્ત, ચતુરઙ્ગસમન્નાગતં બ્રહ્મચરિયં ચરિત્વા તપસ્સિ સુદં હોમી"તિ [મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૫] લોમહંસસુત્તે ઘિતિસઙ્ખાતે **વીરિયે.**

૭૮૪. **સભાવો** અવિપરીતત્થો. **પરિયત્તિ** પરિયાપુણિતબ્બા વિનયાભિધમ્મસુત્તન્તા. **ઞાયો** યુત્તિ, સપ્પટિપદા વા મગ્ગાદયો. **ઞેય્યે** સઙ્ખારવિકારલક્ખણનિબ્બાનપઞ્ઞત્તિવસેન પઞ્ચવિધે ઞેય્યે. **નિસ્સત્તતા** સત્તસભાવસ્સ અભાવતા. **આપત્તિયં** "પારાજિકં ધમ્મ"ન્તિ. "સહ ધમ્મેન નિગ્ગય્હા"ત્યાદીસુ કારણે. **આદિ**ના સમયઞ્ઞૂપમાહિંસાદીસુપિ **ધમ્મો.**

૭૮૫. **પયોજનં** ફલં. **સદ્દાભિધેય્યે** સદ્દત્થે. **વુદ્ધિયં** વડ્ઢને. **વત્થુમ્હિ** દબ્બે. **નાસે** વિનાસે. **પચ્છિમપબ્બતે** અત્થગિરિમ્હિ. નિવત્તિવિસયુપ્પત્તિસભાવાદીસુપિ.

૭૮૬. **યેભુય્યતા** બાહુલ્યતા. **અબ્યામિસ્સં** અસમ્મિસ્સં. **વિસંયોગે** વિપ્પયોગે. **દળ્હત્થે** દળ્હસદ્દસ્સ અત્થે. **અનતિરેકે** અતિરેકાભાવે. **અનવસેસમ્હિ** સબ્બસ્મિં, **તં કેવલ**વચનં તીસુ લિઙ્ગેસુ.

૭૮૭. પટલં "દિગુણં સઙ્ઘાટિં પારુપિત્વા"ત્યાદીસુ [મહાવ॰ ૩૪૮]. "વયોગુણા અનુપુબ્બં જહન્તી"તિ [સં॰ નિ॰ ૧.૪] રાસિમ્હિ. "સતગુણા દક્ખિણા પાટિકઙ્ખિતબ્બા"તિ [મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૯] આનિસંસે. **બન્ધનં** કામગુણં. **અપ્પધાને** વિસેસને. **જિયાય** ધનુનો.

૭૮૮-૭૮૯. **રુક્ખાદો** દુમાદિમ્હિ. **વિજ્જમાને** ભૂતગુણે. **અરહન્તે** "યો ચ કાલઘસો ભૂતો, સભૂતપચિનિં પચી"તિ [જા॰ ૧.૨.૧૯૦]. ખન્ધપઞ્ચકે "ભૂતમિદં, સારિપુત્ત, સમનુપસ્સથા"તિ [મ॰ નિ॰ ૧.૪૦૧]. **સત્તે** પાણિમ્હિ. **મહાભૂતે** પથવાદિકે. **અમનુસ્સો** દેવરક્ખસાદિ. વિજ્જમાનત્થવજ્જિતે રુક્ખાદો નારિયં ન ભવતિ, વિજ્જમાનત્થે, પન અતીતાદીસુ ચ વાચ્ચલિઙ્ગો. **પત્તે** સમ્પત્તે. **સમે** તુલ્યત્થે.

૭૯૦. **સજ્જને** સપ્પુરિસે.

૭૯૧. પદપૂરણે "સુત્તન્ત વનન્તા"ત્યાદીસુ. **દેહાવયવે** "અન્તં અન્તગુણ"ન્ત્યાદીસુ [ખુ॰ પા॰ ૩.દ્વત્તિંસાકાર]. દેહો ચ અવયવો ચાતિ એકે. કોટ્ઠાસે "અયમેકો અન્તો"ત્યાદીસુ [અ॰ નિ॰ ૬.૬૧]. **લામકં** નિહીનકં.

૭૯૨. **નિકાયો** સધમ્મીનં ગણો. **સન્ધિ** પટિસન્ધિ. **સામઞ્ઞે** વિસેસાધારે. **પસૂતિ** માતુકુચ્છિતો નિક્ખમનં, **કુલં** ખત્તિયાદિકુલં. **ભવો** ભવનકિરિયા. **વિસેસ્યો** ઉપાધિ, યસ્સ વસેન ભિન્નેસુ સબલાદીસુ અભિન્ના ધીસદ્દા વત્તન્તે. **સુમનાયં** માલતિયં. **સઙ્ખતલક્ખણે** સઙ્ખતધમ્માનં લક્ખણે.

૭૯૩. ભવભેદો કામભવાદિ. **પતિટ્ઠાયં** નિસ્સયે. **નિટ્ઠા** નિપ્ફત્તિ. **અજ્ઝાસયો** અધિપ્પાયો. **બુદ્ધિ** ઞાણં. **વાસટ્ઠાનં** વસનટ્ઠાનં. **વિસરત્તં** વિસરણભાવો. "વિસદત્થે"તિપિ પાઠો, તદા **સદ**ધાતુસ્સ વિસરણત્થતા દટ્ઠબ્બા.

૭૯૪. ફલે સોતાપત્તાદિકે. અનિચ્ચાદિઅનુપસ્સના **વિપસ્સના** નામ. **મગ્ગે** સોતાપત્તિમગ્ગાદિકે.

૭૯૫. કમ્મારુદ્ધનં કમ્મારાનં ઉદ્ધનં, કમ્મારાનં યથા ઉક્કાતિ. **અઙ્ગારકપલ્લં** અઙ્ગારાનં ભાજનં. **દીપિકા** નામ મધુચ્છિટ્ઠાદિમયા પદીપકિચ્ચકારિકા. **સુવણ્ણકારમૂસા** મત્તિકમયા એકા ભાજનવિકતિ. વાયુનો વેગે ચ **ઉક્કા**સદ્દો, યો "દેવદુદ્રભી"તિ વુત્તો.

૭૯૬. કેસોહારણં કેસાનં લવનં. **જીવિતવુત્તિ** જીવિતસ્સ વત્તનં. **વપનં** બીજસ્સ વપનં. **વાપસમકરણં** વપિતસ્સ બીજસ્સ સમકરણં. **પવુત્તભાવો** બન્ધના મુત્તિ.

૭૯૭-૭૯૮. સુતો વિસ્સુતે પાકટે. **અવધારિતે** ઉપલક્ખિતે. **ઉપચિતે** રાસીકતે. **અનુયોગો** પુચ્છા. **કિલિન્ને** તિન્તે. **સોતવિઞ્ઞેય્યં** સદ્દાયતનં. **સત્થં** સદ્દસત્થાદિ, સુતનામકો વા એકો સત્થવિસેસો. એતેસુ દ્વીસુ અત્થેસુ **સુતં** નપુંસકં. પુત્તે **સુતો** પુલ્લિઙ્ગો, રાજિનિપિ **સુતો**.

૭૯૯. યુગે કતાદિચતુક્કે. **લેસો** અનુમાનઞાણવિસયો. **પઞ્ઞત્તિયં** "કપ્પત્થેરો"તિ. **પરમાયુમ્હિ** "કપ્પં સગ્ગમ્હિ મોદતી"તિ. અઞ્ઞત્ર કપ્પાદીસુ પુલ્લિઙ્ગે. સદિસે પન તીસુ લિઙ્ગેસુ. **સમણવોહારો** વિનયાગતો સમણાનં વોહારો. **કપ્પબિન્દુ** ચીવરે કતબિન્દુ. **સમન્તત્તે** સમન્તભાવે. **અન્તરકપ્પો** મહાકપ્પસ્સ અસીતિમો ભાગો. **આદિસ**દ્દેન અસઙ્ખ્યેય્યમહાકપ્પે સઙ્ગણ્હાતિ. **તક્કે** વિતક્કે. **વિધિ** વિધાનં.

૮૦૦. વિરતિ વિરતિત્તયં. **સપથો** અક્કોસો. **તચ્છે** તથભાવે. **અરિયસચ્ચમ્હિ** દુક્ખસચ્ચાદિકે. **દિટ્ઠિ** મિચ્છાદિટ્ઠિ.

૮૦૧. સઞ્જાતિદેસો "કમ્બોજો અસ્સાયતન"ન્તિ. **વાસટ્ઠાનં** નિવાસટ્ઠાનં "દેવાનં દેવાયતન"ન્તિ. **આકરો**તિ યત્થ સુવણ્ણરજતાદયો ઉપ્પજ્જન્તિ. **સમોસરણટ્ઠાનં** બહૂનં સન્નિપાતટ્ઠાનં. **પદપૂરણે** "કમ્માયતનં, સિપ્પાયતન"ન્તિ.

૮૦૨. વત્થં અમ્બરં. **અઞ્ઞો** યો સકો ન હોતિ. **ઓધિ** મરિયાદો. **ભેદો** વિસેસો. **મનસિપિ** ચિત્તેપિ.

૮૦૩. વિપાકે ઇટ્ઠવિપાકે **કુસલો**. અનવજ્જાદીસુ વાચ્ચલિઙ્ગિકો.

૮૦૪. દ્રવો મધ્વાદિ. **મધુરાદીસુ** છસુ રસેસુ. **પારદો** સૂતો. **સિઙ્ગારાદો** નવ નાટ્યરસે. રસરત્તમંસમેદટ્ઠિસુક્કટ્ઠિમિઞ્જવસેન સત્ત **ધાતવો**, તબ્ભેદે. **કિચ્ચે** ફસ્સાદિધમ્માનં સઙ્ઘટ્ટનાદિકિચ્ચે. **સમ્પત્તિ** તેસંયેવ.

૮૦૫. બોધિસદ્દો ઞાણટ્ઠયે નારિયં, બોધિરાજકુમારાદિપઞ્ઞત્તિયં પુમે. અસ્સત્થરુક્ખે પુમિત્થિયં.

૮૦૬. યેન કત્તુભૂતેન **યો** કમ્મભૂતો નિચ્ચસેવિતો, **તત્થાપિ** કમ્મભૂતે. **વિસયો** અનઞ્ઞથાભાવો. **જનપદે** કુરુઆદિકે. **ગોચરે** તબ્બહુલાચારે.

૮૦૭. **સત્તાયં** વિજ્જમાનતાયં.

૮૦૮. બન્ધવે **સો** પુમે. અત્તનિ **સં** નપુંસકે. ધનસ્મિં **સો સં** અનિત્થિયં. સુનખે **સા** પુમે વુત્તો. અત્તનિયે **સો** તિલિઙ્ગિકો.

૮૦૯. **છવિસમ્પત્તિયં** છવિયા સમ્પત્તિયં.

૮૧૦. **જામાતા** ધીતુસામિકો. **મન્દપ્પિયે** અપ્પપિયે **વરં** અબ્યયં.

૮૧૧. **મકુલે** અવિકાસસમ્પત્તે. **નેત્તિંસાદિપિધાને** ખગ્ગાદીનં ગેહે.

૮૧૨. **પિતામહો** બ્રહ્મા. **પિતૂસુ** માતાપિતૂસુ. **તથા** પક્ખન્તરે. **તપસિ** સીલે.

૮૧૩-૮૧૪. **મજ્ઝબન્ધે** ઉરોબન્ધને. **પકોટ્ઠો** કપ્પરસ્સાધોભાગો. **કચ્છબન્ધનં** અધોમ્બરસ્સ દળ્હબન્ધનં. મેખલાયઞ્ચાતિ **કચ્છા** ચતૂસ્વત્થેસુ. **કચ્છો** લતાદીસુ. **કચ્છો બાહુમૂલમ્હિ** પરૂળ્હકચ્છનખલોમે, ''કચ્છેહિ સેદા મુઞ્ચન્તી''તિ. **અનૂપો** બહૂદકદેસો.

૮૧૫. **માનં** તુલાપત્થઙ્ગુલીહિ. **પમાતરિ** પમાણસ્સ કત્તરિ.

૮૧૬. **દબ્બં** ધનં. **અત્તભાવો** પઞ્ચક્ખન્ધસમૂહો. **પાણો** જીવિતિન્દ્રિયં. દબ્બાદીસુ ચતૂસુ **સત્તં. સત્તાયં** વિજ્જમાનતાયં **સત્તા.** જને **સત્તો. સો સત્તસદ્દો, આસત્તે** લગ્ગિતે તિલિઙ્ગિકો.

૮૧૭. **સેમ્હાદો** તિદોસે. **રસરત્તાદિ** પુબ્બેવુત્તો. **પભાદિકે** રૂપધાતુમ્હિ. **ચક્ખાદિકે** વિસયધાતુમ્હિ.

૮૧૮. અમચ્ચાદિકા સત્ત પકતિયો વુત્તા. **સત્તાદિસામ્યવત્થા** સત્તરજતમભૂતાનં તિણ્ણં ગુણાનં સામ્યવત્થા. **પચ્ચયા** ણપચ્ચયાદિતો **પઠમે** પઠમસઞ્ઞિતે **કરો**ત્યાદિધાતુમ્હિ.

૮૧૯. **પરિત્તાણં** રક્ખણં. **વત્થુમ્હિ** ઓકાસે. **તલ્લચ્છનં** પાદસ્સ ઠાનં.

૮૨૦. **લોહમુગ્ગરે** લોહમયે મુગ્ગરે. **તાળાદિકે** સમ્મતાળકંસતાળાદિકે. **કઠિને** કક્ખળે.

૮૨૧. **મક્ખિકા** નીલમક્ખિકાદિકા. તાસં ભેદા સવિસા મધુકતા પિઙ્ગલમક્ખિકા. મધુમ્હિ **ખુદ્દં** અપ્પકાદીસુ ચતૂસ્વત્થેસુ વત્તમાનં તીસુ લિઙ્ગેસુ. **અધમો** નિહીનો. **કપણો** એકચારી.

૮૨૨. **તક્કે** ગોરસવિસેસે. **મરણલિઙ્ગે** મરણઞાપકલક્ખણે. અસુભે, સુભે ચાતિ ચતૂસ્વત્થેસુ **અરિટ્ઠં. આસવો** મજ્જવિસેસો. **ફેણિલદુમો** ''બડી-ય ૌ-ખો''.

૮૨૩. ગેહાનં દારુબન્ધપ્પયોજનં **પીઠિકા** નામ. પક્ખન્દદ્વયસ્સ, કણ્ણિકાદીનઞ્ચ નિસ્સયભૂતા પીઠિકા.

૮૨૪. **મિત્તાકારે** અમિત્તસ્સાપિ મિત્તસઞ્ઞાને. બલે, રાસિમ્હિ, વિપત્તિયઞ્ચ, ''બલસ્સ રાસી''તિપિ એકે.

૮૨૫. **ખન્ધે** રૂપક્ખન્ધે. **ભવે** રૂપભવે. **નિમિત્તમ્હિ** કારણે. **વપુ** સરીરં.

૮૨૬. **વત્થુકિલેસકામેસૂ**તિ વત્થુકામકિલેસકામેસુ. **મદને** મારદેવપુત્તે. **રતે** મેથુને. **નિકામે** ઇચ્છારહિતે **કામં** નપુંસકે. અનુઞ્ઞાયં **કામ**મબ્યયં ભવે.

૮૨૭. **વજ્જભણ્ડમુખે** વીણાદોણિમુખે. **માતઙ્ગસ્સ** હત્થિનો **કરકોટિ** હત્થગ્ગં.

૮૨૮. **રમ્ભો** સઠ્યં, કેતવન્ત્યત્થો. **અસચ્ચં** મુસા. **અયોઘનં** યેન પહરતિ. **ગિરિસિઙ્ગમ્હિ** ગિરગ્ગે. **સીરઙ્ગે** ફાલઙ્ગે. **યન્તે** કૂટયન્તે.

૮૩૦. **પટિવાક્યે** પટિવચને. **ઉત્તરાસઙ્ગે** ઉપરિવત્થે. સેટ્ઠાદીસુ **ઉત્તરો** તીસુ, પરસ્મિં ઉપરિસ્મિઞ્ચ ઈરિતો.

૮૩૧. **વિમુત્તિ** અરહત્તફલં મગ્ગનિબ્બાનાનિપિ.

૮૩૨. **સઙ્ખતે** પચ્ચયાભિસઙ્ખતે ધમ્મે. પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો, અપુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો, આનેઞ્જાભિસઙ્ખારોતિ **પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારાદિ. પયોગો** ઉસ્સાહો. કાયસઙ્ખારો, વચીસઙ્ખારો, ચિત્તસઙ્ખારોતિ **કાયસઙ્ખારાદિ. અભિસઙ્ખરણં** અભિસઙ્ખરણક્રિયા.

૮૩૩. **તબ્ભાવે** દિટ્ઠિસહગતં.

૮૩૪. **પતિરૂપે** યુત્તે. **છાદિતે** તિણાદીહિ. **રહો** સુઞ્ઞટ્ઠાનં. **પઞ્ઞત્તિયં** છન્નો ભિક્ખુ, પઞ્ઞત્તિયંયેવ પુમે.

૮૩૫. **બુદ્ધચક્ખુ** બુદ્ધાનં ચક્ખુ. **સમન્તચક્ખુ** સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં. **ધમ્મચક્ખુ** હેટ્ઠામગ્ગત્તયે ઞાણં.

૮૩૬. **અભિક્કમો** અભિક્કમનીયો.

૮૩૭. **વેવચનં** અભિન્નત્થો સદ્દો. **પકારસ્મિં** ભેદે. **અવસરો** અવકાસો.

૮૩૮. **ચિત્તકમ્મં** ચિત્તકારાનં કમ્મં. **વિચિત્તે** નાનાવિધે. **પઞ્ઞત્તિયં** ચિત્તો ધનુધરોયેવ. **ચિત્તમાસો** પુણ્ણેન્દુયુત્તેન ચિત્તેન નક્ખત્તેન લક્ખિતો માસો. **તારન્તરે** ચિત્તનક્ખત્તે. **થિયં** નારિયં.

૮૩૯. **સામલે** નીલે. **સયમત્થે સયં**સદ્દસ્સ અત્થે. **સારિવા** ઉપાસકા.

૮૪૦. "**પુમે**"ત્યાદિના પુબ્બદ્ધેન **ગુરુ**સદ્દસ્સ અત્થા વુત્તા, અપરદ્ધેન **ગરુ**સદ્દસ્સ, ''એકદેસેકત્તમનઞ્ઞંવે''તિ ન્યાયેન દ્વિન્નમ્પિ એકત્તમઞ્ઞમાનેન ગાથાનેકત્થવગ્ગો કથિતા. **મહન્તે** બહુત્તે. **દુજ્જરે** જીરાપેતુમસક્કુણેય્યે, દુક્કરે વા.

૮૪૧. **અચ્ચિતે** પૂજિતે. **ખિન્ને** કિલમથપ્પત્તે. **સમિતે** ઉપસમિતે.

ગાથાનેકત્થવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮૪૨. વિસુદ્ધિદેવો, સમ્મુતિદેવો, ઉપપત્તિદેવો ચાતિ **વિસુદ્ધિદેવાદિ**. **નભં** આકાસો.

તરુણાદીસુ તીસ્વત્થેસુ **માણવો**.

૮૪૩. આદ્યત્થાદીસુ **અગ્ગં**. **વરે** સેટ્ઠે તીસુ.

પચ્ચનીકો સત્તુ. **અઞ્ઞે** અઞ્ઞત્થે. **પચ્છાભાગે** ''ધાતુલિઙ્ગેહિ પરા પચ્ચયા''તિ.

૮૪૪. **યોનિ** ઇત્થીનં યોનિમગ્ગો. **કામો** ઇચ્છા. **સિરી** પઞ્ઞા, પુઞ્ઞો ચ. **ઇસ્સરં** પભુતા. **ધમ્મો** સીલાદિ. **ઉય્યામો** વીરિયં. **યસો** પરિવારો, કિત્તિ ચ.

૮૪૫. **સમઙ્ગિનિ** સમન્નાગતે.

૮૪૬. **ઠિતિ** ઠાનક્રિયા.

૮૪૮. **ખન્ધકોટ્ઠાસો** અણ્ડજાદિચતુક્કં. **પસ્સાવમગ્ગો** ઇત્થીનં યોનિ. **સો** પુલ્લિઙ્ગો. **કૂલે** તીરે.

૮૪૯. **નાગોતુનાગ**સદ્દો તુ. **ઉરગે** સપ્પે, હત્થિનિ ચ.

૮૫૦. **સઙ્ખ્યા** ગણના. ''અઞ્ઞત્થે''ત્યેકે વદન્તિ.

૮૫૧. **ભે** નક્ખત્તવિસેસે. **સન્તિકે** સમીપે. **મૂલમૂલે** લોભાદિકે. **પાભતે** મૂલધને. **અંસો** સરીરાવયવો. **પકણ્ડે** રુક્ખાદીનં સરીરે.

૮૫૨. **કમ્મે** ક્રિયાયં. **વિકોપનં** વિદ્ધંસનં.

૮૫૩. **પચ્છાતાપો** વિપ્પટિસારો. **અનુબન્ધો** પુનપ્પુનં પવત્તનં. **રાગાદો** સત્તકે. માતઙ્ગસ્સ મુદ્ધનિ પિણ્ડદ્વયે **કુમ્ભો**.

૮૫૪. **ખગ્ગકોસે** ખગ્ગાપિધાને. **પટિચ્છદે** સમન્તતો છાદને. **સારમ્ભે** કોલાહલે.

૮૫૫. **કાલવિસેસો** દસચ્છરકાલો. **નિબ્યાપારટ્ઠિતિ** અચિરટ્ઠિતિ, **અચિરટ્ઠિતી**તિ દસચ્છરતોપિ ઊનટ્ઠિતિ.

ઉપ્પત્તિભૂમિ જાતિભૂમિ.

૮૫૬. **કબળીકારાહારાદીસુ** ચતૂસુ.

૮૫૭. સદ્ધાય અપરપ્પચ્ચયે. **ચીવરાદીસુ** ચતૂસુ. **આધારો** નિસ્સયો.

દિબ્બવિહારો, અરિયવિહારો, બ્રહ્મવિહારો ચાતિ **દિબ્બવિહારાદિ**. **સુગતાલયે** ભિક્ખૂનમાવાસે.

૮૫૮. **સમત્તને** નિટ્ઠાયં. **ચ**કારેન નિયમાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ.

સઙ્ગે લગ્ગે. **કામાદો** ચતુક્કે.

૮૫૯. **સપ્પફણઙ્ગેસૂ**તિ સપ્પસ્સ ફણે, અઙ્ગે ચ સરીરે. **કોટિલ્લે** કુટિલતાય. **ભુઞ્જનં** ભોજનક્રિયા.

ભૂમિભાગે રાજઙ્ગણાદિમ્હિ. **કિલેસે** સંકિલેસે. **મલે** રાગાદિકે.

૮૬૦. **ધનાદિદપ્પે**તિ ધનાદિકે પટિચ્ચ ઉપ્પન્ને દપ્પે.

નિમિત્તે કારણે. **છલે** સઠ્યે.

૮૬૧. **સો** પુલ્લિઙ્ગો. **પરમત્તનિ** દિટ્ઠીનં ગાહલદ્ધે અત્તનિ. **થમ્ભસ્મિં** ગેહાદીનં થમ્ભે. **બલસજ્જનં** યુદ્ધકાલે બલસ્સ સજ્જનં.

૮૬૨. **કુસૂલો** ધઞ્ઞાદીનં ગેહં.

સોપાનઙ્ગમ્હિ સોપાનસીસે.

૮૬૩. **નિય્યાસે** સિલેસે. **સેખરે** સીસે. **નાગદન્તકે** ભિત્તિઆદીસુ પવેસિતે નાગદન્તાકારે દણ્ડે.

સિખણ્ડો પિઞ્છં. **તૂણીરે** ઉસુનિધિમ્હિ. **નિકરે** સમૂહે.

૮૬૪. **સંયતકેસેસુ** બન્ધિતકેસેસુ.

કમ્બુ જલજન્તુવિસેસો. **નલાટટ્ઠિ** નલાટે જાતટ્ઠિ. **ગોપ્ફકે** પાદગણ્ઠિમ્હિ.

૮૬૫. **કાલે** પઞ્ચદસીદિવસપરિમાણે. **સાધ્યે** પત્તસાધનીયે. **સખી** સહાયો. **વાજો** પત્તં. **પઙ્ગુળો** પીઠસમ્પી.

દેસે દેસવિસેસે. **અણ્ણવે** સમુદ્દે, એતે પુમે. **સો સિન્ધુ**સદ્દો **સરિતાયં** નદિયં ભવે.

૮૬૬. **કરેણુ**સદ્દો **ગજે** હત્થિમ્હિ, **પુરિસે** પુલ્લિઙ્ગે વત્તતિ. **હત્થિનિયં** તુ ઇત્થિયં.

રતને રતનવિસેસે. **મણિવેધો** નામ યં લોકે "ચિન" ઇતિ વુચ્ચતિ. **ઇન્દહેતિ** ઇન્દાવુધો.

૮૬૭. **કોટિયં** અન્તે. **વાદિત્તવાદને** વીણાદિવાદિત્તવાદનોપાયે.

> "કોણો વજ્જપ્પભેદે ચ,
> કોણો સેલગુળે ઇજ્જે;
> વીણાદિવાદનોપાયે,
> એકદેસે ગતસ્સ ચે"તિ. –

તિકણ્ડસેસો [તિકણ્ડસેસ ૩.૩.૧૨૫].

૮૬૮. **વણિપ્પથે** વાણિજાનં વોહારકમ્મપથે. **વેદે** વેદવિસેસે, વાણિજપિ **નિગમો.**

વિવાદાદો "વિવાદાધિકરણ" [પાચિ॰ ૩૯૪] ન્ત્યાદીસુ. **આધારો** કારકવિસેસો, નિસ્સયો ચ. **કારણે** "યત્વાધિકરણમેન"ન્તિ [ધ॰ સ॰ ૧૩૫૪].

૮૬૯. **પસુમ્હિ** ગોણે. **વસુધા** પથવી. **વાચા** વચનં. **આદિના** સગ્ગરંસિવજિરચન્દજલાદયો ગહિતા.

હરિતે સુકપત્તસદિસે વણ્ણવિસેસે. **વાસુદેવે** કણ્હે.

૮૭૦. **આયત્તે** નિસ્સયે.

કણ્ણપૂરો કણ્ણાલઙ્કારો. **સેખરે** અગ્ગે. એતે દ્વિન્નમ્પિ અત્થા.

૮૭૧. **વિજ્જુયં** ચઞ્ચલાયં. **ઇત્થિપુરિસે** પુરિસિત્થિયં.

કોણે અસ્સે. **સઙ્ખ્યાવિસેસો** "કોટિપકોટી"ત્યાદીસુ. **ઉક્કંસે** પરિયોસાને.

૮૭૨. **જાલા** અગ્ગિજાલા. **અગ્ગં** કોટિ.

નારી **આસીસ**દ્દો સપ્પદાઠાયં. **ઇટ્ઠસ્સ** વત્થુનો **આસીસનાયં** પત્થનાયમ્પિ ઇત્થી એવ.

૮૭૩. **વિલીનતેલે** વિસરણતેલે. **વસગા** વસં ગચ્છન્તી નારી. **વઞ્ચ્યગાવી** અનવચ્છા સોરભેયી.

અભિલાસે ઇચ્છાયં. **કિરણે** રંસિમ્હિ. **અભિસઙ્ગે** લગ્ગને.

૮૭૪. **અંસે** કોટ્ઠાસે. **સિપ્પે** નાટકસત્થાગતે. ચન્દસ્સ સોળસમે ભાગે ચ **કલા.**

૮૭૫. **બીજકોસે** વરાટકે. **કણ્ણભૂસાયં** કણ્ણાલઙ્કારે.

આગામિકાલે અનાગતકાલે. **પભાવો** દણ્ડતેજો. સંયમેપિ **આયતિ** ભવે.

૮૭૬. **મેસાદિલોમે** એળકાદીનં લોમે. **ભૂમજ્ઝે** દ્વિન્નં ભૂનં મજ્ઝે જાતાયં **રોમધાતુયં** લોમે.

નટ્ટકી નાટકિત્થી. **મદિરા** સુરા.

૮૭૭. **ક્રિયચિત્તે** વીસતિવિધે ક્રિયચિત્તે. **કરણે** કરણક્રિયાયં, એતેસુ દ્વીસુ અત્થેસુ **ક્રિયં.** કમ્મનિ કત્તબ્બે **ક્રિયા** નારી.

સુણિસાયં પુત્તસ્સ ભરિયાયં. **કઞ્ઞાયં** અનિબ્બિદ્ધાયં. **જાયાયં** ભરિયાસામઞ્ઞે.

૮૭૮. **ઇસ્સરિયં** પભુતા. **અક્ખરાવયવે** ગરુઅક્ખરાનં અવયવે.

પાવચને બુદ્ધવચને. **સિદ્ધે** સિદ્ધન્તે. **તન્તે** સુત્તમયે. **સુપિતે** નિદ્દાસીલે.

૮૭૯. **રાજલિઙ્ગં** ખગ્ગાદિ. **ઉસભઙ્ગો** ઉસભાવયવો. **રુક્ખે** રુક્ખવિસેસે. **નિમિત્તં** ગુય્હઙ્ગં. **ચિહને** લક્ખણે. **પદે** વિભત્યન્તે.

૮૮૦. **વોહારે** વાણિજકમ્મે. **કીળાદો** કીળાદિમ્હિ. **આદિ**ના જુતિથુતિગત્યાદયો સઙ્ગહિતા.

સરીરે સરીરાધિદેવે.

૮૮૧. **સુસ્સૂસાયં** સોતુમિચ્છાયં. **ઇસ્સાત્યાસે** સરાભ્યાસે. હિંસનેપિ **ઉપાસનં**.

હેતિભેદે આવુધભેદે. **સઙ્કુ** ખાણુવિસેસો.

૮૮૨. **વીણાગુણો** વીણાયજિયા. **તન્તં તન્તસદ્દો**. **મુખ્યં** પધાનં. **સિદ્ધન્તં** ઉદાહરણં. **તન્તુ** સુત્તં.

રથનઙ્ગલાદીનં અઙ્ગે **રથાદ્યઙ્ગે**. **કપ્પમ્હિ** કતાદિકે.

૮૮૩. **ઇત્થિપુપ્ફં** ઇત્થીનં ઉતુ. **રેણુ** ધૂલી. **પકતિજે ગુણે** તિણ્ણં ગુણાનં દુતિયે ગુણે.

ન્યાસપ્પણે ઠપિતસ્સ ધનસ્સ દાને. **દાનમ્હિ** તદઞ્ઞસ્સ દાને.

૮૮૪. **ગુરુ** આચરિયાદિ. **ઉપાયો** હેતુ. **અવતારો** ઓતરણટ્ઠાનં. **પૂતમ્બુ** પવિત્તજલં. **દિટ્ઠિ** બુદ્ધદસ્સના અઞ્ઞદસ્સનં. આગમેપિ **તિત્થં**.

જોતિસદ્દો નક્ખત્તરંસીસુ **પણ્ડકે** નપુંસકે. અગ્ગિમ્હિ તુ **સો** પુમા.

૮૮૫. ‘‘ઇતિ સન્ધિકપ્પે પઠમો કણ્ડો’’ત્યાદીસુ વગ્ગો. અવસરેપિ, **અવસરો** અવકાસો.

અથ બાહુદ્વયસ્સ ઉદ્ધં માને. **સૂરત્તે** સૂરભાવે.

૮૮૬. **પોરિસં** પુરિસકારો. **ઈહા** વીરિયં. **નિસિન્નાદ્યુગ્ગમો** નિસિન્નાદિકો ઉગ્ગમો ઠાનં.

અનિસ્સયમહીભાગે લોકનિસ્સયભૂતાનં તરુપબ્બતનગરાદીનં અભાવતો અનિસ્સયસઙ્ખાતે સુઞ્ઞમહીકોટ્ઠાસે. ‘‘ઇરીણં ઊસરે સુઞ્ઞે’’તિ [મેદિનીકોસ ૧૫.૩૬] હિ **તિકણ્ડસેસો**. **ઊસરે** ઊસવતિ ઠાને.

૮૮૭. સાધનત્થાદીસુ **આરાધનં**. રાધનંપ્યત્ર. ‘‘પત્તિયં સાધને વુત્તં, રાધનં તોસનેપિ ચે’’તિ **તિકણ્ડસેસો**.

સાનુમ્હિ પબ્બતસ્સ સમે ભૂભાગે. **વિસાણે** માતઙ્ગદન્તે, પસૂનં સિઙ્ગે ચ.

૮૮૮. **દિટ્ઠં** રૂપારમ્મણં. **આદિમગ્ગો** સોતાપત્તિમગ્ગો. **ગ્ગાણં** સામઞ્ઞં. **અક્ખિ** ચક્ખુ. **ઇક્ખનં** ઓલોકનં. **લદ્ધિ** ગાહો.

સુવણ્ણો પઞ્ચધરણં. **પઞ્ચસુવણ્ણો** નિક્ખો. **પસાધનં** અલઙ્કારવિસેસો.

๘๙. **તિથિભેદે હોર**સત્થાગતે અનિટ્ઠસમ્મતે તિથિમ્હિ. **સાખાદિફળુમ્હિ** રુક્ખસાખાદીનં ગણ્ઠિમ્હિ. પૂરણેપિ **પબ્બં**.

બલવામુખો યત્ર પ્લવાદયો સીઘસોતેન આકડ્ઢિત્વા પવેસિયન્તિ.

૮૯૦. **કામજે** તણ્હાજે સુરાપાનાદિકે. **દોસે** અપરાધે. **કોપજે** દણ્ડફરુસાદિકે ચ. **વિપત્તિયં** વિનાસે.

ઉપકરણં કુલાલાદીનં દણ્ડચક્કાદિ. **સિદ્ધિ** નિપ્ફત્તિ. **કારકો** કત્તાદિસત્તવિધો.

૮૯૧. **દાનસીલે** દાનપકતિકે ચ. **વગ્ગુવાદિનિ** મધુરવાદિનિ ચ **વદઞ્ઞૂ** ભવે. ઇતો પટ્ઠાય **ઉસ્સિત**પરિયન્તો તીસુ વુત્તો. **અભિસિત્તે** મુદ્ધાભિસિત્તે રાજિનિ.

૮૯૨. **ભાગ્યવિહીને** અપુઞ્ઞે. **અપ્પકે** અબહુકે. **મૂળ્હે** બાલે. **અપટુ** અછેકો. ખલે, જગતિયઞ્ચ **મન્દો. વુદ્ધિયુત્તે** વડ્ઢનયુત્તે. **સમુન્નદ્ધે** અનીચે **ઉસ્સિતં** તીસુ ભવે, ''ભાસિત''ન્તિપિ પાઠો.

૮૯૩. **રથઙ્ગે** રથાવયવે. **સુવણ્ણસ્મિં** પલસ્સ ચતુત્થભાગે. **પાસકે** ચતુવીસતિપ્પમાણે, તિંસપ્પમાણે વા . હત્થિદન્તાદિવિકતિયં તીસુ **અક્ખો**. ચક્ખાદિન્દ્રિયે **અક્ખં**.

સસ્સતે નિચ્ચે. **તક્કે** વિતક્કે. **નિચ્છિતે** વિનિચ્છિતે.

૮૯૪. **હરે** મહિસ્સરે **સિવો, ભદ્દે** કલ્યાણે. **મોક્ખે** નિબ્બાને ચ **સિવં. જમ્બુકે** સિઙ્ગાલે **સિવા**.

સત્તિયં થામે. **થૂલત્તે** થૂલભાવે.

૮૯૫. **સઙ્ખ્યાભેદો** ઉપ્પલપુણ્ડરીકાનં મજ્ઝે ગણના. **નરકભેદે** ''પદુમનિરયે નિબ્બત્તો''ત્યાદીસુ. **વારિજે** કક્કસનાળે કમલે.

દેવભેદેતિ

> ''આપો ધુવો ચ સોમો ચ,
> ધવો ચેવા'નિલો'નલો;
> પચ્ચૂસો ચ પભાસો ચ,
> અટ્ઠેતે વસવો મતા''તિ [ચિન્તામણિટીકા ૧.૧૦]. –

કથિતે દેવવિસેસે. **રતને** રતનસામઞ્ઞે, ધને ચ, **પણ્ડકં** નપુંસકં.

૮૯૬. **અત્થગમને** વિનાસગમને. **અપવગ્ગો** સબ્બકિલેસાનં ખયહેતુભૂતે વિરાગધમ્મે.

સેતમ્બુજે સેતકમલે. **રુક્ખન્તરે** ''પુણ્ડરીક''ઇતિ ખ્યાતે દુમવિસેસે, દ્વીસ્વત્થેસુ પુમે.

> ''પુણ્ડરીકં સિતમ્બોજે, સેતચ્છત્તે ચ ભેસજ્જે;

કોસકારન્તરે બ્યગ્ઘે, સો દિસાવારણગ્ગિસૂ’’તિ. –

નાનત્થસઙ્ગહો.

૮૯૭. **ઉપહારે** પૂજાદ્યત્થં આભતે વત્થુમ્હિ. **કરસ્મિં** ખેત્તાદિસમ્ભવે રાજભાગે. **અસુરન્તરે** બલિનામકે અસુરે.

સમ્ભવે ઇત્થિપુરિસસમ્ભવે અસુચિમ્હિ **સુક્કં**. **ધવલે** સેતે **સુક્કો**, **કુસલે** પુઞ્ઞે તીસુ, ‘‘પુઞ્ઞં ધમ્મમનિત્થિય’’ન્તિ એત્થ **ધમ્મ**સદ્દસ્સ અનિત્થિભાવસ્સ વુત્તત્તા **સુક્ક**સદ્દો તીસુ વુત્તો.

૮૯૮. **વિભત્તબ્બધને** વિભજિતબ્બધને. **પિતૂનં ધને** પેતાનં માતાપિતૂનં પુત્તેહિ વિભજિતબ્બધને ચ.

પભુનો પુગ્ગલસ્સ ભાવો **પભુત્તં**, તથા આયત્તસ્સ ભાવો **આયત્તતા**. **આયત્તો** પુગ્ગલો. **અભિલાસો** ઇચ્છા.

૮૯૯. **ધનિમ્હિ** સદ્દમત્તે. **યોધસીહનાદમ્હિ** યોધાનં અભીતનાદે ચ **સેળનં**.

૯૦૦. **આદ્યુપલદ્ધિયં** પઠમસઞ્ઞાતે વત્થુમ્હિ.

૯૦૧. **સાધકતમે** કત્તુતો અઞ્ઞેસં ક્રિયાસાધકતમે કરણકારકે, ક્રિયાયં, **ગત્તે** સરીરે ચ. **ઇન્દ્રિયે** ચક્ખાદિકે.

કુઞ્ચિકાયં અપાપુરણે. **તૂરિયઙ્ગે** સમ્મતાળાદિકે.

૯૦૨. **ઉપ્પાદે** જનને. **ગબ્ભમોચને** પુત્તવિજાયને.

અસ્સે અસ્સમત્તે.

૯૦૩. પુપ્ફંવિના **ફલગ્ગાહિરુક્ખે** અસ્સત્થાદો, રુક્ખમત્તે ચ **વનપ્પતિ**સદ્દો. **આહતે** ઉપટ્ઠાપિતે વરાહપુરિસાદિરૂપે ચ, રજતમત્તે ચ **રૂપિયં**.

૯૦૪. **કેસ**સદ્દો પુબ્બો યસ્સ **પાસ**સદ્દસ્સ સો **કેસપુબ્બો**. **ચયે** સમૂહે વત્તતિ, યથા ‘‘કેસપાસો’’તિ, કેસકલાપોત્યત્થો.

અક્ખિમજ્ઝે યા ‘‘સૂલા’’તિ વુત્તા. **નક્ખત્તે** સત્તવીસતિવિધે, તદઞ્ઞેસુ ચ **તારા** ઇત્થી. **ઉચ્ચતરસ્સરે** ઉચ્ચતરે સદ્દે **તારો**.

૯૦૫. **પત્તે** ભાજનસામઞ્ઞે, ભુઞ્જનપત્તે ચ. **લોહભેદસ્મિં** અયોતમ્બાદિમયે ભાજનવિસેસે. **દેહમજ્ઝં** ઉદરં.

૯૦૬. **વેસે** સણ્ઠાને. **સિપ્પસાલા** સિપ્પીનં સાલા.

સમ્પત્તિ ધનાદિસમ્પત્તિ તિવગ્ગસમ્પત્તિ ચ. લક્ખિયા કતપુઞ્ઞેહિ સેવિયતિ. **ઇત્થી** ઇત્થિવિસેસો. **દેવતા** સિરીનામિકા એકા દેવધીતા.

૯૦૭. **યુવરાજા** પિતરિ દેવઙ્ગતે રાજભાવારહો રાજપુત્તો. **ખન્દે** હરસ્સ પુત્તે. **સુસુ** તરુણો.

મણિભેદે યો લોકે ‘‘સન્તા’’તિ વુચ્ચતિ. **અઙ્કુરે** રુક્ખાદીનં અઙ્કુરે.

૯૦૮. **વેતનં** કમ્મકારેહિ લભિતબ્બધનં. મૂલં મૂલધનં. **વોહારે** વાણિજકમ્મે.

ભાજનન્તરં યેન ખેળાદયસુચિં પટિગ્ગણ્હાતિ.

૯૦૯. અસુભે ચ કમ્મે સુભે ચ કમ્મે **દ્વયેપિ** કમ્મે ચાતિ તીસ્વત્થેસુ ભાગ્યં વુત્તં.

તરુભેદે અસ્સત્થે.

૯૧૦. **વિમુત્તિયં** નિબ્બાને.

‘‘અયં પુમા’’તિ જાનનસ્સ કારણભાવો **પુમત્તં**, તદાદિમ્હિ.

૯૧૧. **અજ્ઝાયે** પરિચ્છેદે. **દિવે** દેવલોકે.

૯૧૨. **સપત્તસ્મિં** અમિત્તે. **રુક્ખઙ્ગે** રુક્ખાવયવે.

૯૧૩. **મુખ્યે** પધાને. **ઉપાયે** હેતુમ્હિ. **વદને** લપને. **આદિસ્મિં** પઠમે.

ભબ્બે વિમુત્તારહે, ભવિતબ્બે ચ. **ગુણાધારે** ગુણસ્સ નિસ્સયે. **વિત્તે** ધને. **બુધે** પણ્ડિતે. **દારુ** દારુક્ખન્ધો.

૯૧૪. **પત્થાદો** પત્થો, તુલા, અઙ્ગુલીતિ પત્થાદિ. **વિધાય** ઉન્નતિયં. **પરિસ્સમે** ખેદે.

૯૧૫. **સરોરુહે** કમલે. **ખગન્તરે** રુક્ખકિમિખાદકસકુણે. **તૂરિયન્તરે** વંસસઙ્ખાદિકે.

૯૧૬. **સંવેગે** ઉબ્બેગે, વિમ્હયે ચ.

૯૧૭. **તદુપેતનિસાય** ચન્દપ્પભાય યુત્તરત્તિયં.

૯૧૮. **માસે** તતિયમાસે. અતિવુદ્ધે ચ અતિપસત્થે ચ.

૯૧૯. **નિબન્ધે** બલક્કારે ‘‘બલગ્ગાહો’’ત્યાદીસુ.

મત્તિકાભેદો નીલાદિવણ્ણયુત્તકિત્તિમમત્તિકા. **સિક્કાયં** ઉદકકુમ્ભાદિવાહિકે. **નયનામયે** ચક્ખુરોગવિસેસે.

૯૨૦. **મણ્ડલે** પરિમણ્ડલે. બિમ્બિકા લતાજાતિ, તસ્સા ફલે ચ **બિમ્બં**.

૯૨૧. **પથે** અઙ્ગસે.

૯૨૨. **સન્તિ** નિબ્બાનં. **નિભે** સદિસે.

ચાપે ધનુમ્હિ **ઇસ્સાસં**. **ઉસુનો** સરસ્સ **ખેપકમ્હિ** પેરકે **ઇસ્સાસો**.

૯૨૩. **બાલસદ્દો** તીસુ. કુત્રત્થેસુ? **આદિવયસા** પઠમવયેન **સમઙ્ગિનિ** સમન્નાગતે ચ. **અપણ્ડિતે** મૂળ્હે ચ.

સોણિતે લોહિતે. **તમ્બં** ઉદુમ્બરં. **અનુરત્તો** અનુરાગયુત્તો પુગ્ગલો. **રઞ્જિતં** રઙ્ગરઞ્જિતં.

૯૨૪. **વિરળે** નિરન્તરે. **કિસે** અથૂલે. **હિમે** તુહિને.

૯૨૫. **ગુળભેદો** યો લોકે ''સક્ખરા''તિ વુચ્ચતિ. **કઠલે** સિલાખણ્ડે.

૯૨૬. **તિખિણે** તિક્ખે. **બ્યત્તે** છેકે. **રોગમુત્તે** નિરોગે.

ખત્તિયે મુદ્ધાભિસિત્તે. **નરનાથે** તદઞ્ઞસ્મિં. **પભુમ્હિ** ઇસ્સરે.

૯૨૭. **ધઞ્ઞકરણં** ધઞ્ઞમદ્દનટ્ઠાનં. **કક્કે** નહાનચુણ્ણે. **નીચે** અધમે. સેતેપિ **ખલો.**

૯૨૮. બ્રહ્મચારી ચ ગહટ્ઠો ચ વાનપ્પત્થો ચ ભિક્ખુ ચાતિ **બ્રહ્મચારીગહટ્ઠાદિ, તપોધને** પિયસીલે.

કઠિને કક્ખળે. **નિદ્દયે** નિક્કરુણે.

૯૨૯. કનિટ્ઠો ચ કનિયો ચાતિ એતે તીસુ. કુત્રત્થેસુ? અત્યપ્પે, અતિયુવેપિ.

ઇટ્ઠે, નિસ્સારે ચ અગરુમ્હિ ચાતિ એતેસ્વત્થેસુ તીસુ.

૯૩૦. અધોભાગે ચ હીને ચ. **દન્તચ્છદે** દન્તાવરણે.

પારિચરિયાયં ઉપટ્ઠાકે.

૯૩૧. **રતને** દ્વિવિદત્થિકે. **ગણે** સમૂહે યથા ''કેસહત્થો''તિ. **સોણ્ડાય** કરિકરે. **ભન્તરં** તેરસમનક્ખત્તં.

આવાટે કાસુયં. **ઉદપાનં** અન્ધુ, યત્ર જલં ઘટિયન્તેન ઉદ્ધરિત્વા પિવન્તિ.

૯૩૨. પઠમં પમુખઞ્ચાતિ ઇદં અભિધાનદ્વયં આદિમ્હિ પધાને વત્તતિ.

વજ્જભેદો ઉભયતલં તૂરિયં.

૯૩૩. **થિરંસો** થિરકોટ્ઠાસો.

ખન્ધભારો ખન્ધેન વહિતબ્બો ભારો. **આદિ**ના કટિભારાદયો ગહિતા. યસ્મા પલસતં તુલા, વીસતિતુલા ભારો, તસ્મા "**દ્વિસહસ્સપલે**"તિ વુત્તં.

૯૩૪. **મન્દિરે** ગેહે. **રોગભેદે** ખયરોગે. **અપચયમ્હિ** વિદ્ધંસને, વિનાસે ચ.

સાપદે બ્યગ્ઘાદિકે દુટ્ઠમિગે. **સપ્પે** ઉરગે. **કુરૂરે** કક્ખળે.

૯૩૫. **સજ્જદુમે** અસ્સકણ્ણરુક્ખે. **રુક્ખે** રુક્ખમત્તે.

સોતે કણ્ણે. **યજને** પૂજને. **સુતિયં** સવનક્રિયાયં.

૯૩૬. પેતો ચ પરેતોચાતિ ઇમે **મતે** કાલઙ્કતે ચ **પેતયોનિજે** પેતયોનિસમ્ભવે સિયું.

ખ્યાતે પાકટે. **હટ્ઠે** પહટ્ઠે.

૯૩૭. **અધિપ્પાયે** અજ્ઝાસયે.

પક્ખે સકુણાદીનં પક્ખે. **દલે** રુક્ખાદીનં છદે. **ભાજને** લોહમયાદિકે. ''સોગતે''તિ ઇદં ''ભાજને''તિ ઇમસ્સ વિસેસનં. **સોગતે** સુગતસ્સ સન્તકે ભાજનેત્યત્થો.

૯૩૮. **સુટ્ઠુકતે** સમ્મા કતે કમ્મનિ.

અનુકમ્પાયારહે દુક્ખિતસત્તે.

૯૩૯. **ધનિમ્હિ** સદ્દે.

૯૪૦. **વિહિતે** વિધાતબ્બે.

અઞ્ઞસે મગ્ગે. **વિસિખા** રચ્છા. **પન્તિયં** પાળિયં.

૯૪૧. **ગગને** આકાસે. **બ્યસને** વિપત્તિયં.

નેત્તરોગે ચક્ખુરોગવિસેસે. **છદિમ્હિ** ગેહાદીનં છદને.

૯૪૨. **સણ્ડને** દ્વિન્નં અન્તરભૂતે. પુન **સન્ધી**તિ પદપૂરણત્થં વુત્તં. **અતિસન્તે** અતિસમિતે.

૯૪૩. **યાપના** યાપનકારકો કબળીકારાહારરસો. **દિત્તિ** જલનં. **બલં** થામો.

૯૪૪. **કુચ્છિ** ઉદરં. **ઓવરકો** ગેહવિસેસો.

ખણ્ડને છેદને. **ઇતિવુત્તે ચ કમ્મની**તિ ''ઇતિ એવં મયા પુબ્બે ચરિત''ન્તિ વત્તબ્બે સુભાસુભકમ્મે. ''અતિવત્તે ચ કમ્મની''તિપિ પાઠો, અતીતકાલે પવત્તકમ્મનીત્યત્થો.

૯૪૫. **ચિત્તકે** નલાટે કતકાળાદિબિન્દુમ્હિ **રુક્ખભેદે** મરીચપ્પમાણમ્બિલરુક્ખે, યસ્સ ફલેન અમ્બિલસૂપં પચન્તિ. **તિલકાળકે** તંતંસરીરાવયવે સઞ્જાતતિલસણ્ઠાને કાળકે.

બોધે બુજ્ઝને. **પત્તિ** લાભો, પાપુણઞ્ચ.

૯૪૬. **આયુમ્હિ** જીવિતે. **હદયઞ્ઞાનિલે** ઉરોગમવાતે.

વસે આયત્તતાયં. **વેદે** ચતુબ્બિધવેદે. **ઇચ્છા** આરમ્મણિચ્છા.

૯૪૭. **સિરસટ્ઠિમ્હિ** સિરસો અટ્ઠિમ્હિ. **ઘટાદિસકલે** ઘટાદિખણ્ડે.

૯૪૮. **વેણ્વાદિસાખાજાલસ્મિન્તિ** વેણુઆદીનઞ્ચ અઞ્ઞમઞ્ઞસંસગ્ગે સાખાસમૂહે. **લગ્ગકેસે** તાપસાદીનં લગ્ગકેસે. **આલયે** તણ્હાયં.

વધે મારણે. **રક્ખિતસ્મિં** કમ્મનિ, કત્તરિ ચ.

૯૪૯. **થિયં** ઇત્થિયં. **પિયે** સામિકે. **મનુઞ્ઞે** મનસો તોસનજનકે. **ગવક્ખે** સીહપઞ્જરે.

૯૫૦. **કિં** સદ્દો પુચ્છનત્થાદીસુ સલિઙ્ગો. વિકપ્પત્થાદીસુ તુ અબ્યયં.

સસદ્ધે સદ્ધાય સહિતે. **નિવાપે** પેતાદીનં કત્તબ્બપૂજાદાને. **પચ્ચયે** સદ્દહને **સદ્ધા.**

૯૫૧. **અટ્ઠિસ્મિં** ''પનસબીજં તાલબીજ''ન્ત્યાદીસુ. સુક્કે ચ **બિજં.**

પૂયે પક્કવણસઞ્જાતે. **અગ્ગતો** પુરતો. **દિસાદો** સૂરિયુગ્ગમનદિસાયં. સા હિ દિસાનં આદિભૂતા, ''દિસા''તિ વા દિસાવિસેસો. **આદિ**ના પુબ્બજાદીનં ગહણં.

૯૫૨. **આગમને** અસન્તુપ્પત્તિક્રિયાયં. **દીઘાદિનિકાયસ્મિં** દીઘનિકાયમજ્ઝિમનિકાયાદિકે.

૯૫૩. **દેવરુક્ખો** સિરીસો. **સન્તતિયં** વંસે.

ઉત્તરવિપરીતે અસેટ્ઠે, ઇમસ્મિં અત્થે **ન**કારો પટિસેધત્થો. **સેટ્ઠે** ઉત્તમે. ઇમસ્મિં અત્થે પટિસેધત્થોવ **ન**કારો. ''અનુ ઉત્તર''ન્તિ છેદો ચ વિઞ્ઞેય્યો.

૯૫૪. **સત્તિસમ્પત્તિયં** પભાવાદીહિ સત્તીહિ સમ્પત્તિયં. **કન્તિમત્તે** કમનીયમત્તે. સૂરવીરિયેસુપિ **વિક્કમો.**

પટિબિમ્બે પતિરૂપકે. **પભાયં** આલોકે.

૯૫૫. ઘમ્મો નિદાઘો ચાતિ દ્વે અભિધાનાનિ. **સેદજલે** કાયતો મુત્તે.

કન્તને છેદને. **વિકપ્પે** વિતક્કે. **સજ્જને** હત્થાદીનં સજ્જને.

૯૫૬. **દેસો** દેસવિસેસો. **અઙ્ગ**સદ્દો પુંબહુત્તે. ''બહુમ્હી''તિપિ પાઠો. **અઙ્ગ**સદ્દો બહુત્તે દેસેત્યત્થો. **વપુમ્હિ** સરીરે **અઙ્ગં**. અવયવે હેતુમ્હિ ચ **અઙ્ગં**.

> ''**અઙ્ગં** ગત્તન્તિકોપાય-પતિકેસ્વ'પ્પધાનકે;
> અઙ્ગદેસવિસેસમ્હિ, અઙ્ગા સમ્બોધને'બ્યય''ન્તિ. –

નાનત્થસઙ્ગહે.

ચેતિયદુમે પૂજેતબ્બભૂતે રુક્ખે અસ્સત્થાદો.

૯૫૭. **સાધુપુરિસે** સપ્પુરિસે. **કપ્પને** હત્થાદીનં કપ્પને. ‘‘સજ્જને સજ્જના કપ્પનાય’’ન્તિ **નાનત્થસઙ્ગહો.**

સુપને નિદ્દાયં. **સુત્તે** અજાગરિતે. **વિઞ્ઞાણે** સુત્તસ્સ વિઞ્ઞાણે ચિત્તે **તં** સુપિનવચનં. દસ્સને ચ **સુપિનં.**

૯૫૮. **પચ્ચક્ખે** સમ્મુખે. **સન્નિધાને** પયોગે, વિધાને ચ. **ભિય્યો**સદ્દો પહૂતરત્થે **સો** પુમા.

૯૫૯. **વિસલિત્તસરે** વિસેન લેપિતસરે **દિદ્ધો** પુમા. **લિત્તે** લેપિતબ્બસામઞ્ઞે.

વાસે વસને. **ધૂમાદિસક્કારે** ગન્ધચુણ્ણધૂમાદિના અભિસક્કારે. **સમ્પટિચ્છને** પટિગ્ગહણે.

૯૬૦. **સુપ્પગબ્ભે** વચનસૂરે.

મધુચ્છિટ્ઠે મદને, યેન દીપમ્પિ જાલેન્તિ. **ઓદનસમ્ભવે** ભુત્તોદનતો પતિતે લામકસમ્મતે ઓદનબિન્દુમ્હિ.

૯૬૧. **સુરભિમ્હિ** સુગન્ધે.

ઉપ્પત્તિયં ઉદ્ધઙ્ગમને ચ **ઉગ્ગમનં.**

૯૬૨. **લૂખે** સમલે, કક્ખળે ચ. **નિટ્ઠુરવાચાયં** અકણ્ણસુખવચને.

અમ્બુવેગે અમ્બુનો ઉદકસ્સ વેગે સોતે.

૯૬૩. **તપ્પરે** તપ્પધાને. **કવચે** ઉરચ્છદે. **વારવાણે** ચમ્મમયે યુદ્ધાલઙ્કારે ચ. **નિમ્મોકે** સપ્પાનં જિણ્ણચમ્મનિ.

૯૬૫. **પદાને** દાને. **સેલે** પબ્બતે.

૯૬૬. **લોહે** કાળાયસે સત્થં. **સઞ્ચયે** સમૂહે સત્થો. યથા ‘‘સકટસત્થો’’ત્યાદિ. **વત્તને** પવત્તને.

૯૬૭. **વલયે** કટકે.

૯૬૮. **કણ્ડે** વાણે. **વાપિમ્હિ** દીઘિકાદિકાયં. **દુપ્ફસ્સે** દુક્ખસમ્ફસ્સે. **કકચે** ખરપત્તે.

૯૬૯. **સુરાય** કાદમ્બરિયં, યાય પીતાય મત્તા સત્તા અનાગમનીયવત્થૂસુપિ ગચ્છન્તિ. **રથઙ્ગે** ચક્કે. કામુપધિઆદીસુ ચતૂસુ ઉપધીસુ ચ **ઉપધિ**, અનિત્થી.

૯૭૦. **દબ્બે** ધનાદિકે. **ભૂભેદો** વત્થાદિ. **મહારાજે** ચતૂસુ મહારાજેસુ એકસ્મિં મહારાજે. **નરે** સત્તે.

૯૭૧. **આપણે** કયવિક્કયટ્ઠાને. **સમ્ભારે** ઉપકરણે. ‘‘રથો સીલપરિક્ખારો, ઝાનક્ખો ચક્કવીરિયો’’તિ [સં॰ નિ॰ ૫.૪] એત્થ અલઙ્કારો ‘‘**પરિક્ખારો**’’તિ વુત્તો.

૯૭૨. **વોહારસ્મિં** રથસકટાદિવોહારે. **ઉપટ્ઠિતગિરા** સદ્દતો અત્થતો ચ પાકટગિરા.

૯૭૩. **વચનાવયવે**તિ વાક્યાવયવે. હેતુદાહરણાદિયુત્તસ્સ સમ્બન્ધત્થસ્સ વચનસમૂહસ્સ અવયવે. **મૂલે** લોભાદિકે. **કારણે** લોભાદિતો અઞ્ઞસ્મિં કારણે. **પાચાનલસ્મિં** ઉદરટ્ઠે ભુત્તપાચને કમ્મજતેજસ્મિં. રોગભેદેપિ ગહણી.

૯૭૪. **સંયમે** ચક્ખાદિન્દ્રિયસંયમે.

૯૭૫. **મુદ્દિકસ્સ** રુક્ખસ્સ રસે ચ. **પુપ્ફસ્સ** સબ્બસ્સ પુપ્ફસ્સ રસે ચ. **ખુદ્દે** મક્ખિકાકતે ચ **મધુ** પુન્નપુંસકં.

“મધુ ખુદ્દે જલે ખીરે, મજ્જે પુપ્ફરસે મધુ;
રચ્છે ચિત્તે વસન્તે ચ, જીવસાકે મધુદ્દુમે”તિ. –

નાનત્થસઙ્ગહે.

ઉલ્લોચેતિ સેય્યાદીનં ઉપરિભાગે રજોપાતનિવારણત્થં ઠપિતે દુસ્સમયાદિકે.

૯૭૬. **અપવગ્ગે** નિબ્બાને. **સુધાયં** દેવતાનં ભોજને.

“અમતં યઞ્ઞસેસસ્મિં, પીયૂસે સલિલે ઘતે;
અયાચિતે ચ મોક્ખે ચ, ધન્વન્તરિસુધાસિસુ;
અમતો અમતા સિવા-ગળો ઝામલકીસુ ચે”તિ [મેદિનીકોસ ૧૬.૭૭-૮ ગાથાયમ્પિ].

નાનત્થસઙ્ગહે વુત્તં. **મોહે** અવિજ્જાયં. **તિમિરે** અન્ધકારે. **સઙ્ખ્યા** ગણનવિસેસો. **ગુણે** તતિયે ગુણે.

૯૭૭. **ખરે** ફરુસે. **અકારિયે** અકત્તબ્બે. **પુરિસે** પુલ્લિઙ્ગે. **સુકતે** કુસલે ધમ્મે **પુઞ્ઞં પણ્ડકે** નપુંસકે. **પવને** પૂતે.

૯૭૮. **અસિનિદ્ધો** સુક્ખો. **સઙ્ગે** લગ્ગે.

૯૭૯. **લઞ્છને** પટિબિમ્બે. **સીમા** મરિયાદો. **પકારો** તુલ્યો.

૯૮૦. **મન્તને** ચતુક્કણ્ણાદિકે. **બ્યસને** ભોગબ્યસનાદિકે. **વિપત્તિયં** અનત્થે.

૯૮૧. **રંસિભેદો** પુબ્બે ઉદયતો સૂરિયસ્સ રંસિવિસેસો. **અબ્યત્તરાગે** કિઞ્ચિરત્તે. **લોહિતે** રત્તે.

પકતાનિવત્તે પકતિતો અનિવત્તને. “પકતિયઞ્ચ અનિવત્તને ચા”તિપિ અત્થો. **નસ્સનક્ખરે**તિ વિનાસનક્ખરે. **નસ્સ** અદસ્સને અક્ખરે.

“અનુબન્ધો પકત્યાદો, દોસુપ્પાદે વિનસ્સરે;
સુસુમુખ્યાનુસારેસુ, પકતસ્સા’નુવત્તને”તિ [અમર ૨૩.૯૮ ગાથાયમ્પિ પસ્સિતબ્બં]. –

નાનત્થસઙ્ગહે.

૯૮૨. **અવતરણે** ઓતરણે. **તિત્થસ્મિં** નદ્યાદીનં તિત્થે. **વિવરે** વિવરણે. **ઇઙ્ગિતે** સીસચલનાદિકે.

૯૮૩. **ખત્તા** ખત્તિયતો સઞ્જાતે **સુદ્દિત્થિતનયે** સુદ્દિત્થિયા પુત્તે ચ. **તિબ્બમ્હિ** અધિમત્તે ચ. **સો** ઉગ્ગો. **અગ્ગો** સેટ્ઠો. **ધિતિ** વીરિયં.

૯૮૪. **પભાતે** પચ્ચૂસે. **નિરોગે** રોગમુત્તે. **સજ્જે** સઙ્ગતે, આધારેપિ ચ. ''સજ્જુત્તો સન્નદ્ધે સઙ્ગતેપિ ચે''તિ **નાનત્થસઙ્ગહે**. **દક્ખો** છેકો. યુત્તેપિ કલ્લં. **કૂટચરિયાયં** સઠચરિયાયં.

૯૮૫. **પક્ખિભેદો** પારાવતપ્પમાણો પક્ખી. યસ્મિં ગેહે પલિના પતિતે અસુભનિમિત્તં કરોન્તિ. **પારાવતે** કલરવે.

સરદબ્ભૂતે સરદકાલે સમ્ભૂતે. **અપ્પગબ્ભે** કાતરવચને.

૯૮૬. **કઠિને** કક્ખળે. **સાહસો** બલક્કારો. **અપ્પિયે** અમનાપે. **ચીરે** નન્તકે, વાકે ચ **ચીરં**.

૯૮૭. **મિગભેદે** કુક્કુરપ્પમાણે મિગે. **પટાકાયં** ધજે. **મોચં** પસિદ્ધં, **કદલી** ઈકારન્તો. **દક્ખિણા** કમ્મફલં સદ્દહિત્વા દાતબ્બં દાનં.

૯૮૮. **ઉપ્પાતે** ભૂતવિકતિયં. **વેસ્સાનરે** અગ્ગિમ્હિ.

૯૮૯. **પોતવાહે** તલકવાહે. **નિયન્તરિ** પાજિતરિ.

૯૯૦. **રોધને** આવરણે.

૯૯૧. **ભાજને** વિલીવમયાદિકે. **પરિયત્તિ** પરિયાપુણનં સિક્ખનં, પરિયાપુણિતબ્બા વા સિક્ખિતબ્બા. **જરાસિથિલચમ્મસ્મિં** જરાય કારણભૂતાય સિથિલચમ્મનિ. **ઉદરઙ્ગે** ઉદરચમ્મરાજિયં.

૯૯૨. વિદારિતાદીસુ તીસુપિ વાચ્ચલિઙ્ગિકં. **ઉપજાપે** ચતુત્થોપાયે.

૯૯૩. **ગામસન્દોહે** ગામસમૂહે. **પરિધિ** પરિવેસો સૂરિયાદિગેહં. **આગમે** બુદ્ધવચને. **લેખે** વાચિતલેખે.

૯૯૪. **અયોમયવિજ્ઝનકણ્ટકો** સૂઝાદિવિજ્ઝનં. **ગુણુક્કંસે** ગુણાતિસયે. **વિભવે** ભોગે. સમ્પત્તિ, સમ્પદાતિ ચ અભિધાનદ્વયં.

૯૯૫. **ભૂ** પથવી. યોગ્યાદીસુ તીસ્વત્થેસુ તીસુ. **યોગ્યે** અનુચ્છવિકે. **યુત્તે** સઙ્ગતે. **અદ્ધો અદ્ધસદ્દો ભાગે** સમભાગે, અસમભાગે ચ. તત્ર સમે **અદ્ધં**. ઇતરત્ર અદ્ધો અદ્ધમ્પિ, **પથે** મગ્ગે **અદ્ધા** પુમે. કાલેપિ **અદ્ધા** પુમે. **એકંસે** નિચ્છયે. ચતુરમ્બણે **કરીસં** વુત્તં.

૯૯૬. **ઉસભે** ગવસતજેટ્ઠકે ગવે. સેટ્ઠેસુ ચ **ઉસભો**. વીસયટ્ઠિયં **ઉસભં**. **તન્તિ** બુદ્ધવચનં. **પન્તિ** આળિ.

૯૯૭. **ઇત્થિનિમિત્તે** ઇત્થિયા અઙ્ગજાતે. **કિલઞ્જે** વિલીવમયે. **સો કટસદ્દો** કતે તીસુ.

“કટો સોણિક્રિયાકારે,
કિલઞ્ઞે’તિસયે સિવે;
સમયે ગજગણ્ડે ચ,
કટા વિપ્પલિયં મતા”તિ [મેદિનીકોસ ૧૧.૩]. –

વોપાલિતો. “સમયે ચ ક્રિયાકારે, કિલઞ્ઞે ચ સરે કટો”તિ **તિકણ્ડસેસો** [તિકણ્ડસેસ ૩.૩.૯૩]. **મન્દિરાલિન્દવત્થુનિ** ગેહસ્સ આલિન્દભાગે વત્થુમ્હિ.

૯૯૮. **મથિતે** ગોરસવિસેસે. **સૂચિફલે** અમ્બિલપત્તફલે. **દુદ્દસેતરે** પસ્સિતું અદુક્કરે.

૯૯૯. **અન્તરીપં** જલમજ્ઝથલં. **પજ્જોતો** પદીપો. **બન્ધો** સમ્બન્ધો. **મિહિતે** ઈસંહસિતે.

૧૦૦૦. **થિયં** ઇત્થિસામઞ્ઞે. ઇત્થિલિઙ્ગેતિ વા અત્થો. **દારે** ભરિયાયં. **સુરે** દેવતાયં, દેવતાવિસેસે વા. **વાસુદેવે** નારાયને. **અન્તકે** વસવત્તિનિ. **અસિતે** કાળવણ્ણે.

૧૦૦૧. **ઉપટ્ઠાને** પારિચરિયાયં, સેવને ચ. **અઞ્ઞરોપને** અભંસભાવસ્સ અઞ્ઞસ્સ તંસભાવરોપને. **સક્કો સક્ક**સદ્દો. **ઇન્દે** દેવરાજે **સક્કો**. જનપદે **સક્કા**. સાકિયે ચ ખમે તીસુ.

૧૦૦૨. વજ્જનત્થાદીસુ તીસુ **પરિહારો**. પઞ્હવિસ્સજ્જનેપિ **પરિહારો**. **દ્વિજે** બ્રાહ્મણે. વેસ્સેપિ **અરિયો**.

૧૦૦૩. **સુંસુમારે** નક્કે. **ઉલૂપિનિ** ચણ્ડમચ્છવિસેસે. **ઉદ્દાલપાદપે** સેલુરુક્ખે, યસ્સ ફલાનિ અતિપિચ્છલાનિ.

૧૦૦૪. **પિયકે** પીતસાલે. **કણ્ડે** સરે. ખિપને **અસનં**. **અસુ** ખેપને. **યુગે** રથયુગાદો. **વિકારો** વિકતિ. **અન્તિકે** સમીપે.

૧૦૦૫. **લવિત્તે** દાત્તે. **અજ્ઝેસના** સક્કારપુબ્બિકા આયાચના.

૧૦૦૬. **મકચિવત્થે** યં લોકે “ચક્કૂ”તિ વુચ્ચતિ, “સાણવત્થ”ન્તિપિ એકે. **ગન્થે** સદ્દસત્થાદિકે. **લેપ્યાદિકમ્મનિ** ચિત્તકારાદીહિ કતરૂપે.

૧૦૦૭. **પુઞ્ઞવતિ** પુગ્ગલે. **ભૂસણ્ઙકરણિયં** સુધાલેપકાનં દારુમયહત્થે.

૧૦૦૮. **પાયિતે** પાતબ્બે, “વાયિતે”તિપિ પાઠો. “દયિતે”તિપિ ક્વચિ દિસ્સતિ.

૧૦૦૯. **લોહિતાદિમ્હિ** વણ્ણવિસેસે. **રઞ્જને** “મુખરાગો”ત્યાદીસુ. **પવુદ્ધદરિયં** મહાદરિયં.

૧૦૧૦. **કસેરુસ્સ ફલે** સકણ્ટકસ્સ ફલે. **મઞ્ગસમાગમે** ચચ્ચરે. **બહુલાયં** “ફાલાતી”ઇતિ ખ્યાતે. દોસે તુ **એળ**મીરિતં.

૧૦૧૧. **અધિકરણે** અધિકરણકારકે. **પત્તાધારો** ભાજનસ્સ આધારો. **આલવાલકે** તરુસેકત્થં તરુમૂલવિચિતે સોબ્ભજલાધારે. **અગભેદો** રુક્ખભેદો, સો ચ મહાસત્તેન તેમિયરાજકુમારકાલે ભુત્તરુક્ખો. તત્ર **કારા** ઇત્થી. **કારો**પિ

સક્કારે, દ્વીસુ. બન્ધનાલયે પન **કારાયેવ**.

૧૦૧૨. મેઘપાસાણે ઘનોપલે. **કુણ્ડિકાયં** ભિઙ્ગારે. **પદાતિસ્મિં** ચતુત્થસેનઙ્ગે.

૧૦૧૩. છિદ્દાદીનિ તીણિ અભિધાનાનિ સુસિરે ચ **દૂસને** અપરાધે ચ તીસુ સિયું. **મુચ્ચિતે** મુચ્ચિતબ્બે.

૧૦૧૪. હત્થિલિઙ્ગે હત્થિસણ્ઠાનસકુણે. **મદે** નાગમદે.

૧૦૧૫. અત્થઙ્ગમે વિનાસે. **નિગમુબ્ભૂતે** નિગમેસઞ્જાતવત્થુમ્હિ. **આપણોપજીવિનિ** આપણેન જીવિતવુત્તિયં કત્તરિ.

૧૦૧૬. હરિતસ્મિં સુકપત્તવણ્ણે. **પણ્ણે** છદમત્તે.

૧૦૧૭. ફલમ્હિ રુક્ખાદીનં ફલમત્તે. **તં પક્ક**વચનં. **નાસમુખે** નાસાભિમુખે ચ પરિણતે ચ તીસુ.

આજીવને જીવિતવુત્તિયં. **પિણ્ડને** રાસિકરણે. **ગોળકે** વટ્ટલે.

૧૦૧૮. પરિબ્બયે વેતને. **કમ્માદિકે** કમ્મવટ્ટવિપાકવટ્ટકિલેસવટ્ટે. **વટ્ટલે** બુબ્બુળસણ્ઠાને. **પચ્ચાહારે** પટિવચનાહારે.

૧૦૧૯. વિકતે વિકતિયં, વિરૂપે વા.

૧૦૨૦. સબ્યમ્હિ અદક્ખિણે. **ચારુ** મનુઞ્ઞં. **સરબ્યે** સરેન વિજ્ઝિતબ્બે ફલકાદો. **ચિહને** લક્ખણે.

૧૦૨૧. સમસિપ્પીનં સમાનસિપ્પીનં ગણે **સેણી** ઇત્થી. **આવળિયં** પન્તિયં. **સુધાયં** લેપે. **ધૂલિયં** રજસિ. **વાસચુણ્ણકે** વાસયોગ્ગચુણ્ણે.

૧૦૨૨. અતિપસત્થે પસત્થસ્સ જો, **અતિવુદ્ધે** વુદ્ધસ્સ. **તક્કે** ગોરસવિસેસે. **હોતીતિ** ક્રિયાપદં.

૧૦૨૩. પણે જૂતકારાદીનં કમ્મનિ. **કણ્હે** કાળે.

૧૦૨૪. સમ્ભવે સુક્કે. **અમેજ્ઝે** અપવિત્તે.

૧૦૨૫. ઇક્કે બહુલોમે કાળમિગે. **બળિસે** મચ્છવેધને. **સેલભેદે** વઙ્કનામકે પબ્બતે.

૧૦૨૬. કુણપમ્હિ મતકાયે. **અદ્ધમ્હિ** સમદ્ધભાગે, તેનાહ "**પુરિસે**"તિ, ''પુરિસે''તિ ચ યેભુય્યપ્પવત્તિં સન્ધાય વુત્તં, તેનાહ ''વા ખણ્ડં સકલં પુમે''તિ.

૧૦૨૭. સંવરીમુખે રત્તિયા આદિમ્હિ.

૧૦૩૦. દેવભેદો કુમ્ભણ્ડો નામ યક્ખો. **વલ્લિજાતિયં** યસ્સા ફલાનિ ઉક્ખલિપ્પમાણાનિ હોન્તિ. **ચતુત્થંસે** ચતુત્થભૂતે કોટ્ઠાસે. **પદે** ચરણે. **પચ્ચન્તસેલે** પબ્બતપાદે.

१०३१. **લોહન્તરે** સેતલોહે. **બહુમ્હિ** બહુવચને. **કમ્મારભણ્ડભેદે** ''તૂ''ઇતિ ખ્યાતે. **ખટકે** કુઞ્ચિકપાણિમ્હિ.

१०३२. **દોણિયં** કટ્ઠમયે ધઞ્ઞમાનિકે. **અધિટ્ઠિતિયં** ઉપરિટ્ઠાને. **ઠાને** ઠાનમત્તે.

१०३४. કોટ્ઠાસભેદસ્મિં ''વક્કં હદય''ન્ત્યાદીસુ [મ॰ નિ॰ १.११०]. **વઙ્કે** કુટિલ્યે. દિબ્બચક્ખુપુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઆસવક્ખયસઙ્ખાતા તિસ્સો વિજ્જા, **આદિ**ના અટ્ઠ વિજ્જા ગહિતા. **બુદ્ધિયં** ઞાણે.

१०३५. **અનાકુલે** આકુલરહિતે. **સિલોકે** અનુટ્ઠુભાદો. **અદ્ધે** ભાગે. તીસુ **પજ્જો પજ્જ**સદ્દો.

१०३६. **રુક્ખભેદસ્મિં** ઉદકપ્પસાદનફલે. **કિત્તિમે** કરણેન નિપ્ફન્તે. **વિધેય્યે** વચનગ્ગાહિનિ. **પુબ્બમ્હિ** પૂયે.

१०३७. **લદ્ધત્થરક્ખણે** લદ્ધસ્સ ધનાદિકસ્સ અત્થસ્સ રક્ખણે. **નિયોજને** પેસને. **કારિયે** ફલે.

१०३८. **અસ્સાસપ્પત્તે** લદ્ધસ્સાસે. **બોધિદુમે** અમ્હાકં ભગવતો બોધિરુક્ખે. **કુરૂરે** કક્ખળકારકે. **નેસાદમ્હિ** મિગમચ્છાદિલુદ્દે.

१०३९. **લગ્ગસ્મિં** સઙ્ગે. **મજ્ઝમ્હિ** ઉદરે. **ભાગે** અસમદ્ધભાગે. **ધનિમ્હિ** મહદ્ધને.

१०४०. **ગહને** સઙ્કરે. **સસન્તાને** અત્તનો નિયકજ્ઝત્તસન્તાને. વિસયગોચરાનં વિસેસો વુત્તો.

ગાથાદ્ધવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

१०४१. **ભુવને** કામભવાદિકે. **જને** પાણિમ્હિ. **યસે** કિત્તિયં. **પજ્જે** અનુટ્ઠુભાદો. **રુક્ખે** રુક્ખભેદે.

१०४२. **વટો** વટરુક્ખો. **વાયસે** કાકે. **બકે** સેતપત્તે. **અવસરો** અવકાસો. **અહં** દિનં. **કુચે** નારિથને. **અબ્ભે** મેઘે.

१०४३. **ઉચ્છઙ્ગે** પલ્લઙ્કોપરિભાગે. **લક્ખણે** ઞાપકે.

દિટ્ઠોભાસેસુ દસ્સને, ઓભાસે ચાતિ અત્થેસુ.

१०४४. **સૂરંસૂસુ** સૂરિયે, કિરણે ચ. **દમે** દમને. **માનં** માનવિસેસો. **સાનુ** પબ્બતસાનુ.

१०४५. **તાપો** સૂરિયસન્તાપો. **સપચે** ચણ્ડાલે, સં સુનખં પચતીતિ **સપચો**. **પસુ** ચતુપ્પદો. **કુરુઙ્ગો** અજિનયોનિ. **ઉલૂકો** કોટરસકુણો. **ઇન્દો** સક્કો. ''મહિન્દે ગુગ્ગુલુલૂક-પલગ્ગાહેસુ કોસિયો''તિ **અમરસીહો**.

१०४६. **માણવો** મચ્ચો. **અત્તા** સરીરાધિપતિદેવતા. **સિરે** ઉત્તમઙ્ગે. **તિપુમ્હિ** કાળલોહે.

१०४७. **બલિ** ભાગદેય્યો. **હત્થો** પાણિ. **અંસુ** ભા. **દન્તે** રદે. **વિપ્પે** બ્રાહ્મણે. **અણ્ડજે** અણ્ડસઞ્જાતે. **પજ્જે** અનુટ્ઠુભાદો. **આનનં** મુખં. **આચારો** અસીતિમહાવત્તાદિ. **ધઞ્ઞઙ્ગે** ભિન્નતણ્ડુલે. **સુખુમે** અણુમ્હિ. ''લવલેસકણાણવો''તિ હિ **અમરસીહેન** સુખુમપરિયાયો **કણો** વુત્તો.

૧૦૪૮. થૂણા ગેહાદીનં પધાનદારુ. **જળત્તં** મૂળ્હત્તં. **કુમ્માસો** માસવિકતિ. **બ્યઞ્જનં** તદઞ્અબ્યઞ્જનં. **ફોટો** નામ યસ્મિં પૂયે વિપરીતે દુક્ખવેદના નત્થિ. **કપોલો** નામ મુખચૂળિકાનં અન્તરટ્ઠાનં. **મૂલ્યે** મૂલધને.

૧૦૪૯. ભાસપક્ખી ચ પક્ખી ચ **ભાસપક્ખિનો**, તેસુ, ‘‘સકુન્તો પક્ખિભેદેપિ, ભાસપક્ખિ વિહઙ્ગમે’’તિ હિ ‘‘ભાસન્તં સુન્દરાકારે, ભાસન્તો ભાસપક્ખિની’’તિ ચ **વોપાલિતો**. ‘‘સકુન્તો ભાસપક્ખિની’’તિપિ પાઠો. **ભાગ્યે** સુભાસુભાવહે કમ્મનિ. **વિધાને** કરણે.

૧૦૫૦. યો આકાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પુન ઓતરિત્વા ઉદકબ્ભન્તરે મચ્છે ગણ્હાતિ, સો નીલસકુણો **ચાતકો** નામ. **એણે** એણીમિગખ્યાતે. **સરો** કણ્ડો. **સેદે** સેદને, **સિદ** પાકે. **પાકો** પચનં. ભિક્ખુભેદે ‘‘ગણપૂરકો’’ત્યાદીસુ. **ચયે** સમૂહે.

૧૦૫૧. પુઞ્જે પિણ્ડે. મેસો ઉસભો મેથુનં કક્કટો સીહો કઞ્ઞા તુલા વિચ્છિકો ધનુ મકરો કુમ્ભો મીનોતિ **મેસાદિ. લોણે** લવણુત્તમે. **સંવટ્ટે** વિનાસકપ્પે. **કમુકે** તમ્બૂલફલરુક્ખે.

૧૦૫૨. અમતે દેવતાભોજને. **લેપે** સુદ્ધસક્ખરચુણ્ણાદિમયે. **સત્થે** દીઘદણ્ડે સત્થવિસેસે. **નજ્જન્તરે**તિ ગઙ્ગા યમુના અચિરવતી સરભૂ મહીતિ પઞ્ચસુ મહાનદીસુ પઞ્ચમાય મહાનદિયં. **ભુવિ** પથવિયં. **ક્રિયા** નારીસિઙ્ગારભાવજા ક્રિયા. **વિલાસો** પન તદઞ્ઞજો. **અત્રજે** પુત્તે.

૧૦૫૩. કુથો હત્થિપિટ્ઠત્થરણં. **વેણી** નારીનં કેસકલાપો. ‘‘પવેણી વેણી કુથયો’’તિ હિ **વોપાલિતો**. ‘‘પવેણી કુલવેણીસૂ’’તિપિ ક્વચિ પાઠો. **વુત્તિ** ભવનં . **વુત્તા** વુત્તન્તો. **વેતને** કમ્મેન લદ્ધબ્બે. **ભરણે** પોસને, ધારણે ચ.

૧૦૫૪. મરિયાદસદ્દો દ્વીસુ. **સત્તા** વિજ્જમાનતા. **સમિદ્ધિ** સમ્પત્તિ. **સોપ્પે** નિદ્દાયં. **વુત્તિ** જીવિતવુત્તિ.

૧૦૫૫. કુચ્છા ગરહા. **અપવાદો** અવણ્ણવાદો, અભૂતાક્ખાનમ્પિ. **ધઞ્ઞે** ધઞ્ઞવિસેસે, યસ્સ સીસં અઙ્ગુટ્ઠપ્પમાણં દીઘઞ્ચ. **પિયઙ્ગુ** ગન્ધદબ્બં. **મોક્ખે** નિબ્બાને. **સિવે** કલ્યાણે.

૧૦૫૬. રઞ્જને કાસાયાદિરઞ્જને. **સૂરતે** મેથુને. **વાસે** વસનક્રિયાયં.

૧૦૫૭. પત્થે માનતુમ્બે. **નાળે** ઉપ્પલાદીનં નાળે. **પિપાસાયં** પાતુમિચ્છાયં. **વુત્તિ** ભવનં.

૧૦૫૮. પાણ્યઙ્ગે સઙ્ખનાભિયં. **ચક્કન્તે** ચક્કસ્સ અન્તે.

> ‘‘નાભિ પાણ્યઙ્ગઙ્ગે ખેત્તે, ચક્કન્તચક્કવત્તિસુ;
> નાભિ પધાને કત્થૂરિ-મંસે ચ ક્વચિ કિત્તિતો’’તિ. –

વોપાલિતો.

૧૦૫૯. અન્તરેતિ દ્વિન્નં અન્તરે. ‘‘વીચિ સુખતરઙ્ગેસૂ’’તિ **વોપાલિતો. થિરત્તે** થિરભાવે. ‘‘ધીરત્તે’’તિપિ પાઠો, સોયેવત્થો. **સવે** સવને.

૧૦૬૦. નિસ્સયે આધારે.

૧૦૬૧. વિત્તે ધને. **અઙ્કો** લક્ખણં. **બુદ્ધિ** ઞાણં. **ખે** આકાસે.

૧૦૬૨. વતે તિત્થિયસમાચારે. **આગુમ્હિ** અપરાધે. **મણિ** સિલાવિકતિ, મણિસઙ્ખાતો વા રતનવિસેસો ઇધ **મણિ** નામ. **હાયને** સંવચ્છરે. **વુદ્ધિ** વસ્સનં.

૧૦૬૩. લિપિ અકારાદીનં સન્નિવેસવિસેસો. **મોક્ખો** નિબ્બાનં. **રતે** સૂરતે.

૧૦૬૪. પાપે ચ અસુભે ચ **રિટ્ઠં**. અરિટ્ઠંપ્યત્ર, તબ્ભાવે તત્ર **અકારો. અપરાધો** આદીનવો. **કેતુમ્હિ** પટાકાયં. **ચિહ્ને** લક્ખણે. ''ધજો સોણ્ડિકલેસેસુ, પટાકાયઞ્ચ ચિહ્ને''તિ **વોપાલિતો.**

૧૦૬૫. દ્વારમત્તેપિ બહિદ્વારેપિ. ઇતો પરં યે અનેકત્થા વુચ્ચન્તે, તે વાચ્ચલિઙ્ગા. **કુટે** પાકટે.

૧૦૬૬. અજ્ઝક્ખે અધિકતે. **જળે** અઞ્ઞાણે. **લોલુપે** અતિતણ્હે. **ચલે** કમ્પિતે.

૧૦૬૭. વિકતે વિરૂપે. **કોમલં** અકઠિનં. **અતિખિણો** કુણ્ઠો.

૧૦૬૮. સિતે સેતે. **સૂચકો** પેસુઞ્ઞકારકો. **અહિ** સપ્પો. **સક્કે** ખમે. ''સત્તે''તિ પાઠે પન સત્તિયુત્તેત્યત્થો. **સમ્બન્ધે** અવિપ્પયોગે. **અખિલે** સકલે.

૧૦૬૯. કેવલં અસમ્મિસ્સં. **અન્તો** અવસાનં. **અધમો** નિહીનો. **પણતો** બુદ્ધાદીસુ નિન્નો. **નિન્નો** થલપટિપક્ખો.

૧૦૭૦. સુદ્ધે અઞ્ઞેન અસમ્મિસ્સિતે. **પૂતે** મેજ્ઝે.

૧૦૭૧. બ્યાપે બ્યાપિતે. **ભાવિનિ** અનાગતે વત્થુમ્હિ. **થેરે** જિણ્ણે.

૧૦૭૨. બહુસદ્દો ''એકસ્મિં, દ્વીસુ ચ ન પવત્તતી''ત્યાદીસુયેવ પવત્તતીતિ મઞ્ઞમાનો **''ત્યાદો''**તિ વદતિ. ''એકવચનં, બહુવચન''ન્તિ વુત્તત્તા પન દ્વીસુપિ **બહુસદ્દો** વત્તતેવ. આચરિયેન વા પરસમયવચનાનિ મનસિ કત્વા ''ત્યાદો''તિ વુત્તં. તિવિધઞ્હિ તત્થ વચનં એકવચનં દ્વિવચનં બહુવચનન્તિ. સબ્બપારિસદત્તા હિ બ્યાકરણસ્સ સબ્બેસં વાદા કત્થચિ કથીયન્તે.

ધી વુચ્ચતિ પઞ્ઞા, સા યસ્સ અત્થિ, સ **ધીરો**, બુધો. ધાનં વા ધી, સા યસ્સત્થીતિ સ **ધીરો**, ધિતિમન્તો. **ધુતે** ચલે.

૧૦૭૩. યાને હત્થાદિયાને **યોગ્ગં**. ખમે પન **યોગ્ગો.**

૧૦૭૪. વુડ્ઢે આયુવુડ્ઢે. **કુલજે** કુલીને. **વુદ્ધો** આયુવુડ્ઢો. **ઉરુ** પમાણતો મહન્તો.

૧૦૭૫. વુત્તે વત્તબ્બે. **ઉગ્ગતે** ઉદ્ધંગતે. **આદિત્તે** અગ્યાદીહિ, **ગબ્બિતે** સઞ્ઞાતમાને.

૧૦૭૬. વિગતે વિગતરાગે. **વાયને** વીતે પટે. **ભજ્જિતે** ધઞ્ઞાદિકે. **ભજ્જ** પાકે.

૧૦૭૭. ચયે સમૂહે. **સમો** તુલ્યો. **અરિ** સત્તુ. ‘‘સમાદિસૂ’’તિપિ પાઠો. **વીરે** અકાતરે સૂરે. **રવિસૂરો**તિ રવિસૂરિયો ‘‘સૂરો’’તિ વુત્તો. **કુદ્ધે** કોધસહિતે. **દૂસિતે** અપ્પિયે.

૧૦૭૮. અરિમ્હિ સત્તુમ્હિ **દિટ્ઠો**. ઇક્ખિતેપિ **દિટ્ઠો**. **પોતે** બાલકે. **વતે** એકન્તસાધને વતકમ્મે.

૧૦૭૯. સલાકાયં કુસાવહારે. **દબ્બે** વરહિસતિણે. **ખયે** ઉદયબ્બયાનુપસ્સીતિ. સકુણેપિ **વયો** ‘‘વિસયુત્તન્નભુત્તાનં, વયાનં મરણં ભવે’’ત્યાદીસુ. **ગબ્બો** અભિમાનો.

૧૦૮૦. બિળાલે મજ્જારે. **નકુલે** અહિસત્તુમ્હિ. **મન્થનો** ખીરમન્થનદણ્ડો. **સત્તુ** તણ્ડુલવિકતિખજ્જવિસેસો. **અસ્સાદિલોમે** અસ્સાદીનં લોમે. **ઘાતો** મરણં. **રાસિ** પુઞ્જો.

૧૦૮૧. ગોપગામે ગોપાલાનં ગામે. **રવે** સદ્દે. **સારથિ** પાજિતા. **વન્દી** થુતિપાઠકો.

> ‘‘સારથિમ્હિ તિચ્છકે ચ, પસુતે વેદિતેપિ ચ;
> ખત્તિયા બ્રાહ્મણિયા જેપિ, વિસૂતો પાદવન્દિસૂ’’તિ. –

વોપાલિતો. **પુપ્ફે** સુત્તાદિના અસઙ્ગતે. **તદ્દામે** પુપ્ફદામે સુત્તાદિના સઙ્ગતે. **સકટે** અને. **હયે** અસ્સે.

૧૦૮૨. અચ્ચને પૂજાયં. **ભે** નક્ખત્તે. **નેત્તમજ્ઝે** ‘‘સૂલા’’તિ ખ્યાતે. **ઓધિ** મરિયાદો.

૧૦૮૩. પુણ્ણતા પરિપુણ્ણતા. **અવજ્જં** દોસો. મનક્કારેપિ **આભોગો**. **આળિસદ્દો** ઇત્થી. **સખી** વયસા. **સેતુ** જલવારણો, નદ્યાદિમગ્ગો ચ. **સત્તે** સત્તિયુત્તે, થિરેત્યત્થો. ‘‘દળ્હો થૂલે ભુસે સત્તે, પગાળ્હેપિ દળ્હે મતો’’તિ **વોપાલિતો**.

૧૦૮૪. મોક્ખે નિબ્બાને, અરહત્તફલેપિ. **સામિનિ** પતિમ્હિ. **ધારકે**તિ ધારેતીતિ **ધારકો**, તત્થ. પોસકેપિ **ભત્તા**.

૧૦૮૫. સિખા ચૂળા. **પિઞ્છં** પુચ્છં. **અત્તનિ** ‘‘સક્કિં પુગ્ગલિક’’ન્ત્યાદીસુ. **ખેપે** નિન્દાયં.

૧૦૮૬. રૂપે વણ્ણે. **કરીસે** ગૂથે.

૧૦૮૭. ખણ્ડે સકલે. **પણ્ણે** રુક્ખાદીનં પણ્ણે. **કણ્ડે** સરે. **સલાકા** વણોપયુત્તા. સુચિનો ભાવો **સુચિત્તં**, તસ્મિં. **ગતે** ગમનક્રિયાયં. ‘‘**ધાવ** ગતિસુદ્ધિય’’ન્તિ હિ ધાતુપાઠો. **હાવો** ઇત્થીનં સિઙ્ગારભાવજક્રિયા. **અવિજ્જાય** અઞ્ઞાણે. **મુચ્છને** વિસઞ્ઞિભાવે.

૧૦૮૮. ઘમ્મજલં કાયે ઉણ્હેન સઞ્જાતજલં. **પાકે** પચ્ચને. **ગોળે** ‘‘મુ-ચી’’ઇતિ ખ્યાતે મત્તિકાગુળકે. **ઉચ્છુમયે** ઉચ્છુરસસઞ્જાતે. **મિત્તે** પિયમિત્તે, મિત્તમત્તે વા. **સહાયે** અત્થચરે. **પભૂ** અધિપતિ. **સો** પુલ્લિઙ્ગો.

૧૦૮૯. કુરૂરે કક્ખળકમ્મન્તે. **પરસ્મિં** પરટ્ઠાને, પરલોકે વા. **અત્ર** ઠાને, લોકે વા. **અઙ્કો** ચિહ્નં. અપરાધે નાટકપરિચ્છેદેપિ **અઙ્કો**. **અપવાદો** લોકગરહા. **દેસે** દેસવિસેસે. ‘‘ભવે જનપદો દેસે, જને જનપદેપિ ચે’’તિ

વોપાલિતો.

૧૦૯૦. **પજ્જે** સિલોકે. **વચીભેદે** બ્યત્તવાચાયં. **અન્વયે** સન્તાને. **સરૂપસ્મિં** સમાનભાવે. અધોભાગે ચ **તલં.**

૧૦૯૧. **વિલગ્ગે** કાયમજ્ઝે. **વેમજ્ઝે** મજ્ઝસામગ્ગે. **કુસુમં** પસવં. **ઉતુ** ઇત્થિપુપ્ફં. **સુબ્બતે** સુન્દરે વતે.

૧૦૯૨. **કોસે** લિઙ્ગપસિબ્બકે. **ગબ્ભરે** ગુહાયં. **બિલે** કિપિલ્લિકાદીનં આવાસે. **ગણ્ડકે** ખગ્ગવિસાણે. **કદમ્બે** ''થિન''ઇતિ ખ્યાતે. **દુમે** રુક્ખે. **ચયે** સમૂહે.

૧૦૯૩. **ભે** નક્ખત્તભેદે. **ધેનુયં** સિઙ્ગિનિયં. **યોનિયં** ઇત્થીનં અઙ્ગજાતે. **સિરે** સીસે.

૧૦૯૪. **ભોગી**સદ્દો ભોગવતિ પુગ્ગલે, ઉરગે ચ. **સિવો** મહિસ્સરો. **બલે** થામે. **પભાવે** તેજસિ. ''વીરિયં સુક્કે પભાવે, તેજો સામત્થિયેસ્વપી''તિ **વોપાલિતો. તેજ**સદ્દો પન **તેસુ ચ** યથાવુત્તેસુપિ દ્વીસ્વત્થેસુ, દિત્તિયઞ્ચ વત્તતિ.

૧૦૯૫. **સન્તતિ** આધારો. **ખગ્ગઙ્ગે** ખગ્ગસ્સ તિખિણાવયવે. **સૂતે** સારથિમ્હિ. **પટિહારે** વચનહારે. ''**વિદ** લાભે''તિ ધાત્વત્થતો **વિત્તિ. પીળા** વિબાધા.

૧૦૯૬. **રવે** સદ્દે. **પલાસે** નિત્તણ્ડુલવીહિમ્હિ.

૧૦૯૭. **રુક્ખે** અમ્બટ્ઠરુક્ખે. પરસમયે પન **બાધા. અધિકપ્પેમે** અતિસયપેમે.

૧૦૯૮. **કેતુમ્હિ** ધજે. **લેખ્યે** લિખિતબ્બે લેખે. રાજિયં તુ **લેખા.**

૧૦૯૯. **સત્થે** આવુધભેદે. **સત્તે** પાણિમ્હિ. **ચયે** સમૂહે.

૧૧૦૦. **આળિયં** નદીમગ્ગે, જલધારણે ચ.

૧૧૦૧. **સંસદે** સભાયે. **અયન**સદ્દો ગમને, પથે ચ વત્તતિ.

૧૧૦૨. **રુક્ખન્તરે** ગણ્ડુમે. **સૂરે** સૂરિયે. **કોણે** વિદિસાયં. **હયે** તુરઙ્ગે ચ **અસ્સો. ખન્ધે** ભુજસિરે. **અચ્ચિ**સદ્દો **જાલાયં** અગ્ગિજાલાયં. **અંસુમ્હિ** તસ્સ, અગ્ગેસઞ્ચ અંસુમ્હિ વત્તતિ. સો ચ **નો પુમે** પુલ્લિઙ્ગે ન વત્તતિ.

૧૧૦૩. **અભાવ**સદ્દો **નાસે** વિજ્જમાનસ્સ નાસે. **અસત્ત**સદ્દો અવિજ્જમાનત્થે વત્તતિ. **ભુત્તિ** ભુઞ્જનક્રિયા. **પાણે** આયુમ્હિ **જીવં. જને** પાણવતિ **જીવો.**

૧૧૦૪. **છદને** ગહાદીનં છદને. **રાસિ** પુઞ્જો, સહધમ્મીનં ગણો ચ.

> ''નિકાયો નિલયે લક્ખ્યે, સંહતાનં સમુચ્ચયે;
> એકત્થ ભાજિનિ વસે, પરમત્તનિ વુચ્ચતે''તિ. –

વોપાલિતો. યજને દેવપૂજાયં. **અચ્ચને** પૂજામત્તે. **દિક્ખ** મુણ્ડિયોપનયનનિયમબ્બતાદેસેસુ.

૧૧૦૫. કરણં કારો, સો એવ **કારિકા**, ક્રિયા, સકત્થે ણિકો. પજ્જેપિ સોયેવત્થો. **ચિહને** લક્ખણે. **થીરજે** ઇત્થીનં ઉતુમ્હિ. **પુપ્ફે** સુમને. **વાનરે** મક્કટે.

૧૧૦૬. **અધરે** દન્તાવરણે. **ખરભે** "ક-લ-અઉ"ઇતિ ખ્યાતે. લોભપુગ્ગલેપિ **લુદ્ધો**. **આવિલે** અનચ્છે.

૧૧૦૭. **ચરમ્હિ** ગુત્તપુરિસે.

૧૧૦૮. હાસો ચ ગન્ધો ચ **હાસગન્ધા**, તેસુ. **ગન્ધોત્ર** દૂરગામી. કલ્યાણેપિ **ચારુ**. **ખલ** ચલને, સઞ્ચયે ચ, તો, **ખલિતો**.

૧૧૦૯. **વક્કલે** રુક્ખત્તચે. **અધિરોહે** આરોહનક્રિયાયં. **વત્થન્તરં** વિચિત્તરૂપં વત્થં, યં ચીનદેસે સઞ્ઞાતં.

૧૧૧૦. **પટિહારે** "ડ-ગા"ઇતિ ખ્યાતે. **મુખે** ભત્તાદીનં પવેસનદ્વાને. **પેતે** પરલોકં ગતે. **અપરણ્ણં** મુગ્ગાદિ. **કાલો** તિંસરત્તિદિવપરિચ્છિન્નો.

૧૧૧૧. **દોસે** કોધે. **ઘાતે** મારણે. **મિગાદો** ચતુપ્પદે. **છગલે** અજે. **અરૂપે** ફસ્સાદિકે. **અવ્હયે** સઞ્ઞાયં. **દરથે** કાયચિત્તસમ્ભૂતે સન્તાપે. **ભીતિ** ભયં.

૧૧૧૨. **ભારે** ખન્ધભારાદિકે. **સુજાસદ્દો** **દબ્બિયં** કટચ્છુયં, **ઇન્દજાયાયં** સક્કસ્સ ભરિયાયઞ્ચ. **વિહાયસે** આકાસે.

૧૧૧૩. **મણિકે** મહતિ ઉદકભાજને. **રતને** અસ્મવિકારે રતનસામઞ્ઞે. **સેલો** ચન્દનપબ્બતો. **આરામે** પુપ્ફારામાદિઆરામે.

"મલયો દેસે સેલઙ્ગપબ્બતન્તરે, મલયાતિવુતાયઞ્ચા"તિ **વોપાલિતો**. **અઙ્કો** ચિહનં.

૧૧૧૪. **સપ્પિમ્હિ** ઘતે, તદઞ્ઞે હોતબ્બે ચ **હવિ**.

"રહસિ ચ વિચારે ચ, વિવેકો જલદોણિય"ન્તિ **વોપાલિતો**.

૧૧૧૫. **પવાહે** જલપ્પવાહે.

"વેગો જવે પવાહે ચ, મહાકાલફલેપિ ચે"તિ [મેદિનીકોસ ૩.૨૪] **વોપાલિતો**. **ખિલે** અણુખાણુમ્હિ. **કણે** અપ્પે.

૧૧૧૬. **નેત્તન્તે** ચક્ખુકોણે. **ચિત્તકે** તિલકે.

"અપાઙ્ગં અઙ્ગહીને ચ, નેત્તન્તે તિલકેપિ ચે"તિ [મેદિનીકોસ ૩.૨૮] **વોપાલિતો**. **મુત્તાગુણે** સુત્તબન્ધમુત્તાયં. ગહણં **ગાહો**, તસ્મિં. **મકુળે** અપુપ્ફિતે. **રસે** લોણરસે.

૧૧૧૭. અગો, નગો ચાતિ દ્વે અભિધાનાનિ સેલરુક્ખેસુ વત્તન્તિ. **સ્વપ્પે** સુટ્ઠુ અપ્પે, અપ્પતરેત્યત્થો. **અવધારણે** "નમનમત્ત"ન્ત્યાદીસુ. **અચ્ચને** પૂજાયં.

૧૧૧૮. છિદ્દે દોસે. **ઓતરણં** જલતિત્થાદીસુ અવતરણં. **અય્યકે** પિતુપિતરિ.

૧૧૧૯. રુક્ખે ખગ્ગફલે. **સુને** સુનખે. **ગન્ધે** અધિવાસનગન્ધે.

૧૧૨૦. કોણે અસ્સે. **સવને** સોતે. **પન્તિયં** વીથિયં. **ભાગ્યં** પુઞ્ઞં. **એકદેસો** તતિયભાગાદિ. **અજપાલકે** પોક્ખરે. ‘‘કુટ્ઠં રોગે સુગન્ધે ચા’’તિ **વોપાલિતો**.

૧૧૨૧. સેનાસને વિહારાદિકે. **સેને** પીઠાદિકે. **ચુન્દભણ્ડમ્હિ** ચુન્દાનં ઉપકરણે. ‘‘ભમો’મ્બુનિગ્ગમે ભણ્ડિ, ચુન્દાખ્યે સિપ્પિયન્તકે’’તિ **નાનત્થસઙ્ગહે** વોપાલિતો. **અંસુસદ્દો** વત્થાદીનં લોમે, **કરે** કિરણમત્તે ચ. **અબ્યયે** પકારાદિકે.

૧૧૨૨. ખજ્જન્તરે સૂકરવચ્ચસણ્ઠાને ધઞ્ઞવિકારે. **દિસે** રિપુમ્હિ. **પતિ** ધવો. **અરિયો** અધિપતિ.

૧૧૨૩. રાગે કસાયાદિકે રાગે.

‘‘રઙ્ગો દાને ખલે રાગે, તચ્છે રઙ્ગં તિપુમ્હિ ચે’’તિ **વોપાલિતો**. **પેય્યે** ઉદકાદિકે. **પીતિયં** પિવનક્રિયાયં. ‘‘રક્ખણે પીતિયં પાન’’ન્તિ **વોપાલિતો**. **ઇણે**, ઉક્ખેપને ચ **ઉદ્ધારો**. **ઉમ્મારે** દ્વારુમ્મારે. **એળકસદ્દસ્સ** અજસ્સાપિ વાચકત્તા ‘‘એળકો અજે’’તિ વુત્તં.

૧૧૨૪. પહરણં **પહારો**, પોથનં. પહરતિ એત્થાતિ **પહારો**, યામો, **હાયનો** સંવચ્છરો. **કુણ્ડિકાયં** ‘‘કયા’’ઇતિ ખ્યાતાયં. **આળ્હકે** ચતુપત્થપ્પમાણે. **ભુસમ્હિ** તણ્ડુલત્તચે.

૧૧૨૫. આવાટે કૂપે. **ચયે** સમૂહે ચ. **કાસુ** સા, કારણે, રહસિ ચ **ઉપનિસા**.

‘‘ભવે ઉપનિસા ધમ્મે, વેદન્તેપિ રહસ્યમ્પી’’તિ **વોપાલિતો**. **પોટગલે** ‘‘ફો-ખા’’ઇતિ ખ્યાતે. **ગુણેતરે** અવજ્જે.

૧૧૨૬. યુત્તે ‘‘અટ્ટં વિનિચ્છિનાતી’’ત્યાદીસુ. **અટ્ટાલે** ‘‘ગોપુરટ્ટેહિ સંયુત્ત’’મિચ્ચાદીસુ. **અટ્ટિતે** ‘‘અટ્ટસ્સરંકરોતી’’ત્યાદીસુ. **અટ્ટ** અભિયોગે, **અટ્ટ** અતિક્કમહિંસાસૂતિ ધાત્વત્થો. **કાનને** વને. **ઉપ્પત્તિયં** જનને, વિહાયસાગમને ચ.

૧૧૨૭. લામકે નિહીને. **ખન્ધે** રૂપાદિકે. **મૂલં** મૂલધનં. **ઉપદા** પહેણકં. અવત્થાયં, પટસ્સ અન્તે ચ **દસા**. **ઘાતો** મારણં.

૧૧૨૮. ગબ્બે માને. **ઘટનં** સિલેસકરણં. **રાસિ** પુઞ્જો, એતેસુ **ઘટસદ્દો**. **અભિહારે** પૂજાયં. **બન્ધને** ‘‘પાકારચયો’’ત્યાદીસુ.

૧૧૨૯. થોકે અપ્પકે. દાને, હાનિયઞ્ચ **ચાગો**. ગીવા, ગલો ચાતિ દ્વે અભિધાનાનિ ઇણે સિયું. ‘‘ઇણે ગીવા ગલેપિ ચા’’તિપિ પાઠો. **ગલે** કણ્ઠે.

૧૧૩૦. દણ્ડેપિ **સાહસં. પટે** વત્થવિસેસે **ભઙ્ગં.** સાણાદિકે મિસ્સિત્વા કતસ્મિં વત્થં ''ભઙ્ગ''ન્તિ વુત્તં. **છવકે** કળેવરે.

૧૧૩૧. અનઙ્ગે મારે. **દુમે** કરહાટકે.

''મદનો મારધુત્તર-વસન્તદુમસિત્થકે''તિ **વોપાલિતો. પમાતરિ** માતુમાતરિ. **વેઠે** ઉણ્હીસે ચ **વેઠનં.**

૧૧૩૨. તણ્ડુલેય્યે તિલફલસાકે. **અય્યે** સામિનિ. **મુત્તિ** મુચ્ચનં.

૧૧૩૩. અઙ્કે લક્ખણે. **આકારે** સીસચલનાદિકે. **વપ્પે** વપ્પનીયબીજે. **તટે** તીરે ચ **વપ્પો,** પાકારમૂલે, નેત્તજલે, ઉસુમે ચ **વપ્પો.** અનુઞ્ઞાયં, વોહારે ચ **સમ્મુતિ**સદ્દો. **અક્ખત**સદ્દો **લાજાસુ** ધઞ્ઞવિકતીસુ નપુંસકે.

૧૧૩૪. યાગે દેવપૂજાયં, સદાદાને ચ **સત્રં. સસુ** હિંસાયં, ત્રણ, **સત્રં.** ઓસધિમ્હિ, ચન્દે ચ **સોમો.**

''સોમો કુવેરે પિતુદેવતાયં,
વસુપ્પભેદે વસુધાકરે ચ;
દિબ્બોસધિસામલતાસમીર-
કપ્પૂરનીરેસુ ચ વાનરે ચા''તિ. –

વોપાલિતો . યુગગેહઙ્ગેતિ પુબ્બાપરાયામવસેન થમ્ભાનં ઉપરિ ઠપિતે યુગભૂતે ગેહાવયવે. દક્ખિણુત્તરાયામવસેન ઠપિતે ગેહઙ્ગે **સઙ્ઘાટો.**

ગાથાપાદવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અનેકત્થવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. અબ્યયવગ્ગવણ્ણના

૧૧૩૬-૧૧૩૭. ચિરસ્સાદયો ચત્તારો ચિરત્થકા. ચિરાય, ચિરા ચાત્ર. **સહા**દયોપિ ચત્તારો સહત્થા. **પુનપ્પુન**માદયો પઞ્ચ પુનપ્પુનત્થા. **વિના**દયો પઞ્ચ વજ્જનત્થા.

૧૧૩૮. બલવં સુટ્ઠુ અતીવ કિમુત સુ અતિ એતે છ અતિસયત્થે. પસંસાયઞ્ચ **સુટ્ઠુ.** પઞ્હેપિ **કિમુત.** આહો કિં કિમુ ઉદાહુ કિમુત ઉદ એતે છ **વિકપ્પે** વિતક્કે. તત્ર **આહો**સદ્દો દીઘાદિ. ''દિટ્ઠો આહો ઉદાહુ ચ, વિકપ્પત્થે વિભાવને''તિ હિ **ભાગુરિ.** ખાણુરયમાહો પુરિસો. **રુદ્દો** તુ રસ્સાદિમાહ ''ઇસ્સરેપ્યધિકેપિ ચ, વિકપ્પેવિમ્હયેપ્યહો''તિ. **કિમુ**સદ્દો રસ્સન્તો. કિમાયં ખાણુ, કિમુ પુરિસો. **ઉદ**સદ્દો રસ્સાદિ. ધૂમોયમોદ કાપોતં, સમૂહત્થે ણો. **કિઞ્ચ**સદ્દોપિ વિકપ્પે. **કિમુત**સદ્દો અતિસયેતિ વુત્તો.

૧૧૩૯. ભો અરે અમ્ભો હમ્ભો રે જે અઙ્ગ આવુસો હે હરે એતે દસ અવ્હાને. **હં હો**સદ્દાપ્યત્ર. કથં કિંસુ નનુ કચ્ચિ નુ કિં એતે છ **સમા** સમાનત્થા.

૧૧૪૦. અધુના, એતરહિ, ઇદાનિ, સમ્પતિ ચાતિ ચત્તારો **ઇદાની**ત્યત્થે. અઞ્‍ઞદત્થુ તગ્ઘ સસક્કં અદ્ધા કામં જાતુ વે હવે એતે અટ્ઠ **એકંસે** એકંસત્થે.

૧૧૪૧. **યાવતા**દયો સત્ત પરિચ્છેદવાચકા. તત્ર યાવતા, યાવાતિ દ્વે અનિયમપરિચ્છેદત્થવાચકા. તાવતા, તાવ, એત્તાવતાતિ નિયમપરિચ્છેદત્થવાચકા. કિત્તાવતા, કીવેતિ પરિચ્છેદપુચ્છનત્થવાચકા.

૧૧૪૨-૧૧૪૩. યથા તથા યથેવ એવં યથાનામ યથાહિ સેય્યથાપિ એવમેવં વા તથેવ યથાપિ એવમ્પિ સેય્યથાપિ નામ યથરિવ યથા ચ વિય તથરિવ ઇચ્ચેતે સત્તરસ **પટિભાગત્થે** સદિસત્થે ભવન્તિ.

૧૧૪૪. સં, સામં, સયઞ્ચેતિ તયો સયમિચ્ચત્થે. આમ સાહુ લહુ ઓપાયિકં પતિરૂપં સાધુ એવં એતે સત્ત સમ્પટિચ્છનત્થે. આમન્તાપ્યત્ર.

૧૧૪૫. **યમા**દયો છ કારણત્થેસિયું. **ચન**સદ્દો, ચિસદ્દો ચાતિ દ્વે **અસાકલ્યે** અસકલત્થે. કદાચનં, કદાચીત્યાદિ પયોગો. **મુધા**સદ્દો **નિપ્ફલે** ફલરહિતે, નિપ્પયોજનેત્યત્થો. અમૂલેપિ ચ **મુધા**.

૧૧૪૬. **જાતુ**સદ્દો એકંસેપિ. સબ્બતો, સમન્તતો, પરિતો, સમન્તા ચાતિ ચત્તારો તુલ્યત્થા.

૧૧૪૭. ન અ નો મા અલં નહિ ઇચ્ચેતે છ નિસેધે. ચે, સચે, યદીતિ તયો યદ્યત્થે. **સદ્ધં**સદ્દો અનુકૂલત્થે. નત્તં દોસો ચ રજનીયમિચ્ચત્થે. **દિવા**સદ્દો **અહે** અહનીત્યત્થે.

૧૧૪૮. ઈસં , કિઞ્ચિ, મનં ઇચ્ચેતે અપ્પત્થે. **અતક્કિતે** અવિતક્કિતે. બલક્કારે તુ **સાહસં**. અગ્ગતો, પુરતો ચ પુરેઇચ્ચત્થે. **પેચ્ચ અમુત્ર**સદ્દા ભવન્તરે.

૧૧૪૯. અહો ચ હિ ચાતિ એતે વિમ્હયે. વિકપ્પેપિ **અહો**. સમ્મોદેપિ હિ. **તુણ્હી**સદ્દો **મોને** અભાસને. આવિ, પાતુ ચ પાકટત્થે. **સજ્જુ સપદિ**સદ્દા તઙ્ખણેત્યત્થે.

૧૧૫૦. સુદં ખો અસ્સુ યગ્ઘે વે **હાદયો** હકારાદયો ચ પદપૂરણે સિયું. અન્તરેન, અન્તરા, અન્તો ચાતિ એતે અબ્ભન્તરેઇચ્ચત્થે. અવસ્સં, નૂન ચ નિચ્છયત્થે.

૧૧૫૧. **સં**સદ્દો **દિટ્ઠા**સદ્દો આનન્દત્થે. સમુપજો, સંપ્યત્ર. **કામપ્પવેદને** ઇચ્છાય અક્ખાને કચ્ચિ જીવતિ તે માતા , મમેદમભિમતમિચ્ચત્થે. **ઉસૂયોપગમે** ઉસૂયાપુબ્બકે ઉપગમે.

‘‘કામાનુમતિયં કામો,

ઉસૂયોપગમેપિ ચા’’તિ **રુદ્દો**.

ઉસૂયોપગમાનુઞ્‍ઞાણેપિચાયં અત્થો દિસ્સતે.

૧૧૫૨-૧૧૫૩. **યથાત્ત**ન્તિ સચ્ચં. તથસ્સ અનતિક્કમો **યથાતથં**, યથાત્થે અબ્યયીભાવો. **તથ**સદ્દોયં **ભૂત**પરિયાયો. **સદા**સદ્દો, **સનં**સદ્દો ચાતિ નિચ્ચે. **સનં**સદ્દોપ્યત્ર. પાયો, બાહુલ્યઞ્ચ સમા. પઞ્ચકં બાહ્યે. **સણિકં**સદ્દો

અસીધે.

૧૧૫૪. સમ્મા, સુટ્ઠૂતિ દ્વે અભિધાનાનિ.

૧૧૫૫. સાયં સાયે સાયન્હે. **અત્રાહેતિ** ઇમસ્મિં અહનિ **અજ્જસદ્દો.**

૧૧૫૬. યત્થાદયો તયો અનિયમટ્ઠાનાદિવાચકા. **તત્થાદયો** નિયમટ્ઠાનાદિવાચકા.

૧૧૫૭. સમ્મુખા, આવિ, પાતુ ચ સમાનત્થા.

૧૧૫૮. અપ્પેવાદયો તયો સંસયત્થમ્હિ. **ઇતિ ઇત્થં એવંસદ્દા** નિદસ્સને વત્તન્તિ. **કથઞ્ચિસદ્દો** કિચ્છત્થે.

૧૧૫૯. ખેદો ખિન્નતા. પચ્ચક્ખે **સચ્છિસદ્દો.** થિરે, અવધારણે ચ **ધુવં. તિરો તિરિયંસદ્દા** સમા. **દુક્કુસદ્દા** કુચ્છાયં.

૧૧૬૦. આસિટ્ઠત્થમ્હિ **સુવત્થિ. ધિસદ્દો** નિન્દાયં. **કુહિઞ્ચનાદયો** સત્ત ઠાનાદિપુચ્છનત્થા.

૧૧૬૧. ઇહ ઇધ અત્ર એત્થ અત્થ એતે ઓકાસત્થાદિવાચકા. સબ્બસ્મિં કાલાદિકે **સબ્બત્રાદિદ્વયં.** કિસ્મિં કાલે **કદા.** કસ્મિં કાલે **કુદાચનં.**

૧૧૬૨-૧૧૬૩. વિભત્યન્તનામસરાખ્યાતપતિરૂપકે અબ્યયે દસ્સેત્વા તદઞ્ઞભાવે અબ્યયે દસ્સેતુમાહ "**આદિકમ્મે**"ઇચ્ચાદિ. તત્ર વિભત્યન્તપતિરૂપકં યથા – "ચિરસ્સં, ચિરં , ચિરેનિ"ચ્ચાદિ. નામપતિરૂપકં યથા – "આમ, સાહુ, લહુ, ઓપાયિક"મિચ્ચાદિ. સરપતિરૂપકં યથા – "અ"ઇચ્ચાદિ. આખ્યાતપતિરૂપકં યથા – "અત્થિ"ઇચ્ચાદિ.

સમ્ભવો પભવો. **ઉદિણ્ણે** પવુદ્ધે વડ્ઢને. **તિસ** પીણને,તિ, **તિત્તિ. નિયોગે** નિયોજને. **અગ્ગે** ઉત્તમે. **તપ્પરે** તપ્પધાને. **સઙ્ગે** લગ્ગને. **પકારે** સદિસે, ભેદે વા. **અન્તોભાવે** પક્ખિત્તે. **વિયોગે** પવાસે. **અવયવે** પદેસે. **ધિતિયં** વીરિયે પધાને. એતે યત્થા ધાતુસંયોગત્થા વા નામસંયોગત્થા વા ભવન્તિ. અસંયોગસ્સ પન નામપદસ્સ અત્થો "પો સિયા પરમત્થસ્મિં, પાતુ વાતેસુ પા ભવે"તિ **એકક્ખરકોસે** [એકક્ખરકોસ ૭૩ ગાથા] વુત્તો.

૧૧૬૪. વિક્કમો પધાનં.

૧૧૬૫-૧૧૬૭. સન્યાસે નિક્ખિત્તે. **મોક્ખો** નિબ્બાનં. **રાસિ** નિકરો. **ગેહે** નિલયે. **આદેસો** આચિક્ખનં. **ઉપમાય** સન્નિભે. **અચ્ચયો** અતિક્કમો. **સામીપ્યે** સમીપભાવે . **ઉપરતિ** ઉપસમો. **નીહરણં** અપનયનં. **આવરણં** નીવરણં [આહરણં ગહણં (ક॰)].

૧૧૬૮. ઉદ્ધકમ્મે ઉચ્ચાને. **વિયોગે** ઉપ્પાસિતે. **અત્થલાભો** ઉપ્પત્તિ. **પબલત્તે** મહાબહલત્તે. **દક્ખગ્ગતાસૂતિ** દક્ખભાવે, અગ્ગભાવે ચ. સત્તિયં, **મોક્ખે** નિબ્બાને ચ.

૧૧૬૯. દુ ચ અભાવે દુસ્સીલો, દુપ્પઞ્ઞો. **અસમિદ્ધિયં** દુબ્ભિક્ખં. **અનન્દનં** અમોદનં.

૧૧૭૦. સમન્તત્તસમિદ્ધીસૂતિ સમન્તભાવે, સમિદ્ધિયઞ્ચ. **સઙ્ગતે** સહિતે. **વિધાને** કરણે. **પભવો** સમ્ભવો. **પુનપ્પુનક્રિયા** પુનપ્પુનકરણં.

૧૧૭૧-૧૧૭૨. અતિસયો અત્ર અધિમત્તં. **ભુસત્થો** સમન્તત્થો, તેન **સમન્ત** પરિયાયોપિ **ભુસ**સદ્દો અત્થીતિ વેદિતબ્બો. **ઇસ્સરિયો** પભૂતિ. **અચ્ચયે** અતિક્કમે. **કલહે** વિગ્ગહે. **ભાસે** કથને, ''ભાસાયા''તિપિ પાઠો. **કુચ્છને** કુચ્છાયં. **અનભિમુખત્થે** વિમુખો. **મોહો** વિમતિ. **પધાને** વિસિટ્ઠે. **દક્ખતા** છેકતા. **ખેદે** પરિસ્સમે.

૧૧૭૩. જાનને અવગતે. **અધોભાગે** અવંસિરે. **અનિચ્છયે** અનિણ્ણયે. **પરિભવે** અવઞ્ઞાતે. દેસો ચ બ્યાપનઞ્ચ હાનિ ચાતિ દ્વન્દો. **વચોક્રિયાય** વચનક્રિયાયં. **થેય્યે** ચોરિયે. અઞ્ઞાણે ચ પત્તિઆદિકે ચ.

૧૧૭૪. પચ્છાત્થે અનુચરો. ભુસત્થે અનુગ્ગતો. સદિસે અનુરૂપો. અનુવત્તિયં અન્વેતિ. હીને અનુ સારિપુત્તં પઞ્ઞવન્તો. તતિયત્થે નદિમન્વવસિતા બારાણસી. દેસે, લક્ખણે, વિચ્છાયં, ઇત્થમ્ભૂતે, ભાગાદિકે ચ **અનુ.** લક્ખણે રુક્ખ'મનુ વિજ્જોતતે ચન્દો. વિચ્છાયં રુક્ખં રુક્ખમનુ તિટ્ઠતિ. ઇત્થમ્ભૂતે સાધુ દેવદત્તો માતર'મનુ. ભાગે યદેત્થ મં અનુ સિયા.

૧૧૭૫. આલિઙ્ગને પરિસ્સજતિ. દોસક્ખાને પરિભાસેત્વા. નિવાસને વત્થં પરિદહિત્વા. **અવઞ્ઞો** પરિભવો. આધારે ભોજને સોકે બ્યાપને. **તત્વે** સભાવે. **લક્ખણાદો** લક્ખણવિચ્છાઇત્થમ્ભૂતભાગે.

૧૧૭૬. વિસિટ્ઠે અભિધમ્મો. ઉદ્ધકમ્મે સારુપ્પે વુદ્ધિયં પૂજાયં અધિકે. કુલે અભિજનો. અસચ્ચે લક્ખણાદિમ્હિ ચતુબ્બિધે ['અભિરભાગે (પા.૧.૪.૯૧)' તિ અભિસ્સ ભાગવજ્જિતેસુ લક્ખણાદીસુ કમ્મપ્પવચનીયસઞ્ઞા વુત્તા (રૂપસિદ્ધિ-કારકતણ્ડે)].

૧૧૭૭. અધિકે ઇસ્સરે **પાઠે** ઉચ્ચારણે, અધિટ્ઠાને પાપુણને નિચ્છયે ઉપરિભાગાદિકે **ભટને** ભત્તિયં વિસેસને ચ **અધિ.**

૧૧૭૮-૧૧૭૯. વામાદાને ઇતિ પાઠે વામે પટિલોમે, આદાને ગહણે. વાચાદાને પચ્ચસ્સોસિ. **પટિનિધિમ્હિ** મુખ્યસદિસે બુદ્ધસ્મા પતિ. **પટિબાધે** નિવત્તને. **પટિચ્ચત્થે** ''પટિચ્ચા''તિ પદસ્સ અત્થે. **લક્ખણાદિકે** ચતુબ્બિધે.

૧૧૮૦-૧૧૮૧. સમીપે આદિકમ્મનિ મરિયાદે ઉદ્ધકમ્મનિ ઇચ્છાયં બન્ધને અભિવિધિમ્હિ ચ **આ.** કિચ્છે ઈસત્થે નિવત્તિયઞ્ચ અપ્પસાદે આસીસને સરણે વાક્યસરણે **આ** એવં અનુસ્સરં. પતિટ્ઠાયં, વિમ્હયાદીસુ ચ **આ.**

૧૧૮૨. ભૂતભાવે અતીતો.

૧૧૮૩. સમ્ભાવને અપિ દિબ્બેસુ કામેસુ, રતિં સો નાધિગચ્છતિ [ધ॰ પ॰ ૧૮૭]. **સમ્ભાવન**મધિકત્થવચનેન અઞ્ઞત્ર સત્તિયા અવિઘાતો. **સંવરણે** અપિધાનં.

૧૧૮૪-૧૧૮૫. અપગતો અપેતો. **ઉપપત્તિયં** યુત્તિયં ઉપેક્ખા. **આધિક્યે** ઉપખારિયં દોણો. **પુબ્બકમ્મનિ** બુદ્ધોપક્કમં કિલેસચ્છેદો. **ગય્હાકારે** પચ્ચુપટ્ઠાનં. **ઉપરિત્તે** ઉપરિભાવે ઉપપન્નો. **અનસને** ઉપવાસો.

૧૧૮૬. ઉપદેસે એવં તે અભિક્કમિતબ્બં, એવં તે પટિક્કમિતબ્બં. **વચનપટિગ્ગાહે** એવં હોતુ. **ઇદમત્થે** **ઇદંસદ્દસ્સ** અત્થે.

૧૧૮૭. સમુચ્ચયે કેવલસમુચ્ચયે –

ચીવરં પિણ્ડપાતઞ્ચ, પચ્ચયં સયનાસનં;
અદાસિ ઉજુભૂતેસુ, વિપ્પસન્નેન ચેતસા [જા॰ ૨.૨૨.૫૫૧].

સમાહારે ચક્ખુ ચ સોતઞ્ચ ચક્ખુસોતં. **અન્વાચયો** એકં પધાનભાવેન વત્વા ઇતરસ્સ અપ્પધાનભાવેન વચનં, તસ્મિં. સીલં રક્ખાહિ, દાનઞ્ચ દેહિ. **ઇતરીતરે** સમણો ચ બ્રાહ્મણો ચ સમણબ્રાહ્મણા. તત્ર કેવલસમુચ્ચયો ચ અન્વાચયો ચ સમાસે નત્થિ, ઇતરદ્વયં સમાસેયેવ.

૧૧૮૮. પકારો તુલ્યો, ભેદો ચ. **પદત્થસ્સ વિપલ્લાસે** ગોતિ અયમાહેતિ. **સમાપને** ઇચ્છિતસ્સ પદસ્સ પરિનિટ્ઠાપને.

૧૧૮૯. પજ્જં **વાસદ્દસ્સત્થે**. વવત્થિતવિભાસાયં વા પરો અસરૂપા. **વિઅવપુબ્બો ઠા** ગતિનિવત્તિયં, તો, **ઠાતિસ્સ** થો, અસરૂપદ્વિત્તઞ્ચ. વવત્થિતા નિયમિતા વિભાસા **વવત્થિતવિભાસા**. અવસ્સગ્ગેતિ **અવપુબ્બો સજ** વિસ્સજ્જનાલિઙ્ગનનિમ્માનેસુ.

૧૧૯૦. ભૂસને અલઙ્કારે. **વારણે** નિવારણે. **પરિયત્તિ** પરિયાપુણનતા, યુત્તત્થેપિ **અલં**. **અથો અથસદ્દા** અનન્તરાદીસુ ચતૂસુ અત્થેસુ સિયું.

૧૧૯૧. પસંસાદીસુ તીસુ. **સ્વીકારે** પટિઞ્ઞાણે. **આદિ**ના પકાસત્થસમ્ભાબ્યાકોધાદિકે ચત્થે નામસદ્દો. અવધારણમેવત્થો.

૧૧૯૨. અનુઞ્ઞા અનુમતિ. **સન્તાનં** અનુનયો. **આલપનં** સમ્બોધનં. **વતસદ્દો** એકંસે **દયાયં** કરુણાયં **હાસે** પહાસે **ખેદે** પરિસ્સમે આલપને **વિમ્હયે** અચ્છરિયે ચ સિયા.

૧૧૯૩. વાક્યારમ્ભે ‘‘હન્દ વદામિ તે’’તિ. **વિસાદે** ખેદે. **યાવ તાવ તૂતિ યાવતાવસદ્દા સાકલ્યે** નિરવસેસે. યાવદત્થં તાવ ગહિતં. **માને** પમાણે. ‘‘યાવ પમાણમરિયાદા-વધારણત્થકં મત’’મિતિ **ભાગુરિ. અવધિમ્હિ** પરિચ્છિન્ને.

૧૧૯૪. પુરત્થાસદ્દો પાચિયં દિસાયં ઇચ્ચત્થે, **પુરત્થે** વક્ખમાને, **અગ્ગતો** સમુદ્દે ઇચ્ચત્થે ચ **પઠમેપિ** આદિમ્હિ વત્તતિ. **પબન્ધે** વાક્યરચનાયં વાક્યપબન્ધે પુરાણાદિકે. ચિરન્તરે અતીતભૂતે. **નિકટે** સન્નિહિતે. **આગામિકે** અનાગતે.

૧૧૯૫. ખલુસદ્દો નિસેધે **વાક્યાલઙ્કારે** વાક્યભૂસાયં **અવધારણે એવત્થે**, પસિદ્ધિયઞ્ચ વત્તતિ. **અભિતોસદ્દો** આસન્ને અભિમુખે ઉભયતો ઇચ્ચત્થે , **આદિ**ના સીઘે, સાકલ્યે ચ અત્થે વત્તતિ. **આસન્ને** અભિતોયં નદી. **અભિમુખે** અભિતોવ તાતા. **ઉભયતોઇ**ચ્ચત્થે અભિતો મગ્ગસ્સ. **સીઘે** અભિતો અધીયિત્વા. **સાકલ્યે** અભિતો વનં દડ્ઢં.

૧૧૯૬. યદ્યપિસદ્દત્થે અનુગ્ગહણગરહત્થે. **એકંસત્થે** અવિતથત્થે. અથો **પન**સદ્દો વિસેસસ્મિં અત્થે, પદપૂરણત્થે ચ સિયા.

૧૧૯૭. હિસદ્દો કારણાદીસુ ચતૂસુ અત્થેસુ વત્તતિ. **તુ**સદ્દો પન તત્થ ચતૂસુ અત્થેસુ મજ્ઝે હેતુવજ્જે તિકે અત્થે વત્તતિ. **કુ**સદ્દો પાપે ઈસત્થે **કુચ્છને** જિગુચ્છાયઞ્ચ.

૧૧૯૮. નુકારો સંસયે, પઞ્હે ચ. **નાના**સદ્દો અનેકત્થે, વજ્જને ચ. **કિં**સદ્દો પુચ્છાયં, જિગુચ્છાયઞ્ચ, અબ્યયો. તિલિઙ્ગો ચ, નિયમે તુ તિલિઙ્ગોવ. **વારિમ્હિ** ઉદકે. **મુદ્ધનિ** સીસે ચ, **કં** સુખેપિ, વુત્તઞ્ચ **નાનત્થસઙ્ગહે** –

> ‘‘કો બ્રહ્મત્તાનીલક્કેસુ, સમાને સબ્બનામિકે;
> પાવકે ચ મયૂરે ચ, સુખસીસજલેસુ ક’’ન્તિ.

૧૧૯૯. અમાસદ્દો સહત્થે, સમીપત્થે ચ, અમાવાસી, અમાગતો ચ. **પુન**સદ્દો **ભેદે** વિસેસે. **અપઠમે** પુન દદાતિ. **કિર**સદ્દો **અનુસ્સવે** અનુક્કમેન સવને, અરુચિયઞ્ચ. **ઉદ**સદ્દો **અપ્પત્થે** પઞ્હે. **વિકપ્પને** અત્થન્તરસ્સ વિકપ્પને ચ.

૧૨૦૦. પચ્છાસદ્દો **પતીચિયં** દિસાયં. **ચરિમે** અનાગતે કાલે. **સામિ**સદ્દો તુ **અદ્ધે** ભાગે, **જિગુચ્છને** નિન્દાયઞ્ચ. અદ્ધે ભાગે સામિ વુત્તં, જિગુચ્છનેપિ તદેવ. **પાતુ પકાસે** પકાસનીયે, **સમ્ભવે** ઉપ્પત્તિયઞ્ચ. **મિથો**સદ્દો અઞ્ઞોઞ્ઞેઇચ્ચત્થે, રહોઇચ્ચત્થે ચ.

૧૨૦૧. હાસદ્દો ખેદે, સોકે, દુક્ખે ચ. **અહહ**સદ્દો ખેદે, **વિમ્હયે** અબ્ભુતે ચ. **ધિ**સદ્દો હિંસાપને, નિન્દાયઞ્ચ. **તિરિયં તિરો**સદ્દા પિધાને વત્તન્તિ. તિરિયં કત્વા કણ્ડઙ્ગતો, તિરોકત્વા વા.

૧૨૦૨-૧૨૦૩. સઙ્ખ્યાતાસઙ્ખ્યાતત્થાનં ઉપસગ્ગનિપાતસઙ્ખ્યાતાનં અબ્યયાનં પસિદ્ધે પચુરપ્પયોગે એકચ્ચે વા દસ્સેત્વા તદઞ્ઞેપિ સઙ્ખેપનયેન દસ્સેતુમાહ ‘‘**તુનિ**’’ચ્ચાદિ. એત્થ ચ **તુનાદિ**સદ્દેહિ **જ્જુ**પરિયન્તેહિ તદન્તાવ ગહિતા, ન હિ કેવલાનં એતેસં અબ્યયભાવો સમ્ભવતિ. તસ્સત્થો – **તુન**પચ્ચયન્તો ચ તથા ત્વાન તવે ત્વા તું ધા સો થા ક્ખત્તું તો થ ત્ર હિઞ્ચનં હિં હં ધિ હ **ય**કારતો હિંધ ધુના રહિ દાનિ, **કિં**સ્મા વો દાચનં દાજ્જથં થત્તં જ્ઝજ્જુપચ્ચયન્તો ચ અબ્યયીભાવસમાસો ચ **તુનાદીનં યાદેસન્તો** ચ અબ્યયં નામ ભવેતિ. પયોગો યથા – ‘‘કાતુન, કત્વાન, કાતવે, કત્વા, કાતું, સબ્બધા, સબ્બસો, સબ્બથા, ચતુક્ખત્તું, સબ્બતો, સબ્બત્થ, સબ્બત્ર, કુહિઞ્ચનં, કુહિં, કુહં, સબ્બધિ, ઇહ, યહિં, ઇધ, અધુના, એતરહિ, ઇદાનિ, ક્વ, કુદાચનં, કદા, અજ્જ, કથં, અઞ્ઞથત્તં, એકજ્ઝં, સજ્જુ, ઉપનગરં, અન્તોપાસાદં, અભિવન્દિય’’ઇચ્ચાદિ. ઇદં પન સબ્બેસમ્પિ અબ્યયાનં સઙ્ખેપલક્ખણં.

> ‘‘સદિસં તીસુ લિઙ્ગેસુ, સબ્બાસુ ચ વિભત્તિસુ;
> વચનેસુ ચ સબ્બેસુ, યં ન બ્યેતિ તદબ્યય’’ન્તિ.

અબ્યયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ સકલબ્યાકરણમહાવનાસઙ્ગાણચારિના કવિકુઞ્જરકેસરિના ધીમતા સિરિમહાચતુરઙ્ગબલેન મહામચ્ચેન વિરચિતાયં અભિધાનપ્પદીપિકાવણ્ણનાયં સામઞ્ઞકણ્ડવણ્ણના સમત્તા.

નિગમનવણ્ણના

૧. “**સગ્ગકણ્ડો ચા**”ત્યાદિના અભિધાનપ્પદીપિકાયં કપાલતેલવટ્ટિસદિસેન કણ્ડત્તયેન સમઙ્ગિતા દીપિતા.

૨. “**તિદિવે**”ત્યાદિના તોટકેન તસ્સા પયોજનં કથિતં. તસ્સત્થો – યો નરો કત્તુભૂતો **તિદિવે** દેવલોકે, બ્રહ્મલોકે ચ **મહિયં** મનુસ્સલોકે, **ભુજગાવસથે** નાગલોકે ચાતિ એતેસુ તીસુ ઠાનેસુ સન્નિહિતાનં **સકલત્થાનં** સબ્બેસં અભિધેય્યાનં **સમવ્હયસ્સ** અભિધાનસ્સ **દીપનિયં** પકાસનિયં **ઇહ** અભિધાનપ્પદીપિકાયં સવનધારણાદિના **કુસલો** છેકો હોતિ, **સ** નરો **મહામુનિનો** સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ **વચને** સુત્તાભિધમ્મવિનયસઙ્ખાતે વચને **પટુ** છેકો હોતિ, પટુત્તાયેવ **મતિમા** નામ હોતીતિ.

૩-૯. ઇદાનિ યસ્સ રઞ્ઞો વિહારે વસિત્વા અયં ગન્થો વિરચિતો, તસ્સ નામગુણનિવાસકરણપ્પકારવિહારગુણનામાદીનિ દસ્સેત્વા અત્તનો ચ નામગુણે દસ્સેતું સત્ત ગાથા વુત્તા.

તત્ર દુતિયા ભુજઙ્ગપ્પયાતં નામ. તાસં અયં સમ્બન્ધાધિપ્પાયા અત્થવણ્ણના – યો **પરક્કમભુજો** નામ **ભૂપાલો** રાજા કારેસિ, રક્ખેસીતિ ચ ઇમિના સમ્બન્ધો. કિંગુણો સો રાજા? **ગુણભૂસનો** સદ્ધાદિગુણાલઙ્કારધરો. **તેજસ્સી** તેજોયુત્તો. **જયી** અરિજયેન યુત્તો. **કેસરિવિક્કમો** કેસરસીહો વિય સૂરગુણયુત્તો, વીરિયવા ચ. સ કત્થ નિવાસી? સો રાજા **લઙ્કાયમાસિ** લઙ્કાનામકે દીપે નિવાસનસીલો. **ચિરં** ચિરકાલં **વિભિન્નં** તિધા વિભિન્નં **નિકાયત્તયસ્મિં** નિકાયત્તયં ભિક્ખુસઙ્ઘં **સમ્મા** નયેન હેતુના **સમગ્ગે** સમગ્ગં કારેસિ, કારિતન્તોયં કરોતીતિ કમ્મિકો, તથા **સદેહંવ** અત્તનો કાયં ઇવ **નિચ્ચાદરો** હુત્વા દીઘકાલં મહગ્ઘેહિ **ચ** પચ્ચયેહિ તં નિકાયત્તયં રક્ખેસિ.

તથા **યેન** રઞ્ઞા યથા **કિત્તિયા** અત્તનો સદ્ધાદિકિત્તિયા કરણભૂતાય **લઙ્કા** અત્તનો નિવાસનટ્ઠાનભૂતા કમ્મભૂતા **સમ્બાધીકતા** સઙ્કટીકતા અનોકાસીકતા, તથા વિહારેહિ ગામેહિ આરામેહિ ખેત્તેહિ વાપીહિ ચ લઙ્કા સમ્બાધીકતા.

તથા **યસ્સ** રઞ્ઞો સબ્બકામદદં અઞ્ઞેહિ અસાધારણં અનુગ્ગહં **પત્વા** પાપુણનહેતુ અહં **વિબુધગોચરં** પણ્ડિતવિસયં ગન્થકારત્તં પત્તો, **તેન** રઞ્ઞા કારિતે પાસાદગોપુરાદિવિભૂસિતે, **સગ્ગકણ્ડે** દેવલોકસ્સ કણ્ડસદિસે, **સતોયાસયસ્મિં** સાદુસલિલાસયસમન્નાગતે, **પટિબિમ્બિતે** ભગવતો નિવાસનટ્ઠાનજેતવનમહાવિહારસ્સ પટિબિમ્બભૂતે, **સાધુસમ્મતે** સાધુવિહારોતિ સમ્મતે, સાધૂહિ વા સમ્મતે **સરોગામસમૂહમ્હિ** સલિલાસયભિક્ખાચારયુત્તગામસમૂહસમન્નાગતે મહાજેતવનાખ્યમ્હિ વિહારે **વસતા** નિવાસં કુબ્બતા **સન્તવુત્તિના** સન્તચારિના સદ્ધમ્મટ્ઠિતિકામેન **ધીમતા** અતિસયઞાણયુત્તેન **મોગ્ગલ્લાનેન** સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ દુતિયઅગ્ગસાવકભૂતસ્સ આયસ્મતો ઇદ્ધિમતો મહામોગ્ગલ્લાનસ્સ નામધેય્યેન થેરેન એસા અભિધાનપ્પદીપિકા રચિતાતિ.

નિગમનકથા

યદ્યત્ર દોસોણુપમાણસમ્ભવો,
ગુણીસુ વીધિમ્પિ તથા વિગાહતે;

યથા જલં ભોજનમ્પિ જન્તુવા,
ચતુપ્પદો વાપ્યચરો કણણ્યપિ.

અસમ્પવેદિદસ્સનાય ભાસિતે,
ગુણો ચ દોસો ચ સદા વિવિજ્જરે;
તતો બુધા મે નવધાનતા ભવં,
ખમન્તુ દોસં ગુણતં નયન્તુ વા.

યો સીહસૂરો સિતકુઞ્ઞરિન્દો,
રાજાધિરાજા અહુ તમ્બદીપે;
દુબ્બારનાગાદિજિતો નરિન્દો,
સુકન્તભીમાદિગુણોપપન્નો.

તન્નામધેય્યો તદનુબ્બાદજાતો,
સદ્ધાદિયુત્તો ચતુસેતિભિન્દો;
નાગાદિથામો અતિદુપ્પસય્હો,
ઉળારપઞ્ઞો ધિતિમા યસસ્સી.

તેનાહમચ્ચન્તમનુગ્ગહીતો,
અનઞ્ઞસાધારણસઙ્ગહેન;
સઙ્ખેપતોકાસિમિમં વિસુદ્ધિ-
સંવણ્ણનં સોતુહિતં સુબોધં.

રાજા પજં રક્ખતુ સપ્પજંવ,
ધમ્મઞ્ચ લોકાપિ સમાચરન્તુ;
પૂરેન્તુ અત્થા સુપકપ્પિતા ચ,
કાલેન દેવોપિ પવસ્સતૂતિ.

અભિધાનપ્પદીપિકાટીકા નિટ્ઠિતા.